

**The Project Gutenberg eBook of Kansakoulu-opettajan nuoruudenvaiheet, by
Edmondo De Amicis**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kansakoulu-opettajan nuoruudenvaiheet

Author: Edmondo De Amicis

Release date: April 10, 2012 [EBook #39418]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KANSAKOULU-OPETTAJAN
NUORUUDENVAIHEET ***

Produced by Tapio Riikonen

KANSAKOULU-OPETTAJAN NUORUUDENVAIHEET

Kirj.

Edmondo de Amicis

Itaalialainen alkuteos. [Suom. Ida Yrjö-Koskinen]

WSOY, Porvoo, 1892.

SISÄLLYS:

EDELLINEN OSA:

Suomentajan esipuhe.
Rohkeutta!
Garasco.
Seikkailuja maalla ja merellä.
Piazzena.
Entinen korpraali.
Altarana.

JÄLKIMÄINEN OSA;

Muistoja Sardiniasta.
Viimeinen vuosi Altaranassa.
Luostarissa.
Camina.
Toinen vuosi Caminassa.
Bossolano.
Turinissa.
Uusia kasvoja ja vanhoja tuttuja.

Viiteselitykset.

EDELLINEN OSA.

Suomentajan esipuhe.

Lukia jonka mieltä tämän kertomuksen vilkkaat piirroksiset, ylevät aatteet ja raikas maailmankäsitys viehättävät, ei varmaankaan katso liikanaiseksi joitakuuta tietoja Itaalian kansakoulusta ja sen suhteesta aikansa muihin sivistyslaitoksiin. Tapausten ja luonteiden kuvaus on kirjassamme kyllä selvä, voisi sanoa yleis-inhimillinen, niin että melkein joka sivulla olemme kohtaavinamme oloja ja ihmisiä jotka tuntuvat vanhoilta tutuilta. Mutta toiselta puolen on erotus meidän ja tuon kaukaisen maan valtiollisissa, yhteiskunnallisissa ja kirkollisissa seikoissa niin suuri, että lähempi selitys muutamissa kohden näyttää tarpeen vaatimalta.

Itaalian uudempi historia on sen puolesta opettavainen, että siinä erittäin selvästi näkyy aatteen voima kansojen ulkonaisten vaiheiden muodostumisessa. On vaikeata ajatella kansallista olemusta joka ulkonaisesti olisi surkeampi, rikki-riistetympi ja avuttomampi kuin Itaalia tämän vuosisadan alulla. Napoleonin maailmanvalta oli hajonnut ja Euroopan sorretut, nöyryytetyt kansat olivat päänsä jälleen nostaneet, mutta tätä maata oli suuri osa jäänyt vieraan, itävaltalaisen ikeen alle, ja muissa osissa hallitsi joukko pikkuruhtinaita joilta puuttui sekä halua että tarpeellista kykyä ja itsenäisyyttä voidakseen asettua synnyinmaansa kansallisuus-aatteen etupäähän. Siitä huolimatta koko Itaalian yhtyminen yhdeksi valtioksi, yhdeksi saman hallituksen ja samojen lakien alaiseksi kansaksi oli se ajan valtaava kysymys jonka voima korvasi kaiken yksityisen saamattomuuden ja jonka tieltä kaikkien ulkopuolisten esteitten täytyi väistyä. Tuo aate, yhteisen itaalialaisen isänmaan aate ei muuten ollut eilispäivän lapsia; se oli siitä asti kun Dante (13:annella vuosisadalla) loi itaalian kirjakielen, yhäti, milloin selvempänä milloin himmeämpänä, elänyt maan jaloimpien miesten ja naisten sydämissä. Mutta vasta nykyinen vuosisata sen täällä, niinkuin muuallakin Euroopassa, kypsytti täyteen itsetietoon ja saatti voittoon. On mieltä ylentävää nähdä aatteen taistelua ja voittoa: toisella puolen maan mahtavia, väkivaltaa, painetteja ja valtiollista vainoa, toisella tuo yksinäinen aate, joka hiljaa, huomaamatta kyttee ihmisten rinnoissa, opettaen heitä ylevästi ajattelemaan ja alttiisti työtä tekemään, kunnes se vihdoin, "ajan tullen, hetken jouduttua" varttuu teoksi ja tuhoaa tieltänsä turhat vastustukset. Tällainen, vieläpä tavallista kauniimpi näytelmä on nähtävänä niissäkin tapahtumissa joiden seurauksena sitten (v. 1860) oli Itaalian kuningaskunnan perustaminen.

Näytti yhteen aikaan siltä kuin olisi katoliselle kirkolle ollut suotuna kunnia johtaa Itaalian kansallinen heräys toivotuille perille. V. 1846, paavi Gregorio XVI:n kuoltua, oli hänen sijallensa astunut hyvää tarkoittava, vielä nuorenpuolinen mies, tuo myöhemmin "erehtymättömyys-dogmastaan" niin kuuluisa Pio IX, joka alussa osoitti vapaamielisiä taipumuksia ja muuten esiytyi ulkovaltoja vastaan tavalla joka hetkeksi teki hänestä milt'ei kansallissankarin. Vaan pian kuitenkin havaittiin, että oli mahdottomia toivottu, ja ett'ei sama mies voinut olla kansallisen heräyksen johtajana ja roomalaisen kirkon päämiehenä. Protestanttisissa maissa kirkko, joka alusta aikain periaatteiltaan oli kansanomainen ja jonka vaikutuksesta kansalliset kielet olivat kohonneet kirjallisuuden välikappaleeksi, ei saattanut kylmäkiskoisena katsella elpyvän kansallistunteen ilmauksia. Toinen oli katolisen kirkon laita.

Tämä kirkko ei ole lakannut uneksimasta vanhan maailmanvaltansa takaisin saamista, vaan vaatii yhä vielä jumalallisena oikeutenansa ylintä sananvaltaa ajan valtiollisissakin kysymyksissä. Ei ole näin ollen ihmettä että se epäluulolla katselee jokaista nousevaa voimaa joka uhkaa käydä vaaralliseksi sen maallisille pyyteille. Tällainen voima on myöskin kansallisuus-aate, ja Pio IX myöhemmin kyllä katkerasti katui, että oli antanut isänmaallisen tunteensa houkutella itseään palvelemaan asiaa joka sitten riisti paavin istuimelta viimeisenkin kaistaleen maallista aluetta.

Nuori kuningaskunta puolestaan heti alusta koetti turvata asemaansa kirkon vallanhimoa vastaan siten, että pani toimeen täydellisen eron valtion ja kirkon välille. Että tällainen ero itsessään on luonnon ja turmiollinen, sitä tuskin kukaan ajatteleva ihminen epäilee; mutta muuta neuvoa ei löydy siinä missä kirkko periaatteellisesti kieltää valtiolta itsenäisen olemis-oikeuden ja käyttää kaiken voimansa heikontaakseen sitä kunnioitusta jota alamaisissa tulee löytyä laillista esivaltaa kohtaan. Kirkko joutui niin muodoin samaan asemaan kuin jokainen muukin laillinen yhdyskunta; se nauttii suojelusta ja saa esteettömästi toimia, niin kauan kuin sen toimet eivät ole ristiriidassa valtion periaatteiden kanssa; sillä on oikeus itse hoitaa kaikki asiansa, veroittaa jäseniänsä, asettaa virkaan ja panna viralta palvelioitansa, pitää kokouksia, säätää asetuksia; kaikkeen tähän valtio ei sekaannu. Mutta se ei saa rangaista jäseniään muilla kuin puhtaasti kirkollisilla rankaistuksilla. Valtio puolestaan katsoo kirkon jäseniä, niin pian kuin ovat Itaalian alamaisia, aivan samoilla silmillä kuin muitakin alamaisiaan. Jos rikkovat esivallan säätämää lakia ja oikeuden järjestystä, joutuvat siitä samaan edesvastuuseen kuin muutkin, eikä kirkolla puolestaan ole mitään sekaantumisoikeutta. Tällä tavoin on koetettu toteuttaa periaatetta: vapaa kirkko vapaassa valtiossa; vaan että se katolisen kirkon parissa jää lopultakin toteuttamatta, siitä on jo kylläksi ennätetty saada kokemusta. Seurauksena on ollut alituinen vastustus ja juonittelu kirkon, ja alituiset rettelöimiset valtion puolelta.

On sanomattakin selvää, että kansakoulu tällaisissa oloissa alusta saakka on ollut puhtaasti yhteiskunnallinen laitos, vapaa kaikesta kirkollisesta hallintovaikutuksesta; mutta uskonnon-opetusta ei Itaaliassa, niinkuin esim. Ranskassa, ole ehdottomasti poistettu opetussuunnitelmasta, vaan on jätetty vanhempien ratkaistavaksi kullakin paikkakunnalla, tahtovatko sitä lapsilleen annettavaksi vai eivätkö. Kansakouluasetus ei myös pane vähintäkään estettä, jos kunnat tahtovat asettaa pappinsa kouluneuvostoon tahi kutsua jonkun hengelliseen säätyyn kuuluvan lastensa opettajaksi. Tätä vapaamielisyyttä kirkko kyllä on koettanut käyttää hyväkseen, vaikka jotenkin huonolla menestyksellä. Sen se itsekin älyää ja kohtelee siitä syystä kansakoulua peittelemättömällä vihalla; sillä se tuntee itsensä kykenemättömäksi tällä alalla kilpailemaan valtion kanssa. Mutta kummeksia ei näin ollen sovi, että kansakoulu puolestaan osoittaa taipumusta sekä vastakirkollisuuteen että järkeis-uskoisuuteenkin, ja että papiston ja maallikko-opettajien väli yleensä on nurja, usein vihamielinen, vaikk'ei mitään varsinaista eroa puhtaasti uskonnollisissa kysymyksissä löytyisikään.

Lukia tapaa siellä täällä kertomuksessamme kohtia joissa tämä nurjuus tavalla tahi toisella astuu näkyviin.

On tarpeellista silloin muistaa, että meidän maamme ja Itaalian kirkolliset olot periaatteellisesti eroavat toisistaan. Kansan-opetus meillä on kirkon alkuun-panema, ja kansakoulu on sen vuoksi, huolimatta siitä että sen pääjohto kirkollisista viran-omaisista irroitettiin, kaiken aikaa nauttinut papiston vilpittömää kannatusta. Katolinen kirkko sitävastoin ainoastaan pakosta ja ylläpitääkseen huojuvaa vaikutusvaltaansa ryhtyi kansan-opetukseen; sillä sen varsinaisia periaatteita on aina ollut, ja on vieläkin, että rahvaan ei tarvitse itse mitään tietää, ei mitään ajatella, vaan ainoastaan sokeasti uskoa mitä hengelliset esimiehet sille sanovat. Tämän oleellisen erotuksen rinnalla mahdolliset yhtäläisyydet yksityisissä ilmiöissä kadottavat lähes kaiken merkityksensä.

Siihen aikaan jolloin Itaalian hajanaiset osat yhtyivät yhdeksi valtioksi, löytyi kansakoululaitosta jo melkein kaikkialla maassa (paitsi Kirkkovaltiossa); mutta sen tila ei yleensä ollut kehuttava. Poikkeuksena tästä oli kuitenkin Alppien juurinen, Sardinian kuningaskuntaan kuuluva Piemontin maakunta, missä rahvaan opetus, osittain valtion myötävaikutuksella vaan vielä enemmän yksityisten isänmaallisesta toimesta ja uhrauksesta, oli puhjennut raikkaampaan kukoistukseen. Täältä kansakoulun uudet aatteet levisivät muuallekin, liittyen kaikkialla kiinteästi kansalliseen innostukseen, ja ensimmäisiä jotka Piemontin esimerkkiä noudattivat, olivat nuo Itävallan alaiset Lombardian ja Venetsian maakunnat. Etelä-Itaaliassa sitävastoin rahvaan opetus vasta 1860 vuoden jälkeen järjestyi tyydyttävälle kannalle. Yli koko uuden kuningaskunnan, näet, silloin astui voimaan n.s. Casatin koululaki (*Legge Casati*), joka edellisenä vuonna (1859) oli säädetty Sardinian kuningaskunnassa noudatettavaksi. Tämän lain kautta koko koululaitos alistettiin opetus-asiain ministerin hallinnon alle, ja avuksi hänelle asetettiin 21-jäseninen yli-kouluneuvosto ynnä kolme ylitarkastajaa. Paikallisia viran-omaisia ovat: Rehtori ynnä akatemiallinen neuvostokunta, 1 tarkastaja ja vihdoin maakunta-kouluneuvostot. Kunnilla on oikeus itse valita jäsenet omien koulujensa neuvostoihin, vaan näissä on puheenjohtajana aina kunnallishallituksen esimies (sindaco), jonka harrastuksesta ja toimeliaisuudesta suureksi osaksi koulun menestys niinmuodoin riippuu.

Oppiaika Itaalian kansakoulussa on nelivuotinen, jaettu kahteen osastoon, joilla kummallakin on eri opettajansa. Alaosastolla harjoitetaan seuraavia oppiaineita: sisältä-lukua ja kirjoitusta, itaalian kirjakieltä (joka suuresti eroaa paikkakunnallisista murteista) ja laskennon ynnä metri-järjestelmän alkeita. Yläosastolla (jommoista koulupakon voimaan astuttua tulee olla 4,000 hengen suuruisissa ja niitä suuremmissa kunnissa) edellisten lisäksi: ainekirjoitusta, alkeismaantiedettä, kertomuksia isänmaan historiasta, luonnontiedettä (jokapäiväisen elämän varalta) ja kaunokirjoitusta. Uskonnon-opetuksesta on ennen puhuttu. Sekakouluja löytyy ainoastaan siellä täällä.

V. 1877 säädettiin se yleinen koulupakko jonka voimaan astumista kirjailiamme niin leikkilisesti kuvaa. Maan 8,301 kunnasta oli silloin jo 6,742 jotakuinkin varustettuna vaadituilla laitoksilla ja 400 noudatti heti asetusta; mutta muut eivät olleet koko koulupakosta ensi alussa millänsäkään. Paljo vaikeuksia oli niinkään yksityisissä kunnissa vanhempien kanssa. Ja seuraavista tarkastuksista kävi selville, että kuningaskunnan 37,642 koulusta ainoastaan 5,175:lla oli täysin kelvollista huoneistoa; 12,500 majaili huononpuoleisissa kouluhuoneissa ja loput erin kurjissa hökkeleissä. Opettajien palkat olivat maaseuduilla enimmäkseen mitättömät, ja kunnalliset viran-omaiset harjoittivat heitä vastaan tuostakin likaisinta kitsautta ja ilkeintä mielivaltaa. Tämä vain osoitteeksi siitä, että tosiolot eivät aina vastaa ohjelmia, ja että kirjailiamme, kansakoulun varjopuolia kuvatessaan, ei suinkaan liioittele.

Kerrotaan herra Amicis'in ryhtyneen teostansa kirjoittamaan surkean tapauksen johdosta, joka aikoinaan herätti paljo huomiota ja sääliä. Eräänä aamuna, löydettiin Tiberin virrasta nuoren, erittäin kauniin kansakoulu-opettajattaren ruumis. Tutkimus osoitti, että tyttö oli itse lopettanut päivänsä, epätoivoissaan kunnallisten viran-omaisten alituisesta rettelöimisestä ja loukkaavasta, hävyttömästä käytöksestä. Amicis silloin ryhtyi kirjeenvaihtoon useitten erihaarolla maata työskentelevien opettajien ja opettajattarien kanssa, kootakseen siten tarpeellisia aineksia tosi-elämästä; näiden pohjalle sitten suunnitteli sen hauskan ja valaisevan kertomuksen joka tässä suomalaiselle yleisölle tarjotaan.

Rohkeutta!

Kansakoulu-opettaja Emilio Ratti oli perheonnettomuuden kautta joutunut opettajan uralle. Isällä oli pieni kirjapaino S:n kaupungissa, jossa opettajaseminaari sijaitsi. Hän oli vielä täysissä miehuuden voimissa, ja painattamalla erästä maanviljelyslehteä sekä saamalla tilauksia useilta Turinin kirjankustantajilta hän vähitellen oli parannellut huonoja asioitaan; vaan äkkiä hän kuoli, jättäen turvattoman perheen: vaimon, esikoisen Emilion, joka oli keskikasvuinen poika, pienen tyttären ja kaksi pientä poikaa, joista vanhempi oli vasta yhdeksän vuotias. Hän oli eräänä iltana istunut perheineen aterialle, kun samassa pudotti kahvelin kädestään, koetti ottaa sitä ylös, mutta ei jaksanut, vaan sanoi: — minä en voi hyvin; — nämä olivat viimeiset selvät sanansa. Hän pantiin vuoteelle, lääkäri tuli — kaikki turhaan. Koko oikea sivu oli halvautunut ja järki sekaisin: hän puhui aivan ristiin eikä enää omia lapsiaan tuntenut. Kymmenen päivää sen jälkeen oli hän ruumiina. Rahasäästöjä ei ollut, kirjapaino riitti töin ja tuskin velkojen maksuun ja perheellä ei ollut muuta neuvoa kuin jättää kotinsa noin kuukauden kuluttua. Tällä ajalla joutui leski, joka aina oli ollut hyvin kivuloinen, vuoteen omaksi ja lapset olivat leivättä. Läheisiä sukulaisia ei ollut muita kuin yksi setä, joka oli viulunsoittaja, viraton ja tuiki köyhä, ja joka oli pakoittanut ainoan tyttärensä jättämään kodin ja menemään seminaariin valmistuakseen opettajattareksi. Ystävällinen kirje tältä serkulta oli ainoa osan-oton ilmaus siltä taholta. Kaukaisemmilta sukulaisilta ei kuulunut mitään ja ystävät pysyivät loitolla. Niinkuin usein tapahtuu, niin tässäkin: vieraat ihmiset pelastivat perheen hajottamalla sen. Pispa pani toisen pikku pojista don[1] Bonscon oppilaitokseen, sindaco[2] taas sai toisen eränsen teollisuuskouluun, ja lapseton, rikas Golin pariskunta otti pikku tytön luokseen sekä auttoi Emiliota monta kuukautta, kunnes tämä sai ottaa pääsötutkinnon kaupungissa olevaan opettajaseminaariin, johon pääsi vapaaoppilaaksi. Äiti, jota vähemmin hivutti tauti kuin tieto lastensa avuttomasta tilasta, ei ollut kauan hyväntekijöilleen kuormaksi: hän kuoli samana päivänä, jona Emilio toi hänelle tiedon seminaariin pääsöstään.

Tämän uuden surun sortamana astui nuorukainen opettajaseminaariin, jonka sija oli entisessä luostarissa ja jossa kolmella luokalla oli noin 50 sisä- ja 10 ulko-oppilasta. Emilion synkkä mieliala pian hälveni tässä kummallisessa yhteiskunnassa, joka oli muodostunut seitsentoista vuotisista nuorukaisista ja kolmenkymmenen vuotisista miehistä: siinä oli pappeja, entisiä sotilaita, talollisten, käsityöläisten, virkamiesten ja kauppiasten poikia, kaikki hyvin erilaisella sivistys-asteella. Muutamia oli opettajan uralle ajanut kunnianhimo, kun näet halusivat kohoutua vertaisiansa korkeammalle, toisia vastenmielisyys ruumiilliseen työhön; toiset olivat tulleet siksi, että olivat huonosti onnistuneet muissa toimissa, ja toiset taas siksi, että perheensä jonkun onnettomuuden kautta oli joutunut köyhyYTEEN — harva oli siellä omasta sisällisestä halusta. Kaikkia oli kouluelämä yhteisine ruoka-aikoiNEEN, lomahetkineEN ja määrättyine kävely-aikoiNEEN muuttanut uudelleen pojiksi. Emilio puolestaan piti enimmin tuosta yhtämittäisestä työskentelemisestä, johon häntä pakoittivat monet lukuaineet sekä opistossa vallitseva tapa tehdä kirjallisesti selkoa luennoista. Kasvatus-oppi aluksi pelotti Emiliota, se

tuntui kuivalta ja vaikeasti opittavalta, muisti ei tahtonut riittää ja päänsä oli tottumaton abstraktiseen työhön. Hänen oivallinen opettajansa ei vaatinut ylönsä paljon sääntöjen oppimista, vaan kehitteli tarkasti alkutiedot ja perusti aina esittelensä kokemuksiinsa, lähtien tunnetuista asioista; hän lausui ajatuksensa tavattoman selvästi ja teki niin senkin aineen Emiliolle mieluisaksi.

Pedagogikan opettaja, herra Megari, seminaarin johtaja, joka opetti ainoastaan *oikeuksia ja velvollisuuksia*, oli paras opettajista. Kahdeksan vuotta sitte oli Megarin vaimo joutunut tapaturmaisen kuoleman uhriksi teatterin palossa, ja tämän kauhean tapauksen jälkeen oli opettajalla ainainen, lohduttamaton kaiho sydämessään. Hra Megari oli viidenkymmenen vaiheella, lyhyt, harmaatukkainen, aina puettu mustaan, lyhkäiseen, ruumiinmukaiseen takkiin, oli ankaran näköinen ja äkkinäinen liikkeiltään. Kumminkaan hän ei ollut tulinen eikä liioin äreä. Häntä kunnioitettiin ja pelättiin ankaran ja samalla lempeän käytöksensä sekä lyhyen ja sattuvan arvostelunsa tähden. Paitsi sitä auktoriteettia, jota luja luonne ja suuret lahjat antavat, oli hänessä samalla tuota alituista ja levotonta arkuutta arvostaan, joka vähempi-lahjaisille henkilöille on omituinen. Hän oleskeli välihetkinäkin nuorison parissa ja käski oppilaita iltaisin, kahdeksan tai kymmenen kerraltaan, vierashuoneensa seurustelemaan kanssansa; kumminkaan ei sen kautta kukaan oppilaista tullut askeltakaan häntä lähemmäksi. Hän herätti joka päivä kaikissa samaa ihastelun ja alamaisuuden tunnetta, jota ensi kertaa häntä nähdessään olivat tunteneet. Sitäpaitsi oli kaikissa oppilaissa häntä kohtaan tuota myötätuntoisuutta ja kiitollisuutta, jota aina herättää opettaja, joka tekee vaikean oppiaineen helpoksi ja huvittavaksi. He kunnioittivat häntä siksi, että hän aina noudatti oikeutta, eikä hänessä koskaan voitu huomata suurempaa rakkautta johonkuhun erityiseen oppilaaseen. Hän vaati paljon vaan ei liikoa, ja huonopäisiä mutta ahkeria oppilaita hän kohteli hellävaraisesti. Hän ei ollut ärtyisä muun kuin ääntämisen suhteen, hän antoi oppilaiden kahteenkymmeneen kertaan yhä uudelleen lausua samaa sanaa, kunnes äänsivät sen oikein. Hän oli tavattoman ankara kaikkea raakamaisuutta kohtaan puheessa ja käytöksessä, hän ei voinut kärsiä luonteen heikkoutta eikä persoonallisen arvokkuuden puutetta, jopa ulkonaisten pikku seikkainkin suhteen sekä koulussa että sen ulkopuolella hän vaati tarkinta säädyllisyyttä. Saipa häneltä toisinaan kuulla sanoja, jotka panivat urhoollisimmankin sekä punastumaan että kalpenemaan. Hän tahtoi ennen kaikkea oppilaistaan sivistyneitä, hienotapaisia miehiä. Sen näki, että hänellä oli tavattoman korkeat ajatukset toimestaan. Sitä paitsi hän oli vakuutettu kasvatuksen kaikkivallasta ja luuli voivansa muodostaa koko ihmiskunnan, jos olisi saattanut yksin kasvattaa koko nuoren polven. Tämä hänen mielihaireensa syntyi luultavasti siitä, ett'ei hän koskaan ollut lapsia opettanut, vaan luuli heitä paljoa yksinkertaisemmiksi ja helpommin muodostettaviksi kuin ovatkaan; oli kuinka hyvänsä, tämä väärä käsitys tuli hänen suuresta rakkaudestaan opettajatoimeen. Samaa rakkautta hänen onnistui herättää monessa oppilaassaankin.

Tämä surumielinen mies iski kaikki ajatuksensa työhön, hetkeksikään antautumatta menneitten surullisten muistojen valtaan, ja painoi näin ikäänkuin leimansa Emilio Rattiin. Se huomattiin toisen lukuvuoden alussa, kun kasvatus-oppi kävi käytännöllisemmäksi ja siinä siirryttiin yleisistä käsitteistä ja ihmisluonteen tutkimisesta koulu- ja kotioloihin. Silloin kehittyi Emiliossa hitaasti mutta selvästi palava rakkaus opettajatoimeen, rakkaus, jonka luuli itsessään aina löytyneen, vaikkakin tietämättänsä. Tämä oli totta. Lempeä luontonsa, perintö äidiltä, joka oli hienosti sivistynyttä sukua; kasvatus-opillisten kirjain lukeminen, jotka isän kirjapainossa joutuivat hänen käsiinsä; sellainen isällinen tunne, joka tavallisesti varattomissa perheissä herää esikoisen sydämessä nuorempia siskoja kohtaan; alituinen puhe kaupungin seminaarista, joka vuosittain uudistuvine naamoineen herätti hänen uteliaisuuttaan jo aikaisimmasta lapsuudesta saakka, — kaikki tämä oli hänen tietämättänsä kypsytännyt häntä päätökseen, jonka luuli sattumalta tehneensä, päätökseen ruveta opettajaksi. Kun sitte onnettomuus perheen ennätti, tuli näiden syitten lisäksi vielä eräs, joka aina seuraa suurta surua: rauhallisen ja tyynen olon kaipuu; sillä eiköhän opettajan elämä maakylässä lie hyvin rauhallista, kodista kouluun, koulusta kotia, ilman muuta yhteyttä maailman kanssa kuin lapset. Vaan väkevämpikin syy määräsi hänen elämän-uransa. Hän oli pitkin sitä aikaa, joka kului hänen köyhäksi tulemastaan aina siihen kun toisten armeliaisuuden kautta tukalasta tilastaan pääsi, käynyt turhaan apua hakemassa monelta ihmiseltä. Käsikädessä oli hän astunut surupukuisten, pelon-alaisten siskojensa kanssa portaita ylös apua anomaan ja useimmiten epätoivoisena palannut saatuaan kieltävän vastauksen. Kun hän näinä kolmenakymmenenä äärettömän pitkänä päivänä, joina toiveet ja pettymykset vaihtelivat, päättyen aina illaksi alakuloisuuteen ja surumielisyyteen, kun hän tällöin pienessä pimeässä komerossaan, sairaan äitinsä huoneen vieressä, hyväili ja painoi rintaansa vastaan noita kolmea osatonta pienokaista ja pyysi, ett'eivät toki ääneen itkisi, silloin virisi hänen sielussaan rajaton armahtelevaisuus, hehkuva rakkaus kaikkiin avuttomiin, turvattomiin lapsiin.

Olipa vihdoin yksi syy, jonka oikeastaan olisi pitänyt olla vähäarvoisen näin suuressa onnettomuudessa, mutta joka kumminkin vaikutti Emilioon; hänen siskoparkansa, näet, olivat tavattoman rumia, niin että, vaikk'ei heissä mitään varsinaista ruumiin vikaa ollut, näyttivät milt'ei naurettavilta, varsinkin kun lisäksi olivat kovin toistensa näköisiä. Muutamain ihmisten kasvoissa kuvastui hämmästyttä tai naurun halua, toisissa näki sääliä enemmän heidän ulkomuotonsa kuin osattoman tilansa tähden, ja kaikki tämä ikäänkuin pistimellä pisti Emilion sydämeensä, niin että hän,

yksin ollessansa siskojensa kanssa, näitä hellimmästi hyväili. Tämä harras veljenrakkaus säilyi hänessä vielä hänen seminaariinkin jouduttuansa.

Näyttää tosiaan kuin rakkaus lapsiin, siksi kait kun se lähtee muita rikkaammasta ja puhtaammasta lähteestä, olisi se tunne, joka enemmän kuin muut saattaa piiriinsä vetää ja sulkea semmoisiakin esineitä, jotka eivät siihen välittömästi kuulu. Niinpä Emiliossakin tuo rakkaus oli vähitellen laajennut helläksi ja surumieliseksi lemmeiksi, joka käsitti kaikki lapset, koko tuon kärsivän, köyhän, hoidotta jätetyn lapsi-maailman. Sinne hänen ajatuksensa viimeisten surullisten muistojen johdosta usein palasivat. Kun tähän mielentilaan vielä vaikutti kasvatus-opillinen kirjallisuus, joka huokui pelkkää rakkautta ja pyhää kunnioitusta lapseen, sekä korkealle asetti kasvattajan ylevän toimen, tunsu Emilio niin monien voimien vetävän itseään tälle alalle, että hän alkoi katsoa itseänsä siihen jo luonnosta määräytyksi; niin että, vaikka perheensä olisi ollut loistavassakin taloudellisessa asemassa, hän lopulta kuitenkin olisi ruvennut opettajaksi. Kuten usein lukujen ja uuden toimen ensi innostuksessa joku erityinen lauselma tarttuu mieleen sekä tulee nuoruutemme ikävöivän halun ilmaisijaksi ja ikäänkuin kaikkien ajatustemme loistavaksi keskipisteeksi, niin Emilionkin aivoihin painui ja sitte voimallisesti kautta elämän vaikutti lause, jonka oli kuullut kasvatus-opin opettajalta: Ei löydy korkeampaa ja kadehdittavampaa tietoa kuin sen ihmisen, joka joka ilta voi itsellensä sanoa: tänään olen luonut uuden ajatuksen, herättänyt ylevän tunteen, oikaissut virheen, kylvänyt uuden hyvän siemenen lapsen sieluun. — Kas siinä tulevaisuutesi — ajatteli Emilio. Tämä lauselma syöpyi päivä päivältä syvemmälle hänen tietoisuuteensa, painui syvälle sydämmeensä sekä elähytti hänen lukujaan ja toiveitaan.

Jos ei aineitten paljous olisi Emiliota niinkuin muitakin rasittanut ja estänyt heitä ei ainoastaan tietojansa sulattamasta, vaan, kuten sanoivat, myöskin niitä pureskelemasta, olisi nykyinen elämänsä, vaikkakin vapaus oli rajoitettua, tuntunut hänestä varsin hauskalta. Käytännölliset harjoitukset seminaariin kuuluvassa mallikoulussa, luennot, yhteiset kävelyretket ja käynnit läheisten maakyläin kouluissa huvittivat häntä. Myöskin toveri-elämä virkisti häntä, vaikka hänen umpinainen ja yhä vielä alakuloinen luontonsa pysytteli häntä loitommalla tovereista. Ensimmäisinä kuukausina oli hänellä asuinkumppanina muudan käsnäisillä kourilla ja naulakengillä varustettu lihava talonpoikaisnuorukainen, joka ähki kirjoitustensa ääressä kuin härkä vakoa kiskoessaan, hikoili luokalla ja eli ainaisessa tutkinnon pelossa. Toinen huonetoveri oli eräs ilomielinen entinen pappi, joka mielellänsä poltti piippua ja jolle kumppanit olivat rahaa kokoomalla ostanee kurttuaisen pumpuliröijyn; hän oli kaikkein huvikiekkona. Nämä kaksi kumppania olivat usein haihduttaneet Emilion surulliset ajatukset.

Sittemmin johtaja asetti oppilaat toisten perusteiden mukaan yhdessä asumaan. Heitä pantiin kolmittain samoilta seuduilta samaan huoneeseen, ja niin Emilio sai toverikseen erään lääkärin pojan sekä erään entisen korpraalin, joista hän ei enää eronnut. Nämät tekivät ystävyuden liiton, kulkivat aina kävelyretkillä yhdessä, niinkuin säädettynä oli seminaarin vanhassa ohjesäännössä. Korpraali oli järjestysmies, s.o. hänen tuli silmällä pitää toveriensa käytöstä ja ilmoittaa, jos oli jotain erinomaisempaa. Jos on totta, että vaihettelu huvittaa, niin eipä olisi voitu paremmin asettaa; sillä kahta, sekä Emiliosta että toisistaan siihen määrään eroavaa originaalia ei olisi löytynyt, vaikka tulella olisi haettu. Entinen korpraali, Lerica, oli saapunut seminaariin jonkunmoisen maineen saattamana. Hän oli näet edellisenä vuonna erityisestä armosta saanut ottaa osaa nuorten naisten opettajatar-koetukseen (virkansa oli estänyt häntä saapumasta miesopettajien tutkintoon). Eräs Turinin sanomalehti oli somasti kuvannut salia, jossa kirjalliset kokeet tapahtuivat, ja siinä esittänyt tuon omituisen haamun keskellä kahtasataa nuorta naista: nunnia, maalaisvaimoja, koulutyttöjä jos jonkinmoisisissa puvuissa. Jättiläis-korpraali istui yksinään pienen pöydän ääressä kumarruksissa kirjoitusvihkonsa ylitse niin että viikset vihkoa lakaisivat. Koulupiireissä oli tälle paljon naurettu. Koska häntä, tietojen täydellisen olemattomuuden tähden ei hyväksytty yhdessäkään aineessa, täytyi hänen ryhtyä säännöllisiin lukuihin ja tuli niin seminaariin.

Miksi hän, tämä vahvajäntereinen sotamies, valitsi juuri opettajan toimen, hän joka kahdeksankolmatta iässä näytti kuin olisi ollut neljäkymmenen vuotias, jolla oli suuret ulkonevat silmät, kauhean isot, nuijamaiset nyrkit, ukkosen ääni, ja kasvot, jotka ehdottomasti säilyttivät lapsia, sitä ei voinut kukaan ihminen ymmärtää; liiatenkin kun hän lisäksi oli siihen määrään kiivas luonnoltaan, että esim. kerran mallikoulussa, vastaukseksi erään toverin "järkevään kritikiin", puristi tälle nyrkkiään ja mulkoili häntä kuin mieletön. Toveri astui varovasti askeleen taakse päin.

Vieläkin kummallisemmalta tuntui, että mies oli ruvennut tälle uralle, kun hänellä näytti olevan synnynnäistä vastenmielisyyttä *kakaroihin*, joissa hän kaikissa luuli asuvan pohjatonta ilkeyttä ja viekkautta. Harjoitustunneilla hän aina luuli lasten silmistä keksivänsä jonkun, joka kuolemaansa saakka vihasi häntä, ja siksi Lerica katseli milloin yhtä milloin toista pojista kaksintaistelijan uhkaavalla silmällä. Kun hän sitte kiukkuisena puhui pojista, nimitti hän heitä roistoiksi ja raukoiksi, joille tekisi mieli antaa korville. Mutta Emilio piti Lericasta hänen suoran luonteensa ja hänen älykkäisyytensä tähden. Kumminkin joutuivat he pian riitaan, kun puhe kääntyi koulusta opettajatoimeen, sillä siitä Lericalla oli aivan toinen ajatus: hän näet käsitti tulevaisuutensa alituiseksi taisteluksi, jossa hänen tuli herättää pelkoa kunnallislautakunnan esimiehissä ja papeissa, ajaa ulos hävyttömiä vanhempia ja

raakoja vahtimestareita sekä heittää ikkunasta pihalle tottelemattomia poikia. Tätä rajuluontoista kumppania aisoissa pitämään auttoi toinen asuintoveri, Giovanni Labaccio, paksunlanta, keskikokoinen, parraton, hyvälläinen nuorukainen, maltillinen kaikessa kuni vanha eläkettä nauttiva virkamies; hän ei koskaan valittanut ja piti kaikkien puolta. Giovanni oli ahkera, vaan ei innostunut, hänellä oli kaunis käsiala, hän oli suuri herkkusuu sekä näytti aina niin tyytyväiseltä kuin olisi opettajatoimessa käsittänyt mukavan ja onnellisen elämän, joka hänelle yksin runsaasti etuja ja suloa soi. Hän iloitsi pienestä perinnöstä, jota odotti sedältään, Azzornon kunnallislautakunnan esimieheltä, josta hän usein ylpeydellä puhui.

Näiden kahden kumppanin kanssa oli Ratti'lla pitkät puheet lomahetkinä, kun toiset huvittelivat palloa lyömällä, heidän kanssaan hän joka päivä oli kävelemässä, niin että moni kaupunkilainen rupesi tuntemaan heidät, tuon hoikan, kalpean, kaitaleukaisen, vilkassilmäisen nuorukaisen, joka astui kiivaan jättiläisen ja paksun, hymyilevän Giovannin välissä.

Koska kaupunki oli pieni, olivat muutkin tovereista tunnetuita joko ulkomuodoltaan tahi maineeltaan; entinen pappi; runoilija, joka kirjoitti sonetteja kahvilan passareille ja tilapäisiin juhliin; eräs entinen kirjapainon työntekijä, joka oli kaikista lahjakkain ja josta paljon toivottiin; pari kolme seminaarilaista, jotka olivat yöllisten seikkailujensa kautta tulleet kuuluisiksi. Eräs heistä otettiin kiini, juuri kun kiipesi lankun yli johonkin pihaan, ja joutui näin oikeuden eteen.

Ratti ei tuntenut lähemmältä keitaakaan muita kuin huonekumppaninsa, eleli melkein eräkkäänä eikä edes tiennyt tapahtumista oppilaitoksen historiassa.

Sillä lailla kokonaan työhön vaipuneena, vietti Emilio kolme seminaari-vuottansa. Hän harrasti alussa luonnontieteitä, mutta kokoeli kumminkin lopulta kaikki voimansa humanististen aineitten ja metodiikan tutkimiseen. Yhä enemmän hänet valtasi ihanteellinen rakkautensa lapsiin ja ylevä käsitys opettajatoimen korkeudesta, vaikk'ei hän siltä toki ruvennut aivan loistavia tulevaisuudelta toivomaan, sillä isän kuoleman jälkeiset kokemukset olivat tehneet kaikki ylenmääräiset toiveet siinä kohden mahdottomiksi. Vuosi vuodelta syntyi hänessä seminaarin johtajaa kohtaan yhä suurempaa myötätuntoisuutta, joka ei perustunut yksin tämän oivaan luonteeseen ja suuriin luonnonlahjoihin. Siihen oli syynä myös eräs seikka, joka koski Rattia yksinomaan. Jo ensimmäisestä päivästä asti luuli hän huomanneensa johtajan katseen viipyneen hänessä kauemmin kuin muissa oppilaissa, ja että joskus, kun heidän silmänsä kohtasivat toisiansa, johtaja äkkiä katsoi toisaanne. Se oli katse, joka ei ilmaissut uteliaisuutta eikä hyväntahtoisuutta. Ei tunneilla eikä muutoinkaan Ratti voinut johtajan kasvoissa lukea mitään erityistä rakkautta itseensä. Mutta jotakin siinä oli; yksin tuo mykkä katse mieheltä, joka oli kaikkia kohtaan yhtäläinen, merkitsi jotain. Tämä salainen tunne, jota Ratti ei voinut selittää ja joka kuitenkin aina oli mielessä, antoi hänelle työssä suurempaa voimaa ja syvempää mielihyvää kuin mitä ehkä suoraan osoittama myötätuntoisuus olisi voinut herättää. Tuo katse, tuo kylmä huomaavaisuus, joka tuli Rattin osaksi, oli itsessään vähäpätöinen asia, mutta siinä oli jotakin isällistä hellyyttä häntä kohtaan, jolla ei ollut isää eikä äitiä. Vaikkakin hän usein epäili tämän tunteen olemassa oloa johtajassa, tunsikin hän ankarain silmäin häntä seurattaessa olevansa vähemmän orpo kuin ennen ja ryhtyi taas tyyneenä työhönsä.

Yksi ainoa seikka häiritsi hänen rauhaansa kolmannen lukuvuoden keskipaikkeilla. Hänessä oli ollut se turha luulo, että kaikki se pintapuolisten tietojen moninaisuus, joilla hän oli enemmän muistoansa rasittanut kuin ymmärrystä kehittänyt, oli rikasta ja todellista tietämistä. Tämä synnytti ylpeyttä, niinkuin useimpien käy lukemisen ensi innostuksessa, kun ei ole vielä jouduttu sille tietojen kukkulalle, josta näkee tuntemattomien, käsittämättömien asioiden laajan näköpiirin. Vaan ylpeys pian kukistui, kun Ratti päästötutkinnon lähetessä, kertasi eri aineet ja tutki itseänsä. Silloin hän huomasi, kuinka vähän oli kokonaisia aatteita ja selviä käsitteitä hänen himmeässä ja järjestämättömässä tietovarastossaan, kuinka se oli täynnä työnkatkelmia, vaikka hän oli luullut sitä oikeaksi aarraitaksi. Kaksi viimeistä kuukautta hän luki yhä suuremmalla innolla yöt, päivät. Kun hän joskus yöllä äkkiä lakkasi lukemasta, valtasi hänet syvä turvattomuuden tunne. Aivojen liiallinen rasitus loi hänen eteensä kammottavalla selvyydellä vanhempain viimeiset hetket, ja kuvia ensimmäisestä kuukaudesta heidän kuolemansa jälkeen, jolloin hän siskoineen vaelsi turvattomana ihmisiltä apua hakemassa. Silloin hän joutui epätoivoon, juuri kuin kaikki olisi ollut todellisuutta. Tämmöisinä hetkinä riensivät avuksi samassa huoneessa valvovat toverit: väliin toinen väliin toinen tempasi hänet hänen haaveiluistaan. Korpraali taisteli nyrkki pystyssä lukujensa kanssa, juuri kuin olisi ollut vihollinen edessään; Labaccio puolestaan kuorsasi säännöllisesti viisi minutia jokaisen lukuun käytetyn tunnin jälkeen. Joskus toverit sanoinakin koettivat häntä kehoittaa, edellinen kiroili, jälkimäinen käski terveyttä hoitamaan. Läheisemmäksi ystäväksi hän ei koskaan tullut kummankaan kanssa; siksi oli hän liian hienoa sisällistä rakennetta ja katseli maailmaa liiaksi erilaiselta kannalta; sitä paitsi oli suuri ero heidän iässänsä. Mutta ehkäpä juuri luonteen erilaisuus kiinnitti hänet toveriin, varsinkin korpraaliin, niin että suru tuli suuremmaksi kuin oli luullutkaan, kun heidän onnellisesti päättyneen päästötutkinnon perästä tuli erota siinä varmassa tiedossa, ett'eivät pitkään aikaan näkisi toisiansa. Lericalla joutui Turiniin, Giovanni Azzornoon ja Emilio tuli Golis puolisojen luo.

Nämät olivat kiintyneet Emilion pikku sisareen, ja tyytyväisinä Emilion menestykseen seminaarissa, lahjoittivat hänelle sen summan, jonka seminaarinkäynti olisi maksanut, ell'ei Emilio olisi saanut stipendiota, sekä hankkivat hänelle pian paikan läheisessä Garasco-nimisessä kylässä. Siellä hänen piti olla vuosi virkaatekevänä alemmassa kansakoulussa, erään opettajan sijassa, joka sairasti, ja jonka sindaco, opettajan sukulainen, tahtoi saada takaisin niin pian kuin hän oli parantunut. Palkka oli vähäpätöinen: seitsemän sataa lireä,[3] sataneljäkymmentä lireä vähemmän kuin mitä eräälle maalta tulleelle vahtimestarille samaan aikaan maksettiin. Mutta kun oli ollut siellä yhdeksän kuukautta, saattoi hän hakea edullisempaan paikkaan; tämä vuosi oli oleva hänellä jonkinmoisena oppiaikana.

Saatuansa virkaan-nimityksensä hän käytti kaksi viimeistä viikkoa kokoilemalla hyvin laadittuja opetus-ohjelmia ja ainekirjoituksia, joiden avulla toivoi voivansa alkaa suuremmalla varmuudella. Sitäpaitsi tilasi hän erään kasvatus-opillisen aikakauskirjan seuratakseen ajan uusia aatteita ja saadakseen siitä ohjauksia tulevalle opetukselleen.

Matkapäivän aamuna hän asetti kyytirattaille pitovaatteita sisältävän kirstunsa, pari kymmentä koulukirjaa sekä ison pakan muistiinpanovihkoja ja läksi sitte ensin seminaariin sanomaan hyvästi johtajalle. Tämän Emilio tapasi vastaan-otto-huoneessa kylmän kohteliaana kuin tavallisesti. Johtaja toivotti Emiliolle onnea ja antoi hänelle muutamia neuvoja: hänen piti aina käyttäytyä hyvin, osoittaa kunnioitusta kaikkia kohtaan, jatkaa lukujaan; hän ei saisi liittyä mihinkään puolueeseen, eikä yleensä muusta huolia kuin velvollisuutensa täyttämisestä; hänen piti varoa, ett'ei kohta liikoja vaatisi, jota moni, mallikoulun ohjelma mielessään, teki ja jonka tähden heitä pidettiin häpeemättöminä uudistajina; hänen tuli katsoa kaikkia asioita ylevältä kannalta, puhutella vuoroon tarkastajaa vuoroon esimiestä, aina tarpeellisella kunnioituksella — tämä oli paras tapa päästä määränsä päähän. Johtaja lisäsi vielä: "Asettakaa aina päämäärä korkealle. Paljon voidaan saavuttaa silläkin vaatimattomalla uralla, jonka olette valinneet. Älkää antako tälläkin alalla vallitsevan suuren kilpailun lannistaa rohkeuttanne, kuten epattojen tapa on. Viranhakijoita on lukemattomia niin hyvin meidän kuin kaikilla muillakin aloilla. Mutta jos lasketaan pois ne, joilla ei ole kylläksi kykyä ja ne, joilla on kykyä, mutta ei hyvää tahtoa, sekä vihdoin kaikki, joilla on molemmat nämät ominaisuudet, mutta ei kylläksi lujaa luonnetta eikä hyvää terveyttä — niin hakijain luku supistuu suuresti. On niitä kansakoulu-opettajia, jotka ovat suorittaneet tohtorin tutkinnon, saaneet virkoja oppikouluissa ja yliopistoissa, kirjoittaneet kehuttuja kirjoja; urhoollisia opettajia, jotka, jättämättä alkeis-opetusta, elättävät suuren perheensä ja kasvattavat poikansa lääkäreiksi ja lain-oppineiksi. Myöskin vähemmin ulkonaista suosiota voittaneissa opettajissa on monta kunnan miestä, jotka elävät kunnioitettuina ja tyytyväisinä. Te tulette semmoisia tuntemaan. Ottakaa ne esimerkiksenne ja olkoon onni seuranne." — Kun hän tämän oli sanonut, antoi hän Emiliolle muistoksi Daguets'in "Kasvatus-opillisen käsikirjan" ja sanoi: — Ottakaa tämä, sieltä löydätte paperin, jonka halusta tahdotte omistaa. — Nuori opettaja otti liikutettuna kirjan, kumarsi eikä voinut sanaakaan sanoa.

Kun Emilio oli jälleen noussut vaunuihin, haki hän kirjassa olevan paperin ja avasi sen. Mutta hän oli tuskin käsittänyt ensimmäisten sanain merkityksen, ennenkuin kirjaimet, paperi ja ympärillä oleva maisema sulivat kaikki yhteen. Se oli hänen äitinsä kirje, ainoa äidin kirjoittama joka oli tallella, kirjoitettu herra Megarille; pieni viivoitettu paperi, johon äiti raukka oli päivää ennen kuolematansa piirtänyt lyijykynällä: — *Kuolinvuoteeltani minä uskon Teille poika parkani*. Nuorukainen suuteli kirjettä, pani sen takaisin kirjaan, katseli suoraa santaista tietä, joka vei hänet elämän suureen taisteluun, ja lausui sydämensä syvyydestä tuon sanan, jota hän oli näinä kolmena vuonna ehtimiseen itseksensä toistellut: — Rohkeutta!

Garasco.

Ensimmäiset tuttavuudet.

Emilio tuli Garascoon tuntematta vasta-alkajan lapsellista hurmausta, sillä hän oli seminaarissa ollessaan saanut käsitystä opettajan vaivaloisesta elämästä; mutta jonkinmoisella tyyneellä uteliaisuudella hän katseli ensimmäistä majataloan elämänsä matkalla. Hän oli hyvin tyytyväinen siihen tapaan, jolla sindaco otti häntä vastaan; hän katsoi sitä onnelliseksi enteeksi, niinkuin tuota ihanaa syyspäivääkin, jonka valossa kylä näytti kuin juhlapukuiselta. Emilio astui juuri raatihuoneen portaita ylös, kun sindaco ja hänen sihteerinsä polkupyörillä ajoivat pihaan. He tulivat maalta, jonne olivat tehneet huviretken. Opettaja sekä hämmästyi että ilahtui huomattessaan paikkakunnan korkeimman virkamiehen iloiseksi, kohteliaaksi kolmenkymmenen ikäiseksi herraksi, joka alati hyvänsuovasti hymyili.

— Kas, uusi opettaja! — huudahti sindaco ja ojensi hänelle kätensä; — aivan nuori mies; sitä parempi, silloin helpommin sovimme. — Kun sindaco oli, enemmän toverin kuin esimiehen tapaan, antanut

muutamia tietoja paikkakunnasta, esitteli hän kirjurinsa, joka hänkin oli nuori mies ja jolla oli jotain entisestä upsierista muistuttavaa säntillisyyttä puvussa ja suoruutta käytöksessä. Sali, josta näkivät päivänrinteisen puutarhan, oli kalustettu kesäasuntojen tapaan. Näyttipä siltä kuin kaikki tässä kunnassa olisi nuorta.

— Nyt sinun pitää — sanoi sindaco iloisesti sihteerillensä — antaa opettajallemme kaikki tarpeelliset tiedot, viedä hänet paikkoja katsomaan, näyttää koulu ja esittää hänet virkatovereille, ja k:lo 5 syötte molemmat päivällistä luonani. Päivällisten jälkeen teemme pienen retken puistoon. Hyvästi siksi.

Emilio läksi sieltä varsin tyytyväisenä ja ilmaisi tunteensa sihteerille. Tämä ylisti esimiestään pilviin asti, kertoi hänen olevan seudun rikkaimpia ja että hänellä oli kaksi isoa taloa Turinissa; hän oli todellinen gentlemani, sydän kultaa. Hänen isänsä oli ollut kaksikymmentä vuotta sindacona Garascossa ja oleskeli vieläkin vuosittain siellä kuusi kuukautta, Kesäkuusta Marraskuuhun. Poika, joka oli metsästäjä, kukkasten viljeliä, vuorilla kiipeilijä, maaelämän ihastelija, oli jäänyt maalle tykkönään kahdeksi vuodeksi, talveksikin, niin että vain pistäymältä joskus kävi Turinissa. Kesäisin oli sindaco kaikkien juhlain järjestäjä. Koko seutu jumaloi häntä. Sihteerin tuli kiittää häntä paikastaan. He olivat olleet koulukumppaneita: sitten oli sihteeri ruvennut sotilas-uralle, jolla aikaa toinen luki tuomarintutkintoa. Kun hän kelvon oli päässyt ratsuväen luutnantiksi, täytyi hänen perheellisten olojen tähden jättää uransa. Ja kun hän silloin oli toimetta, hankki ystävä hänelle sihteerinviran Garascossa. Saattoipa sanoa, että he yhä elivät tovereina: he metsästelivät, kalastelivat, ratsastelivat yhdessä. Sihteeri ei väärin käyttänyt tätä tuttavallisuutta, sillä virassa hän aina pysyi asemassaan. Hän oli tyytyväinen, eikä tahtois vaihtaa paikkaansa majuurin-arvoon. — Hän puhui totta, paitsi sen, mikä koski perheoloja, — sillä asian laita oli semmoinen, että hänet oli ajettu pois sotaväestä, ja sen, mikä koski seudun ihastusta sindacoon; metsästys, näet, ja muut huvitukset houkuttivat hänet liaksi velvollisuuksistaan, ja siitä moni napisi. Sindacon poissa ollessa, joka kumminkin, sihteerin sanain mukaan, teki kaiken, enemmän kuin tarvittiinkaan, hoiti asioita kunnallislautakunnan jäsen Toppo. Tämä mies oli röyhkeä rettelöitsijä, josta ei paikkakunnalla pidetty. Useasti ystävykset heittivät toimet ukon niskoille ja läksivät yhdessä polkupyöräretkelle. Niin kunnan asioita hoidettiin.

Sihteeri saattoi opettajan kylän läpi, joka oli tavattoman säännöllisesti rakennettu. Kaksi pitkää, suoraa katuja siinä kulki ristiin, muodostaen risteyksessä neliskulmaisen torin, jonka varrelle kauppias oli puotinsa asettanut. Talot olivat matalia, muutamat puutarhan ympäröimiä, joista viiniköynnökset kiersivät ylös palkongeille ja ikkunain ympäri. Katujen kulmissa oli aurinkokelloja, joihin eräs puolihullu runoilia oli kirjoitellut värsyjänsä ja muistolauseita niin syvämielisiä, ett'ei kukaan niitä ymmärtänyt. Kaukana näkyivät Alpit.

Poikakoulu oli sijoitettu entiseen luostariin, toisen pääkadun päähän, myllyn läheisyyteen. Emilio, joka, kuultuansa puhuttavan sindacon rikkaudesta ja anteliaisuudesta, luuli saavansa nähdä oikean mallikoulun, hämmästyi hiukan astuessaan ahtaasen ja kapeaan luokkahuoneeseen, jonka kattoa kannatti kaksi keskellä seisovaa patsasta ja johon valo huonosti pääsi kahdesta liian korkealla olevasta ympyräisestä ikkunasta.

Huone oli varmaankin ennen ollut kappelina. Seinillä riippui koko joukko eläinten ja kasvien kuvia ja ikkunain välissä oli iso maatieteellinen kartta. Kaikki oli huonossa kunnossa. Kahteen pitkään riviin asetetut, huonosti kyhätyt penkit olivat täynnänsä leikkauksia, piirtoja ja naverruksia, ikäänkuin sepäntai nikkarin-oppilaat olisivat niitä kymmenen vuotta käyttäneet. Lähellä ovea riippui vielä iso paperi, jolle oli tutkinnossa laulettavan laulun nuotit kirjoitettuna; edellinen opettaja oli näet kiihkeä musiikin harrastaja. Vähän ylempänä riippui naulassa pölyinen jäännös tavattoman isosta kukkakiehkurasta, joka lienee joskus ollut koristuksena koulujuhlassa. — Kaikki tämä on pois otettavaa — sanoi vilkkaasti sihteeri, huomattaessaan opettajan tyytymättömän muodon. — Sindaco tuumii juuri tämän huoneiston täydellistä muuttamista. Tässä on uuni revittävä, tuossa seinä poistettava, kadulle päin tulee uusi ikkuna ja pihanpuolelle lasinen iso etehinen, välitunneilla käytettäväksi; saatte uudet koulutarpeet — sanalla sanoen suuria muutoksia. Muutamain vuosien kuluttua on meillä kaunein koulu koko seudulla.

Sitte menivät Toppo herran luo, joka asui keltaisessa, aurinkokellon melkein kokonaan varjoomassa pienessä talossa. Opettaja ei saattanut olla hymyilemättä nähdessään tuota entistä maanmuokkaajaa. Se oli lyhyt, lihava, tavattoman isopäinen mies, joka väliin koneentapaisesti sulki silmänsä. Arvata kumminkin saattoi, että tuossa päässä mahtoi asua jonkinmoinen elatusnero, ja että tuon naamarin takana, joka niin määränperäisesti hymyili, piili koko joukko selkeätä tahdon voimaa.

Toppo otti vastaan opettajaa kohteliaasti, vaikka jonkinmoisella juhlallisella arvokkuudella, joka oli anteeksi annettava, koska hänessä oli niin monta tointa yhdistettynä. Hän oli kunnallislautakunnan jäsen, koulujen tarkastusmies, vaivaistalon johtaja, hyväatekeväisyysseuran jäsen ja varapuheenjohtajana uuden tien rakennustoimikunnassa. Tähän "korkeuteen" hän oli ehtinyt oltuaan sitä ennen talonpoikana, puuseppänä, muurarina ja voutina. Neljänkymmenen vuoden työllä ja säästämisellä oli hän koonnut isonlaisen omaisuuden.

Muun muassa tiedusti Toppo Golin perheestä, jonka tunsi kulkupuheista ja josta puhui suurella kunnioituksella; käski sitte avata viinipullon ja esitteli veljensä tyttären, päästötodistuksen saaneen opettajattaren. Tämä oli pystönenäinen, isokasvuinen tyttö, jonka säveät juonteet ilmaisivat varsin heikkoa ymmärrystä ja joka koetti kätkeä käsiänsä, ne kun näyttivät siltä, kuin hän ikänsä olisi käyttänyt jotain kynää raskaampaa työasetta.

Vierailu oli lyhyt, mutta se teki Emilioon hyvän vaikutuksen. Tarkastusmies pyysi häntä, sulkien samassa silmänsä, käymään heillä jonakin iltana kouluasioista haastelemassa ja jäi kohteliaasti kyllä porstuaan seisomaan siksi, kunnes opettaja oli päässyt portaita alas.

Kadulle tultuaan kysyi Ratti koulu-legaattia.[4] Toinen nauroi. Häntä ei tarvinnut ajatellakkaan, se oli salaperäinen henkilö, jonka olemassa oloa ei varmuudella tiedetty. Hän oli Turinissa, monen peninkulman päässä Garascosta, eikä näyttäytynyt seudulla muulloin kuin raesateitten ja vesitulvien jälkeen, jolloin tuli maataloansa katsomaan.

Sihteeri aikoi viedä nuorukaista tervehtimään tulevaa työtoveria don Leriä, kolmannen luokan opettajaa, mutta kun hän muisti, ett'ei Leri siihen aikaan päivästä olisi kotona, ehdoitti hän käyntiä erään opettajattaren, neiti Strinatin luona, ja sitte heidän piti mennä tervehtimään kirkkoherraa, joka asui vastapäätä.

— Mainio opettajatar, joka on ollut virassa kolmekymmentäviisi vuotta, luja luonne; hänen koulunsa käy kuin vedetty kello — sanoi sihteeri.

Kuitenkin oli häntä kohdeltu hävyttömästi, edellisen sindacon aikana tietysti. Kun opettajattaren kontrahti oli uudistettava, — en varmaan muista kuinka monen opetusvuoden kuluttua, — teki joku johtokunnan jäsen sen herttaisen huomautuksen, että jos kontrahtia uudistetaan, tulee kunnan lopulta maksaa eläkekkin opettajattarelle, ja niin kunta saisi pian uusia menoja. Useimmat johtokunnan jäsenistä pitivät huomautuksen oikeana, ja kun olivat varmat siitä, ett'ei sen ikäinen, hiukan kivuloinen opettajatar heittäisi paikkaansa, niin sanoivat: Jääköön paikkaansa, mutta luopukoon oikeudestaan eläkkeeseen. Opettajatar parka, joka pelkäsi jäävänsä paikatta, suostui. — Niin sitä tehtiin! — huudahti sihteeri.

Opettaja odotti hänen oitis lisäävän, että uusi sindaco oli sovittanut tämän vääryyden; mutta kummastuksekseni ei hän saanut enempätä kuulla. Sitä vastoin hän huomasi kuinka sihteeri pitkin matkaa kurkisti sinne ja tänne, toisinaan uutimilla peitettyyn ikkunaan, toisinaan suljettua ovea, juuri kuin joka paikassa olisi "jotain".

Kun he käänsivät kulmasta, sanoi sihteeri: — Katsokaa ... pikku opettajatar.

Heitä vastaan tuli nuori, pullakka tyttö, puettu osaksi rikkaan talonpoikaisnaisen osaksi hienon herrasnaisen tapaan, iso olkihattu päässä. Opettajan huomio suuresti kiihtyi, kun hän ajatteli, että tämä oli ensimmäinen virkatoveri, jonka kohtasi.

Se on ensimmäisen luokan opettajatar — kuiskasi sihteeri; — hiukan ylöllinen — — — minä esittelen teitä.

Kun he olivat tulleet lähemmäksi, pysähtyi sihteeri, nosti hattuaan ja esitteli Ratti'n opettajattarelle. Sitte hän kääntyi opettajaan, jolle sanoi nuoresta naisesta: — — — lahjoja — — — mielikuvitusta — — — lupaava tulevaisuus kirjallisella alalla.

Emilio luuli huomaavansa sihteerin teeskennellystä huolettomuudesta ja vähän pilkallisesta puhetavasta, että tämä seisoi tytön edessä, jota turhaan oli koettanut liehakoita.

Ujostelematta vastasi nuori nainen: — Minä en ansaitse niin paljo kiitosta.

Hän ei ollut kaunis, mutta raitis kuin ruusu, jokapäiväiset kasvot, siniset silmät. Ääni ilmaisi jossain määrin itserakkautta.

— Minkä vaikutuksen on kylä huonoisemme tehnyt teihin? — kysyi hän Emiliolta.

Tämä haki älykästä vastausta, mutta ei keksinyt vaan sanoi: — Erittäin edullisen — — — kauniit ympäristöt — — — pieni, miellyttävä kaupunki.

— Täällä on luonnon-ihanaa, ei muuta — sanoi nuori tyttö. — — — Ja rauhallisuus — — — on eduksi opinnoille.

— Mutta pikku neiti — huomautti sihteeri hymyillen kahdamielisesti — ei kauan tänne jää rauhaa nauttimaan. Hän piankin Turiniin lentää. Hän ei ole luotu jäämään meidän köyhään kouluunne.

— Minua ei mikään kunnianhimo aja kaupunkiin — vastasi opettajatar katsahtaen ylös Alpeihin — — eikä mihinkään muuhunkaan paikkaan maailmassa. Minä elän yksinomaan pikku tyttöjeni hyväksi.

Hymyellen ja melkein liian syvällä kumarruksella hän sanoi nuorille herroille hyvästi ja pitkitti matkaansa.

Oivallinen tyttö — sanoi sihteeri, ilman että opettaja saattoi päättää puhuiko hän totta vai leikkiä — lahjakas, suuri kuvitusvoima. Hänen on tapana panna ajatuksensa paperille, hän haaveilee kedoilla ja on taitava lausuja. — Ja hän kertoi tytön lyhyen elämänsäadun.

Hänen isänsä on härkäpaimen tällä paikkakunnalla. Eräs vanha leskirouva kiintyi tyttöön jo tämän pienenä ollessa, otti hänet luokseen ja antoi hänen lukea opettajattareksi. Kun rouva oli kuollut, palasi hän isänsä ja sisarensa luo. Härkäpaimen oli hulluksi tulla ylpeydestä.

Saman päivän illalla kuuli Emilio, kulkiessaan härkäpaimenen huoneen ohi, kuinka pikku opettajatar luki perheelle ajatuksensa siltä päivältä. Köyhä kansa piti häntä kylän kaunistuksena. Kun hän palasi kotiin muassaan päästökirja Turinin seminaarista, oli kylän "Soitannon Ystävien" torvisoittokunta mennyt häntä vastaan. Toppo oli hiukan kateellinen veljensä tyttären puolesta, jonka toinen aivan himmensi. Anteeksi annettavaa, mies parka.

He löysivät opettajattaren, neiti Strinatin, pihalla huoneensa edustalla syöttämässä kanoja, joiden hoidolla hän koetti lisätä niukkaa palkkaansa. Hän otti kohteliaasti mutta jäykästi vieraitansa vastaan ja pyysi heitä istumaan penkille.

Neiti Strinatilla oli ohuet, harmaat hiukset, jakaus keskellä päätä, koukkunenä, suun ympärillä ankaruutta osoittava piirre ja siniset silmälasit; pukunsa oli varsin köyhä.

Hän lausui opettajan tervetulleeksi, kysyi seminaarin uutta opetus-ohjelmaa ja osoitti harvapuheisuutensa ohessa selvää ymmärrystä ja jonkinmoista koulusivistystä. Sitte hän äkkiä kääntyi sihteerin puoleen laskeakseen hänen sydämmelleen, että ennen lukukauden alkua ainakin luokkahuoneen kivilaattiaa korjattaisiin; se oli aivan hajallaan, niin että tytöt siihen kompastuivat. Sihteeri näytti suuttuvan siitä, että hän toi valituksensa uuden opettajan aikana; hän lupasi kumminkin ilmoittaa asian.

Se oli — jatkoi neiti Strinati — siinä kunnossa jo viime lukuvuoden alussa ja se on siinä vieläkin, pyydän — hän pitkitti terävämmällä äänellä — te tiedätte, ett'en enää tahdo siitä muistuttaa, sillä se puhe polttaa kieltäni; mutta ajatukseni on, ett'ei ainakaan tänä vuonna tarkastajan viime varoituksen perästä pitäisi kauemmin sallia semmoista vallattomuutta — — — minä annan asialle oikean nimensä. — Sitte hän kääntyi Ratti'n puoleen ja sanoi: — — Ajatelkaas, opettajatar joka ei koskaan ole edes nähnyt päästötodistusta, pitää kumminkin yksityistä koulua, jossa hän muka opettaa lapsia lukemaan ja kirjoittamaan. Ja hän saa käsiinsä talonpoikaisvaimoja, jotka ovat kyllä yksinkertaisia lähettääkseen pikku tyttönsä sinne kouluun ja maksaakseen liran kuukaudessa. Minä en sitä sano siksi, ett'en itse saa tuota pientä maksoa, vaan siksi että se on petosta, jolla otetaan oppilaat julkisista kouluista sinne, missä eivät mitään opi. Olkoon kylläksi kun kerron, ett'ei heillä ole edes istuinpenkkejä; opettajatar pitää kirjan polvellaan, lapset ovat ympärillä polvillaan ja lukevat siitä.

Sihteeri oli hämillään ja sanoi opettajattaren liioittelevan.

— Ettäkö liioittelen? — huudahti neiti Strinati. — Mutta koko paikkakuntahan sen tietää! — Ja kääntyen opettajaan hän pitkitti: — Ja kuinka hän sitte kuria pitää, tuo nainen. Teidän tulee vain tietää, että hän rangaistukseksi antaa heidän kielellään tehdä ristinmerkin lattiakiviin, ja isompia lapsia näpäsee sormustin sormessa keskelle otsaa; — jaa, totisesti, kaikki hänen oppilaansa ovat merkityt ja tunnetaan kadulla. Ja sinne ne menevät! Huomatkaa, että tarkastaja, joka ensimmäisenä vuonna ei tiennyt asiasta mitään, tänä vuonna on käskenyt sulkea koulun. Kyllä kai! Hän oli tuskin selkensä kääntänyt, kuin koulu taas avattiin. Voitteko väittää, ett'ei se ole totta? — kysyi hän sihteeriltä.

Tämä haki vastausta. — Se on totta eikä ole totta — hän vastasi nousten hämmästyneenä ja suutuksissaan; — minä sanon: se on koulu eikä ole koulu; siellä opetetaan vähän katkismusta ja vähän ompelemista — — —

— Siellä opetetaan — keskeytti opettajatar — kaikkea, mitä ei pidä opettaa, ja siellä nauretaan sekä oppikursseille että tarkastuksille. Se on yksityiskoulu, ja siinä kyllä, loiskasvi — — —niinkuin tarkastaja sitä nimitti, syöpä, joka kansakoulua kalvaa. Tahdotteko, että sanon vielä yhden totuuden; mitä vasten tätä kärsitään vastoin lakia ja meitä muita, jotka opetamme, niin — — — Mutta te sen tiedätte paremmin kuin minä; turhaa on, että teille sitä sanon.

Totuus, jonka Ratti myöhemmin sai tietoonsa, oli seuraava: puheena oleva nainen, vanha talonpoikainen vaimo, joka ei osannut aakkosia enempää, oli Toppo herran sisar; tämä suvaitsi hänen

opetustointansa päästäksensä häntä elättämästä.

— Kun kaikki harkitaan — vastasi sihteeri kohottaen olkapäitään — — niin asia ei minuun kuulu! — Jättäessään hyvästi, koetti hän lepyttää neiti Strinatia ja sanoi luulevansa yksityiskoulun jäävän tänä vuonna avaamatta.

— Mutta lapsethan ovat jo alkaneet siellä! — huudahti opettajatar ja katsoi harmistuneena häntä suoraan silmiin.

— Nähkääs, se tulee suljettavaksi ennen joulua — sanoi hän ja taputti opettajatarta olalle. — Mutta kuinka on mahdollista, että malliopettajatar semmoinen kuin neiti Strinati, kaikkien kunnioittama ja arvossa pitämä, suuttuu moisesta turhasta!

— Oh, älkää jäniksenjalalla pyyhkielkö, toinen vastasi, ja kohteliaasti tervehtien Rattia jäähyväisiksi hän palasi kanojensa luo jättäen kokonaan huomaamatta toisen herran kumarruksen.

Päästäksensä kaikista selityksistä, sihteeri meni oitis kirkkoherran taloon, joka oli vastapäätä, kirkon vieressä. Portaissa hän pysähtyi äkkiä ja sanoi opettajalle, silmää iskien: — Laittakaa niin, että tulette Perpetuan suosioon, hän on yhdeksän vuotta palvellut Toppo'lla — — — ja — — lisäsi hän nauraen — — pyrkii koulun naistarkastajaksi.

Kirkkoherra oli kahdeksankymmenen vuotias ukko, käyrä kuin puolikuu. Hänen kurtuiset kasvonsa ilmaisivat ääretöntä väsymystä ja suurta hyvyttä sekä kertoivat sielusta, joka aina oli karttanut juonia ja riitoja. Koska hän ei tietänyt mitä puhua nuorelle opettajalle, kysyi hän kuinka vanha tämä oli, milloin vanhempansa olivat kuolleet, missä iässä siskonsa olivat, ja nyökähytti päätään vastauksille, juuri kuin ne olisivat olleet perin älykkäitä arvosteluja. Sitten puhui kirkkoherra kauan ja hyvin lempeästi riidasta, joka oli syntynyt edellisenä sunnuntaina ennen erästä lastenkodissa vietettävää juhlaa, kun näet nunnat olivat ottaneet varakkaitten lapsilta hienot vaatteet ja panneet ne niiden ylle, joiden oli määrä juhlassa lausua runo. Hän puolusteli sekä nunnia että raivostuneita äitejä. Ratti ymmärsi oitis, ett'ei tämä hyvä Herran palvelia tuottaisi hänelle koskaan minkäänmoisia ikävyyksiä ja vaikeuksia. Sitävastoin tunsu hän selittämätöntä levottomuutta nähdessään kirkkoherran Perpetuan, joka oli kuudenkymmenen vuotias ämmä, pitkä kuin humalariuku ja lattea kuin lauta. Perheen emännän varmallalla ryhdillä, toinen käsi puuskassa, hän seiso i suorana isäntänsä vieressä. Emilio oli kuullut sanottavan, että pappien talouden hoitajain oli tapana sekaantua koulun asioihin, ja nämä kuivat, riitaisat kasvot, jotka häntä tarkastellen katselivat, näyttivät juuri tuommoisen "kaiken kaikessa" kasvoilta. Heidän tultuaan ulos kadulle, näkyi akka vielä ikkunassa. Epäilemättä oli hän asettunut sinne katsomaan, nostaisiko uusi opettaja lakkiansa kirkon ohi kulkiessa.

Nyt oli Ratti'lla enää tuttavuus tekemättä toisen opettajan, don Lerin kanssa, joka asui koulurakennuksessa, missä kunta oli hänellekin huoneen määrännyt; mutta siihen hän ei tarvinnut sihteerin apua. Opettaja Leri tuli hänen luokseen illalla, kun hän oli palannut sindacon päivällisiltä.

Juuri kun Emilio muistissaan toisteli päivän tapahtumia, istuen valkoiseksi sivutussa, yhdellä kadulle päin antavalla ikkunalla sekä ruohoiseen pihaan avautuvalla luukulla varustetussa kammiossaan, kuuli hän ovelle koputettavan. — Kuka siellä — hän kysyi. Täyteläinen ja sointuva ääni vastasi: — Toveri.

Vieraan ensi näkeminen vaikutti Emilioon masentavasti. Ei hän ollut iässänsä nähnyt niin majesteetillista pappia, kauniine, vakavine, sydämmellisine pispankasvoineen. Leveä otsa, pystysuora syvennys keskellä, ilmaisi ajattelijaa. Hän oli pikemmin isoluinen kuin lihava, ja hiukset olivat aivan mustat, vaikka hän lähentelihe viidettäkymmentä. Emilio kysyi kohta itseksensä, kuinka semmoinen mies ei ollut muuta kuin kansakoulu-opettaja.

Istuttuansa sen tapaan, joka ei aio kauan viipyä, ojensi pappi hänelle kättä, lausui hänet arvokkaalla sydämmellisyydellä tervetulleeksi ja ilmoitti mielipahansa siitä, ett'ei Emilio olisi vuotta kauemmin Garascossa, sekä toivoi heidän tekevän yhteisiä kävelyretkiä — joskus.

— Kuitenkaan ei iltaisin — lisäsi hän vakavasti — silloin en mene ulos. — Sitte hän mainitsi monena vuonna käyttäneensä kaikki illat keskeyttä työhön, jota oli alkanut jo nuorukaisena ja jonka tähden hänen piti paljon lueskella.

Emilio kysyi, olisiko ehkä sopimatonta tiedustaa teoksen nimeä — — —

— Uskonto ja koulu — vastasi pappi vaatimattomasti, nousi ja ojensi kätensä jäähyväisiksi. Sitte hän pitkitti totisella äänellä: — Minä asun vanhan sisareni kanssa. Jos voin olla teille joksikin hyödyksi — päivisin — niin tiedätte, missä asun. Olette aina tervetullut. Minä pyydän, pitäkää minua, ikämme erotusta katsomatta, ystävänänne.

Lerin leveä ajattelian-otsa kumartui, hän meni takaperin ulos ja sulki varovasti oven. Ratti oli

hurmaantuneena. Tämä oli varmaankin kaikista kunnian-arvoisin ja syvämielisin ihminen mitä hän sinä päivänä oli oppinut tuntemaan, ja olisi tarpeellisena vastakohtana keveämieliseen sindacoon ja kaksimieliseen sihteeriin. Hän oli tarjoutunut ystäväksi, vaikka olisi voinut esiytyä opettajana nuoremmalle kumppanilleen. Emilio kuvaeli mielessään mitä tietojen ja hyvien neuvojen aarteita hän löytäisi tästä erinomaisesta miehestä, joka, voidaksensa paremmin antautua tutkimuksilleen, tyytyi asumaan yksinäisessä kylässä, ja joka ehkä omaavoittoa pyytämättä eleli ajattelian puhdasta elämää, etäisintäkään kunnianhimoa tuntematta.

— Ylimalkaan on ensimmäinen päivä ollut hyvä — päätti Emilio. Olkoon jatko samanlainen.

Ensimmäiset opetustunnit.

Koulu avattiin Lokakuun 5 päivänä. Emilio oli otettu ensi luokan opettajaksi, mutta odottamatta hän sai toisenkin luokan niskoilleen. Innokas kun oli, ei hän kieltäytynyt.

Hänellä oli yhteensä viisikymmentä oppilasta. Ensimmäinen vaikutus, jonka nämä häneen tekivät, ei tosiaan ollut edullinen; tuntui kuin näihin verraten seminaarin mallikoulun kaikki oppilaat olisivat olleet pieniä hienoja herrasmiehiä. Täällä useimmat olivat talonpoikaislapsia. Kömpelösti muodostuneet päät, harmaan, lian-keltaisen tukan verhoamat; päivettyneet kasvot, jotka muistuttivat perunoista tahi huonosti paistuneista kakuista; moni ilman sukkia puukengissä tahi nauhattomissa pieksuissa, puेतut valkaisuun paitoihin, joiden avonaisesta rinnuksesta rinta ja vatsa paistoi, yllään kauhtuneet pumpulinutut, jotka haisivat väkevästi heinälle. Useimmilla oli kirjansa kaulan ympäri riippuvassa repalaisessa laukussa, jota kantoivat tunnillakin. He tulivat kouluun kasvot ja kaula röhnäisinä, vaatteet mullassa ja oljen korsissa; tuoppien ja sysien hakivat paikkansa. Sitte istuivat sormet suussa, raappivat päätään, syhyttivät rintaansa ja kainaloitansa, tahi pyyhkivät hikisiä kasvojaan musteisilla sormilla, jotta pian näyttivät sepän-oppilailta. Muutamat käärivät housunsa puoli sääreen, juuri kuin olisivat aikoneet joen yli kahlata; toiset nostivat alastomat polvensa pöydän reunaan; jotkut pureksivat nälkäisinä kaulassaan riippuvaa nahkahihnaa; eräs pudotti puukenkensä suurella rytinällä maahan ja yksi kaivoi varpaitaan.

Opettaja tunsu ensi kerralla inhoa näitä pikku porsaita kohtaan. Heissä oli tulevien rosvojen ja tappeliain mallikuvia, oikeita marakatteja, joita opettajan mielestä olisi ollut kuukausi häkissä pitäminen ennenkuin pääsivät koulupenkille. Asia kävi hullua hullummaksi, kun hän huomasi, ett'ei edeltäjällään lie ollut mitään valtaa oppilaittensa yli, sillä toisen luokan pojilla, entisen opettajan kasvateilla, oli kaikilla ikäänkuin perhepiirteenä jotain julkeata ja lurjusmaista silmissään ja osoittivat todella suuria taipumuksiakin siihen suuntaan. Näin ollen hänen asianaan oli ennen kaikkea tehdä mitä edeltäjänsä oli laiminlyönyt ja, jättäen tiedollisen kasvatuksen syrjemmälle, ensiksi saada oppilaistaan ihmisiä. Siihen vaadittiin ankaraa työtä. Mutta vielä oli hänen rakkautensa lapsiin palava, hänen innostuksensa opettajatoimeen tuore, ja yksin tuo ajatus, että oli saanut tämmöisen raaka-aineen muodosteltavakseen, kiihoitti siihen määrään hänen itsetietoisuuttaan ja oman etevyytensä tuntoa, että hän suurella innolla aloitti toimensa.

Mutta, hyvänen aika, kuinka paljo vaikeampaa tuo oli kuin hän oli saattanut ajatellakkaan! Ensi alusta alkain oli hänen taistelemisen lyijynraskasta hitaisuutta vastaan, joka oli huomattavana ei yksin lapsissa, vaan pienimmässäkin pikku asiassa. Hän oli vilkasluontoinen ja tahtoi kaikessa toimia reippaasti; mutta kaikki kävikin kylän muun elämän tahdissa, s.o. kauhean hitaasti. Puoli yhdeksän aamulla oli koulun kelloa soitettava, mutta se soi aina myöhemmin. Viimeisen kellon lyönnin kai'uttua nähtiin kaksi poikaa siellä, kolme täällä, joku kauempana, kaikki liikkuivat etanoina eteenpäin; ennen yhdeksää ei koskaan ollut koko joukko koolla. Ensimmäisinä päivinä muutamat pienemmistä pojista eivät tahtoneet astua sisään kouluun muuten kuin ihan viimeisinä ja pysähtyivät senvuoksi kauhistuneina ovelle. Emilio sai sittemmin tietää, että hänen oli vanhempia kiittäminen tästä omituisesta mielialasta, sillä nämät olivat vuosikausia käyttäneet opettajaa mörkönä voidaksensa pitää lapset kurissa ja alati hokeneet: — Malta, kunhan kouluun tulet! — Koulussa sulle opettaja kyllä antaa! — Pienet lapset olivat vastahakoisia, sillä he pelkäsivät korvapuusteja ja kepin-iskuja. Sitäpaitsi useat tulivat kouluun ilman kirjoja ja vihkoja, ja sanoivat, vanhempainsa opettamina: — Kunta ei ole meille vielä niitä hankkinut! — ja he tahtoivat kirjat ilmaiseksi, vaikkakin heillä olisi ollut varaa ostaa. Emilio aivan kauhistui, kun ensi kerran luetti toista luokkaa, nähdäkseen kuinka pitkälle olivat ehtineet. Lapset lukivat, ei ainoastaan itse ymmärtämättänsä sisällystä, vaan niin, että opettajakin töin tuskin ymmärsi. Hänestä tuntui ikäänkuin eivät olisi lukeneetkaan itaalian kieltä, vaan jotakin vierasta, karkeata murretta, ja häntä halutti pistää sormi heidän suuhunsa koetellakseen mitä pureskelivat, kun niin mongersivat itaalian ihanata kieltä. Huohtaen sanoi hän itsekseen: — Minun on siis alkaminen ihan alusta! — Hän ajatteli, katkerasti hymyellen, ylihallituksen pitkiä julistuksia, joissa komealla kielellä käsketään opettajien valvoa ääntämisen puhtautta. Puhtautta! Ensin kai heille oli opettaminen ihmisten tapaista ääntämistä.

Uusia vaikeuksia ilmaantui. Emilio kyllä tiesi, ett'ei kukaan tule seminaarista kypsyttyneenä opettajana ja että kaikkien täytyy pitkään kokemusten kautta harjaantua; mutta häntä hämmästytti monet

odottamattomat vastukset, vaikeammat kuin oli aavistanutkaan. Hän käsitti oitis, että hänen, saadakseen pienemmät oppilaat itseään ymmärtämään, piti puhua heidän murrettaan; isommat oppilaat eivät senvuoksi oppineet mitään suurimmalla osalla äidinkielen tunneista. Tämä kaksiosastoinen luokka teki opetuksen kahta vaikeammaksi, antoi ainoastaan puolen tuloksen ja oli kurinpidon suhteen kolme vertaa tavallista väsyttävämpi; kun hän opetti yhtä osastoa, kävi toinen levottomaksi, joka taas häiritsi edellistä. Mitä ensi luokkaan tulee, hän katkeruudekseen havaitsi todeksi, mitä seminaarissa ollessaan jo oli oppinut: että se luokka on raskain hoitaa juuri siksi, että opettajan on vaikea saada sitä itseänsä ymmärtämään. Hän rupesi jo pelkäämään olevansa yksi niistä, joilla oli suuri taito hoitaa keskiluokkia, vaan jotka eivät koskaan edes keskinkertaisesti onnistu pikkuisten kanssa; kun taas toiset, vähempilahjaisetkin, ovat kuin luotuja pienten lasten opettajiksi. Koska hän luontonsa taipumuksesta lausui muistutuksensa ja moitteensa tyynesti ja perinpohjin saadaksensa oppilaansa itse älymään virheensä, ja niin vaikuttaakseen ymmärryksen kautta heidän sydämmeensä, täytyi hänen joka kerta keskeyttää opetus ja siitä syystä sitte lisäksi tehdä yleisiä muistutuksia, pitääkseen tarkkaavaisuutta vireillä. Hänen täytyi tunnustaa varsin perustetuksi tuo kasvatustieteen-opettajan ehdotus, että eri koulu olisi asetettava huonolahjaisia oppilaita varten. Hänellä oli molemmissakin luokissa semmoisia vähempilahjaisia, jotka, vaikka hyvin opinhaluisia, pakoittivat opettajaa loppumattomasti toistelemaan mitä oli sanonut. Ehtimiseen pienimmät oppilaita ilmaisivat niin suurta tietämättömyyttä elämän jokapäiväisimmistä asioista, että opettajan täytyi käyttää paljo kallista aikaa niin sanoakseni ihmisen luomiseen, ennenkuin saattoi ruveta koulupoikaa muokkaamaan. Pikkupojista moni ei esimerkiksi tiennyt liikanimeään, ja ristimänimestäänkin vain jonkinmoisen väärennyksen. Muudan, joka ei tietänyt äitinsä nimeä, vastasi, opettajan kysyessä kuinka isän oli tapa nimittää äitiä: — Kuules sinä — semmoisella muodolla kuin todella olisi luullut tätä nimeksi.

Voidaksensa opettajansa antaman ohjeen mukaan yksilöllisesti kasvattaa oppilaitaan, rupesi Emilio tutkimaan isompain luonnetta. Hän sitä varten teki kirjallisia muistiinpanoja vihkoon, jossa eri särekeihin oli merkitty: luonne, lahjat, kehitys, tunne, taipumus j.n.e. Mutta kuinka kauhealta työltä tämä jo alussa tuntui! Näyttipä siltä, kuin melkein kaikki olisivat vaistomaisesta vastahakoisuudesta koettaneet peittää luonnetta; kaikissa oli huomattavana jotakin umpinaista ja vastahakoista, kaikki olivat hänen mielestäänsä yhtäläisiä. Ei hänen onnistunut saada tietoja perheoloistakaan; kun ei kysymys koskenut koulua, ei enää vastattu. Paitse tätä kohtasi odottamattomia vaikeuksia opetuksen muodollisessa puolessa: kun oli yksinkertaisia asioita tekeminen havainnollisiksi, kun tuli vastata kolmen neljän poikaveitikan odottamattomiin kysymyksiin, ne kun muka halusivat kuulla eräitten sanain merkitystä; kun oli vaihtaminen aineita eri osastoilla synnyttämättä epäjärjestyttä, tahi esittäminen asioita niin, että tarkkaavaisuus vallitsi koko luokalla eikä aikaa mennyt hukkaan. Kaikkea tätä hän koetti, mutta se kävi hitaammin ja sekavammin sekä tuotti vähemmän tuloksia kuin hän oli odottanut. Häntä vaivasi myös sama kiusallinen tunne, jota kaikki nuoret opettajat ensi alussa enemmän tahi vähemmän saavat tuntea ja joka kauemminkin kiusaa muutamia: jonkinmoinen tuskallinen ujous kaikkien noiden häntä seuraavien silmäparien edessä, sama tunne, joka vaivaa äsken nimitettyjä nuoria luutnantteja heidän ensikertaa esiintyessään joukkonsa edessä; ujous, joka saa alkunsa luulosta, että opetettavat odottavat huomaavansa epävarmuutta, kokemattomuutta tahi virheitä johtajansa käytöksessä. Paljon hänellä oli vielä opittavaa ja koetettavaa! Mitäpä varsinaista hyötyä hänellä oli kaikesta siitä järjestymättömästä tiedosta, jota oli seminaarissa päähänsä ajanut?

Ansa.

Vähitellen Emilio tottui kylän elämään. Hän meni joskus iltaisin torin varrella olevaan kahvilaan, jonne sindacon ystävät kokoontuivat, tai Valkoisen ristin ravintolaan, joka oli tämän vastustajain kokouspaikkana, ja tutustui näissä paikkakunnan päähenkilöihin. Mutta kaikki olivat niin kiintyneinä korttipeliinsä, että töin tuskin maltoivat kättä antaa likeisimmille ystävilleen näiden sisään astuessa, ja opettajasta, kun kerran olivat hätäisesti tervehtineet, eivät sen koommin vähääkään välittäneet. Hän ei tuosta pahastunut, sillä hän ei pyytänyt muuta, kuin saada olla rauhassa. Sitäpaitsi vihkojen korjaamiset ja valmistukset tunneille veivät häneltä illoin lähes kaiken ajan. Lisäksi tuli, että kylä öisin, jos ei kuu paistanut, oli niin pimeä, että opettaja, kuten moni muukin, pysyi kotona, kun pelkäsi ulkona saavansa kolauksia.

Melkein joka päivä kohtasi Emilio koulun portaissa tahi käytävässä don Lerin, joka kohteliaasti tervehti ja puhui muutamia sanoja; vaan kun Emilio huomasi don Lerin aina syviin ajatuksiin vaipuneeksi, ei hän tahtonut häntä pidättää. Näin Emilio yhä edelleen eleli yksinänsä.

Mutta pian hänen oli pakko jättää yksinäisyytensä.

Joka kerta kun Emilio kohtasi Toppo'n, sanoi tämä ystävällisesti, silmää vilkuttaen: — Herra Ratti, kotonani teitä aina odottaa pullollinen viiniä. — Koska hän pelkäsi, että Toppo lopulta suuttuisi hänen tulemattomuudestaan, päätti hän kerran lähteä Toppo'n luo. He tyhjensivät viinipullon. Tarkastusmies

ikävyystytti häntä loppumattomilla puheilla kunnallisista asioista; sittemmin antoi hän opettajan puhua koulusta, nyökäyttäen myöntäväisesti päätään hänen aatteilleen. Opettajasta oli niin ihmeen hauskaa saada puhua näistä asioista, että hän, kun uudelleen sinne pyydettiin, meni oitis. Toppo'n tapa johtaa keskusteluja oli aina sama; hän alkoi jonkinmoisella oppineella esitelmällä aineesta, johon itse oli hyvin perehtynyt, ja antoi sitte opettajan puhua mielin määrin opetusasioista. Emiliosta tämä seurustelu tuntui hauskalta, mutta hän ihmetteli veljentytärtä, joka ei koskaan avannut suutaan, vaikka oli puhe häntäkin niin läheltä koskevista asioista. Sitäpaitsi häntä rupesi vaivaamaan tytön yksipintainen äännettömyys ja opettajaan aina suunnattu, teeskenteleväinen katse.

Neljännellä käynnillä Toppo herra rupesi puhumaan asioita, jotka herättivät Emiliossa himmeätä epäluuloa: siitä muka suuremmasta kunniaista, jota naineet opettajat kylissä nauttivat naimattomain rinnalla; onnellisista avioliitoista, jotka syntyvät opettajien ja opettajattarien yhteen mennessä, kun molemmat panevat palkkansa yhteen ja voivat auttaa toisiansa työssä j.n.e. Muutamia vuosia sitte oli kylässä ollut harvinainen pariskunta, vielä hyvin nuoria ihmisiä molemmat. — — — Vai niin — ajatteli Ratti — olisinkohan minä siihen sopiva ja onko tällä kohteliaisuudella ainoastaan se tarkoituksena? — Hän vilkaisi nuorta tyttöä, joka ensi kerran loi katseensa maahan ja sen kautta vahvisti Emilion käsitystä asiasta. Vielä varmemmaksi hän tuli seuraavana päivänä kohdatessaan sihteerin, joka kysyi: — Te käytte siis Toppo'n perheessä?

Opettaja vastasi karttaen, että häntä usein sinne käskettiin.

— Teette hiton oikein — pitkitti sihteerin — esimiesten kanssa tulee olla hyvällä kannalla. Sitäpaitse — lisäksi hän naurahtaen — ei nuorelta tytöltä suinkaan puutu suloutta ja sedällä on kolikoita.

Emilio punastui ja peittääkseen harmiansa hän oli ymmärtävinään nämä sanat leikiksi: — Kyllä kai hyväkin naimiskauppa — hän arveli — opettaja seitsemän sadan liren palkalla.

— Joutavia! — sanoi toinen — teillä on tulevaisuus edessänne, ja sitäpaitsi — — — pitäähän hankkia itselleen suojelioita.

Ratti'n muistui mieleen ne kysymykset, joita Toppo oli tehnyt Golin perheen suhteen. Haihduttaaksensa kaikki epäilykset, hän vielä eräänä iltana läksi Toppo'n luo, varmasti päätettyään olla sinne vasta menemättä ja näyttelemättä naurettavaa ja kunniantonta osaa. Mutta tällä kertaa tapahtui hänelle jotain merkillistä. Kun hän myöhään tuli ulos Toppo'n luota, kompastui hän johonkin, kaatui ja kuuli jonkun nauravan lähellä. Hän nousi, tunnusteli eteensä ja huomasi kaatuneensa kadun poikki pingoitettuun nuoraan. Hän katseli ympärilleen, vaan ei huomannut ketään; mutta juuri kun aikoi pitkittää matkaansa, hän kohta kuuli jotain suhisevan korvansa ohitse ja kiven sattuvan seinään takanaan. Emilio ei ollut luonnostaan urhoollinen, mutta sentään niitä, joiden itsetuntoa raukkamaisuus niin paljo vaivaa, että jo yksin tämän tunteen pelko ajaa heidät vaaraan. Hän töytäsi siihen suuntaan, josta kivi oli tullut, mutta ei nähnyt ketään; sitävastoin kuuli hän saman naurun, tällä kertaa vähän kauempaa; sitte kaikki oli hiljaa. Hän jatkoi matkaansa, veri kuohuksissa. Hän tiesi, että kylissä oli kilpakosijain tapana pingoittaa köysiä suositun sulhasen eteen. Siis häntä jo paikkakunnalla pidettiin tytön kosijana, myötäjäisten onkijana, naurettavana lepertelijänä. Kukapa olisi koskaan osannut ennustaa hänelle semmoisia ikävyyksiä hänen virkauransa alussa? Viha raivosi hänessä, niin että hänen teki mieli sanoa sedälle ja veljentytarelle vasten kasvoja, että olivat valheellisia vihollisia.

Emilio nukkui huonosti sinä yönä ja heräsi tuntien jotain kipua kurkussaan. Hän oli varmasti päättänyt katkaista seurustelun, mutta tahtoi sitä ennen selittää asiansa jollekulle, sillä hänen mustasukkainen kilpakosijansa oli kait tunnettu paikkakunnalla, ja hän tahtoi torjua sen luulon, että muka pelosta oli jättänyt käyntinsä. Kenen puoleen hänen oli kääntyminen? Hän tuli ajatelleeksi neiti Strinatia, joka oli kauan ollut paikkakunnalla ja siis tiesi yhtä ja toista tarkastusmiehestä, eikä muuten, vihoissaan kun oli yksityiskoulun tähden, suinkaan surkeilisi.

Illemmalla meni Emilio opettajattaren luo, muka kysyäkseen, oliko opettajien tapana vuoden alusta lähettää tarkastajalle ote opetus-ohjelmasta, jonka kukin oli itselleen laatinut. Hän löysi neiden tarkastamassa lampunvalolla isoa kasaa oppilaille harsittuja paitoja. Emilio lähestyi häntä tuolla kunnioituksen sekaisella lapsellisella rakkaudella, joka tekee että lapsettomat, vanhanpuoleiset naiset pitävät paljon nuorista miehistä. Kovin hän hämmästyi, kun opettajatar kohta kysyi: — Te käytte siis *hartaasti* Toppo'lla? — Hänkin! Emilio puolustautui sillä, että häntä oli kolme, neljä kertaa sinne kutsumalla kutsuttu. Mutta kuinka opettajatar sen tiesi? — Luuletteko, ett'ei semmoisia asioita tiedetä! vastasi opettajatar pitkittäen paitojen tarkastusta. — Sitäpaitsi, se oli teidän kohtalonne. Edeltäjänne kävi myöskin siellä — — — lyhyen ajan. Se mies on päättänyt heittää tytön jonkun opettajan kannettavaksi, ehkäpä saadaksensa antaa suosionsa myötäjäisten asemesta; sillä se on helpolla ymmärrettävä, ett'ei hän tahdo avata kukkaroansa. Kuka tietää miksi? Väliin tuommoiset ukkorahjukset tekevät hulluuksia vähää ennen kuolemataan. Pyydän anteeksi, pidättekö nuoresta naisesta?

Opettaja kohautti olkapäitään. Neiti Strinati nauroi pilkallisesti ja sanoi: — Hän on hanhi. Muuten se

on setä, joka tahtoo tyttöä hienoksi naiseksi, sillä hän toivoo siten saavansa hänet helpommin naimisiin. Mitä tyttöön itseensä tulee, ei hän ymmärrä ihmistapoja: hän juoksee, niin pian kuin pääsee pellolle, talonpoikaisnaisia kättelemään.

Malttamattomana saadaksensa jotain tietää, Emilio kertoi nuorasta ja kivistä. — Kuinka — kysyi neiti Strinati ja pani pois paidan, jota piti kädessään — näin pian? Että se oli tapahtuva, tiesin kyllä; mutta vasta jonkun ajan päästä. Edellinen opettaja sai selkäänsä, hän. — Pitemmittä mutkitta hän kertoi salaisuuden. Nuora-mies oli eräs suutarin poika, joka kolme vuotta sitte kosi tyttöä, toivoen runsaita myötäjäisiä; mutta hän sai rukkaset, joutui raivoihinsa ja vannoi kostavansa jokaiselle, joka tyttöä ihastelisi. Se oli tappelija, joka kolme kuukautta oli istunut vankina kahakassa antamastaan puukon-iskusta. Eikö Emilio vielä ollut huomannut erään tummanverisen veitikan, jolla oli syntymämerkki silmän alla ja lakki kallellaan päässä, terävästi katselevan häntä silmiin? Se oli heittiö, joka saattoi tehdä hänelle vielä pahat kepposet. Opettaja teki viisaasti, kun oli varoillaan joka kerta Toppo'lla käydessään.

Näistä sanoista arvasi Emilio opettajattaren tutkivan, oliko hän pelkuri, ja sanoi siksi, varsin vielä käyvänsä Topo'lla useamman kuin yhden kerran, mutta sitten lakkaavansa. — Teette oikein kun menette — vastasi opettajatar; — minä annan sen neuvon, ett'ette äkkiä lakkaa siellä käymästä, sillä silloin ärsytätte ukkoa, joka kostonhimosta saattaa vainota teitä kuin edeltäjäännekin. Hän on tyhmä ja ylpeä mies. Turhasta asiasta hän sohrii kirjeen ylitarkastajalle Turiniin ja luulottelee sitte saaneensa vastauksen, vaikka koko maailma tietää hänen likaisen kirjeensä joutuneen paperikoriin.

Neiti Strinati kertoi muun muassa, että eräänä päivänä, kun hän vielä opetti ensi luokkaa, Toppo tulee kouluun muka tarkastamaan lasten edistymistä — he olivat juuri aloittaneet tavaamista — panee lasten eteen erään hallituksen antaman julistuksen ja sekä suuttuu että ihmettelee, kun eivät lapset osanneet sitä lukea; Toppo arveli, että koska isot kirjaimet ovat helposti luettavia ja julistus oli tavattoman suurta pränttiä, lasten olisi pitänyt, kuukauden tavattuaan, kyetä sitä lukemaan.

— Sitäpaitsi — opettajatar jatkoi matalalla äänellä — käskee omatuntoni minua puhumaan teille toista asiaa. Tehän ette pidä työstä, vai kuinka? Noh, siinä kylläksi. Mutta älkää menkö ansasta toisestakaan syystä. Se on roskainen juttu. Tytöllä on epäilemättä opettajattarentodistus; on ihmisiä, jotka ovat sen nähneet ja sitä pidelleet. Mutta onko se oikea vai väärennetty todistus? Tuo todistuksella kehuminen alkoi jo muutamia vuosia sitten ja kaikki kuuluivat alussa sitä uskoneen. Miksikä ei? Mutta sitte ruvettiin epäilemään, milloin tyttö oikeastaan olisi tutkinnon suorittanut. Muutamat uteliaat rupesivat asiata urkkimaan ja kyselemään; mutt'ei kenenkään onnistunut saada enempää tietoonsa, kuin että hän yhden ainoan kerran olisi poistunut Garascosta matkustaakseen setänsä kanssa Turiniin. Se tapahtui neljä vuotta sitte, vaan matkapäivät eivät ollenkaan sattuneet sen vuoden tutkintoaikaan. Sitäpaitsi oli kuulusteltu vähän sieltä ja täältä, eräältä silloiselta tutkijalta sekä muutamilta opettajattarilta, joilla oli todistus samalta vuodelta; mutta ei edellinen eivätkä jälkimäiset muistaneet nähneensä häntä suullisessa enempi kuin kirjallisessakaan tutkinnossa. Eräs toinen seikka on huomioon otettava: ei kukaan ole koskaan tytön omasta suusta kuullut sanaakaan tuosta ihmeellisestä tutkinnosta, jonka kumminkin pitäisi olla tärkeä tapahtuma nuorelle tytölle. Kuinka asian laita lienee? Oikeastaan ei vielä oltu varmoja mistään petoksesta; mutta joku Toppo'n vihamiehistä pitkitti vielä tutkimuksia. Eihän tämä olisi ensimmäinen kerta, kun rahasta vääriä todistuksia valmistellaan rehtorein kanslioissa. Joka tapauksessa, kun asia kerran selvenee, syntyy siitä niin häpeällinen juttu, että jokaisen, ken on perheelle sukua, pitäisi häpeästä maan alle vajota.

Nuorukainen oli kuullut kylläksi. Hän kävi kerran vielä Toppo'n luona, oli harvapuheinen ikäänkuin valmistaakseen setää ja veljentytärtä siihen, ett'eivät pitkään aikaan saisi nähdä häntä, jätti kylmästi hyvästit ja läksi, varmasti päättäen olla enää heillä näyttäytymättä.

Sydämmen kasvatus.

Emilio omisti kaiken aikansa koululle, semminkin poikain siveelliselle kasvatukselle. Hänellä ei ollut varalla mitään valmiita ankaruuden tai leväperäisyyden järjestelmiä, vaan hän seurasi luontoaan, joka käski häntä hyvydellä toimittamaan kuuliaisuutta; se onnistuikin osittain. Vähitellen hän oppilaitten ruokkoomattoman ulkokuoren alta löysi sielun hyviä ominaisuuksia ja, mitä raakuus peitti enemmän kuin muuta, lisäksi jotain herttaista ja rakastettavaa, jota löytyy kaikissa lapsissa, pienissä villeissäkin, ja tekee ikävätkin lapset rakkaiksi opettajalle. Mutta häntä kohtasi myöskin odottamattomat vaikeudet. Tosin hänen onnistui muutamissa herättää katumusta tahi muuta jaloa tunnetta, puhumalla heille sydämmellisesti, kärsivällisesti ja hellällä kaunopuheliasuudella. Mutta kuinka vaikea oli tätä tapaa noudattaa! Emilio huomasi sen kautta joutuvansa kuten taiteilija jonkinmoiseen hermostuneeseen sielun jännitykseen, jonkunmoiseen itsetyytyväisyyden mielenkiihkoon, josta hänet pian koko aamupäiväksi riisti vähäinenkin pahoinvointi, pieni harmi tahi vain epäystävällinen ajatus, joka äkkiä ja tahtomatta aivoissa heräsi. Semmoisissa tapauksissa oli itsensä hillitseminen aivan turhaa. Lempeät ja vakuuttavat sanat eivät enää tulleet suuhun, tahi ne lausuttiin ilman lämpöä ja vakaisuutta eivätkä tunkeneet lasten

sieluihin. Mikä pahempi: hän huomasi, että kun sanansa sillä lailla sanoi, hän pilasi niiden vaikutuksen ei ainoastaan siksi kerraksi, vaan myöskin niiksi tapauksiksi, jolloin ne oikein lausui. Erät sisälliset sielunilmiöt pojissa tekivät tämän kasvatustavan vaikeaksi; he näet olivat väliin tylsiä ja vastahakoisia, ikäänkuin tyhjiä sieluistaan ja paatuneita sydämmistään, niin ett'ei hänen millään keinoin onnistunut saada heitä vireille ja huvitetuiksi. Ehkäpä syynä oli hetkellinen vähennys Herbert Spencerin hermonesteessä, josta oli kuullut puhuttavan seminaarissa? Vaan mistä tuo vähennys tuli koko luokkaan? Hän ei sitä ymmärtänyt eikä siihen neuvoa keksinyt. Ne olivat hukkaan menneitä opetustunteja, jotka jättivät katkeruutta mieleen. Sitäpaitsi rupesi Emilio isommissa pojissa huomaamaan luonteita, joihin eivät ruumiilliset kuritukset, nuhteet tai ystävälliset sanat mitään vaikuttaneet. Jos näissä pojissa piili jotain hyvää, ei löytynyt mitään tietä, ei suoraa eikä väärää, jota myöden sen perille olisi päässyt. He näyttivät kuuluvan toiseen rotuun kuin muut, olivatpa juuri kuin tuntemattomia soittokoneita, joita ei tiennyt minne kosketella saadakseen niitä soimaan. Varsin kaunistelematta hän väliin kysäisi isällisellä äänellä: — Minkä vuoksi teet noin, vaikka tiedät sen minua kiusaavan ja että sinua siitä rangaistaan? Etkö ymmärrä, ett'ei sinun pidä ja ettei sun sovi niin menetellä? Miksikä tahdot mieluummin, ett'en sinusta pidä, kuin että sinua rakastaisin? — Pojat eivät näyttäneet ymmärtävän näiden sanain tarkoitusta; he eivät muuttaneet muotoa ja olivat kohta uudelleen tottelemattomia. He kuuntelivat uhkauksia samalla muodolla kuin sitä ennen nuhteita. Hän ei tahtonut näiden eikä muidenkaan oppilaitten kanssa puhuessaan turvautua uskontoon, niinkuin sydämmensä häntä usein käski, sillä hänestä tuntui kun se olisi hänen suussa kadottanut kaiken vaikutuksensa heidän sieluihinsa, ja he katselivat häntä ällistyneinä, ikäänkuin olisivat ajatelleet: — Emmehän ole kirkossa! — jonkun kerran säälien, juuri kuin ymmärtäen hänen epätoivoisena tarttuneen tähän viimeeseen pelastuskeinoon. Kaikki tämä teki hänet ajoittain alakuloiseksi. Mutta ainoastaan ajoittain.

Tuo vanha ajatus, joka Emiliolla oli lapsista ja josta hänen hellyytensä heitä kohtaan lähti, vaikutti hänessä yhä vielä voimallisesti. Hänen ei muuta tarvinnut kuin tuokioksi luoda eteensä tuon suuren lapsiparven ääretöntä kurjuutta, nuot lukemattomat nälistyneet, piestyt, kiusatut, oman onnensa nojaan heitetyt lapset, tuo summaton joukko pienokaisia, joilla ei ole muuta kuin kyyneleet puolustukseksi, jotka saavat kärsiä kaikista aika-ihmisten paheista ja rikoksista, jotka kasvavat ja kuihtuvat keskellä kamalimpia oloja, ja viskataan tuhansista käsistä teille, katu-ojiin, sairashuoneisiin, kirkkotarhoihin; tätä kun vaan ajatteli, niin kohta sulautuivat ne lapset, jotka hänen edessään istuivat, noihin lukemattomiin toisiin, hän näki heissä viattomuuden ja inhimillisen heikkouden kuvan, jotain suurta ja kunnian-arvoista, joka herätti hänessä rajatonta sääliä ynnä puuttumatonta kärsivällisyyttä ja anteeksi-antoa; ja niin hän taas aloitti työnsä hiljaisena kuin ennenkin.

Oppilaitten vanhemmat.

Emilio havaitsi samaan aikaan toisen seikan, jota ei ollut voinut oppia koetunneilla; hän, näet, joutui tuttavuuteen lasten vanhempain kanssa, joissa tapasi monta kummallisuutta ja joiden suhteen useammassa kuin yhdessä katsannossa pettyi. Ainoastaan viisi tahi kuusi vanhemmista — hänellä oli viisikymmentä oppilasta — tuli häneltä tietoja pyytämään. Kummallista oli, että muutamat talonpojat ja päiväläiset, jotka asuivat vähän matkan päässä kaupungista ja jotka näkivät hänet joka päivä sekä usein puhelivat peltotöistä tahi omista asioistaan, eivät koskaan kysyneet mitään pojistansa, juuri kuin se olisi ollut kiellettyä puhetta. Sitä hän ei käsittänyt. Kasvatusopillisia ohjeita noudattaen Emilio rupesi puhumaan vanhemmille lapsista, saadakseen heiltä tietoja näiden luonteista tahi itse tutkiakseen oppilaitansa näiden vanhemmista. Hän koetti saada tietoonsa perheitten elämäntavat, perinnölliset taudit, taipumukset ja siveelliset virheet. Tuulen tupia kaikki! Semmoisiin kysymyksiin vastattiin epäluuloisesti, sinne tänne ilman tarkoitusta, vieläpä katseltiin häntä uhkaavin silmin. Enin mitä hän sai tietää jonkun pojan luonteesta oli: — se on kiltti poika — tahi: — se on lurjus; älkää säästäkö keppiä.

Muutamat vanhemmat, joiden pojat olivat sinä vuonna alkaneet ensi luokassa, odottivat tiesi mitä ihmeitä tuosta kiitetystä *opetuksesta ja kasvatuksesta* ja menivät kuukauden kuluttua kohteliaasti opettajalle valittamaan, että heidän poikansa eivät *kauttaaltaan katsoen* olleet rahtuakaan entistään parempia, vaan samoja häpeämättömiä veitikoita kuin ennenkin. Eikä siinä kyllin: hän tiesi, että niin pian kuin lapsi teki jotain pahaa kotona, tälle sanottiin: — Niinkö opettaja sinua on neuvonut? — Eräs isä meni niin kauas, että syytti opettajaa rivosta sanasta, jonka poika kotona lausui. — Kuinka asian lienee laita, herra opettaja? Meiltä hän ei ole voinut sitä kuulla.

Useimpien vanhempain käytöksessä Emilio huomasi jonkimmoista ylpeyttä itseään kohtaan, joka tuli siitä tiedosta, että he ne oikeastaan opettajata elättivät. Ja kuinka ne häntä elättivät? Hän kyllä käsitti, että sen mielestä, joka eli maapalukasta, hänen palkkansa tuntui suuremmoiselta; kaksi lireä päivässä, ajatelkaas, siitä vain että puhuu, ja sitäpaitsen naimaton mies ja niin nuori. Siksi vaativat häneltä ihmeitä, katsomatta velvollisuudekseen auttaa vähääkään opetuksessa ja kurin tahi puhtauden pidossa. Kun hän kerran lähetti pesemättömän pojan kotiin, tuli isä kouluun, piti suurta melua ja huusi: — Te kai tahdotte vain hienoja herroja kouluunne! — Toisen kerran, kun hän pyysi erästä hyvänluontoista vaimoa

puhdistamaan pienoistansa syöpäläisistä, jotka levisivät luokalla, vastasi vaimo: — Oh, tietäkääs, siitä minä en välitä. Se osoittaa, että pojalla on terve veri. Annetaan olla, herra opettaja.

Olipa muutamia hyvin kunnioittaviakin vanhempia, jotka lakki kourassa odottivat opettajaa koulun ulkopuolella ja lähestyivät häntä hartaasti kumarrellen. Mutta nämä olivat kaikista ikävimpiä, sillä he tulivat Emilion luo kuin yleiselle kirjurille; yksi saadakseen epäselvästä kirjeestä selkoa, toinen pyytän opettajaa lukemaan läpi isoa paperikasaa ja sitte antamaan neuvoa riitajutussa; kolmas tahtoi kirjoittamaan isännälle kirjettä, jossa pyydetäisiin vuokran alennusta, tarpeellisilla johdatuksilla ja sanain käänteillä, jotka eivät loukkaisi ja joita ainoastaan opettaja osasi panna kokoon. Ikäänkuin osoittaakseen kiitollisuuttaan lisäsivät he: — Kuulkaas, ei teidän tarvitse arkailla, herra opettaja; napauttakaa vain poikaani aika lailla, kun hän sitä ansaitsee. — Mutta kun hän sitte joskus antoi ankarimman rangaistuksensa, erottaen pojan joksikin ajaksi koulusta, tekivät vanhemmat asian naurettavaksi antamalla erotetun juosta pitkin ketoja ikäänkuin ihastuneena koululuvasta. Oi, eihän mitään kaikesta tästä oltu puhuttu hänelle seminaarissa!

Yksin.

Emilio opetti yhä mielellään ja oli tyytyväinen. Tuo vaatimaton ja tavallinen temppu, käydä joka kuukausi koulurahaston hoitajalta perimässä pientä palkkaansa, jonka oli ansainnut pennin penniltä yhtä monella opetuksella, neuvolla ja ojennuksella, tuotti hänelle joka kerta sydämmellistä iloa ja tyydytystä, jota kesti useampia päiviä. Hänen koulustaan puuttui enään vain muutamia tarpeellisia kaluja, joita aikoi pyytää sindacolta: muutamia maanviljelystä koskevia kuvia, maapallokartta, jospa kuinkakin pieni, ja ennen kaikkea yksi penkki entisten lisäksi, sillä ensimmäisen kuukauden kuluttua sai hän viisi oppilasta lisää ja oli pakoitettu asettamaan kaksi poikaa, kolmeksikin tunniksi peräkkäin, oman pienen pöytänsä ääreen kirjoittamaan. Eräänä kauniina marraskuun päivänä Emilio tapasi sindacon hänen asuntonsa edustalla; mies oli erittäin hyvällä tuulella, ratsusaappaat jalassa ja ratsupiiska kädessä, juuri menossa ratsastusretkelle. Koska tilaisuus tuntui sopivalta, puhui Emilio muun muassa koulunkin asioista. — Kuinka — sanoi sindaco hämmästyneenä — puuttuuko semmoista koulussa! Mutta se on, ipso facto, autettava. Olette kai siitä ilmoittaneet? Hän antoi Emilion vielä kerran luetella nuo kolme tarvittavaa, lasi sormillaan ja kallisti nyökäyttäen päätään juuri kuin kuunnellakseen paremmin.

— Minä käsken kohta kirjoittaa tästä asiasta — hän sanoi — aivan oitis. — Sitte kertoi hän opettajalle aikeistaan: hän hommasi jotakin parast'aikaa uutta vuotta varten, jonkinmoista koulujuhlaa, jossa tulisi lausuntoa, laulua ja lastentanssia, jotakin tavatonta ja erinomaisen hauskaa. Hänelle tuttuja perheitä Turinista piti saapua tänne, vartavasten juhalle. Mutta oppilaita piti ajoissa valmistaa. — Jonakin päivänä — päätti hän puheensa — lähetän teitä hakemaan neuvotellaksemme yhdessä. — Sitte hän sanoi ystävällisesti hyvästi, nousi satulaan, kannusti hevostansa ja katosi.

Monta päivää kului Emilion sindacoa näkemättä, eikä hän kuullut puhuttavan penkistä enempää kuin kuvistakaan; mutta hän lohdutti itseänsä ja ajatteli, että hän ainakin pääsisi pänttäämästä poikiin jotakin tilapäistä typerää juhlarunoa. Niin hän yhä aikojansa eleli levollisena.

Koska rakkaus kouluun oli vallannut Emilion koko olennon, ei hän voinut käsittää, kuinka ihminen maakylässä saattoi ikävään menehtyä ja siksi epätoivossaan pistäytyä Valkoisessa ristissä neljäkin kertaa päivässä kuulustamassa, oliko matkustavaisia saapunut, — vaikkapa ei muuta kuin joku kuormain ajaja, kunhan vain sai nähdä oudot kasvot. Sunnuntaisin hän matkusti postimiehen kanssa —iin sisartansa tervehtimään, mutta muina päivinä ei hänellä ollut kenestäkään seuraa. Kokonaisen kuukauden aikaan hän tapasi don Leriä yhden ainoan kerran ulkopuolella koulua. Se tapahtui eräänä sunnuntai-iltana, kun Leri palasi Turinista, jonne oli mennyt hakemaan muutamia teokseensa tarvittavia todistuskappaleita. Hänen oli kallisarvoiset käsikirjoituksensa käärössä kainalon alla ja hän siveli niitä totisesti ja kunnioituksella, juuri kuin pyhää aarretta. Emilio kohtasi useammin Toppoa, joka nyreästi vastasi tervehdykseen ja oli joka kerta uhkaavamman näköinen, ikäänkuin ennustaen myrskyä. Eräänä päivänä hän vihdoin muutaman anniskelun edustalla tunsu suutarin pojankin liikkeestä, jolla tämä kumppaneilleen osoitti opettajaa, ja siitä röyhkeästä muodosta, jolla hän kädet takin taskuissa ja toinen sääri toisen päällä häntä katseli. Emilio ei ollut häntä näkevinään. He kohtasivat toisiansa vielä muutamia kertoja. Kilpakosija katseli aina ylpeästi ympärilleen, nähdäkseen, oliko ihmisiä lähellä, ja ikäänkuin osoittaakseen opettajalle, että jos ei olisi ketään näkynyt, hän olisi hyökännyt hänen kimppuunsa. Mutta kun huomasi toisen järkähtämättömän tyyneyden, ja ehkä vielä enemmän sentähden, että käynnit Toppo'lla olivat loppuneet, jätti hän opettajan rauhaan. Eräänä yönä kumminkin sama suutarinpoika tuli kumppaneineen rähisemään Emilion akkunoitten alle. He matkivat nälkäisten aasien kiljumista, arvattavasti siten lausuakseen sekä ajatustaan hänen taloudellisesta tilastaan että myöskin hänen toimensa halveksumista, Emilio ei ollut millänsäkään.

Nuorella opettajalla ei yksinäisessä elämässään ollut kuin yksi toivomus toteutumatta, toivomus, joka hänellä oli ollut jo seminaari-ajoilta ja johon kaikki iloiset, vaikka varsin vaatimattomat tulevaisuuden unelmat sulivat yhteen. Hän toivoi kylään nuorta, sivistynyttä opettajatarta, jonka kanssa olisi voinut

rakentaa ystävyiden liittoa, puhdasta ja harrasta ystävyiden liittoa, josta aikaa myöten toinen tunne saattaisi kehittyä. Kyllähän siellä oli tuo ensimmäisen luokan pikku opettajatar. Mutta se ei Emiliota miellyttänyt, kun oli yht'aikaa semmoinen talonpoikaistyttö ja hieno neiti. Hän tuli ajatelleeksi kukkasvihkoa, joka on laitettu sekaisin elävistä ja paperikukista, ja arvasi tytön silmistä, että turhamaisuus hänessä asui ja että häntä hallitsi sellaiset ahtaat ja omituiset käsitteet, joita puolisivistys ja vaillinainen kotikasvatus synnyttävät. Hänen epätietonsa tässä kohden haihtui, kun hän kerran, ensi lumen langettua, tapasi tytön ulkona kedolla ja puheli vähän hänen kanssaan. Tyttö, joka oli pysähtynyt keskelle tietä, teki lyijykynällä muistiinpanoja pieneen kirjaan.

— Pikku neiti kirjoittaa runoja — opettaja sanoi ja nosti lakkiaan.

— En — vastasi hän vapaasti — minä en koskaan kirjoita runoja, kun olen kävelyllä. Minä kirjoitan muistiin ajatuksia, ett'en niitä unhoittaisi; pari, kolme sanaa, ei enempää.

— Jonakin päivänä ilahuttanette meitä jollakin?

— Oh — vastasi hän päätään pudistaen — olemme vielä kaukana siitä päivästä.

— Ette siis aio koskaan painattaa mitään?

— Sitä en tarkoita; mutta en ainakaan vielä pitkään aikaan. Olen saanut päähäni olla mitään painattamatta, ennenkuin täytettyäni yhdeksänkolmatta vuotta.

Opettaja naurahti. — Olette liian vaatimaton. Miksi olette määränneet juuri vuoden yhdeksänkolmatta, jos tuota ei lie sopimaton kysyä?

— Se on salaisuuteni.

— Joku kait sen salaisuuden teiltä ryöstää ja pakoittaa teitä painattamaan ajatuksenne — — — toisella nimellä.

— Oh, sitä ei ole pelkäämistä.

— Miksikä ei?

Opettajatar oli hetkisen ääneti, sitte hän sanoi:

— Siksi, ett'en koskaan aio rakastaa.

— Oletteko varma siitä? Kuinka niin voi puhua teidän iällänne!

— Minä olen tehnyt lupauksen.

— Sepä kummallista. Oletteko myöskin luvanneet, ett'ette kertoisi kellekkään syytä.

Opettajatar katseli maahan, ikäänkuin syviin ajatuksiin vaipuneena ja sanoi sitte taidokkaasti, muka hienosti hymyillen:

— Taide, joka kaiken tekee, ei ilmaise mitään.

Vaan Emilille oli opettajatar itsensä kyllin ilmaissut.

Ensimmäinen myrsky.

Eräs suuri tapahtuma, ensimmäinen myrsky Emilion opettaja-uralla, johti muutamia päiviä sen jälkeen hänen ajatuksensa pois rakkausseikoista. Muutamana iltana hän sai suojelijaltaan Golilta kirjeen, jossa tämä kertoi yhden opettajanpaikan olevan avoinna Piazzenassa ja kehoitti häntä lähettämään sinne hakemuksensa ynnä seminaari- ja virantekotodistukset, samalla vakuuttaen Emilion saavan viran, koska hän, Goli, oli häntä lämpimästi suositellut johtokunnalle. Sitäpäitse siellä oli eräs Golin tuttava, don Pirotta, hengellisen veljeyskunnan johtaja, herttainen ja arvossa pidetty mies, josta tulisi Emilille hyvä ystävä.

Seuraavana aamuna Emilio lähetti paperinsa postissa ja otti mukaansa kouluun erään muurarin nauloineen vasaroineen muuttamaan toiseen paikkaan kertomataulua ja kahta seinäkuvaa, jotka olivat huonossa valaistuksessa. Muurari löi juuri viimeisiä lyöntejä ja pojat olivat asettuneet penkkeihinsä, kun tarkastusmies astui huoneeseen.

Ensi silmäyksellä Emilio ei ollut tuntea Toppoa, sillä tällä oli tuommoinen omituinen muoto, jonka mielenliikutus on muuttanut aivan tuntemattomaksi. Tällä kertaa oli syynä kiukku, joka jo kauan aikaa oli kasvamistaan kasvanut Toppo'n karkeassa, ylpeässä, itsepintaisessa kallossa ja nyt äkkiä vasaran

lyönneistä puhkesi näkyviin, niinkuin vesi kiehuessa kattilassa kiehuu yli reunojen.

Opettaja nousi ja antoi merkin pojille, että tervehtisivät; muurari lakkasi naulaamasta.

— Mitä täällä tehdään? — kysyi Toppo.

Emiliota harmitti Toppon muikea muoto, hän vastasi reippaasti: — Ei mitään vaarallista. Annan vain muuttaa huonosti asetettuja seinätauluja.

Tarkastusmies kipristi silmiään ja sanoi: Teillä ei ole oikeutta sitä tehdä.

— Se oli minusta niin yksinkertainen asia — vastasi opettaja.

— Te ette saa — sanoi Toppo korottaen ääntänsä — edes naulaa siirtää ilman johtokunnan lupaa.

Nuorukaisen veri kuohui. Oli ilmeistä, että Toppo tahtoi häntä nöyryyttää. Ja niinkuin joskus tapahtuu, että suurimpainkin mielenliikutusten raivotessa odottamatta kaukaisia kuvia ilmestyy aivoihin, niin nytkin Emilion mielikuvitukseen yht'äkkiä lensi entinen korpraali Lerica, joka nyrkki pystyssä ajoi tarkastusmiestä pihalle. Tämä kuva kiihoitti hänen harmiansa.

— Minä tiedän — vastasi hän kuivasti — ett'en ansaitse nuhteita — — — tuommoisella äänellä annettuja.

Toppo astui askeleen eteenpäin ja kipristi silmiään.

— Niinkö te puhuttelette tarkastusmiestä?

Nuorukainen käsitti, ett'ei hän voinut, melua nostamatta, puolustaa itseänsä, eikä myös voinut oitis väistyä, kadottamatta kaikkea valtaansa luokassa. — — Hänen päässänsä syntyi salaman nopeana ajatus. Hän veti äkkiä suosijansa kirjeen taskusta ja sanoi, päättävästi sitä näyttäen: — Olette tarpeettomasti huolissanne. Minä en ole opettajana Garascossa. Katsokaas tätä.

Tempu ei oikeastaan mitään merkinnyt, osittain sen tähden, että hän todella vielä oli opettajana Garascossa, osittain siksi, että jo edeltäpäin tiedettiin hänen viipyvän vain vuoden täällä. Mutta niinkuin usein intohimojen hallitsemisessa kiistoissa tapahtuu, niin tässäkin tuolla odottamattomalla ja salaperäisellä vastauksella oli tarkoitettu vaikutus, sillä siihen riita päättyi. Toppo kun äkkiä käsitti voimattomuutensa vahingoittaa vastustajaansa ja aloittamansa sodan hyödyttömyyden, tukki kerrassaan suunsa. Mutta koska hän yhä edelleen oli vihoissaan, eikä tiennyt kuinka oli jutusta kunnialla peräytyminen, lausui hän muutamia sanoja, jotka eivät mitään merkinneet, mutta jotka kumminkin turvasivat peräytymisen. — Tarkastaja tulee! hän huusi ja astui pitkin askelin ulos.

Opettaja, joka hieman kalpeana jäi seisomaan, kertoi itsekseen: — Tarkastaja tulee. — Mutta kun hän käsitti tuon tyhjäksi uhkukseksi, koskahan tarkastaja ei tullut yksinomaan hänen tähtensä, ja kun hän muuten oli asiastansa varma, pitkitti hän tuntia. Halpamainen hyökkäys oli kumminkin horjahduttanut hänen tasapainonsa koko aamupäiväksi, ja tehnyt hänet alakuloiseksi koko päiväksi, ikäänkuin tämä olisi ollut entenä lukemattomiin kiusoihin, jotka häntä odottivat, ensimmäinen niitä myrskyjä, jotka vasta rakeillaan peittäisivät koko hänen uransa.

Uusi vihollinen.

Ei tosiaankaan kauan viipynyt, ennenkuin Emilio huomasi uuden vihollisen. Eräänä aamuna tuli pieni, kalpea, ulkokullatun näköinen kauppianrouva ja valitti äreällä äänellä, ett'ei hänen poikansa käyttäytynyt hyvin kirkossa ja että hän kotona turhastakin asiasta kiroeli kuin riivattu. Hän päätti, iskien Emilioon paljon merkitsevän katseen: — Kuulkaas, herra opettaja, minä en tahdo, että poikani kasvaa ilman uskontoa! — Emilio, joka ymmärsi mitä tarkoitettiin, harmistui ja ajoi vaimon ulos, sanoen ei kärsivänsä, että hänelle tultiin velvollisuuksia opettamaan, ja mitä pojan uskontoon tulee, on siitä puhuttava papille, jonka luona oppilaat käyvät ripillä. Kun hän työnsi vaimon ovesta pihalle, näki hän toisella puolen katua kirkkoherran talouden hoitajattaren, joka rohkean näköisenä odotteli vaimoa. — Sinä hänet tänne lähetit — ajatteli Emilio, ja kohta muistui hänen mieleensä sihteerin leikkipuhe Perpetuan pyrinnoista päästä koulun tarkastajaksi. — Sanokaa sille, joka teidät lähetti, hän lisäsi, että hän pitäköön huolta tiskeistään, älköönkä sekaantuko koulun asioihin. — Pahempi epäluulo heräsi hänessä sittemmin: taloudenhoitajatar oli juossut ärsyttämässä lasten vanhempia opettajaa vastaan. Tullaksensa asiasta varmaksi ja saadaksensa tietää, minkälaisia hyökkäyksiä hänellä oli kestettävänä kirkkoherran kyökistä päin, hän tälläkin kertaa turvautui neiti Strinatiin. Hän ajatteli sitäpaitsi, ett'ei Toppo'n entinen uskottu saattanut olla opettajattaren suosiossa.

Muutamain ripsain piirtein opettajatar kuvaili Perpetuan personan ja teki tuon niin lystillisesti, että Emilion levottomuus kääntyi iloisuudeksi. Kirkkoherran kyökkimaija oli muka luonne, jommoisia

opettaja oli usein tapaava urallaan. Hän oli jo vuosikautia tahtonut ohjata yleistä opetusta Garascossa, mutta onneksi kyllä ei vanha kirkkoherra, ymmärtäväinen ja hyväsydäminen mies, yhtynyt hänen tuumiinsa. Hän oli kahtena vuonna turhaan kehoittanut isäntäänsä muun muassa pakoittamaan opettajaa seuraamaan koulupoikia kirkkoon ja siellä niiden käytöstä valvomaan. Kun hän, kori kainalossa, kulki koulun ohitse tätä avattaessa tahi suljettaessa, pysähtyi hän aina tarkastamaan oppilaitten käytöstä ja ilmoitti aina Toppo'lle, milloin oli syntynyt epäjärjestystä.

Perpetua oli vihoissaan Ratti'lle pääasiallisesti siitä, ett'ei tämä häntä tervehtinyt, kun sitä vastoin edellinen opettaja oli aina kohteliaasti nostanut lakkia. Uusi opettaja oli ikuisesti loukannut häntä. Sitä paitsi oli hän saanut päähänsä, että uuden opettajan piti olla papin, niinkuin don Leri, nuoren, hauskan, hänen mieleisensä papin. Hän ei suvainnut maallikko-opettajia.

Perpetua kulki sillä välin kylässä puhumassa pahaa Emiliosta; hän sanoi, että Garascoon oli opettajaksi lähetetty uskonon poikanulikka, joka ei edes nostanut lakkiaan kirkon ohi kulkiessaan ja joka antoi poikain kiroilla; opettaja muka kielsi poikia kantamasta kaulassaan pieniä pyhimyksen kuvia; opettajan monet retket kaupunkiin olivat varsin hävettäviä, sillä kaikki ymmärsivät mitä hän siellä teki; jos kirkkoherra olikin liian hyvä ja pysyi ääneti, niin vanhempain tuli ehkäistä säädyttömyyttä; ja jos tämä ei koskenut muitten sydämiin, niin hän, Perpetua, kyllä kerran vaikka yksinään koulun puhdistaisi. — Koska Emilio oli pian jättävä kylän, ei hän tästä kaikesta paljoakaan välittänyt; mutta hän päätti kohdatessaan katsoa vihollistansa suoraan silmiin, voidaksensa tämän käytöksestä päättää kuulemiensa todenperäisyyttä. Muutamia päiviä myöhemmin hän eräänä aamuna tapasikin Perpetuan vihanneskori käsivarrella. Sumusta huolimatta opettaja näki, että Perpetua jo kaukaa tunsii hänet ja valmistautui tähän kohtaukseen. Luultavasti olivat kauppiaan rouvalta lähetetyt terveiset saapuneet hänen korviinsa. Perpetua astui lujin askelin, nenä pystyssä ja katseli suoraan eteensä, vilkaisematta opettajaan. Kun oli päässyt vähän matkaa ohi, hän äkkiä kääntyi astuen poikki kuran toiselle puolen katua. Ratti pysähtyi ja sanoi nauraen: — Sota on siis julistettu! — Taloudenhoitajatar kääntyi äkkiä kuin kylkeen pistetty ja vastasi, lähättäen, väkinäisesti nauraen: — Oh, älkää leikkiä lyökö, pikku herraseni, olen minä teitä partaisempia miehiä opettanut! — ja hän jatkoi vinhaan kulkuansa.

Tarkastajan käynti.

Emilio unhoitti pian kohtauksen Perpetuan kanssa, samoin Toppo'n uhkaukset, ja pitkitti kiihtyneellä innolla työtään koulussa. Hän tuli pahoilleen nähdessään kevään tultua kolmannen osan oppilaista jättävän hänet siirtyäkseen maantoihin; mutta hän lohtui taas, huomatesaan kuinka oli paljoa helpompi opettaa ja pitää kurissa pienempää oppilasmäärää, johon parhaat olivat jääneet jäljelle. Kuitenkin hän päivä päivältä yhä suuremmalla katkeruudella älysi, ett'ei hänen hyvytensä ja ystävällinen tapansa kantanut niitä hedelmiä, joita hän luuli olevansa oikeutettu saamaan. Kun hän nuhteli oppilaitaan, tai puhui heille ystävällisesti silloin kun heidän olisi ollut rangaistusta odottaminen, näytti tosin siltä, kuin häpeisivät, ja olivat yleensä hauskemmat nähdä, kuin saadessaan uhkauksia ja lyönnejä; mutta tuon hetkellisen hävyn ja katumuksen mentyä unhoittivat taas tyyni opettajan ystävälliset sanat ja lankesivat jälleen kurittomuuteen, jonka ilmaukset kävivät yhä suuremmiksi ja taajemmiksi. Emilio tunsii poikain liukuvan hänen käsistään ja ymmärsi, ett'ei hänellä pian olisi mitään valtaa heidän ylitsensä. Tämä tuotti hänelle huolta; mutta hän noudatti kuitenkin yhä edelleen ystävällistä tapaansa, sillä hänestä oli vastenmielistä niin pian muuttaa menettelyä, kun oli vasta äsken astunut opettajan-uralle. Hän oli pettynyt rakkaimmassa toiveessaan; mutta hän jaksoi vielä kestää. Joku epämääräinen uskonnollinen tunne, joku suloinen, armas muisto, joka hänessä oli jäljellä lapsuutensa uskosta, hänen hurskaan äitinsä kuva ja se lumousvoima, jolla Kristuksen puhdas salaperäinen haamu aina häneen vaikutti, kaikki tuo pysytteli häntä pystyssä, vaikka hänkin tietysti, kuten moni muu, oli hengittänyt aikansa ilmasta ja opinnoistaan kaikenlaisia epäilyksiä.

Eräänä päivänä Toukokuun alussa tapahtui jotakin, joka kovasti järkähytti Rattin käsityksiä kasvatuksesta. Hän seiso rankkasateessa sateenvarjo kädessään koulun portilla, nähdäkseen viimeisten oppilaitten lähtevän kauniisti koulusta, kun hän kuuli erään pojan takanansa kauheasti huutavan. Hän kääntyi ja näki paitahihaisillaan olevan talonpojan toisella kädellään pitävän poikaa niskasta ja toisella lyövän sitä rajusti vasten kasvoja. Vastustamaton vaisto, joka aina oli ajanut Emiliota arvelematta taisteluun niiden kanssa, jotka lapsia löivät, saattoi hänet nytkin tämän miehen kimppuun. Opettaja astui talonpojan ja hänen uhrinsa väliin, sai iskun, tarttui talonpoikaa käteen ja koetti erottaa molempia toisistaan. Siinä hän ei kuitenkaan onnistunut sen paremmin kuin että mies raivostui yhä enemmän. Se oli isä, joka pojan koulussa ollessa oli huomannut hänet syypääksi varkauteen ja oli nyt asettunut odottamaan uloskäytävälle, ett'ei poika pääsisi pakoon. — Minä välitän viisi opettajasta! ärjäsi hän ja löi yhä poikaa; — minulla on oikeus lapsiani rangaista. Menkää tiehenne, taikka, hitto vieköön, annan teillekin! Koulupojat seisoivat piirissä heidän ympärillään, muita ihmisiä keräytyi paikalle. Emilion onnistui sysätä syrjemmälle poika, joka oli asettuneena selin seinää vasten, kauhistuneena ja nenä veressä. Sitten opettaja otti isän hartioista kiini ja puhui hengästyneenä, rukoilevalla äänellä: Kas niin, rauhoittukaa nyt, älkää herättäkö pahennusta, näettehän tänne kansaa

kokoontuneen, olkaa siivolla nyt. — Mies kiroili, mutta rauhoittui kumminkin. Saatuaan käsivartensa vapaiksi, hän otti lakkinsa ja takkinsa, jotka olivat pudonneet; sitten hän silmillään haki poikaa, joka yhä seisoj vapisten paikallaan.

Emilio, jota huolestutti ajatus, että talonpoika alkaisi leikin uudelleen kotona, koetti rauhoittaa häntä, ja puhui yhä hengästyneenä: — Kas niin, antakaa sen nyt tähän päätyä. Pientä poikaa ei noin kuriteta. Siitä ei ole mitään hyötyä, asia käy vain pahemmaksi. Kyllä jo riittää. Teidän täytyy minulle luvata, ett'ette tee sitä uudelleen. Minähän olen hänen opettajansa. — Hän on varastanut! huusi huohottaen talonpoika ja näytti nyrkkiä pojalle. — Te olette häntä rangaissut — vastasi opettaja; — ja nyt — riittää. Minä en päästä poikaa kanssanne, jos ette vakuuta kunniasanallanne — — —. Minä en anna tappaa yhtä parhaimpia oppilaitani. Lahjakas poika. Sitä en sano siksi, että leppysisitte, vaan siksi että omatunto käskee — — —. Lyhyesti, jos tahdotte sen tietää — hän lisäsi matalalla äänellä — niin tahdon hänet välttämättömästi tutkintoon. — Talonpoika katsoi epäillen opettajaan, mutta pian näkyi, että kehuminen vaikutti, sillä hän oli hetkisen vaiti ja huusi sitte pojalle: — Laita luusi kotiin! — Ääni oli tuima; mutta opettaja ymmärsi saaneensa voiton. Varovaisuuden vuoksi saattoi Ratti häntä jonkun matkaa ja puheli hänen kanssaan.

Emilio toivoi tämän tapahtuman lähimmäksi seuraukseksi sitä, että pojat tulisivat kunnioittavammiksi ja että heissä heräisi suurempi halu olla opettajalleen mieliksi. Mutta hän ihmeekseen huomasi, että juttu sen sijaan oli saattanut heidät koko joukon rohkeammiksi käytöksessään häntä kohtaan. Tosin hän kaikkien silmistä oli lukevinaan myötätuntoisuutta, muutamissa hyvinkin harrasta; mutta se oli pikemmin ystävän kuin oppilaan myötätuntoisuutta, jonka takaa useoissa pisti näkyviin jonkinmoinen veitikkamainen vivahdus, ikäänkuin olisivat hiukan ylölliseksi katsoneet sitä nuorukais-intoa ja kiihkeyttä, jolla hän oli puolustanut heidän toveriansa, ikäänkuin olisivat siinä nähneet enemmän heikkoutta kuin voimaa, enemmän tunnetta kuin järkeä; olipa kuin hän opettajana olisi menettänyt jotain heidän silmissään. Tämä havainto suretti häntä. Hän oli siis, seuratessaan luontoaan, tähän asti erehtynyt. Hänen tuli, maksoi mitä maksoi, muuttaa menetystä ja vihdoinkin älytä sen väitteen totuus, jota niin usein oli kuullut: ett'ei hyvällä hallita aika-ihmisiä enempi kuin lapsiakaan, ett'ei se edes ole heille hyödyksi ja että niin hyvin edelliset kuin jälkimäisetkin kunnioittavat ainoastaan niitä, joita pelkäävät.

Emiliota nämä epäilykset yhä edelleen kiusasivat, kun eräänä aamuna tarkastaja odottamatta astui sisään, sindacon ja Toppo'n seuraamana, joista ensin mainittu esiytyi ratsassaappaissa, kukkanen napinlävessä. Opettaja arvasi tämän odottamattoman ilmestymisen Toppo'n keksimäksi, joka ehkä toivoi löytävänsä opettajan tuntiinsa valmistumattomana. Ensi aluksi opettaja vähän hämmästyi, mutta nähdessään tarkastajan miehekkäät, ystävälliset kasvot, harmaan parran sekä tumman, avaran pellavakankaisen takin, hän pian rauhoittui. Kun tarkastaja oli tervehtinyt opettajaa, katseli hän ympärillensä huoneessa, joka auringon luomista kultasateista huolimatta näytti varsin ikävältä. Oitis rupesi sindaco vilkkaasti esittelemään rakennuksen korjaussuunnitelmaa: — tässä oli seinä revittävä — tuohon ikkuna avattava — se ja se oli korjattava; Emilio huomasi, ett'ei tämän päivän suunnitelma ollut lainkaan sama, kuin se, josta sihteeri oli maininnut. Se oli aivan uusi tuuma, yksi niitä satoja, jotka vuoden kuluessa syntyivät ja kuolivat sindacon aivoissa, ilman että niitä pantiin edes paperilla alkuun.

Tehtyänsä tavalliset kysymyksensä, tarkastaja kehoitti opettajaa pitkittämään opetusta.

Vapisevalla äänellä, mutta semmoisen henkisen ponnistuksen kannattamana, joka tavallisesti viepi voiton ujoudesta kunnianhimoisissa ja omaa arvoansa tuntevissa ihmisissä, nuorukainen ryhtyi jatkamaan keskeytynyttä havainto-opetustaan.

Hän sanoi sanottavansa tarkalleen ja selvästi, miellyttävällä tavalla, ja äänellä joka vähitellen tuli lujemmaksi ja kirikkaammaksi. Tarkastaja keskeytti hänet.

— Hyvä! — hän sanoi; — tuo havainto-opetus oli hyvin käsitetty ja hyvin esitetty.

Koulupojat, jotka kaikkea huomaavat, katselivat tavallisella koirankurisuudellaan silmiänsä rypistelevätä Toppoa.

Tarkastaja antoi muutamain pienemmistä oppilaista lukea sisältä ja näytti tyytyväiseltä; sitten hän käski isompain lukea ja sanoi huomaavansa, että opettaja oli ääntämistä hyvin harjoittanut. Mutta vielä tyytyväisemmäksi hän tuli lasten vastauksiin, kun tämän jälkeen itse kyseli heiltä ja antoi heidän tehdä selkoa erään siveyttävän kertomuksen sisällyksestä, jossa esitettiin lasten velvollisuuksista vanhempiansa kohtaan ja heidän rakkauttaan tovereihin, kouluun ja työhön. Semmoisia vastauksia oli kyllä voitu opettaa ulkoa; mutta niissä oli kaikissa jotain itsenäistä, jotakin jonka saattaa antaa ainoastaan se opettaja, ken on tottunut lämpimästi puhumaan semmoisista asioista ja joka osaa niitä oppilaihinsa teroittaa. Näyttipä siltä, kuin oppilaat tarkastajan läsnäollessa olisivat olleet opettajan mielentilassa, ja niinmuodoin näyttäneet parhaat puolensa.

Emilio punastui hieman, aavistaen saavansa kiitosta. Tarkastaja katseli myötätuntoisesti noita kasvoja, jotka niin selvästi kuvastelivat kaikkia nuoren sielun väreitä. Sen jälkeen sanoi opettajalle: — Minua ilahduttaa. Jatkakaa samaan tapaan, harrastakaa varsinkin luonteitten kehittämistä. Kauniin ja oikean opettaminen ja yhä uudelleen toisteleminen, vakuutettuna, että siitä toki aina jää jotain tallelle, vaikkapa se vasta vuosienkin perästä muistissa himmeästi kajastaisi, on suureksi siunaukseksi. Kaikin voimin jo heti alusta alkain kukistaa raukkamaisuutta, ilkeyttä ja itsekkäisyyttä; koettaa saada lapsia käsittämään uskollisuuden ja jalomielisyyden ylevyyttä — — — se se on pää-asia; kaikki muu ei ole mitään tämän rinnalla.

Sindaco nyökäytti tyytyväisenä päätään opettajalle ja tarkastaja sanoi: — Me kohtaamme vielä toisemme — sen jälkeen molemmat menivät ulos; Toppo, joka heitä seurasi, pysähtyi ovelle, iskeäkseen vihaisen silmäyksen eräisen poikaan, joka hymyillen häntä katseli.

Kun pojat huomasivat opettajan tyytyväiseksi, rupesivat he hillimättömästi meluamaan, niin että hälinä käytävässä kuului tarkastajan korviin. Emilio koetti heitä rauhoittaa. Hän oli todella tyytyväinen. Tarkastajan kehuminen oli ensimmäinen julkinen kiitos, jonka hän oli vaivoistaan saanut, ja hänestä tuntui kuin tuo mies olisi lukenut hänen sydämensä syvimät aatokset. Hänet valtasi harras toivo saada jälleen tavata tarkastajaa, saada hänelle niinkuin ystävälle avata sisimmän sielunsa, kertoa kokemuksensa kouluelämästä, pettymyksensä ja suuret epäilyksensä kasvatusta ja kurinpitoa koskevien kysymysten suhteen. Oi, tarkastaja oli ehkä luullut Emiliota vakuutetuksi ja varmaksi asiastaan sekä tyytyväiseksi oppilaisinsa. Hänellä oli vastustamaton tarve saada sanoa tarkastajalle totuus ja pyytää häneltä neuvoa, joskin sillä kadottaisi osan arvostaan hänen silmissään.

Malttamattomana Ratti laski, milloin tarkastaja, päätettyään tarkastuksensa, jälleen olisi majatalossa, ja kiirehti sinne. Hän löysi hänet yksinään päivällispöydässä, kasa pöytäkirjoja vieressään. Hän oli jollakin tekosyyllä välttänyt sindacon kutsut.

Tarkastajaa näytti nuoren opettajan tulo ilahuttavan ja hän käski häntä istumaan. Emilio huomasi tarkastajan kääntävän kokoon ja pistävän povitaskuunsa paperiarkin, johon oli kauniisti jotain kirjoitettu. Siinä oli pikku opettajattaren *ajatuksia*, tervehdys tarkastajalle. Ikänsä miellyttävällä avomielisyydellä ilmoitti Emilio tarkastajalle tulonsa syyn, kertoi suuresta rakkaudestaan lapsiin, tavastaan ohjata heitä rakkaudella ja lempeydellä, johon hänen luontonsa häntä vaati, sekä katkerasta mielikarvaudesta, jonka oppilaiden mahdottomuus hänessä oli herättänyt. Hän mainitsi myös, ett'eivät oppilaat olleet täydelleen hänen vallassaan, ett'ei hän osannut kuria pitää.

— Minä sen huomasin — tarkastaja sanoi. Opettaja katseli häntä hämmästyneenä.

— Jos olisivat vallassanne — pitkitti tarkastaja hymyellen — niin eivät olisi melunneet minun lähdettyäni. Tarkoitan, valta poistui minun kanssani.

Hän vaikeni ja katseli Rattia. Sitte hän jatkoi: — Älkää luulko, että annan teille nuhteita. Minä arvasin mitä tulitte tänne puhumaan jo siitä tavasta, jolla opetitte. Se oli, en sano isän, vaan veljen puhetta. Kuulkaa nyt neuvoani. Rajatonta rakkauttanne lapsiin käsitan hyvin, sillä minussakin sitä on. Se on suuri aarre opettajalla ja tyytyväisyyden runsas lähde. Se on ollut kaikkien suurten kasvattajien ensimmäinen ominaisuus; se se on, joka valaisee ja lisää kasvattamisen ja opettamisen taitoa. Mutta opettajan tulee peittää tätä rakkauttaan, niin että lapsi aavistaa, mutta ei näe sitä. Muistakaa Capponin[5] kaunista lauselmaa: Ainoastaan yhdessä ankaruuden kanssa voi rakkaus lasta hallita. Ja minä lisään: pojan tulee saada se käsitys, että rakkaus on ansaittava. Hän ei anna sille arvoa, jos huomaa saavansa sitä ilman mitään lahjaksi. Jokaisessa myönnytyksessä, joka hänelle suodaan, hänen synnynnäinen vallanhimonsa näkee ainoastaan oikeuden, ja pysyttääksensä valtaansa hän käy kapinalliseksi. Ymmärrätkö? Jos häntä lempeästi kohtelette, ei hän sano: — He kohtelevat minua niin, tehdäkseen minua paremmaksi. — Semmoista käsitystä hänellä ei voi olla. Sen sijaan hän sanoo: — He kohtelevat minua niin siksi, että heidän täytyy minua niin kohdella, — ja tietysti hän ei ole kiitollinen siitä, minkä luulee itsellensä oikeuden mukaan tulevan. Hän ajattelee: — Jos opettaja uhkaa, mutta ei kuitenkaan rankaise, niin se tapahtuu sentähden, ett'en ansaitse rankaistusta; jos hän pyytää eikä käske minua jotain tekemään, niin se tapahtuu sentähden, ett'ei hän saa minua käskeä. — Sehän on selvää. Siis, ei uhkauksia, vaan rankaistuksia; ei kehoituksia, vaan käskyjä. Kaiken tämän ohessa saa kyllä ilmestyä rakkautta, joka varovasti, sopivissa tilaisuuksissa, lievittää, palkitsee ja lohduttaa, ikäänkuin auringon säde pilviseltä taivaalta. Lasten niinkuin sotamiesten suhteen on noudatettava sama sääntö: ei koskaan saa uhata, ei koskaan hieroa sovintoa. Uskokaa minua. Minä olen alkanut niinkuin te, ja minun on täytynyt muuttaa menetystapaa. Minusta on tullut kaksinais-ihmioen. Minussa on kätkeytyneenä olento, joka rakastaa lapsia, kärsii heidän suruistansa ja vastoinkäymisistään, ja iloitsee heidän herttaisuudestaan ja vaatimattomuudestaan, joka ajatuksissaan heitä hyväelee ja antaa heille anteeksi. On toinenkin, niin sanoakseni ulkonainen olento, edellisen suora vastakohta, joka asettuu tämän ja lasten väliin ankarana, köyhänä kiitoksista, väliin kovin jäykkänä, ja aina yhdenlaisena.

Koettakaa olla samoin. Jonkun ajan se teistä tuntuu raskaalta ja katkeralta; mutta paljon vähemmän katkeralta kuin huonosti palkittu ja loukattu liiallinen hyvyys. Kun olette päässeet voitolle, näette, ett'ette suinkaan ole menettäneet sitä sydämellistä tyytyväisyyttä, jota rakkaus lapsiin tuottaa, vaan saattepa päinvastoin tuntea vieläkin suloisempaa, juuri siitä syystä, että sitä salaatte, ja vieläkin suurempaa sen vuoksi, ett'ei sitä liiallisen pehmeiden pahat seuraukset pyri tukahuttelemaan. Oletteko vakuutettu? — Tämän sanottuaan tarkastaja nousi lähteäksensä sindacon luo.

Opettaja ojensi lämpimästi kätensä jalolle miehelle. Tarkastaja otti ojennetun käden molempain käsiensä väliin, ja katseli Rattia katseella, joka kovin muistutti hänen isävainajansa katseesta. Tarkastajakin oli aikoinaan ollut opettajana, ja nähdessään edessään kaksikymmenvuotiaan virkaveljen, joka innolla antautui vaatimattomalle ja vaivaloiselle uralleen, tuli hän syvästi liikutetuksi, ikäänkuin olisi nähnyt itsensäkieltävän lähetyssaarnaajan menossa tuntemattomaan maailmaan. Ja hän sanoi rakkaasti: — Minä toivotan teille menestystä, poikani.

Tämä keskustelu haihdutti Emilion viimeisetkin epäilykset; hän päätti muuttaa kohtelutapaansa lasten suhteen, mutta vasta uudessa virassaan, sillä Garascossa se oli liian myöhäistä. Vaan olipa hän viettänyt pientä voittojuhlaa, joka muun muassa tuotti jäljellä oleviksi kuukausiksi sen onnen, että hän saattoi elää rauhassa Toppo'n kostolta.

Palkintovimma.

Melkein huomaamattansa oli Emilio päässyt lukukauden loppuun. Vaikka hänen piti lähteä paikkakunnalta, tahtoi hän kuitenkin hyvin valmistaa lapsia tutkintoon. Garascossa pantiin suurin arvo palkintojen-jakamiseen, joka tapahtui ensimmäisenä päivänä Elokuuta ja jota sindaco, juhlien järjestäjä, suurella innolla harrasti, kutsuen väkeä kokoon läheltä ja kaukaa. Tässä tilaisuudessa hän ei säästänyt rahojaan eikä vaivojaan, vaan pani kukkaronsa jopa oman itsensäkin likoon, ikäänkuin olisi kysymys ollut kunniavelan suorittamisesta. Urkuri, joka samalla oli kirja-, paperi- ja kangaskauppias, harjoitti jo kuukautta ennen oppilaita kuorolaulussa. Opettajien täytyi, opetuksen suureksi haitaksi, luetuttaa oppilailla ulkoa ja harjoittaa heitä lausumaan tilapäärunoja, vuorokeskusteluja ja kohtelijaisuuksia. Pahinta oli, että kun sindaco oli palkinnoiksi ottanut kauniisti sidottuja kirjoja, pieniä tauluja, kaulaliinoja, korvarenkaita ynnä muita kauniita ja hauskoja tavaroita, tämä herätti vanhemmissa, varakkaissakin, semmoisen innon saada lapsillensa palkinnoita, että he tutkinnon edellisenä kuukautena tekivät alituisia rynnäköitä opettajia vastaan, ja juhlan jälkeen kuului loppumatonta valitusta. Opettajan palkitessa herrasmiehen poikaa, sanottiin häntä lahjotuksi; jos saaja oli köyhä poika, nimitettiin opettajaa tasavaltalaiseksi ja sosialistaksi. Jos kaksi palkintoa sattumalta joutui yhteen ja samaan perheeseen, huudettiin oitis puolueellisuutta ja opettajan ostamista, ikäänkuin kahden siskon olisi mahdotonta molempain ansaita palkintoa. Näinä päivinä olivat opettajat ja opettajattaret todella marttiroja. Muutamat katsoivat heinin karsain silmin, toiset eivät tervehtineet, kaikkialla heitä ylenkatseellisesti kohdeltiin, juuri kuin olisivat laittomasti tehneet kauppaa noilla tutkintoleluilla.

Myöskin vasta-alkajamme sai osansa. Vanhemmat, joita ei ollut koko vuonna nähnyt, rohkenivat pyytää häntä muutamia päiviä ennen tutkintoa päivälliselle. Niiden oppilaitten isät ja äidit, joita oli valittu lausumaan ja jotka harjoittelivat koulussa, sanoivat opettajalle, että jos hän ei varmaan lupaisi heidän lapsilleen palkintoja, ei hänen pitäisi panna heitä lausumaankaan, "sillä", lisäsivät, "jo se seikka yksinään, että poika lähtee tuonne häpeemään ja että, jos hyvin käy, hän huvittaa herrasväkeä, oikeuttaa palkinnon saamiseen", — aivan kuin olisi ollut puhe esiytyvistä taiteilijoista. Yksi asianomaisista ehdotteli yhtä, toinen toista palkinnon saajaksi. Nuori opettaja sai ilokseen lukea seiniltä hiilellä kirjoitettuja uhkauksia tahi ehdokasluetteloja, joissa pikku kandidaatit ehdottelivat itseänsä. Eräs vaimo pyysi Emiliota antamaan palkintoa hänen pojalleen, koska tämä oli kokonaisen kuukauden sairastanut jotain rohtumatautia. Mutta Emilio oli päättänyt toimia omantuntonsa mukaan, vaikkakin siitä kaikki hornan henget lentoon lehahtaisivat. Ainoa, mikä häntä oikein harmitti, oli se kun näki, kuinka tuiki turhaa oli kaikki järkevä puhe niille, jotka kehoittivat häntä väärin ja puolueellisesti menettelemään.

Yhteiskunnallinen kysymys.

Garascoon ja sen ympäristöille alkoi joka päivä saapua uusia kesävieraita: rouvia, neitiä, ylioppilaita ja liikemiehiä; viimeksimainitut matkustivat joka aamu Turiniin ja palasivat takaisin illalla. Kylä näytti aivan toisenlaiselta, ja alkoipa hauska elämä ajoretkineen, tansseineen ja päivällisineen, joihin kaikkiin sindaco upposi korvia myöten. Ikävyyttä peläten on kesävieraitten tapana seurustella kenen kanssa tahansa, ja haettiinpa niin ollen tuon miellyttävän nuoren opettajankin seuraa.

Siinä oli uutta iloa Emilille, kun hän ensi kertaa oli suuressa hienossa seurassa; ja ensi kertaa hän nyt oli, sillä paikkakunnan muutamat varakkaat henkilöt, joiden kanssa hän oli joutunut seurusteluihin, eivät yksinkertaisten elämäntapojensa tähden tuntuneetkaan oikealta herrasväeltä. Syntynyt kun oli

työväen luokan ja keskisäädyn vaiheilla, johon viimeksi mainittuun häntä houkutteli pyrkimään sekä yleensä työväestössä havaittu taipumus että myöskin luonnollinen kunnianhimo; kun lisäksi äidiltään saamansa hyvä kasvatus ynnä se yhteys, johon hän kirjanpainajan ja -kustantajan poikana oli joutunut ylempisäätyistensä kanssa, ikäänkuin olivat valmistelleet häntä hienompaan seurapiiriin, niin ei hän edes alussakaan tuntenut itseään kovin vieraaksi noissa virkamies-, asian-ajaja- sekä kauppias-perheissä, jotka häntä keskuuteensa vetivät. Viimeinen kiilloitus, jonkinmoinen ulkonainen hienous, joka häneltä vielä puuttui, oli tuon hyväpäisen nuorukaisen niin helppo omistaa, että muutamain päivän päästä ei kukaan voinut huomata sitä häneltä milloinkaan puuttuneen. Hän ei heittäytynyt uuteen seuraelämään siinä toivossa, että pääsisi kohoamaan ensimmäiseksi; hän tahtoi ainoastaan seurustelutavallaan herättää myötätuntoisuutta ja sivistyksensä sekä luonnonlahjainsa kautta, jotka hänen mielestään olivat etevämmät kuin tavallisissa kansakoulu-opettajissa, saavuttaa suosiota jopa kunnioitustakin. Kaiken tämän alla ei piillyt mikään selvään tajuttu tarkoitus hyötyä tuosta korkeampain suosiosta; pääasiallisesti hän vain pyrki kohoamaan omissa silmissään, voidakseen katsoa tätä ikäänkuin hyväksi enteeksi, jonka rohkaisemana sitten paremmalla menestyksellä kykenisi omassa toimessaan työskentelemään.

Mutta jo alussa Emilio ikäväkseen havaitsi, että hänen, nuoren kansakoulu-opettajan, sivistyksen varsin runsaat, vaikka hiukan yksipuoliset koulutiedot eivät paljoa merkinneet seuraelämässä. Hän tunsi itsensä tietämättömäksi noitten ihmisten parissa, joilla kaikilla oli jonkinmoinen eurooppalainen yleissivistys, jotka puhuivat vaikkapa vain korvakuulonkin mukaan hänelle ihka oudoista nimistä, kirjoista ja tapahtumista, jotka tottuneesti ja helposti koskettelivat satoja hänelle aivan vieraita asioita. Usein täytyi Emilion vai'eta, joskus kuulla hämmästyneenä huudahdettavan: — Kuinka, ettekö tiedä sitä? — Mitä, ettekö todella ole lukenut sitä? — tämä sanottiin vähimmättä loukkaamisen tarkoituksetta, mutta se loukkasi kumminkin.

Niinikään se teknillinen sanavarasto, joka hänellä oli hallussaan ja jota hän koulussa niin sievästi käytteli, ei häntä paljo hyödyttänyt noissa vaihtelevissa tuttavallisissa haasteloissa, joissa ajatuksille annetaan lyhyempi sanapuku ja ollaan, niin sanoakseni, sanasilla. Hän oli kankeanlainen leikinlaskija ja sekava kaskujen kertoja, huomasipa usein selittävänsä liian laajalta ajatuksia, joita olisi pitänyt vain ohimennen mainita. Väliin tapahtui, että hän oikealla, kauniilla kielellä lausui lauseita, joita, ääntänsä kuultuaan ja luettuansa sanojensa vaikutusta läsnäolevain kasvoista, olisi halusta toivonut jättäneensä sanomatta. Tämä oli ensimmäinen puutteellisuus hänen sivistyksessään, sitä ikävämpi, kun hän oli siinä iässä, jolloin henkinen ylpeytemme, perustuen enemmän tulevaisuuden toiveelle kuin oleviin oloihin, luo laajoja ja epämääräisiä vaatimuksia, jotka juuri siitä syystä, että niitä ei näytetä, tuottavat meille loukkauksia ja tuhansia tuskia.

Mutta vielä suurempi pettymys, paljo, paljo suurempi, odotti Rattia! Astuessaan ensi kerran kansakoulu-opettajana hienoon, sivistyneeseen seuraan, luuli hän virkaansa pidettävän arvossa joka vastaisi sen todellista merkitystä sekä niitä monia ja monenlaisia hankaluuksia, joita hän siinä oli kokenut ja yhä joka päivä sai kokea. Kovin hän hämmästyi huomattessaan opettajan nimen useimpain korvissa soivan aivan toisin, kuin oli luullut, ja että siihen oli yhdistettynä jotain köyhää, kulunutta ja melkein naurettavaa, aivan kuin sanoihin markkinalaulaja tahi arkkiveisujen tekijä. Kun hänet esitettiin: — Tässä on kansakoulu-opettaja — oli hän huomaavinansa jonkinmoista ylenkatseen hymyä, joka häntä loukkasi. Nuorten naisten katseet, jotka selvemmin, kuin rouvain ilmaisevat esitellyn mieshenkilön naimakelpoisuutta, sanoivat aivan suoraan, että hänen oli asemansa, jos ei juuri heitä paljoa alempana, kumminkin heistä varsin kaukana. Kun he mielihyvällä hätäisesti silmäilivät hänen pitkäkkäitä kalpeita kasvojaan, hänen mietiskeleväisiä ja samalla lempeitä silmiään, näyttipä siltä, kuin olisivat ajatelleet: — Vahinko, että hän on vain opettaja! — He käyttäytyivät tuttavallisesti tavalla, joka oli olevinaan kohteliaisuutta, mutta tuntui hänestä hyvin sopimattomalta. Kerrankin, illallista syödessä, hän kuuli sanottavan: — Oh, täytyypä jättää hiukan sijaa opettajallekin.

Varsinkin tunsi Emilio nöyryytystä nähdessään erään pienen Turinilaisen opettajattaren alamaista käytöstä. Muudan kaunis, isokasvuinen, rikkaan öljykauppiaan rouva oli ottanut tämän mukaansa maalle, lukemaan lasten kanssa. Emiliota loukkasi kovin, kun rouva, vähääkään käsittämättä käytöksensä sopimattomuutta, sanoi opettajattarelle: — Neiti, kantakaa saaliani. — Opettajatar, hakekaa viuhkani — juuri kuin hänellä olisi ollut kamarineitsyt juoksutettavana. Emilio soimasi liikaa arkuuttaan ja naurettavia vaatimuksiaan; mutta väkisinkin nousi hänen loukattu ylpeytensä, lujana ja käskevänä kuin itse omantunnon ääni. Oliko opettaja todellakin niin vähäpätöinen olento. Hän yksinkertaisuudessaan ihmetteli, miksi niin oli. Hänestä oli järjetön ristiriitaisuus kaiken sen välillä, mitä niin suurellisesti joka haaralta jaariteltiin ja kirjoitettiin "kasvattajan jalosta kutsumuksesta, ensimmäisen opetuksen suuresta merkityksestä, opettajain oikeuksien polkemisesta ja heidän ansioistaan yhteiskunnan suhteen" — ja toiselta puolen sen tavan välillä, jolla sama yhteiskunta heitä noin kahden kesken kohteli. Kuinka tuo oli mahdollista? He uskovat meille lapsensa sanoen: — Kasvattakaa heidän sydämiänsä — valmistakaa parempaa nuorta polvea — parantakaa maailmaa — — — ja sitte taas: — Jättäkää hiukan sijaa opettajallekin. — Opettajatar, hakekaa viuhkani. Siinähan oli vääryyttä ja

teeskentelyä.

Palatessaan kutsuista tahi yhteisiltä kävelyretkiltä, toisteli Emilio muistissaan kaikki loukkaavat sanat ja nöyryyttävät tapaukset siltä kertaa ja tunki silloin kunnianhimensa ja toiveensa haavoitetuiksi, niinkuin haulien tapaaman kyyhkysparven. Hän ajatteli lakkaamatta tuota ristiriitaa ja vääryyttä, ja huomasi joka päivä yhä selvemmin asian lohdutonta totuutta. Nämät ihmiset eivät ylenkatsooneet häntä hänen virkansa tähden, koskahan sitä kehuivat pilviin saakka; eivätkä myöskään hänen alhaisen sukuperänsä tähden, sillä usea heistä ei ollut sen korkeampaa sukua; eivät senkään vuoksi, että hän olisi ollut vähemmän sivistynyt, koskapa he suurella kunnioituksella kohtelivat muutamia omaan piiriinsä kuuluvia, jotka olivat perin sivistymättömiä; eivät myöskään siitä syystä, että hänellä olisi ollut vähemmän hieno seurustelutapa, sillä siinä hän oli heidän vertaisensa. Syynä ei niinmuodoin voinut olla mikään muu, kuin hänen pieni palkkansa, seitsemänsataa lireä, ja se, että hän oli uralla, jolla ei voinut suurempia tuloja toivoakaan. Tietämättänsä antoivat näin rahan-ylpeyden itseänsä hallita. Se oli siis jotain luuloteltua henkistä etevämyyttä, joka ei perustunut muuhun kuin rikkauteen; tämän edessä köyhän on vapaaehtoisesti pysyttävä alemmalla asteella, juuri kuin suurten luonnonlahjain luonnollisen etuuden tahi säätyoikeuden edessä. Että näin suuri eroavaisuus oli olemassa, ei yksin taloudellisissa suhteissa, vaan katsantotavassakin samaan säätyyn kuuluvien, samalla sivistyksen kannalla olevain ihmisten välillä, sitä ei hän ollut koskaan ennen aavistanutkaan. Nyt vasta hän huomasi semmoista ylimyskuntaa löytyvän. Hän kuuli joka päivä ympärillensä suurella kunnioituksella puhuttavan kesävieraitten vuosikoroista ja palkoista, ilman että ihminen itse tuota kunnioitusta millään tavoin herätti, hän näki tervehdyksiä tehtävän varallisuuden mukaan, pitämättä väliä sillä, kuinka niitä varoja käytettiin. Niin oli asia. Hänen usein lukemansa ja kuulemansa siveys-ohje, ett'ei muka kunnioitusta osteta, oli sen vastakohtana mitä nyt näki. Tämä teki hänet katkeraksi sisimmässä sielussaan. Mitä hyötyä oli luvuista, jos hänen aina oli pysyminen tässä alhaisessa asemassa? Hänellä tosin oli hyvän omantunnon tuottama tyydytys; mutta eikö hänen tämmöisessä yhteiskunnassa aina täytyisi oleskella syrjässä sopenkuluna; saisiko hän koskaan muuta kuin nöyryytyksiä osakseen?

Mitä syvemmillä Emilio näitä asioita ajatteli, sitä katkerammaksi hän kävi. Vähitellen hänestä katosi tuo nuorekas iloisuus, joka hänen luullakseen tähän asti oli hankkinut hänelle sijaa seuraelämässä. Nyt hän alkoi näyttää, että huomasi jonkinmoista syrjäyttämistä ja että tunki itsensä loukatuksi tuosta, mahdollisesti kyllä tarkoittamattomasta epäkohteliaisuudesta. Mutta kuten aina tämmöisissä tapauksissa käy, muuttui laiminlyöminen pian ylenkatseeksi ja tahdoton epäkohteliaisuus tahalliseksi pieniksi loukkauksiksi. Emilion ylpeys heräsi, ja kun hän ei kauemmin osannut hillitä itseänsä, jätti hän koko seuraelämän. Yksinäisyys teki hänet vieläkin katkerammaksi. Tätä ennen ei hän ollut ajatellut yhteiskunnallista arvojärjestystä, sillä hän ei ollut näitä asioita kylläksi tuntenut. Hän ei ollut käsittänyt, kuinka kukaan saattoi väittää ja uskoa, että miljoonain köyhyys tuli yhden ylellisyydestä, ja oli tuskin kääntänyt sinne päin ajatuksiaan ennenkuin päätti yleisen omaisuudenjaon tuottavan vain yleistä köyhyyttä. Mutta nyt hän kiihkoisesti palasi tähän ennen hämärään kysymykseen aivan toisilla, selvemmillä käsitteillä. Vaan koska hän ei löytänyt päästään mitään uuttakaan, sopivaa yhteiskuntajärjestelmää — semmoinen selvä ja tyydyttävä uusi järjestys olisi tulevaisuuden toiveena häntä rauhoittanut — heräsi hänen vihansa vanhaa kohtaan kahta kiivaammaksi, varsinkin kun loukattu itsetunto lisäsi vereksiä yllykkeitä. Kaikin tavoin hakien katkeruudelleen purkausta, päätti hän tästä lähin kasvattaa koulupoikansa näihin aatteisiin, herättää heissä samoja intohimoja, joita hänessä itsessään oli, ja näin kostaa edes niillä vähäisillä aseilla, joita yhteiskunta oli hänen käsiinsä antanut. Mutta yksin sen kautta, että hän koetti keksiä keinoja toteuttaakseen tuumiansa, heräsi hänessä tuhansia muita aatoksia, jotka tekivät hänet rauhattomaksi. Jos hän näin menettelisi, saisiko hän vielä nauttia sitä sydämmellistä tyytyväisyyttä opetustoimestaan, joka oli hänen elämänsä elävin ja puhtain tunne ja joka vastakin oli semmoisena oleva? Saattaisiko hän näin tehdä, pettämättä virkansa velvollisuuksia? Olisiko hänessä kylläksi tunnonrauhaa ja urhoollisuutta tarvittaessa puolustamaan aatteitansa esimerkiksi tarkastajan edessä? Näitä ajatellessaan hän alkoi epäröidä, oli tyytymätön ihmisiin, itseensä, virkaansa ja kaikkeen. Tässä mielentilassa hänet ennätti loppujuhla, jonka jälkeen hän oli päättänyt matkustaa pois.

Loppujuhla.

Emilio kävi hyvästiä jättämässä aamupuolella, ett'ei juhlan jälkeen tarvitsisi muuta kuin kätellä muutamia.

Loppujuhlan oli määrä alkaa kello kolme jälkeen puolen päivän, sindacon päivällisten perästä, joihin herroja ja naisia oli kutsuttu. Raatihuoneen nelikulmainen, tilava piha, jota ympäröi matala muuri sekä kolmella taholla rivi akasia-puita, oli juhlalliseksi koristettu. Emiliosta varustukset olivat liaksi teatterimaisia. Portin yläpuolella riippui kuninkaan kuva lippujen ympäröimänä. Rakennuksen etusivu oli koristettu leveillä kolmivärisillä lipuilla ja puitten välissä riippui vihreitä, metsäkukilla koristettuja köynnöksiä. Laitos oli sindacon keksintöä. Sisäänkäytävän edessä, pitkällä pöydällä, jota peitti punainen liina, olivat palkinnot, joiden joukossa muutamia, erään kesävieraan lahjoittamia, paljon huomiota

herättäviä hopeisia taskukelloja. Lapsia varten oli sinne sindacon puutarhasta kannettu rauta- ja puutuoleja. Vanhemmat saivat seisoa seinustalla. Sindacon vieraita varten oli kentän oikealle puolelle lehvistä ja lipuista rakennettu maja auringon hellettä vastaan; kaikki muut saivat mielin määrin paistua auringossa. Emilion saapuessa poikineen paikalle, soittivat jo "Musiikin Ystävät" pihan kulmassa, kenttä oli ahtautunut täyteen väkeä, ja valkoiseksi sivutulla kiviaidalla istui talonpoikia, jotka heiluttelivat sääriänsä sekä muodostivat mustan juovan valkoista aitaa ja sinistä taivasta vasten. Emilio asettui luokkansa viereen. Hän huomasi don Lerin olevan poissa, Kirkkoherran taloudenhoitajatar oli asettunut Ratti'n poikain läheisyyteen, pitääksensä heitä silmällä.

Kellon kolmea lyödessä saapuivat kunnallishallituksen jäsenet sindacon johtamina; heitä seurasi jono vaaleisin puettuja kesävieraita, kaikilla punoittavat kasvot ja hetyneet sydämmet, päivällisviinien vaikutuksesta näet.

Juhla alkoi kaikkien oppilaitten yhteisellä laululla; Emiliosta tuo muistutti kanaparven kaakotusta, jonka jäsenet kaikki yht'aikaa munivat. Äidit olivat turanneet kaikenlaista pienoistensa ylle, niin että nämät enemmän olivat vaatemyttyjen kuin ihmislasten näköisiä. Sitte lauloi pieni valittu kuoro. Emilio ei saanut selvää kuin yhdestä rivistä, jota laulettiin kymmeneen kertaan: *ilo, min tuottavi työ*. Korkeat asian-omaiset kiittivät urkuria.

Nyt olisi ollut Toppo'n vuoro pitää puhetta, mutta sitä ei ollut ajattelemistakaan. Emilio tuumi, mitä nyt tulisi, kun ei sindaco esiytynyt, eikä myöskään antanut merkkiä palkintojen jakamiseen. Vaan äkkiä hän näki ensi luokan pikku opettajattaren nousevan istuimeltaan ja astuvan puhujalavalle. Emilio kävi kovin levottomaksi. Mitä hittoa hän siellä aikonee. Oh, eipä kauan viipynyt, ennenkuin se tiedettiin. Nuori tyttö, pinnistettynä lyhyt-uumaiseen villahameeseen, lausui rohkealla ja kuuluvalla äänellä, joka Emiliota harmitti, Maclodion tappelu nimisen runon Alessandro Manzoni'lta.

Opettaja säpsähti. Maclodion tappelu! Mikä kumma ajatus! Mitä sen oli täällä tekemistä? Sepähän on naurettavaa! Kuinka semmoista pilantekoa sallittiin?

Nuori nainen alkoi. Tuskin oli hän ensimmäisen säkeen lukenut, niin jo Emilio olisi suonut voivansa kätkeytyä tuolin alle. Opettajattaren ääni kuului vaivaantuneelta, kimeältä, yksitoikkoiselta ja mahtipontiselta; uimarin tapaan hän liikutteli käsivarttaan; koko hänen esiytymisessään oli jotain teeskenneltyä ja lapsellista, jota noiden epämuotoisten kasvojen synkät eleet tekivät vieläkin naurettavammaksi. Nuorukainen punastui hänen puolestaan. Hän tarkasteli kutsutuita vieraita. Muutamat olivat hämmästyneinä ja katselivat toisiansa, toiset seisoivat alaskumartuneina, pitäen viuhkaa suun edessä; kaikkien silmät loistivat hillitystä naurusta. Emilio tunsi virkansa arvoa loukattavan ja puri huuliaan harmista. Tuo kauhea lausuminen ei sitte ollut koskaan loppuakkaan. No vihdoinkin se oli ohitse. Emilio tunsi seiseensa tunnin kaakinpuussa. Hiljaisella kirouksella saattoi hän lausujan paikoilleen. Nuori tyttö kiitti voittoriemuisena niitä, jotka häntä onnittelivat. Opettaja erittäin huomasi sihteerin kiittävän rähjäjäväällä iloisuudella ja tavattoman häpeemättömästi; hän näki heidän keskinäisistä silmäyksistään, ett'ei ollut paljo uskominen tytön antamaa naimattomuuden lupausta. Runoilijain lupauksia, ajatteli Emilio.

Sen jälkeen esiintyi neiti Strinati, lasisilmät nenällä ja paperiarkki kädessään. — Tuo käy laatuun — ajatteli Ratti, hengitti helpommin ja kuunteli. Se oli puhe "opetuksen tarpeellisuudesta". Opettajatar luki sen hitaasti ja aivan levollisena. Tuossa nyt oli ainakin tervettä järkeä, tosin asioita, joita oli ennen sadasti sanottu, mutta näki, että hän oli niitä itsekin ajatellut. Silmäin omituisesta väikkeestä lasisilmäin takana ymmärsi, että se oli samalla pistopuhetta korkeille asian-omaisille yksityiskoulusta ja kouluhuoneitten huonosta kunnosta. Puhe loppui muutamilla viisilla ja voimakkaasti lausutuilla yleistä mieltymystä herättävillä neuvoilla vanhemmille. Viran-omaiset vaikenivat, mutta muut paukuttivat käsiänsä.

Kun melu oli tau'onnut, luki neiti Strinati niiden oppilaitten nimet, jotka saivat palkintoja ja nämä tulivat peräkkäin punaisen pöydän eteen. Tämä on aina kaunis näkö. Heidän ujoutensa, uudet vaatteensa, tuo tyytyväisyys ja uljuus somistavat heitä. Opettaja katseli liikutettuna kuuden oppilaansa esiin astumista, noiden poikain, joita oli niin monena kuukautena tutkinut, opettanut, varottanut ja neuvonut ja joita hän ei sen päivän perästä enää saisi nähdä. Kun pojat sitten, palkinnot käsissään, palasivat paikoilleen, hymyilivät he ystävällisesti opettajalle; se häntä ilahutti enemmän kuin kaikki kiitokset sekä esti häntä näkemästä vanhempain raakaa uteliaisuutta, kun nämä töytäsivät katselemaan, mitä lapset olivat saaneet. Niinpä, tänä hetkenä oli koulujuhlissa, noiden yksinkertaisten, köyhäin oppilaitten esiintyessä, jotain hyvin kaunista, jota korskan ja lausumisen naurettavaisuus ei voinut kokonaan pilata.

Juhlaa häiritsi vielä kerran narrimainen, päivän merkitystä koskeva kaksinhaastelu. Sen toimitti kaksi pientä tyttöä, jotka liikkuvat kuin marionetit ja puhuivat kuin papukajjat. Sitä paitsi lausui joku oppilaista viran-omaisille kiitoksen, joka oli täynnä törkeätä imarrusta ja hassuimpia jokapäiväisyyksiä.

Sen jälkeen seurasi pikku tyttöjen ja poikien vuorolaulua isänmaalle. He sekosivat kerta toisensa perään ja heidän täytyi yhä aloittaa uudelleen, niin että peloissaan eivät loputtua saaneet kuristuneista kurkuistaan muuta kuin jonkinmoista ampiaispöörinätä.

Syvän hiljaisuuden vallitessa esiintyi vihdoinkin sindaco, hienona ja keikarimaisena, kuin olisi juhla ollut hänen kunniaksensa. Hän puhui hyvin. Sen kuuli, että hän oli pientä puhettansa tarkkaan valmistanut. Hän kiitteli lapsia ja opettajia, vanhempia ja viran-omaisia, mainitsi suunnitelmistaan koulurakennusten suhteen, lausui muutamia kohteliaita sanoja läsnäoleville herroille ja naisille, jotka kumartelivat vastaukseksi. Hän puhui perheestä, kasvatuksesta ja isänmaasta, ja lopetti huutamalla "eläköön" kuninkaalle ja Itaalialle.

Kutsuvieraat nousivat paikoiltaan ja tunkeilivat sindacon ympärille, kiitellen ja onnitellen häntä: — Pieni helmi, tuo puhe — liikuttava juhla — kaikki puolin onnistunut koulujuhla, jommoista hän yksin saa toimeen. — Palveliat tarjosivat sitten kaikille virvoitusjuomia, konvehtia ja appelsiineja. Tämän puolesta kaikki oli moitteetonta. Sindaco antoi penkkejä ja opetusvälikappaleita puuttua koulusta, mutta juhlissa ei säästetty. Ylen iloisella mielellä erottiin. Emilio käytti yleistä hälinätä saadaksensa kenenkään huomaamatta jättää jäähyväiset esimiehilleen ja muutamille toisille, jotka hätäisesti ja hajamielisinä sanoivat hyvästi, nähtävästi ajattelematta, että se oli ainaseksi. Hän oli sitä odottanut, mutta se loukkasi kumminkin. Varsinkin suututti häntä muudan lihava rouva, öljykauppiaan vaimo, joka loukkaantuneena siitä, että Emilio oli jättänyt seuraelämän ja arvaten ehkä miksi, sanoi ivallisesti naurahten: — Kah opettaja, jota ei pitkään aikaan ole näkynyt! Miks'ette tekin lukeneet meille jotain kaunista? — Emilio nieli harminsa, nosti ääneti lakkiaan, riensi kotiin ja sulkeutui kamariinsa.

Kylä oli käynyt pimeäksi ja hiljaiseksi ja Ratti oli istunut monta tuntia alakuloisena huoneessaan, kun hän äkkiä kuuli joukon iloisia ääniä, niiden seassa sihteerin, kadulta huutelevan: — Opettaja! — Opettaja Ratti! — Tulkaa alas! — Uteliaana hän kiiruhti portaita alas ja huomasi pihalla koko joukon nuoria kesävieraita, useimmat joko ylioppilaita tai lukiolaisia. He olivat hämäristä saakka olleet ulkona mässäilemässä ja tahtoivat nyt ottaa opettajan mukaansa, tarjotakseen hänelle lähtöryppyä Valkoisessa Ristissä. Samalla lailla, ikkunan alla meluten, olivat muitakin ajaneet pesistään. Emilio seurasi heitä karkoittaakseen ikäväänsä.

Vanha viini ynnä nuorten miesten sydämmellinen iloisuus, jolla matkivat opettajiaan ja kertoivat hullunkurisia kaskuja yliopistoelämästä, virkisti hänen alakuloisen mielensä. Kaikki he olivat vähän päälle kahdenkymmenen vuoden, kaikki aikoivat aatteillaan maailman valloittaa; mutta ylpeys ja rahanhimo eivät olleet heitä vielä sokaisseet. Muutamat olivat vihamielisiä ylimysluokille, joihin itse kuuluivat, ja kaikki he kohtelivat opettajaa vertaisenaan. Yksi heistä matki Maclodion tappelun lausumista niin, että kaikki koko seurue purskahti nauruun paitsi sihteerää, joka hymyili, katsahdettuansa levottomasti viereiseen saliin, missä oli väkeä. Eräs nuorukaisista matki Toppoa, pitäen puhetta suljetuin silmin. Pian Emiliokin nauroi ja laski leikkiä muitten kanssa. Kun hän sanoi hyvästi nuorukaisille, jotka viinistä vähän riemastuneina taputtivat häntä olalle ja latinaksi lausuivat sydämmellisimpiä hyvästejä sekä onnentoivotuksia, tuntui Emiliosta, kuin hän olisi eronnut vanhoista ystäväistä. Eräs heistä palasi vielä jonkun matkaa sanoakseen hänelle: — Herra opettaja, te matkustatte Piazzenaan? — Sielläköks tapaatte ihania tyyppejä.

Sihteerä, joka oli jäänyt yksin Emilion kanssa, luuli kohteliaisuuden vaativan seuraamaan opettajaa kotiin, ja he kulkivat hitaasti käsi kädessä kuun valaisemia katuja pitkin. Kun olivat portille saapuneet, lykkäsi sihteerä häntä kylkeen, käskien häntä puhumaan hiljaa, ett'ei muka sairasta häiritsisi.

Opettaja ei ymmärtänyt ketä hän tarkoitti.

— Don Leriä — selitti toinen. — Ettekö tiedä hänen tekeytyneen sairaaksi, päästäkseen puhetta pitämästä juhlassa.

Lerin palvelia oli todella sanonut Emiliolle, joka oli tullut hyvästille, että isäntänsä ei voinut hyvin. Mutta hän luuli Lerin näyttelevän sairaan osaa, saadakseen rauhassa pitkittää työtään.

— Mitä työtä? kysyi sihteri.

— Sitä, jota hän jo monta vuotta on tehnyt ja johon hän käyttää kaikki iltansa: Uskonto ja koulu.

Sihteri nojasi seinään, painoi käsiänsä kylkiänsä ja näytti olevan nauruun pakahtumaisillaan.

— Oh — huudahti hän — niinkö hän on teille sanonut. Se on suurin sukkeluus, minkä hän eläissään on laskenut! Hän nauroi yhä. — Te ette siis tiedä mitään, olette ainoa koko paikkakunnalla, joka ette mitään tiedä. Don Leriä riivaa omituinen vimma. Hän on hurjin romaanien ahmija koko maailmassa. Dumas, Sue, Féval, Terrail, Kock, kaikki hän on lukenut, luullakseni hän lainailee kahdesta kirjastosta, ostaa romaaneja romukirjakaupoista ja matkustelee vähä väliä Turiniin kirjoja hankkimaan. Oh, ettehän tiedä mitään, ette edes asian lystimäisintä puolta. Ääneenlukijana on hänen piikansa. Olette kait

nähneet tuon naurettavan olennon, oikea vanha hameisin puettu lautamies. Hän on Savoijasta kotoisin ja osasi tuskin lukea taloon tullessansa. He ovat häntä opettaneet, ja ahkeran harjoituksen kautta hän on päässyt niin kauas, että osaa lukea jotakuinkin sisältä. Hänellä on oikein rautaiset keuhkot, hän jaksaisi lukea hengittämättä vaikka koko messukirjan alusta loppuun. Joka päivä luetaan heillä ääneen. Piika istuu kirjoineen pienen pöydän ääressä, sisar sohvassa ja Leri nojatuoliin mukavasti vajonneena, kädet ristissä vatsalla ja sikari hampaissa. Näin ovat istuneet viisitoista vuotta jok'ikinen ilta kello kahdeksasta yhteentoista. Se on kautta maailman tunnettu asia.

Tämä odottamaton uutinen haihdutti aivan Emilion surumielisyyden. Seuraavana aamuna hän ilomielin riensi portaita alas, kun kyytipojan ruoskanläjäykset kadulta olivat hänet herättäneet. Hän lähti matkaan, kirkonkellojen soidessa Ave Mariaa. Taivaanranta kuului hienon sumun läpi ennustaen kaunista päivää. Hänenkin tulevaisuutensa tuntui, ensimmäisen vuoden ikävistä kokemuksista huolimatta, yhä peittyneeltä tietämättömyyden verhoon. Hän oli siinä iässä, jossa nuorukainen tietää, mutta ei oikein ota uskoakseen elämätä ja maailmaa kurjiksi — samoin kuin jokainen ihminen tietää, mutta ei usko kuolevansa. Hänellähän oli vielä niin paljon edessään! Tuhansittain tovereita, oppilaita, vanhempia ja esimiehiä oli häntä odottamassa. Kuka tietää kuinka moni heistä vastaisi hänen ihanteitansa, kuka tietää kuinka monta ystävää ja mallioppilasta, kuinka monta kiitollista vanhempaa, rauhallista ja hauskaa vuotta hän vielä löytäisi! Yksi ainoa haava kirveli vielä: se, minkä nuo hienot herrat ja naiset olivat iskeneet hänen opettajajylpeyteensä. Huoaten hän sitä ajatteli, ja hänestä tuntui kuin tuo haava pysyisi auki koko elämä-ään.

Seikkailuja maalla ja merellä.

Garascossa Emilio hämmästykseseen sai kirjeen serkultaan, viulunsoittajan tyttäreltä, joka kertoi vuoden alusta olleensa opettajana pienessä, Alppien rinteille rakennetussa Pilonan kylässä, samaa lääniä kun Garasco. Tyttö mainitsi sivumennen muutamista romantillisista seikkailuista, joita hänelle muka oli ollut kaksivuotisella opettajatarajallaan etelä-Itaaliassa sekä pyysi Emiliota tutkinnon jälkeen itseään tervehtimään eräkasmajaansa.

Niiden ystävällisten sanain muisto, jotka serkku oli heille kirjoittanut isän kuoleman johdosta sekä tuo myötätuntoisuus, joka syntyy läheistä sukua, mutta eri sukupuolta olevien nuorten ihmisten kesken ja näyttää milt'ei välttämättömästi vievän lemмен suhteisin, herätti Emilioissa hartaan halun käydä tyttöä tervehtimässä. Lisäksi tuli vielä vasta-alkajan uteliaisuus kansakoulu-olojen suhteen ynnä tietämättömyys varsinkin nais-opettajain tilasta.

Osan lupa-aikaansa oli Emilio —ssä Golilaisten luona. Siellä ei kumminkaan enää saanut tavata rakasta opettajaansa, Megaria, sillä tämä oli jättänyt seminaarin. Pikimältään kävi Emilio Turinissa veljiään tervehtimässä ja läksi sitte, ennenkuin meni uuteen työpaikkaansa, tuolle kauan aiotulle retkelle Pilonaan, serkkua tervehtimään.

Kylä oli hyvin korkealla meren pinnasta, pitkässä Alppilaaksossa. Garascosta sinne oli kahden tunnin matka hevosrautatietä ja yhtä kauan kestävä jalkamatka aivan huonoa polkua. Emilio läksi matkaan aamun koitteessa. Laakso oli erittäin kaunis, mutta sitä hän ei huomannut, kun mieli oli kiintyneenä aivan toisiin asioihin. Pitkin matkaa mielikuvitus loi hänen eteensä koko joukon naiskuvia, joiden kaavana oli se hämärä tytön kuva, mikä hänellä oli muistossansa nuoresta sukulaisestaan. Hän uneksi, että tämän käynnin seurauksena ehkä olisi kestävä ja harras ystävyys, kenties rakkaus, sekä kuvitteli sinne ja tänne serkun olennosta, tavoista ja luonteesta. Ajatuksissaan hän jo näki heidän istuvan kahden syömässä; heidän kai piti syödä päivällistä yhdessä. Hän tunsu jonkinmoista mielenliikutusta, joka hänestä tuntui hyvin lapselliselta, kun hän tummia vuoria vastaan huomasi Pilonan harvalukuiset rakennukset molemmin puolin kirkasta virtaa.

Emilio astui muutamain kyökkipuutarhain sekä suljetun kirkon ohitse ja kysyi kyyssäselkäläisesti muijalta opettajataria. Akka näytti sormellaan pientä, loitommalla olevaa rakennusta; Emilio pysähtyi naurahdellen sen eteen. Se oli niin pieni, ett'ei siellä voinut asua useampaa kuin yksi henkilö, ja oli luultavasti rakennettu vartavasten opettajattarelle, sillä se oli erin sievä vihreine ikkunapielineen ja ainoa valkoiseksi sivuttu koko kylässä. Alikerran valkoisilla uutimilla somistetussa akkunassa kasvoi muutamia kukkasia.

Ollessaan enää pari askelta sisäänkäytävästä näki Emilio ikkunassa kaksi mustaa silmää ja avoimen suun. — Serkkuni! sanoi syvä ääni.

— Niin olen — opettaja vastasi.

Ovi avattiin oitis ja ulos hyppäsi isokasvuinen, tummanverinen nuori tyttö, joka ojensi hänelle toisen

kätensä; toista, jossa oli leipäpalanen ja keitetyn munan puolisko, piti hän kätsettynä selän taakse. Hän kysyi kolmella eri äänen värähdyksellä: — Tekö se olette? — Sinäkö se olet? — Oi, kuinka hauskaa nähdä sinua!

Viiden minuutin kuluttua tuntui nuorukaisesta kuin hän ikänsä olisi ollut tytön hyvä tuttu. Tosin tämä oli paljo entisestään muuttunut: kasvanut isoksi, käynyt laihaksi ja hiukan koukkuselkäksi, saanut suuren suun, tummat, syvät silmät, isot kädet, tuuhean mustan tukan sekä suuret, valkoiset hampaat. Hän puhui pikaan ja liikkeensä muistuttivat voimakkaasta koulunjohtajattaresta, jolla on työtä yli korvien.

— Päätit vihdoinkin tulla! — huudahti hän. — Viiden kuukauden kuluttua. Sinä mietit tarkoin asiata. Enpä olisi sinua tuntenutkaan. Olethan näöltäsi kuin latinankielen provessori. Oikein kummallista kun täällä tapaamme toisemme! Me syömme päivällistä yhdessä. — Äläpäs — sanoi opettajatar, kun Emilio aikoi astua huoneeseen, ja saattoi hänet pieneen, papuköynnösten harvakseen peittämään lehtimajaan; — oitisko huoneeseni, ei! He tosin kaikki tietävät, että odotin serkkuani; mutta se ei riitä. Minun täytyy olla varovainen. Nyt juoksen hiukan pois, mutta tulen pian takaisin.

Hän palasi vaimon seurassa, jolle antoi käskyjä päivällisestä. Muutamia minuiteja myöhemmin kuultiin kanan kirkuvan, kun siltä niskat väännettiin. He istautuivat lehtimajaan, jossa oli karkeasti tehty pöytä ja kaksi tuolia.

Puhelu koski aluksi perheoloja. Vaikka niihin oli yhdistyneinä katkeria muistoja, tuntui nuorukaisesta kuitenkin niin hyvältä kuullessaan vilpoisessa, hiljaisessa vuoriseudussa tuota ystävällistä ääntä ja katsellessaan noita kasvoja, jotka muistuttivat hänen lapsuuttaan.

Tunnin ajan he puhelivat kuolleista vanhemmistaan, serkkujen vaiheista, niistä kärsimyksistä, joita viulunsoittaja oli tyttärelleen tuottanut, seminaarimuistoista, Garascosta sekä opettajattaren erakkoelämästä. Kaukaa kuului paimenten huutoja ynnä laitumella kulkevien vuotien tiukujen kilinää.

Sitten serkku vei hänet pieneen, lipasmaiseen rakennukseensa, jättäen oven selälleen niin että siitä näkivät suuren osan laaksoa, sinisen taivaanrannan ja kaukana olevan, usmaisen alangon. Alikerran huoneissa riippui seinillä pieniä maatieteellisiä karttoja, ja siellä täällä oli kirjoja sekä yhtä ja toista muuta pientä tavaraa, oppilaitten antamia lahjoja.

— Tämä on minun kotini — sanoi serkku. — Arvaa kuinka paljon tämä huone on maksanut? Kaikkiaan kahdeksansataa lireä. Kunta päätti sen rakentaa erään omituisen tapahtuman johdosta, josta sanomalehdet kertoivat. Muudan opettajatar, joka oli määrätty vasta avattavaan kouluun Pilonassa, tuli tänne kaukaisesta Modenasta, syntymäkaupungistaan, mutta hänen täytyi jättää paikkansa ja matkustaa kotiin takaisin, kun ei täällä eikä missään lähellä ollut asumusta saatavissa. Kaunis esimerkki hallituksen huolenpidosta.

Ulos tullessaan Emilio hämmästykseseen näki pöydän katettuna lehtimajassa. Serkku sanoi niin tehneensä, koska siellä oli vilpoista ja se oli — — — valtiollisesti viisainta. Lähellä ei kumminkaan muita näkynyt kuin joku ohi kulkeva poikanen ja muutama nainen, joka kantoi heiniä tahi turpeita.

Päivälliseksi oli liemiruokaa, kananpaistia ja vihanneksia munain kanssa. Nauraen istuutuivat pöytään. Voimakkaalla kädellä serkku leikkasi paistia sanoen olevansa nälissään kuin "opettajatar vuorella". Hän tuntui Emiliosta pikemmin hauskalta kumppanilta kuin nuorelta tytöltä. Kuitenkin olivat hänen ruskea ihonsa ja valkoiset hampaansa Emilion mielestä varsin kauniit; pitkä vartalo näytti vähän lystimäiseltä.

Pienin ottein tyttö kertoi viimeiset vaiheensa. Päästäksensä makaamasta isänsä niskoilla oli hän päättänyt hakea paikkaa kaukana kotoa, niin pian kuin saisi todistuksensa. Eräs naimisissa oleva lapsuuden ystävä etelä-Itaaliassa oli äkkiä sähkösanomalla kutsunut hänet luokseen. Hän kertoi, mitä suuria vaikeuksia hänellä oli ollut saadaakseen kokoon matkarahoja ja muita tarpeita matkaa varten. Marraskuun 1 päivänä hän läksi kauhealle merimatkalle. Pahemmin ei olisi voinut alkaa uraansa. Ajatelkaas, useampain seikkailujen perästä hän sateessa öiseen aikaan tuli asemalle, josta oli määräpaikkaan vielä seitsemän tai kahdeksan kilometriä aina vain ylösvievää tietä, ja ainoa kyytimies, mikä oli saatavissa, pyysi siitä matkasta viisikymmentä lireä, juuri puolet siitä mitä hänellä oli. Hänen olisi täytynyt maksaa niin paljon, ellei kaksi läsnä olevaa upseria, jotka sääliväisyydestä puuttuivat asiaan, olisi saaneet maksua tingityksi kymmeneen lireen. Tuo oli kumminkin vähäpätöinen seikka. Vihdoinkin perille tultua rikkinäisissä kärryissä, kauhean väsyneenä meni hän oitis johtajan, pienen, hoikan ukon luo ja kuuli tältä sen ilahuttavan uutisen, että hänen matkalla ollessaan oli silloinen sindaco puolueineen vallasta syösty eikä uusi sindaco tahtonut muutoksista mitään tietää, joten opettajattaren paikkaa siis ei enää ollut olemassakaan. Kauhistuneena rientää tyttö uuden sindacon luo, joka puolestaan vakuuttaa asian niin olevan. Hän seisoi aivan kivettyneenä. Mitä oli tehtävä? Tämä kaikki pitkän vaivaloisen matkan perästä! Hänellä ei ollut rahoja palatakseen, hän oli nyt kuin kadulle

heitetty. Hän purskahti itkuun. Sindacon kävi sääliksi, lupasi ajatella asiata ja antoi hänelle vastaiseksi aliopettajan paikan pikkulasten koulussa. Sepäs oli koulu! Alastomat lapset piti ensi työksi pistää vesisaaviin, pestä ja hieroa ja antaa puhtaat paidat, jotka lasten kotiin lähtiessä taas riisuttiin. Olihan tuo kumminkin jotain, millä henkensä elättää. Mutta keskellä vuotta, kun koulun varat loppuivat, suljettiin koko laitos ja hän oli taas paljaan taivaan alla. Kahden kuukauden palkka jäi saamatta. Parhaaksi juuri tarjottiin hänelle opettajattaren toimi eräässä kreivinperheessä ja hän lähti taas matkaan parasta toivoen. Mutta kreivitär, joka miehen matkoilla ollessa otti hänet vastaan, piti häntä liiksi nuorena eikä kylläksi — — — rumana ja lähetti hänet samaa tietä takaisin.

Opettajatar katsoi olevansa auttamattomasti hukassa ja palasi epätoivoisena koululle. Kaikeksi onneksi oli sindaco sill'aikaa muuttanut mieltä ja päättänyt jakaa tyttöosaston sillä tavoin kuin hänen edeltäjänsä oli aikonut; siis hänellä oli nyt paikka. Täynnä innostusta alkoi hän työtään. Hän sai toisen luokan; neljätoista oppilasta kirjoitettiin kouluun, seitsemän saapui. Hän virkosi uuteen eloon. Mutta kuumetauti raivosi paikkakunnalla, kaikki hänen oppilaansa sairastuivat; hän itsekin tuli sairaaksi ja sai silloin vasta tietää, että juuri kuumetautien tähden ei kukaan opettaja pysynyt siellä vuotta kauemmin, sillä puoli palkkaa meni kiinalääkkeen ostoon. Hän parantui ja tyytyi kohtaloonsa. Toisellakin tavoin sai hän kovaa kokea. Pikkukoulun vielä maksamattomasta palkasta ei hän saanut centesimoakaan. Olivat luvanneet maksaa matkakustannukset, mutta siitä eivät olleet tietävinäänkään. Vasta vuoden loppupuolella täytettiin asunnon lupaus sillä lailla, että hänet sijoitettiin rappeutuneeseen luostariin, isoon huoneeseen, jonka ovelta ei ollut pihtipieliä, niin että täytyi sulkea ovet laudoilla ja pönkkien avulla. Maksettuansa palkan pienelle, paljasjalkaiselle palvelialleen sekä suoritettuaan muutamia muita pieniä menoja, jäi omasta palkasta niin vähän, että tuskin elatukseksi riitti, vaikka ravintonsa oli yksinkertaisinta laatua: papuja, herneitä ja vihanneksia. Paikkakunta oli erittäin köyhää. Tätä kuvaa parhaiten se, että suurena merkillisyytenä mainittiin eräässä tienhaarassa olevaa paperilippua, jossa ilmoitettiin kanaa kaupaksi. Kuitenkin olisi hän jäänyt paikoilleen, ellei kuumetauti olisi ruvennut uudestaan raivoamaan kahta kauheammin. Kansannaiset tulivat mielettöminä kouluun, pilkkasivat siellä kuninkaan kuvaa ja huusivat, että se oli hän, joka saattoi tämän maanvaivan näille ihmisparoilta. Opettajatar sairastui vielä kerran ja vähällä oli, ett'ei kuollut. Hänen täytyi hakea toista paikkaa, hän kirjoitti ylitarkastajalle, joka kuuli hänen rukouksensa ja hankki hänelle viran meren rannalla. Niin pian kuin nimitys oli saapunut, matkusti hän pitkän maamatkan ja perille päästyään löysi ilokseen vastassaan lapsiparven, joka käsiä paukutellen ja eläköön huudoilla saattoi hänet raatihuoneelle. Kaikki ottivat hänet ystävällisesti vastaan ja neljässäkymmenessä kahdeksassa tunnissa kirjoitettiin satakaksikymmentä oppilasta kouluun, kahdeksasta neljäntoista vuotisia, joista tilanpuutten tähden täytyi nuorimmat ja vanhimmat lähettää kotiin.

— Minä kiinnyin näihin tyttöihin — hän sanoi — ja he pitivät oitis minusta. Juuri kuin olisivat ymmärtäneet minun olevan suruissaan yksinäisyydestäni, moni heistä piti minulle seuraa koko päivän. Tuntien päätyttyä tanssivat he pihalla ilahuttaakseen minua, löivät tamburiinia ja lauloivat. Oi, kuinka kilttejä ja herttaisia tyttösiä olivat! Nuhteet ja kiitokset tekivät heihin syvän vaikutuksen, he olivat kovin lahjakkaita, lukivat innokkaasti ja tunnollisesti ja olivat erittäin taitavia käsitöissä. En ole koskaan heidän vertaisiaan nähnyt!

Vanhemmatkin rupesivat pitämään opettajattaresta. Pääsiäispäivänä he tulivat hänen luokseen saattokulussa tuoden lahjoina kakkuja, keitettyjä munia, viiniä ja juustoa. Näinä muutamina kuukausina edistyivät oppilaat erinomaisesti; pienimmät oppivat sisältä lukemaan ja kaikki olivat työhönsä ihastuneita. Mutta juuri silloin tuli vastoinkäymisiä. Muut opettajat, kaikki lähiseudun pappeja, vähätietoisia saitureita, jotka korpin tavoin laskeusivat sairasten yli saadakseen hautausmaksoa, rupesivat kadehtimaan häntä. Kerran, sindacon lausussa, että opettajattaren oppilaat olivat ainoat koko paikkakunnalla, jotka edistyivät, uhkasi yksi papeista haastaa hänet kaksintaisteluun. Opettajattaresta puhuttiin pahaa, sanottiin häntä Turinilaisen vihannes-akan tyttäreksi, kerrottiin että hän oli tullut paikkakunnalle ilman paitaa, ett'ei hän voinut säädyllisesti tyttöjä kasvattaa, että hän oli ajettu pois edellisestä virkapaikastaan sentähden, että hän käyskenteli revolveri taskussa, ja että hän oli onnen onkija, joka oli tehnyt jos jonkinmoista. Kaikessa tässä tuotti hänelle lohdutusta tyttöjen harras ystävyys.

— Me teimme yhteisiä kävelyretkiä vuorille — kertoi hän vilkkaasti — ostimme vihanneksia ja melooneja, istauduimme heinikkoon syömään. Sitten hypättiin nuoraa. Valtiolaitoksen perustamisen muistopäivänä toivat he kaikki minulle vähän öljyä ja me sytytimme kaikki lamput koulussa juhlaavalaistukseksi. Vanhemmat olivat hyvillensä. Yhdessä kävimme kappeleissa. Suloisia juhlia, jotka saattoivat minut unhoittamaan kaikki ikävyydet. Ihania päiviä! Oi, kuinka meri oli kaunis! Oi, kuinka nuo muistot ovat armaita!

Silmänsä täytyivät kyynelillä ja hänen täytyi hetkeksi keskeyttää kertomustaan.

Vaan pahempia oli tulossa. Eivät kaikki vanhemmat olleet tyytyväisiä. Muutamat niin sanotuista "paremmista ihmisistä" lähettivät hänelle lahjoja sitä varten, että hän soisi muutamia etu-oikeuksia

heidän lapsillensa, esim. antaisi niiden istua yksinään penkillä ja mennä ensimmäisinä ulos koulusta. Hän ei suostunut ja vanhemmat loukkaantuivat. Toiset pyysivät, ettei hän *sinuttelisi* heidän lapsiaan vaan *teitittelisi* tahi sanoisi *neidiksi*. Siihenkin hän vastasi kieltävästi ja sai niin uusia vihollisia. Sindaco, joka oli demokrati, nautti tästä kiellosta ja kiitteli opettajaa; siitä vanhemmat loukkaantuivat vieläkin enemmän. Vanhemmat vastustivat sindacoa ja nimittivät häntä vuohipaimeneksi. Hän oli hyvänluontoinen mies, joka kuljetti opettajattaren korko-ompeuksia ja tekokukkia "herrojen klupiin" ja kehui: — Katsokaas, mitä opettajattaremme osaa valmistaa! — Sillä lailla hän yhä kiihoitti toisten kateutta. Eräänä päivänä opettajatar sai kirjeen neljäntoista vuotiaalta kuoripojalta, joka ehdoitteli, että he yhdessä karkaisivat Amerikkaan. Hänen vihollisensa nostivat melua asiasta ja syyttivät häntä pojan villitsemisestä; sitä ei kumminkaan kukaan muu uskonut kuin juuri samat papit, jotka levittivät valheita hänestä, katselivat häntä rakastunein silmin ja kaikenmoisisissa tilaisuuksissa puhuivat hänelle sopimattomia kohteliaisuuksia, — varsinkin yksi heistä, pitkä ja rento, jolla oli mahdoton varatukka ja nokka kuin kurjella. Tämä sanoi hänelle liikutetulla äänellä, perheettömäin ja ilottomain pappiparkain onnettomuudessaan tarvitsevan hellyyttä. Eräänä iltana istui pappi hänen takanansa pienessä teatterissa, jonne hän oli mennyt naapuriperheen seurassa. Pappi kajosi häneen, opettajatar nimitti pappia häpeemättömäksi pötköksi, jonka johdosta tämä syvästi loukattuna otti kostaaksensa sillä lailla, että seuraavina päivinä, heidän teatterissa ollessaan, rupesi hänelle viittomaan ja merkkejä antamaan, että ihmiset luulisivat heillä muka yhteisiä asioita olevan. Tyttö kirjoitti valituskirjeen sindacolle, joka ilmoitti asian kirkkoherralle, ja tämä uhkasi panna papin viralta. Silloin vannoi pappi taistelevansa opettajatarista vastaan vaikka kuolemaan saakka. Sillä aikaa olivat muutamat nuoret herrat, luullen häntä hänen turvattomuutensa tähden helpostikin voitettavaksi, ruvenneet häntä kiusailemaan kosimisillaan, väliin keskellä katuakin, juuri kuin hän olisi ollut joku kitaransoitajatyttö. He lähettivät palvelustyttönsä viemään hänelle rakkaudenkirjeitä kouluun keskellä opetustunteja. Kun ei siitä sen parempaa tullut, julmistuivat he ja rupesivat yksin tuumiin pappein kanssa. Vihdoin sindaco, joka piti hänen puoltaan, syöstiin vallasta, silloin alkoivat opettajattaren kärsimisen ajat. Huomatessaan tien avoimeksi pani tuo vihamielinen pappi kokoon kirjeitä, jotka jätti uudelle sindacolle, ilmoittaen, että opettajatar muka oli ne hänelle kirjoittanut. Sindaco kehoittaa opettajatarista jättämään eronhakemuksensa. Tyttö koettaa puolustautua, mutta ei häntä uskota; hänen on pakko erota, jonka, jälkeen hän haastaa papin oikeuteen. Pappi pelästyy, rukoilee turhaan häntä peruuttamaan haasteen, raivostuu ja yllyttää katupoikia heittelemään opettajatarista kivillä. Papin oma palvelija sai vahingossa kiven päähänsä.

Ratti teki harmistuneen liikkeen.

— Oh, tuo ei vielä mitään — pitkitti serkku. — Tähän aikaan, kun en muuta pelastuksen neuvoa tiennyt, kirjoitin isälleni ja pyysin rahoja kotimatkaa varten. Isäni vastasi, ett'ei hänen mielestään ollut sopivata jättää paikkaansa ennen lukuvuoden loppua. Mitä minun oli tekeminen? Minä koetin tyytyä kohtalooni ja peruutin haasteen. Mutta koko olemassaoloni oli kysymyksen alaisena. Silloin perustin yksityiskoulun. Koska tyttöset yhä pitivät minusta, tuli kouluuni noin kahdeksankymmentä oppilasta, jota vastoin toinen opettajatar, jälkeläiseni, erään äsken paikkakuntaan muuttaneen virkamiehen rouva, sai vain seitsemän tai kahdeksan. Siitä syntyi kilpailua. Minun oppilaani pilkkasivat häntä kadulla, hänen oppilaansa hyökkäsivät minun tyttöjeni kimppuun. Kunta, joka oli hänen puolellaan, käski minun sulkemaan kouluni. Siinä nyt taas olin tyhjin käsin. Minä sain ompelutyötä, valmistin tossuja, myssyjä ja ristimäpukuja; rätätelit lähettivät minulle poikain vaatteita ommeltaviksi. Minä ansaitsin niin paljon, että jotakuinkin toimeen tulin; mutta en aina; oli päiviä, jolloin ei ollut mitään syötävää. Minun täytyi myydä tavarani ja nukkua olkivuoteella. — Iloisesti hän huudahti: — Nyt elän mielestäni kuin isoinen vallasnainen!

Sitten jatkoi hän kertomustaan. Sillä aikaa kun näin elää kitusteli, kirjoitti hän surkeasta tilastaan ylitarkastajalle. Mutta ylitarkastaja, joka asui kovin kaukana, sai vastakkaisiakin tietoja, eikä uskonut häntä, vaan kirjoitti: saadaanpa nähdä mitä voimme tehdä asianne hyväksi. Muutamat paikkakunnan ihmiset neuvoivat häntä lähtemään tiehensä millä tavalla tahansa. Eihän hänellä ollut centesimoakaan! Ne päivät olivat kuin puukonpistoja hänen muistissaan. Eräs surkea tapaus soi hänelle hiukan myötäkäymistä. Yksi hänen entisiä oppilaitansa, jonka vanhemmat kuuluivat hänelle vihamieliseen puolueeseen, sai kuristustaudin, ja kun tyttönen tahtoi nähdä opettajattartansa, lähettivät vanhemmat häntä hakemaan. Hän riensi sinne, hoiti oppilastansa ja istui hänen vuoteensa vieressä, kunnes kuolema tuli korjaamaan. Uuden sindacon sydän tästä heltyi ja hän salli hänen palkinnoksi jälleen avata koulunsa, sillä ehdolla että koulu kutsuttaisiin "kouluksi naistöiden oppimista varten" ja että siellä ainoastaan aivan salaa opetettaisiin lukua ja kirjoitusta. Se oli siunattu asia. Hän ryhtyi innokkaasti toimeen, piirsi hiilellä piirustuskaavoja, havainto-opetuksessa tarvittavia kuvia ja maantieteellisiä karttoja. Oppilaat palasivat kouluun, ja näytti siltä kuin kaikki kävisi hyvin.

— "Silloin tulee luokseni odottamatta eräänä päivänä n.s. tarkastaja, isopartainen, tuuheatukkainen mies, kehuu piirustuksiani ja kaavojani ja on ylen kohtelias. Tunsin elämän palaavan takaisin sydämeeni. Hän pyysi nähdäkseen päästökirjaani ja minä annoin sen hänelle. Mutta mies olikin

petturi, häpeemätön konna, jonka viholliseni olivat luokseni lähettäneet. Sen oitis huomasin, kun hän ei enään ruvennutkaan antamaan takaisin todistustani, ellen minä allekirjoittaisi lupausta, jossa sitoutuisin matkustamaan tieheni — — — Tämän kolauksen saatuani olin aivan voimaton pitemmältä taistelemaan ja kirjoitin paperin alle. Kuitenkaan ei hän antanut minulle todistustani, vaan sanoi saavani sen vasta samana päivänä, jona matkustaisin, Vaan päästäkseni lähtemään täytyi minun haalia vähä rahaa kokoon. Sitä varten rupesin kauheasti työtä tekemään, annoin yksityistunteja, hoidin pienenä lapsiakin. Minä niukensin ateriani, nukuin ainoastaan neljä tuntia yöseen, enkä päivin minuuttiakaan hukannut. Sillä aikaa lakkasivat vainoomiset ja pappikin peruutti kirjallisesti syytöksensä. Mutta paikkakunnalla, jossa olin niin ikäviä päiviä viettänyt, en voinut kauemmin viipyä. Jumalan armona pidin kirjettä, joka kehoitti minua tulemaan rehtorinkansliaan saadakseni määräystä toiseen virkaan. Neljä päivää sen jälkeen läksin."

"Koska hevoskyyti oli liian kallista, sain viidellä lirellä paikan venheessä, jolla kahdeksan miestä soui viikunoita lähimpään kaupunkiin. Ne lienevät olleet camorristeja.[6] Liian myöhään rupesin heitä epäilemään."

"Kun olimme jo kaukana rannasta, näin, että kaikki alkoivat katsella kaulassani riippuvata laukkuja; arvattavasti luulivat siinä olevan rahaa. Minä rupesin pelosta vapisemaan, ja välttääkseni väkivaltaisuuksia avasin sen, jotta saattoivat nähdä sisällyksen. Siinä ei ollut muuta kuin todistukseni, vähän leipää ja makkaraa. He eivät puhuneet sanaakaan ja minä rauhoitin hiukkasen. Yöllä nousi myrsky, meri oli kauhea nähdä, kalastajat luulivat hukkuvansa; minä heittäydin venheen pohjalle ja uskoin sieluni Herran haltuun. Neljä tuntia kesti pelkoa ja suurinta tuskaa. Kaikeksi onneksi istui venhe kiinni salakarille ja siinä odotimme päivän valkenemista. Aamulla ilma asettui. Minulla ei kumminkaan ollut enään uskallusta jatkaa matkaani meritse, joka minua kauhistutti. Minut laskettiin maalle, ja yksinäni, läpimärkänä kiireestä kantapäähän kuljin metsän halki tapaamatta elävää olentoa ja pääsin vihdoinkin postivaunuilla lähimpään kaupunkiin, jonne kalastajatkin olisivat minut vieneet. Luulin vastuksieni jo loppuneen. Nousin junaan ja tulin — — — kaupunkiin, riensin rehtorin virkahuoneeseen, jossa minua otettiin ystävällisesti vastaan, liiankin ystävällisesti — — —."

"Entäs uusi virkani? Oi taivasten taivas! Se oli kylässä, muutaman kilometrin päässä siitä paikkakunnasta, josta olin lähtenyt."

Miksikä sitten olivat tahtoneet häntä sinne? Miksi panneet hänen turhaan tekemään tätä pitkää, vaivaloista matkaa? Oh, se oli helppo arvata. Tänne saapuneet kertomukset hänen pienistä seikkailuistaan olivat herättäneet uteliaisuutta. He käskivät hänen saapua paikalle saadaksensa häntä nähdä. Ehkä olisivat antaneet paikan lähempänäkin, jos hän olisi paremmin vastannut heidän käsitystään, jos hän olisi ollut taipuvaisempi luonnoltaan. Nyt hän sai kääntyä takaisin. Hän varustausi enkelin kärsivällisyydellä ja matkusti takaisin.

Uuteen kylään, jossa muutamia vuosia sitte sindaco oli murhattu, ei ollut mitään oikeata tietä. Alituisesti kompastelevalla aasilla hän ratsasti sinne kauheata polkua; jonka molemmiin puolin oli syvät kuilut. Monasti oli lyödä päänsä murskaksi ja pääsi perille kädet aivan veressä. Siellä hän löysi kouluhuoneen, jossa oli lautakatto, ikkunat ilman minkäänlaisia varjostimia, rottia niin että vilisi ja seinässä mehiläispesä, jonka asukkaat lentelivät tuttavuutta hieromaan oppilaitten kanssa. Hän oli siellä monta kuukautta. Eivät maksaneet hänelle luvattua palkkaa, vaan antoivat hänelle kaksikymmentä viisi lireä kuukaudessa. Tähänkin hän tyytyi siksi kunnes isänsä, omantuntonsa vaatimana, kutsui hänet kotiin. Ennen lähtöänsä hän kumminkin vielä velkoi maksamatta olevaa palkkaansa, noin kuutta sataa lireä. Koulukassa oli tyhjä, niin että hänen oli odottaminen joku aika. Lopulta antoivat hänelle viisisataa lireä, kaikki kuparirahassa, niin että sen laskemista kesti puolentoista tuntia, ja hänen täytyi ottaa eri aasi sitä varten. Ajettuansa lähimpään satamaan, josta hänen oli laivalla mentävä Genuaan, eivät majapaikassa tahtoneet ottaa vastaan hänen rahojaan. Silloin hän huomasi monen lanteista vääräksi. Hän oli nöyrä, poimi oikeat rahat koriin ja nousi laivaan. Ja niin se seikkailu päättyi.

Liikutettuna tarttui Emilio serkkunsa käteen, jota vähän aikaa piteli omassaan, — sitten kun serkku ensin oli katsellut ulos lehtimajasta.

— Kotiin tultuani — lopetti tyttö kertomuksensa — tunsin suurta tarvetta saada jonkun aikaa elää rauhassa, kaukana muusta maailmasta; minä hain paikan pienessä vuorikylässä, ja nyt olen täällä.

Ratti seurasi silmillään hänen kätensä viittausta, ja oli oikein hämmästyksissään nähdessään kataja- ja kuusimetsää sekä Alppien lumihuntuisia huippuja, sillä hän oli äsken mielikuvituksessaan ollut kaukana meren rannalla, valoisilla tuntemattomilla mailla.

— Ja kuitenkin — saneli serkku nuoruuden innolla — aion palata samoille paikoille. Olen siellä kärsinyt, mutta olen siellä myös viettänyt ihania päiviä ja oppinut tuntemaan paljon hyviä ihmisiä! Tytöt jumaloivat minua; moni vielä kirjoittaa minulle. Kun näillä lumisilla seuduilla ajattelen noita paikkoja,

olen näkevinäni edessäni suuren valon. Minut käsittää jonkunmoinen koti-ikävä auringon valoon. Sitä paitsi huvittaa minua sanomattomasti nähdä maailmaa ja joutua uusiin elämän-oloihin; minä tarvitsen liikuntaa ja taistelua. Koetan saada jonkun paikan Tunisiassa tahi — pitkitti hän hymyellen — Palestinassa. En tahdo kylmässä kuolla. — Surumielisesti hän lisäsi: — Sielläkin aion saavuttaa rakkautta.

Hän saattoi serkkua hyvän kappaleen tietä, eräälle virran yli vievälle sillalle, jonne hänen kävelyretkensä tavallisesti ulottuivat. Nuorukainen kulki äänetönnä: kertomukset matkoista, kärsimyksistä ja uhrauksista olivat panneet hänen mielikuvituksensa liikkeelle ja herättäneet hänessä uusien olojen ja kaukaisten paikkain kaipuuta. Se aatos, että kansakoulu-opettajankin elämässä saattoi olla vaaroja, ihmeellisiä seikkailuja ja kohtia, joissa tarvittiin voimaa ja urhoollisuutta, teki hänen toimensa korkeaksi ja antoi sille hänen silmissään uuden runollisen hohteen, semmoisen kuin sotilaan ja löytöretkeilijän elämällä on. Hän iloitsi nuoruudestaan ja siitä, että oli täynnä toivoa ja voima?

Kun heidän oli eroaminen, otti Emilio kiihkeästi ja hellästi serkun kädet omiinsa. Tyttö salli sen, mutta veti ne piankin irti, katseli ympärilleen ja sanoi: — Ole varoillasi; minä olen sanonut, että olemme serkuksia, mutta helposti voi käydä niin, ett'eivät sitä usko. Sitä paitse on täällä eräs vuohipaimen, joka kosii minua. Jos hän tulee mustasukkaiseksi, olen hukassa. Me olemme siis samaa mieltä opetussuunnitelmasta — lisäsi hän korkealla äänellä nähdessään ihmisiä ohi kulkevan.

— Olemme samaa mieltä — vastasi Emilio hymähdellen.

Serkku pitkitti matalalla äänellä, sydämellisesti mutta lujasti: — Ehkä emme enää toisiamme tapaa — — — hyvästi sitte, rohkeutta vaan!

Opettaja toivotti hänelle hartaasti samaa, heilutti lakkiaan ja läksi astumaan laaksoon päin. Serkku palasi asumukseensa, jonka illan pimeys jo oli melkein peittänyt.

Piazzena.

Uusia kasvoja.

Syyskuun loppupuolella läksi Emilio uuteen virkaansa Piazzenaan, yhteen noita kyliä, jotka muistissa sulautuvat satoihin toisiin, aivan kuin viljapellot, jotka sen ympärillä silmän siintämättömiin lainehtivat. Päivällisten tienoissa hän eräänä kirkkaana syyspäivänä saapui paikalle ja hänestä tuntui kuin olisi hän tullut autioon, hyljättyyn kylään, sillä hän ei tavannut elävää olentoa noilla mutkaisilla elukkain ryvettämällä kaduilla, joitten molemmin puolin kulki pitkiä aitoja tahi seisoi matalia huoneita, ikkunat uudinten verhoonina. Avoimista porteista tunki kirpeä heinän ja sarvikarjan löyhkä, ja muutamilla nurmenpeittämällä toreilla kävi porsaita lautumella. Kirkot olivat suljettuina. Erään papin hän näki katoavan porttikäytävään ja muutama vaimo kääntyi syrjäkadulle. Ei muuta ääntä kuulunut kuin suihkukaivon loiskinaa ja veden lirinää katuojassa. Joka taholla vihreitä puita ja kauniita ketoja. Päivälliskellon soitto ei koskaan tuntunut lakkaavan.

Don Pirotta, jolle Ratti oli saanut suosituskirjeen holhoojaltaan, otti hänet vastaan kuin vanhan ystävän. Se oli viidenkymmenen ikäinen mies, joka huonon terveytensä tähden näytti vanhemmalta, mutta oli samalla älykkään ja hienon näköinen. Hän sanoi Piazzenaan perin hyvästi hoidetuksi kunnaksi, vaikka täällä, kuten muuallakin, oli kaksi varsin vilkasta eri puoluetta.

— Teidän ei ole tarvis siitä välittää — sanoi Pirotta opettajalle. — Pitäkää vapaasti seuraa niiden kanssa, jotka teitä miellyttävät, sillä joko aiotte elää eräkkäänä tahi kaikkein ystävänä, vetävät he teidät kumminkin jompaan kumpaan puolueeseen; taikka jos teidän onnistuu pysyttäidä ulkopuolella kumpaakin, saatte molemmista vihamiehiä. Kansakoulu-opettaja, joka ei kuulu mihinkään puolueeseen, saa yksin kunnan vahtimestarinkin viholliseksi. Laittakaa niin, että noudatatte kirkkoherran vaatimuksia, niin voitte välttää yhteentörmäyksiä. Tehkää niin sindaconkin suhteen, jolla on eriskummalliset mielipiteet — hän naurahti — kieliopin suhteen, mutta joka sentään on kunnan ihminen. Kouluhuoneisto on muhkea.

Sen jälkeen Pirotta antoi hänelle käytännöllisiä neuvoja kauppapuotien suhteen, sen tapauksen varalta, että Ratti aikoi pitää omaa taloutta. Yksi kunnallishallituksen jäsenistä oli teurastaja, toinen maustinten kauppias; ja tarkastusmies, joka oli nainut sindacon orpanan, oli etevin sekatavarankauppias paikkakunnalla. Viisainta olisi tehdä kauppansa heillä eikä muitten kauppiasten luona.

— Lyhyesti sanoen — niin päätti hän puheensa — jos teillä on vähänkin käyttäytymis-älyä, ettekä huoli juoruista, joita saatte joka taholta kuulla, tulette kyllä viihtymään täällä ja teitä myöskin pidetään

arvossa.

Opettaja pani mieleensä varsinkin sen neuvon, joka koski puolueita. Se oli tärkeämpi kuin oli luullutkaan; sillä jo yksin siitä syystä, että suojelijansa oli hänestä kirjoittanut Pirottalle, olivat kaikki kuukautta ennen hänen tuloansa Piazzenaan lukeneet hänet Pirottan puolueeseen kuuluvaksi.

Kirkkoherran puolue oli tähän aikaan vallassa. Kova vihamielisyys, joka johtui edellisenä vuonna olleesta ankarasta kiistasta, vallitsi kirkkoherran ja don Pirottan välillä. Don Pirotta oli muutaman hengellisen veljeskunnan kappalainen; perustamalla pikkulasten koulun, hän oli hankkinut itselleen kunniamerkin. Kadehtien Pirottan menestystä hyvänä saarnamiehenä, joka veti kaikki sanankuuliat puoleensa, oli kirkkoherra kieltänyt veljeskuntaa pitämästä iltakirkkoa Toukokuun ajalla. Veljeskunta valitti pispalle, joka kumosi kiellon. Kirkkoherra puolestaan kosti, sitte kun jälleen oli voittanut piispan suosion jättämällä tälle osan testamentti-lahjoituksesta, jonka eräs kaukainen sukulainen oli hänelle uskonut sillä ehdolla, että kaikkina aikoina pidettäisiin sielumessua hänen puolestansa. Luottaen esimiehensä suosioon sekä tuon uskonnollisen, taipuvaisen sindacon ystävyteen, esiintyi kirkkoherra nyt mahtavana miehenä, esti pienen näytelmähuoneen perustamista kylään, pakoitti pikkukoulua ottamaan palvelukseensa juuri ne nunnat, joita hän ehdoitti, hankki kunnalta vuotuisen rahamääräyksen kirkon lamppuihin ja, mikä vieläkin tärkeämpi, hänen onnistui saada koulun tarkastusmieheksi don Pirottan sijaan tuo sekatavarankauppias, joka oli sekä kirkkoherran että sindacon uskollinen ystävä; hänen kauttaan saattoi kirkkoherra sekaantua koulun asioihin.

Opettajamme kuului siis jo tietämättänsä vastustuspuolueeseen, kun hän Lokakuun ensi päivänä aloitti koulunsa.

Emilio suuresti ihastui nähdessään kouluhuoneiston; sillä hän piti totena, mitä Megarin oli tapana sanoa: kaunis kouluhuoneisto on paras keino saada rahvas itse opetusta suosimaan. Huoneisto oli rakennettu varta vasten koulujen tarpeeksi syrjäiselle, aukealle paikalle vanhan kappelin viereen; se oli iso, valkoinen, nelikulmainen rakennus, jossa poikakoulu oli sijoitettu toiseen, tyttökoulu toiseen puoleen, kummallakin eri sisäänkäytävänsä ja pihamaansa. Ihastuneena jopa ihmetellen katseli opettaja koulun valkoisia, siistejä seiniä ja hyvin pidettyjä penkkejä. Seinällä riippui neljä maatieteellistä karttaa, joita lie joku jättiläinen sinne ripustanut, niin ylhäällä olivat; pienen pieni musta taulu sekä yksi ainoa kasvikuva; kaikki oli perin puhdasta, ihan kuin vasta ostettua. Kuninkaan kuva, öljyyn painettu, riippui kahden ison raamatunhistoriallisen taulun välissä, jotka näyttivät siltä kuin olisi ne ostettu jostakin markkinakojusta ja sitte puhdistettuina ja kiilloitettuina tänne pantu. Opettaja ihmetteli lukuisan oppilasjoukkonsa suurta siisteyttä sekä vanhan vahtimestarin sotilaantapaista säntillisyyttä. Tämä esiintyi aina parta tarkoin ajeltuna, mustassa samettitakissa ja hopeanauhoilla koristettu lakki päässä.

Emilio piti myös paljon työtovereistaan, joita joka päivä välitunneilla tapasi koulun pienessä ja siistissä opettajasuojassa.

Toisen luokan opettajatar, joka oli paikkakunnalla asunut jo kaksitoista vuotta, oli noin neljäkymmenenvuotias, pitkä, kalpea nainen, kärsivän ja lempeän näköinen; hiuksensa olivat sileäksi suitut, pukunsa tavallista yksinkertaisempi, aina samankuosisen, juuri kuin hän olisi kuulunut johonkin sisarkuntaan. Ilokseen nuori opettaja kuuli hänen äitinsä monta vuotta asuneen samalla paikkakunnalla, jolla hänen oma äitinsä aikoinaan oli asunut; molemmat rouvat olivat olleet hyviä tuttavina.

Toinen opettajatar oli kolmenkolmattavuotias, kaunisvartaloinen, hyvin puettu, kohtelias ja arvokas käytöksessään. Heti hän tarkasteli Emiliota vilkkailla, terävillä, säihkyvillä silmillään. Hänen suuri, aistillisuutta ilmaiseva suunsa oli omituisesti muodostunut ja näytti aina valmiilta pistosanoja päästämään.

Mies-opettaja, hyvinluontoinen, perin rehellinen, seitsemänkymmenenvuotias ukko, puhui ja liikkui äärettömän hitaasti ja oli varustettu vatsalla, jonka tavattomaan isouteen ei kuitenkaan ravinnon runsaus lie ollut syynä. Hän oli virkaansa toimittanut vähää vailla puolen vuosisataa ja melkein koko ajan Piazzenassa, niin että kunnallishallituksessa istui useita hänen entisistä oppilaistaan, jotka nyt, kolmenkymmenen vuoden kuluttua, pienellä rettelöimisellä kokivat kostaa koulun-aikaisia rangaistuksiaan. Mies paralta puuttui kaksi sormea vasemmasta kädestä; ne hän oli hukannut Valdi Sesiassa, jossa oli ollut pari vuotta opettajana. Kerran, näet, eräs hänen oppilaitaan, jonka kodissa asui kivensärkijöitä, toi mukanaan kouluun näiltä varastamiensa dynamiitti-patruunia. Poika, nurkkaan pantuna, helisteli niitä taskussaan. Kun hän ei käskyä totellut eikä heittänyt pois leikkikalujansa, tempasi opettaja ne häneltä; mutta samassapa räjähtävätkin ja veivät mukanaan kaksi opettajan sormea. Se oli noita pieniä tapaturmia, joita ei saata ennalta arvata, mutta jotka nähtävästi kuuluvat opettajan toimeen.

Sindaco ja kirkkoherra.

Emilio aloitti koulutyötään, lujasti päättäen seurata sitä menetystapaa, joka hänestä oli paras, s.o. pitää ankaraa kuria kuitenkin kovuutta käyttämättä, peittää kylmän tyyneyden alle luonteensa liian suuren taipuvaisuuden sekä sydämenkin kasvatuksessa käyttää jonkun verran lujuutta ja jäykkyyttä, joka pysytteleisi oppilaat hänestä kunnioittavan matkan päässä. Hän katsoi tätä muutosta opetustavassaan ei ainoastaan hyödylliseksi, vaan jopa tuiki tarpeelliseksikin ja luuli sen käyvän aivan helposti päinsä. Rupesi siis oitis, vähän poikiin tutustuttuansa, olemaan varsin jäykkä ja kylmä niillekin kuudelle, kahdeksalle pojalle, jotka herttaisuudellaan olivat herättäneet hänen myötätuntoisuuttansa. Tämän uuden menetystavan ensimmäinen tulos oli erittäin hyvä.

Ensimmäisenä lauuantaina ilmaantui sindaco kouluun. Ennenkuin sisään astui, hän muutaman minuutin kuunteli oven takana ja näytti olevan varsin tyytyväinen luokassa vallitsevaan hiljaisuuteen ja järjestykseen. Ensin hän katseli ympärilleen valoisassa, aurinkoisessa huoneessa ja kysyi sitte opettajalta tyytyväisen näköisenä niinkuin se, joka odottaa mieleistensä vastausta: — Mitä pidätte kouluhuoneistosta?

Ken vain kerran näki sindacon kasvot, taisi niistä paikalla lukea hänen hallitsevat intohimonsa: järjestyksen ja puhtauden. Hänen pitkällä virka-urallaan nämät intohimot olivat kasvaneet vuosi vuodelta. Hän oli oikeana kiusana käskyn-alaisilleen, kauhistuksena sihteerille ja vahtimestarille, jota jälkimäistä hän muun muassa komensi tarkkaa vaaria pitämään siitä, että eräät kunnallislautakunnan käytettäviksi aiotut paperit, joita oli määrä säilyttää aivan toisessa laatikossa kuin kirjelaatikossa, olivat leikatut tarkasti suoran kaiteen muotoon ja aivan yhdenkokoisia. Kylässä hirveästi naurettiin sitä tarkan tarkkaa huolta, jolla hän kirjoitti nimensä: ensin pölytti ja pyyhki kynän, sitte kirjoitettuaan pyyhki ja lukitsi sen kynäkoteloon, jota joka kerta aina puhdisti. Pilaa herätti myöskin se matemaattinen tarkkuus, jolla hän, rikas mies, määräsi taloutensa menot, laskien kuinka monta luotia lihaa tuli kunkin perheen jäsenen osaksi. Hän kirjoitti kauniilla käsialalla kaikki menonsa siistin siisteihin tilikirjoihin, joita talletti parikymmentä vuosikertaa aivan kuin kalliita käsikirjoituksia. Vaikka oli jo kuudenkymmenen vuoden vanha ja hiukan viallinen, esiytyi hän aina moitteettoman hienossa ja siistissä vaatetuksessa, peilikirkkaiksi kiilloitetuissa saappaissa sekä ajoi partansa jok'ikinen päivä. Niin hyvin sanoissa kuin teoissa oli hän tarkan täsmällinen, jopa liiksikin säännöllinen. Hänen oli tapana puhua kuin olisi kirjasta lukenut sekä lausua mielisanansa ja -lauselmansa erityisellä painolla; aivan kuin on tapana vanhoja käymättömiä hopearahoja heläyttää pöytään, koska muuten ei kukaan niitä minkään arvoisina pitäisi. Eleissään oli jotain varovaista ja samalla papillisen juhlallista.

Jonkun aikaa opetusta kuunneltuaan hän kiitteli opettajaa ja laski hänen sydämmelleen varsinkin äidinkielen opetuksen, jota viime vuosina oli laiminlyöty. — Ihanan kielemme opetusta — hän sanoi.

Sen jälkeen hän lähestyi koulun penkkejä ja katseli niitä tarkoin. Huomatessaan niissä kynäveitsen jälkiä, suuttui hän ja sanoi opettajaan kääntyen: — Yhdestä asiasta täytyy minun oitis teille puhua: vaatikka ankarasti koulun kalujen kunnioittamista. Se on asia, jossa en laske alemmas vaatimuksiani. Meidän täytyy katsoa, ett'emme aloita huonosti. Koulun tulee olla pyhä niinkuin kirkko. Se onkin jonkinmoinen kirkko — ja hän laski erään mielilausemansa — se on siviili-kirkko.

Kun sindacon epäluulot kerran olivat heränneet, tarkasteli hän myöskin kauempana olevia penkkejä, katseli kauan seinä ja palasi sitte lasten luo. Sormellaan osoittaen mustepilkkua, jonka eräs oppilaista oli saanut vihkoonsa, hän kysäisi: — Niinkö vihkoja pidetään?

Poika vastasi arasti: Se on semmoisessa lehdessä, mitä min' en enää käytä.

— Mitä min' en! — matki sindaco. — Sano oikeammin: — jota en enää käytä. — Opettajaan kääntyen hän jatkoi, juuri ulos menossa: — Siis muistatte, äidinkieli ja puhtaus ovat ne kaksi asiaa, joille minä panen erityisen arvon.

Vielä kerran toistettuaan mielilauseensa siviili-kirkosta, ilmoitti hän vihdoinkin, vaikka vaan kuin sivumennen, oikean asiansa, jota ei ollut tahtonut uskoa toisten toimitettavaksi, varsinkin kun opettajan mielipiteitä ei vielä tunnettu. Opettajan näet piti hyväntahtoisesti huomis-aamuna seurata luokkaansa kirkkoon, messua ja saarnaa kuulemaan — — — se oli tapana — — — aivan tarpeellinen kunnioituksen osoitus — — — Muutoin oli erittäin suotavaa, että opettaja kirkossakin valvoi poikainsa käytöstä. Hän saattoi antaa heidän kokoontua koulun pihaan neljännestä ennen jumalanpalveluksen alkua. Emilio joutui hieman pahoillensa tästä käskystä, sillä hän pelkäsi saarnoja liian pitkiksi pojille. Seuraavana aamuna saattoi hän pojat kirkkoon; toisetkin opettajat olivat siellä.

Pimeä, avara kirkko oli puolillaan väkeä, ja pian Emilio kouluvahtimestarin avulla oppi tuntemaan paikkakunnan tärkeämmät henkilöt ulkomuodolleen. Kun kirkkoherra saarnansa aloitti, valtasi opettajan ikävämpi tunne kuin ikävystymisen. Saarna oli katkera, sotkuinen ja murteellinen sekä täynnänsä persoonallisia hyökkäyksiä, joita äsken paikkakuntaan tullut ei voinut ymmärtää, mutta jotka kumminkin tekivät opettajan levottomaksi, hänen kun salamana juolahti mieleensä, että samanlaiset saattoivat vastaisuudessa häntäkin tarkoittaa. Hän arveli, mitä olisi kerran itse tekevä, kun häntä

vuorostaan saarnastuolista löylyteltäisiin.

Myöhemmin Emilio sai kuulla syyn tuohon ankaraan saarnaan. Edellisenä iltana oli paikkakunnalle saapunut *il Popolo* niminen sanomalehti lisälehtineen ja jälkimäisessä oli kirjoitus kirkkoherraa vastaan. Tämä oli ostanut kaikki kappaleet ja polttanut ne torilla kirkon edustalla, kokoontuneen ihailijajoukon riemuitessa.

Saarnaajan laihat, kovat, pitkäin, harmaitten hiusten ympäröimät kasvot ja koko hänen kuiva, äreä olentonsa ilmaisivat riitaista mieltä. Vielä enemmän sitä todistivat kiivaat ja äkkinäiset ruumiin liikkeet. Kun saarna tuntui loppuvan, alkoi hän taas uudelleen. Hän soimasi vapaamuurareita ja niitä, jotka lukivat huonoa kirjallisuutta, käyttäen munkkien keksimiä ja viljelemiä mahtilauseita. Emilio, joka ei entiseltä tuntenut maalaispappien kaunopuheliaisuutta ja jolla sitä paitse oli tuollainen horjuva usko, johon typerät saarnat tekevät aivan päinvastaisen vaikutuksen, paheni koko kirkonkäynnistä. Kirkonpalveliankin esiintymistapa loukkasi häntä. Se oli paksu, talonpoikainen mies, joka seiso suorana ja jäykkänä kätet ristissä saarnastuolin alapuolella ja tuimin silmin katseli järjestänsä kutakin saarnassa tarkoitettua henkilöä, ikäänkuin esittääkseen heitä seurakunnalle.

Seuraavina sunnuntaina oli saarna samanlaista. Hänen kunnian-arvoisuutensa oli verrattoman røyhkeä. Eräänä päivänä hän huusi saarnastuolista: — Vaikkapa itse kuningas tulisi tänne sotajoukkoineen, sanoisin hänelle vasten silmiä, että hallituksemme on huono. — Erittäin hän vihasi niitä, jotka lukivat eräitä Turinissa ilmestyviä sanomalehtiä; hän tiesi tarkoin näiden tilaajat paikkakunnalla. Muutamat kätivät sanomalehtensä nähdessään hänen lähestyvän. Joka vuosi sai hän aikaan suurta melakkaa ennen sitä juhlaa, jota vietettiin kaupungin suojeluspyhimyksen kunniaksi. Estääkseen julkisten tanssiaisten pitämistä silloin uhkasi hän jättää nuoret tytöt synnin päästöttä eikä tahtonut laskea juhlasaattoa ulos kirkosta. Hautajaisissa hän väliin oli varsin silmitön, murensi palasiksi vahakynttilän keskelle katua, jos se ei ollut tarpeeksi painava, ja jätti koko toimituksen sikseen. Sitä paitsi hän käräjäi puolen maailman kanssa: erään naapurin oli haastanut oikeuteen vesijohtoa koskevasta kiistasta, toista oli syyttänyt epärehellisestä ala-ikäisten perinnön hoidosta y.m.

Neiti Fanarin salaisuus.

Jonkun aikaa sai Ratti olla rauhassa. Kirkkoherran syntipukkina tällä haavaa oli ensi luokan opettajatar, neiti Elda Fanari. Vihamielisyys oli alkanut jo opettajattaren tulopäivänä, sillä neiti oli valinnut rippi-isäkseen don Pirottan eikä kirkkoherraa. Toinen oli siitä niin suutuksissaan, että muutamasti ei voinut olla sydäntään purkamatta. Hän väitti, että koska opettajatar oli rippi-isäkseen ottanut toisen eikä häntä, kunnan etevintä hengen miestä ja ikäänkuin luonnollista rippi-isää, tämä teko oli julkisena todistuksena opettajattaren ylenkatseesta ja loukkasi kovin hänen arvoaan seurakunnan esipappina. Mutta opettajatar piti puoliaan, ja hänen kunnian- arvoisuutensa pani asian muistiinsa. Sen Emilio sai kuulla eräältä kunnallishallituksen jäseneltä, entiseltä sindacolta, joka oli asian- ajaja ilman toimituskonttooria, koulu-legaatti[7] ja johti nykyään vastustuspuoluetta. Eräänä iltana tämä kahvilassa rupesi tuttavalliseen haasteluun Emilion kanssa. Asian-ajaja oli komea, viidenkymmenen vuotias leskimies; hänellä oli avonaiset, miellyttävät kasvot ja hän kävi hienosti ja nuorten tapaan puettuna. Puhuessaan liikkuteli paljon käsiänsä kuin näytelläkseen monia sormuksiansa.

— Kait te, opettaja hyvä, jo olette kunnan sindacoltamme saaneet kielipillistä neuvoa? — oli yksi hänen ensimmäisiä kysymyksiänsä.

Kun huomasi Emilion tälle kysymykselle hymyilevän, purskahti hän nauruun ja rupesi peittelemättä sättimään kunnallishallitusta, tehden sitä kuitenkin aivan leikkillisesti ja ilman vihaa tahi kateutta. Muun muassa hän kehoitti Emiliota suojelemaan oppilaittensa vihkoja hyvänluontoisen, möhömahaisen sekatavarankauppiiaan kynsiltä; se oli kunnan äijä, oikea mallitarkastaja, siksi sivistynyt että osasi painettua kompuroimatta lukea; mutta hänellä oli se paha tapa, että hyökkäsi puodistaan kouluun pesemättömin käsin vihkoja tarkastamaan, niin että näihin aina jäi rasvaisten sormien jälkiä, jotka olivat sindacolle kauhistukseksi. Sitten asian-ajaja vilkutti silmiään ja kysyi — mitä opettaja piti neiti Fanarista. — Oi onnellista opettajaa, joka alati sai oleskella hänen läheisyydessään!

Koulunjohtokunnan jäsenen puheeksi tämä toki oli liikaa. Hämmästyneenä katseli Emilio asian-ajajaa, sillä hän ei vielä tuntenut tuota maaseuduilla ei suinkaan harvinaista tyyppiä, herrasmiestä tavallisesti vanhanpuoleista, joka haaveksien ihailee naispuolista opettajasäätyä; niinkuin isommassa kaupungeissa löytyy herroja, jotka erittäin harrastelevat tanssijattaria, ompelioita, naiskonttoristeja taikka jotakuta muuta kauniin sukupuolen ammattiluokkaa, jolla niinmuodoin on heihin jonkinmoinen ammattiviehätyksen voima. Asian-ajaja oli nuoruudestaan asti ihaellut opettajattaria ja pani yhä vieläkin ensi sijalle sydämessään päästökirjan saaneet opettajatarkaunottaret. Sindacona jopa sitä ennenkin oli hänellä ollut pieniä seikkailuja; olipa hän tehnyt lukemattomia tyhmyyksiä, mutta hänen intohimonsa ei ollut siltä ollenkaan lauhtunut. Koulun tarkastajaksi tultuansa hän puhui ainoastaan tyttökouluista, ikäänkuin poikakouluja ei olisi lainkaan ollut olemassa; tyttökouluista taas hän nosti puhetta ainoastaan

päästäksensä kertomaan opettajattarista. Opettajatar-käsitteessä oli hänen mielestään jotakin lumoavaa, salaperäistä, kirjallisen irstasta ja samalla nunnamaisen siveätä, joka kiusasi häntä kuin kielletty hedelmä ainakin. Kun hän sanoi: — viime keväänä seminaarista laskettu opettajatar — sanoi hän sen aivan vesissä suin, niinkuin herkkusuu sanoo: — tuore lohimullo tänä aamuna saatu. — Hän tunsu kaikki sen läänin opettajattaret ja saattoi, tietysti syyttäen virkavelvollisuuksiaan, matkustaa monet penikulmat nähdäkseen jotakuta uutta opettajatarta, jota oli kuullut kehuttavan kauniiksi.

Vaikka Emiliota ei suurin huvittanut asian-ajajan lempiaine, oli hänen kuitenkin pakko siihen puuttua. — Kuulkaas, minkälaisia opettajattaria siellä Garascossa oli? — Kun asian-ajaja oli saanut Emilion kuvaamaan tuota runoilevaa ja runoja lausuvaa opettajatarta, istui hän jonkun aikaa ajatuksiinsa vaipuneena, silmät kiinni, ikäänkuin voidaksensa oikein nauttia tuosta kuvasta, tuosta opettajattaren ja talonpoikaistyön ihmeellisestä sekoituksesta. Samalla lailla hän teki kuullessaan opettajatar-serkkua mainittavan, vaikka silloin muodolla, joka osoitti hienontuneempaa ahnautta. — Opettajana kaksi vuotta etelä-Itaaliassa! — sanoi hän samalla äänellä, jolla juoppo puhuu vanhasta viinistä.

Sen jälkeen asian-ajaja johti puheen taasen Fanari neitiin ja lajitteli kaikki hänen ihastusta herättävät ominaisuutensa. — Erittäin miellyttävä olento, vai kuinka? Oikein hieno nainen. Olette kait huomanneet hänen käsiänsä? Silmät, jotka katselevat sadalle suunnalle yhtä haavaa, taivaaseen päin, maahan ja joka paikkaan. Tosin hän saattaisi olla pari tuumaa pitempi ja vähän laihempi; mutta eihän tuo mitään tee — — — Ja sitten tuo hänen hurmaava salaperäisyytensä! Mitä, ettekö vielä ole kuulleet neiti Fanarin salaisuudesta?

Salaisuus oli tosiaankin eriskummainen. Neiti Fanari oli otettu seuraajaksi opettajattarelle, joka erotettiin virasta siksi, että eräänä päivänä karnevaalin[8] aikana oli sulkenut koulun ja matkustanut Turiniin, ei — niinkuin hän syyksi sanoi — sairasta äitiänsä tervehtimään, vaan mennäkseen rakastajansa seurassa naamiohuveihin. Nyt oli asian laita semmoinen, että neiti Fanarinkin äiti makasi sairaana Turinissa. Kun siis uusi opettajatarkin usein teki Turinin matkoja, väliin joka kymmenes päivä, rupesi moni, muistaen edeltäjää, epäilemään tuon sairastavan äidin olemassa-oloa. Tosin saatiin sindacon tiedustelujen kautta selville, että äiti sekä oli olemassa että sairasteli, mutta epäluulot kerran herättyään eivät sillä sammuneet. Semmoisella erinomaisella, kaunisilmäisellä työllä täytyi olla rakastajansa. Sitä paitsi ei hän Turinista palatessaan näyttänyt ollenkaan totiselta, niinkuin se, joka äsken on täyttänyt yhden seitsemästä laupeuden työstä. Tämä antoi ajattelemisen aihetta talonpoikaiskolhoille. Siinä täytyi olla lemmenseikkailuja. Uteliaisuudesta olivat lähettäneet heti opettajattaren perään vakojia, joiden piti urkkia kaikki asiat, saadakseen tietoonsa sekä rakastajan että todistuksia opettajatarta vastaan. Turinissa asuvia ystäviä oli pyydetty pitämään poliisin tavoin opettajatarta silmällä. Muutamat olivat kahdestikkin matkustaneet opettajattaren jäljestä; he eivät mitään keksineet ja kävivät entistänsä innokkaammiksi. Kettu oli liian viekas tarttuakseen heidän ansaansa. Opettajattaren palveliaakin tutkittiin, mutta turhaan. Kirjeenvaihtoa pidettiin tarkasti silmällä; mutta opettajattarelle ei tullut muuta kun kirjekortteja äidiltä ja eräs pedagogiallinen aikakauskirja. Ruvettiinpa epäilemään sanomalehdessä olevan neulalla pistettyjä ilmoituksia yhtymisiksi. Itse apteekkarikin, joka samalla oli postimestarina, joutui siinä määrässä yleisen uteliaisuuden valtaan, että tarkasti sanomalehteä kynttilätä vastaan; mutta siinä ei ollutkaan läpiä. Kun eivät muuta voineet, katselivat tarkoin opettajatarta silmiin hänen Turinista palatessaan ja pitivät tarkkaa vaaria hänen ihonsa väristä sekä hänen käynnistään. Muitten muassa kirkonpalvelia, kuohuen sisällistä kiukkuu, katseli häntä inkvisiittorin läpätunkevilla silmillä. Totta puhuen oli paljon aiheita; mutta eihän semmoisiin sivuseikkoihin voi epäilyksiänsä perustaa. — Asian-ajaja ei kertonut, että alussa oli luultu häntä rakastajaksi. Epäluulo kumminkin haihtui, kun huomattiin, ett'eivät matkustaneet pois koskaan samoina päivinä, oltiinpa muuten tietävinään, että heidän välillään oli ollut jotain jo siihen aikaan, kun asian-ajaja oli sindacona ja Fanari neiti opettajattarena toisessa kylässä. — Ei, hän ei ollut rakastaja, vaan se oli luultavasti joku nuori mies, jota ei ollut helppo löytää. Erään tuommoisen retken perästä oli opettajatar kantanut oikein ruusua rinnassaan, ja siitä ruususta puhuttiin kokonainen viikko. Saattoihan vähemmästäkin pää tulla pyörälle. Neiti Fanari, joka aavisti kaikkea tätä, näkyi nauttivan heidän uteliaisuutensa kiihoittamisesta ja lisäsi vain epäilyksiä jäykällä käytöksellään ja pilkallisella muodollaan. Mitä enemmän häntä vakoiltiin ja vahdittiin, sitä levollisemmin ja kunnioittavammin hän ihanilla, hämmästyneillä silmillään katseli niitä, jotka puhuivat hänelle pistosanoja, aivan kuin hän ei lainkaan ymmärtäisi mitä tarkoittivat; mutta silmissä loisti hymy, joka sanoi: — Minä ymmärrän kyllä, — Lyhyesti, häpeällistä oli monen mielestä, että sindaco niin usein antoi lomia. Mutta eihän sindaco raatsinut kieltää; sehän oli hänen nuorimman tyttärensä, sindacon pikku epäjumalan, opettajatar; sitä paitsi oli hänen opetuksensa mallikelpoista, sairas äiti oli todella olemassa eikä noissa puheissa muutenkaan perää ollut. Olipa siis kuin olikin suuttumus tukahutettava.

Asian-ajaja nautti tämänlaisista keskusteluista. Lopuksi sanoi: — Nuorukainen, teidän tulee kukistaa tuo Turinilainen rakastaja. Oi, ollappa kahdeksan sataa lireä palkkaa ja ainoastaan kahdenkymmenen kahden vanha —

Emilion päähän ei kuitenkaan pälkähtänyt noudattaa asian-ajajan neuvoa, sillä hän oli noita ujoja

luonteita, jotka tuskin uskaltavat rynnätä varustamattomiinkaan linnoituksiin, ja puolustustilassa olevia kokonaan välttävät.

Sitä vastoin jonkinmoinen myötätuntoisuus veti häntä toisen opettajattaren Maria Mancon puoleen, jonka äiti oli käskenyt häntä käymään heillä. Hän menikin sinne joskus. Muija parka, joka eli tyttärensä palkasta ynnä pienestä tupakkakaupasta, muistutti paljon Emilion äidistä. Vieno, surumielinen tytär, jonka nuoruuden kukoistus oli koulupenkille lakastunut, teki miellyttävän vaikutuksen Emilioon. Kun hän ajatuksissaan muutti neiden nuoremaksi ja korjaeli virheellisyydet ruumiin muodostuksessa, näytti opettajatar sielunsa puolesta vastaavan ihannetta, joka Emilion sydämessä eli. Siinä oli luonne, jonka virka oli masentanut. Opettajattaren kasvoissa saattoi nähdä jälkiä monesta vaivaloisesta vuodesta, huolia paikkansa menettämisestä, tarkastajain käyntien herättämää kauhua; jälkiä, joita olivat tehneet kohtuuttomat sindacot, kiittämättömät vanhemmat ja pahat oppilaat, mutta myöskin jälkiä siitä enkelimäisestä kärsivällisyydestä, jolla hän oli tämän kaiken kantanut. Ja kuitenkin hän puhui suurella, tavaksi tulleella kunnioituksella paikkakunnan viranomaisista sekä kertoi etevimmistä oppilaista luokassaan, tuomarin veljen tyttäristä ja tarkastusmiehen tytöstä, juuri kuin olisivat olleet pikku prinsessoja. Hänessä ei enää ollut rahtuakaan kiekailemisen halua eikä vähääkään tuota naisissa yleistä turhamaisuutta, jota kuitenkin vaiston-omaisesti ja tarkoituksetta riittää siihenkin ikään, jossa ei enää ole mitään miellyttämisen toivoa.

Ainoastaan joskus, kun Maria Manco nosti silmänsä koru-ompelusta, jonka oli määrä tulla kirkon alttarille, ja loi ne seinään, kajasti niissä pian haihtuva kaipuu, ikäänkuin vierähtäneen kyyneleen välke, joka ehkä osoitti, että hän sielunsa silmillä näki toisenmoisen elämän, jota nuoruutensa ensi päivistä saakka oli uneksunut; kentiesi onnettoman lemmen muisto, ja surumielisyys, syntynyt katsellessa tuota alati vaihtuvaa lapsiparvea, josta hän ei ainoallekkaan saattanut sanoa: Sinä olet minun. — Hän ei koskaan valittanut asemaansa, eipä muutakaan ja täytti ilman ulkokullaisuutta kaikki kirkolliset velvollisuutensa. Ei häntä kylässä nähty juuri muuta kun ostoksilla. Ensi kertaa tätä Emilioolle puhuessaan hän pysähtyi sanaan ostoksilla ja katsahti kysyväisenä Emilioon nähdäkseen, oliko siinä Emilion mielestä jotain heidän viralleen alentavaista. Tämä katseppa päin vastoin korotti opettajatarta Emilion silmissä ja lisäsi vain sitä myötätuntoisuutta, jota neiti hänessä oli herättänyt.

Sindacon toinen käynti.

Emilio käytti kaiken aikansa ja vaivansa koulun hyväksi yhä edelleen noudattaen uutta metodiaan. Vaan tässäpä metodissa onkin avonaisille luonteille, paitsi ensimmäistä hankaluutta toimeenpanossa, toinenkin kentiesi arveluttavampi vastus, nimittäin tuo suuri vaikeus pysyä saman menetystavan rajoissa, sittenkin kun jo on alkanut saada siitä ensimmäisiä hedelmiä, s.o. kun kurinpito ja kunnioitus, jonka juuri tuo menetys on vaikuttanut, ovat tehneet oppilaat siivoiksi ja rakastettaviksi. Emiliolla oli luokassaan seitsemän tahi kahdeksan poikaa, joiden suhteen hänen oikein oli vaikea pidättää ystävällistä luontoaan ilmi puhkeamasta, varsinkin kun heidän silmistään luki harrasta toivomusta, jopa pyyntöäkin, että opettaja toki osoittautuisi luonteensa mukaisena. Näyttipä tosiaankin siltä, kuin olisivat arvanneet hänen oikean luontonsa ja odottaneet, että se jonakin päivänä puhkeaisi näkyviin, murtaen valheellisen kuoren, johon oli kätkeytynyt. Hänen täytyi ehtimiseen käyttää tahtonsa koko voimaa, jott'ei heltyisi heidän kyyneleistänsä, — noista kyyneleistä, jotka, todellisilta vaikka näyttivätkin, tuossa tuokiossa saattoivat vaihtua kujeiluihin — sekä pidättääksensä kättänsä, joka pyrki hyväilemään, ääntänsä, joka oli vähällä käydä rukoilevaiseksi, ja sanaa, joka lähti ylenmääräisillä kiitoksilla iloa kaksinkertaiseksi lisäämään. Koulu tuli hänelle nyt toisesta syystä aivan yhtä vaivaloiseksi kuin ennen, poikain ollessa kurittomia. Väliin hänen oikea luontonsa astui näkyviin ja tämä silloin suututti häntä. Hän oli kuin nuori viini, joka tynnyrissänsä kuohuu ja kihisee. Mieleensä johtui seuraava kysymys: enköhän kadottane parempain oppilaitteni rakkautta, koettaessani saavuttaa kaikkien kuuliaisuutta? Mielellänsä hän olisi vastannut siihen myöntämällä, saadaksensa edes yhden syyn, jonka nojalla olisi voinut hyljätä uuden metodinsa; mutta omatunto vastasi kieltämällä. Hän oli varma siitä, että hyvilllekin oppilaille oli parempi, jos kuuliaisuus masensi mieltymystä opettajaan, kuin jos kurittomuus edellisen kokonaan tukahdutti.

Sitä paitsi oli hän lujasti vakuutettu, että tämä menetystapa oli sopivampi niille, joihin sydämen tietä oli mahdoton vaikuttaa.

Emiliota ei enään yhtä paljo huvittanut kouluelämä kuin hänen opettajatoimensa ensi kuukausina. Hänelle, joka oli ainoastaan muutamia vuosia oppilaitansa vanhempi ja välistä tunsu suurta halua ruveta leikkimään heidän kanssansa, oli tämä uusi kasvatus- ja opetus-metodi jonkinmoisena vapaaehtoisena vanhentumisen keinona. Hänestä tuntui niinkuin hänen sielunsa olisi kokoon kitistynyt, niinkuin hän olisi loppuun kulunut kaksikymmenvuotisesta koulutyöstä.

Toisetkin epäilykset häntä ahdistelivat. Miksi ei hän voinut kunnioitusta herättää ja ylläpitää, käyttäytyessään luonteensa mukaisesti? Eikö tuo tullut siitä, että hänen luonteessaan oli jotain vajanaista ja epävakaisista, että puuttui johdonmukaisuutta, kohtuutta ja ylevyyttä tuolta hyvydeltä, jolla

hän oli luullut kaikki saavansa aikaan. Hän oli luullut erehdyksensä olevan liikanaisessa hyvydessä; entä jos olikin hyvyyden puutteessa? Tämän ominaisuuden hän oli kelvottomana heittänyt luotaan; eiköhän olisi ollut parempi koettaa tehdä sitä täydellisemmäksi? Ehkä kaikki tuli siitä, ett'ei hän käsittänyt ensimmäisen metoodinsa arvoa eikä luottanut sen menestykseen; niinkuin moni luonnostaan hyvä ja ystävällinen opettaja muutamain vuosien kokemusten jälkeen rupeaa kohteilemaan oppilaita tavalla, joka on tykkänään vieras hänen luonteelleen.

Ensimmäiset kuukaudet matelivat loppuun Emilion usein näitä ajatuksia hautoessa, ja hän jo ihmetteli, että oli saanut olla viran-omaisilta niin kauan aikaa rauhassa, kun eräänä päivänä sindacon käynti toi hänelle ensimmäisen sodanjulistuksen.

Sindaco astui luokkaan, puistettuansa ensin tuiki tarkoin kaiken lumen sateenvarjostaan. Hänen takaansa ilmestyi sekatarvankauppias kiiltävin kasvoin, juuri kuin olisi niitä pyyhkinyt rasvaisella esiliinallaan. Hänen pitkä, lihava, leppeä, terveyttä uhkuva ulkonainen ihmisensä todisti selvään, kuinka sangen tärkeänä hän kouluvirkaansa piti; olipa tuo tärkeys hänen perheellensäkin niin selvänä, että eräs hänen pikku tytöistään ensimmäisenä päivänä koulussa, kun opettaja käski: — Nouskaa ylös! — aivan teeskentelemättä kysyi, pitkö hänenkin, tarkastusmiehen tyttären, nousta.

Sillä välin kun sindaco tarkasteli seiniä ja lattiaa nähdäkseen niissä pilkkuja tahi raamuja, katseli sekatarvankauppias, häntä matkien, penkkejä, olisiko niissä mustepilkkuja ja vuolemia.

Sindaco kysyi opettajalta, kuinka koulussa kävi, ja oli hyvin kohtelias. Hänellä mahtoi olla jokia ikävä asia puhuttavana.

Emilio sitä aavisti, kun sindaco noin kyseli sinne tänne eikä vastauksia juuri kuunnellut, ja sitte pyysi opettajaa luetuttamaan ääneen viime ainekirjoituksen, että hän saisi kuulla, kuinka kieltä oli käytetty. Aineena oli: Viktor Emanuel rientää syksyllä 1870 Roomaan, jota tulvivan Tiberin virta hätyyttää.

Kun yksi aine oli ääneen luettu, sanoi sindaco hitaasti ja ystävällisesti: — Tuo oli hyvä. — Kuitenkaan — — — ei haittaisi — — — antaa joskus joku aine — — — Tieteellinen opetus voi varsin hyvin tulla siveellisen avuksi. Kun sanon siveellisen, tarkoitan varsinkin uskonnollista. Pyhissä historioissa on hämmästyttäviä aiheita. Niissä kerrotaan suuremmoisista asioista, joita aikoihin saivat pyhimykset; nekin olivat eteviä ihmisiä — — — niin hyvin tiedoissa kuin muuten. Sillä lailla saavutettaisiin kaksinkertainen hyöty — — — aivan samalla kertaa. Sitä paitsi — — — ei ole hullumpata vaihetella väliin.

Opettaja arvasi oitis mistä tämä neuvo oli alkujaan ja vastasi kohteliaasti: — Anteeksi, herra sindaco — — Minä pidin viisaampana erottaa nämä kaksi alaa — — — varsinkin kun oppilaani saavat opetusta kirkossa — — — En tahtonut tunkeilla muitten alalle.

— Se ei ole toisen alalle tunkeilemistä, herra opettaja — se on toisen alan laajentamista — Sitä tarkoitin — sanoi sindaco.

— Pyydän anteeksi — pitkitti opettaja kohteliaasti — minun ymmärtääkseni ei herra sindaco löydä mitään sopimatonta antamassani aineessa?

— Sitä en tarkoita — vastasi sindaco, joka älysi pistoksen ja kävi siitä hiukan rohkeammaksi — vaikka oikeastaan ei ole tarpeellista valita aivan vereksiä tapahtumia — — — Näitä asioita käsitetään perheissä väliin hyvin eri lailla. — — Lyhyesti, ne ovat valtiollisia tapahtumia. Parasta lie jättää ne sanomalehtien huostaan. Tätä en sano varsinaisesti äsken luetusta aineesta — — vaan siksi, että toinen asia vetää toisen perässään. Siis — — päätti hän, ikäänkuin harmissaan siitä, että alkoi sotkeutua omaan puheesensa — on parasta seurata vanhain ihmisten neuvoja — — teidän, joka olette nuori — — — ja ymmärtäväinen. Se on teille hyödyllistä.

Opettaja, joka myöskin oli vihoissaan, ei vastannut.

Vaan sindaco näytti odottavan vastausta.

— Saattaahan herra sindaco — sanoi opettaja vähän kuivasti — päättää niistä aineista, jotka vasta annetaan.

Sindaco käsitti hyvin hyvästi, että purevan vastauksen alla kätkeytyi päätös menetellä itsenäisesti, mutta hän ei ollut sitä käsittävinään. Otettuaan kirjoitusvihkon pojan käsistä, teki hän muutamia kielellisiä muistutuksia semmoisella muodolla kuin esim. seppä tarkastaa ammattiinsa kuuluvia työkaluja. — Tässä sanotaan — huomautti sindaco — *samana hetkenä, jolloin kansa ryntäsi esiin*. Minä sanoin: *samana hetkenä, jona j.n.e.*

— Pyydän anteeksi — sanoi opettaja — *jolloin* on kieliopin mukaan oikea tämmöisessä paikassa.

— *Jona* on kieliopillisesti oikeampi — sanoi sindaco. — Kielessäkin on logiikka oleva ensimmäinen asia. Tämä *jolloin* tekee hämmennystä. — Hän pitkitti: — *Kuun kolmantenakymmenentenä*. Minä kolmantenakymmenentenä?

— Päivänä — vastasi poika.

— Se on jotenkin yleiseen käytetty lyhennys, huomautti opettaja.

— Minä tahdon, että järkeä tyystin käytetään — jatkoi sindaco. — Eihän voi olla määräyssanaa olematta esinettä s.o. pääsanaa, jota määrätään. Selvyttä ennen kaikkea.

Sitte hän pyyhki vihkoista pari *mitkä* sanaa ja ehätti opettajalle sanomaan: — Minä tiedän, ett'ei se ole mikään varsinainen virhe; mutta sitä käytetään väärin, eikä se kauniilta kuulu. Minä pyyhin sen aina virkamiesteni kirjoituksista. Taistelkaa tekin sitä vastaan, se tekee teille hyvää.

Tämä sana harmitti opettajaa.

— Mitä muuhun tulee — päätti sindaco ja kumartui alas nähdäksensä kamiinin alle — on kaikki hyvin. Hyvä järjestys, puhtaus. Pitkittäkää samalla lailla. Sanokaa oppilaille, että he tarkoin pyyhkivät jalkansa, ennen kuin käyvät sisään.

Sanoaksensa hänkin jotain, kumartui sekatavarankauppias erään pojan kirjoitusvihkon ylitse ja sanoi totisena, osoittaen sormella erästä sanaa: — Pane piste tuon i:n päälle.

Ja he astelivat molemmat tiehensä katsellen vielä kerran tarkasti seiniin.

Don Biracchio.

— Oi, rakas opettaja — sanoi koulu-legaatti eräänä päivänä Ratti'lle — meillä on varsin huonot Herran palveliat. Ainoa jonkin arvoinen on don Biracchio. Ja niinpä hän eräänä päivänä vei Emilion don Biracchion, hiippakunnan alkuperäisimmän papin luo. Tämä asui puolen kolmatta kilometrin päässä Piazzenasta pienessä kylässä, jonka muodostivat muutamat talorähjät. Hän asui yksin hökkelipahaisessa, jonka yläkerrassa oli viheliäinen kamari ja alakerrassa kaksi pientä huonetta. Talon edustalla kasvoi pieni puutarha tahi oikeammin nokkospensaikko, joka vahvasti muistutti pienestä sukukirkkomaasta. Don Biracchio sai vuosittain muutamia satoja lirejä erään testamentti-rahaston koroista, sillä ehdolla, että opetti kylän poikalapsia, joita ei koskaan ollut enempää kuin noin kymmenen tahi kaksitoista. Näillä rahoilla sekä messujen toimituspalkoista ja muista pienistä satunnaisista tuloista hän eli.

Don Biracchio oli ankarin ruuan-ahmatti monen peninkulman piirissä, aivan pohjaton hotko, joka saattoi pistää poskeensa neljänneksen vasikkaa niinkuin ei mitään; vaan tuo ei estänyt häntä olemasta samalla ensi luokan juomareita. Jonakin edellisenä vuonna oli koko hänen vuosipalkkansa mennyt Piazzenan teurastajalle. Tämän oli tapana, huomattessaan jonkun myymättä jääneen lihamöhkäleen rupeavan pahenemaan, lähettää sana don Biracchiolle, joka aina osti sen alennettuun hintaan. Ostipa hän yksin tautiin kuolleittenkin lehmäin lihaa, enimmäkseen reisikappaleita, joita hän sitte ripusteli verannalle ikkunain väliin, voidakseen sieltä vähä väliä leikata aika kimpaleen. Kaikissa paikkakunnan kapakoissa oli hän tunnettu huikeista aterioistaan. Kerran hän kolme päivää yhtä mittaa oleskeli ravintolassa pelipöydän ääressä ja tyhjensi sitte toverinsa kanssa kolme lekkieriä punaista viiniä. Pahimmankin pohmelon paransi hän siten, että piti niskaansa puolen tuntia suihkukaivon alla, tahi kulkemalla penikulman matkan rankkasateessa paljain päin. Kun hänellä oli matti kukkarossa, eleskeli hän viikottain ihmisiä näkemättä, huonerähjäänsä sulkeutuneena. Muuten hän oli kunnan mies, joka ei koskaan tehnyt sopimattomia, ja oli niin hyvänluontoinen, että koulupojat pitivät häntä melkein toverinaan, vetivät häntä takista ja puhuivat kaikki yht'aikaa. Estääksensä tämmöistä liallista tuttavallisuutta antoi hän lämpimänä vuoden-aikana oppilaitten, kirjat polvilla, istua pienessä puutarhassa kivien ja nokkosten keskellä ja opetti itse palkongilta, jossa hän istui lehmän reiden läheisyydessä, litran vetävä kannu jalkain välissä.

Tiellä koulu-legaatti kertoi viimeisestä koirankurista, jonka oppilaat olivat tehneet don Biracchiolle. Hänellä oli puolen tusinaa kanoja, ja joka kerta kun kuului kaakotusta, keskeytti hän opetuksensa ja meni munaa hakemaan. Arvatkaa mitä nuo lurjukset keksivät saattaaksensa hänet ihan epätoivoon? He hankkivat jostakin kaukaisesta kylästä erään ikäisensä paimenen, oikean konstiniekan, joka osasi taitavasti matkia kanojen kaakotusta. Sen ottivat avukseen ja kätkivät rakennuksen edustalla olevaan kuoppaan. Seuraukset arvaatte. Pappi laukkasi koko aamupäivän, pettyi ehtimiseen eikä voinut ymmärtää kuinka laita oikeastaan oli; joutui lopulta väsyneenä ja hikisenä aivan epätoivoon; ja pojat nauroivat, niin että olivat haljeta.

Kun he olivat saapuneet pienelle rakennukselle, joka pilvisenä päivänä näytti kurjaa kurjemmalta,

huusi koululegaatti kovaa: — Don Biraaacchio!

Kohta sen jälkeen avattiin alikerrasta pikkuinen akkuna, jossa lasiruutujen asemesta oli kaksi paperiarkkia, ja akkunasta pisti ulos leveät, luiset, verevät kasvot, perin pienet silmät ynnä suuri, hämmästyttäjä ilmaiseva suu.

Ovi avattiin. Vieraisin tulijat astuivat pienen pieneen suojaan. Siellä seisoi viinipullo penkillä, nurkassa oli koko joukko risukimppuja; laattia oli ihan peittoon puun palasia, kanan höyheniä, pähkinän kuoria ja keitetyn kastanjan jätteitä; siellä täällä näkyi kenkärajoja ja keppejä, ja savutettua seinää pitkin oli pingoitettu nuora, jolla riippui pesuvaatteita kuivumassa.

Opettaja katseli ihmetellen tuota omituista, viisikymmenvuotista pappia; lyhyt ja harteava, korkearintainen, matalaääninen, näytti raudanterveeltä ja hirmuisen väkevältä. Don Biracchio otti heidät sydämmellisesti vastaan, potki sälyt pois tieltä ja laski heidät toiseen huoneeseen, jossa ei ollut muuta kalustoa kuin kaappi, piironki ja iso pöytä koulupoikia varten; pöydällä ja piirongilla muutamia kirjoja, avattu partaveitsi, sanomalehtiä, pari maljaa ja suolasalkku. Pappi meni oitis viiniä hakemaan, pesi kaksi lasia vadissa, jolla aikaa opettaja katseli piirongilla rivissä makaavia kirjoja. Siinäkin hän huomasi merkillistä sekavuutta: kirkollisia ja koulukirjoja sekä romaaneja.

Sepä vasta iloinen sielu! Moneen aikaan opettaja ei ollut nauranut niin sydämmen pohjasta kuin täällä. Parasta kaikesta oli, ett'ei don Biracchio koskaan itse edes vetänyt suutansa nauruun. Kun hän oli jotain hullunkurista sanonut, tarkasteli hän minkä vaikutuksen se kuulioihin teki, rypisti kulmakarvojansa ja pani suunsa tuuttiin ikäänkuin viheltääkseen. Hän tunsu kaikki ihmiset niillä paikkakunnilla, kaikki, rikkaimmasta herrasmiehestä halvimpaan lehmipaimeneen asti; hän tiesi kaikki kahden viimeisen vuosikymmenen juorut, ja jokaisesta henkilöstä ja tapahtumasta oli hänellä varalla joku mehukas ja hauska kasku. Sitten jutteli jos jonkinlaista; siitä kuinka hän oli viininsä valmistanut, kuinka oli vesitorven hellaansa sovittanut, kertoi partaveitsensä historian ja selitti tarkoin miten kasviksia on valmistettava. Vähäpätöisimmätkin asiat kuuluivat hänen suustaan uusilta ja hupaisilta ja todistivat niin herttaista maailmankatsantoa, niin mukavan hauskaa filosofiaa ja niin tavatonta sekä sielun että ruumiin terveyttä, että kun häntä kuuli, teki väkisinkin mieli jäädä sinne syömään noista maljoista ja asumaan hänen kanssansa tuossa hökkelissä erillään muusta maailmasta, ilman kaikitta ajatuksitta ja alakuloisitta tunteita. Hänen puheistaan päättäen oli hänellä kovin paljon työtä. Hän nousi ylös viideltä, lakaisi huoneensa, hakkasi puut, hommasi tuntikausia pienessä taloudessaan, valmisti ruokansa, hoiti koulutuntinsa ja toimitti kaikenlaisia asioita yhdelle ja toiselle. Päivä ei ollut hänelle riittääkseen.

Sillä lailla olisi hän voinut lörpötellä iltaan asti; joskus oli hänen puheessaan paljokin järkeä; väliin joku viisas arvostelu kunnan asioista, syvämielinen mietelmä, joka todisti hyvää päätä ja tarkkaa arvostelukykä, mutta kaiken ohessa huomasi lakkaamatonta, sisällistä naurua, joka, vaikk'ei sitä hänen kasvoissaan nähnyt, vastustamattomasti tarttui kuulioihin. Koulu-legaatti pyysi häntä kertomaan erästä mehukkaimmista jutuistaan; mutta vieraan tähden ei toinen tahtonut siihen ryhtyä. Silloin koulu-legaatti kysäisi kuinka oppilaat jaksoivat.

— Oi, älkää minulle niistä roistoista puhuko! He tekevät pilkkaa minusta. Minä olen liiaksi vetelä olemaan opettajana. — Ja hän kertoi heidän viimeisen kepposensa. — Ajatelkaas, eräänä päivänä viime viikolla yksi oppilaista pyysi tunnin ajalla päästäksensä pihalle, sitte pyysi toinen ja niin yhä edelleen; kaikki pyrkivät pihalle. Minä kysyin: noh, mikäs teidän nyt on? He vastasivat: me olemme syöneet liiaksi omenoita. Vai niin. Kaikki lasketaan ulos, muutamat kaksi toiset kolmekin kertaa. Kauhean kauan aina viipyvät retkellä. En kumminkaan mitään epäillyt. Mutta loppupuolella tuntia olivat kaikki punaisen kirjavia kasvoiltaan. Ajatelkaas, ei yksikään ollut käynyt ulkona! Kaikki olivat pysähtyneet vuoroonsa viereiseen huoneeseen, vetäneet korkit pulloistani ja lasipillillä imeneet viinin suuhunsa. Kuusi litraa viiniä tyhjensivät, nuo veitikat.

Don Biracchio jäi aivan vakavaksi vaikka muut nauroivat.

— Ettekö heitä rankaisseet? kysyi legaatti.

— Herrainen aika, kuinka heitä olisi voinut rankaista, olivathan kaikki juovuksissa!

Kun pappi oli heidät saattanut ulos ja hyvästi oli sanottu, palasi hän takaisin erakkomajaansa.

Muutamia askeleita rakennuksesta astuttuaan kääntyi koulu-legaatti vielä ja huusi uudelleen: — don Biraaacchio.

Tämä tuli akkunaan.

— Minun piti vain kertoa, että koulujen tarkastaja on tulossa.

Jymisevällä äänellä vastasi pappi: — Me olemme valmiina.

Sitte sulki akkunan.

Vanha tuttava.

Pian sen jälkeen Emilio taas ilokseen sai nähdä tarkastajan rehelliset kasvot, tutut Garascon ajoilta, ja samalla tehdä, valitettavasti ensimmäisen ja viimeisen kerran, sen havainnon, että kansakoulu-opettajalle on suureksi eduksi, jos hän kauan saa olla saman hyvän tarkastajan neuvon ja käskyn alaisena.

Nähdessään tarkastajan koulussa, hän riensi häntä tervehtimään niinkuin ainakin vanhaa ystävää. Tuskin olivat tervehtineet ennenkuin tarkastaja kysyi: — Kuinkas uusi metoodinne onnistuu?

Opettaja saattoi todella vastata sen käyvän hyvin, ja vastasikin niin; mutta samalla hän kertoi uhrauksista, joita se häneltä oli vaatinut. Hänen oli onnistunut, tarkastajan neuvojen mukaan, muodostaa opettajaa ulkonaisesti, vaan sisällinen opettaja oli tyytymätön ja niskoitteli.

Tarkastaja arveli tuon juuri todistavan hyvää ja lisäsi, ikäänkuin Emilio ei muuten olisi häntä ymmärtänyt: — Jos sisällinen opettaja tyytyisi, ette enää olisikkaan mikään hyvä opettaja, sillä silloin ette enää rakastaisi oppilaitanne kylläksi.

Hän viittasi siihen, että joskus toiste puhuisivat enemmän asiasta. Tällä kertaa hän ei viipynyt kauan Ratti'n luokalla. Muutamia kysymyksiä tehtyensä hän kehui opettajaa sindacon aikana. Sindaco seisoi kylmänä ja väliäpitämättömänä sekä tutki niin herkeämättä seiniä, että tarkastajakin sen huomasi ja siksi lopetti keskustelunsa sanoen: — Tämä on oikea helmi koulujen seassa ja siitä on kunnalle suuri kunnia. — Näitä sanoja kuullessaan sindaco kirkastui ja lisäsi hänkin jonkun kehuvan sanan opettajasta.

Opettajaa käskettiin seuraamaan tarkastajaa toverin luokkaan, jossa tarkastaja aikoi puhua muutamia sanoja molemmille opettajille. Paitsi sindacoa liittyi seuraan myöskin sekatavarankauppias.

Hidasluontoinen, lihava vanha opettaja ei vähääkään hämmästynyt tarkastajansa ja esimiestensä tuloa. Hän silitti vain hitaasti kädellään valkoisia hapsiansa, joita tuskin kerran päivässä kampasi. Hän oli jo ehtinyt siihen iän ja nöyryyden mittaun, jolloin ei enään ole mitään keltään toivottavaa eikä peljättävää; eikä hän olisi vähääkään häiriytynyt, vaikkapa itse opetus-asiain ministeri omassa korkeassa persoonassaan ja koko virkakuntansa seuraamana olisi kouluun ilmestynyt.

Tarkastajaa näytti hämmästyttävän opettajan tavattoman hitaat vastaukset ja se, että tarkastajan täytyi auttaa häntä hakemaan kirjoja ja papereita, joita tarvitsi voidaksensa vastata tarkastajan tekemiin kysymyksiin. Kun opettaja lopulta löysi haettavansa paperin, meni häneltä minuutti sen levittämiseen ja kaksi minuuttia tarvittavan numeron hakemiseen.

Sindaco ja sekatavarankauppias kävivät kärsimättömiksi tarkastajan tähden.

Tämä antoi muutamain poikain lukea ääneen. He lukivat kauhean hitaasti ja surkealla äänellä. Hän teki heille kysymyksiä; he vastasivat yhtä hitaasti. Näyttipä siltä, kuin opettajan vanhuus olisi poikiin tarttunut: he eivät olleet vilkkaita eivätkä huvitettuja. Kun oppilas kaikessa rauhassa mietti vastausta, odotti opettaja kärsivällisenä ja kiiruhtamatta, katsellen oppilasta puoleksi ummessa silmin.

Tarkastaja suuttui.

— Jo riittää — sanoi hän huohottaen — mutta katsokaas, teidän pitäisi liikkua suuremmalla voimalla, — — — herättää hiukan eloa luokassanne — — —

Opettaja katseli silmälasiansa alatse levollisesti tarkastajaa, ikäänkuin kysyäkseen: — Mutta, herra tarkastaja, mistä luulette minun ottavan semmoisia ominaisuuksia?

Tarkastaja kyseli vielä vähän pojilta ja korjasi muutamia virheellisyyksiä ääntämisessä. Hän oli tyytymätön ja näytti aivan siltä, kuin olisi aikeissa torua. Ehkä juuri tästä päästäkseen hän äkkiä rupesi tekemään noita tarkastukseen kuuluvia, määräytyitä kysymyksiä.

— Kuinka kauan olette virassa olleet?

— Neljäkymmentäkahdeksan vuotta — vastasi opettaja.

— Oletteko saaneet lisäpalkkioita?

— Kerran sadan kymmenen liren lahjapalkkion.

— Koko virka-aikananne?

Opettaja teki myöntävän liikkeen.

— Oletteko laskeneet kuinka paljon saisitte eläkettä, jos nyt hakisitte virkaeroa?

— Kaksitoista lireä kuukaudessa.

Hetken äänettömyys seurasi tätä vastausta.

Viimeinen määrätty kysymys oli vielä tekemättä.

Tarkastaja kysyi: — Mitä toivomuksia teillä on?

Opettaja vastasi tynesti: — Ei mitään.

Tarkastaja katsoi opettajaan ja hänen suuttumuksensa oli aivan lauhtunut.

Kun hän sittemmin oli kahden kesken Emilion kanssa, puhui hän tälle ystävällisesti ja avonaisesti havainnoistaan. Hän oli pahoillaan ankarista sanoistaan tuolle äijä paralle, joka välttääkseen nälkään kuolemista käytti kurjan elämänsä heikot voimat koulun palvelukseen. Mitä häneltä saattoi vaatia? Hän kertoi äsken lukeneensa erään helläsydämisen miehen sepittämän kirjasen, jossa ehdotettiin isompiin kaupunkeihin perustettavaksi "koti vanhoja, isännättömiä koiria varten". Olipa maailma todella kummallinen! Poistaaksensa synkät ajatuksensa kertoi tarkastaja Ratti'lle muutamia tapahtumia viime tarkastusmatkaltaan.

Mielipahakseen hän kerran tahtomattansa oli ollut syynä veren vuodatukseen. Hän oli aivan odottamatta tullut pieneen kylään ja astui kouluhuoneeseen juuri kun opettaja luokalla ajoi partaansa, samalla sanellen oppilaille kirjoitettavaa. Opettaja hämmästyi niin, että partaveitsi tunki syvälle leukaan. Se oli pieni ukkoraasu, joka asui itse luokkahuoneessa. Siellä oli hänellä jonkinmoinen viljavarastokin; siellä hän keitti kahvinsa, poltti piippuansa, paikkasi vaatteitaan ja lakaisi laattiaa, kaikkea samalla aikaa kuin opetti. Mistäpä olisi ollut rohkeutta moittia tällaisessa asemassa olevaa "sivistyksen lähetys-saarnaaja?" Merkillisintä oli, että hän opetti puhtaalla sen maakunnan murteella, ja kun tarkastaja kysyi, miks'ei hän puhunut puhdasta itaaliankieltä, oli hän teeskentelemättä vastannut: — Jos minä puhuisin kirjakieltä, eivät pojat enää tulisi kouluun. Tarkastajan kysymykseen, kuinka pojat vastaisuudessa, kirjeitä kirjoittaessaan, saattaisivat tulla toimeen ilman kirjakielen taitoa, antoi opettaja merkillisen selityksen. Hänellä oli pieni, mallikirjeitä sisältävä kirja, ja sieltä hän kirjoitutti oppilaitten vihkoihin mitä erilaisimpia kirjeitä, niin että he, jos säilyttivät vihkonsa, löysivät niistä kaavoja, joita voivat sovittaa elämän eri aloilla tarvittaviin kirjeisiin. Olipa hänellä tapana sanella kirjoitettavaksi muutakin, joka ei ollenkaan kuulunut ohjelmaan. Tarkastaja oli muun muassa löytänyt kaikissa kirjoitusvihkoissa seuraavan: — Muistakaa, ylihuomenna on hyvän opettajan nimipäivä, hänen, jolla on niin paljon vaivaa teidän tähtenne ilman vastaavata palkkiota; teidän on jollain tavoin näyttäminen kiitollisuuttanne j.n.e. — Tämän ja monen muun opettaja paran vastakohtiakin ilokseen tapasi, semmoisia, jotka olivat toimeensa hyvin innostuneita. Erittäin hän muisteli opettajaa pienessä Rilla nimisessä kylässä; se tuli oikein kaunopuheliaaksi, kun keskusteltiin opettajan toimesta ja oli ylen kekseliäs alallaan sekä niin avonainen ja miellyttävä käytökseltään, että tarkastaja kerrassaan rakastui häneen ja tunsu hänen läheisyydessään entisen koulu-innostuksensa virkoavan eloon. Tuolla nuorella, yksinäisellä opettaja raukalla syrjäisessä kylässä, pienipalkkaisessa virassa oli eriskummainen aatos: hän, joka oli löytölapsi, luuli olevansa jonkun ylhäisen herran, ehkäpä ruhtinaan poika, joka lopulta saisi selville syntyperänsä. Tämän hän kertoi nauraen niin että oli sekä surkeata että hassua.

— No niin — päätti tarkastaja — semmoinen innokas opettaja kostaa kyllä opettajakunnan puolesta vääryyden, jonka sadat laiskurit ja taitamattomat sille tekevät. Tälläkin kertaa erosi Ratti tarkastajasta tyytyväisenä ja täynnänsä hyviä aikomuksia. Ollessaan jo aivan lähdössä antoi vanhus vielä vaunusta opettajalle hyviä neuvoja siitä, kuinka oli menettelemisen, jos kirkkoherra aloittaisi sodankäyntiä.

— "Tehkää — sanoi hän — niinkuin omatuntonne käskee, mutta menetelkää varmasti ja tynesti; se pitää vastustajat aisoissa ja toimittaa puolellesse epäroivät, jommoisia useimmat ovat. Muuta ei tarvita. Tyytykää pitelemään puolianne. Ne opettajat, jotka ryhtyvät hyökkäämään, hairahtuvat ajattelemttomiin tekoihin. Antakaa te vastustajain raivota ja uuvuttaa itseänsä. Mutta puolustaessanne itseänne, sen sanon vielä kerran, olkaa luja, pitäkää pää pystyssä, älkääkä väistykö askeltakaan. Kansa on ottanut teidät palvelukseensa, muistakaa se. Kaikissa tapauksissa, jos teitä ahdistetaan, huutakaa vain: *aseisin*, ja me muut riennämme avuksenne. Nuorukainen, minä toivotan teille onnea ja menestystä."

Tuo hyväntahtoinen tarkastaja oli kumminkin kovin loukannut erästä henkilöä Piazzenasta. Neiti Mancon luokassa hän luultavasti hajamielisyudessa oli kysäissyt ääneen opettajattaren ikää, sen sijaan että olisi antanut hänen merkitä sen paperiinsa. Opettajatar oli pakoitettu ääneen vastaamaan: — Kolmekymmentä yhdeksän vuotta. — Pikku tytöt olivat, kuullessaan tämän luvun, joka heidän mielestään oli äärettömän korkea, kuiskutelleet ja supisseet, ja se oli niinkuin puukonpistosta

opettajatar paralle. Kaiken tämän sai Emilio kuulla koulu-legaatilta, joka oli seurannut tarkastajaa tyttökouluissa (poikakouluihin hän ei jalallaan astunut) ja joka, opettajattarien todellisena ritarina, oli asiasta kovin närkästyksissään.

— Onko kuuna päivänä nähty niin epäkohteliasta miestä! huudahti koulu-legaatti. — Sehän on hirmuista! Minä kirjoitan siitä *il Popolo* lehteen! Eikö löydy mitään ohjekirjaa tarkastajia varten? Eihän koskaan kysytäkään ikää neljänkymmenen vuotisilta tytöiltä!

Opettaja koki puolustaa tarkastajaa, mutta samassa koulu-legaatti rupesi muusta puhumaan ja hänen vihansa muuttui juhlalliseksi totisuudeksi.

— Rakas opettaja — Teidän tulee saada virka Altossassa. Minä kävin siellä asioissa toissa päivänä ja sinne jäi sydämmeni — — — jäi totta tosiaankin. Siellä on vuoden ajan ollut eräs opettajatar — — — oikea Herran enkeli. Teidän tarvitsee vaan tietää, että asian-omaiset ovat olleet pakoitettuna pyytämään opettajatarta käymään aamumessussa, kun vielä hämärtää, eikä päivämessussa, sillä silloin tuli nuoria herroja läheltä ja kaukaa häntä katsomaan. Hän ei ole oikeastaan mikään kaunotar, mutta ihanin olento, mitä ajatella voi, pitkä, sinisilmäinen ja vaalea, vaaleanverinen — — — enkelinsielu, ja käytös ruhtinaallinen; sanalla sanoen, oikea ihme. Hän on erään ratsastusretkellä kuolleen everstin tytär, tuli Altossaan Hyvän Paimenen sisarkunnan valkoisessa puvussa ja oli aivan kuin joku korkeampi ilmestys. Sindaco, opettaja, kirkkoherra, lääkäri, sihteeri, koko kunta käy ikäänkuin sumussa. Kunnallishallitus tekee kaiken, mitä opettajatar tahtoo. He ovat korjauttaneet kouluhuoneistoa ja tuottaneet pianon opettajattarelle. Ette voi aavistaakaan — — — Oppilaat, äidit ja talonpojat ovat rakastuneina häneen; hän on ottanut kaikilta vallan ja vaikuttanut sivistäväisesti kaikkiin. Hänellä on jotain lumoavaa, hurmaavaa äänessä ja silmissä, jota vastaan ei kukaan voi seisoa. Lapset juoksevat kadulla häntä vastaan ja suutelevat hänen käsiään kuin olisi hän itse Neitsyt Maria. Kaikki kanniskelevat hänelle kukkasia. Kerrotaan hänen opettavan niin, että isotkin istuvat siellä suu auki ihmetyksestä. Hän on hurmaava, sanon minä, ja niin hoikka että vyötäisistä menee yhteen käteen. En koskaan voi saada häntä mielestäni. Niin — sanoi hän lopulta, antaakseen rakkaudelleen henkevämmän karvan — jospa seminaarit vuosittain lähettäisivät tuhannen tuommoista opettajatarta, pian Itaalia ihan uudeksi uudistuisi. — Hän huokasi, katsahtaen voimakasta mutta jo kurttuista kättänsä, jolla oli ikäänkuin viitaten näyttänyt tuota kansallista uudistusta.

Elämä kylässä.

Tarkastajan käynnin jälkeen koitti Emiliolle rauhallinen aika, vaikka hän useasti huomasi kirkonpalvelian valvovan hänen liikkeitään iltamessun päätyttyä, ja vaikka kirkkoherra puolestaan perheissä pauhasi opettajan antamista isänmaallisista ainekirjoituksista.

Kirkkoherran ja neiti Fanarin välinen riita jatkui yhä. Edellinen soimasi saarnoissansa neitiä siitä, että tämä, sen sijaan että ompelisi kirkolle jotain, valmisti koulutaloon kolmiväristä lippua; neiti Fanari puolestaan oli tyynesti selittänyt aikovansa, jos hyökkäyksiä uudistettaisiin, haastattaa kirkkoherran kunnianloukkauksesta oikeuteen, ja kirkkoherra oli ääneen nauranut uhkaukselle. Vihollisuus näyttäytyi siinä, että toisiansa kohdatessansa katselivat suoraan eteensä eivätkä olleet huomaavinansa vastaantuliata, vaikka molemmat, pappi uhkamielisesti ja opettajatar pilkallisesti, hymyivät. Koko kylä odotteli riidan puhkeamista, ja yhä edelleen puhuttiin opettajattaren matkoista Turiniin sekä vakoeltiin niitä.

Koulututkinto tuli sitten. Ratti oli onnellisesti ja hyvin pitänyt katkismustutkinnon, jota kirkkoherra oli kuunnellut uhkaavan totisena, ja hän saattoi nyt sanoa suuremmitta myrskyittä päättäneensä ensimmäisen kouluvuoden. Hän alkoi vihdoinkin täydellä todella ryhtyä omiin lukuihinsa, voidaksensa sittemmin suorittaa kilpatutkinnon Turinissa. Jo seminaari-ajoista asti oli hän toivonut virkaa sen kaupungin kansakouluissa. Nyt hän saattoi pitää harjoitus-aikaansa päättyneenä, ja tällä hetkellä ei ollut mitään, joka häiritsi häntä, eipä kesävieraitakaan ollut kylässä kuin muutamia pikkukauppiaita Turinista; kaikinpuolin oli siis aika sovelias omiin lukuihin. Hän otti esille kirjansa ja vihkonsa, ja alkoi.

Vaan kovin hän hämmästyti, kun jo ensimmäisenä päivänä huomasi, ett'ei lukeminen huvittanutkaan ja että hänen oli paljoo vaikeampi oppia nyt kuin koskaan ennen. Tämän vaikeuden hän luuli johtuvan alkavasta henkisestä hitaisuudesta, joka muka oli syntynyt alituisesta toisten opettamisesta; hänen tuntui kovin hankalalta siirtää ajatuksiaan siitä piiristä, jonka sisällä olivat kahden vuoden kuluessa liikkuneet. Mutta hän ponnisti hellittämättä ja toivoi lopullista voittoa. Ensimmäiset viikot kuluivat ja hän luki yhä ilman intoa ja mitään oppimatta; tuntuipa kuin aivonsa olisivat olleet sumun peitossa. Ensimmäiltä hän ei voinut ymmärtää tammöistä sielun tilaa. Ikävystyminen astui akkunasta sisään ja tunki kylässä vallitsevan luostarimaisen hiljaisuuden ja äänettömyyden seurassa hänen henkiseen olentoonsa. Jonkinmoista virkeyttä huomattiin ainoastaan aamuisin torilla, apteekin läheisyydessä, silloin kun aamupostia jaettiin. Kaksi- tai kolmekymmentä henkeä, kirjeitä tahi sanomalehtiä kädessä, seisoi siinä silloin jutellen; astelivat yhdessä hetkisen, sen jälkeen sanoivat hyvästi ja hajaantuivat kukin

haaralleen. Sitten ei moneen tuntiin kuulunut minkäänlaista ääntä, varsinkaan kuumina päivinä, jolloin kaikki pitivät oviansa ja ikkunoitansa kiinni; näyttipä aivan siltä kuin asukkaat olisivat lakanneet ajattelemastakin eikä paikkakunnalla olisi muuta elävää ollut kuin kärpäset.

Tämmöisessä hiljaisuudessa, jossa vähinkin äännähdyks tuntu melulta, oli Rattikin ottanut tavakseen uteliaana juosta ikkunaan, milloin joku ajoi ohitse, ja kuunnella ahnaasti jokaista kadulta tulevaa puhetta. Hänkin oli oppinut muutamien kylän asukasten tavoista laskemaan ajan kulkua. Hän tunsu sindacon kepin kolauksen kivikatuun, tuomarin rouvan pikaiset askeleet, urkurin yskän, sotamiesten astunnan ja muut äänet, jotka määrättyinä hetkinä päivästä aina toivat samat ajatukset hänen mieleensä. Puoli viiden ja viiden välillä hän kuuli pari kolme naurunhohotusta läheisestä kahvilasta; niiden tiesi tulevan kunnan rahastonhoitajasta, joka silloin pistäytyi kahvilaan kertomaan piikansa tyhmyyksistä. Emilio luuli kuulevansa määrättyinä aikoina aasin kiljunaa, joka väliin tuli yhdeltä väliin toiselta taholla, ja aina muistutti ikävystyneen jättiläisen aimo haukottelusta.

Yhtä ikävää oli Emiliolla seuroissakin, sillä henkisessä elämässä vallitsi samanlainen hiljaisuus ja yksitoikkoisuus kuin ruumiillisessa. Loppumattomiin keskusteltiin siitä, kummassako kylän kahdesta kaivosta oli parempaa vettä; joku selitti tuntikaudet uutta puhdistamistapaa, jota oli käyttänyt oman pihansa hoidossa, toinen kertoi kuinka oli rotat talostansa karkoittanut; nuo pitkät selitykset jäivät kesken illalla ja niitä pitketettiin seuraavana aamuna, sillä joka päivä löydettiin uusia väittelyn perusteita, joihin sitte vastustaja yön hiljaisuudessa mietti uusia kumoavia todistuksia.

Henkinen hitaisuus oli muutamissa kohonnut siihen mittaansa, että kun aamulla hakivat sanomalehden, joka toi tietoja muusta maailmasta, pistivät sen taskuunsa ja lukivat vasta illan tultua. Toiset eivät edes avanneet sanomalehteä taitteestaankaan, vaan antoivat tuttavain suullisesti kertoa uutiset itselleen. Eräs kunnallishallituksen jäsen ei sanomista muuta lukenut kuin "lämpömäärän Italian isommissa kaupungeissa", ja joka päivä hän huudahti hämmästyksestä nähdessään lämpömittarin ilmoitukset Cagliariasta ja Florensista. Ratti ei voinut kellekkään puhella luvuistaan, eikä edes yleensä kirjoista. Kylässä oli ainoastaan pari, kolme perhettä, jotka ollenkaan kirjallisuutta ostivat ja nekin omituisien perusteiden mukaan: he katsoivat enemmän kauniita kansia, kuin kirjan sisällystä. Ja vaikka nämä perheet olivat päättäneet käyttää vuosittain viisi tai kuusi lireä kirjain ostoon, jättivät he ne ostamatta, jos vuoden kuluessa sattui joku vahinko, esimerkiksi jos puolen tusinaa viinipulloja pamahti rikki taikka tuuli kaasi omenapuun.

Rattia sekä hämmästytti että loukkasi se tavaton ankuruus, paljoa jyrkempi kuin sivistyneitten kaupunkilaisten, jolla nuo mainitut perheet lausuvat arvostelujansa kirjailijoista, ja se sekava käsitys, joka heillä oli hyvästä ja huonosta kirjallisuudesta. Tuntuipa siltä, kuin olisivat kerskanneet itsenäisellä, yleisestä käsityksestä poikkeavalla arvostelullaan, ja olleet varsin arkoja siitä, ett'ei vain luultaisi maalaisten sokeasti seuraavan kaupunkilaisten käsitystä pitämättä omaa ajatusta asioista. Niinpä erään kunnallishallituksenjäsenen rouva, joka oli ollut häämatkalla Lombardiassa ja Venetsiassa, sanoi, ylpeästi olkapäitään kohauttaen, ett'ei Venetsia hänen mielestään ollut "ollenkaan kaunis". Ylimalkaan Ratti huomasi heiltä tykkönään puuttuvan yleistä harrastusta; eivät olleet huvitettuja mistään kuntansa rajojen ulkopuolella olevasta, juuri kuin heidän kylänsä olisi ollut pikkuinen, muusta maailmasta riippumaton taivaankappale, jossa kaikille pikku seikoille annettiin sama arvo ja tärkeys, kuin valtion tärkeimmille asioille. Miehiä oli vaikeampi kuin naisia johtaa pois tavallisista puheaineista, ja harvoin olivat ne huvitettuja asioista, joita kaupunkien, pienienkin, asukkaat intohimoisesti seuraavat. Muun muassa opettaja ihmeekseen huomasi heidät melkein kaikki tyyni väliäpitämättömiksi tuon suuren yhteiskunnallisen kysymyksen suhteen, jota hän niin usein ajatteli. Ehkä sentähden, että he, eläen syrjäisessä seudussa, eivät pelänneet yhteiskuntaa uhkaavia mullistuksia; tai kentiesi siitä syystä, ett'eivät läheltä tunteneet noiden vihollisten voimain suuruutta ja mahtia, ne kun maakylissä esiytyvät hajallaan ja siivoina, ja pitivät siis mahdottomana että mikään voisi järkähyttää valtion, tuon pilviin ulottuvan jättiläisen, olemassa oloa. Lyhyesti, hänen nuori sielunsa ei missään tilaisuudessa eikä millään taholla kohdannut ajatusta tahi intohimon kipinää, joka häntä olisi työhön innostanut. Kaiken tuon hän löytäisi lukemalla uusia kirjoja, jotka ovat ikäänkuin kansallisen elämän hengityksenä ja suonen tykytyksenä. Sanomalehdistä hän luki uusien kirjojen nimiä ynnä niiden arvosteluja ja rupesi niitä kovin ikävöimään; mutta ne olivat hänelle kuin kulta-fasaanit aseettomalle metsästäjälle. Jokainen niistä olisi maksanut kahden päivän palkan ja pakoittanut häntä yhä enemmän supistamaan niukkoja aterioitaan, jotka töin ja tuskin saattoivat hänet kykeneväksi pystyssä pysymään. Lainaksi taas hän ei koskaan rohkenisi pyytää noita kirjoja kylän harvoilta kirjain-omistajilta, pelosta että häntä pian syytettäisiin koulutyönsä laiminlyömisestä. Ainoa, jonka keskusteluista hänellä oli oppimista ja jonka puoleen hän uskalsi kääntyä, oli don Pirota; tämä sairasteli Lokakuusta alkaen ja kävi yhä huonommaksi lukukauden loppupuoleen. Koulu-legaatilla oli ainoastaan muutamia hajanaisia osia Segur'in yleistä historiata, niistäkin puuttui monta lehteä, ja sitäpaitsi mies ei osannut puhua muusta kuin opettajattarista. Jäljellä oli siis neiti Manco, jota Emilio väliin kävi tervehtimässä; mutta hänen älynsä ja sivistyksensä olivat jo monet vuodet olleet suljettuina koulun ahtaasen piiriin, niinkuin hänen nunnamainen ruumiinsa tuohon vanhan-aikaiseen, tummaan pukuun, ja kun puhe siirtyi tätä piiriä

ulommaksi, otti hän siihen osaa ainoastaan äänettömänä kuuntelijana. Opettaja oli siis aivan yksinään ja tunsikin jonkinmoista henkistä nälkää, joka hänen sieluansa näännytti. Hän heittäytyi vähitellen työttömäksi ja haaveiluihin, jotka häntä työn tavoin väsyttivät, mutta samalla synnyttivät tyhjyyttä ja tyytymättömyyttä. Hänen oli ikävä ja hän kävi katkeraksi.

Vastapäätä Emilion ikkunata oli toinen ikkuna, jossa kivuloinen, vanha mies päiväkaudet istui pää käsiin nojautuneena ja katseli kadulle päin, missä jokaisen puolentunnin kuluessa joku astui ohitse ja kahdesti päivässä kulki rattaat; tässä oli kylläksi ajatuksen askaretta katselijalle. Tuo ukko oli Emilion mielestä ilmetty henkilöimä kylästä. Väliin se katseli ylös hänen puoleensa, haukotteli, ja opettaja haukotteli myöskin. Hän kauhistui ajatellessaan, että tällä lailla saisi elää monta vuotta, tempasi hattunsa ja riensi ulos, ikäänkuin paeten tulevaisuutensa kamalaa kuvaa.

Ratkaiseva ottelu.

Tästä mielentilasta tempasi Emilion loppupuolella syyskuuta don Pirottan äkillinen kuolema. Jo tätä ennen oli Ratti ollut kahden vaiheella, uudistaakko virka-kontrahtiansa vielä kahdeksi vuodeksi vai ei; mutta tuon kuolemantapauksen jälkeen, ja varsinkin kun hänen korviinsa oli tullut että kunta aikoi hankkia opettajaa, joka samalla olisi pappi, voidaksensa jättää kaksi tointa samalle henkilölle, päätti Ratti, kysytyään neuvoa holhoojaltaan, sanoa irti itsensä, ja tiedusteli toista paikkaa. Tämä odottamaton päätös oli tuskin tullut tunnetuksi ennenkuin se synkkä muoto, jolla kirkkoherra oli häntä tervehtinyt, johonkin määrin kirkastui eikä pappi koulujen aljettua antanut hänen tuntea vihaansa muuna kuin poistuvan ukkospilven kaukaisena jyrinänä. Eikä siinäkään kyllä; kirkkoherra tykkönään unhoitti opettajan erään huomiota herättävän tapahtuman johdosta, joka ainaseksi piirtyi paikkakunnan historiaan.

Vähää ennen kuin koulut jälleen avattiin, oli Fanari neiti, kuukauden poissa oltuaan, palannut takaisin Turinista, puettuna harmaasen silkkikirjaiseen hameeseen, kukoistavan ja tyytyväisen näköisenä; sitäpaitsi hänellä oli jotain entistä pehmeämpää ja iloisempaa käytöksessään, joka suurimmasti ärsytti hänen salaisuutensa perille pyrkijöitä. Joku tosin koetti levitellä sitä huhua, että neiti muka oli ollut kuukauden Turinissa kirvoittuaksensa jostain aivan toisesta asiasta kun koulutyön tuottamasta väsymyksestä; mutta panetus ei ollut voittanut alaa. Sitäpaitsi, mitä hyödytti semmoisten uskominen? Sehän olisi samaa, kuin tunnustaa, että kylää oli koko vuoden nenästä vedetty. Parasta oli siis palata vartioimisiin ja vakoeluihin, sitä enemmän, kun luultiin jo oltavan salaisuuden jäljillä.

Viikkoa jälkeen neiti Fanarin kotiintuloa oli eräänä iltana kaunis vaaleapartainen herra oleskellut hetkisen kahvilassa ja sen jälkeen hiipinyt sille syrjäkadulle, jossa opettajatar asui. Vähäistä myöhemmin olivat tämän ikkunat pimeät ja luukut edessä, vaikka niissä tavallisesti oli valkeata myöhään yöhön. Ja kun kerran luonnottomuuksia pidettiin luonnollisina, sanottiin: tähän asti ovat olleet varovaisia, mutta kuukauden yhdessä oleskeltuaan Turinissa eivät enää jaksa tapojansa hillitä, vaikka kuinka kävisi. Mutta sen enempää ei tullut selville. Vaikka aikaiseen aamulla muutamat olivat asettuneet vartioimaan katujen kulmiin, eivät olleet nähneet ketään muuta huoneesta tulevan paitsi opettajattaren, joka yksinään tavallisella ajalla meni kouluun puettuna harmaasen somaan pukuunsa. Hän oli suloisesti hymyellen ja alihuuli pilkallisen pitkänä tervehtinyt vahdissa olevia. Siitä nämät eivät hämmästyneet, he aikoivat vielä seisoa vakoelemassa. Semmoisissa asioissa muka pian langetaan uudelleen, kun ei enään olla varovaisia. Kyllä he vielä jonakin päivänä saisivat opettajattaren kiinni ja silloin hän kyllä kyytinsä tietäisi.

Historia oli sillä välin levinnyt kylässä ja oli paljo parannettuna saatettu kirkkoherran korviin, siinä toivossa että hän saarnastuolista antaisi opetuksen, joka tepsisi. Eivätpä pettyneetkään toiveessaan.

Vaikka kirkkoherra olikin urhoollinen mies, näytti hänestä aluksi kuitenkin liian uskaliaalta ruveta tekemään kovia syytöksiä noin epämääräisillä perusteilla. Mutta silloin sattui tapahtuma, joka ratkaisi asian.

Lokakuussa vietettiin kirkon suojeluspyhän juhlaa, jolloin oli tapana kuljettaa pyhimyksen kuva suuressa juhlasaatossa. Sitä kantamaan valittiin aina kaksi nuorta ja kaunista talonpoikaistyttöä. Nämä ostivat, tavan mukaan omilla rahoillaan, ison tyllihunnun pyhimyksen kuvan peitoksi. Kirkkoherra, joka jo kauan oli ollut tyytymätön mokomaan rahan haaskaukseen, päätti että rahat tänä vuonna olivat paremmin käytettävät ja kehoitti sentähden tyttöjä jättämään hunnun-oston sekä sen sijaan lahjoittamaan rahat pyhän Pietarin kassaan. Tytöt olivat kahdella päällä, sillä juuri tuo kustannus tuotti jommoistakin kunniaa heidän perheilleen ja hunnun hinta oli jonkinmoisena tulevain myötäjäisten mittaanteenä. Ett'ei syy kiellosta lankeaisi yksin-omaan heidän niskoilleen, tekivät he niinkuin tavallisesti semmoisessa tapauksessa tehdään: kysyivät neuvoa siltä, jonka tiesivät antavan mieleisensä neuvon, nimittäin neiti Fanarilta, sisartensa opettajattarelta. Tämä ei ainoastaan hyväksynyt heidän tuumaansa, vaan keksipä vielä puolustussyitäkin, joita saattoivat ensi kerralla tuoda esiin kirkkoherraa vastaan: olihan se luvallinen ja kunnioitusta ansaitseva kunnianhimo, sillä he eivät rahoja tuhlanneet

omiin koristuksiinsa, vaan kunnioittaakseen pyhimyksen kuvaa; semmoinen tapa oli jo ikivanha; jos käyttäisivät rahat toisella lailla, eivät kaikki saisi sitä tietää ja heitä syytettäisiin saituudesta; missään tapauksessa eivät tahtoneet olla ensimmäisiä, jotka vanhan tavan hylkäsivät. Molemmat tytöt lukivat hyvin tämän läksyn ja sitte oikopäätä kirkkoherran luo sitä kertomaan. Tämä, jolla oli hyvä vainu, käsitti oitis, että joku oli pannut sanat tyttöjen suuhun, ja sen sijaan, että tapansa mukaan olisi uhannut sulkea heidät kirkonkiroukseen, peitti hän vihansa ja pakoitti heitä hyvällä ilmoittamaan neuvonantajansa. Silloinkos myrsky remahti. Senkin juutalaistyttö! Hävytön vapaamuuraritar! Tuo oli siis ottanut saastuttaakseen koko pitäjän! Olipa se suorastaan julistanut sotaa pyhälle neitsyelle! Siitä oli loppu tehtävä!

Asia tuli tutuksi. Kirkonkirous saarnastuolista ei voinut jäädä tulematta.

Sunnuntaiaamuna oli kirkko täyteen ahdetuna. Seurakunta oli suuressa jännityksessä. Siellä oli muitten muassa koulu-legaatti, joka oli saapunut siinä lapsellisessa luulossa, että hänen läsnäolonsa estäisi saarnaajaa sopimattomuuksista. Neiti Fanari istui oppilaineen aivan tyvenenä, vaikka kaikki häntä katselivat. Juuri tämä tyyneys ärsytti vielä enemmän hänen vihollistansa. Ilmakin oli myrskyinen; kirkon ikkunoita pieksi rajua tuuli, joka kuului kamalalta kuin kadotettujen sielujen valitus.

Kirkkoherra kurkotti jo alusta aikain kaulaansa, vaikk'ei sisällys olisi sitä vielä vaatinutkaan. Ei koskaan ennen oltu nähty hänen käsivartensa sillä lailla ilmaa halkovan, eikä hänen harmaiden hapsiensa niin rajusti liehtovan hänen laihojen kasvojensa ympäri. Hän ei kauan pysynyt yleisesti nuhtelevana, vaan hellitti ohjokset ja rupesi yksityistä henkilöä hätyyttämään. Hän ei enää puhunut peitetyin sanoin niinkuin ennen: hän piti pitkän, mieskohtaisen nuhdesaarnan, josta nimi vain puuttui. "Opettajatar, joka kylvää jumalattomuutta — — — joka turmelee tyttöjen sydämmet — — — joka empimättä voisi juoda kupillisen lihalientä, ennenkuin käy Herran pöytään." — — — Hän lisäsi vielä: — — — "irstaan höllä käytös — — — kaupunginretket — salaperäiset vieraat — — —." Jo ensi sanoissa olivat kaikki kääntyneet neiti Fanariin, joka kauan näytti aivan tyneltä. Vaan hyökkäykset eivät ottaneet loppuakseen ja moni nousi seisomaan ikäänkuin odottaen jotain onnettomuutta tapahtuvaksi. Oppilaat katselivat kauhistuneina kirkkoherraa ja opettajatarta. Saarnan lopulla kuului mutinata. Neiti Fanari oli käynyt kalman kalpeaksi, mutta piti päätänsä pystyssä ja näytti ylpeältä. Kuuliain sohina ilmaisi papille, että hän oli mennyt yli kaikkien rajojen. Silloin hän äkkiä muutti ainetta. Vaan ei kukaan enää kuunnellut saarnan loppua, sillä kirkossa supistiin ja liikehdiin tavattomasti.

Ulosmennessään kaikki pysähtyivät, pidellen hattujansa ja hameitansa tuulelta, pienelle torille, nähdäkseen opettajattaren astuvan ohitse. Tuuli hänen tullessaan kirkosta heilutteli hänen hameitansa ja näytti nuo kauniisti kengitetyt pienet, hurmaavan sievät jalat. Hän oli vielä kalpea, mutta tyyntynyt, ja koetti kaikin tavoin saada entistä hymyä huulilleen. Jonkun aikaa kaikki väistivät häntä. Ensimmäisenä ja kovin harmistuneena lähestyi Ratti, sitten koulu-legaatti sekä muutamat muut, jotka kaikki lausuivat suuttumustansa ja paheksumistansa äskeisen tapauksen johdosta; uteliaat seisoivat piirissä ympärillä ja muutamat neiti Fanarin oppilaista itkivät. Hiukan vapisevalla äänellä hän virkkoi pari sanaa, mutta sanoi ne niin kovaa, että kaikki ympärillä seisovat saattoivat kuulla: — Älkää siitä välittäkö. Jo tänään haastan hänet oikeuteen. — Kääntyen koulu-legaattiin hän lisäsi: — Te saatte asiatani oikeudessa ajaa.

Legaatti irvisti rumasti. Ratti tuon irvistyksen inhokseen havaitsi, sillä hän tiesi mitä se merkitsi. Hänellä oli tässä edessään yksi noita monia vapaamielisiä hölmöjä, jotka kerskuvat uskottomuudestaan ja hurjasta vastakirkollisuudestaan, mutta ovat kuitenkin suurimpia raukkoja, kun tulee kysymykseen vastustaa rohkeata pappia, jota takanapäin ivaavat; jotka pelosta väistävät, vaikka tietävätkin jonkin asian oikeaksi; jotka pelkäävät siitä syystä, kun isänmaanrakkautensa ja valtiollinen vakaumuksensa ovat vailla kaikkea lujaa perustusta; jotka pelkäävät, koska heihin lapsesta on jäänyt jonkinmoinen hämärä, perinnöllinen helvetin kauhu. Ja tuollaisten vapaamielisyyden sankarien luku kasvoi Piazenassa ja muissa kylissä juuri asian-ajajan ja hänen kaltaistensa esimerkistä; olipa niitä jo talonpoikiakin, jotka perjantaisin söivät lihaa kapakassa[9] ja syödessään laskettelivat kirouksia sekä hirmuisimpia juttuja kirkkoherrasta ja hänen entisestä elämästään; mutta varsin kiireesti piiloittivat lihavatinsa pöydän alle, niin pian kuin äkkäsivät kirkkoherran kolmikulmaisen hatun vilahtavan ikkunain taatse.

Koulu-legaatti kun suorastaan ei voinut kieltäytyä rupeamasta opettajattaren asian-ajajaksi, suostui, ja saatuaan taas kasvonsa tavalliseen sävyyn, hän mutisi: — Suurimmalla ilolla olen teidän käytettävänäanne. — Hänen jälkeensä tarjoutui moni todistajaksi, opettajatar kiitti heitä kaikkia, sai takaisin kauniin ruusunpunaisen hiپیänsä ja meni kotiin.

Koko seudussa tämä tapahtuma herätti ääretöntä huomiota. Peläten kaikkein pahinta sekaantuivat sindaco, tarkastusmies y.m. oitis seuraavina päivinä asiaan, saadaksensa opettajatarta luopumaan aikeestaan ja kirkkoherraa ojentamaan sovinnollista kättä. Mutta jälkimäinen oli yhä edelleen raivoissaan ja edellinen kielsi ylpeästi. Sitäpaitsi oli eräässä Turinilaisessa sanomalehdessä alkanut nimetön kirjeenvaihto, joka teki opettajattarelle väistymisen mahdottomaksi. Hallitsevan puolueen

suureksi mielikarvaudeksi haaste todella annettiin.

Rattia, joka ei tämmöisiä riitoja tuntenut, harmitti ihmisten käytös. Useimmat, nekin, joiden mielestä kirkkoherra oli tyhmyyden tehnyt, moittivat opettajatarta haasteesta, jota pitivät suurimpana hävyttömyytenä; sillä yksinäinen nainen, joka pelkäämättä puolustaa itseänsä, on häväistyksenä niille miehille, jotka sitä ristissä käsin katselevat. He sanoivat: — Jos kerran kirkkoherra on näin pitkälle mennyt, tietää se sitä, että hän voi todistaa syytöksensä, ainakin tuon törkeimmän. Yleensä toivottiin nuoren naisen menettävän. Ratti, joka vielä oli kokematon eikä voinut ymmärtää tämmöistä vihamielisyyttä, rupesi levottomana ajattelemaan, että ehkä opettajan virassa oli jotain vastenmielistä ja ikävää, kosk'eivät nyt kaikki kunnan ihmiset ryhtyneet asiata puolustamaan, niinkuin heidän sydämensä ja järkensä olisi vaatinut. Hän ei käsittänyt, että pääsyynä sekä miesten että naisten vihamielisyyteen oli se varma tieto, että opettajattarella oli rakastaja ja että hän salaa ja ihmisten kiusallakin oli onnellinen; tuon onnensa vuoksi hän oli sietämättömämpi kuin jos olisi tehnyt minkä virheen tahi rikoksen tahansa. Yksi ainoa nainen puolusti häntä, sekatavarankauppiaan rouva, joka tässä kohden oli aivan toista mieltä, kuin miehensä. Tämä nainen oli antanut valita itsensä naistarkastajaksi, voidaksensa esiytyä koulussa suurella juhlallisuudella, milloin hänellä oli jotain uutta puvussaan näytettävänä. Syy hänen erityiseen suosioonsa oli seuraava: opettajatar, jonka hyvää makua ja kaupunkilaiskasvatusta hän piti suuressa arvossa, osasi viisaasti liehakoida hänen helmaheikkouksiensa: kauniita vaatteita ja hienoa käytöstapaa. Hänpä yksin siis ei jättänyt neiti Fanaria, vaan oli pikemmin entistänsä ystävällisempi; tahtoi, näet, komeilla vapaamielisyydellään, joka todisti hänessä olevan sielunjaloutta ja urhoollisuutta, kaksi todesti hienolle naiselle kuuluvaa ominaisuutta. Ompa totta, että mielistely usein luo lujempaa ystävyyttä kuin tosi tunne. Kaikki muut naiset välttivät opettajatarta, joko sitte todella pelkäsivät tai olivat pelkäävinään oikeuden käynnin saattavan ilmoille jotain häpäisevää.

Neiti Fanari matkusteli taas Turinissa ja oli saanut takaisin entisen tyynen ja ylpeän onnellisen muotonsa, tuommoisen rakastetun naisen muodon, joka tuntui julkeatakin julkeammalta. — Rakkaus lie saanut hänet pois suunniltaan — niin sanottiin — kun uskaltaa noin esiytyä. Tietoja jutun vaiheista ahmimalla ahmittiin. Asia oli siirtynyt tuomarista yleisen syyttäjän huostaan. Kirkkoherra oli hankkinut asian-ajajan kaupungista; todistajia oli haastettu. Määrättiin jo päivä lopullista oikeuden tutkintoa varten. Moni oli päättänyt saapua kuuntelemaan. Pari päivää aikaisemmin matkustivat sekä kirkkoherra että opettajatar oikeuspaikkaan, kumpikin sentään eri aikoina. Vaan tuon suuren päivän aamuna levisi paikkakunnalla hämmästyttävä uutinen: oikeudenkäynti olikin jätetty sikseen. Asian-ajajat olivat taivuttaneet molemmat riitapuolet ajoissa sovintoon. Tämä oli loistava tappio kirkkoherralle. Opettajatar peruutti haasteen ja pappi maksoi hänelle tuhannen lireä vahingonkorvausta sekä antoi kirjallisen selityksen, jossa selvin sanoin vakuutti koskaan ei aikoneensakkaan loukata opettajattaren kunniaa, vaikka oli käyttänyt liian kiivasta kieltä, pelkästä uskonnon puolustuksen innosta.

Tämä oli kova isku. Opettajatar palasi Piazzenaan kauniine, raukeine silmineen, mutta ilman voittajan muotoa ja alkoi seuraavana päivänä koulunsa, juuri kuin ei mitään olisi tapahtunut. Kirkkoherra lymyttelihe jonkun aikaa. Hänen kirjoituksensa opettajattarelle julkaistiin sanomalehdessä, jota muutama tusina levisi kylään, ja numerot kulkivat siellä kädestä käteen. Sanalla sanoen, opettajattaren voitto oli täydellinen. Ja sitten tapahtui, mitä luonnollisesti pitikin tapahtuman. Kun vastustuspuolue huomasi kirkkoherran ystävineen nöyryytetyksi, onnitteli se julkisesti opettajatarta, jonka vaaran hetkenä oli jättänyt suojatta, ja käänsi sarvensa lymyssä piileilevää vihollista vastaan. Olihan vihdoinkin aika tullut, kun saatiin puhua suu puhtaaksi! Tuo pappi hassu saattoi koko kunnan hunningolle. Kuukausi takaperin oli hän neuvonut sindacoa vastaamaan asian-omaisille, jotka kysyivät yösijoja kylän läpi marssivalle hevosrykmentille, ett'ei sitä voida Garascoon sijoittaa pikien ja heinien puutteen tähden, — vaikka kumpaakin oli yllin kyllin. Joukon oli täytynyt marssia toiseen kylään, suureksi vahingoksi Piazzenalle. Ja syyksi sanottiin sotilasten muka turmelevan maakylien asukkaita! Sitäpaitsi pappi oli ottanut kuusikymmentä centesimoa kastetodistuksesta niiltäkin, jotka olivat syntyneet ennen 1866, vaikka lain 147 § toisin määrää. Entäs sitte sekin hävyttömyys, hautauttaa kastamattomia lapsia aivan kirkon läheisyyteen. Ja vihdoin tuo rettelö kreivittären testamentista. Koko papin entisyys kaivettiin maasta, yksin tarinat kahdesta hänen näköisestään pikku nulikastakin. Häntä haukuttiin ääneen kahviloissa ja kaupapuodeissa, uhattiinpa selkään antaa, jos uskaltaisi nenäänsä ovesta pistää.

Tästä huolimatta rupesivat parin viikon päästä kirkonpalvelia ja kirkkoherra kylässä kävelemään, toisella hattu niskassa, toisella korvalla. He katselivat vihollisiansa entiseen tapaansa synkästi ja vihaisesti, ja saivat osakseen samat tervehdykset kuin ennen, niiltäkin, jotka olivat enin heitä soimanneet. Ainoa muutos oli se, ett'eivät koko vuotena sekaantuneet koulun asioihin. Nuorella opettajalla ei ollut aineitten valinnan puolesta enää vähintäkään kiusaa sindacosta.

Emilio oli kumminkin hakenut paikkaa Altaranan kylässä Alpeilla, jonne demokratinen ja parannuksia puuhaava sindaco tahtoi nuorta opettajaa, ja hän sai viran Golin perheen suosituksella. Siellä oli riittävä palkka ja siihen hän tyytyi.

Uusi tarkastaja.

Emilio eleskeli rauhassa ensi tarkastukseen saakka, jolloin hän mielipahakseen näki, ett'ei tuo hyvä tarkastaja Garascon ajoilta palannutkaan, ja sai kokea, että tarkastajan muutos saattaa tuoda paljon ikävyyksiä mukanaan, Uusi tarkastaja oli neljäkymmenen vuotias, pienenlätä mies, leukaparta Napoleonin tapaan, mustassa puvussa, suruharso hatussa. Hän oli edellisen suora vastakohta, ei ainoastaan luonteen puolesta vaan mielipiteissäänkin, niinpä tosiaan joko sitte varsin tahi tarkoituksetta, kaikissa mielipiteissään. Mikä Emiliota enin huolestutti, oli tarkastajan hyvää päätä todistava selvä ja terävä puhe, joka pohjia myöten järkähytti Emilion tähän-astiset käsitykset opetuksesta. Hän astui luokkaan, perässään juhlallinen seurue, johon kuului sindaco, tarkastusmies, koulu-legaatti ja eräs vieras, kaikille tuntematon nuori mies. Vaikka hän ei oikeastaan moittinut opettajaa, oli hänellä aina jotain muistuttamista; kaikki oli hänen mielestään huonoa ja piti *ab imis fundamentis*[10] parannettaman. Hetken aikaa hän kuunteli opetusta, keskeytti keskellä lausetta ja kysyi opettajalta: — Te seuraatte siis sokratillista metoodia?

Opettaja vastasi käyttävänsä vuoroin esittävää vuoroin kyselevää opetusta, sen mukaan kuinka asia kulloinkin vaati, mutta että kyselevä oli hänen mielestään ainakin ensimmäisen luokan oppilasten suhteen paras. Niin hän oli menetellyt kaksi vuotta ja oli siihen varsin tyytyväinen.

Tarkastaja pudisteli päätään. Hän oli ehdottomasti sokratista metoodia vastaan, sillä se kehitti pelkkiä itserakkaita tyhjänpuhujia. Se oli vain hukkaan heitettyä aikaa. Kaksi kymmenestä hyötyi siitä, ja muut olivat ainoastaan papukaijoja, jotka arvaamalla vastaelivät. Se oli pallon heittoa sanoilla; epäilemättä hyvin mukava metoodi opettajalle, mutta sen aika oli ollut ja mennyt. Opettajan yksin tuli puhua eikä koko luokan hänen kerallaan, sillä sehän muistutti ihmisen puheesta kai'un kanssa. Opettajan piti aina puhua, toistaa sanansa, kun sitä tarvittiin, ja niin paljon kun suinkin harjaantua esitelmän pidossa. Koska oppilaan oli opittava kaikki opettajan suusta, niin pois kirjat ja muistiinpanot! Ainoa aimo opetusmestari on ihmis-ääni.

Ohimennen kajottuansa kasvatuksen probleemiin, tarkastaja hieman pilkallisesti kysyi Emiliolta: — Vai niin, te tutkitte luonteita? Koetatte siis vaikuttaa lasten sydämiin?

Siinäkin asiassa oli hän aivan vastakkaista käsitystä; hänen mielestään opettajalle ei muu kuulunut kuin opetuksen antaminen. Kaikki aika, mikä käytetään sydämen kehittämiseen, ryöstetään opetukselta, eikä kanna hedelmiä. Opettaja ei voi oppilaille korvata isää, äitiä tahi sielunpaimenta. Hänen tulee kehittää ymmärrystä eikä muuta, ja siinä on kyllin. Toiselta puolen on esimerkki ainoa, joka opettaa; kaikki muu on tuulen pieksemistä, joka juoksee pojan läpi niinkuin vesi kattorännissä. Hän päätti: — Ainoastaan elämä, intohimot ja tarpeet ihmisen muodostavat. Te luulette kasvattavanne poikaa mieheksi näillä penkeillä, ja kuitenkin täällä kehittyy ainoastaan epämääräinen olento, jonka sukuvietti, kunnianhimo, ahneus — nuo kolme tulikoetta — muuttavat aivan äkkiä miksi sattuu, ilman että kukaan ihminen voi sitä ennalta määrätä. Siis hukkaan pantua vaivaa.

Tarkastaja teki oppilaille muutamia kysymyksiä ja oppilaat vastasivat. Hän moitti heidän latelevan vastauksensa ulkomuistista, ja sanoi opettajalle: — Muistakaa Ratic'h'in mielilauseita: Ulkoaluku on luonnon ja järjen raiskaamista. — Sitten hän katseli vihkoja ja moitti kansakoulujen liiallista aineitten kirjoittamista. Aivan tarpeetonta on rasittaa lapsia lausumaan ajatuksia, joita heillä ei ole; se on samaa kuin harjoittaisi heitä pukemaan vaatteita tyhjän ylle. Isänmaalliset ainekirjoitukset hän hylkäsi; eihän sovi lapsen sielussa henkiseen rasitukseen liittää isänmaan käsitettä tahi muita korkeita asioita, sillä siten rupeavat niitä kauhulla tahi väliäpitämättömyydellä katselemaan. Hän antoi lasten lukea ääneen ja moitti ääntämistä; virheellisyys johtui vajanaisesta tavaamisen opetuksesta. Lopulta hän ilmoitti julkaisevansa kiertokirjeen, jossa hänen aatteensa olisivat esitettyinä. Sanalla sanoen, maailma oli uudeksi muodostettava. Jättäen opettajan pään täyteen sekasotkia meni hän saattonsa seuraamana tiehensä.

Surkea päivä.

Tosin oli tarkastaja lausunut useita totuuksia ja paljon huomioon otettavaa; mutta voidaksensa seurata hänen aatteitaan olisi Emilion täytynyt, ei ainoastaan opetustapaansa muuttaa, vaan itsekin tulla aivan toiseksi. Pitkän, tunnollisen harkinnan perästä hän tuli samaan päätökseen, johon opettajat tavallisesti tämmöisissä kohdissa tulevat: hän päätti pitkittää aivan samaan tapaan kuin ennen. Mutta silloin sattui tapahtuma, joka vasten hänen tahtoansa teki muutoksen luokassa.

Eräänä aamuna, kävellessään kaukana kylästä silkkiäispuitten varjoomalla käytävällä, joka kulki pitkin maantien viertä, näki Emilio lääkärin ratsastavan vastaansa tiellä. Tämä palasi tavallisilta sairaskäynneiltään, vihreät silmälasit nenällä ja sateenvarjo levällään auringon häikäisevää valoa torjumassa. Kun olivat tulleet lähelle toisiansa, pysäytti lääkäri hevostansa, tervehti opettajaa ja sanoi käyneensä katsomassa erästä hänen oppilastansa, joka asui vähän matkan päässä siitä. Hän ei tiennyt

pojan nimeä, mutta Emilio muisti äkkiä luokaltaan erään Dobetti nimisen oppilaan olleen neljätoista päivää poissa.

— Kuulkaas — lisäsi hän — teidän pitäisi mennä sinne — että hän saa nähdä edes yhdet kristilliset kasvot, ennenkuin kuolee. Vanhempansa ovat oikeita konnia!

Lääkäri pani hevosensa liikkeelle. Opettaja kysyi: — Mikä tauti hänessä on? — Lääkäri vastasi, hiljaa eteenpäin ratsastaen: — Oi, se tauti, jonka rääkätyt lapset saavat. — — — Voi semmoisia roistoja, semmoisia roistoja!

Emilio meni maantien yli, kulki poikki peltojen polkua pitkin ja tuli pienelle tuvalle, jossa ei mitään liikettä näkynyt. Hän astui pihaan. Heinäkuorman suojassa istui kaksi pientä poikaa ja vähäinen tyttö aivan hiljaa; he näyttivät olevan siskoksia. Emilio meni suoraan ovelle, johon oli naulattu pyhän neitsyen kunniaksi seipitetty laulu, ja kolkutti. Ovi avattiin, ja Emilion edessä seisojaksi mies ja vaimo keskellä lattiaa, käsivarret riipuksissa, molemmat kylmäkiskoisena ja jäykän näköisiä.

Emilio sanoi olevansa koulu-opettaja ja kysyi:

— Kuinka sairas voi? — Vaimo loi silmänsä maahan, mies puisti päätään ja vastasi selvällä äänellä: — Hän muuttaa majaa.

— Te näytte kantavan asian tynnosti — huomautti opettaja ja katseli heitä.

— Minkäs sille tekee? — sanoi vaimo huoaten.

— Se on jo kolmas lapsi, jonka Herra meiltä ottaa.

— Missä hän on? — kysyi opettaja.

Mies näytti sormellaan pientä ovea, vaimo avasi sen ja Emilio astui sisään molempain seuraamana. Se oli mustaseinäinen huone, jonka puoleksi täyttivät risukimput ja kaikellaiset peltokalut. Sisään astuessaan Emilio polkaisi vaapsahaispesää, joka lie pudonnut seinähirsistä. Sängy ei näkynyt. Mies osotti nurkkaan risukimppujen taakse. Opettaja kääntyi sinne. Hän näki sängyn, ja kasvot jotka kuolema jo oli merkinnyt.

Hämmästyksen ja kauhun valtaamana hän seisojaksi hetkisen hiljaa. Töin tuskin hän tunsj pojan kuihtuneet kasvot, jotka olivat vahankarvaiset ja kiilsivät hiestä; karpäsiä oli asettunut painuneitten silmien kulmiin, rinta kohosi ja laski ankarasti. Poika makasi olkipatjalla, joka oli sijoitettu jonkinmoiselle laudoista kyhätyle alustalle. Pään alla oli siniraitainen, likainen, päällisetön tynny. Hänellä oli yksi ainoa lakana, joka toiselta puolen oli valunut kivilattialle. Likainen paita oli avoinna, niin että tuon laihan ruumiin kylkiluut näkyivät. Rikkanaisen, komuutin virkaa tekevän pallin alla oli leipäpalanen. Huone haisi varsin pahalle.

Emilio lähestyi pään-alusta, pani polvilleen ja laski toisen kätensä pojan laiha käden viereen sängyn laidalle, mutta ei uskaltanut häneen kajota.

— Tunnetko minua? kysyi opettaja.

Ääntä kuullessaan poika hitaasti käänsi silmiään ja katseli välinpitämättömästi opettajaa.

Emilio toisti kysymyksensä.

Silloin näkyi sairaan silmissä väläys, niinkuin kaksi kipinää olisi syttynyt niiden syvyydessä, huulet liikkuvat, venyvät pitkiksi ja saivat vaivalla lausuneeksi: opettaja. Emilio säpsähti tuota sanaa kuullessaan, juuri kuin nyt olisi ensi kerran kuullut siinä jotain ihanaa ja soinnukasta.

Samassapa hän kauhukseen tunsj jotain liikkuvan kaulallansa. Hän katseli mikä se oli. Se oli pojan käsi, joka hitaasti oli kohonnut pitkin takkia, saapunut kaulukseen ja piti siitä kiinni.

Silloin Emilion valtasi ääretön säälön tunne, ja hän otti käteensä pojan kylmän, tahmean käden, joka ei häntä enää inhottanut. Hän haki mielessään lohduttavia sanoja, mutta ei löytänyt ainoatakaan. Julmaa olisi ollut sanoa pojalle: — Rohkeutta, rohkeutta! — Hän saattoi ainoastaan kysyä: — Dobetti, tekeekö kipeätä: — Poika teki myöntävän liikkeen silmäluomillaan ja hengitti raskaasti.

Opettaja muisti kerran toruneensa poikaa huolimattomuudesta. Hän muisteli pojan ääntä, huonoa lausumista ja hymyä, vaan tuo kaikki tuntui hänestä hyvin kaukaiseen aikaan kuulualta.

Sairas poikanen katseli lakkaamatta opettajan silmiä, niinkuin olisi huomannut niissä kyneleet, ehkä ensimmäiset, joita hänen tähtensä vuodatettiin. Pieni käsi piteli lakkaamatta opettajasta kiinni. Tämä koetti johtaa ajatuksiansa johonkin muuhun, päästäksensä sieluansa painavasta surumielisestä säälisestä.

Olihan poika paran parempi päästä pois. Mikä elämä olisi hänen osaksensa tullut? Mitkä ilot häntä odottaisivat? Vähänpä kuolema häneltä vei! Emilion sydän nousi kapinaan näitä ajatellessaan. Kaikki niin turhaa, säälimätöntä ja kauheata! Kuoleva lapsi! Suuri Jumala! Syntyä, syödä hiukkasen mustaa leipää, saada selkäänsä ja kuolla! Toinenkin ajatus lensi läpi hänen päänsä: tuommoinen surkea kuolema, kurjassa hökkelissä, kovan leipäkannikan varalla, tunnottomain vanhempain hoidossa on jotain tavallista, jota tapahtuu joka päivä, tuhannesti, ehtimiseen. Inhottava ajatus!

Poika katsoi yhä terävästi opettajaan. Katsellessaan noita tuijottavia silmäteriä, jotka himmentyivät ja lähestyivät toisiansa niinkuin poika olisi ruvennut kieroon katsomaan, tunsii opettaja suurta levottomuutta, jopa sisällistä kauhistusta, juuri kuin olisi pelännyt tuossa katseessa iankaikkisuuden salaisuuden selviävän. Sairas hengitteli kiivaammin, yskäisi väliin ja silloin valui suusta märän sekaista kinaa; silmät painuivat pään sisään, käsi kylmeni. Senjälkeen hän liikutteli huuliaan, niinkuin olisi äänettömin kielin lausunut kamottavia sanoja.

— Hän kuolee — sanoi isä.

— Pankaa polvilleen, niin että hän teidät näkee — sanoi opettaja.

Ainoastaan äiti rupesi polvilleen, peittäen toisella kädellä kasvojansa.

Silloin poikaa puistutti yksi noita viimeisiä elon-ilmauksia, jotka väliin pakoittavat lapsia viimeisillä voimillaan sopertamaan sanoja, mitkä ainaiseksi avoimina haavoina jäävät kirveltämään vanhempain sydämeen. Sairas kävi levottomaksi, puristi kiivaammin opettajan takin kaulustaa ja huusi, mulkoillen silmiään: — Voi opettaja, opettaja, loppu tulee!

Käsi aukeni, putosi alas, ja kasvat jäykistyivät liikkumattomiksi, hämmästyttä osoittaviksi.

— Hän on kuollut — sanoi isä.

Opettaja kääntyi pois päin kauhistuneena; mutta samassa silmänräpäyksessä hän noudatti sydämmensä kehoitusta, kumartui kuolleen ylitse ja suuteli häntä huoaten otsalle.

Sitten hän nousi ylös ja pyyhki kyöneleensä. Kun hän näki vanhemmat, äidin silmät tuskin punaisina, isän kulmat rypyssä, jotta näyttäisi murheelliselta, seisovan keskellä huonetta, ei hän voinut olla sanomatta ylenkatseellisella äänellä: — Mahdatte edes valvoa kuolleen ruumiin luona.[11]

Mies ja vaimo seurasivat häntä aurinkoiseen pihaan vievälle ovelle. Siellä pidätti äiti hänet, sanoen että olivat köyhää väkeä, jolla oli paljon lapsia; jos hän hyväntahtoisesti antaisi jotain hautajaisiin, hän, joka oli ollut poika raukan opettajana — —

Emilio pisti muutaman vaskirahan vaimon käteen, käänsi hänelle selkäänsä, astui nopeasti pihan poikki ja kulki peltojen ylitse vievää polkua polttavassa auringon paahteessa. Hän astui kuin olisi hän ollut sekaisin; hänen sielunsa syvimmässä syvyydessä liikkui tuo kamala tunto, jonka valtaan ihminen joutuu katsottuaan äsken kasvoista kasvoihin kuolemata, ja joka kumoo kaikki hänen entiset käsitteensä elämästä sekä tekee maailman hänen silmissään värittömäksi. Hän näki yhä edessään nuo pienet liikkumattomat, ongelman tapaiset kasvat. Ne liitelivät hänen edessään, kääntyneinä häneen päin kuin ylenluonnollinen ilmestys, ja niiden kanssa muita, tuhansittain muita kasvoja, yläpuolella, alapuolella, sivulla, lähellä, kaukana; lukemattomien kuolleitten lasten kalpeita kasvoja, koko tuo ääretön, surkea tappotanner, jolla pienokaiset taistelevat huolimattomuutta, ilkeyttä, lempeämyyttä ja kurjuutta vastaan, ja kuolevat kenenkään hyväilemättä, kenenkään säälimättä. Ja kaikki tuo tuntui hänestä niin hirmuiselta, että hän, pelastuakseen elämää ja ihmisiä kerrassaan inhoamasta, haki turvaansa taivaallisessa, maallisia oloja ulommas ulottuvassa toivossa.

Pettymys.

Kun Emilio tässä mielentilassa jälleen aloitti työtään, sydämmessä tuo entinen rakkaus lapsiin, joka taas oli vironnut surun ja säälin tunteista, näki hän monena päivänä jokaisen oppilaan kasvojen takana toiset, kalpeat ja kuihtuneet kasvat, aivan semmoiset kuin ne, joita kurjassa kodissa oli suudellut. Ensimmäinen seuraus oli, että hänen tavallinen ankaruutensa tahtomattakin lauhtui; sitten, kun hän tuli ajatelleeksi, että kumminkin jättäisi paikkakunnan, hylkäsi hän ehdon tahdon ennen seuraamansa rautaisen kurinpidon, osittain henkeänsä lepuuttaakseen, osittain tehdäksensä koetta. Oitis hän tunsii suurta helpoitusta, ikäänkuin olisi riisunut yltään ahtaan, hengitystä ehkäisevän takin. Hän luuloitteli voivansa viimeiset päivät olla ystävällisenä ja lempeänä sen kunnioituksen nojalla, jonka kahden vuoden ankara kuri oli perustanut.

Pelkkää pettymystä! Tuskin oli neljä tahi viisi parasta ja helpoimmin hallittavaa poikaa, jotka eivät väärin käyttäneet höllitettyjä ohjaksia. Kaikki muut muuttuivat vähemmässä kuin viikossa hänen

silmänsä alla pikku pedoiksi, niin että Emilio nyt pitemmittä mutkitta uskoi opettajan tosin voivan lempeästä ankaraksi muuttua, mutta ett'ei ole koettamistakaan päinvastaiseen suuntaan, kääntämättä luokkaansa ylös alaisin.

Neljäntoista päivän päästä Emilio ei enää poikiansa tuntenut. Niistäkin oppilaista, jotka olivat tuntuneet ymmärtäväsiltä ja ujoilta, oli pulpahtanut esiin, ikäänkuin halkeavista siemenkoteloista, ilmetyitä pikku piruja, nenäkkäitä ja tottelemattomia, jotka välittivät viisi torumisista, kuusi ystävällisistä neuvoista. Opettaja tosin saattoi uhaten sanoa: — Te olette käyneet pahemmiksi sen jälkeen, kuin olen kuria höllittänyt. Minäkin rupean taas ankaraksi. — Hän ottikin ankaran muodon ja rankaisi, mutta se ei enää auttanut. Hän oli kuin kruunustansa luopunut hallitsia, jolla ei ole sen koommin valtaa eikä kunniaa. Voittaaksensa molemmat takaisin, olisi hänen täytynyt taistella kokonainen vuosi.

Tämän kokeen kautta päästyään asiasta selville, päätti hän käyttää tulevain oppilaittensa suhteen entistä menetystapaa ja vannoi sydämessään juhlallisesti, ett'ei sitä koskaan enään jättäisi.

Jäähyväisillä käynnit.

Niin lähestyivät viimeiset päivät. Tutkinto oli tuskin mennyt, kun Emilio läksi hyvästiä jätteleeseen. Sydämmellisin oli käynti neiti Mancon luona, joka otti häntä vastaan suru mielessään ja melkein itkien, sillä oppilaat olivat hänelle tuottaneet häpeätä tutkinnossa. Sindacon mielestä oppilaat olivat liiaksi ujoja ja sekavia; hän oli viitannut opettajattarelle, että nämät ominaisuudet ilmaantuivat oppilaissa jonkinmoisena heijastuksena heidän opettajastaan. Opettajatar lisäsi vaatimattomasti: — Se on totta, semmoinen olen aina ollut — — — Nyt ei enää pidetä sen luontoisista — — — Sitten hän ojensi opettajalle kapean nunnan-kätensä ja virkkoi: — Te olette nuori ja pääsette eteenpäin maailmassa — — — se on ilahuttava äitiä ja minua — — — Mutta kuka tietää, muistatteko silloin enää meitä. — Ne olivat herttaisimmat sanat, jotka nuorukainen sai muistokseen Piazzenasta.

Kun Emilio tuli hyvästille neiti Fanarin luo, tapasi hän tämän ihastuttavassa aamupuvussa. Kauniin naisen tynnellä luontevuudella neiti pisti aamutakkinsa kiinni kahdella nuppineulalla. Hän oli kohtelias opettajalle ja kiitti häntä lämpimästi hänen osoittamastansa ystävällisyydestä tuon käräjänkäynnin aikana. Kiitosten sulous kuitenkin Emiliolta katkeroitui, kun hän huomasi mikä ilo loisti opettajattaren silmistä huomispäiväisen Turinin-matkan johdosta.

Emilio kävi sindaconkin luona, joka yleensä, ellei lukuunota noita kieliopillisia saivarruksia, oli kohdellut häntä hyvästi. Koulu-legaattia hän ei tavannut kotona, sillä tämä oli seitsemännellä käynnillä Altossassa. Emilio meni sieltä don Biracchiolle hyvästiä sanomaan.

Sataa tihutteli. Pieni piha oli yhtenä ainoana vesilätäkkönä, ja tuo vähäinen, harmaanlikainen rakennus muistutti enemmän lappalaiskodasta kuin sivistyneen ihmisen asumuksesta. Emilio löysi hänen kunnian-arvoisuutensa aterialla, edessään peloittava määrä kurkka- ja tomaatti-salaattia sekä korvaton saviruukku täynnä viiniä. Vaikka opettaja kaipausta tuntien erosi tuosta hieman naurettavasta, omituisesta miehestä, jota hän sekä kunnioitti että tavallaan rakastikin, katosi toki vähinkin tunteellisuus hänen hyvästeistään, tätä jättiläis-annosta nähdessään. Mutta pappi puheli ystävällisesti, kertoen suu täynnä ruokaa tavallisella levollisuudellaan oppilaitten viimeiset kujeet.

— Oli sekin oikeitten pääkkönnien työtä — sanoi pappi. — He eivät enää tahtoneet lukea pihalla, sanoivat muka saavansa käsniä peräpuoleen alituisesta kivillä istumisesta. Ajatelkaas, niin turhan arkoja! Ja ne marakatit saattavat kumminkin istuallaan laskea alas Monte Vison huipulta saamatta raamuakaan nahkaansa — — — No, tiedättekö, mitä keksivät pakoittaaksensa minua ottamaan heidät sisään. He kaivoivat omilla sormillaan ojan myllypurosta tänne saakka, viisikymmentä metriä pitkän ojan. Kolme päivää lienevät siellä myyränneet. Sanonpa teille, se on työ, joka näyttää aikamiesten tekemältä. He kaivoivat sitkeän kärsivällisesti — — — leveän ojan, ymmärrättekö, johtaaksensa veden minun pihaani. Kun se oli johdettava poikki erään salaojan, laittoivat aika kourun ison puun kuoresta, jonka olivat varastaneet Jumala tiesi mistä. Ja kaiken tämän he tekivät salaa, huomatkaa se. Luulen heidän työskennelleen öisin. Niillä lurjuksilla on kissan silmät. Vihdoinpa kerran, istuessamme tunnilla, avasivat vesijohtonsa ja piha muuttui järveksi, jossa vesi ulottui puoleen sääreen. Mahdotontahan oli pitää heitä siellä istumassa.

— Ja te annoitte asian jäädä sillensä? kysyi opettaja.

— Annoin jäädä sillensä, minäkö? vastasi pappi, tomaatin puolikas suussaan. — En suinkaan. Ensinnä piti heidän tunnustaa. Sitten pakoitin heitä kaivamaan uutta ojaa, johtaakseen vettä pois pihasta.

— Heidän lie ollut hirveän hauskaa.

— Hauskaa? — — He hikoilivat ja ähköivät kuin kuormajuhdat, ne vietävät. Sitten, kun ei enää ollut

vettä jäljellä, sanoin minä: Te ette tahdo istua kivillä, seisokaa sitte määrässä.

— Se oli hyvä! Ja ne seisovat siinä — — —

— Niin, mitä seisomiseen tulee — — —

— Kuinka! — huudahti opettaja — annoitteko heidän päästä voitolle?

— No, entäs sitte, hyvä Jumala! Kun tuskin olivat tuohon asettuneet, rupesivat kaikki yhtä haavaa kurnuttamaan "koaks, koaks!" ja sanoivat sammakkojen rönssivän heidän jaloissaan. Sitä melua minä en kestänyt. Minun täytyi ottaa heidät huoneeseen päästäkseni häpeämästä heidän puolestansa.

Emilio nauroi ääneen, mutta don Biracchio pysyi totisena ja kaasi viiniä vieraalleen. Hyvästiä heittäessään seisovat perunankuorien ja kaalinlehtien peittämällä kynnyksellä ja pappi tarjosi opettajalle vihreän, poikkivartisen jättiläissateenvarjon, mutta opettaja kiitti, eikä ottanut. Viimeiset sanat, mitkä don Biracchio lausui, puhdistettuaan mahdottoman isolla kielellään suunsa sallaatin jätteistä, oli toivotus, joka sisälsi sen mitä hän piti elämässä parhaimpana: — Herra suojatkoon teidän terveyttänne.

Kun Emilio tien käänteessä katseli taaksensa, näki hän sateen läpi papin seisovan ovesa ja kädellään osottavan ojaa, jonka pojat olivat kaivaneet.

Näistä iloisista muistoista huolimatta eivät Emilion ajatukset olleet varsin valoisia, kun hän matkusti kylästä. Ajaessaan ketoja pitkin ja hengittäessään puhdasta, hyvänhajuista aamu-ilmaa, toisteli hän muistissaan mennyttä aikaa, niinkuin sitä ihminen aina tekee jättäessään paikan, joka jonkun aikaa on tarjonnut kotia ja suojaa elämän retkellä.

Minkälaista oli oikeastaan hänen elämänsä ollut näinä viimeisinä kolmena vuotena? Hän ei ollut löytänyt sitä tyydytystä eikä sitä ystävällisyyttä, jota oli toivonut saavansa; ei hän ollut tiedoissaan edistynyt, eikä voinut sanoa keksineensä varmaa menetystapaa, jonka mukaan luokka oli hoidettava. Hän tunsu hyvin, että paitsi tuota ankaraa jäykkyyttä, johon oli turvautunut, löytyi vielä joku lämpimämpi ja hedelmällisempi, hänelle mahdoton metodi. Toinen ajatus painoi vielä enemmän hänen mieltänsä. Hän oli tullut vakuutetuksi siitä, että koulu-opettajan vaatimattomassa virassa, joka kysyy niin suuria uhrauksia itserakkaudelta antamatta vastaavaa aineellista palkkiota ja kunniaa, on hyvin paljon rauhattomuutta. Voi hyvä Jumala! Tulisiko vastakin olemaan niinkuin oli ollut, vai tulisiko hänelle vieläkin vaikeampaa! Mielikuvituksissaan hän näki edessänsä koko sarjan kyliä, joissa hänen vuoroon tuli asua aina myöhäiseen vanhuuteen asti, sekä pitkän jonon sindacoja, kirkkoherroja, tarkastajia ja kiusaajia kaiken ikäisiä, jos jonkin virkaisia, miehiä ja naisia, jotka vastaisuudessa odottivat häntä, muutamilla kynät, toisilla luudat tai sakset pystyssä, valmiina iskuja jakelemaan; ja hänen sielunsa syvimpään soppeen hiipi hiljaa alakuloinen vastenmielisyys tulevaisuutta kohtaan. Mutta silloin tapahtui jotain, joka johti hänen ajatuksensa aivan odottamattomaan suuntaan.

Emilio tuli sattumalta katsoneeksi tarkemmin erästä vanhaa sanomalehteä, joka hänellä oli kääreenä kirjan ympärillä ja näki siinä kirjoituksen, joka kiinnitti puoleensa hänen huomionsa. Kirjoituksen nimi oli: *Nyrkkitaistelia koulussa*. Siinä kerrottiin seuraavaa: — Erinomaista kouluvoimistelua harjoitetaan Casarigan kansakoulussa, jossa opettaja ja sindaco ovat ilmi vihollisia. Eräänä päivänä astui luokkaan ovelle kolkuttamatta kunnan vahtimestari lakki päässä ja puettuna isoon kappaan kuin Ernanin ryövärit. Hän tuli toimittamaan jotakin sindacon asiata. Opettaja komensi hänet ottamaan lakkia päästään. Vahtimestari nauroi opettajalle vasten silmiä. Silloinapa toinen julmistui, ryntäsi kateederista alas ja löi lakin pois vahtimestarin päästä. Tämä läksi raivoisana ulos, mutta palasi, viiden minutin päästä, iso keppi kädessään ja töytäsi opettajaa vastaan. Vaan saipa kun saikin tekemistä oikean aakkosten Simsonin kanssa, joka yhdellä nyrkin iskulla sivalsi kepin hänen kädestään, nosti hänet ilmaan ja heitti ulos kadulle. Vahtimestari erotettiin virastaan pariksi päiväksi, mutta kuitenkin opettaja sai aika torat sindacolta, joka ilmoitti kummallisen puolustussyyn vahtimestarin käytökseen: — Se oli näet vilustunut. — Sanomalehtikirjoituksessa oli vielä pari lausetta päätteeksi. Tämän kirjoituksen luettuaan huudahti Emilio ilosta ja nauroi ääneen, niinkuin olisi jonkun vanhan velikullan nähnyt edessään. Tuo nyrkkitaistelija-opettaja ei ollut kukaan muu kuin Leric, entinen korpraali seminaarin ajoilta.

Entinen korpraali.

Emilio olisi vieläkin enemmän ihastunut, jos olisi saattanut aavistaa, että Lericin nimi, sattumalta keksitty neljän kuukauden vanhassa repaleisessa sanomalehdessä, oli ikäänkuin joku noita selittämättömiä enteitä, joita väliin elämässä sattuu, ja jotka tietävät että henkilö, jota emme moneen

vuoteen ole nähneet, seuraavana hetkenä, kadunkulmasta kääntäessämme, ilmi elävänä seisoo edessämme ja saapi meidät ällistyksestä seisahtumaan.

Tuskin oli kuukausi edellä kerrotusta seikasta kulunut, kun Emilio, joka oli poikennut Turiniin veljiensä tervehtimään, kävellessään Piazza del Municipion pylväistössä näki edessään ihmisjoukossa pitkän, hiukan köyristyneen selän ynnä punertavan niskan, jotka molemmat herättivät hänessä himmeitä muistoja. Mies kulki hitaasti, ajatuksiin vaipuneena, kädet selän takana. Nekin tuntuivat Emiliosta tutuilta. Hän astui vinhemmin, tarttui mieheen kiinni ja huusi: — Lerica! — Kaksi suurta silmää ja kahdet isot viikset kääntyivät opettajaa kohden: se oli hän.

— Ratti! — ärjäsi Lerica jykeällä äänellä, johon sotakomennossa oli tottunut, laske ilon merkiksi lapiomaiset kätensä toisen hartioille ja ravisti niin, että Emilio täräsi kiireestä kantapäihin asti.

Kysymyksiä sateli ristiin. Emilio kertoi vaiheensa muutamien sanojen ja mainitsi nauraen sanomalehtikirjoituksen. Ystävän muoto synkkeni.

— Mutta — kysyi Emilio — mitä sinä oikeastaan Turinissa toimitat?

Lerica ei heti vastannut. Jonkun hetken päästä hän pani kätensä ristiin rinnalle, katseli Emiliota miettiväisen näköisenä ja sanoi: — Tiedätkös, me olemme molemmat tehneet suuren tyhmyyden.

Vähitellen hän kävi kiivaammaksi ja kertoi tulleensa Turiniin erään oikeudenkäynnin johdosta, joka hänellä oli Casarigan kunnallishallitusta vastaan, missä oli ollut opettajana kolme vuotta — sikamaisimmassa paikassa tämän maan pinnalla. Hän ei voinut ymmärtää, kuinka oli saattanut suostua heidän ehtoihinsa kun, jo kolmenkymmenen vuotiaana, jätti seminaarin: kolmena päivänä viikossa kuusi tuntia päivässä kunnan koulussa, ja muina päivinä piti rämpiä tunteja antamaan kolmen kilometrin päässä olevaan kirottuun luolaan, kauhean kurjaa tietä kesällä ja talvella; talvisin kylmä kuin Siperiassa, kesäisin polttavan kuuma ja muina vuoden aikoina niin kosteata, että naama oli tulla homeesen.

Ratti nauroi nähdessään Lerican poskien entiseen tapaansa hehkuvan.

Ensimmäinen vuosi meni kyllä, sillä silloin hänellä oli ollut kunnan sindaco, eläkettä nauttiva eversti, hieman turhantarkka, mutta muutoin kunnan poika, jonka kanssa toimeen tuli. Mutta sitten hän sai sinne ylpeän roiston, jota oli mahdoton kärsiä.

— Ajatteles ensin, mitä kunnallishallitus tekee. Sen jäsenet ovat järjestänsä rosvoja, jotka nauravat opettajille, laeille ja Kristukselle. He tahtovat saada kauniin raatihuoneen, voidakseen tilavasti vetää lähimmäisiään nenästä. He teettävät piirustukset komeata rakennusta varten, jota nimittävät koulutaloksi, ja pyytävät valtion apua. Hallitus, joka ei huomaa petosta, antaa kuusi tuhatta. Senkin ketut rakentavat sitte huoneuston, sullovat koulut kahteen pieneen alakerran huoneeseen, täyttävät kaiken muun virkakunnallaan ja pakoittavat meitä tunneilla kuulemaan heidän polkemistaan, tuntikausia kestäviä hassuja keskustelujaan ja kokouksia, jotka kaikki markkinain tavoin loppuvat tappeluihin. Aatteles tämän lisäksi — — Mutta ei, kurja maailma, parempi on, ett'en enempää sano, sillä muuten raivostun kuin turkkilainen.

Lerica pyysi Emiliota aamiaiselle. Toinen kiitti, mutta sanoi matkustavansa yhden junalla. Korpraali tarttui silloin Emilion käsivarteeseen ja työnsi häntä edellään kuin pikkuista lasta, sanoen: — Kas niin, kun nyt kerran olemme tavanneet toisemme tässä koiran elämässä, niin sinä tulet, taikka minä kannan!

Lerica kääntyi Dora Grossan kadulle viedäkseen hänet *Kolmen kepin* ravintolaan.

Tiellä Emilio kysyi, oliko toinen kuullut mitään Labaccio toverista.

— Oh, Labacciosta — huudahti korpraali. — Siinä on nyt kerrassaan mies, joka on luotu opettajaksi. Se on oikean tien älynnyt. — Kyllähän hänellä oli ollut tietoja Labacciosta; olivat olleet kirjeenvaihdossakin ensimmäisenä vuonna, ja kuukausi sitten oli hän toisen kumppanin kautta kuullut paljonkin Labacciosta. Se oli jo kolme vuotta ollut opettajana Staloran kunnassa, jonne oli sitoutunut kuudeksi vuodeksi. Uskottavinta oli, ettei hän koskaan tulisi sieltä muuttamaan. Hän eli hyvässä sovussa kaikkein kanssa. Muun muassa oli kirjoittanut runoja sindacon syntymäpäiväksi. Oh, se vasta tiesi, miten ihmisten suosio oli saavutettava. Staloran kunnassa hän oli jonkinmoisena kaikkenaikaisessa, joka pisti nokkansa joka talon asioihin. Hän kanniskeli kunnallishallituksen rouvain päivänvarjostimia, oli joka pyhäksi pyydetty päivällisille ja liehakoitsi vähäisen kaikkia puolueita. Olihan veitikka hiukan latinaakin opiskellut ja valmisteli nykyään, kelpo maksua vastaan, kesävieraitten poikia lukion aliluokille. — Etkös ole koskaan lukenut hänen kirjeitään *il Popolon* lisälehdessä? Niissä on aina joku sellainen kyhäys kuin esim. tarkastajan puheen ylistys, kertomus päivällisistä, joita pidettiin pois muuttavan tuomarin kunniaksi, kuvaus tutkinnon yhteydessä pidetystä juhlasta; kaikki höystettyinä hienolla imartelulla. Se mies näetkös osaa aapiskirjan ongella onkia itselleen viidenkymmenen

tuhannen myötäjaiset. Velikulta, me kaksi olemme oikeita pöhköjä.

— Entä oikeudenkäyntisi? kysyi Emilio, kun olivat istuneet tuota välttämätöntä etulajia syömään.

— Oikeuden käyntini — vastasi Lerica kulmakarvojaan rypistäen — nyt siitä kerron. Kuulumaton konnamaisuus. Roistoja kaikki, sanon minä. Sodan alkuna oli sindacon poika, oikea myyrä, joka minulla oli luokassani. Isä oli saanut päähänsä, että pojan piti olla ensimmäisenä kaikissa aineissa. Vielä on toinen asia, joka sun ensin tulee tuntea. Koska lapset eivät voineet mennä välitunneiksi kotiinsa, ottivat ruokaa mukaansa kouluun, ja siitä yksinkertaisesta syystä, kun kaikki olivat köyhiä, oli heillä vain leipää tahi polentaa[12] taikka joku omena, ei sen enempää. Sitä vastoin sindacon poika, mokomakin pikku prinssi, oli varustettu korilla, jossa oli linnunpaistia, pannukakkuja, karamelleja ja viinipullo. Voit arvata, ett'en minä tuosta pitänyt. Tunnethan mimmoisia pojat ovat, persoja ja ahmatteja häijymmin kuin eläimet. Minua harmitti nähdessäni heidän sylkeänsä nielekselevän syötyänsä leipäpalasensa, sill'aikaa kun tuo toinen mokoma, joka tuskin oli ruuan arvoinen, pisti poskeensa herkkupaloja ja pöyhkeili niistä. Sanoimpa hänelle muutamasti, ett'en tuosta pitänyt ja että hän ottaisi mukaansa ainoastaan yhtä lajia, niinkuin muutkin pojat, eikä tulisi kouluun munkin tavoin vatsaansa ahtamaan. No niin, silloin se sota alkoi. Sindaco herran mielestä tämä oli oiva *casus belli*. Minun ei muka sopinut laskea hänen poikansa suupaloja, isällä kait oli oikeus ajaa poikaansa mitä tahtoi ja kuinka paljo tahtoi, ja jos minua harmitti hänen syömisensä, sopi minun kääntää pois päin kasvoni. Arvannet, että osasin vastata sille aasille, sille lurjukselle! Pahempaa oli, että hän eräänä päivänä tuli valittamaan pojan arvosanoja liian huonoiksi, ja milt'ei viittannut siihen, ett'en minä muka käsittänyt hänen kakaransa lahjakkaisuutta. Vastasin aikovani tutkia poikaa tarkemmin, ja aloin antaa hänelle todistuskirjaan kamelikurjen munan kokoisia nollia. Silloinkos jyrisi ja salamoï. Hän koetti minua säikytellä.

Lerica nauroi väkinäisesti, kohotti hartioitaan; vaan pian hän taas kiukustui, ja jatkoi: — Ajatteles, se usutti koko kunnallishallituksen minun kimppuuni ja ne tahtoivat pitemmittä mutkitta panna minut viralta. Arvaapas minkä keinon keksivät. Minulla oli kontrahti kuudeksi vuodeksi, eikä minua voitu erottaa muuten kuin opettajaksi kykenemättömyyden nojalla tahi siitä, että saisin kolme varotusta sopimattomasta käytöksestä. Ne roistot koettivat jälkimäistä keinoa. Tulivat minua ärsyttämään, että suuttuisin ja menettäisin malttini. Ajatteles, ärsyttämään minua, Carlo Lericaa. Eräs raakalainen, lihava kunnallishallituksen jäsen, ammatiltaan parran-ajaja, joka oli koko ensimmäisen vuoden leukaani kaltannut ja nyt oli vimmoissaan siitä kun olin itse ruvennut partaani ajamaan, sitä paitsi noiden toisten konnien yllyttämä, tuli kouluun ja sanoi koko luokan kuullen minun menetelleen puolueellisesti hänen poikaansa kohtaan sekä vaati häpeemättömästi minua muuttamaan arvosanoja. Ja kun minä siihen jyrkästi sanoin, ett'en, uhkasi hän poikain kuullen "toimittaa minulle harmia". Minä vastasin: — Tehkää niin! — johon hän ärähti: — Suus kiinni! — Minä punastuin hiusmartoa myöten ja ojensin jo käteni lyödäkseni — — Kaikeksi onneksi joku pyhimys minua pidätti. Mutta suutani en säästännyt. Minä sanoin häntä suoraan siaksi — — aivan koreasti. Sen johdosta minua varotettiin. Se oli näet ensimmäinen varotus. Vaan sittenpä olinkin varoillani. Ne olivat ihan hulluina vimasta, ja mitäs keksivätkään? Tuo teurastajan tapainen parran-ajaja oli huomaavinaan minun olevan muka likinäköisen. — Silmäthän sillä on ulkona päästä — sanoo — hän on varmasti sokea. Siitä kai jollain lailla selkoa saamme. — Oh, kun ajattelen miten sitten menettelivät, tekisi mieleni tuossa paikassa palata sinne ja löylyttää heitä kaikkia kelpo lailla keskellä kuntakokousta. Senkin lurjukset, jos heistä jonkun tapaan täällä Turinissa, niin kannanpa häntä jaloista pitkin kaupunkia kuin kuollutta kaniinia.

Emilio nauroi.

— Sinä naurat — sanoi toinen närkeästyneenä. — Mutt'ei siinä ole niin mitään naurettavaa, kultaseni. Eräänä aamuna tulevat luokkaan, sindaco ja tarkastusmies, varsin sikamainen julistus mukanaan. Minun piti muka poikia varottaa pihan nurkkia likaamasta j.n.e. He käskivät minua oitis lukemaan julistuksen pojille. Käsitin paikalla; roistot olivat tuon kyhänneet varta vasten semmoisilla saivaren kokoisilla kirjaimilla, pannakseen lukutaitoni koetukselle. Minä purin huuliani ja olin äissäni. Sitten aukaisin julistuspaperin, ponnistin kaikki voimani ja luin sen kompuroimatta. Sen jälkeen jätin lehden sindacolle katseella, joka oli kotoisin helvetistä. He menivät tiehensä, sappi halkeamaisillaan. Keksivätpä toisen konnankoukun. Vaan eivät he silläkään kertaa onnistuneet. Vaalien aika tuli. Sinä tunnet minut: minä teen mitä omatunto käskee, vaikka maailma siitä halkeisi. Äänestin vallasta pantua sindacoa ja pidin julkisesti hänen puoltaan. Silloin tulee eräänä iltapäivänä monta kunnallislautakunnan jäsentä hatut päässä luokseni kouluhuoneesen, ilmoittamaan minulle, että olivat saaneet jollain lailla tietää — se ei suinkaan ollut vaikeata — minun hankkineeni ääniä kukistetulle sindacolle; se ei käynyt laatuun; velvollisuuteni opettajana oli muka puolustaa vallassa olevaa kunnallishallitusta; ja että he, jos pitkitin samalla lailla, ryhtyisivät tehokkaiisiin toimiin. — Oho, hyvät herrat — minä vastasin — Carlo Lerica ei anna niinkään säikyttää itseänsä. Minulla on omatunto ja käsitys yhtä hyvä kuin muillakin, olen opettaja ja samalla kansalainen ja pidän velvollisuutenani huomauttaa, että laki määrää rankaistusta sille, joka koettaa vaikuttaa vaalimiehiin. — Tästä säväksestä suuttuivat niin, että paikalla menivät yli kaikkien rajojen: kun olivat palanneet kokoukseen, erottivat minut oitis virastani, kysymättä mikä on oikein tai väärin, mikä lain mukaista, mikä vasten lakia.

Tässä hän keskeytti ja tirkisti silmiin erästä kuuntelevaa viinuria. Tämä, joka huomasi julmistuneen muodon, vetäytyi pois. — Nyt tulee paras — pitkitti Lerica. — Minä riennän prefektin luo selittämään asiאתani. Prefekti kumooa erottamiskäskyn laittomana. Kunnallislautakunta raivostuu, ei rupea alistumaan vaan sulkee koulun. Vihollisuuksia jatketaan. Kouluneuvosto vahvistaa prefektin päätöksen. Kunnallishallitus pysyy yksipintaisena. Mitä on tekeminen? Minä kirjoitan *Kansakoulu* nimiseen sanomalehteen, joka puolustaa asiאתani ja neuvoo minua aloittamaan oikeudenkäyntiä. Juuri sitä ne tahtoivatkin. Roistot, jotka tiesivät mitä oikeudenkäynnit maksavat, nauroivat ja sanoivat: hänellä ei ole rahaa oikeutta käydäkseen. Sitäpaitsi ovat, niinkuin tiedät, koululakimme niin sekavia, että usein omien sanomalehtiemme asian-ajajat, vaikka ovatkin lain-oppineita, joutuvat ymmälle. Kunnallishallitus voi aina toivoa jollain lailla pääsevänsä pälkäystä. Toiseksi näkee hyvin eriskummaisia oikeuden päätöksiä. Sanalla sanoen, minä epäilin. Mutta sanomalehti vaati minua oikeutta hakemaan ja tuli avukseni. Millä lailla? Se oli sukkela tuuma. Sanomalehdellä on kolme tuhatta tilaajaa, joiden puoleen se kääntyy. Nyt on autettava koulu-opettaja Lericaa, jolle aiotaan tehdä vääryyttä. Mies on ruti köyhä. Jos vaan kolmas osa teistä, tilaajista, lähettäisi hänelle joka kuukausi kahdenkymmenen centesimon postimerkin, olisi tuo jo kaksisataa lireä kuukaudessa ja siinä olisi hänelle kyllin. Minä sain kaikkiansa kaksikymmentä seitsemän postimerkkiä ja olin siis pakotettu myymään puolet vähistä kaluistani suorittaakseni ensimmäiset oikeudenkäyntikulungit.

— Ja nyt?

— Nyt juttu kulkee kulkuaan. En missään tapauksessa enää palaa Casarigaan; olen jo saanut toisen viran. Jos ei muuta, tahdon kumminkin pakoittaa heitä maksamaan loput palkastani, ymmärräthän. Senkin rosvot! Saatoitko aavistaa valitsemaamme virkaa niin häijynmoiseksi? Näetkös, minä aavistan minkä lopun saan, jos siinä pysyn: jonakin päivänä lyön kuoliaaksi jonkun kunnallishallituksen kokonaisuudessaan ja joudun vankeuteen, taikka räjähdän itse sirpaleiksi kuin kranaatti ja lennätän koko koulun palasina ilmaan.

Emilio antoi hänen rauhoittua tyhjentämällä lasillisen viiniä; sen jälkeen hän hymyellen kysyi toveriltaan asiaa, joka seminaarin ajoilta asti oli ollut hänen huulillaan.

— Sanoppas minulle suoraan, Lerica, kuinka koskaan päähäsi pälkähti ruveta opettajaksi?

Lerica vaikeni hetkisen ja vastasi sitte tynnosti? — Rupesin, siksi että olen aasi.

Oh, et sanokkaan mitä ajattelet — virkki Emilio. — Sinä et siis — — löydä mitään tyydytystä opettajantoimessa?

Lerica suuttui.

— Mitä tyydytystä siinä olisi löydettävänä, jos saan kysyä! — hän vastasi ja löi nyrkkiään pöytään. — Saatamme puhua peittelemättä. Tahdotko uskotella minulle olevasi onnellinen? Annas kuulla mitä tyydytystä sinä olet löytänyt.

Emilio vastasi uudella kysymyksellä: — Etkö esimerkiksi pidä pojistasi?

Entinen korpraali tuijotti silmät pystyssä Emilioon ja kysyi sitte vilpittömästi hämmästyneenä: — Pojista — — Mutta nehän ovat oikeita pahan sikiöitä. Kuinka, olisiko sinulla siitä toinen käsitys. — Siinä tapauksessa, suo anteeksi, luulen sinun näinä kolmena vuotena tutkineen tähtitiedettä, sen sijaan että olisit opettanut poikia. Etkö sinä heitä tunne? Ehkä olen jonkun ihmeen kautta saanut osalleni Italian ilkeimmät roiston-alut. Mutta siitä ei kannata kiistää; kaikki he ovat yhtäläisiä. Valehtelioita ovat kaikki tyyni ja viekkaita järjestään — oi, niin viekkaita! Joka pojassa asuu koko pesue lurjuuksia. En tunne yhtään poikkeusta, en ole löytänyt ainoatakaan, joka ei milloin tahansa olisi valehdellut kuin vanha varas, yksin sentähden, että valehteleminen häntä huvittaa — Oh! — huusi hän ja pudisti nyrkkiänsä nenänsä alla — minkälaisia mallipoikia olen saanut osalleni! Kun vaan heitä muistelen, kuohuu vereni. Aatteles, nuo kyynärän korkuiset veijarit kirjoittivat minulle nimettömiä kirjeitä, täynnä hävyttömyyksiä. Muutamat väärensivät todistuksensa, ja tuntuipa siltä kuin olisivat kymmenen vuotta sitä tointa harjoittaneet. Oli yksikin, joka kokonaisen vuoden huvikseen matki tätä oikean olkapään liikettä ja teki sen aivan silmäini edessä kymmenesti päivässä, kertaakaan nauramatta, ett'en saisi syytä heittää häntä pihalle. Yhdeksän kuukautta hän kiusasi minua tuolla olkaliikkeellään; ja hän näki, että minä vapisin. — — Vieläkin kun tuota ajattelen, antaisinpa kuukauden palkan, kun saisin oikein pieksää sitä poikaa. Sitä paitsi — niin, monta muuta. Voisin lukea sulle pitkän litanian pelkkiä kiusantekoja. Lyhyesti, kaikki he ovat roistoja.

Emilio nauroi.

— Sinä naurat, sinä? — Mutta se on kieltämätöntä totta. Ainakin maalla varastavat he kaikki. Veiväthän kerran piipun taskustani. Oh, muistan hyvää opettajaamme, Megaria, kuinka hän ehtimiseen kertoi Rousseau'n Emile'stä: *Ihminen syntyy hyvänä*. Ennen kaikkea hän syntyy sikana. Oletkos

huomannut, millä vastenmielisyydellä lapsikakarot antavat pestä itseänsä. Ystävä, ole varma siitä, että ihminen on roisto kätkyestä alkaen. Minä sanon sinulle, että niin on asia. Pojat ovat tästä loistavimpana todistuksina. Sitten tulee itsekkäisyys, käsitys siitä, ett'ei ole mahdollista tehdä kaikkea pahaa jota mieli tekisi, lopulta pelko, joka pitää ihmistä hiukan aisoissa, sekä tottumuksen voima, joka jonkun verran häntä ojentaa. Mutta niinkauan kuin pelkkä luonto hallitsee, näet kyllä minkälaisia ovat: kynsivät äitinsä rintoja, lyövät niin pian, kuin kykenevät kättä kääntämään, repivät hyönteisiä palasiksi, nyhtävät höyhenet elävistä linnuista ja pistävät silmät sammakoilta. Katseleppas heidän tappelevan keskenänsä: he ovat kurjempia kuin Tsulukafferit. He puhuvat vain tappamisesta. Minulla oli oppilas, joka niin pian kuin rahaa sai, osti Turinilaisen sanomalehden lukeakseen puukoituksista. Hae sinä kiitollisuutta noista huonosti kesytetyistä pedoista. Koeta heihin ymmärrystä istuttaa! Ei vaikka kirveellä pään halkaisisit. Ja sitte tullaan ja puhutaan opettajille lempeydestä! Täytyy tosiaankin olla mielipuolen, uskoakseen että poikia voi kurissa pitää muuten kuin korvapuusteilla ja potkuilla. — Siis — kysyi Emilio — lyötkös niitä? Lerica vastasi ylenkatseellisesti: — En. — Hän mietti hetkisen. — Minä en lyö heitä, koska varmaan hakkaisin heidät kuoliaiksi. Kun joku on minua äärimmäisiin saakka ärsyttänyt, ett'en enää tiedä mitä teen, niin töytään häntä vastaan nyrkki pystyssä ja puistan nyrkkiäni hänen nenänsä alla, näin tällä lailla, rautaista nyrkkiäni, annan hänen sitä haistaa, sivelen hänen nokkaansa sillä sekä nimitän häntä roistoksi, karanneeksi rosvoksi ja siaksi. Oi, jospa saisin kiukkuni laskea valloilleen! Väliin pelkään saavani halvauksen. Enhän uskonut ihmissikiöitä semmoisiksi sioiksi, kuin nyt olen oppinut heitä tuntemaan koulupenkeillä. Mutta näetkös, jos heistä kerran vasta tulee sindacoja ja tarkastusmiehiä, eihän ne voi tulla pahempia kuin meidän nykyisetkään. Juokaamme sen asian päätökseksi ja puhukaamme muusta.

Lopun aikaa puhelivat seminaari-ajoista; mutta jälleen tultuaan Dara Grossan kadun pölyyn ja ihmishälinään, kääntyi puhe taas heidän virkoihinsa.

— Vai niin — sanoi Lerica ja pisti kätensä ystävän kainaloon — sinua tyydyttää "kasvattajan kallis toimi"?

— Tyydyttää ja tuottaa iloa — vastasi toinen; — ja minä koetan olla tyytyväinen osaani. Minä pidän pojista.

— No niin — sanoi korpraali pilkallisella äänellä — sinä olet entisesi kaltainen. Sinä olet sydämen opettaja. — Hän kuohahti jälleen. — Hitto vieköön, on minullakin sydän! Mutta ihmiset käyttäytyvät niin, että se pakahtuu kiukusta. Onko se minun vikani, että ne roistot luonteeni muuttavat? Mutta jo riittää; saa nähdä kuinka menestyn uudessa paikassani, Badotinossa. Olen päättänyt, ett'en ainakaan minä ole ensimmäinen, joka sytytintä heilautan. Kunhan vain pääsisin tuosta siunatusta oikeudenkäynnistä.

— Onko päätös tänään odotettavissa — kysyi Emilio.

— Tänäänkö? — Ei. Minä en suinkaan ole sen takia Turiniin tullut.

Hänen kasvonsa kirkastuivat, hän puristi ystävän kättä ja kertoi tulleensa pientä hempukkaa tapaamaan.

Emilio ei voinut olla nauramatta, niin lystimäiseltä asia hänestä tuntui: tuo kiivasluontoinen Goliat rakastuneena, kumarruksissa nuoren tytön vieressä.

— Niin — sanoi Emilio — kyllähän näkee, etteivät koulunpenkit anna sinulle kylläksi tyydytystä.

— Kuuleppas! — huudahti Lerica hehkuvien poskin, pysähtyi äkkiä ja pani kädet rinnalleen ristiin — eikös sekin ole sikamainen, tyhmä ja konnamainen vaatimus, että naimattoman opettajan muka tulee elää kuin pyhä Ludvig Gonzagalainen! Mutta sanoimpa niille herroille ajatukseni asiasta vasten silmiä. Pahin inkvisiitori oli eräs tekopyhä tarkastaja, joka kaikenlaisten syitten nojalla kävi ehtimiseen tyttökouluissa, ei suinkaan opettajattarien tähden, huomaa se — ne olivat hänelle liiaksi tuleentuneita hedelmiä — vaan oppilaitten vuoksi. Tuo gorilla pujahti aina kolmanteen luokkaan, jossa isoimmat tytöt istuivat. Oli näet ihastunut kolmanteen luokkaan. Aatteles; semmoisia konnankujeita. Koska hän tunsu oppilasten vanhemmat, useimmat talonpoikia taikka työväen luokkaan kuuluvia, oli hänellä muka aina asioita tytöille isältä tai sedältä, tärkeitä asioita, joita piti kuiskata heidän korviinsa. Silloin hän aina tarttui heitä käsivarteen tahi olkapäähän. Usein hän piti tarpeellisena katsella heidän kirjoitusvihkojaan ja tunki silloin penkkeihin istumaan, muka tarkemmin tarkastaakseen käsialoja. Riittänee, kun kerron mitä tapahtui eräänä aamuna: tarkastusmies oli tuskin luokasta astunut ulos, kun yksi tytöistä nousi julmistuneena paikaltaan, meni opettajattaren luo ja kuiskasi:

— Sanokaa herra tarkastusmiehelle, että jos hän vielä kerran panee kätensä minun polvilleni, niin minä annan hänelle korvapuustin ihan luokan edessä. — Oikea gorilla, sanon minä. Väliin hänellä, ohikulkiessaan, on muka jotain sanottavaa opettajattarelle ja huutaa tätä ulos, saadakseen,

opettajattaren portailla seisoessa, nähdä minkä väriset sukat sillä on. Siksipä opettajatar enää tulee vain ikkunaan. Ja semmoinen sika oli häpeemätön kyllä, tullaksensa puhumaan siveydestä, minulle, Carlo —

Tässä hän keskeytti juttunsa, tarttui lähellä töllöttävää poikaa käsivarteen, nosti hänet korkealle ja heitti seinustalle, samassa kuin ohikulkeva omnibus hipasi hänen takkiensa. Sitte ärjäsi pojalle: — Etkös näe, tolo, päälles ajettavan?

Lerica tarttui jälleen Emilion käsivarteen ja sanoi:

— Jos olisin ennen nähnyt koululaukun hänen selässään, olisin huoleti antanut heidän ajaa ylitse. Oletkos ennen nähnyt tuommoisia leukoja? — Hän muistuttaa kovin noiden nimettömäin kirjeitteni lähettäjästä. — Tahdonpa edeskinpäin vetää kuormaani enkelin kärsivällisyydellä, kuitenkin ainoastaan sillä ehdolla, että minua pidetään kunniaassa. Sitä vaadin niin kauan kuin Carlo Lericin veri virtaa suonissani; sen vannon kokonaisen krusifiksi-kasan kautta.

Hiukan hengitettyänsä hän pyysi Emiliota vielä kerran lausumaan uuden paikkansa nimen; Altarana, toisti Lerica ja muistutteli mielessään, että se oli vain muutaman kilometrin päässä Azzornosta, missä Labaccion kuuluisa setä asui.

— Jos setä rupeaa kuolemaan — sanoi Lerica — saatpa iloksesi nähdä Labaccion rientävän sinne perintöä hakemaan. Se on totta, Azzornossa minulla on serkku, joka on opettajana. Altaranassa näet erään kauniin, pienen opettajattaren, jota serkkuni naiskentelee. Siellä löydät myös kauhean sindacon, itse pääukkoa häijymmän. Minä sanon sinulle, he ovat sikoja kaikki tyyni.

Emilio kysyi uteliaana, tiesikö toinen enemmänkin. Lerica ei tuntenut oloja tarkemmin, sillä serkku oli kirjoittanut yhden ainoan kerran. — Muuten voin sanoa sulle — lisäsi hän — että piankin työnnät hänet syrjään. Kukapa tietääkään kuinka monta valloitusta olet tehnyt noilla viiksilläsi, pikku jesuiitta. Ettäs sitte silmäsi! Vietävätä, miksikä minulle syntyessäni annettiin tällainen häränturpa! — ja hän löi nyrkillä leukaansa.

Rupesi hämärtämään, kun olivat ehtineet Piazza San Carlolle. Korpraali vilkaisi ympärilleen ja katseli sitten kelloaan.

— Rakas ystävä — sanoi hän hieman liikutetulla äänellä — hyvin ikävältä tuntuu jättää sinua. Minä matkustan huomisen aamuna ensimmäisellä junalla. Vielä yksi yö on minun viettäminen sikamaisessa majatalossani, jossa nukun jalat ulkona vuoteesta. Kovin oli hauskaa tavata sinua. Tiedäthän, että aina olen pitänyt sinusta. Kirjoita joskus. Jos jonakin päivänä saat kirjeen, merkityn vankilan leimasimella, niin tiedät sen olevan Carlo Lericalta, joka on nuijannut kuoliaaksi jonkun kunnallishallituksen.

Emilion täytyi kohota varpailleen, voidaksensa suudella ystävästä poskelle. Lericin toinen viiksi pisti harjan tavoin häntä nenään. Sen jälkeen korpraali asettui pilarin taakse porttikäytävään ja Emilio riensi rautatien-asemalle, hartaasti haluten päästä pois lyhtyjen valosta, korkeain rakennusten suojasta ja ihmisjoukon jaloista, jotka kaikki tekivät hänet alakuloiseksi ja lisäsivät hänessä oman vähäpätöisyyden ja yksinäisyyden tunnetta.

Altarana.

Sindacon ohjelma.

Altaranan kylä on Länsi-Alpein rinteellä. Se on muodostunut kahdesta kaareen kääntyvästä huonerivistä, joita yhdistää kivisilta, minkä alitse puro vallattomasti heittäytyy isompaan, laakson kanssa samannimiseen virtaan. Tämä laakso on jylhässä seudussa, paistavan lumihuippuisen vuoren juurella, minkä jyrkällä rinteellä taajaan kasvaa pyökki- ja kastanjapuuta, leppää ja koivua, ja metsän lomitse pilkoittaa sieltä täältä taloja ja huviloita, jotka yhdeksän kuukautta vuodesta ovat haudan tavoin suljettuina. Kylässä on yksi ainoa pitempi katu, joka siellä täällä — kirkon, raatihuoneen, apteekin ja soman ravintolan edustalla — laajenee säännöttömäksi toriksi. Ravintola avataan aina Kesäkuussa ja suljetaan ensi pakkasilla. Aasukkaat koettavat ahkeruudellaan ja säästäväisyydellään korvata karun luonnon liian niukkoja antimia, sekä elävät enimmäkseen maidolla ja polentalla. Vaimot tekevät työtä kuin juhdat, miehet siirtyvät lämpimän tultua muuanteen työnansiolle ja palaavat vasta talveksi; se lienee edullista väenlisäykselle, sillä joka nurkassa täällä näkee keltatukkaisia, punaposkisia, likaisia lapsiparvia. Muutamien kilometrien päässä Altaranaa alempana on maantien vieressä pieni kylä, Case Rosse, joka kuuluu samaan kuntaan. Koko paikkakunta on kesäisin hyvin ihana tummine lehtoineen, lukemattomine loistavine kukkineen ja vienosti lorisevine metsäpuroineen; syksyisin ja talvisin vallitsee kaikkialla hiljaisuus ja pimeys, ainoastaan syvällä kuohuva virta täyttää laakson kohinallaan, johon

väliin sekaantuu seppien takomisen synnyttämää kalketta.

Päivää jälkeen Emilion tulo astui hänen luokseen pieni, ryöväriin näköinen mies, jolla oli kierot silmät, tuuhea harmaa parta ja laajalierinen korkea hattu. Kimeällä äänellä hän, sindacon lähettämänä, pyysi opettajaa määrättyllä ajalla saapumaan raatihuoneelle, johon koko opettajakunta oli kokoontuva. Tuo pieni mies oli kunnan vahtimestari, entinen kivenhakkaaja, joka kiviä poratessaan oli menettänyt toisen silmänsä ja jota siitä syystä yleisesti kutsuttiin *silmäpuoleksi*. Sitä haukkumanimeä hän tyynesti kärsi, paitsi silloin kun oli juovuksissa.

Määrättyllä ajalla Emilio saapui raatihuoneelle, uteliaana näkemään kaikki vastaiset toverinsa samalla kertaa; sillä liian aikainen maailmankokemus oli hänessä herättänyt tuota uteliaisuutta, joka haluaa oppia tuntemaan uusia ihmis-originaaleja, ja joka tavallisissa oloissa herää vasta myöhemmällä iällä. Kolme opettajatar ja kaksi opettajaa oli jo raatihuoneen salissa; se oli kapea ja matala huone, jonka keskellä seisoi iso pöytä, muodostettu neljästä erikorkuisesta pöydästä, joita yhteisesti peitti vihreä, koinsoymä liina. Huone tuli homeelle ja pölylle, niinkuin ikkunoita ei vuoteen olisi auki pidetty.

Hätäileväinen, pieni mies, puettu puolittain palvelian, puolittain puotiherran tapaan, viikset kuin kissalla, esitteli ensin itsensä kunnan sihteerinä sekä nimitti sitten Emilion tulevat työtoverit: Neiti Pezza, toisen ja kolmannen luokan opettajatar; neiti Vetti, Case Rossen yhteiskoulun opettajatar; rouva Falbrizio, ensi luokan opettajatar; herra Calvi, ensi luokan opettaja.

Emilion huomio kiintyi neiti Vettiin, joka enemmän teeskennellen kuin ujoudesta loi silmänsä maahan Emilion häntä katsellessa. Epäilemättä tämä oli Lerican mainitsema opettajatar. Neiti Vetti oli tummaihonen ja käytti puuteri-jauhoa peittääkseen hiukan rokon-arpista ihoansa; hänen pieninkin liikkeensä ilmaisi, että saalin alla oli kätkeytyneenä notkean tanssijattaren ruumis. Neiti Pezza oli kolmenkymmenen vuotias, kellahtava, pehmeäsilmäinen nainen, puettu sen tapaan, joka ei enään ulkomuodostaan välitä. Rouva Falbrizio oli 50-vuotias, jäykän ja viekkaan näköinen talonpoikaisnainen, liina päässä, esiliina edessä, sivulla riippuivat sakset. Herra Calvi, pitkä ja kaljupää, oli puettu vihreään, kovin huonosti istuvaan takkiin.

Viiden minuutin päästä astui sindaco sisään, tarkastusmies seurassaan.

Sindaco oli neljä vuotta ollut nykyisessä toimessaan. Hän oli perustanut kylän ison ravintolan, mutta nyt vetäytynyt yrityksestä ja käytti kaiken aikansa omaisuutensa, kahden runsasmetsäisen maatilan hoitoon. Sindacon kasvatit ilmaisivat hänen entistä ammattiaan; hänellä oli leveä, parraton, punakka kokinnaama sekä pitkät ja ulkonevat huulet, joiden takaa pilkoitti hänen suuret, valkoiset hampaansa. Hiukset olivat lyhyiksi kulutetut ja kaula lyhyt.

Hän astui sisään näytteliän tottuneeseen tapaan, hymyeli kaikille ja sanoi: — Tehkää hyvin ja istukaa, hyvä herrasväki.

Kun olivat saaneet asettuneiksi pöydän pitkälle puolelle, istui hän tarkastusmiehen kanssa vastapäätä.

Juuri tänä vuonna oli koulupakon astuminen voimaan ja siitä syystä oli sindaco kutsunut opettajiston kokoon, antaakseen heille muutamia neuvoja ja kehoituksia.

Hän alkoi puheensa ujostelematta, teki ehtimiseen kielipillisiä virheitä ja lausui joka sanan suurella painolla.

— Nyt on se vuosi, hyvä herrasväki, jolla me astumme uuden pakkolain voimaan koulunkäynnin suhteen; jonka vuoksi olen teitä kokoon kutsunut. Te tunnute minut ja tiedätte miten intohimoisesti harrastan opetus-asioita. Tänä vuonna täydymme toimia kaksinkertaisilla voimilla. Jo tästä hetkestä alkain, tarkoitan minä. Meidän on alkaminen elämän tai kuoleman taistelua tietämättömyyden kanssa. Elämän tai kuoleman taistelua. Ne ovat sanani. Laki on pyhä. Meidän tulee saattaa kaikkia sitä kunnioittamaan hyvällä, kehoittaa vanhempia ja perheitä, saada luokat täyteen ja kunnostamaan itsensä. Minä puolestani selitän käyväni suoraan tietäni, kenenkään muotoon katsomatta, ja nyt on sihteerin antava teille jokaiselle luettelon koulu-iässä olevista lapsista, jonka olemme tehneet suurimmalla tarkkuudella ja sääntillisyydellä. Minä kerron sen vielä: me emme saa väistyä, vaan ne vanhemmat, jotka laiminlyövät, ovat oitis pretorille ilmoitettavat. Kaksi ensimmäistä sakkoo ovat viisikymmentä centesimiä ja niin eteenpäin kolme lireä, kuusi, kymmenen lireä. Minä pyydän teitä itseänne ilmoittamaan oppilailenne asiasta, ja hätätilassa käymään isäin ja äitien luona neuvomaan ja nuhtelevaan. Siis, jos alamme vuotemme hyvin, käy kaikki muu hyvin, kansan siunaukseksi. Lauseemme olkoon: sivistys ja väsymätön voima. Tämä olkoon yleisesti puhuttu lain käytännöstä.

Kaikki odottivat nyt, kun alkulause oli ohi, itse puhetta, mutta huomasi pian, että siihen se loppuikin.

— Mitään muuta — pitkitti sindaco — ei minulla ole sanomista. Herra sihteeri, antakaa luettelot. Sihteeri, joka suurella tarkkuudella oli puhetta seurannut, hyppäsi alas tuolistaan ja jakoi luettelot. Sindaco nousi paikaltaan, kaikki muut tekivät samoin. Emilio vilkaisi luettelonsa; oppilaita oli seitsemänkymmentä neljä.

Niinkuin hallitsiat juhlallisissa vastaan-otoissa puhui sindaco muutaman ystävällisen sanan heille kullekin, paitsi rouva Falbriziolle. Emilio huomasi, että sindaco, puhuessaan neiti Vettin kanssa, lähenee tarpeettoman likelle, niin että nenät melkein koskivat yhteen, ja että opettajattaren olossa ja puheessa oli jotain heikumallista. Sitten kysyi sindaco neiti Pezzalta, kuinka tämä voi ja puisteli osan-ottavaisesti päätään, Calvilta kysyi hän tuttavallisesti: — Kuinkas käy uuden aapiskirjan? Valmistuuko se pian? — Opettaja antoi matalalla äänellä pitkiä selityksiä, joista ei ollut loppua tulla, samalla vahvistaen puhettaan vilkkailla eleillä. Lopuksi kätteli sindaco Emiliota ja kertoi vielä ohjelmansa: — Me ymmärrämme toisemme. Sota elämästä tai kuolemasta tietämättömyyttä vastaan. Se olkoon lippumme. Jos tästä olemme yksimielisiä, olemme sitä kaikessa muussa.

Näillä sanoilla hän hajotti kokouksen.

Pakollinen koulunkäynti.

Emilio ymmärsi kohta, että sindacon sotaisan ohjelman alla piili koko joukko puoskarimaisuutta ynnä melkoinen määrä sitä pahaa vikaa, jolle oli julistanut verivihollisuutta. Mutta hän ajatteli, ett'ei ainakaan tuo sindaco tulisi häntä kiusaamaan kieliopillisilla saivarruksilla.

Käydessään kouluhuoneistoa katsomassa, Emilio sai sen käsityksen että hänen ennen tietämättömyyttä oli taisteltava siivottomuutta vastaan.

Poikakoulu oli vuoren juurella sijaitsevan vanhan rakennuksen alikerrassa, josta oli väliseiniä otettu pois. Yläkerrassa oli tyttökoulu toisella puolen käytävää, ja vastapäätä sitä asui kunnan vahtimestari vaimoineen. Emilion luokkahuone oli matala, kahdella pienellä rautaristikkoisella ikkunalla varustettu sali, jonka pitkä kamiini-torvi jakoi kahteen osaan. Katto oli mustaksi savuttunut, peräseinä täynnä rasvamerkkejä lasten päistä, muissa seinissä mustepilkkuja, ikkunoista roikkui paperiliistoja, nurkista hämähäkin verkkoja ja seinillä riippui neljä ajan ja kosteuden pilaamaa julistusta, joista kaksi vuodelta 1847. Olipa huoneessa likainen luutakin. Kun Emilio ensi kerran näki tulevan luokkahuoneensa, johtuivat hänelle mieleen seuraavat Tommaseon[13] sanat: — jos koulu ei ole temppele, on se luola. — Tässä ainakin mietelmä oli toteutunut.

Siitä huolimatta alkoi Emilio työtään hyvällä tahdolla. Koulupakko antoi hänelle uutta intoa, aivan kuin olisi uusi, parempi aika koittanut opettajalle, aika, jolloin vanhemmat, nähdessään koulunkäyntiä vaadittavan pyhänä, yhteiskunnallisena velvollisuutena, kunnioittaisivat opettajaa ja jollakin tavoin kokisivat helpoittaa hänen työtään, ainakin siten, että kehoittaisivat poikiaan koulua rakastamaan ja päästäisivät heidät sinne joka päivä. Emilio päätti puolestaan tehdä minkä voi lain täytäntöön saattamiseksi.

Koulun alkajaispäivänä saapui Emilion luokkahuoneeseen koko sarja terveitä, paksuja poikia, joilla oli vuoriasukkaan kaunis iho, tyyntä mielenlaatua ilmaisevat siniset silmät ja pään muodostuksessa jotain, joka teki heidät lujamielisen näköisiksi. Saapuville tuli viisikymmentä kolme, vaikka luettelo koulu-iässä olevista ilmoitti niitä olevan seitsemänkymmentä neljä. Tosin eivät kaikki seitsemänkymmentä neljä olisi mahtuneet luokkahuoneeseen, mutta sitä ei oltu ajateltu.

Muutamain päivän kuluttua Emilio teki useita muistutuksia oppilasluetteloon, antoi sen sihteerille, jätettäväksi sindacolle, sekä kysyi häneltä yhtä ja toista oppilaitten vanhemmista, koska näet aikoivat mennä heitä muistuttamaan.

Melkein kaikki asuivat kaukana kylästä. Emilio päätti suorittaa pari, kolme käyntiä päivässä, asettaen kävelyretkensä sen mukaan. Hän aloitti hartaalla totisuudella retkensä, mietittyään valmiiksi muutamia lyhyitä, järkeviä varotussanoja, joiden hänen mielestään piti varmasti vaikuttaa. Mutta siitä harhaluulosta hän piankin pääsi. Vaikka hän esiytyi kohteliaana ja ystävällisenä, otettiin häntä joka paikassa äreästi vastaan. Muutamat selittivät suoraan, ett'eivät aikoneet lähettää poikiansa kouluun siitä syystä kun tarvitsivat heitä kotona ulkotöissä; toisten mielestä koulu oli liian kaukana. Muutamat sanoivat poikiansa sairaksi; mutta heidän puhuessaan seisoi poika vieressä leipää jauhaen.

Emilio koetti ensin neuvoa hyvällä, mutta uhkasi lopulta lain kovuudella. — Oh, sakkojako! — sanoivat he — vieläkö mitä! Saa nähdä, onko herra sindacolla uskallusta temmata pois leipää suustamme. — Muutamat nauroivat ja väittivät kaiken lopulta rajoittuvan siihen, että vanhempain nimet kirjoitettiin pretorin ilmoitustaululle, josta ei kukaan edes niitä nähnyt. Eräs talonpoika hyökkäsi Emiliota vastaan, sanoen: — Se nyt vielä orjuudestamme puuttui! Eikö ollut kylläksi jo verojen ryöstössä; pitkö siihen lisättävän pakollinen koulunkäynti! Herra sindaco saa pojan sijaan palkata minulle palvelian. Kuulkaas,

tuleeko herra pretori viemään lehmiäni laitumelle? Kysytäänpä uskaliaisuutta, herra opettaja, kun tulette tällaisille asioille.

Kummallisimpia kaikista olivat kuitenkin ne, jotka juttelivat tyynesti asiasta, ikäänkuin olisivat tehneet hallitukselle suuren palveluksen, lähettämällä poikansa kouluun, palveluksen, joka heitä oikeutti jonkunmoiseen vahingonkorvaukseen. — No niin — sanoi muudan heistä isossa seurassa — jos hallitus tahtoo pojat kouluun, niin antakoon meille vuotuista apua. Saavathan sotamiehetkin elannon ja palkan. Nyt hallitus tahtoo koululapset; se saa ne siis elättääkkin.

Kuitenkin kolme tahi neljä noista yhdestäkolmatta vastahakoisesta perheestä lähetti poikansa kouluun, osittain pelosta osittain myöntyväisyydestä. Mitä muihin tuli, huomasi Emilio, ett'ei hän voinut muuta tehdä, kuin odottaa sindacon ankaruuden seurauksia ja jättää omat käännytyspuuhansa sikseen.

Kirkkoherra ja sihteeri.

Emilio oli saanut asumuksen pienessä tummanvärisessä rakennuksessa, vähän matkan päässä koulusta; alikerrassa asui kunnallishallituksen sihteeri ja ylikerrassa, paitsi Emiliota, neiti Pezza vanhan sisarensa kanssa. Rakennus oli kulmatalo, jonka avoin piha antoi laaksoon päin. Pihanpuolella oli ylikerrassa palkonki, jonka toisesta lasiovesta pääsi opettajattaren pieneen asumukseen, toisesta Emilion huoneeseen; palkonki oli puuaitauksella kahtia jaettu.

Naimattomalla sihteerillä oli alikerrassa yksi huone ja kyökki, johon eräs vanha vaimo tuli kahdesti päivässä hänen ruokaansa valmistamaan. Emilio sopi vaimon kanssa niin, että tämä samalla valmistaisi hänellekin päivällisruokaa; hän söisi kumminkin omassa huoneessaan. Yhteinen keittäjä antoi Emiliolle aihetta tutustumaan tuon teräväleukaisen, piikkiviiksisen pikku sihteerin kanssa, jonka suuri ujous oli raatihuoneessa herättänyt hänen huomiotansa. Pienellä miehellä oli aina tapana, yksin kotonansakin, puhua matalalla äänellä ja katsella ympärilleen, niinkuin olisi pelännyt joka tuolin taakse urkkijan kätkeytyneen. Emilio oitis mieltä tuohon miesparkaan, jossa kaikki hänen toimeensa kuuluvat vaikeudet, tuskat ja vaarat näyttivät saaneen ruumiillisen ilmentymuotonsa; ja vaikka puhe tietysti kävi jotenkin hitaasti, kun näet oli aivan mahdotonta saada häntä päästämään suustansa varomatonta sanaa tahi yleensä muuta kuin hyvää arvostelua kunnan viran-omaisista ja heidän teoistaan, viihtyi Emilio hänen kanssaan ja vietti mielellänsä illat hänen huoneessaan.

Eipä kauan viipynyt ennenkuin Emilio keksi sihteerissä pahan tavan; hän joi, mutta kotona yksinänsä, kentiesi vasta pimeään tultua. Emilio huomasi sen siitä kaksinkertaisesta innosta, jolla hän illalla rupesi asian-omaisia kehumaan. Juuri semmoisena hetkenä hän kerran mainitsi kirkkoherran parantuneen ruusutaudista ja kehotti varovasti Emiliota lähtemään kirkkoherraa tervehtimään. Kuullessaan Emilion aikovankin sinne, hän ilahtui ja kuiskasi: — Se on aina viisainta.

Sen kokemuksen nojalla, mikä Emiliolla oli Piazzenan kirkkoherrasta, läksi hän hyvin vastenmielisesti papin luo, vakuutettuna, että kohtaisi samanlaisen jumalanpalvelian. Mutta hän löysi, ei ainoastaan aivan toisenlaista, vaan vieläpä ilmiön, jonka laista ei koskaan ennen ollut tavannut.

Emilion tullessa kirkkoherra istui pitkän, kapean huoneen perällä, ikkunan luona pienen pöydän ääressä, jolla oli yksi ainoa avattu kirja. Alkoi juuri hämärtää ja ulkona satoi. Huone oli niin pimeä, ettei olisi voinut arvaamallaakaan arvata papin ikää, ellei hänen terävät piirteensä, valtainen otsansa ja kotkannenänsä olisi kuvautuneet iltahämyn valaisemaa ikkunaa vastaan; tuo sivukuva ilmaisi täysissä miehen voimissa olevata miestä. Hänen tapansa vieraita vastaan-ottaa oli yhtä jyrkkä ja omituinen kuin ulkomuotonsakin.

— Kiitän teitä käynnistä — hän sanoi opettajalle lyhyesti ja kirkkaasti sekä ääntäen tavalla, joka, vaikka hiukan murteellinen, ilmoitti melkoista sivistynyttä. — Mutta jos olette tulleet tänne puhumaan kanssani koulusta, niin olette turhaan itseänne vaivanneet.

Opettaja hämmästyi ja kysyi miksi, mutta lisäsi heti kuivasti: — Olen tullut tänne täyttämään kohteliaisuuden vaatimuksia.

— Vai niin, no sitä parempi — jatkoi pappi. — Aion suoraan sanoa teille käsitykseni asiasta. Minä en ollenkaan sekaannu kunnan kouluasioihin siksi, että ehdottomasti hylkään kaiken, mitä siellä tehdään. Olkoon sanottuna. En hyväksy sitä tapaa, jolla siellä puhutaan uskonnosta, jolla lapsia kasvatetaan, en niitä perusteita, joiden mukaan opettajia valitaan, opetussuunnitelmaa säädetään, oppikirjoja määrätään, en mitään hyväksy; ja kun en saa kaikkea aivan toisenlaiseksi, olen mieluummin ääneti, ett'en turhaa melua nostaisi.

Opettaja yritti puhumaan.

— Se on turhaa — keskeytti pappi — pyydän anteeksi. Jos olisittekkin aivan samaa mieltä kuin minä,

olisi puheemme kumminkin hukkaan heitettyä aikaa, sillä ette kumminkaan voisi opettaa omien ja minun aatteitteni mukaisesti. Kansakoulu on semmoinen kuin se on tahi jommoiseksi se on tehty, eikä yksikään opettaja voi sitä muuttaa. Minussa on nyt kerran se järkähtämätön vakaumus, että jos ei jumalallista lakia panna lastenkasvatuksen perustukseksi, ei sen pohjaksi saada muuta kuin koko joukko mielettömimpiä vastakohtia, ja että siis koulu semmoisena kuin se nyt on, uskonnon-opetus sivuseikkana — rehellisempää sitten olisi jättää se tykkönään pois — s.o. koulu, joka sysää Jumalan nurkkaan, ellei häveten peitä häntä kokonaan, semmoinen koulu on nuorison turmio ja samalla yhteiskunnan perikato. En ole mikään oppinut mies, enkä voi ajatuksiani paremmin lausua. Mutta olen tästä yhtä varma kuin jostakin mittaus-opillisesta totuudesta. Se on tosin pappi, joka teille puhuu, mutta minä vakuutan, että vaikka en olisikkaan pappi ja vaikkapa en uskoisi yhtään mitään, olisin kumminkin vakuutettu siitä, mitä olen teille puhunut. Saman selityksen olen antanut sindacolle, jonka kanssa en tule toimeen. Sentähden en ruvennut pyydettäessä tarkastusmieheksikään. Minä en ole tekemisissä lasten kanssa muuten kuin kirkossa. Te saatte tehdä ja sanoa koulussanne juuri mitä tahdotte. Tämän ajan koulua en tunnusta. Antakaa anteeksi suorapuheisuuteni, me olemme nyt kerrassaan toisiamme ymmärtäneet.

Emilio oli kahden vaiheella pitkö suuttua tämmöisestä puheesta vai tekeytyä väliäpitämättömäksi; vaan papin suorapuheisuus herätti hänen kunnioitustansa ja hän sanoi: — No niin, te pysytte vakaumuksessanne ja minä omassani. Minä olen rehellinen mies ja semmoisena kasvatan poikia; siinä on minulle kylläksi.

— Siinä ei ole kylläksi — sanoi pappi.

Opettaja katsoi häneen.

— Teistä on tullut kunnan mies — jatkoi kirkkoherra ja nousi seisomaan — siksi että teitä pienestä pahasta on kasvatettu tavalla, jota ette enään itse voi kasvatuksessanne käyttää, s.o. uskonnon perustuksella. Siksi ovat pojat tähän aikaan pahempia kuin ennen, ja ne jotka kasvavat tästä lähtein, tulevat vieläkin pahemmiksi ja niin eteenpäin, siksi kun kaikki hukkuu. Syynä siihen, ett'ei kaikki jo tätä nykyä käy aivan nurinpäin, on se, että opettajat, perheet ja koululapset, joko vasten tahtoansa taikka tietämättänsä, vielä seisovat toisella jalalla vanhan perustuksen raunioilla. Kun niitä raunioita ei enää ole, katsokaa, tuleepa päivä, jolloin opettajat eivät uskalla sanoa oppilailleen edes: — Älä varasta. — Sitä eivät silloin enää muut sanokkaan kun vahtisotamiehet, — jos niitäkään enää löytyy. Jumala antakoon, että olisin sieluni autuudesta yhtä varma kuin tästä asiasta.

— Ainakin — sanoi nuori mies naurahtaen — olen minä varma siitä, ett'en itse sitä päivää näe.

— Kuinka vanha olette?

— Kolmenkolmatta.

— Parasta — sanoi kirkkoherra — kun ette liikoja toivo. Hyvästi.

Emilio oli koko nuorukaissielunsa lämmöllä liian innostunut ja rakastunut aatteisinsa, päästääksensä tätä keskustelua mieltään häiritsemään; hänessä heräsi sitäpaitsi omituisia epäilyksiä itse miehen suhteen. Hän oli papin kasvoissa ja sanoissa ollut huomaavinaan jotakin, joka ilmaisi juuri tuon lujan uskonnollisen vakaumuksen puutetta, mistä hän kuitenkin tavallaan kehuu; ja jos hänessä sitä oli, miksi se vetäytyi syrjään eikä urhoollisesti astunut taistelemaan saattaakseen itselleen voittoa. Ei, noin ei olisi sivistynyt ja sielunsa pohjasta Jumalaa pelkääväinen mies puhunut nuorukaiselle; semmoista puhetta hän ei olisi koskaan kuullut niiltä vanhoilta papeilta, joita oli lapsuudessaan tuntenut ja joita hänen äitinsä oli arvossa pitänyt; joiden rauhaisa ääni vielä kaikui hänen korvissaan, enemmän vakuuttaen soinnullaan kuin sanojensa sisällyksellä. Emilio luuli olevansa varmana siitä, ett'ei kirkkoherra koskaan rukoillut eikä koko elämässään ollut vaikuttanut yhdenkään uskovaisen ihmisen sydämmeen. Hän ei saattanut olla uskovainen pappi. Kuitenkin käsitti Emilio hänen sanoneen suoraan ajatuksensa. Kuinka semmoinen ristiriitaisuus oli mahdollinen? Hän olisi ehkä asian käsittänyt, jos olisi pappia enemmän tuntenut. Tällä hetkellä hän ei ymmärtänyt.

Tämä arvoitus pyöri Emilion mielessä hänen lähtiessään kirkkoherran talosta; mutta samalla siihen pyrki lohduttava ajatus: — Ei siis tuokaan pyri tunkeutumaan minun ja poikaini väliin.

Omituinen opettaja.

Ensimmäiset viikot vierivät levollisesti koulussakin. Emilio oli palannut entiseen menetystapaansa, jonka heittäminen oli viimeisinä kuukausina Piazzenassa tuottanut niin paljon ikävyyksiä. Vastoin kaikkien luuloa — sillä määräaika oli ohitse — sakoitettiin niskoittelevia vanhempia. Eräänä päivänä saapui eräs isä kouluun ja haukkui kaikkia viran-omaisia; mutta hänellä oli kumminkin poika mukanansa. Viisi, kuusi muuta vastahakoista lähetti sinne poikansa. Sindaco ei siis hellittänyt. Emilio

rupesi pitämään hänestä, ja näyttipä siltä kuin sindacokin olisi mieltynyt Emilioon, koska uskoi iltakoulun hänelle. Hän tuli eräänä aamuna kouluun vartavasten esittäöksensä tätä Emiliolle.

— Herra Calvi — sanoi sindaco — on kunnan opettaja ja lahjakas mies, mutta hänellä on muuta tehtävää — — — Sitä paitsi vaativat uudet laitokset nuoria voimia; se on minun ajatukseni. Huomenna julistetaan ilmoitus kouluun kirjoituksesta ja ensi viikolla aloitamme. Saatte nähdä, että uudistamme koko paikkakunnan.

Viikkoa myöhemmin piti Emilio ensimmäistä tuntiaan iltakoulussa, jossa oli kaksikymmentä oppilasta, osittain nuorukaisia, osittain täysi-ikäisiä miehiä: nikkarin oppilas, kaksi seppää, muutamia paimenia, torninvahti sekä eräs äijä, joka oli samalla parran-ajaja ja kalastaja. Muutamat heistä osasivat jo lukea ja laskea vähäisen ja tulivat nyt tietojansa kartuttamaan. Nämät uudet oppilaat, joiden kurinpito ei vinyt Emiliolta ainoata ajatustakaan, virkistivät häntä suuresti ja antoivat hänelle paljon uusia havainnoita. Mitä taas itse opetukseen tulee, tuottivat ne hänelle uusia vaikeuksia, sillä hänen piti opettaa niitä aivan toisin kuin lapsia: käyttää pikaisempaa opetustapaa, kosketella ainoastaan tärkeimpiä seikkoja, toisin sanoen, käyttää kuivaa oiko-opetusta. Pahinta oli, että luokassa löytyi yksi ainoa, keskeltä kattoa riippuva lamppu, jonka piti valaista kaikille; oppilaitten oli pakko tunkea kaikkien yhteen kasaan lampun alle, ja sittenkin ne, jotka istuivat äärimmäisinä, vetäisivät tikulla tulta, kun tuli vaikeampia, pienikirjaimisia sanoja. Mutta kaikissa oli hyvä opin halu; sitäpaitsi oli huone lämmin, joka seikka usealle oppilaista oli harvinaisena nautintona. Yksi ainoa asia Emiliota häiritsi; Calvi saattoi näet loukkautua luottamuksesta, jota osoitettiin nuoremmalle opettajalle; mutta käytyään näinä päivinä muutamia kertoja hänen luonaan ja opittuaan häntä tarkemmin tuntemaan Emilio kokonaan rauhoittui senkin asian suhteen.

Herra Calvi, ajattelia ja edistyksen mies, oli hiukan eriskummainen. Häneltä puuttui ainoastaan jokin vähäinen mutta kuitenkin aivan välttämätön ominaisuus ollaksensa älyniekka. Hän käytti kaiken aikansa keksiäkseen uusia metoodeja, joilla hän sitte kokeili, joka kuukausi uudella, ja toivoi aina tekevänsä ihmeitä; mitä oppilaat tästä hyötyivät, saattaa kukin opettaja itse ymmärtää. Hän keksi luku-, kirjoitus-, lasku-, kasvatus-, muistinharjoitus-, lyhyesti jos jonkinlaisia metoodeja.

Yhteen aikaan oli Calvi opettanut aakkosia siten, että kirjaimen sijaan antoi lausua jonkun eläimen nimen, joka alkoi juuri sillä kirjaimella, esim. Apina, Karhu j.n.e.; mutta hänen oli pian lakkaaminen, sillä syntyi sekasotkua, joka herätti aivan äänestä, hillitsemätöntä iloa oppilaissa. Samaan tapaan oli hän kahtena ensimmäisenä kuukautena antanut oppilaiden kirjoittaa monivärisillä liiduilla, sillä hänen mielestään värien moninaisuus vaikuttaisi hyvää oppilaitten sekä silmiin että henkiseen kehitykseen. Hän oli myöskin keksinyt tavan, jonka mukaan voisi kirjoittaa vasemmalta oikealle.

Kurinpidon suhteen oli Calvi yhteen aikaan noudattanut kostonlakia: jos poika haavoitti toista rautanaulalla, niin opettaja otti naulan ja pisti sillä rikollista. Kasvatusopillinen sääntö, joka neuvoo aina täyttämään, mitä kerran on uhannut, tuotti hänelle muutamasti paljon ikävyyksiä. Eräänä päivänä, näet, oppilaat toivat kouluun koppakuoriaisia. Calvi sanoi, että jos tämä toistamiseen tapahtuisi, pakottaisi hän syyllistä syömään tuomansa elävän. Hän täyttikin todella uhkauksensa: erään poikaraukan täytyi niellä koppakuoriainen; mutta poika juoksi heti kotiin, antoi yön elävän ja huusi kuin riivattu. Muuten oli Calvi melkein liiankin hyvä ja anteeksiantavainen koululapsille. Pienet julmuutensa hän harjoitti ainoastaan avatakseen uusia uria kasvatustieteelle.

Useampien kasvatus-opillisten aikakauskirjain väsymättömänä kirjeenvaihtajana hän lähetti painettaviksi suunnitelmia ja jos jonkinlaisia kyhäyksiä; koulussa hän kirjoitti kirjeensä ja esitelmänsä, luki siellä sanomalehdet, teki muistiinpanonsa ja mietti alati. Hänen opettajapöydällään näki sikin sokin kirjoja, paperipalasia, muistiinpanoja, sikaarin pätkiä, kaulaliinoja ja kaikenmoisia pieniä kasvatus-opillisia esineitä, joita hän itse oli valmistanut; siellä täällä oli erivärisiä musteita sisältäviä pulloja. Luontoperäisestä matkimishalusta tekivät sitte pojatkin pöydistänsä pieniä joulunäyttelyitä, joihin kuljettivat kotoaan vähän kutakin.

Näistä huolimatta sindaco piti kekseliäästä Calvista, jonka ehdoituksia hän poikkeuksetta hyväksyi, vaan ei toteuttanut ainoatakaan. Väliin Calvi ehdoitti komitean asettamista kansan sivistyksen levittämiseksi; väliin tahtoi pidettäväksi "henkistä juhlaa" koulukassan hyväksi; kerran tahtoi panna toimeen yleistä lausuntokilpajuoksua; kuten hän tuumaansa nimitti. Hän aikoi näet antaa oppilaittensa juosta kilpaa ja samalla lausua tilaisuutta varten sepitettyjä runoja. Tämä koe tuottaisi erinomaisia ja varmoja tuloksia siitä, mitä liikkeen lisääntyminen mahdollisesti vaikuttaa muistiin ja ääntämis-eliminiin. Tämmöisiin ajatuksiin vaipuneena ei Calvi koskaan, niinkuin muut opettajat, valittanut kurjaa osaansa, eikä kentiesi tuntenutkaan oloansa huonoksi. Hän oli omaa voittoa pyytämätön edistysmies. Jonkun aikaa oli hän kirjoitellut uutta aapiskirjaa, perin uusi aate, joka, jos se onnistuisi, tekisi hänet kuuluisaksi ja rikkaaksi. Toinenkin uusi aate eli näinä päivinä hänen päässään; hän aikoi ehdotella Rikoslakia lukukirjaksi valtakunnan alkeiskouluihin, ja joka kerta Emiliota tavatessaan hän tälle kauan puhui asiasta ja vakuutti rikoslain, sopivasti jaettuna eri luokkakursseihin ja tarpeenmukaisesti

selitettynä, omistavan juuri ne ominaisuudet, joita kansakoulun oppikirjalta vaaditaan. Toisiakin tuumiansa hän ilmaisi nuorelle opettajalle ja teki sen aina muodolla, josta toinen saattoi lukea: — Tämä on yksi minun aatteitani — antaakseen Emilion ymmärtää, että ne hänelle uskottiin omistus-oikeuden loukkaamattomuuden ehdolla. Tavallisesti hän lisäsi: — Älä vielä kerro sitä kenellekkään.

Calvi eleli tyytyväisenä tämänlaisessa aatemaailmassa, säästeli ruokapalojansa saadaksensa niillä rahoilla postimerkkejä, kulki kodin ja koulun, koulun ja kodin väliä pitkässä rähjäisessä aina auki olevassa takissa. Muutamat paikkakunnalla pitivät häntä puolihassuna, toiset taas puhuivat hänestä suurella kunnioituksella.

Calvi olisi luultavasti paremmin onnistunut, jos olisi nuoruutensa elänyt isomman kaupungin sivistyneitten opettajien parissa, niin että se hänen omituinen lahjansa, joka syrjähtyi yli rajojen, olisi saanut tukea toisten kyvykkäämpäin samanlaisista ominaisuuksista. Mutta kun hän aina oleskeli maakylässä, missä ei ketään ollut ohjaamassa ja nöyryyttämässä, siirtyi hän yhä kauemmas haaveilujen ja utukuvien maailmaan. Hänen vaimonsa, joka oli samalla kylän kättilöin, ihaeli häntä ylen lahjakkaana henkilönä ja oli hyvin mustasukkainen.

Tämän originaalin ja sihteerin seurassa Emilio vietti ne harvat vapaahetket, jotka koulu ja kotityö hänelle myönsivät. Paljo hänellä olikin kotityötä, sillä muun muassa oli pakollinen koulunkäynti sitä suuresti lisännyt monien, alusta alkain kunnossa pidettävien luettelojensa kautta. Hänellä ei ollut tilaisuutta seurustella muitten ihmisten kanssa. Neiti Pezza, joka oli kivuloinen, sulkeutui omaan huoneeseensa, niin pian kuin oli luokalta päässyt; sitä paitsi oli hän kivuloisuuden tähden hakenut eroa virastaan ja aikoi keväällä poistua, sekä piti itseänsä sentähden muukalaisena paikkakunnalla. Yhden ainoan kerran tapasi Emilio kirkkoherraa, mutta tämän raukeat siniset silmät ja kylmä tervehdys eivät liioin kehoittaneet puheisin. Pappikin oli erakko, joka karttoi kaikkia. Pitemmässä kuin kuukauden ajassa näki Emilio yhden ainoan kerran neiti Vettiä, joka väliin tuli kaupolle pähkinänkuoren kokoiseen puotiin, missä rouva Falbrizio piti sekatavaran kauppaa.

Juuri kylän pitkän-omainen muoto oli syynä siihen, että Emilio ani harvoin tapasi niitäkään henkilöitä, joiden kanssa olisi voinut puhella. Kello kahdeksan aikana illalla näytti siltä, kuin Altarana olisi painunut vuoren seinään. Ainoastaan muutama siellä täällä tuikkiva tulonen ilmaisi eläviä olentoja löytyvän tällä pimeällä alalla. Yhtenä ainoana iltana viikossa, kello kymmenen aikaan, näki Emilio, ell'ei lumi ollut aivan korkealla, muutamia varjoja kulkevan ikkunainsa ohi ja kuuli yksityisiä sanoja keskustelusta, joka vähitellen taukosi. Silloin paikkakunnan herrasväet palasivat iltakemuista piirilääkäriltä, jonka soma rouva soitteli pianoa; sieltä tuli erään viinikauppiaan rouva, postimestari veljineen, joka oli apteekkari, nuori pretori äitineen sekä sindacon serkku, ylöskantomiehen rouva. Ylöskantomies oli partainen, ihmispelko olento, joka vuodet umpeen pyssy olalla kuljeskeli metsissä kuin olisi metsänkäynti ollut hänellä ammattina. Kun tämä seurue oli kulkenut Emilion ikkunan ohitse, ei muuta kuulunut kuin virran kohinaa.

Rouva Falbrizio.

Tällä tavoin oli Emilio elänyt kolme kuukautta ja luuli jo vihdoin löytäneensä rauhallisen paikan, kun eräänä päivänä, satunnaisesti keskustellessaan opettajattaren, rouva Falbrizion kanssa, huomasi Altaranassakin kyllä taistelua olevan.

Rouva Falbrizion koulu oli peltojen keskellä seisovassa yksinäisessä rakennuksessa, koko joukon syrjässä kylätiestä. Hänen luokkahuoneensa oli alikerrassa. Viereiseen pieneen kamariin oli, aivan vastoin asetuksia, sijoitettu herra Canigallon yksityiskoulu. Canigallo, entinen konttoristi, oli aikoinaan istunut hulluinhuoneessa ja oli siitä pitäin ihmisvihaaja, jonka yllä ei kukaan koskaan ollut nähnyt puhdasta paitaa. Sisustamatonta ylikertaa käytti isäntä, kunnallishallituksen jäsen, puuvajanaan.

Eräänä aamuna Emilio näki rouva Falbrizion seisovan puotinsa ovelta liina päässä ja paistinpannu kädessä. Rouva tervehti Emiliota ja pyysi häntä sisään. Tiskin takana makasi pieni lapsi kätkyessään.

— Ettekö tiedä uutisia? Kysyi rouva Falbrizio.

Emilio ei ollut kuullut mitään erinomaisempaa.

— Minut on sanottu irti virastani.

Nuori opettaja ei tahtonut tuota uskoa.

— Se on vallan totta — pitkitti opettajatar surkealla muodolla. — Menkää katsomaan pretorin ilmoitustaulusta. Herra sindaco on liittännyt siihen otteen sen kokouksen pöytäkirjasta, jossa panivat minut viralta.

— Viralta pantu! — huudahti Emilio ihmetellen rouvan tyyneyttä. — Miksi?

— Oh — vastasi rouva Falbrizio — monestakin syystä. Asiata on kauan valmisteltu. Te ette tunne sitä juttua. Olen varma, että kouluneuvosto kumoo erottamiskäskyn. Mieheni on puunhakkaaja, enkä minäkään isoja ansaitse tällä puotipahaisella. Lisäksi vielä saimme kymmenen vuotta naimisissa oltuamme tämän pikku raukan, jonka Herra meille lähetti, en tiedä miksi. Te näette pienen palkkani olevan tarpeesen. Eipä se iso olekkaan. Kolmesataa kuusikymmentä kuusi lireä ja kolmekymmentä kolme centesimoa. Mutta se riittää kumminkin leiväksi ja keittoruuaksi.

— Mutta kuinka taisivat panna teidät viralta? — kysyi opettaja kerran vielä.— Syyttömästikkö? Jotain kai mainitaan pöytäkirjassa.

— Pöytäkirjassa sanotaan minua kykenemättömäksi opettajattareksi. Tosin olen suorittanut ainoastaan syyskurssin, mutta velvollisuuteni olen tietänyt niin täyttää, että tarkastajat ovat aina olleet tyytyväisiä. Mitä siihen asiaan tulee, on minulla rauhallinen omatunto. Voidaksensa erottaa minut kykenemättömyuteni nojalla, tarvitsevat he tarkastajan suostumuksen. Saammepa nähdä keväällä — — — Mutta — — — siinä on muitakin syitä — — —

Opettaja odotti, varmana siitä, että toinen kertoisi koko jutun.

Pianpa rouva pitkittikin: — Nähkääs, se alkoi jo vuosi sitten. Minä tulin tänne astuakseni erään opettajattaren sijaan, nuoren ihmisen, jonka täytyi jättää koulu, siksi — — — että hän ei voinut kauemmin olla koulussa. Tarkoitukseni ei ole panetella ketään, puhun asioista, joita koko maailma tietää. Herra sindaco on leskimies parhaassa iässään. Sanottiin heillä olleen ystävyyttä keskenään. Totta on, että sindaco nautti hänet ja että vastanaineet oitis matkustivat tiehensä. Mutta tiedättehän veden välistä valuvan takaisin myllyyn. Näyttääpä siltä, kuin sindaco tahtoi saada hänet takaisin juuri siksi, että sillä on mies ja se seikka juoruja ehkäisee. Sanottiin sindacon, entisen pois tultua, ruvenneen ihastelemaan Case Rossen pikku opettajattaria, ja siksi minulla ei muutamaan aikaan ollut ollenkaan ikävyyksiä. Case Rosse on kumminkin liian kaukana täältä; sitä paitsi on tuo nuori neiti kunniallinen ihminen ja sitähän hänen tuleekin olla jo Azzornon opettajan tähden, joka tahtoo hänet naida; mitäs minä tiedän? Niinkuin sanottu, tahtoo sindaco minua jättämään paikkani tuolle naineelle opettajattarelle.

Emiliota suuresti huvitti vastahakaisuus, joka oli noiden häyjien asiain ja sen hyväntahtoisen äänen välillä, millä niitä kerrottiin, samoin kuin ristiriita siivojen sanojen ja silmistä loistavan ilkeyden välillä. Tuo katse todisti opettajattaria naiseksi, joka saattoi malttiaan menettämättä taistella viimeiseen saakka ketä vihollista vastaan tahansa.

— Totta on — sanoi rouva Falbrizio — että he alkoivat väittämällä minun pikku tyttöjeni ei mitään oppivan — — — ett'en muka ollut kylläksi taitava, ja vähensivät palkastani kuusikymmentä kuusi lireä ja kolmekymmentä kolme centesimoa sanoen: Te olette tältä paikkakunnalta, voitte luopua siitä, mikä on yli tasaluvun. Sitten tuli riita lumesta, josta niinikään kiukuttelivat. Minulla on luokkahuoneessani kamiini, joka savuaa kauheasti. Puita tietysti ei kustanneta. Tytöt tuovat jokainen halon mukansa, ja kun talvi on kova, lähettävät vanhemmat polttoaineita. Kylmästä kärsii. Toissa talvena täytyi antaa viideksi päiväksi lupaa, kun lunta oli parin metrin korkeudelta, niin että koulurakennus oli lumen peitossa ylikerran ikkunoita myöten. Silloin sindaco tahtoi, ajatelkaas, että minä omalla kustannuksellani antaisin vedättää lumen pois. Sehän oli kohtuuton vaatimus! Minä, köyhä vaimo! Sitten tulivat lasten vanhemmat ja kaivoivat lumeen läven, josta astuimme sisään kuin suppiloon ja etsimme ovea. Sindaco kävi yhä kiukkuisemmaksi minulle. Joka päivä syntyi riitaa. Sitten tuli tuo siunattu jupakka ulkokuoneesta, pyydän anteeksi. Eihän voi olla ajatustaan sanomatta, kun ihmisessä kerran on hiukan säädyllisyyttä! Viereisen huoneen tästä ovat vuokranneet yksityiskouluksi sen pois matkustaneen opettajattaren veljelle; eikä täällä ole muuta kuin yksi ainoa ulkokuone. Minä kirjoitin asian sopimattomuudesta sindacolle ja sanoin suoraan sitä "siveettömäksi häpeäksi". Mielestäni en sanonut liikoja. Kuitenkin otti hän sen loukkaukseksi ja vastasi kirjeessään, paljoa siveettömämpää olevan, että opettajattaria imettää lastaan koulussa oppilasten nähden. Oliko se teidän mielestänne, herra opettaja, oikein vastattu?

— Eikö hän muuta vastannut? — Emilio kysyi.

— Kyllä, hän sanoi hulluudeksi puhua siveettömyydestä, koska oppilaat vielä olivat pieniä. Oliko tuo nyt mielestänne pätevä puolustus? Kaikeksi onneksi sekaantui tarkastusmies asiaan ja selvitti sen. Sanalla sanoen, toinen ikävyys toisensa perästä. Pahemmin kävi, kun he, minun kotona sairastaessani, lähettivät vahtimestarin kantamaan pois penkit luokkahuoneestani. Minä tulin parhaaksi vallattomuutta estämään, mutta silloin oli hän jo vienyt kaksi penkkiä. Ja kuinka he sitte minua kohtelivat! Vahtimestari tietysti ottaa tapoja sindacolta. Hän on — — — hiukan juoppo. Sitäpaitsi — näin meidän kesken sanottuna — juo sindacokin — — — kohtuullisesti. Ja juotuansa — minä tarkoitan vahtimestaria

— puhuu hän kaikenmoista — — — Minulle on yhdentekevää, vaikka hän kehuu itsellensä olevan paremman palkan kuin minulla, ja sanoo: minä ansaitsen luodallani enemmän kuin te kynällänne. Se onkin muuten totta. Mutta minua harmittaa, kun antavat hänen valehdella pitkin kylää. Ovatpa muun muassa sitäkin huhunneet, että minä muka olen siivoton, ja että tarkastaja toissa vuonna minun koulussani tuli täyteen syöpäläisiä. Ilmi valhe! Sanon sen julkisesti, sillä kaikki voivat nähdä vaatteeni, kun ovat kuivaakseen levitettyinä pihalle, ja päättää, näyttävätkö ne siivottoman ihmisen vaatteilta.

Emilio tunsii nöyryytystä opettajattaren puolesta kaikkia näitä häväistyksiä kuullessaan; samalla kuitenkin hänen eriskummaiset kertomuksensa ja tuo teeskennelty sävyisyys häntä huvittivat.

Rouva Falbrizio jatkoi: — Neiti Pezzan pyydettyä kivuloisuuden tähden virkaeroa, toivoin sindacon jättävän minut rauhaan. Kyllä kai! Hänessä on vanhaa vihaa minuun jostakin lauseesta kunnallishallitusta vastaan, jonka ovat väittäneet minun sanoneen; sentähden pidättivät minulta kahdentoista päivän palkan, eivätkä asiata koskaan unhoittaneet. — Sitten hän lisäsi säkenöivin silmin: — Pelkkää parjausta, sen vakuutan teille.

— Mutta — Emilio kysyi hetken mietittyään — miksi toivoitte sindacon vainoomisten lakkaavan neiti Pezzan eronhakemisen johdosta? Senkö tähden, että hän nyt voi antaa sen paikan tuolle toiselle?

— En suinkaan — vastasi rouva Falbrizio — sitä hän ei voi tehdä, kun sillä on todistus opettajaksi ainoastaan alempaan kouluun. Sitäpaitsi luulen, ett'ei hän enää sitä ajattelekkaan. Kuka tietää, miehet ovat hyvin vaihemieliisiä. Tietysti nyt, kun paikka on julistettu haettavaksi, asettaa sindaco niin, että siihen valitaan opettajatar, joka — — — Kaikki miehet ovat sitä lajia, enemmän tahi vähemmän. He pitävät nuorista tytöistä. Sen näköiselle kuin minä olen eivät suinkaan paikkaa anna. Minä aavistan ilmoituksessa olevan: "Ne, joilla on valokuvansa, liittäkööt sen hakemuksensa."

— Hitto viekään! — huudahti Emilio nauraen — sehän on tavallinen naima-ilmoitus.

— Kyllä hän valokuvia saa, se on varmaa, jatkoi opettajatar sävyisästi. — Paljonhan löytyy nuoria opettajattaria, ja kun paikkoihin on kovin paljon hakioita, saavat kyllä noudattaa kaikkia vaatimuksia — — — nuoret tyttöparat. Tosin heidän seassaan on useoita, jotka rehellisellä tavalla saavat miehen itselleen. Tälläkin paikkakunnalla on monta maanviljelijää, vaatimattomia ja siivoja keski-ikäisiä miehiä, jotka, nähdessään nuo nuoret, somasti puetut, sivistyneet naiset, rakastuvat heihin, vaikk'eivät nämät olekkaan, kuten sanotaan, erittäin mieshartaita. Tuoreena esimerkkinä on täällä neiti Vetti, kunniallinen nuori tyttö; hänen piti mennä naimisiin herra Cavezzin kanssa, joka on puukauppias, talonpoikainen mies, mutta rikas. Kerrotaan heidän jo seurustelleen — — — tietysti kaikessa siivoudessa. Nyt en tiedä — miksi asia lie myttyyn mennyt.

Hän olisi juttuansa jatkanut, jos ei samassa eräs ostaja olisi puotiin astunut, niin että hänen täytyi kerrassaan katkaista kertomuksensa. Opettajan pois lähtiessä hän sanoi: — Tapaamme vasta toisemme, herra opettaja. Jos jotain kuuluu, tahdon siitä antaa sanan. Minä toivon, Jumalan avulla, kaiken hyvin päättyvän.

Siitä päivästä alkaen Emilio seurasi tarkasti sindacon ja opettajattaren kiistaa. Hän rupesi asiaa kyselemään sihteeriltä, jonka änkyttävät, sekavat, sindacoa puolustelevat lauseet: — erhetystä — — — epäilyttäviä tietoja — — — en voi sitä uskoa — — — tekivät asian totuuden Emiliolle ihan varmaksi. Juuri tuosta sihteerin, vainotun rotan tapaisesta arkamaisuudesta Emilio ymmärsi hänen monastikin saaneen tuta, että sindaco oli viekas ja paha mies, aivan leppymätön niille, joita ei voi kärsiä. Hyvänluontoinen sihteeri ei uskaltanut puhua pahaa edes sindacon vihollisista, vaan molempain puolueitten taistelussa hän pysytteli nykyisten ja tulevain vallanpitäjien keskivälillä, niinkuin se, joka on joutunut vastakkain ajavain vaunujonon väliin, tekeytyy niin pikkuseksi kuin suinkin ja koettaa sääliä herättää. Hän teki ostoksensa vuoroin vallassa-olijain, vuoroin entisten kunnallishallitusten jäsenten puodeissa, ett'ei vaan ketään loukkaisi.

Tästä huolimatta opettaja piti sihteeristä, ei ainoastaan hänen hyvänluontoisuutensa takia, joka pelonkin alta pisti näkyviin, vaan useista muistakin syistä: olihan mies parka huonopalkkainen niinkuin hän itsekin, samoin koditon ja kaikkien oikuille alttiina, eikä häntä koskaan kiitollisuudella kohdeltu. Molemminpuolinen myötätuntoisuus ja myöskin taloudellinen etu saattoi heidät yhteiseen ruokaan. Opettaja meni alas sihteerin huoneeseen syömään ja maksoi ruuastaan kuukausittain. Pöydässä ei monia lajeja ollut: litran viiniä piti riittää heille molemmille kahdeksi ateriaksi. Tunnollisesti noudatettiin sitä terveys-opin sääntöä, että pöydästä on noustava juuri kun ruoka parhaiten maistuu. Kun näki nuo laihat miehet istuvan tyhjässä huoneessa, pienen lampun valossa, vähäisen pöydän ääressä, jolle oli asetettu vadillinen laihaa lihalientä, kaksi lasillista viiniä ja samaten vettä, luuli tosiaankin näkevänsä köyhyyden istumassa juhlapäivällisillä nälän luona.

Eräänä iltana heidän näin istuessaan äänettöminä illallispöydässä, kuului kova ääni, joka huusi avaimen lävestä: — Yksi kuollut!

Opettaja hypähti, peläten murhan tapahtuneen heidän ovensa ulkopuolella.

Sihteeri vastasi tyyneesti: — Minä tulen oitis.

Sitten hän selitti asian Emilille. Milloin ken pitäjässä kuoli, lähetettiin siitä oitis hänelle sana raatihuoneesen. Ellei hän ollut siellä, tulivat hänen kotiinsa ilmoittamaan, päästäkseen kahdesti juoksemasta.

Toisella kertaa, heidän äänettöminä aamiaista syödessään, huusi kimeä naisen ääni: — Herra sihteeri! *Pikkuinen!* — *Pikkuinen* oli paikkakunnan hienempi nimitys *äsken syntyneelle*.

Tuommoista tapahtui kuitenkin harvoin. Päivän ainoat uutiset olivat tavallisesti ne, jotka sihteeri toi kunnallishallituksesta: — Huomenna pidetään kokousta. — Ylöskantomies on tänään palannut. — Eilen kaatui kärryt, juuri kun ajoivat Case Rosseen.

Eräänä aamuna sihteeri kertoi harvinaisen uutisen: — Sindaco on matkustanut Turiniin. — Emilio kysyi miksi. Katseltuansa tarkasti ympärilleen, ett'ei vain ketään vierasta olisi kuuntelemassa, vastasi sihteeri matalalla äänellä, pitäen kättä suun edessä: — Minä luulen sen matkan tapahtuvan rouva Falbrizion rettelön tähden — — — menee kouluraadin puheille.

Kolmen päivän päästä ajoi sindaco kotiin vaunuissa; hänen leveät, parrattomat, kiiltävät kokinkasvonsa paistoivat voitonriemusta. Emilio näki hänen kohta sen jälkeen astuvan kevein askelin kylätietä, pysähtyvän puotien kohdalla, jossa aina huudahti korkealla äänellä: — Kaikkiin on myönnytty! Kaikkiin on myönnytty!

— Opettajatar on viralta pantu — ajatteli Emilio.

Seuraavana päivänä Emilio kysyi sihteeriltä, mutta tämä ei sanonut varmasti tietävänsä.

Kolmen päivän kuluttua ilmestyi sihteeri parka päivällisiin niin säikähtyneen näköisenä, että Emilio oitis arvasi heillä olleen myrskyisen kokouksen. Niinpä olikin ollut. Kouluraadista oli tullut kirjoitus, joka kumosi opettajattaren viralta panon, siksi ett'ei se ollut tapahtunut lailliseen aikaan, ja jätti samalla asian päätöksen tarkastajan ensi käyntiin. Tämän johdosta oli sindaco yltynyt semmoiseen raivoon, että sihteeri vieläkin oli kauhistuksissaan.

Uteliaana nähdäkseen rouva Falbriziota voitonriemuisana riensi Emilio seuraavana aamuna hänen puotiinsa. Siellä rouva istui tyyneenä tiskin takana, pikku lastansa imettäen. Hänen oli muotonsa nöyrä ja ystävällinen kuin tavallisesti, mutta silmissä liekehti omituisesti.

— Olette kai jo kuulleet? — sanoi hän opettajalle, pannen lapsen kätkyeesen. — Minä aavistin niin käyvän. Kouluraadin herrat asian kyllä ymmärsivät. Te kai pidätte minua hyvin yksinkertaisena, kun sanon olevani oikein pahoillani siitä, että hyvä sindaco on saanut mielipahaa minun tähteni. Kun kaikki harkitaan, olemme molemmat vanhentuneita samalla paikkakunnalla. Muistan hyvin sen ajan, jolloin hän oli passarina *Kolme karhua* nimisessä ravintolassa ja siellä pesi lautasia sekä harjasi kävijäin saappaat. Hän oli poikanen, josta kaikki pitivät. — Tunsinpa minä hänen vaimoparkansakin, jota hän, miesrukka, kohteli niin, ett'ei sitä voi puhuakkaan. Nuo kaikki ovat muistoja, jotka kiinnittävät minut itse mieheen.

— Nyt saatte edes rauhassa nukkua — huomautti opettaja.

— Kyllä kai, herra rakas! — rouva Falbrizio vastasi. — Nukkua rauhassa! En suinkaan! Nyt alkaa entistä pahempi leikki. Te ette saata ajatellakkaan, mitä tuo hyvä mies voi tehdä, kun hänellä kerran on jotain mielessä.

Sota oli todellakin alkanut. Sindaco kulki huoneesta huoneesen yllyttämässä vanhempia, ett'eivät enää lähettäisi lapsiaan rouva Falbrizion kouluun ja sanoi vastahakoisille: — Minä olen sindaco, te voitte jonakin päivänä tarvita minua, ja jos vielä lähetätte lapsenne tuolle kaupustelialle — — — niin saattepa nähdä.

Opettajatar oli jo saanut kuulla tästä ja luuli sindacon käyvän kokoelemassa allekirjoituksia vastalauseeseen häntä vastaan.

— Ei se tähän loppu — lisäsi rouva. — Koska herra Cavezzi, jonka piti naida neiti Vetti — mutt'ei nainutkaan, vaikka ei kukaan tiedä miks'ei — matkustaa Roomaan, on sindaco antanut hänelle asiaksi ilmoittaa tästä opetus-asiain ministerille. Tämmöinen vaimoparka kuin minä ilmoitetaan ministerille! Hyvä, tarkastaja luultavasti tekee asiassa kääntein. Minä luotan esimiehiini — — — toivottamatta kellekkään ikävyvyksiä. Sitä paitsi tulee pian uusi opettajatar ukkosen johdattajaksi, toivon ma.

Hakemukset.

Eräänä iltana Maaliskuun lopulla onnistui Emilion saada sihteeriltä uutinen urkituksi. Saman päivän aamuna hän oli tiellä tavannut kuumetaudista äsken toipuneen rouva Falbrizion, joka taudin aikana oli kahdestikkin lähettänyt rakkaan oppimattoman puolisonsa lasten läksyjä kuulustamaan. Rouva Falbrizio oli huutanut Emiliolle toiselta puolen katua: — Tiedättekö uutisia, herra opettaja? Valokuvat ovat tulleet. — Hän tarkoitti viranhakijain valokuvia. Enempää Emilio ei saanut tietää, mutta hän meni päivälliselle siinä vakaassa aikomuksessa, että onkisi, maksoi mitä maksoi, tarkemmat tiedot sihteeriltä.

Tuo arka pöytätoveri oli juuri sinä iltana erinomaisen hyvällä tuulella; ehkä häntä oli kiitetty tahi luvattu hänelle lahjapalkkiota, niin että hän käyttäytyi odottamattoman avomielisesti.

Sihteerin kertoi kuinka hänen setävainansa, ammatiltaan pappi, oli jättänyt pienen perinnön — — — vähäpätöisen tosin — — mutta kuitenkin arvokkaan, josta hän nautti ainoastaan pari tai kolme kertaa vuoteensa; siksi niin harvoin, että se oli ainoa muisto kunnan sedästä, ja hänen omat elintapansa olivat hyvin yksinkertaisia — — — Lyhyesti, setä oli jättänyt hänelle muutamia pulloja perin vanhaa, hienoa viiniä, ja näistäpä hän aikoi tänä iltana tarjota hyvälle naapurilleen ja ruokatoverilleen. Sanottuansa tämän varsin salaperäisen näköisenä, avasi hän kaapin monilla tempuilla, ikäänkuin se olisi ollut kassakaappi, otti varovasti pullon, veti suurella kunnioituksella korkin suulta, kaasi kahteen pieneen lasiin, joista toisen tarjosi opettajalle, katsoen tätä uteliaasti, ikäänkuin välillisesti tunteakseen toisessa heräävää nautintoa.

Hyvänä sielutieteilijänä Emilio odotti, kunnes pullo oli melkein tyhjänä ja hänen isäntänsä erittäin iloisella mielellä; silloinpa teki äkkiä kysymyksen, joka ainakin tunnin ajan oli ollut hänen huulillaan: — Siis, sihteerin kulta, ovat opettajattarien valokuvat tulleet. Onko niissä kauniita?

Sihteerin näytti kovin hämmästyneeltä:

— Kuinka te sen tiedätte? — kysyi hän hetkisen kuluttua.

— Tiedänpä vaan — vastasi Emilio hymyellen, mitä te siitä välitätte, kuinka olen saanut sen tietooni? Tiedättehän te, sihteerin, että minun äänettömyyteeni voi varmasti luottaa.

Toinen sanoi väliäpitämättömän näköisenä: — Hakioita on seitsemän — — — valokuvia ainoastaan kolme. Ei niistä juuri puhua kannata.

— Joka tapauksessa — opettaja huomautti — koska kerran lähettivät valokuvansa, luulivat kai jotain erin-omaisempaa lähettävänsä.

Sihteerin katseli ympärilleen, siirsi tuolinsa lähelle opettajaa, punastui kovin ja sanoi matalalla äänellä: — Yksi niissä on, josta paljon pidän, eräs tummanverinen, sileähiuksinen madonnanmuoto. Hän on hyvin kaunis! Hame musta, kaula soma — — — Ristimätodistus ilmoittaa iän viideksikolmatta. Hän on menestyksellä jo opettanut Saluzzon oppikoulussa. Arvosanat parhaimmat, tietysti. Entäs suu! Sanalla sanoen, en ole koskaan kauniimpaa suuta nähnyt. Te tunnette piirilääkärin rouvan. No niin, kasvot ovat samaa lajia — — — mutta kauniimmat. Lyhyesti, erin-omaisen miellyttävä.

— Se kai valitaan — sanoi opettaja.

— Niin, se riippuu kunnallishallituksesta — muistutti sihteerin.

— Entä ne kaksi muuta? kysyi Emilio.

— Ne kaksi muuta — vastasi sihteerin, kyökkiin katsahdettuansa — ei nekään olisi hullumpia. Toinen on vaalea, pitkäkaulainen. Toinen on liian lihava, mutta kaunissilmäinen. Ei kuitenkaan ole mitään vielä päätetty ensimmäisen suhteen. Oi, oi sitä ensimmäistä, opettaja rakas! Hän tulee monta sydäntä valloittamaan. Enempää en sano.

— Minusta näyttää kuin hän olisi teidät jo valloittanut, Emilio arveli.

Sihteerin teki liikkeen, joka merkitsi: minua ei oteta lukuun, kunnallissihteerin parka ei ole mies eikä mikään, ja hän huokasi. Sitten otti ryyppyn ja innostui yhä enemmän. — Kaunis suu — tosiaankin, en ole eläissänini niin kaunista suuta nähnyt.

— Mutta — sanoi opettaja ikäänkuin ajattelematta — jos hän tekee saman vaikutuksen sindacoon.

Sihteerin katsoi häneen ja sanoi totisena: — Älkää uskoko mitä puhutaan. Ihmiset puhuvat puhuakseen. Tosin voi näyttää siltä, kuin sindaco — — — mutta hän on mies, joka virkansa hoitaa, joka ei erehdy — — — Mutta muistakaa, ett'ette puhu kellekkään näistä asioista, minä pyydän teitä taivaan tähden olemaan vaiti. Te tunnette asemani — — — Jumala minua varjelkoon! Minä tein tyhmästi, kun

rupesin teille puhumaan.

Opettaja oli suuttuvinaan sihteerin epäilyksistä.

— Enhän minä nyt tarkoittanut — — — kiiruhti sihteeri lisäämään. — Tiedänhän mimmoiselle miehelle olen puhunut. Ette te minusta tee pilkkaa. Kuitenkin pyydän teitä olemaan varovainen. Ja koska kerran — hän puhui hyvin matalalla äänellä — olen teille osan kertonut, uskon teille koko asian, sillä osoittaakseni luottamustani. Ensin mainittu on virkaan nimitetty.

— Minkä niminen hän on? — kysyi Emilio.

— Sillä on kaunis nimi: Faustina Galli — vastasi sihteeri, kaasi viimeisen tilkan laseihin ja sanoi avosydämisesti, sanojaan punnitsematta: — Juokaamme pikku neidin malja, Jumala häntä varjelkoon!

— Ohoh — kysäsi opettaja — hän on siis vaarassa?

Toinen ymmärsi oitis liikoja puhuneensa, nousi häpeän-alaisena pöydästä ja oli nyrpeissään.

— Sepä nyt riivattu mies — sanoi Emilio — joka on löytävinänsä epäilyttävää joka sanastani.

Mutta nuo varomattomat, esimiehiä vaarantavat sanat olivat nyt kerta lausutut eikä sihteerillä ollut muuta neuvoa kuin uudelleen kehoittaa opettajaa olemaan asiasta aivan ääneti. Sen jälkeen hän meni maata, levottomana ja omantunnon tuskain vaivaamana.

Hauska tarkastaja.

Emilion oli siis odottaminen sekä päätöstä, joka ratkaisisi rouva Falbrizion kohtalon, että neiti Gallin tuloa; ja tämäpä kaksinainen odotus hieman muunti hänen lähimmän tulevaisuutensa yksitoikkoista näköpiiriä.

Kevät tuli tänä vuonna alpeille aikaisin. Jo Huhtikuun lopulla lumi alkoi sulaa, lähteet ja purot vapaina lorista; niityt kirjautuivat satakaunoista ja laaksoissa kuului laitumella kulkevan karjan kellojen kilinää sekä silloin tällöin paimentorvien pitkiä, ihania säveleitä.

Talven paettua rupesivat koulupojatkin, tuosta "loukkaamattomasta" laista huolimatta, häviämään.

Emilion luokalla saapuvilla olevain keskimäärä, viisikymmentä, hupeni äkkiä viideksi neljättä kaikista neljästä kahdeksatta koulu-iässä olevasta. Sindaco määräsi sakkoa viisikymmentä centesimoa ja uhkasi uudistaa rangaistuksen; vanhemmat kumminkin selittivät mielummin maksavansa sakot, kuin laskevansa luotaan pojat, joita tarvitsivat ulkotöissä. Mutta kun asia kehittyi siksi, että oli otettavissa kolme tahi kuusi lireä, raha, joka riitti sakon maksajalle kokonaisen viikon elintarpeihin, ei edes sindaco raskinut niitä ottaa. Emilio puhui hänelle asiasta ja sai vastaukseksi: — Saammepa nähdä — — — koettakaamme parastamme. Hyvä asia olisi, jos ei tarvitsisi koulua sulkea jo Toukokuussa. Sitäpaitsi laki on uusi. Emme tahdo säilyttää kansaa jo ensimmäisenä vuonna. Saamme vähitellen vetää ohjat kireämmälle. — Tämä rauhoitti Emiliota.

Tarkastajan tultua ei Emiliolla ollut neljästä kahdeksatta pojasta näyttää kuin kaksikymmentä neljä; olihan kuin pieneksi sulanut joukko sotamiehiä, vaivaloisen marssin jätteitä.

Tarkastaja ei ollutkaan se, jota Turinista odotettiin — tämä oli äkkiä sairastunut — vaan eräs viereisestä läänistä, jonka rehtori oli käsenyt oitis alkamaan siitä minne toinen oli lopettanut. Hän tuli jalkaisin, kahden opettajan seuraamana, joista toinen kantoi hänen matkareppuaan, toinen hänen sadetakkia. Myöhemmin tuli tietoon, opettajien saaneen maksaa hänen ruokansakin Case Rossen ravintolassa. Tuskin olivat saapuneet Altaranan ravintolaan, niin opettajat jättivät hänet ja sindaco koulu-legaatin seuraamana saapui tarkastajan puheille.

Tarkastaja meni ensin neiti Pezzan ja herra Calvin luokille, sitte vasta Emilion luokalle. Hän oli omituisen, mutta hauskan näköinen. Hänen karheat valkoiset hiuksensa ja verestävät silmänsä muistuttivat jääkarhusta; mutta se oli karhu, joka nauroi sydämmellisesti, näyttäen tupakanpureksijan mustia hammastynkiä. Pusertuneena kun oli liian lyhköiseen päällystakkiin, päässä kulunut, ahtaan pieni lakki, ja iso, vahakankainen laukku kainalossa, olisi häntä helpostikin saattanut luulla kulkukauppiaksi.

Käynti Emilion luokalla oli lyhyt ja rattoisa. Tarkastaja kiinnitti huomionsa varsinkin oppilaitten ulkomuotoon ja sanoi ensimmäisestä, jolta kysyttiin: — Hei, kuinka kaunis muoto! — Kohta senjälkeen hän lisäsi: — Kysykää vähän tuolta nysältä tuolla takapenkillä, jolla on nuo tähdenkirkkaat silmät. Sillä näyttää olevan lahjoja. — Entäs tältä toiselta. Sanoppas, mistä olet tuon karvan saanut, olethan kuin mansikkamaitoa? Hän mahtanee kiivetä puissa kuin apina. Katsokaas noita kynsiä! Kummallista —

sanoi hän sitten — ett'ei koko luokassa ole ainoatakaan kotkan nenää ja että kaikilla on saman muotoiset suut. Täälläpä voisi tehdä laajoja tutkimuksia. — Tekemillään kysymyksillä ja muistutuksilla tarkastaja osoitti olevansa älykäs ja hyväpäinen mies. Hän oli tyytyväinen ja päästi ehtimiseen suustaan hyvä, hyvä, kulkien samalla edestakaisin luokkahuoneessa ikäänkuin hänellä olisi ollut elohopeata ruumiissa. Lopuksi hän piti pojille pienen puheen, esittäin hausalla tavalla, joka vaikutti opettajaankin, se kun oli aivan uusi todistus oppimisen tarpeellisuudesta — — — Ette saa unhoittaa, minkä olette oppineet, sillä kuinkas muuten käy, kun tulette isoiksi ja sotapalvelukseen? Käy niin, että saatte aloittaa aapiskirjan alusta aikain iällä, jolla on hyvin vaikea oppia, ettekä kumminkaan opi lukemaan siksi kun sotaväestä pääsisitte. Tiedätte, mitä laki määrää: se, joka osaa lukea ja kirjoittaa, saa erota, mutta joka ei osaa, saa pysyä palveluksessa siksi kun oppii; ja silloin saattaisi tapahtua, että näkisitte toverinne vapaina ja tyytyväisinä marssivan pois, ja itse saisitte jäädä vankein tavoin korpraalin piiskan komennettaviksi, hölmön ja aasin nimeä kantamaan.

Tämä selitys näkyi vaikuttavan tehokkaasti oppilaisiin; mutta samalla tuntui opettajasta niinkuin se veisi pojilta halun pukeutua "sotilaan kunniakkaasen asuun".

Ulos mennessään käski tarkastaja Emiliota seuraamaan itseään muihin kouluihin ja antoi sentähden pojille lupaa koko päiväksi.

Kun olivat kadulle joutuneet, liittyi tarkastusmies heihin. Hänen vihollisensa, koulu-legaatti ei edes tervehtinyt tulijaa. Sitten tapasivat sihteerin ja hänenkin piti seurata. Tarkastaja laahasi mukanaan kaikki, jotka tapasi, ei tehäksensä itseänsä tärkeäksi, vaan hauskuuden vuoksi, ja antoi halusta käynneillensä ystäväin parissa tehdyn huviretken leiman. Joka askeleella katsahti hän ympärilleen ja huudahti: — Oi, mimmoisia vuoria! Kuinka kauniita seutuja! — sitäpaitsi hän kehui kylän asukasten kauneutta, paikkakunnan puhdasta ilmaa ja terveellistä vettä.

Sillä tavoin kulkivat kaikki yhdessä kylän läpi ja ohjasivat askeleensa rouva Falbrizion koululle. Tuo suuri riita oli nyt rankaistava.

He astuivat sisään yksitellen ja hiljaa ikäänkuin poliisit epäilyksen alaiseen taloon. Aluksi katsahti tarkastaja kattoon, joka oli niin matalalla, että melkein käsin siihen ylöttyi. Sitten hän loi silmänsä savusta mustuneisin seiniin.

Sindaco ehätti sanomaan: — Minä olen jo antanut käskyn seinien maalaamisesta.

Tarkastaja näytti sormellaan ikkunaa, josta ruutu puuttui.

— Siitä kyllä pidän huolta — kiiruhti sindaco vastaamaan.

Kun sindaco näki tarkastajan jalallaan kohottavan irrallaan olevaa lattiakiveä, lisäsi hän kiiruusti: — En voi ymmärtää — — — niidenhän piti tulla eilen sitä korjaamaan.

Kolmestakymmenestä kouluun kirjoitetusta oppilaasta oli saapuvilla vain seitsemän pientä tyttöä, jotka istuivat kahdella etumaisella penkillä. Tarkastaja tiedusteli poissa olevia ja kysyi sitte, oliko opettajatar ollut sairaana. Kyllä, hän oli tosiaankin viikkokauden maannut sairaana ja vasta edellisenä päivänä noussut vuoteesta; siksi tarkastajan ei pitänyt suuttua häneen, vaikkakin oppilaat olivat hiukan jäljessä. Opettajattaren tätä sanoessa, näytti sindaco varsin hajamieliseltä.

Tällä hetkellä astui sisään kaksi kunnallishallituksen jäsentä, joita sindaco oli haettanut tehdäkseen tuomion sitä juhlallisemmaksi. Toinen niistä oli viinikauppias, se näet joka kehui olevansa Viktor Emanuelin näköinen. Koko seurue asettui penkkien edustalle, kahdeksan miestä, joiden yhteenlaskettu ikä nousi neljäänsataan. He olivat asettuneet ankaran näköisinä pikku tyttöjen eteen ja muodostivat siten kuvaelman, jonka nimeksi olisi saattanut panna: *Lapset, julkisen opetuksen sortamina*. Yksi ainoa lapsista, pieni punatukkainen tyttö, katseli veitikkamaisesti koko seuruetta.

Tarkastaja teki opettajattarelle muutamia kysymyksiä, joihin tämä vastasi selvään ja hitaasti puhtaalla itaalian kielellä, katsahtaen väliin sindacoon, sillä hän tiesi, että hänen kielitaitonsakin laskettaisiin vaakaan.

Senjälkeen antoi tarkastaja lasten lukea aapiskirjasta. Lapset tiesivät, varsinkin isommat, että tämä oli kova koe opettajattarelle ja pelkäsivät siksi niin, että aapiskirjat tutisivat pienissä kätösissä ja virheitä tuli ehtimiseen. Joka virheeltä katsoivat sindaco ja kunnallislautakunnan jäsenet tyytyväisinä toisiinsa.

Eräs pieni tyttö pysähtyi keskellä lukua ja rupesi itkemään.

Opettajatar teki epätoivoisen liikenteen.

— Ne ovat jäljessä — sanoi sindaco.

— Minä en saata olla sitä mieltä — vastasi tarkastaja sovinnollisesti — Tässä näemme äkillisen säikähdyksen vieneen lapselta kaiken mielenmaltin.

Tarkastaja koki kehoittaa pikku tyttöä: — Kas niin, hiukan rohkeutta, pikku ystäväiseni. Eihän tarkastaja ole mikään mörkö. Minä pidän pikku tytöistä. Ei tässä ole mitään peljättävää. Sitäpaitsi, teidän on hankkiminen kunniaa opettajattarelle.

Tyttönen rauhoittui vähäsen ja jatkoi änkyttäen lukuansa. Kaikki muutkin lukivat, toiset hyvin, toiset huonosti.

— Ei niinkään huonoa — sanoi tarkastaja — ei niinkään huonoa. Eihän ihmeitä voi pyytää. Opettajatar on ollut sairaana, eikös niin?

Sindaco nyökkähytti myöntäen päätään.

— Meillä on ollut paljo lunta tänä talvena — jatkoi tarkastaja — luultavasti suuret lumipyryt keskeyttivät lukuja moneksi päiväksi.

— Yhdeksitoista päiväksi — vastasi opettajatar.

— Vai niin, vai niin — lausui tarkastaja, astellen edestakaisin miesryhmän ja etumaisten penkkien välillä: — kaikki tuo on lukuun otettava.

Senjälkeen tarkasteli hän kirjoitusvihkoja, nyökkähytti hyväksyvästi päätään ja sanoi iloisasti; — No entä, mitäs vielä?

Tarkastusmies ehdoitteli mumisten: Luettakaa jotain ulkoa.

— En toki. en huoli kuulla papukaijan lörpötystä — sanoi tarkastaja.

Koulu-legaatti nauroi partaansa ja siveli toisella kädellä karkeata leukaansa.

Tarkastusmies lisäsi: — Ehkä vähän maantiedettä?

— Maantiedettä ei lueta alemman koulun ensi luokalla — tokaisi siihen koulu-legaatti ja mulkoili tarkastusmieheen ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: — Se on oikein, saitpa kerrankin.

Tarkastaja pani kahden isommista tytöistä laskemaan pientä laskua mustalla taululla, ja se kävi koko hyvin.

— Hyvä, hyvä — sanoi hän silloin: — lienee jo kylläksi, Tämä pellavapää on pieni ruusunnuppunen. — Minun mielestäni ei ole enää mitään tarkastettavaa.

Sindaco vapisi. — Kuitenkin — sanoi hän, kun ei enää voinut itseänsä hillitä — tuntuu minusta, että toinen kuulustelu — — —

— Mitä toista kuulustelua tahdotte pitää? keskeytti legaatti, malttamattomana päästäkseen pois; — ettekö näe, että ne pelkäävät? Se olisi tosiaankin paras tapa saattaa lapset täydessä kuumeessa kotiin.

— Minun mielestäni — puuttui tarkastaja puheesen — on tässä jo kyllin. Ja sinä, pikku veitikka, joka näyt nauravan koko maailmalle, mitä siitä sanot, keijukaiseni?

Senjälkeen istautui tarkastaja pöydän ääreen, otti kysymyskaavan matkarepustaan ja teki määrätyt kysymykset opettajalle.

Hänen kysyessään: — Kuinka suuri palkka? — — — oli opettajatar hetken ääneti, nauttiaksensa asianomaisten ahdistuksesta, ne kun pelkäsivät opettajattaren kertovan heidän harjoittamastaan vääryydestä. — Palkka — vastasi hän — olisi — — — hän katseli sindacoa, joka puri huuliaan, ja lisäsi kiiruusti: — palkka on kolmesataa kuusikymmentäkuusi lireä ja kolmekymmentä kolme centesimoa. — Samassa hän heitti viholliseensa läpituokevan katseen, joka näytti sanovan: — minä armahdan sinua.

— Mitä valituksia?

Ivallinen hymy levisi äkkiä hänen kasvoillensa ja hän vastasi katsellen vihamiestään: — Ei mitään.

Tarkastaja kirjoitti muistikirjaansa, teki lapsille muutamia kysymyksiä, kehoitti opettajataria tarkoin terveyttään hoitamaan ja hypähti sitte ulos huoneesta kuin koulupoika. Muut seurasivat. Sindaco ja kaksi muuta kunnallishallituksen jäsentä olivat harmista halkeamaisillaan, mutta kätkivät kiukkunsa ja pyysivät, kuten kylän hallitusmiesten tapa on, tarkastajalta neuvoja koulun hoitoa koskevissa mutkallisissa asioissa. Hän vastasi kokeneesti ja kohteliaasti, mutta samalla aivan lyhyesti, niinkuin tämä puhe olisi häntä ikävyyttänyt ja estänyt ympärillä olevaa kaunista luontoa ihaelemasta.

Kun olivat ravintolalle saapuneet, päättivät taas yhtyä kello kaksi, lähteäkseen yhdessä Case Rossen kansakouluun; sen jälkeen seurue hajaantui. Herra Calvi oli vähää ennen seuraan liittynyt ja nyt pä tarkastaja pyysi häntä sekä Emiliota ravintolaan aamiaiselle "pitämään seuraa" ja lyhentämään aikaa siksi kunnes jälleen lähdettiin tarkastukselle. He noudattivat kutsua ja istautuivat pienen pöydän ääreen.

Tarkastaja söi kahden edestä ja oli erinomaisen hauska: loppumattomilla, lystimäisillä jutuillaan, jotka eivät kouluasioihin alunkaan kajonneet, houkutti hän kaikki nauramaan, ruokatoverinsa, ravintolan isännän ja palvelustytön, ja viipyi siellä niin, että opettajat, saadakseen hänet nousemaan, tekivät liikkeen ikäänkuin maksaakseen mitä oli nautittu. Heidän suureksi hämmästykseksensä ja vieläkin suuremmaksi harmikseen hän antoi todella opettajain maksaa ja sanoi vain aivan laimeasti: — Pyydän anteeksi — — — en minä tahtoisi — — —, niin laimeasti, etteivät saattaneet pistää kukkaroansa takaisin taskuun. Sitten astui kepeästi ja iloisasti portaita alas, tarttui molempien kainaloihin ja sanoi matalalla äänellä, silmää iskien: — Saattepa *molemmat*, luottakaa minuun, aimo lahjapalkkion.

Torilla seisoivat sindaco ja tarkastusmies odottamassa; edellinen tavallista punaisenpöhömpänä, juuri kuin olisi ryppyissä hakenut lohtua vastoinkäymisistään. Koulu-legaattia esti luuvalo seuraamasta ja herra Calvi ei saattanut kauemmin olla kotoa poissa, koska hänen vaimonsa oli vuoteen omana. Tarkastaja lyöttäytyi Emilion seuraan, saadaksensa puhelukumppania. Kaksittain yhdessä he vienossa auringon paisteessa astelivat Case Rosseen päin. Kun olivat puoliväliin tulleet, yhtyi sihteeri seuraan.

Neiti Vettin koulu oli sijoitettu pieneen, valkoiseen taloon, keskelle avaraa niittyä, parin sadan metrin päähän itse kylästä. Eräs laakson herrasmiehiä oli testamentin kautta lahjoittanut talon kunnalle, joka teki siitä koulun ripustamalla sinne soitinkellon nuorineen. Luokkahuoneet olivat alikerrassa; yläpuolella oli opettajattaren pieni asumus sekä vähäinen vanhan muijan asunto, jolle kunta maksoi kellon soittamisesta kymmenen lireä vuosittain. Seurueen saavuttua paikalle näkivät kaksi koulun ikkunan rautaristikoon kytkettyä lehmää, jotka kurkistivat luokkahuoneeseen, missä heidän pieni paimenensa istui koulupenkillä oppimassa.

Tarkastajan muoto osoitti iloista hämmästyä, kun hän näki tuon vastaan rientävän pikku opettajattaren, joka ilmestyi kasvot maalattuina ja teeskennellyn ujona, pinnistettynä mustaan hameeseen; kaulassa oleva tulipunainen nauha ja musta puku sopivat mainiosti ja antoivat iholle tavattoman valkoisen hohteen.

Tarkastaja istautui pienen pöydän eteen, sindaco ja tarkastusmies asettautuivat kukin juurista tehdylle tuolille, oikealle tarkastajasta; opettajatar, Emilio ja sihteeri jäivät seisomaan toiselle puolelle.

Huone oli iso, seinät valkoiset. Pienen pöydän yläpuolella oli hylly, jota peitti valkoinen liina; hyllylle oli asetettu kipsinen, tylli-hunnun peittämä madonnan kuva, jonka päässä oli tekokukista kyhätty seppele. Molemmiin puolin kuvaa seisoi pieni, sininen lasi-vaasi sinisine kukkineen. Alipuolelle oli kiinnitetty olivipuun oksa. Kevätaurinko loi kaikkeen valonsa.

Tämä oli n.k. sekakoulu ja ansaitsi todella nimensä, sillä sekavampaa seuraa tuskin saattanee ajatella. Yhdellä puolen istuivat pojat, toisella tytöt, yhteensä kaksikymmentä. Vaikk'ei kahtatoista vuotta vanhempia lapsia oikeastaan olisi saanut ottaa kouluun, oli siellä useita yli-ikäisiä, muitten muassa eräs neljäntoista vuotias melkein täysikasvuinen poika sekä kolme tai neljä naima-ässä olevaa talonpoikaistyttöä, jotka johtajan huoneeseen astuessa pistivät paljaat jalkansa penkin alla säilössä olleisiin puukenkiin. Torkahtaneenakin olisi älynnyt olevansa maalaiskoulussa, eikä tähän vakaumukseen suinkaan olisi tullut yksin ulkona vallitsevan kesäisen tuoksun tähden.

— No niin — sanoi tarkastaja vilkkaasti ja löi kätensä yhteen — ryhtykäämme toimeen! Jos haluatte, voitte alkaa, neitiseni.

Opettajatar antoi lasten näyttää tietojansa *miimillisessä nomenklatuurissa*. Oppilaat lausuivat korkealla äänellä, kaikki yht'aikaa, määrätysässä järjestyksessä eri ruumiin osien nimet, samalla osoittaen molemmilla käsillään nimitettyä jäsentä. Tarkastaja ei voinut pidättää nauruansa, niin perin koomillista oli nähdä noiden isojen, turpeiden tyttöjen surkealla, laulavalla äänellä totuudessaan lausuvan nimet ja samalla sormillaan koskettelevan otsaa, nenää, suuta, lanteita j.n.e., aivan kuin pikkulasten koulussa nähdään.

Sen jälkeen lukivat yksitellen, kukin vuoroonsa. Kaikilla oli sama ääntämistapa ja sama jonottava tahti, niin että tuntui siltä, kuin yksi ja sama henkilö olisi lukenut koko ajan, ainoastaan hiukan ääntänsä muutellen.

— Niin — sanoi tarkastaja leukaansa raappien, — minä ymmärrän — — — sekakoulu. Se on kaikkien vaikein koulu. Te taidatte sen parhaiten tietää, neitiseni.

Opettajatar pudisteli päätään ja rupesi vaivojansa valittamaan, röyhennellen kuin turturikyhykynen.

— Ettäkö on vaikeata! Sen takaan. Pahinta on pitää kaikkia lapsia työssä yhtä haavaa ja saada useasti poissa olleita seuraamaan mukana. Te näette itse, kuinka esimerkiksi tänään on kaksikymmentä oppilasta, huomenna voin saada puolet siitä ja ylihuomenna ehkä kaksi sen vertaa. Toisena päivänä aivan erilaiset kasvot kuin sitä edellisenä. Suurta vaikeutta tuottaa koulutuntien sovittaminen paimenessa käynnin mukaan. Kun ovat paimenessa olleet, väsyttää heitä, eivätkä jaksu tulla tänne. Sitäpaitsi, muutamilla on kirjoja, toisilla ei. Katsokaas tänne, ensimmäisen rivin lapsilla ei ole yhdelläkään paperia eikä kyniä. Kuinka minun tulee menetellä, opettaakseni heitä kirjoittamaan? Pojat pelaavat rahansa kadulla ja tytöt myyvät paperinsa. Minkä kirjoittavat, se minun täytyy antaa koulussa kirjoittaa, sillä kotona niiltä puuttuu joko mustepullo tahi aikaa kirjoittaakseen. Muutamat tytöistä ovat viidentoista toiset seitsemän vuotisia, ja siksi täytyisi opettajan kohdella heitä aivan eri tavalla, vaikkakin olisivat kaikki tiedoissa samalla asteella. Se on tosiaankin vaikeata.

Hän jatkoi puhettaan hullutellen vienolla äänellään. Tarkastaja ja sindaco kuuntelivat hartaasti suut auki ja kiiluvain silmin, ikäänkuin tuon musiikin lumoamina. Heidän katseensa eivät siirtyneet opettajattaren kasvoista kuin ainoastaan väliin ja silloinkin vain tarkastellaksensa hänen pientä vartaloansa.

— Hyvä! huudahti äkkiä tarkastaja ja löi nyrkillään pöytään kuin lumousta poistaakseen — tehdäänpä muutamia kysymyksiä.

Opettajatar kysyi lapsilta huoneessa olevain eri esineitten nimiä. Lapset mulkoilivat silmät selällään esineitä, joita neiti sormellansa osoitti, juuri kuin olisivat pelkällä katseellaan aikoneet esinettä pakoittaa nimeänsä ilmoittamaan.

Äkkiväimättä tarkastaja keskeytti opettajattarta ja osoitti luokassa olevaa isointa poikaa.

— Kysykää vähäisen tuolta velikullalta — sanoi hän leikkisästi; — se näyttää siltä kuin taitaisi jotain.

— Pietro Generi — lausui opettajatar, katseli poikaa ikäänkuin sivumennen ja loi sitte silmänsä aivan toiselle taholle.

Poika nousi seisolle, ja vaikka kasvonsa olivat kovin ruskoittuneet, huomasi kumminkin, kuinka hän punastui hiusmartoa myöten.

Tämä tuntui sekä Emiliosta että tarkastajasta vähän kummalliselta ja molemmat huomasivat opettajattaressa jonkinmoista ujustelemista. Sihteeri naurahti ja katseli lattiaan.

Tarkastaja ei kuunnellut kysymyksiä eikä vastauksia, koko hänen huomionsa oli kiintynyt vuoroon opettajattareen vuoroon poikaan, ja kun jälkimäinen istautui, näytti tarkastaja hyvin mieltiväiseltä ja raappi leukaansa. Senjälkeen kääntyi hän neiti Vettiin — silmissä entistä vilkkaampi kiilto — tehdäkseen tavanmukaiset kysymykset. Sindaco ja tarkastusmies astuivat lähemmäksi nähdäkseen ja kuullakseen paremmin.

— Ikänne? — — — kysyi tarkastaja kohteliaasti. — Teiltä voi huoletti sitä kysyä.

Neiti vastasi sulavalla äänellä: — Kolme kolmatta vuotta.

— Kolme kolmatta vuotta! — toisti tarkastaja hitaasti, ikäänkuin imien joka sanan, katsahti onnittelevaisesti neitiin ja pani iän kirjaansa. Hän tiedusti virkavuodet, palkan ja saadut lahjapalkkiot.

Sitten hän kysyi: — Mitä ehdoituksia teillä olisi?

— En tiedä mitään siinä suhteessa — vastasi neiti.

— Mitä valituksia?

— Minulla ei ole mitään valitettavaa.

Vielä oli yksi kysymys tekemättä. Tarkastajan kasvoissa kuvastui hienoa heikumallisuutta ja hän tiedusteli vienolla, hyväilevällä äänellä: — Mitä toivomuksia?

Sindaco ja tarkastusmies panivat huulensa pitkälle herkkusuitten tapaan ja katselivat kiiluvain silmin opettajattaren kasvoja.

Nuori tyttö loi lumoavan teeskenteleväisesti silmänsä maahan ja melkein huokaamalla kuiskasi: — Minulla ei ole toivomuksia.

Nuo kolme asian-omaista nielivät sylkensä.

— No niin — sanoi tarkastaja huoahuen — kirjoittakaamme siis: ei mitään.

Ovesta ulos päästyään puhkesi tarkastajan ihastus ilmoille: — Oi, mikä marjanen, tuo opettajatar! Oh, niin harvinaisen suloinen tyttö! — Hän ihastuksessaan eksyi niin kauas, että onnitteli sindacoa kun tällöisen aarteen oli osannut ja taputti häntä olalle. Sindaco rupesi salamyhäisen, tyytyväisen näköiseksi, aivan kuin olisi yhtäaikaan tahtonut sekä peittää että herättää aavistusta "jostakin".

Niin se tarkastajankäynti päättyi.

Kun Emilio muutamia tunteja sen jälkeen istui sihteerin kanssa syömässä, ei hän voinut uteliaisuuttaan pidättää. Mitä merkitsi pojan punastuminen ja opettajattaren hämillisyys? Siinä mahtoi olla salaisuus kätkeytyä.

— Se ei suinkaan ole mikään salaisuus — sanoi sihteeri. Tuo poika loppu on rakastunut opettajattareen ja siihen määrään mustasukkainen, että potkii kumppaneitaan, jos opettajatar sattuu heitä kehuaan. Hänen tunteensa tulivat ensin siten ilmi, että hän varasti hedelmiä ja vihanneksia lahjoittaakseen niitä opettajattarelle. Tämä ei koskaan ottanut vastaan. Eräänä iltana kohtasi hän opettajattaren syrjäkadulla ja teki siellä tunnustuksensa, pyysi pahat tekonsa anteeksi ja suuteli kerta toisensa perästä opettajattaren esiliinaa. Hänet ajettiin pois koulusta, mutta sai sittemmin palata. Nyt hän näyttää tyyneeltä, vaikka onkin armottomasti rakastunut ja koettaa kaikin tavoin päästä jälleen opettajattaren suosioon. Pahin kiusanhenkensä on eräs Azzornon opettaja, kaunis, nuori mies, joka liikkuu näillä seuduilla ja väliin on kävelyllä neiti Vettin kanssa. Poika uhkaa halkaista opettajalta vatsan. Hän sen kyllä tekisikin, ellei opettajatar pelkäisi. Hän on niin rakastunut — — — että oikein ällöttää. Opettajatar ei ole mitään huomaavinansa. Hän tietysti vain välttää tulemastaan liian lähelle tuota poikaa. Muuten sanotaan häntä lahjakkaaksi — — — tuota lurjusta.

Uusi tuttavuus.

Kaksi kuukautta myöhemmin oli tutkinto. Se ei tuottanut Emiliolle erinäistä päänvaivaa; sindaco vaan, joka juuri sinä aamuna oli riidellyt rouva Falbrizion kanssa, oli hieman nyreä Emiliollekin, luultavasti sentähden, että tämä hänen mielestään liian paljon seurusteli hänen vihollisensa kanssa.

Vihdoinkin oli kauan toivottu kesäloma alkanut. Emilion kukkaro ei sallinut hänen tänä vuonna matkustaa siskojansa tervehtimään. Hän malttoi mieltänsä, kun huomasi, että Altaranan saapui ainoastaan joitakuuta kesävieraita ja että nämät eivät olleet niin huvinhaluisia kuin tasangoille muuttaneet kaupunkilaiset, joille yksitoikkoinen luonto ei tarjoa viehätystä. Kuitenkin näiden harvalukuistenkin kesävieraitten pelkkä näkeminen häntä kiusasi; se repi auki entiset arat, jo melkein umpeen menneet haavat hänen ylpeässä mielessään. Niin pian kuin hän kaukaa näki kylänreitillä vaaleapukuisen naisen, poikkesi hän jollekin syrjäkadulle, ikäänkuin olisi nähnyt vihollisen; tätä tehdessään hän kuitenkin tunsu salaista kaipuun tunnetta, sillä yhä hänessä kyti suuri halu saada osakseen kunnioitusta ja arvoa sekä kohota astetta ylemmäksi omaa säätyänsä. Odottamaton tapahtuma saattoi hänet niitten ihmisten pariin, joita hän pakeni.

Eräänä aamuna, kun hän istui lukemassa jonkun tarkastajan kirjoittamia *Kasvatus-opillisia esitelmiä*, jotka Calvi oli hänelle lainannut, koputettiin ovelle ja sisään astui hienon ja älykkään näköinen viidenkymmenen ikäinen herra. Vieras esitteli itsensä kohteliaasti; hän oli asian-ajaja Samis.

— Olette opettaja Ratti? — kysyi hän iloisen sydämmellisesti, ilman vähäistäkään ylpeyttä. — Ette tunne minua?

Ei, Emilio ei todellakaan muistanut häntä nähneensä. Hän oli kuitenkin kunnallishallituksen jäsen ja edellisenä talvena kahdestikkin käynyt Altaranassa. Hän ilmoitti kohteliaasti käyntinsä syyn.

— Minä tulin paikkakunnalle viettääkseni kesää täällä ja kuulin kerrottavan täällä olevasta nuoresta opettajasta. Minä sanoin: menkäämme nuoren opettajan luo, puhumaan kouluasioista. Tässä nyt olen. Älkää pahastuko omituisesta seurustelutavastani. Minä olen nyt kerran semmoinen. Minä puhun aina asiani suoraan. Ja nyt istun kursailematta.

Tulokkaan ystävällisyys ja omituinen esittelytapa saattoivat Emilion hieman hämilleen; mutta pian hän huomasi epäsoinnun, joka vallitsi vieraan hyväntahtoisen katseen ja suun ympärillä väreilevän ilkeyden välillä. Vieras näytti ihmiseltä, joka luonnostaan on ylevä, mutta tottumuksesta laskee pistopuheita, tuommoinen hyväsydämmäinen epäilijä. Emilio huomasi oitis edessään seisovan miehen lahjakkaammaksi ja sivistyneemmäksi niitä, joiden kanssa oli tottunut seurustelemaan. Hän kiitti herraa Samista ja kysyi, millä saattaisi häntä palvella.

— Jutteleamalla voitte minua palvella — sanoi vieras ystävällisesti. — Tällöisessä yksinäisyydessä ei saata keltään sen suurempaa palvelusta pyytää. Minäkin olen puoleksi opettaja — — — siksi että harrastan lämpimästi kansan opetusta. Yksi lapsettomuuteni tuottamista haitoista on se, ett'en voi lapsissani tutkia koulua; sehän on paras ja ehkä ainoa tapa niiden oppia tuntemaan koulua, jotka eivät

viraltaan ole opettajia.

Hän lisäsi jo kauan aikoneensa omaksi lapseksi ottaa jonkun lahjakkaan ja lukuhaluisen talonpoikaispojan, voidaksensa seurata askel askeleelta tapahtuvaa siveellistä ja tiedollista kehitystä, jonka nykyaikainen kasvatus ja sivistys hänessä vaikuttaisi.

Emilio huomautti, että asian-ajajalla olisi hyvin vähän häneltä opittavaa, hän kun oli opettajana työskennellyt ainoastaan neljä vuotta.

— Neljä vuotta on tähän maailman aikaan samaa kuin neljännes vuosisataa — sanoi asian-ajaja, ja lisäsi hymyellen: — Jos Itaaliassa kaikki, jotka sanovat ja kirjoittavat "käyttäneensä koko elämänsä" tahi "parhaimmat nuoruutensa voimat" taikka "uhranneensa terveytensä" koulun palveluksessa, todella olisivat tunnollisesti hoitaneet opettajatoimintaan edes neljä vuotta, olisimme oppinein kansa maailmassa.

Senjälkeen hän äkkiä kysyi: — Kuinka teidän on täällä olla? Kenen kanssa vaihdatte ajatuksianne? Minkä keinon olette keksineet ikävän karkottamiseksi?

Vieraan herran tuttavallisuudesta ihastuneena Emilio sanoi suoraan, että ainoa ihminen, joka hänestä oli sivistyneeltä tuntunut, oli kirkkoherra. Hän kertoi tämän omituisesta vastaan-otto-tavasta ja kummallisesta tunnustuksesta, ilmaisipa myöskin epäilyksensä. Kirkkoherra ei mahtanut olla oikea uskovainen; kuitenkin hän tuntui vakaasti uskovan sitä, mitä oli lausunut kouluasioista.

— Oh, don Barca! — huudahti Samis. — Teillä on hyvä vaisto, herra opettaja. Se mies ei usko Jumalaa, ei perkelettä liioin. Katsokaas, hän kuuluu siihen omituiseen ihmisluokkaan, joka ei mitään usko, mutta kumminkin on rehellisesti vakuutettu siitä, että juuri uskottomuus on maailman perikato. Itsellään noilla ihmisillä ei ole mitään uskoa, mutta pitävät kuitenkin uskonnon opetusta tuiki tarpeellisena; sillä he eivät suostu siihen, että jumalaton vapaamielisyys vielä olisi löytänyt jotain uskonnon opetuksen sijaan pantavaa. He pitävät kunnan kansalaisen ja isänmaan-ystävän suorana velvollisuutena puolustaa uskonnon opetuksen pysyttämistä. Niitä on paljo semmoisia pappeja. Vaan vapaamielistenkin leirissä on lukemattomia aivan uskonnottomia, jotka puolustavat uskonnollista kasvatusta ja jättävät lapsensa pappien opetettaviksi. Papeilla on ainakin yksi kasvatuksen aate selvänä ja kumoamattomana: he näet sanovat: uskonto, jota me tahdomme, on juuri tämä uskonto. Sotkioita ovat opettajat, kirjailijat ja kaikki lavertelijat, jotka, kun heillä ei ole tarpeeksi omaatuntoa ja rohkeutta ollakseen suoria niinkuin papit, saarnaelevat *uskonnollisesta tunteesta, uskonnosta ja uskosta*, sen enempää selittämättä. Mitä uskoa sitten tarkoittavat? Sitäkö, jota tunnusti pyhä Francesco Assisilainen, vai sitäkö, joka oli Giuseppe Mazzinilla? Vai ehkä teidän uskoanne? Minkälainen se on? Ikäänkuin uskonnon asioita saattaisi lapsille ja yhteiselle kansalle opettaa ilman varmaa tunnustusta, sinne tänne horjuen, toisin sanoen ilman opinkappaleita.

Asian-ajaja nousi, puhalsi piipustaan muhkeat savupilvet ja meni piirongin luo kirjoja selailemaan, niinkuin olisi ollut kotonaan. Hän tarjoutui lainaamaan Emilille kirjoja ja kasvatus-opillisia aikakauslehtiä, joita oli perinyt veljeltään, edellisenä vuonna kuolleelta opettajalta. Näissä sanomissa oli Ratti löytävä paljon hyödyllisiä ja huvittavia asioita. Sitte hän kysyi: — Kuulkaas, onko uusi opettajatar jo saapunut?

Nuurukainen vastasi opettajattaren tulevan vasta Syyskuussa, ja tehdäkseen jutun hauskemaksi, hän kertoi tuon valokuvasalaisuuden, jonka oli ruokatoveriltaan urkkinut.

Herra Samis tiesi jo sen historian. Hän ei ollut tahtonut sekaantua asiaan. Hakemukset jo olivat hänen mielestään naurettavia, jopa kerrassaan konnamaisia. Noin parikymmentä opettaja- ja opettajatarparkaa lukee virkailmoituksia sanomissa; tarttuvat koukkuun ja heittävät hukkaan viisi, kuusi lireä postimaksoihin ja karttapapereihin lähettääkseen kunnille jos jonkinlaisia todistuksia ja puoltolauseita, väliinpä valokuvia — — — ja usein kuitenkin on asian-omainen jo edeltäkäs valittu: joku sindacon suosikki, rehtorin puoltama, tarkastajan turvatti tahi valtiopäivämiehen uskottu. Ja nyt rupeavat jo vaatimaan opettajattarienkin valokuvia. Yhtä hyvin saattaisi sanomalehden neljännellä sivulla ilmoittaa: — Kaunis tyttö, niillä ja niillä ominaisuuksilla varustettu, otetaan kunnan palvelukseen. — Ettekö huomaa kuinka koroittavat vaatimuksiansa vuosi vuodelta? On muutamia pieniä kuntia, jotka tahtovat naimattomia, nuoria, lapsettomia opettajia, mieluummin lukion läpikäyneitä tahi semmoisia, jotka osaavat ranskaa tahi saksaa, koristepiirustusta taikka kemialla ja fysiikkaa. Toissa vuonna eräs kunta haki opettajaa, joka osaisi pianoa soittaa ja laulaa. Eihän liene juuri välttämättömänä ehtona vaadittu, että hän olisi harjoittanut laulua *della Scala* teatterissa. Ja kaikkea tätä vaaditaan seitsemästä sadasta lirestä. Olkaamme oikeudenmukaisia. Sehän on tavaran ilmaiseksi pyytämistä. Pian kai saamme nähdä tuon tänne tilatun *kaunottaren*. Kuinka vanha hän on?

Opettaja vastasi: — Viidenkolmatta vuoden,

— Käsittäkää sanani oikein — pitkitti asian-ajaja. — Ettekö vielä ole törmänneet yhteen asian-

omaisten kanssa? — — — Sitä parempi. Niinkuin tietänne, on täläinen hallitus kokki-poikain ja härkäpaimenten käsissä. Olette kai tarkanneet heidän ulkomuotojaan. Näyttävät jokseenkin tavallisilta ihmisiltä, kun kaikki käy heidän mielensä mukaan, mutta koettakaapas vain mennä yhtäkään heistä liian lähelle. Te, hyvä opettaja, olette nuori, ettekä siis tunne mennyttä ettekä nykyistä sukupolvea. Olette kyllä kuulleet puhuttavan ylimyssäätyisten ylpeydestä, noitten maallisten puolijumalain, jotka meitä muita kohtelevat jonkunmoisena alhaisempana ihmisrotuna. Heidän ylpeytensä on kumminkin rakastettavaa, verraten noitten arvoon ja varallisuuteen kohonneitten härkäpaimenten röyhkeyteen. Edelliset halveksivat toki ainoastaan alemmalla asteella olevia. Jälkimäiset ylönkatsovat ylhäisiä ja alhaisia, jopa vertaisiansakin, sekä ovat järkähtämättömän pöyhkeitä, törkeitä ja epäkohteliaita kaikensäätyisille.

Tässä katkaisi Samis herra äkkiä puheensa, ikäänkuin olisi katunut, että ensi kertaa ihmistä puhutellessaan oli liiaksi kuohahtanut. Hän rupesi jälleen iloisesti haastelemaan ja pyysi opettajaa käymään tervehtimässä. Hän asusteli pienessä keltaisessa huvilassa vähän matkan päässä Case Rosseen päin. Siellä Ratti ei tapaisi muita kuin hänet vaimoineen, ja he joisivat kahvia ja puhelisivat yhdessä. Hän keskeytti opettajan kiitokset panemalla sormensa omalle suulleen, ikäänkuin muistuttaaksensa opettajaa olemaan vaiti siitä, mitä olivat puhuneet. — Lähettäkää noutamaan koulusanomia — huusi hän portaissa.

Asian-ajaja Samis.

Emilio rupesi käymään uuden ystävänsä kodissa. Hän tunsu suloisinta tyydytystä ensi kertaa istuessaan tuossa hienossa pikku salissa, jota koristi arvokkaat vesimaalaukset ja komeat kirjat, suutasuksin hienonmuotoisen, keski-ikäisen rouvan kanssa, joka ylen kohteliaasti antautui hänen kanssaan haasteluun niistä aineista, joista Emilio osasi puhua. Rouva tiedusteli yhtä ja toista koulupoikain luonteista ja tavoista, tuolla hellällä hartaudella, jota lapsettomissa naisissa mitkään pettymykset eivät ole kylmentäneet. Emilio huomasi asian-ajajan ja hänen rouvansa puheista joka päivä oppivansa asioita, joita ainoastaan seurustelun kautta voi oppia. Toisetkin kesävieraat, joita Emilio tapasi asian-ajajan kodissa, noudattivat isäntäväen esimerkkiä ja olivat hänelle kohteliaita. Hän tunsu erityistä kiitollisuutta heitäkin kohtaan siitä, että lausuivat sanaa *kansakoulu-opettaja* lyhyesti ja vakaasti, niinkuin olisivat sanoneet esim. *luutnantti*; siinä oli erityinen sointu, jonka siihen panivat, ei tietämättänsä, vaan vapaaehtoisen kohteliaasti, ja tuopa hänen itsetuntoansa hyväili.

Kaikkia näytti asian-ajajan sanatulva huvittavan, liiatenkin kun hän innostuessaan laski toisen kummallisen väitteen toisensa perään. Emilion mielestä hän useimmiten lausui kumoamattomia totuuksia, joihin opettaja saattoi täydestä sydämmestä yhtyä.

Kerrankin asian-ajaja suuttui erääsen kesävieraasen, joka nauraen soimasi kunnallishallitusta — ja tietysti asian-ajajaa siihen kuuluvana — siitä, että kirkkoherra oli uhannut tänäkin vuonna antaa tykeillä ampua suojeluspyhimyksen syntymäpäivän kunniaksi, vaikka ampumisella edellisenä vuonna oli ollut kovin surkeat seuraukset.

— Teitä on joukko perin vapaamielisiä miehiä, sanoi vieras asian-ajajalle — teitä, joilla on valta, ja annatte kuitenkin hänen korkea-arvoisuutensa olla lakien laatijana.

— Miksikä ei? — vastasi asian-ajaja hieman närkästyneenä. — Minusta se on aivan luonnollista. Te, Voltairen oppilaat, isojen kaupunkien asukkaat, jotka ette tunne pappeja, luulette meidän — koska itse tiheästi asutuissa kaupungeissa voitte välttää heidän vaikutustaan — luulette meidän täällä muutamain talonpoikain avulla pääsevän heistä. Ettekö ymmärrä papin täällä työskentelevän rajoitetulla alalla; hän vaikuttaa sentähden kaikkiin ja on mahtava mies, olkoon muuten mimmainen tahansa; jos hän on paha, vahingoittaa hän kaikkia, jos on hyvä, tekee hän kaikille hyvää. Kaupungissa ette huomaa hyviä ettekä pahoja jälkiä hänen työstään. Ja sitäpaitsi, koska kaupungissa kaksi kolmatta osaa asukkaita on väliäpitämätön uskonnon suhteen, luulette kai kaksi kolmatta osaa koko Itaalian asukkaista uskottomiksi ja arvelette tehneenne laskun koko maata varten. Semmoista typeryyttä! Samalla lailla sanotte: se ja se toimi taikka se ja se kirja tulee taika-uskolle antamaan aika läimäyksen — — — ikäänkuin niinkään helposti ihmisten mielistä karkoitettaisiin vuosisatojen synnyttämiä käsitteitä ja erhetyksiä. Te luulette seisovanne ratsumiesjoukon etunenässä, kun ympärillenne katsellessanne näette pelkkiä ratsastajia. Mutta, hyvä ystävä, se on vain etujoukko. Pääjoukkona on jalkaväki ja kuormasto. Laukatkaa vain eteenpäin, te kaupunkilaiset; maalaiskunnat kyllä seuraavat minkä voivat. Mutta sillä aikaa he kuitenkin ottavat turviinsa munkit ja nunnat, säilyttävät lakkautetut juhlat, rikkovat koululakia, pakoittavat opettajia messussa käymään, antavat kirkkoherrain kouluissa mellastaa ja nauravat uusille vihkimistä, hautausta y.m. koskeville asetuksille. Jospa tietäisitte minkä vaikutuksen laverruksenne täällä tekee: — Kansa tuntee — — — kansa uskoo — — — kansa tahtoo! Merkillisintä on, että nekin, jotka nuorina taikka suuren osan elämänsä ovat maalais-oloja tunteneet, kuitenkin korkeampaan asemaan päästyänsä kaiken aivan unhoittavat tai kuvittelevat olojen kymmenessä vuodessa tuiki muuttuneen, taikka pikemmin luulevat arvoon nousemallaan koroittaneensa koko

ympäristönsä, niinkuin auringot joskus radaltaan syöstyänsä vetävät koko kiertotähdistön peräänsä.

Varsin hupaisena asian-ajaja myöskin esiytyi, kun paikkakunnan merkillisemmät henkilöt tulivat puheeksi; silloin ei kukaan häntä keskeyttänyt ja kaikkien oli hauska.

— Minä tiedän milloin sindaco on juovuksissa — sanoi hän kerran — siitä, että se silloin jää viiden tai kuuden askeleen päähän ihmisistä, joita tapaa, ja pysähtyy, ikäänkuin varovainen sovinnonhieroja sodassa, jonkun matkan päähän, ett'ei viininhaju kantelisi. Lemmen kiusaukset käsittävät hänet aina, kun vatsansa on liian täynnä. Yhteen aikaan hän oli vihoissaan neiti Pezzalle. Asia tuli siitä, että hänen kerran oivallisen päivällisen jälkeen pisti päähänsä mennä tyttökouluun nuuskimaan. Hän astui äkkiarvaamatta luokkaan, kalotti päässä, tallukat jaloissa ja piippu suussa. Opettajattaren pikku koira karkasi hirveästi haukkuen häntä vastaan ja kaikki tytöt purskahtivat nauramaan, niin että hänen täytyi häveten vetäytyä takaisin. Pitkän aikaa sen jälkeen hän kosti antamalla kirjallisesti kieltävän vastauksen opettajattaren pyyntöön saada enemmän puita kouluun, lisäten seuraavan syyn kieltoonsa: *varsinkin, koska opettajatar ei ole tällä lukukaudella kuntaa hyvin palvellut, sillä muutamat tytöt eivät ole oppineet hyvästi paitoja ompelemaan.*

Uusi opettajatar.

Keskipaikkeella syyskuuta matkusti Emilion uusi, hauska tuttava tiehensä niinkuin muutkin kesävieraat, ja hän aloitti taas, vaikka vastenmielisestikkinkin, yksinäistä, yksitoikkoista elämätään; kuitenkin ainoastaan lyhyemmäksi ajaksi.

Eräänä iltana kuukauden loppupuolella istui opettaja, päätettyänsä perin laihan päivällis-ateriansa, sihteerin kanssa ruokahuoneessa kuunnellen sateen ropinaa ikkunaruuuduissa. Äkkiäpä kuului vaunujen ratinaa, jotka pysähtyivät heidän porttinsa edustalle. Kohta sen jälkeen astui palvelustyttö sisään ja kertoi hätäisesti uuden opettajattaren tulleen, sen, jonka piti muuttaa yläkertaan, neiti Pezzan huoneisiin. Sihteerin riensi oitis ulos. Emilio jäi paikoilleen, sillä hänen mielestään oli sopimatonta uteliaana rynnätä esiin. Kahden minuutin päästä sihteri palasi takaisin. Hän ei näyttänyt lainkaan ihastuneelta.

— No — kysäisi opettaja — miltäs näytti tuo merkillinen suu?

— Minä luulin sitä kauniimmaksikin — vastasi toinen ja istuutui.

Senjälkeen hän lisäsi, että opettajatar on miellyttävä nuori tyttö, lyhyenlanta, hauskanmuotoinen, ei mitään sen enempätä. Hänellä oli mukanaan isänsä, melkein rampa äijän käppyrä, joka nojankin varassa hyvin vaivaloisesti kömpi portaita ylös.

— Mies parka! — lisäsi hän säälivällä äänellä.

— Hän näyttää minusta olleen aikoinaan kunnallissihteerinä. Niin, niin, semmoinen se on — — meidän loppumme.

Seuraavana aamuna asettui Emilio, niin pian kuin vuoteesta pääsi, pihanpuoleisen ikkunan ääreen, kurkistaakseen uutimien raosta vastakkaiselle palkongille. Opettajatar seiso siellä panemassa vaatteita tuuloittumaan nuoralle, joka oli pingoitettu seinää pitkin. Emilio huudahti itsekseen: — Mutta sehän on tohtorin rouva! — Emilio oli vain kahdeksan askeleen päässä opettajattaresta ja saattoi ikkunan läpi, aivan toisen huomaamatta, tarkasti katsella opettajatarta siinä, kun tämä seiso sivuin häneen päin. Tyttö näkyi olevan pienikasvuinen, hiukset kastanjanruskeat, pehmeät, kiiltävät. Hän ei ollut kaunis, mutta tavattoman valko-ihoinen, hoikka ja täyteläinen; kätensä olivat erinomaisen pienet. Hän oli tosiaankin hämmästyttävässä määrässä tohtorin rouvan näköinen, mutta hänellä oli hienommat piirteet. Hän kumartui ottaaksensa maahan pudonnutta nenäliinaa ja katsoi alas pihalle. Jokainen hänen liikkeensä oli tyyni ja miellyttävä. Kun hän äkkiä käänsi kasvonsa Emilioon päin, tuntui tästä, kun hän siinä hetkessä olisi käynyt vuosia vanhemmaksi. Hänen kasvonsa olivat vakaat ja ilmaisivat alituista huolen-alaisuutta. Surumielisten silmäin alipuolella, tuon melkein liian terävän nenän alla kaareutui pieni, ihmeen ihana ja herttainen suu, niin että Emilion huomio kohdistui siihen ikäänkuin kolmanteen silmään ja se puhuikin enemmän kuin silmät otsassa sekä ilmaisi selvemmin sielun eri väreitä.

Uusi opettajatar ei herättänyt suurta huomiota Altaranassa. Hänen hieno, miellyttävä olentonsa ei saattanut maakylässä olla sen kummempi asia. Vaan kaikki huomasivat hänen yhdennäköisyytensä tohtorin rouvan kanssa, vaikka tämä oli iloisempi, punakkaampi ja paljoa kaunisilmäisempi. Opettajattaren liian vanhan-aikainen, köyhyyttä ilmaiseva puku ei miellyttänyt; se ei tuottanut kunnalle kunniaa. Vielä suurempaa harmistumista herätti tieto, ett'ei hänellä ollut tuloja centesimoakaan yli palkkansa, ja että hän elätti isäänsä, tuota puolikuollutta ukkoa. — Molemmat — niin sanottiin — kuuluvat Puutteen perheeseen. — Ensimmäisellä viikolla isä kulki yhden ainoan kerran ulkona; nojautuneena keppiin ja tyttärensä käsivarteen hän astui tutisevin päin ja hitaasti kuin etana. Ihmiset,

joita kohtasivat, puhuivat heistä melkein ylönkatseellisesti, niinkuin näytelmästä, joka vaikuttaa masentavasti kansaan. Herra Calvin vaimo lausui lyhyesti julki yleisen mielipiteen, kun eräänä päivänä kahvilan edustalla kysyi ystävältään, oliko tämä nähnyt *köyhää opettajatar*. Nimitys siirtyi muiden suuhun ja pysyi sitte muutamassa seurapiirissä äsken tulleen tavallisena nimenä. Sindaco ei, muodosta päättäen, ollut tästä huvitettu.

Koulut avattiin. Emilio huomasi, että työn aljettua hänen naapurinsa kävi iloisemmaksi ja loi päältään päivä päivältä yhä enemmän sitä surumielisyyden leimaa, joka oli ensi aikoina ollut huomattavana hänen kasvoissansa.

Ensi ääni, jonka Emilio aamulla herätessään kuuli, oli opettajattaren askeleet palkongilta. Opettajattaren täytyi taloudessaan tehdä itse kaikki toimet, ja oli sen vuoksi usein ostoksilla jo ennen koulutunteja; myöhään iltaisin näki valkeata hänen huoneestaan.

Emilio alkoi pian puhella hänen kanssaan ikkunasta, sanasen silloin toisen tällöin. Opettajattaren ääni oli hieman samaa eikä vähääkään sointuisa. Hän erotteli tavut liiaksi toisistaan ja puhui liian hitaasti, niinkuin olisi oppilailleen puhunut ja selittänyt eri sanojen merkitystä. Mutta suun kauniit liikkeet korvasivat rumaa äänen värettä. Hänen suunsa oli tosiaankin hyvin kaunis. Puhuessaan hän joka sanalla näytti ilmaa suutelevan, ja tulipa ehdottomasti ajatelleeksi kukkasta, joka ehtimiseen avautuu auringonsäteiden sattuessa ja sulkeutuu kylmän tuulen puhalluksesta sekä väräjääh mehiläisen mettä särpiessä. Väliin Emilio ei tajunnut itse ajatusta opettajattaren lauseissa, kun niin tarkkaan katseli miten sanat suusta sukeusivat ja kuinka suu eri lailla muodostui eri sanoja lausuessaan. Pian huomasivat olevansa hyvinkin samanmielisiä ja tämän perustuksena oli heissä molemmissa asuva lämmin, harras tunne. Joka päivä kertoi opettajatar ohimennen Emilille jostakin havainnosta, väliin hauska, väliin ikävästä, jonka hän oli tehnyt oppilaittensa luonteista.

Eräänä iltana, vaatteita harjatessaan, opettajatar näytti tavallista mieltävöisemmältä. Hän sanoi opettajalle, että se, mikä häntä enimmin suretti lukukauden alussa, oli oppilaitten *ensimmäinen* pahanteko, ensimmäinen lankeemus, joka todisti pahaa luontoa ja siten paljasti vihollisen, jota vastaan hänen tuli olla täysissä aseissa koko vuoden. — Mutta — lisäsi hän — kunhan minulla on seitsemän tahi kahdeksan kilttiä oppilasta, olen tyytyväinen. Yhden oppilaan pienikin jalomielisyys, joka todistaa hyvää luonnetta, korvaa kymmenen ilkeyden. Minä rakastan oppilaitani. Me olemme kaikki saaneet maailmaa kokea, taikka toisin sanoen, olemme hukanneet parempia tunteitamme. Elämän kuluessa ihminen joka päivä hukkaa jonkun jalon tunteen. No niin, ainoa jalo tunne, joka minulla on jäljellä — lukuun ottamatta rakkauttani isä raukkaani, — tunne, joka ei koskaan tule vähentymään — sen tiedän — on rakkauteni lapsiin. Jos jonkun kerran nuo muutkin paremmat tunteet heräävät, niin se on tuo tunne, joka niitä herättää. Mitä enemmän opin ihmisiä tuntemaan, mitä useampia itsekkäitä äitejä, sydämmettömiä isiä, kurjia ja häpeän-alaisia koteja näen, sitä voimakkaammaksi käy rakkauteni lapsiin. Minä tulen silloin ajatelleeksi mimmoisissa käsissä useimmat heistä ovat, mitä raukat saavat nyt ja mitä vastaisuudessa kärsiä ja kuinka moni heistä ilman omaa syyttään tulee huonoksi ja onnettomaksi ihmiseksi. Se on rakkaus, joka ei laimene pettymyksistä eikä vanhempain osoittamasta vihamielisydestä; sanalla sanoen, se on jotain vaistomaista, niinkuin ihmisen elämisen halukin. Minulle lapset ovat ainoa runollisuus ja herttaisuus maailmassa. Jos lapset häviäisivät maailmasta, tahi puhuakseni mahdottomuuksia, jos ihmiset syntyisivät täysi-ikäisinä, uskon, että muutamain vuosien kuluttua muuttuisivat kaikki pedoiksi ja repelisivät toisensa kuoliaaksi. Niin minusta on tuntunut aina lapsuudestani saakka. Yhteiskunnallinen jako köyhiin ja rikkaisiin kiusaa minua ainoastaan silloin, kun ajattelen lapsia. Minä en vihaa lähimmäisiäni muulloin kuin ajattellessani, että miljoonain isoisten huonous on syynä siihen, että miljoonamäärät lapsia saavat kärsiä vilua ja nälkää. Minun silmissäni pahuus silloin näyttää pirulliselta, kun se lapsia vahingoittaa. Siksi ovat mielestäni sydämmettömät äidit luomakunnan kurjimpia epäsiikiöitä. Kerran näin juopuneen naisen, pieni lapsi käsivarrella, lankeavan tiedotonna kadulle, niin että lapsen pää halkesi. Tämä muisto on elämäni kiusa, ja niin usein kuin se mieleeni tulee, sadattelen ihmisiä.

Emiliosta tuntui, niinkuin nuori opettajatar olisi sanoihin pukenut juuri hänen sielunsa sisimmät ajatukset ja tehnyt sen niin tarkkaan, kuin olisi vain kertonut ajatuksia, joita oli kuullut ennen Emilion suusta.

Eräänä iltana hän kertoi käyneensä kunnan pikkulasten koulussa ja sanoi vieläkin olevansa aivan liikuttettuna. Lapsiparven näkeminen vaikutti häneen samalla lailla kuin kirkkomusiikki ja herätti hänessä tuhansittain kauniita ja surullisia ajatuksia, jotka liikuttivat häntä kyyneliin asti. Semmoisina hetkinä hän tunsu olevansa valmis uhraamaan kaiken verensä, jos sillä olisi taitanut saattaa nuo pienet, rakkaat olennot onnellisiksi.

— Sitäpaitsi — hän lisäsi — seuraan heitä kaikkia ajatuksissani kotiin ja silloin tunnen tukahduttavaa sääliä, ajattellessani, mitä heillä on vastassaan: kylmät suojat, likaiset vuoteet, vähän epäterveellistä ruokaa, äkäisiä tahi luonnottomia vanhempia, jotka heitä lyövät ja antavat heidän kuolla hakematta

lääkäriä. Voitteko ymmärtää, kuinka saattaa lyödä pientä lasta? Se on ajatus, joka panee vereni kuohuksiin. Lyödä lasta — — — se on niinkuin näkisin sitä tapettavan. Kauheata on ajatella löytyvän vanhempia, jotka voivat pieksää lapsiansa niin, että ne sairastuvat! Omia lapsiansa! Tekeepä mieli kauhistuksesta huutaa jo sitä ajatellessaan. Ja kuitenkin, semmoista näkee joka päivä ja semmoista saa tapahtua! Oi häpeätä! Inhimillisen armeliaisuuden pitäisi tykkönään antautua tälle alalle. Tehtäköön muulle osalle ihmiskuntaa niin paljon hyvää kuin suinkin voidaan, mutta ennen kaikkia olisivat lapset niin suojeltavat, ett'eivät näkisi maailman kurjuutta ja kaikkia sen kauhistuksia. Sietäisipä perustaa seuroja, jotka hakisivat tietoonsa julmia vanhempia, niinkuin ajetaan hulluja koiria takaa, ja antaisi keskellä katua pieksää sydämmettömiä äitejä, niin hyvin ylhäisiä kuin alhaisia. Oi, se on kurjaa, se on kurjaa!

Opettajatar puhui niin selvään Emilion tunteita, ett'ei tämä lisännyt sanaakaan muutoin kuin toisinaan kehoittaakseen häntä jatkamaan. Oli jo tullut melkein pimeä, ja hänen äänensä näytti lähtevän varjosta.

— Nimien väärentäjiä rankaistaan — hän pitkitti. — Minä olen ihmeteltyt, miksi ei niitä vanhempia rankaista, jotka kasvattavat lapsensa roistoiksi. Onhan semmoisiakin vanhempia, jotka pakoittavat lapsiansa huonoiksi ihmisiksi, perheitä, joissa valmistamalla valmistetaan pahantekijöitä, tunnottomia, julmia, kostonhimoisia miehiä ja naisia. Siksi annan niin paljon anteeksi koulussa. Samasta syystä annan ihmiselle satakin pahaa tekoa anteeksi, jos huomaan hänet hyväksi jollekulle lapselle. Niin kauan kuin joku roisto voi olla hellä pienoisille, panen suuremman arvon häneen kuin moneen rehelliseen mieheen, joka ei kyyneltäkään vuodata pienen kuolleen lapsensa kehdon ääressä. Väliin olen alakuloinen ja suuttunut koko maailmaan. Jos silloin näen kadulla karkeakätisen köyhän työmiehen, joka kantaa pienokaistaan käsivarrellaan, katselee sitä ja hyväilee kostein silmin — silloin palaan jälleen tasapaino sieluuni ja minä palaan kotia ajatellen hyvää koko ihmiskunnasta. Tätä ei kestä kauan, sillä paljon enemmän näkee pahaa kuin hyvää, ja onhan n.s. paremmisakin säädyissä vanhempia, jotka räökkäävät rumaa, kivuloista lastaan ja sen sijaan osoittavat suosiotaan kauniille ja terveelle lapselle. Kerran oli minulla oppilaana kaksi sisarusta, joista toinen tuli kouluun hienossa puvussa, taskut täynnä namuja, jota vastoin toinen oli köyhäin tavoin puettuna ja kantoi käsissään merkkejä vitsan saannista. Ajatelkaas, minun luokassani! Minun silmäini edessä! Ja ne olivat paikkakunnan herrassäätyisiä! Minä nostin melua asiasta — — — ja sain sentähden eroni. Kunpa en täällä näkisi jotain samanlaista, kunpa eivät lähettäisi luokseni uhri parkoja, jotka eivät saa kylläksi ravintoa ja joilla on mustelmia ruumiissaan; ei löydy sitä valtaa maailmassa, joka siinä tapauksessa minua pelottaisi. Minä menisin suoraa päätä kotiin vanhempain luo, vaikkapa täytyisi kulkea viisikymmentä kilometriä vuorten yli; ja vaikka vanhempia olisi sata yhdessä ja tietäisin menettäväni henkeni, sanoisin heitä kuitenkin roistoiksi ja murhaajiksi, niin totta, kuin on Jumala, joka minua kuulee.

Viimeiset sanansa hän lausui kiivaasti. Nuorukainen oli syvästi liikutettuna ja huudahti: — Hyvä, hyvä, neiti Galli! Niin olen minäkin aina ajatellut. Mutta voidaksensa lausua ajatuksensa tuolla lailla, täytyy ihmisellä olla teidän ylevä sielunne.

— Niin kai — sanoi opettajatar leikillisesti, vaikka hänen äänensä vielä värähteli liikutuksesta. — Täytyy olla kielevä niin kuin minä, se on minun luuloni — — — Riennän sisään, alkaa jo tuntua kylmältä. Hyvää yötä, herra Ratti.

Opettajatar läksi, jättäen Emilion, jonka korvissa vielä kaikui oma nimensä; se nyt tuntui aivan uudelta ja ikäänkuin aateloitulta.

Tämän illan jälkeen Emilio tunsikin jonkinmoista ujoutta puhutellessaan naapuriansa, ja itserakkaus pakoitti häntä kovin miettimään ja ajatuksissa kääntelemään ja vääntelemään sanoja, joita aikoi sanoa opettajattarelle, saadaksensa ne omituisiksi, paljon sisältäviksi ja aivan eroaviksi jokapäiväisistä muodoista, joilla puhelua tavallisesti aloitettiin. Ikäväkseen hän näki ensimmäisen lumen tulevan, joka teki pitkistä palkonki-puheluista lopun. Hän koetti ruveta keskusteluihin matkalla koulusta ja kouluun, mutta silloin ehtivät puhua ainoastaan muutamia sanoja, taikka huomasi hän paikallaan herra Calvin, joka piti neiti Gallia älykkäänä, uusia kasvatus-opillisia aatteita käsittävänä tyttönä ja joka sentähden koetti selvittää ja saada hänet uskomaan tuumiensa erinomaisuutta.

Pian huomasi Emilio, että se väliäpitämättömyys, jolla kylän herrat ensin olivat katselleet opettajataria, vähitellen vaihtui mieltymyksen uteliaisuudeksi, ikäänkuin päivä päivältä olisivat yhä enemmän älynneet tuota opettajattarella löytyvää suloutta ja herttaisuutta. Niinhän oli hänen itsensäkin laita, ja koska hän piti opettajattaresta, olisi hän suonut, että tämä, saavuttaaksensa kunnioitusta, pukeutuisi paremmin, niin että kaikki jo lähemmältä seurusteluttakin oppisivat tuntemaan hänen jaloa luonnettaan samalta kannalta kuin Emiliokin. Opettajatar ompeli itse hameensa ja niihin tuli kaikkiin joku vika leikatessa, niin että pullottivat väljinä hartioitten kohdalta. Hänellä oli lyhyt, tumma päällystakki, joka teki hänet tavallista lihavamman näköiseksi, hattuansa hän piti liiaksi otsalla, niin että hiukset joutuivat peittoon. Ainoastaan suu oli koko kauneudessaan näkyvässä. Eipä kauan

viipynyt, ennenkuin Emilio sai tietää, että muutkin olivat huomanneet opettajattaren kaunista suuta ja että se oli ollut eräänä iltana kahvilassa pretorin, tohtorin ja veronkantomiehen välillä keskustelun alaisena, jota olivat sopimattomilla lisämuistutuksilla höystäneet.

Vieläkin suuremmaksi mielipahakseen kuuli Emilio sindacon käyneen kahdesti samalla viikolla neiti Gallin luokassa. Kun Emilio kysyi, oliko se totta, vastasi opettajatar hymähdellen "on" ja lisäsi, että hänestä tuntui, kuin sindaco paljonkin hommaisi koulujen hyväksi. Opettajattaren muodosta Emilio saattoi päättää sindacon liikkuneen sopivasti, mutta samalla olleen vakomisretkellä; hän näki ett'ei opettajatar vielä aavistanut mitään pahaa.

Eräänä päivänä kertoi opettajatar surullisen näköisenä saaneensa tietää, että kirkkoherra oli pahastunut siitä, kun ei opettajatar oitis tultuansa ollut ruvennut "Marian Tyttäret" nimisen seuran jäseneksi. Nyt hän piti siihen yhtymistä liian myöhäisenä, sillä eihän se enää näyttäisi vapaalta päätökseltä. Hän oli kahden vaiheella.

Aina aamulla, kun opettajatar oli palkongilla, kertoi hän opettajalle edellisen päivän pienet uutiset.

— Eilen illalla — hän sanoi kerran — oli herra Calvi luonani selittämässä uutta metoodiansa laskennon opettamisessa. Hän tahtoo sitä opettaa numeroita käyttämättä. Totta puhuen en paljoa siitä viisastunut. Mutta hän on itse niin varma asiastaan, tuo kunnan mies, että mielelläni kuulin hänen selityksiänsä.

Emiliosta tämä uutinen oli kaikkea muuta kuin hauska.

— Minua — huomautti hän — ette ole koskaan pyytäneet tulemaan itseänne tervehtimään.

— En kyllä, mutta onhan asiassa eroa — vastasi opettajatar hymyellen. — Ensiksikin herra Calvi tuli kutsumatta, itsestänsä; toiseksi, hän on nainut mies ja viidenkymmenen vuoden vanha. — — — Muuten en ole teitä kutsunut, koska pelkäsin, että isäni seura vaikuttaisi teihin masentavasti. Hän jaksaa tuskin puhua, isä raukka, ja käy huonommaksi päivä päivältä. — Senjälkeen hän lisäsi: — Terve tuloa, se olisi hauskuudeksi meille.

Tämänlainen pyyntö ei näyttänyt Emiliosta olevan kylläksi ja hän katsoi parhaaksi odottaa parempaa kutsua.

Kun hän eräänä iltana ei nähnyt niinkuin tavallisesti valoa opettajattaren huoneesta, kysyi hän seuraavana päivänä, oliko tämä ollut ulkona.

Oli hän ollut, hän oli käynyt pretorin äidin luona, tämä oli ollut kahdesti koululla tiedustamassa pienestä suojatistaan, ja molemmilla kerroilla hartaasti pyytänyt opettajatarta heillä käymään, niin että hän piti velvollisuutenaan sinne mennä. Olivat myös pyytäneet häntä muistamaan jälkiänsä.

Eräänä iltana hän kysyi opettajalta ohimennen: — Voitteko sanoa, mitä rouva Calvilla lie minua vastaan, hän katsoo, kohdatessamme, kovin vihaisesti minuun. — Opettajatar naurahti ja kohautti olkapäitään, kun Emilio vastasi rouvan luultavasti olevan mustasukkaisen miehensä kasvatus-opillisten keskustelujen johdosta.

Joku aika sen jälkeen, eräänä iltapäivänä, ilmoitti neiti Galli Emilille tosiaankin suuren uutisen. Piirilääkärin rouva, joka syksyllä oli nimitetty koulun naistarkastajaksi, oli käynyt neiti Gallin luokalla.

Tietämättä käynnin syytä, Emilio oitis arvasi, ett'ei se lie ollut hauskinda lajia. — Hän on kaunis nainen — sanoi neiti Galli, mutta äänestä ymmärsi hänen huomanneen heidän yhdennäköisyyttään ja siksi suurella varovaisuudella puhuvan toisen kauneudesta. — Hän oli hyvin hienosti puettu, minun mielestäni liiankin hienosti tullakseen köyhäin vuoristolaisten kouluun. Hän tarkasteli käsitöitä. Sen kyllä huomaa, että hän ymmärtää semmoisia asioita. Mutta — — — hän tuntui minusta vähän jäykältä, melkein ankaralta. Puolessa tunnissa hän tuskin kahtakymmentä sanaa puhui.

Opettajatar ei ymmärtänyt, että rouvaa oli estänyt enemmän puhumasta sisällinen yksinhaastelo, joka kuului tähän tapaan: — Mieheni — tuo hölmö — kehtaa sanoa, että olemme toistemme näköisiä kuin kaksoiset. Antakaas nähdäkseni nuo sukat. Tarvitaampa tosiaankin naiseen miehen silmät ja hienotunteisuus voidaksensa lausua semmoista kohteliaisuutta naiselle. Tässä olet pudottanut silmiä, tyttö. Hänellä on matala otsa ja posket kuopalla. Näyttäkää minulle paidat. Entäs tuon pretori pöllön puhe erinomaisen kauniista suusta. Huomatkaa, opettajatar, kuinka tämä on leikattu. Sitä paitsi hän on kauhean rumasti puettu.

Rakkautta.

Emilion mielestä neiti Galli ei ollut kauhean rumasti puettu, sillä hänessä eli jo tyttöä kohtaan se

määrä myötätuntoisuutta, jonka avulla nainen joka ilta pääsee jostakin virheestä ja joka aamu nousee varustettuna jollakin uudella avulla. Hän ei enää huomannut opettajattaren nenää liian teräväksi, päinvastoin oli neiti Galli Emilion silmissä kasvanut pitemmäksi ja hänen suunsa oli, jos mahdollista, käynyt pienemmäksi ja vieläkin armaamman näköiseksi. Tuntui hänestä myöskin siltä kuin ei kirkkahinkaan ääni saattaisi hänen korvissaan kauniimmin helähtää, kuin opettajattaren hiukan samea ääni. Malttamattomasti hän odotteli koulutuntien päättymistä saadaksensa tavata opettajatarta portaissa, ja hän sai tavakseen keskeyttää puhettaan, niin pian kuin kuuli opettajattaren äänen yläkerrasta. Vaikka olikin jo jokseenkin kylmä, näytti opettajatar muutamina aamuina vilaukselta palkonki-ikkunassa; kampaamattomana ja aamupuvussa hän tervehti opettajaa hymyellen tahi pienellä käden liikkeellä. Semmoisina aamuina meni Emilio iloisena kouluun, ei ollut tuiman ankara vaatimuksissaan vaan taipui leikkiä lyömään niinkuin opettajatoimensa ensi aikoina. Mutta hän huomasi pian, että sillä lailla hänen omistamansa metodi laimentuisi ja siksi hänen täytyi väkisin voittaa luontonsa, saattaaksensa noudattaa ankaraa menetystapaansa. Vaan vasten hänen tahtoansakin tunki naapurin kuva kaikkiin hänen ajatuksiinsa ja tunteisiinsa, jopa itse opetukseenkin, väritti lukukirjan, antoi lämpöä lasku-opille, jopa heijasti valoansa oppilaittenkin kasvoista. Hänen täytyi tunnustaa, että tuo kuuluisa teoria sisällisestä ja ulkonaisesta "minusta" on hyvin vaikea ja melkein mahdoton noudattaa, silloin kun sielun täyttää vilkas tunne, vaikkapa se onkin — kuten hän itsellensä luulotteli — kaukana rakkaudesta ja enemmän ystävyuden tapaista. Poikain vallattomuus ei enää vaikuttanut häneen samalla tavalla kun ennen. Tosin hän suuttua kuohahti kuin ennenkin, mutta oitis toi mielikuvitus hänen eteensä tutun ikkunan, jossa oli nuo rakkaat kasvot; ja kun tuli ajatelleeksi, että tunnin päästä taas saisi puhella tuon pienen suun kanssa, niin ankaran nuhteen tahi ansaitun rangaistuksen sijaan pääsi häneltä opetustoimensa ensi aikoina käyttämänsä laimea muistutus: — Se saa nyt olla tällä kertaa, mutta älä enää koskaan tee niin.

Emilio tuli yhä tuttavammalle kannalle neiti Gallin kanssa, joka ainoastaan hänelle saattoi puhua omista asioistaan. Iloisesti sanoi kerran opettajatar muutamain oppilaistansa jo pitävän hänestä, muitten muassa erään pienen talonpoikaistyttö, joka toi hänelle kukkavihkoja. Kun opettajatar lähestyi tyttöstä, painautui tämä häntä vastaan ja lempeät silmänsä rukoilivat niin hartaasti hyväilyä, ett'ei hän voinut vastustaa lapsen äänetöntä pyyntöä. Opettajatar sanoi usein huomanneensa kuinka hyväilyt vaikuttavat erinomaisesti ystävällisen-luontoisiin pikku tyttöihin, joilla on kovat vanhemmat ja jotka eivät koskaan elämässään ole suuteloja saaneet. Yhteen aikaan oli hän käynyt pienen, sairaan oppilaan luona, — se kuolikin sairashuoneeseen — joka pyysi, että häntä suudeltaisiin ennenkuin otti lääkkeitä, tai ennenkuin häntä leikattiin, jopa ennenkuin aikoi nukkuakkin. Vielä viimeisinä päivinään hän usein heikolla äänellä sanoi: — Suutele minua, suutele minua — sanoi hoitajalle, lääkärille, kelle tahansa, joka häntä lähestyi. Tyttö, joka toi kukkasvihkot muistutti hänen mielestään tuosta pienestä vainajasta. Neiti Gallin parhaita oppilaita oli sekatarvarankauppiaan tytär, jaloluontoinen tyttönen, joka, vaikka vielä pelkkä lapsi ja vanhempain suuressa määrässä hemmoittelema, osoitti mitä suurinta hienotunteisuutta siinä, ett'ei tahtonut pukeutua toisia komeammin, vaan lahjoittipa tovereilleen salaa yhtä ja toista pientä. Muut lapset ihan jumaloivat häntä.

Emilio kysyi pretorin äidin pientä suojattia, joka oli neiti Gallin luokalla. Opettajatar rypisti otsaansa. Emilio tiedusteli arasti, mitä oli tapahtunut; hän oli näet pari päivää aikaisemmin nähnyt opettajattaren menevän pretorille. Opettajatar empi hetkisen, sitten sanoi vakaasti: — Minä en koskaan enään mene sinne. — Näytti siltä, kuin hän ei olisi tahtonut enempää puhua; mutta kun pelkäsi näitä sanoja väärin selitettävän, sanoi hän syyn päätökseensä. — Pretorin äiti on oivallinen nainen; mutta — — — mutta siinä talossa ei näe muita ihmisiä, kuin häntä ja hänen poikaansa — — — Rouva menee liian usein ulos vierashuoneesta. Yksinäinen nainen ei voi seurustella rouvan kanssa — — — jonka äidinrakkaus on niin laajalle menevä.

Opettaja ymmärsi kaiken ja tunsu piston sydämissään.

— Oih, — huoahhti opettajatar — se on kiusallista, ett'ei voi missään elää, loukkaamatta jotakuta: nyt nuo ihmiset suuttuvat minuun.

Samassa muistui hänen mieleensä toinenkin ikävyys, jonka oli syyttänsä sinä päivänä saanut osakseen. Hän oli mennyt postikonttooriin, kuulustamaan kirjettä, jota jo oli odottanut kolme päivää. Postineiti, jota hän ensi kertaa eläissään puhutteli, oli vastannut hänelle niin epäkohteliaasti, että hän jäi seisomaan äänetönnä hämmästyksestä ja harmista.

Suruisena hän kysäisi opettajalta: — Tiedättekö, miksi hän minua niin kohteli?

Ei, sitä hän ei tosiaankaan tiennyt.

Emiliota harmitti tämmöinen solvaus, juuri kuin se olisi häntä itseään kohdannut. Ensin hän aikoi neuvoa nuorta tyttöä valittamaan sindacolle, mutta hän maltoi mielensä ja puhui sen sijaan asiasta sihteerille pyytäen häneltä selitystä.

Tämä oli ensin hyvin hämmästyvinänsä, mutta kun ei voinut kauemmin teeskennellä, ilmaisi koko salaisuuden.

Postissa palveleva neiti Allari tahtoi, vaikkakin oli koko joukon yli kolmenkymmenen, päästä naimisiin nuoren pretorin kanssa, johon oli siihen määrään rakastunut, että postin hoito meni nurin narin. Pretorin äiti, joka tähtäeli tuota "postimerkkityttöä" paljoa, paljoa korkeammalle, oli kohteliaasti ajanut hänet ulos. Nyt lie rouvan ystävällisyys uutta opettajatarta kohtaan harmittanut postineitiä. — Käskekää opettajatarta — lisäsi sihteeri matalalla äänellä — olemaan varoillansa.

Usealla taholla ilmaantui vihamielisyyttä neiti Gallia vastaan. Juuri tämä saattoi Emilion myötätuntoisuuden sitäkin suuremmaksi. Eipä hän uskaltanut edes itsellensäkään tunnustaa, toivovansa noiden vihollisuuksien saattavan nuorta tyttöä yhä lähemmäksi häntä, ainoata uskottua, ja että tästä lähestymisestä jokin ystävyyttä hellempi tunne tytössä heräisi.

Eräänä iltana Emilio meni neiti Gallin kotiin viemään kasvatus-opillisia sanomalehtiä, joita asian-ajaja oli hänelle lainannut. Nähdessään tuon halvatus ukko raukan, joka katseli häntä hämmästynein silmin ja mutisi muutamia epäselviä sanoja, sekä ajatellessaan nuoren tytön orjallista, vaivaloista elämää kodissa ja koulussa, lisäänty hänen mieltymyksensä, samalla kun hän tunsu syvää sääliä.

Emilio kävi vastakin naapuriensa luona. Kuitenkin nuo lyhyet keskustelut palkongilla, jossa olivat vapaampina, tuntuivat hänestä hauskemmilta. Nyt olivat ruvenneet puhelemaan muustakin kuin koulusta ja kylästä. Emilio havaitsi silloin omituisen seikan tytön luonteessa: niin pian kun hän vähänkin puhui rakkaudesta — ei toki omasta tunteestaan, vaan ylimalkaan rakkaudesta aivan epämääräisesti — lensi tytön kasvoihin pikainen loiste; nuo vilkkaat silmät säkenöivät ja näytti kuin olisivat sanoneet: — Oi, tiedämpä kyllä! Sitäkin on maailmassa. Ei kukaan sitä paremmin tunne kuin minä! — Sitte katkaisi äkkiä puhelun ja sai takaisin entisen muotonsa, aivan kuin olisi ajatuksiensa juoksunkin siihen keskeyttänyt. Emiliosta tuntui kuin olisi rakkauden ajatus salaman tavoin välähtänyt tytön sielun läpi; samaten kuin ajatteleimme toista, kaukana väikkyvää ihanata ihmemaailmaa, josta ei saa puhua, ett'ei mielikuvitus hyppäisi yli järjen ja totuuden asettamien rajojen. Kaikissa keskusteluissa, jotka koskivat tunteita, ei hän mennyt todellisuutta kauemmas. Hänen rakkaudestaan lapsiin pulppusi ehtimiseen ajatuksia, jotka tarkoittivat pahan parantamista, rikollisen ojentamista tahi tapaa, millä lailla olisi taisteltava hyvän istuttamiseksi ihmisten sydämiin. Mielenliikutukset hänessä heräsivät äkkiä ja tyyntyivät pian. Kun hän oli vihoissaan, oli hänen tapana panna pienet kätensä nyrkkiin ja lyödä toista toistansa vastaan; tämäpä oivallisimmasti ilmaisi hänen hyvää ja toimellista luonnettansa. Ei mikään mahti maailmassa voinut murtaa hänen rautaista tahtoansa, jos hänellä kerran oli järki ja hyvä omatunto puolellaan.

Kun Emilio kuuli neiti Gallin puhuvan, muisteli hän serkkuansa; mutta hänestä tuntui kuin edellinen hyvydessään olisi väkevämpi ja johdonmukaisempi jälkimäistä. Neiti Galli ei olisi koskaan serkun tavoin antanut valhetarkastajan pakoittaa itseänsä kirjoittamaan sitoumuksen alle, jossa lupasi lähteä paikkakunnalta. Altaranan nuorella opettajattarella näkyi olevan vähemmän rikas mielikuvitus, mutta enemmän ymmärrystä kuin serkulla; hän näytti vähemmän kohdistuvan pikku seikkoihin, mutta enemmän suuriin asioihin, ja hänessä tuntui olevan suurempia ja pysyväisempiä tunteita, kuin Pilonalaisessa ammattisaisaressaan; mutta kuinka paljo neiti Galli Emilion silmissä oli serkkua kauniimpi, vaikk'ei ero muuten molempien naisten välillä ollutkaan suuri!

Tämän jälkeen ei Emilio enää tunnettaan nimittänyt "ystävyydeksi", sillä siihen oli ilmautunut tuntomerkkejä, jotka eivät pettäneet: yksinänsä huoneessaan hän puhui helliä sanoja tuolle kuvalle, joka eli hänen sielussaan, ja toisteli ääneen lempinimityksiä — ne kaikki säkeniä, jotka ilmaisevat hänessä tulen syttyneen, ja liekkien piankin leimahtavan maalle.

Mustasukkaisuutta.

Odottamaton tapahtuma häiritsi Emilion mielenrauhaa. Myöhään eräänä iltana hän näki sindacon tulevan naapurin luota. Seuraavana aamuna nousi Emilio puolta tuntia tavallista aikaisemmin odottaakseen opettajattaren ilmestymistä ikkunaan. Tuskin oli tämä näkyviin tullut, ennenkuin Emilio ehätti kysymään sindacon käynnistä. Toinen vastasi aivan väliäpitämättömästi, että sindacon ystävällisyys häntä ihmetytti. Oli näet tullut kuulustelemaan, kuinka vanha isä jaksoi; oli muka kuullut sen äkkiä käyneen huonommaksi; tuossa ei ollut lainkaan perää. Siihen opettajatar päätti koko keskustelun.

Muutamia päiviä myöhemmin kävi vielä huonommin. Kun Emilio eräänä ehtoonä palasi kotiin iltakoulusta, tapasi hän tiellä neiti Gallin, joka kiireesti vastasi hänen tervehdykseensä ja sanoi menevänsä raatihuoneelle, jonne häntä oli käsketty. Emilio muisti levottomana, ett'ei sihteeri ollut siellä tähän aikaan päivästä. Sitten hän ehtimiseen kurkisteli ikkunasta kadulle, pitääksensä varalla, milloin opettajatar palaisi, ja kun näki hänen tulevan, teki itsellensä asiata ulos ja kohtasikin

opettajattaren portaissa. Pimeys esti Emilion näkemästä neiden huolestunutta muotoa. — Oh, vähäpätöinen asia vaan — vastasi hän leikkisästi. Sindaco tahtoi puhua minulle, ennenkuin sakoittaa vanhempia, jotka taas ovat ruvenneet pitämään tyttöjänsä poissa koulusta.

Mutta kolme päivää myöhemmin kävi sindaco yksin kaikilla luokilla, siis myöskin neiti Gallin. Nyt ei ollut enää epäilemistäkään: esimies alkoi syttyä. Emilio vaati taas opettajattarelta selityksiä palkongilla. Tällä kertaa hän, opettajattaren hymyilystä päättäen, epäili sindacon jo ruvenneen tunteistaan puhumaan. — Hän käy väliin luonamme — sanoi neiti; — — — onhan sillä koko joukko sanoja — — — Hänellä näky olevan runsaasti aikaa hukkaankin heittää. — —

— Kuka tietää! — sanoi Emilio katkerasti. — Hän on tyhmä kyllä, toivoakseen — — — ett'ei aika olekkaan niin hukkaan heitettyä.

Opettajatar loi närkästyneen silmäyksen Emilioon, rypisti kulmakarvojaan ja sanoi: — Kun on minusta kysymys, ei ole kauankaan toivon varaa.

Emilio tunsi kuin jäädyttävän hallan hiipivän rintaansa. Olivatko nuo sanat aiotut hänellekin? Hän ei puhunut sen enempää sindacosta.

Seuraavalla viikolla käskettiin neiti Gallia taas raatihuoneeseen. Huolestuneen näköisenä hän itse siitä kertoi Emiliorille, kun kohtasivat taas toisiansa tiellä. Tällä kertaa Emilio ei voinut mennä häntä vastaan kun hän palasi kotiin. Seuraavana aamuna astui Emilio palkongille, mutta opettajatarta ei näkynyt. Silloin hän asettui kymmentä minuuttia ennen tunnin alkua koulun ovelle. Määrätyllä ajalla tulikin neiti Galli tavallista tietään, mutta muuttunein kasvoin ja värähtelevin huulin, niin että Emilio uskalsi ainoastaan tervehtiä häntä. Jotain oli tapahtunut! Ehkä oli sindaco törkeästi kosinut heidän ollessaan kahdenkesken? Ehkä koettanut käyttää väkivaltaa? Emilio oli aivan säikähdyksissään. Illan tultua hän asettui palkongille opettajatarta odottelemaan. Tämä tulikin muutamiksi hetkiksi, tuntui tyyntyneemmältä, mutta oli vielä aivan kalpea.

— Mitä on tapahtunut? — kysyi nuorukainen tuskallisena. — Teillä on ollut joku suurempi ikävyys. Mitä tapahtui sindacon luona?

— Ei mitään, vastasi neiti päättäväisellä äänellä. — Se ei ole puhumisen arvoista — — — Minä pyydän, älkää sen enempää kysykö.

Hän ryhtyi jälleen heidän tavallisiin keskusteluaineisinsa, mutta näytti miettiväiseltä ja katseli tuon tuostakin petäjikköä, joka esti laaksoa näkymästä.

Sillä lailla hän teki monastikkin; ei antanut Emilion, jota uteliaisuus kidutti, ruveta puhumaan käynnistä raatihuoneessa.

Eräänä aamuna heräsi Emilioissa epäluuloja, kun opettajatar aikoi tavallista varemmin lähteä pois palkongilta, katseltuaan männikköä.

— Menettekö aikaisemmin sisään — tiedusteli Emilio — siksi, ett'ei nähtäisi teidän puhuvan minun kanssani? Ehkä meistä juorutaan kylässä?

Emilio tunsi oikeata nautintoa sanoessaan "meistä", ikäänkuin se sana sulkisi sisäänsä kaksi henkilöä eikä ainoastaan kahta käsitettä.

Opettajatar naurahti ylpeästi ja vastasi: — Jos niin olisi, jäisin uhallakin tänne seisomaan — — — Mutta minun täytyy mennä sisään. — Ja näyttääksensä puhuneensa vakaasti ja totta, hän hyvästi jättäessään loi opettajaan tavallista sydämmellisemmän katseen.

Neiti oli tuskin sisään päässyt, ennenkuin Emilio näki vahtimestarin ruman lakin petäjikössä. Heitä siis todellakin vakoeltiin! Opettaja kävi miettiväiseksi. Nyt vasta johtui hänen mieleensä, että heitä voitiin ulkoa nähdä, ja ehkä heidän haasteloitaan oli pidetty rakastuneitten kuherruksina. Ehkäpä heitä oli kauankin vakoeltu? Kenenkäs muun toimesta kuin sindacon? Nyt vasta hänelle selveni, mitä viikkoa sitte raatihuoneella oli tapahtunut: — sindaco oli raa'asti rakkauttaan selittänyt ja saanut kieltävän vastauksen, lausutun harmistuneella äänellä; hän oli hävyttömästi pysynyt vaatimuksessaan ja vihdoin raivostunut: — Te olette opettajan rakastajatar! — Tämä ajatus saattoi Emilion pois suunniltaan. Hän ajatuksissaan näki Carlo Lericin omassa asemassaan, kuinka hän, silmiään mullistellen, riensi raatihuoneelle haukkumaan sindacoa suut ja silmät täyteen. Entäs sitten! Opettajatar joutuisi huonoon huutoon ja hänet itse ajettaisiin virasta, eikä hän enää koskaan saisi neiti Gallia tavata. Mutta jos hän erehtyikin? Ehk'ei tuo mies ollutkaan asiaan sekaantuneena.

Emilion ei tarvinnut kauan elää epä tietoisuudessa. Seuraavana aamuna kouluun mennessään hän huomasi sindacon apteekin ikkunassa. Tultuansa lähemmä otti Emilio lakin päästään tervehtiäkseen,

mutta sindaco käänsi hänelle selkänsä.

Tämä oli sodan julistus.

Ensimmäinen laukaus.

Seuraavalla viikolla räjähti ensimmäinen laukaus. Kunnan vahtimestari astui eräänä aamuna neiti Gallin luokkaan, otti huolimattomasti lakin päästään ja jätti opettajattarelle jäljennöksen kunnallislautakunnan päätöksestä, jonka mukaan hän ensi lukuvuoden alusta oli siirretty opettajaksi Case Rosseen. Opettajatar luki ilmoituksen, oppilaat näkivät hänen kalpenevan. Kun hän astui ulos luokkahuoneesta, rutisti hän, harmista melkein tukehtuneena, paperin kädessään. Tämähän oli ääretöntä mielivaltaisuutta, jota vastaan hän aikoi oitis valittaa, ett'ei kukaan luulisi hänellä olevan vähintäkään neuvottomuutta omassatunnossaan. Hänellä oli valtakirja opettajanvirkaan pitäjän kansakoulussa eikä Case Rossen; hänelle oli määrätty tyttökoulun toinen luokka eikä suinkaan sekakoulua. Hänenhän oli aivan mahdotonta viedä isäänsä tuonne pikku kylään, kauas lääkarista ja apteekista. Joka tapauksessa näytti tuo aiheeton muuttaminen rangaistukselta ja hän piti sitä häpeänä. Tuota pikaa hän kirjoitti kirjeen hallitukselle ja luetteli siinä kaikki nämät syyt valitukseensa sekä rupesi vastausta odottelemaan. Mutta vastausta ei kuulunutkaan.

Hän meni koulu-legaattia tapaamaan. Tämä sairasteli jäsenkolotusta eikä päästänyt opettajatarta puheilleen. Silloin neiti kääntyi maakunnan kouluneuvoston puoleen vakuutetussa kirjeessä. Tämän kirjeen kanssa kulki ristiin rehtorin kirje, jossa käskettiin häntä määröpäivänä ja määrätunnilla saapumaan rehtorin puheille. Levottomana enemmän epätiedosta kuin pelosta hän uskoi isänsä erään naapurivaimon hoitoon ja lähti aikaisin aamulla tuiskussa ja pimeässä Turinia kohden, kulkien ensin kyydillä, sitte hevosvaunuilla ja lopulta rautatietä.

Hän saapuu Turiniin ja menee rehtorin luo. Mistä on kysymys? — — — Mitä hänestä tahdotaan? Sindaco oli ennättänyt ennen häntä, ilmoittanut hänen muuttoansa Case Rosseen siveellisten syitten tähden. Neiti Galli ja kansakoulu-opettaja, jotka asuivat seinäkkäin, pitivät kylässä loukkausta herättävää yhteyttä keskenään. Puolustuksen sijaan vierä äkkiä hänen huulilleen kovia syytöksiä, ja hän oli juuri lausumaisillansa ne kiivain sanoin, kun hän viimeisellä hetkellä malttoi mieltänsä. Mitä apua siitä olisi lähtenyt? Sindaco kieltäisi, opettajattaren syytös tulisi liian myöhään ja näyttäisi pian valhepuolustuksen keksinnältä. Siis parasta oli pää pystyssä puolustaa itseänsä tyyneellä, äänellä. Se oli kaikki halpamaista parjausta. Hän ja opettaja olivat väliin puhuneet toistensa kanssa. Oliko siitä mitään sanottavaa? Mitä moitittavaa siinä oli? Miksi oli uskottu ensimmäistä syytöstä eikä kuulusteltu asian laita muilta ihmisiltä, ennenkuin häntä haastettiin tulemaan tutkittavaksi, niinkuin mitään pahantekijää? — — — — Rehtori muistutti sävyisästi, katsellen sindacon kirjettä, että opettaja oli käynyt neidin luona. — Minullahan on isäni luonani! — huudahti opettajatar suuttuneena. — Sindaco itsekin on käynyt meillä! — Rehtori katseli häntä ja näytti liikutetulta sekä oli hienotunteinen kyllä, kun ei kertonut sindacon käyneen siellä vain tullaksensa vakuutetuksi isän kykenemättömyydestä huomaamaan mitä ympärillä tapahtui. — Minä uskon teitä — sanoi hän hetken ääneti oltuansa, jätti opettajattaren ystävällisesti hyvästi ja kehoitti häntä olemaan kärsivällisenä ja varovaisena.

Opettajatar matkusti oitis kotiin. Läpiväsyneenä saapui hän keskellä yötä kylään, jossa jo oli ruvettu juoruamaan hänen siirrostaan Case Rosseen, Turinin matkastaan ja yhteydestään Ratti'n kanssa.

Odotettiin vaan kouluraadin päätöstä. Kymmenen päivää kului molemminpuolisessa levottomuudessa. Kerrottiin jonkun salaperäisen henkilön sillä aikaa saapuneen paikkakunnalle asiasta tarkempaa selkoa ottamaan, mutta ei opettaja eikä opettajatar eipä sindacokaan olleet häntä nähneet.

Vihdoinkin Turinin kouluneuvoston päätös tuli ja kumosi kunnallishallituksen muuttokäskyn. Sindaco ei kumminkaan peräytynyt. Viikon kuluttua sai neiti Galli eron virastaan.

Erotettuna virasta.

Virkaeron-anto oli sindacon puolelta vieläkin suurempi tyhmyys kuin siirtäminen toiseen kouluun, sillä tuomatta esiin uusia syitä hän tuomitsi ankaramman rangaistuksen opettajattarelle, joka oli vapautettu helpommasta. Neiti Galli oli tällä kertaa levollisempi ja vetosi uudelleen Turinin kouluneuvostoon saadaksensa eronmääräyksen kumotuksi, sekä pitkitti sillä aikaa työtänsä koulussa.

Olot olivat kumminkin muuttuneet, sillä sindacon vihamielisyyks alkoi kantaa hedelmiä. Muutamat vanhemmat, jotka jo aikaisemmin vastahakoisesti laskivat tyttönsä kouluun, pitivät ne nyt tykkönään kotona, hyvin tietäen, ett'ei sindaco ilmoittaisi heitä pretorille, koska heidän menettelyään saattoi pitää solvauksena sindacon viholliselle. Toisten oppilaitten muodosta opettajatar ikäväkseen huomasi, että hänestä puhuttiin enemmän tai vähemmän selvästi heidän kodeissaan. Hän näki ilkeän katseen vanhempien tyttöjen silmissä ja vieläkin ilkeämmän hymyn huonojen oppilaitten huulilla; mutta kilttien

ja hänestä pitävien tyttöjen katseessa hän luki osan-ottoa, ja näyttipä siltä, kuin ne huolestuneen uteliaasti olisivat odottaneet hänen jotain sanovan tahi valittavan heille suruaan ja mielipahaansa. Hän tunsu itsensä kyllin väkeväksi taisteluun viran-omaisia vastaan; mutta tyttöjen muuttunut mieli haavoitti häntä kovin, ja samensi sen lähteen josta hän oli voimia ammentanut. Heidän seurassaan hänestä tuntui ikäänkuin olisi seisonut tuomariensa edessä; hän käsitti, että heissä joka hetki liikkui joku koululle hyvin vieras ajatus, joka likeisimmästi koski häntä.

Noin kymmenen päivää eronsaannin jälkeen lakkasi kukkia tuova pikku tyttökin koulua käymästä. Opettajattarella ei ollut uskallusta kysyä vanhemmilta poisjäämisen syytä, kun tiesi heitä sindacon alustalaisiksi; mutta joka kerta kun hän näki tyttönsä tyhjän paikan, valtasi hänet suru, ikäänkuin lapsi olisi kuollut. Kun hän kirjoitti tytön päiväkirjaan poissa olevaksi, käyttivät ilkeät tytöt tilaisuutta ilmoittaakseen: — Me olemme hänet nähneet. Hän ei ole vähääkään sairas! — Yksi ainoa oppilas, sekatarankauppiaan tytär tuotti kaksinkertaisella kunnioituksellaan ja herttaisuudellaan jonkinmoista lohdutusta. Vaan senkään isä tuskin tervehti opettajatar kadulla. Väliin kun opettajatar äkkiarvaamatta astui luokkahuoneeseen, seisoi pikku tyttönsä toveriensa keskellä hehkuvien poskien puhumassa jotain innokkaasti ja korkealla äänellä. Opettajatar ymmärsi tytön puolustavan häntä.

Luokka harveni päivä päivältä. Hänen nimipäivänään, kolmantenatoista Tammikuuta, jolloin oppilaansa tavallisesti olivat muistaneet häntä pienillä lahjoilla, ainoastaan kolme tyttöä, niiden joukossa sekatarankauppiaan tytär, toi hänelle alppikukkia. Nyt oli enää neljätoista tyttöä luokalla. Sinä päivänä ei hän voinut mielipahaansa salata Emiliolta. Hän pysähtyi hetkiseksi palkongille ja virkkoi syvästi murehtien: — He ovat muiksi muuttaneet mun tyttönsä. Oppilaani jättävät minut — — — eivät enää pidä minusta.

Emilio ei voinut enää pidättää itseänsä, vaan päätti saman päivän illalla puhua suunsa puhtaaksi sihteerille, jonka tavallista säikähtyneempi muoto ja itsepintainen äänettömyys neiti Gallia vastaan harjoitetun ilkeyden suhteen oli viime aikoina häntä ärsyttänyt. Mutta sihteerin ehtikin ennen häntä. Miesparan näkyi olevan vaikea asiataansa esittää, hän oli jonkun aikaa kahden vaiheella ja ännäkösi koko joukon puolustussyytää sekä sai lopulta Emiliolle ilmoitetuksi, että koska hänen, virkatoimien tähden, piti muuttaa ruokatunnit ja huonon terveytensä vuoksi seurata erityistä ruokajärjestystä, täytyisi heidän luopua yhteisistä ruokailuistaan. — — —

Opettaja käsitti oitis oikean syyn: sihteerin pelkäsi sindacoa. Tuo raukkamaisuus harmitti Emiliota.

— Teidän juttujanne! — hän huudahti ja nousi pöydästä. — Sanokaa ennen suoraan, että arastelette nahkaanne? Tarvitaanko siihen niin paljo uskallusta.

Sihteerin kielsi häpeän puna poskillaan ja viittasi Emiliota puhumaan hiljempää. Se ei muka ollut totta, mitä Emilio sanoi, sihteerin oli puhunut puhdasta totuutta, opettaja saattoi itse kysyä lääkäriltä — — — ottaa selkoa kunnallishallituksen uudesta työjärjestyksestä — — —

— Myöntäkää ainakin — sanoi Emilio — että opettajattaren vainoominen on konnantyötä, että se perustuu häpeälliseen panetteluun ja että kaiken alla piilee jokin kataluus esimiehenne puolelta.

Sihteerin oli kauhistuksissaan, teki liikkeen kuin tukkiakseen opettajan suuta ja riensi sulkemaan työnsä ovia.

— Tunnustakaa ainakin — pitkitti Emilio — että olette vakuutettu sen olevan pelkkää parjausta, sillä te tiedätte varmaan sen parjausta olevan.

— Mutta hyvä Jumala! — vastasi toinen hämmästyneen näköisenä — mitä tahdotte minun tunnustamaan, minun, jolla ei ole mitään osaa asiassa, joka en tiedä mitään? Tiedättehän, että sihteerin on palvelijain palvelija, kunnallishallituksen jalkarääsy. Kuinka voitte luulla heidän minulle mitään puhuvan?

— Siis — pitkitti Emilio — te olette heidän puolellansa, heidän osaveljensä — — — Te ette olekkaan sihteerin, vaan sindacon nöyryn palvelija!

— Nöyryn palvelija, suuri Jumala! Puhukaa hiljaa. Mitä minun mielestänne pitäisi tekemän? Kaikkihan minua potkivat aamusta iltaan. Kirottu olkoon se päivä, jona synnyin!

Hän näytti katuvaliselta, niinkuin olisi anteeksi pyytänyt. Emilio katseli häntä tuntien pikemmin sääliä kuin ylenkatsetta; hän nieli äkkiä viimeisen suupalan, heitti ruokaliinan pöydälle ja meni ulos.

Sihteerin riensi hänen jälkeensä ja sanoi: — Vaikka emme syökkään yhdessä, voimmehan siltä olla edeskinpäin hyviä ystäviä, vai kuinka? — Ja kun opettaja ei vastannut, lisäsi hän tarttuen tämän käsivarteen: — Katsokaas, antaakseni teille todistusta ystävyystänne, kerron teille jotain, joka teitä ilahuttaa.

Nuorukainen kääntyi, toivoen saavansa kuulla jonkin salaisuuden.

— Sanon teille — pitkitti toinen matalalla äänellä — että minun ymmärtääkseni tuossa riidassa opettajattaren kanssa — — — hallituksen käy hyvin vaikeaksi saada hänet pois.

Opettaja oli vähällä läjäyttää miestä korvalle, mutta malttoi mielensä ja sanoi toiselle vasten silmiä: — Te olette narri — sekä käänsi hänelle selkänsä.

Sihteeri astui askeleen eteenpäin ja puhui rukoilevalla äänellä: — Olkaa varovaisempi sanoissanne.

Sen päivän perästä Emilio ei enää puhunut entisen ruokatoverinsa kanssa.

Opettajattaren vainoomiset haavoittivat Emilion sekä omaatuntoa että myöskin sydäntä ja rakkautta; sillä hän käsitti, että vaikka vaino tosin saattoi tuon yksinäisen, surullisen tytön häntä, ainoata puolustajaa ja ystävää, lähemmäs, niin se tosin puolin teki Emiliolle vaikeammaksi kohdata ja puhutella armastansa. Hän piti melkein velvollisuutenaan välttää opettajatarta, ett'ei antaisi uutta sytykettä panetteluille. Sitäpaitsi se todistaisi hienotunteisuuden puutetta, jos hän nyt, niin kauan kuin tätä levottomuutta kesti, rupeaisi tytölle tunteitaan ilmoittamaan.

Vihollisen iskut alkoivat Emilioonkin sattua. Sindaco lähetti puoluelaisilleen allekirjoitettavaksi anomus-esityksen, jossa pyydettiin opettajan ja opettajattaren paikkakunnalta "siirtämistä", koska olivat kunnan nuorisolle "perin huonona esimerkkinä". Ei kukaan tietänyt varmaan heidän antavan muuta huonoa esimerkkiä kuin että puhelivat palkongilla; harva uskoi heistä mitään sen pahempaa; varovaisimmat sanoivat siirtämistä sen puolesta oikeutetuksi, että se pelastaisi Case Rossen neiti Vettistä, joka, päättäen Azzarnon opettajan jäljistä lumessa, näytti olevan hiukan liaksi vieraanvarainen. Siten asiasta oli huvia milloin yhdelle milloin toiselle, ja sitä jauhettiin loppumattomiin, vieläpä lasten kuullen, jotka sitte vuorostaan juttuja matkivat. Emilio tästä pian huomasi seurauksia pojissaan, jotka, paitsi että olivat levottomia kun opettaja oli epätasainen, rupesivat osoittamaan kunnioituksen puutetta. Eräänä aamuna hän kouluhuoneen seinällä, luokkahuoneensa ikkunan alla havaitsi hiilipiirroksen, joka kuvasi syleilevää herraa ja naista, molemmilla päiväkirja kädessään; sitäpaitsi hän näki kaksi poikaa seisovan lymyssä nurkan takana, tietysti katsellakseen, minkä vaikutuksen piirustus tekisi opettajaan.

Tämä löytö herätti Emilioissa epäluuloa, niin että hän aina, kun isommat pojat vilkaisivat toisiinsa taikka kuiskuttelivat keskenään, luuli heidän tarkoittavan häntä ja opettajatarta. Pian hän kävi ärtyisäksi ja haukkui poikia sanoilla, jommoisia ei koskaan ennen ollut käyttänyt ja joita hän tyynnyttyään katkerasti katui. Hän alkoi opetuksessaan karttaa kaikkia semmoisia asioita jotka ennen olivat saattaneet hänet puhumaan sydämmellisesti ja innostuneesti, sillä hän huomasi, ett'ei hänen enää ollut mahdollinen niin puhua, ja jos puhuisikin, tulisi siihen aivan väärät soinnut. Hän huomasi isompain poikain jälleen tavattomalla terävyydellä tarkistuvan joka lauseesen jopa sanaankin, joka vähänkin kajosi rakkautta tahi naista, ja tästäpä hän oli alituisesti hämillään. Koulu oli hänestä käynyt sietämättömäksi ja pojat inhottaviksi. Oi, kuinka kaikki oli muuttunutta!

Yhä pahempaa.

Opettajattaren uljas ryhti ja varma voiton toivo saattoivat sindacon raivon ylimmilleen. Eräänä aamuna kun opettajatar tuli kouluun, oli hänen luokkansa ovi lukossa. Kunnan vahtimestari oli jo kadulta peräyttänyt ensin tulleet oppilaat ja seisoi nyt oven edessä käskevässä viimeksi tulleita kotiin palaamaan. Kalpeana ja vapisevana kysyi neiti Galli, mitä tämä merkitsi. Aivan lakkiaan kajoomatta vahtimestari vastasi hävyttömällä, vinkuvalla äänellään: — Niin on käsky korkeammasta paikasta.

Opettajatar meni hämmästyneenä kotiinsa, mutta rauhoittui ajatellessaan, ett'ei tämmöistä vallan väärinkäytöstä saattanut kestää sen jälkeen, kun kouluneuvoston kiello erottamasta olisi saapunut, ja että semmoinen tulisi, siitä hänen mielestään ei ollut epäilemistäkään. Illemmalla hän neuvotteli Emilion kanssa ja näytti varsin tyyneltä. Hän tahtoi kirjoittaa rehtorille, mutta opettaja neuvoi häntä odottamaan, sillä osoittaakseen olevansa varma asiastansa ja luottavansa täydellisesti kouluneuvostoon. Hän seurasi ystävän neuvoa.

Nuorukainen oli päättänyt ruveta, opettajattaren tietämättä, tätä auttamaan ja aikoi kostaa hänelle tapahtuneet vääryydet tavalla, jota jo monta päivää oli harkinnut. Hän kirjoitti paikkakunnalla ja muuallakin laajalti levinneeseen *Kansakoulu* nimiseen sanomalehteen kirjeen, jossa perinpohjin kertoi kiistasta sindacon ja opettajattaren välillä, ja löylytti kelpo lailla edellistä sekä pyysi rehtoria asiaan puuttumaan. Hän pyysi sanomalehden toimittajaa lähettämään sen numeron rehtorille, kirjoitus punaisella alleviivattuna, kuten tapana oli. Emilio toivoi tämän kirjoituksen ainakin peljättävän sindacoa ja panevan rehtorin ehkä oitis liikkeelle. Joka tapauksessa se olisi aika läimäys tuota kokinnaamaa vasten ja tulisi kauan tuntumaan.

Alkoi siis taistelu uudella tantereella ja olisihan tuo ollut varsin hupainen, ellei syy olisi ollut niin ikävää laatua. Alkoi yksi noita monia sotia, joita käyvät keskenään koulusanomalehdet, puolustaessaan tilaajiaan koulumiehiä, ja kuntien vallanpitäjät, jotka, kun heidän on käyttäminen kynää aseenaan, tavallisesti esiintyvät varsin naurettavina. Lehden toimittaja otti kirjeen lehteensä, ilmoittamatta lähettäjän nimeä, uskottelipa Turinista lähetetyksi ja lisäsi muun muassa: — — — "hävyttömästi kyllä on sindaco sulkenut koulun, niinkuin hän ennen pauskasi kyökin-oven kiinni, kun poika oli paistinkastikkeen pohjaan polttanut". Loppulisäykseksi vielä (se ei ollut mitään harvinaista tänkaltaisissa kiistoissa) kehoitti kaikkia tilaajoitaa, sekä miehiä että naisia, lähettämään sindacolle käyntikorttinsa merkiksi siitä ihastuksesta, jota "sindacon erinomainen taito lakia polkea ja asettua korkeampia kouluvaltoja vastaan" oli heissä herättänyt.

Emilio sai sen numeron, ainoan mikä Altaranaan lähetettiin. Hän luuli, että kunnallishallituskin oli saanut lehden. Mutta toimituspa ei lähettänytkaan lehteä sindacolle eikä kellekkään muullekkaan koko kunnassa, sitä varten että käyntikorttien tulva aivan odottamattomana sitä paremmin vaikuttaisi; olivat näet laskeneet, että monta päivää ehtisi kulua ennenkuin asia muuten leviäisi paikkakunnalle. Ja niin kävikin. Semmoisissa tapauksissa opettajat ja opettajattaret auttavat toisiansa yksimielisyydellä, joka valitettavasti on harvinainen opettajien kokouksissa ja muissa seuroissa.

Neljän, viiden päivän kuluttua alkoi sindacolle sadella käyntikortteja opettajilta ja opettajattarilta, kaikista maan ääristä, kaiken muotoisia ja kaiken karvaisia, muutamat koristettuina piirroksilla, jotka kuvasivat paistinpannuja, hakkureita ynnä muita kyökkipapineita. Joka posti toi kuusi tai seitsemän uutta korttia. Viikon kuluessa oli tullut yhteensä kahdeksankymmentä. Ensimmäisenä ja toisena päivänä oli sindaco hämmästynyt, kolmantena ja neljäntenä käynyt levottomaksi; lopulta hän raivostui ja rupesi epäilemään itsestään pilkkaa tehtävän, kuitenkin ymmärtämättä kuinka salaliitto häntä vastaan oli aikaan saatu. Juuri kun aikoi mennä neiti Gallia läksyttämään, sai hän myöhästyneen sanomalehden. Koska kirje oli Turinista lähetetty, alkoi hän kaikeksi onneksi epäillä asian-ajaja Samista ja seisoi nyt siinä pää pyörällä ja ajatuksiin vaipuneena. Vaan hän ei uskaltanut kirjoittaa asian-ajajalle, osaksi siitä syystä, ett'ei ollut asiasta ihan varma, osaksi kun pelkäsi saavansa tältä aika kyydin, ja siksi hän takertui tekemään varsin suuren tyhmyyden. Hän kirjoitti itse "Kansakoulu"-lehteen, kirjoitti ensi kiukuissaan omakätisen kirjeen täynnä salaperäisiä raakoja sanoja, ei kieltänyt mitään, vaan puhui kantelemisista, viittaeli asian-ajajaan, viholliseensa muka, ja sanoi "luottaen oikeuteen" odottavansa päätöstä korkeammasta paikasta. Sanomalehden toimittaja veitikka julkaisi kirjeen pitemmittä selityksittä painettuna isoilla kirjaimilla, jotka tarkoin esittivät kaikki tavaus- ja kieliopilliset virheet tilaajain suureksi huviksi. Päälle päätteeksi saapui juuri samana päivänä, jona sindaco sai takaisin kyhäyksensä painettuna, myöskin kouluneuvoston päätös, jossa opettajattaren erottaminen kumottiin.

Kun neiti Galli sai sen kuulla, katsoi hän itsensä pelastetuksi, ja Emilio sekä moni muukin uskoi, että koulu heti avattaisiin; he pitivät mahdottomana, että sindaco seuralaisineen enää, toisen varoituksen kouluneuvostolta saatuaan, uskaltaisi menetellä niin julkean laittomasti ja jättäytyä julkisen häpeän vaaraan. Tässä luulossa elivät kuitenkin vain kokemattomat, jotka eivät käsittäneet, kuinka kauas väkivaltaisuuksiin loukattu ylpeys voi saattaa raakaa, itsepintaista, rahan-ylpeätä, juuri tietämättömyytensä tähden rohkeata ihmistä, joka hellan äärestä on kiivennyt sindacon istuimelle.

Sinä päivänä, jona sindaco sai kouluneuvoston päätöksen, nähtiin hänen juoksentelevan pitkin kylää, ikäänkuin olisi vihollisiansa takaa ajanut; kahvilassa, tupakkapuodissa ja muualla kuultiin hänen selittelevän välittävänsä viisi kouluraadista ja prefektistä; hän aikoi kääntyä valtioneuvostoon ja jos ei siellä saisi oikeutta, antaisi hän paikkakunnan edusmiehen ensi valtiopäivillä pyytää säädyiltä selitystä, ja jos ei sekään onnistuisi, vetoasi hän kuninkaaseen. Joka tapauksessa ei pitäisi opettajattarien saada voittoa, opettajattarien, "jotka levittävät siveettömyyttä kuntiin" ja turvautuvat sanomalehtiin saadaksensa hallituksen asettamat esimiehet naurun ja pilkan alasiksi.

Koulua ei todellakaan avattu. Opettajatar odotti kärsivällisesti, luullen että sindaco, häntä vähän vielä ärsyttääksensä, aikoi avata koulun vasta ensi kuun alussa. Mutta kun ensimmäisenä päivänä Maaliskuutakin hänen luokkahuoneensa yhä pysyi suljettuna, pyysi hän herra Calvia menemään avainta hakemaan. Sitä ei annettu. Silloin hän läksi koulu-legaatin luo; mutta tätä vaivasi yhä jäsenkolotus ja hän tahtoi olla rauhassa. Hän lupasi kumminkin ottaa asian huostaansa niin pian kuin paranisi ja sanoi, että herra Calvin kanssa panisivat kokoon ja lähettäisivät uuden valituskirjoituksen kouluneuvostolle. Lyhyesti, kaikki jäi entiselleen.

Viimeinen koettelemus.

Edellisiä suurempi vastoinkäyminen teki neiti Gallin aseman vieläkin surkeammaksi. Lukukauden alussa oli hänelle maksettava palkka kahdelta edelliseltä kuukaudelta. Koska hän ei uskaltanut Maaliskuun ensimmäisenä päivänä mennä raatihuoneelle hakemaan valtakirjaa, jolla palkkansa perisi, pyysi hän sihteerä toimittamaan itselleen valtakirjan. Sihteeripä melkein kutistui kokoon, ei uskaltanut katsella opettajattarta silmiin, änkytti ei vielä saaneensa siitä käskyä sekä neuvoi häntä antamaan "asian

tyytyvä"; toisin sanoen, hän antoi tietää, ett'ei opettajattarelle aiottukaan maksaa palkkaa.

Vaikka opettajatar oli rautainen luonteeltaan, pani tämä hänet kuitenkin epäröimään. Vaan pian hän rohkaisi mielensä ja sanoi: — Jos pitävätkin minua viralta pantuna, on minulla kumminkin oikeus vaatia palkkaa silta kuukaudelta, jonka jo olen koulussa työskennellyt. Mutta ei niin, minulla on oikeus palkkaan koko ajalta! Minä en ole koulua sulkenut ja kouluneuvosto on pannut minut takaisin virkaani! Minulla on vanha isäni, josta minun tulee huolta pitää. Ei opettajattaria saa niinkään kadulle heittää. Sehän olisi kuulumatonta!

Sihteeri, joka todella oli pahoillansa, turvautui entiseen keinoonsa: rupesi surkeaksi. Hän löi kädellä otsaansa, otti taivaan Herran todistajakseen ja sanoi itseänsä maan matoseksi, mieheksi, joka toivoi maan allansa halkeavan ja nielevän hänet.

Neiti Galli, huomattuaan ett'ei sihteeristä ollut mitään apua, rohkaisi mielensä ja meni, sen enemmän asiaa harkitsematta, ylöskantomiehen luo.

Vaan ensimmäisistä sanoistapa hän jo huomasi että tämän rouva, sindacon sisar, loukattuna perheilypeydessään, oli vaikuttanut ikävällä tavalla mieheensä. Tuo partainen villisikain-pyytäjä oli kaikkea muuta paitsi kohtelias ja kuittasi hänet, kun ensin oli torunut, kolmella hitaasti lausutulla kysymyksellä: — Mutta valtakirja, neiti? — — — Mutta valtakirja? — — — Mitäs minä voin tehdä ilman valtakirjaa? — — —

Harmin pakahtumaisillaan aikoi neiti Galli rientää sindacon luokse ja pakoittaa häntä velvollisuuttaan täyttämään, sanomalla hänelle mitä kauheimpia sanoja, nimittämällä häntä rosvoksi ja murhaajaksi ja sylkemällä häntä silmille. Mutta ollessaan enää parinkymmenen askeleen päässä raatihuoneesta, hän näki sindacon seisovan ovesa piippuaan poltellen ja haastellen sihteerin kanssa. Hän kääntyi opettajattareen päin ja voitonriemu ilmestyi hänen kasvoilleen. Tämä näkö toi neiti Gallin mieleen hänen likaisen kosimisensa, eläimellisen kiukustumisensa, ruokottoman julkeutensa, kaikki uhkaukset ja valheet, ja niinpä hän päätti kärsiä mitä tahansa, ennenkuin nöyrytyisi vapaaehtoisesti astumaan tuon miehen eteen. Tuska sydämessä, mutta samalla varmana jaksavansa taistella viimeiseen saakka, palasi hän kotiin.

Pianpa hän saikin sotia puutetta vastaan. Niinkuin muutkin pikku kuntain opettajat ja opettajattaret, joilla on pienet palkat ja nekin myöhään maksetaan, oli neiti Galli vuoden kaksi ensimmäistä kuukautta elänyt suurimmalta osalta velaksi; hän ei tahtonut kajota pieneen säästörahaansa, joka oli aiottu isän tarpeisin taikka käytettäväksi matkakassana siinä tapauksessa, että hän saisi viran jossakin kaukana. Hän oli siis jo aivan alussa uutta kuukautta pakoitettu lisäämään velkojaan. Pikkukauppiat, joilta hän tavaroita otti, olivat älykkäitä ihmisiä, tottuneita opettajien ja vallanpitäjien välisiin riitoihin, ja aavistivat voiton tällä kertaa kallistuvan opettajattaren puolelle. He ymmärsivät siis, että hän lopulta perisi palkkansa ja maksaisi ottonsa, ja siksi he yhä edelleen antoivat velaksi, vaikka tosin, tavallisuuden mukaan, koroittivat hintojansa. Sillä lailla hänen velkansa vähäisessä ajassa lisääntyi melkoisesti.

Tällä välin koko kunta ei muusta puhunut kuin opettajattaren asioista. Olihan muutamia, viinikauppiaan rouva, koulu-legaatin vaimo, tarkastusmies ja apteekari, jotka säälivät tyttöä ja mielellään olisivat häntä lähestyneet, edes sanoen häntä lohduttaakseen; mutta kun näkivät sen päivän pian lähestyvän, jona heidän oli todellakin auttaminen, pysyivät loitompana. Toiset sitä vastoin riemuitsivat. Näitä olivat äidillisessä rakkaudessaan loukattu pretorin äiti; tarkastajatar, joka opettajattaressa inhosi omaa parannettua kuvaansa; rouva Calvi ja postineiti, jotka olivat mustasukkaisia, sekä ylöskantomiehen vaimo, sindacon sisar. Mitä kirkkoherraan tulee, iloitsi hän salamyhkää saadessaan uutta todistusta siitä epäjärjestyksestä ja pahenuksesta, jota papiston johdosta erotettu koulu tuottaa.

Ainoastaan rouva Falbrizio, joka tahtoi osoittaa urhouttaan ja joka neiti Gallissa näki oman kuvansa, meni toverin luo tarjoamaan palvelustansa. Ja näyttipä hän tekevän sen sydämensä pohjasta. Mutta hän käytti niin surkeata kieltä, ett'ei opettajatar saattanut suostua hänen tarjouksiinsa.

Lähetettyään rehtorille vielä uuden valituskirjoituksen, jossa tarkasti teki selkoa asemastaan, ryhtyi opettajatar parka raskaalla sydämmellä tekemään suurta uhria: hän otti pienen säästörahansa, tuon summan, jota oli suurella ahkeruudella viiden vuoden kuluessa koonnut, oikeastaan tarkoitusta varten, jota ei jaksanut ajatellakkaan: voidaksensa toimittaa isälleen kunniallisen hautauksen.

Kurjuutta.

Turhia korulauseita käyttämättä tarjosi Emilio monasti neiti Gallille apuansa semmoisella osan-otolla ja avonaisella tunteellisuudella, joka vaikuttaa sydämmeen. Hänellä oli toista sataa lireä säästössä, siihen laskettuna kaksikymmentä viisi lireä edellisen talven iltakoulusta, (kymmenen centesimoa

tunnilta) joka palkka aina vasta seuraavana vuonna kannettiin. Opettajatar ei suostunut ottamaan rahoja, koska muka niitä ei tarvinnut. Hän tuntui varsin tyyneeltä, mutta päivä päivältä näki häntä vähemmin. Eräänä iltana hän sentään vielä hymyeli entiseen herttaiseen tapaansa, kun hän palkongilla kertoi Emiliolle herra Calvin käyneen luonansa ja lohdutukseksi esittäneen uutta tuumaansa, jonka mukaan kuntia pakotettaisiin opettajille palkkoja maksamaan ja samalla perustettaisiin pieniä, haarakonttooreilla varustettuja maanviljelyspankkeja; lyhyesti, sekasotkua alusta loppuun. Vaikka opettajatar parka oli surun masentamana, nauroi hän sydämmellisesti eikä tiennyt, että Calvi raukka kadulle päästyään sai aika löylyn rouvaltaan, joka oli ollut vakoelemassa. Sen illan jälkeen ei Emilio moneen päivään nähnyt neiti Gallia.

Emilio istui pitkät illat alakuloisena kotonaan, pienen lampun valossa selaillen kasvatus-opillisia aikakauskirjoja. Ennen ei häntä yhtään ollut huvittanut eräs osasto, joka löytyy melkein kaikissa koulusanomalehdissä ja jossa kerrotaan opettajakunnan vastoinikäymisistä ja vaiheista; mutta nyt neiti Gallin surkuteltava asema herätti hänessä katkeraa uteliaisuutta. Hän halusi tietää enemmänkin ammattiveljiensä kurjuudesta ja rupesikin lukemaan yksinomaan niitä asioita, vieläpä vanhoistakin vuosikerroista. Siinä olikin kokonainen odysseia vastoinikäymisiä ja viheliäisyyttä, jotka vallan hämmästyttivät Emiliota. Perin hermostunut kun oli, luuli hän joskus yksinäisyydessä ja yön pimeydessä näkevänsä nuo lukemansa paikat ja henkilöt, ja oli kuulevinänsä noiden ihmisraukkain ääniä.

Muun muassa hän luki eräästä palkattomaksi joutuneesta kyläopettajasta, joka äkkiä sairastui Via della Scienze kadulla Turinissa. Eräs ohikulkeva herra tarjoutui viemään hänet kotiin vaunuissa. Mutta opettaja ei tullut, vaan pyysi sen sijaan jotain lämmintä juodakseen, sillä sitä hän muka välttämättömästi tarvitsi. Miesparka, joka koetti nälkäänsä salata pyytämällä lämmintä juotavaa, herätti juuri sen kautta suurempaa sääliä Emiliossa, kuin jos olisi suoraan sanonut: — Minun on nälkä, antakaa minulle leipää. — Kuka tietää, mitä kohtalon kolauksia, mitä murheita ja huolia hän oli kestänyt, ennenkuin nälän heikontamana kaatui Turinin kadulle! — — —

Eräässä kunnassa karabinieerien päällikkö löysi kansakoulu-opettajan puolikuolleena makaavan pensaikon takana ja antoi hänelle kolme lireä; tämän johdosta, lisäsi sanomalehti, rehtori paikalla riensi asiasta tutkintoa pitämään. Tuo koditon "sotilas sivistyksen etujoukoissa" oli jonkun aikaa viettänyt yönsä koulun penkeillä, mutta kun hänet oli sieltä pois ajettu, oli hänen täytynyt hakea suojaa isossa ammeessa. Sieltäkin olivat karkoittaneet hänet. Sehän olikin aivan luonnollista, sillä mitä hyötyä saattoi enää olla semmoisesta opettajasta? — — —

Toisessa lehdessä kerrottiin kunnasta, jossa opettajat ja opettajattaret olivat nälkään kuolemaisillaan, kun eivät moneen kuukauteen saaneet palkkojansa. Silloin muutamat paikkakunnan asukkaat muodostivat toimikunnan, joka julkaisi yleisen kehoituksen varojen kokoamiseksi. Pienikin lahja otetaan kiitollisuudella vastaan — sanoi toimikunta. — Tuo ei ollut juuri hiljaista, vaatimatonta hyväatekeväisyyttä, mutta nälistyneet raukat eivät saa olla liian arkatunteisia.

Etelä-Itaaliassa oli opettaja, jonka, kun mies ei saanut kunnalta centesimoakaan palkastaan, sinne majoitettun sotaväen upsierit pyysivät pöytänsä syömään. Upsierit komennettiin pois, mutta jättivät opettajan nälän seuraajilleen perinnöksi, ja sillä lailla mies tuli toimeen kaksi vuotta.

Sitten Emilio luki eriskummaisista esimerkkejä siitä, kuinka yhdellä miehellä saattoi olla monta tointa: löytyi opettajia, jotka virkansa ohessa olivat lukkareina, kunnallisvahtimestareina, rajasuutareina ja puunhakkaajina; ja vaikka heillä oli tuloja niin monelta eri taholta, täytyi heidän kuitenkin maata kovalla sängyn pohjalla ja kuukausimääriä elää pelkillä pilaantuneilla viikunoilla.

Valitettavasti löytyi surkeampiakin esimerkkejä: kahdeksankymmenen vuotisia opettajia, jotka, viisikymmentä kahdeksan vuotta koulussa palveltuaan, olivat joutuneet puille paljaille siksi, että olivat kuuroja ja siis kelvottomia työhönsä; opettajattaria, joita rankaistujen oppilaitten vanhemmat kauheasti suomivat. Eräs opettajatar joutui puutteen ja vainoomisten kautta semmoiseen epätoivoon, että lasten läsnä ollessa kolmasti pisti saksilla kurkkuunsa. Eräs toinen jätti äkkiä luokkansa, juoksi ulos koulupihalle ja heittäytyi kaivoon, niin että lapset kuulivat veden loiskeen.

Koko tämän surkuteltavan joukon nälistyneitä olentoja, sairaita, turvattomia äijiä ja muijia sekä ennen aikojaan vanhentuneita tyttöjä näki Emilio rasittuneen mielikuvituksensa loihtimina astuvan rivissä hänen tyhjänpuoleisen huoneensa hämärässä. Ne olivat kaikki sanovinansa hänelle, toinen toisensa perästä: — Tule kanssani, toveri! Minä käyn kerjuulla. — Seuraa minua! Minä menen sairashuoneeseen. — Tule mukaan! Minä menen kirkkotarhaan. — Ja ne jättivät hänet syvän surun valtaan.

Kovin kiusattu.

Sill'aikaa kun Emilio katsasti tuota viheliäistä joukkoa, kävi neiti Gallin olo yhä tukalammaksi. Saadaksensa paremmin uutta lainaa, hän käytti säästövaransa maksaaksensa osan velkojaan. Mutta

kauppiaat, jotka näkivät koulun yhä suljetuksi, rupesivat epäilemään opettajattaren voittoa ja joko eivät enempää velaksi antaneet, taikka antoivat tavaroitaan sen näköisinä, kuin olisivat osoittaneet hänelle suurtakin armoa. He kyselivät: — Noh, neiti, tuo prefektuurin käsky, tuleeko se vai? — Tahi sanoivat: — Saatte tavaranne täältä — — — mutta asiat näkyvät hyvin viipyvän. — Tämänkaltaiset epäkohteliaisuudet kiusasivat häntä niin, että hän supisti tarpeensa kaikkein välttämättömimpään päästäksensä kuulemasta kauppiaitten röyhkeilemisiä. Paikkakunnan piit tulivat hänen perässään puotiin, varta vasten nähdäksensä hänen kurjia ostoksiansa, jotka päivä päivältä pienenivät. — Opettajatar on laihtumisparannuksella — sanoivat. — Joka aamu se näyttää hoikemmalta. Se syö niin vähän, jott'ei ruuansulatus estäisi lukemista. — Ja he seisoivat ryhmissä katujen kulmissa ja nauroivat hänelle. Muutamat piit saivat leipojan ja teurastajan tyttäriltä urkituksi kuinka suuri opettajattaren velka oli ja kertoivat sen sitte isäntäväelleen, niin että kodeissa saatettiin lire lireltä seurata hänen hätäänsä. Neiti Galli aavisti tätä kaikkea, ja se inhoittava julkisuus, mikä hänen köyhyytensä osaksi tuli, pisti kuin miekka hänen sieluunsa; mutta samalla se lisäsi hänen urhoollisuutensa kaksinkertaiseksi, niinkuin suuren väkijoukon läsnäolo vahvistaa kuolemaan tuomitun mielenlujutta.

Ikkunastaan Emilio näki, kun opettajatar palasi kotiinsa, ja sydän täynnä sääliä hän tyttöä ihaeli. Mitä suuremmiksi opettajattaren vastoinkäymiset kasvoivat, sitä kauniimmaksi hän kävi Emilion silmissä. Hän hoiti hyvin pukuansa ja kasvoihin oli ilmestynyt jotain, joka puhui tyyneestä, loppumattomasta surumielisyydestä. Ainoastaan suu, joka väliin liikutuksesta värähteli, ilmaisi toisinaan, kuinka raskaalla mielellä hän oli, mutta ei ollut siltä kadottanut mitään ihanuudestansa. Kadulla kulkiessaan ei hän näyttänyt erittäin masentuneelta, ei liioin ylpeältä, eikä hän ollut ketään huomaavinansa; mutta jos hän odottamatta huomasi jonkun vihollisen tahi uteliaan, katseli hän vuorille päin, joiden lumipeittoa aurinko oli ruvennut repelemään, tahi loi silmänsä alas siniseen virtaan, jonka rannat alkoivat kirjautua monen värisistä kukkasista. Yksi ainoa ihminen saattoi hänen verensä kuohuksiin, vaikkapa sen vain kaukaa näki — se oli sindaco; ja eräs toinen herätti hänessä inhon tunnetta, jota ei kyennyt salaamaan, — se oli kunnan vahtimestari, joka juovuksissa ollessaan kulki opettajattaren ohitse voitonriemuisena partaansa silitellen ja heiluttaen sinne tänne matalaa teloittajanruumistaan. Nuo olivat kumminkin satunnaisia ikävyyksiä, mutta huoli isän suhteen painoi aina hänen mieltään, ja senpä kaikki käsittivät.

Kun Emilio eräänä päivänä näki opettajattaren väsyneenä ja tavallista kalpeampana, pelkäsi hän hänen ruvenneen itseltään kieltämään osan ravinnostaan, ett'ei sairaalta isältä mitään puuttuisi. Tämän aatoksen ajamana ja säälistä liikutettuna Emilio asettui illalla palkongin ikkunan viereen ja aikoi vielä kerran tarjota työlle rahansa sekä rukoilla häntä niitä ottamaan. Mutta opettajatar vastasi Emilion erehtyvän ja voivansa kyllä vielä odottaa. Hän puhui lujalla äänellä, josta ymmärsi, että kärsisi viimeiseen asti, ennenkuin suostuisi apua ottamaan. Kuitenkin hänen kieltoaan seurasi syvä ja lempeä katse, joka selvästi sanoi: — Jumala antakoon, että voisit ottaa vastaan apua. Sinä olet ainoa ystäväni, mies parka. Minä tiedän sinun rakastavan minua. Sinä olet hyvä. Jumala siunatkoon sinua. Minä en voi, sillä ylpeyteni on minulle elämän ehto.

Kerran taas Emilio kysyi häneltä, eikö hänellä ollut sukulaisia ja eikö hän tahtoisi antaa Emilion jollekkulle kirjoittaa taikkapa matkustaa Turiniin puhumaan rehtorille hänen puolestaan. Ei, hänellä ei ollut sukulaisia; turhaa olisi kellekkään kirjoittaa; hän oli itsekin äsken lähettänyt kirjeen rehtorille; vastaus ei saattanut enää kauan viipyä.

Sillä aikaa kävi opettajattaren olo yhä huonommaksi. Eräänä iltana, kun Emilio näki hänet, silmät itkusta punaisina, kysyi hän kyynelten syytä. Toinen kertoi kotiin tullessaan löytäneensä pimeillä portailla odottamassa tuon pikku tytön, joka ennen toi kukkasia. Tyttö huono oli heittänyt kätensä hänen kaulaansa ja suudellut häntä itkien sekä sitte juosta liihottanut pois. Tämä kohtaus oli tehnyt hänelle hyvää. Sitten opettajatar ei voinut tukahuttaa valitusta. Hän saattoi kärsiä ja tyytyä jos minkälaiseen, kun vain sai arvonsa pelastetuksi; mutta kun piti noin esiintyä puodeissa, joissa häntä kohdeltiin röyhkeästi — — — Se oli kärsimystä, joka nousi yli voimain.

— Oi, jos ei vanhaa isääni olisi! — huudahti hän.

Opettaja tarjosi hänelle uudelleen melkein itkien kaiken mitä hänellä oli. Mutta hän vastasi tyyneesti: — Minä en voi. Minä olen alkanut taistelun ja minun on se yksin kestättävä niin kauan kuin ei vanha isäni siitä kärsi.

Seuraavana päivänä hän näytti hiukan toivokkaammalla, sillä hän oli saanut kuulla, että prefektuurasta oli tullut käsky avata koulua. Mutta toivo haihtui, kun hän kuuli sindacon, sen sijaan että olisi avannut koulun, matkustaneen Turiniin. Luultavasti se oli harkinnut kokoon uuden juonen, ja meni nyt levittämään uusia valheita. Arvatenkin se vielä kuukauden ajan saisi lopullista päätöstä venyttäneeksi. Silloin oli hänen vastustuskykynsä jo melkein loppuun kulunut. Sitä käsittääkseen tarvitsi vain nähdä hänen käyntiänsä, ja vieläkin selvemmin sitä todisti hänen uupunut, raukea katseensa, katse, joka kertoi liian niukan ruuan tuottamasta heikkoudesta.

Kylässä ihmeteltiin, että hän enää saattoi vastustella ja laskettiin heittämyksen päivät, aivan kuin

piiritetystä linnoituksesta. Uteliaat ohitse kulkiat katselivat ylös hänen ikkunoihinsa, kuten on tapana, milloin talossa joku on kuolemaisillaan. Hänen kiukkuisimmalla vihollisellaan, tohtorin palvelialla, oli tapana aamuisin vastaan tullessa nostaa korinsa kantta, ikäänkuin hakeakseen sieltä jotakin; mutta se tahtoikin ainoastaan näyttää kuinka täysi hänen korinsa oli. Opettajattaren kadulla astuessa kuiskuteltiin: — Mutta mitäs se syö pysyäkseen pystyssä? — Sääliväiset käänsivät kasvonsa pois päin; viholliset asettuivat katujen kulmiin katselemaan häntä ja tarkastamaan hänen ryhtiänsä. Näyttipä siltä kuin useimmat olisivat käyneet hävyttömämmiksi, kuitenkin ei niin paljon ilkeydestä kuin sentähden, että tahtoivat sillä pakoittaa opettajatarta nöyrytymään, päästäksensä kauemmin näkemästä tuota surkeutta. Hän varmaankin kärsi nälkää. Niin perheissä arveltiin. Koko viime viikolla ei hän ollut ottanut velaksi muuta kuin puolen kiloa lihaa ja siinäkin toinen puoli luuta, vähän voita ja hiukan leipää. Hän ei enää käyttänyt siivoojata apunaan, eikä enää nähty tulta iltaisin hänen ikkunassaan. Asumuksensa muistutti haudasta. Kuinka hän saattoi enää tehdä vastarintaa? Sehän oli mielettömyyteen vivahtavaa ylpeyttä. Kun on vanha, kivuloinen isä, tekee kait mielellään muutamia uhrauksia.

Tämä puhe tuli Emilion korviin ja saattoi hänet epätoivoon. Koska hän ei enää voinut itseänsä hillitä, päätti hän eräänä päivänä millä hinnalla tahansa pakoittaa opettajatarta ottamaan häneltä apua. Hän ei ollut koko päivänä nähnyt opettajattaren ulos menevän, ja epäillen hänen sairastuneen heikkoudesta hän teki lujan päätöksen. Hämärän tultua hän meni porstuaan soittamaan opettajattaren ovelle. Oven edessä hän huomasi pienen tytön, joka aikoi myöskin soittaa, mutta ei uskaltanut. Emilio kysyi, kuka se oli. Tyttö pelästyi, vapisi eikä vastannut. Emilio veti tulta tulitikulla. Se oli sekatavarankauppiaan tytär. Näytti siltä, kuin hän olisi juossut kotoa aivan säikäyksissään. Kun tyttö huomasi vieraan opettajaksi, kätki hän äkkiä toisen kätensä selän taa. Emilio kysyi: — Mitäs sinä haet? Mitä kätket selkäsi taa? — Vavisten ja tulipunaisena näytti hän mitä oli kätkenyt ja sanoi puoleksi tukahtuneella äänellä: — Ottakaa tämä, minä en uskalla. — Antakaa se opettajattarelle. — Ja samassa hän juoksi portaita alas.

Emilio katseli esinettä, jonka oli käteensä saanut; se oli käärö. Hän avasi sen. Siinä oli sardiini-laatikko, vähän kuivatuita hedelmiä ja muutamia korppuja. Tyttö oli varastanut kotoaan opettajattarelle. Emilion suuri rakkaus lapsiin leimahti, niinkuin liekit tulipalossa. Tietämättä mitä oikeastaan tekisi noilla tavaroilla, hän soitti kelloa epävakaisella kädellä. Tumma olento ilmestyi oveen: se oli hän.

Opettaja sanoi: — Minä se olen — ja ojensi ujustellen käärön.

Neiti Galli otti sen ja meni porstuan ikkunan luo katsomaan, mitä siinä oli.

— Ottakaa takaisin! — huudahti hän äkkiä niinkuin olisi polttanut itseänsä ja laski käärön takaisin nuoren miehen käteen. Sen jäljestä hän sanoi melkein närkästyneellä äänellä: — Niin kauas en ole vielä joutunut. — Hänen äänensä kuului hyvin heikolta.

Opettaja ojensi esiin toisen kätensä ja sanoi: — Katsokaa tätä, neiti Faustina, ottakaa minulta apua, minä rukoilen teitä!

Nuori tyttö kielsi taas, mutta lisäsi lempeästi: — Kiitoksia, herra Ratti. Te olette kovin hyvä! Mutta minä en tarvitse mitään, sen voin teille vakuuttaa. — Oi, sitä rakasta, kilttiä tyttöä! Hyvää yötä! Oh, älkää peljätkö; tietäkääs, minulla on teräksinen sielu.

Mutta Emilio ei mennytkään pois. Hetkisen oli aivan äänetöntä. Hän kuuli opettajattaren hengittävän raskaasti ja astui askeleen lähemmäksi. Äkkiä päästi opettajatar epätoivoisen huudahduksen: — Oi, minä en kestä kauempaa! En jaksa enää! Olen melkein lopussa! — ja itkien painoi hän päänsä nuorukaisen rintaan. Silloin hän tunsu opettajan kyneleet poskillaan ja samassa suutelon, yhden ainoan, pitkän, intoisan suudelman, jota seurasi rakkauden, ilon ja surun synnyttämä tukautettu huudahdus. Kun Emilio toistamiseen haki hänen huuliaan, irtaantui opettajatar hänen syleilystään ja hävisi. Hän syöksyi perässä ja törmäsi suljettua ovea kohden. Emilio suuteli ovea, nojasi läähättäen poskensa siihen ja seisoi siinä sydän täynnä tuskaa, mutta samalla — sanomattoman onnellisena.

Loppu.

Kolme päivää myöhemmin loppui neiti Gallin koetus-aika. Murhenäytelmän loppukohtaus tuli äkkiä. Turinista saapui poliisikomisarius, mukanaan määräys asettaa opettajatar heti virkaansa ynnä kouluraadin päätös, jonka kautta kunta velvotettiin maksamaan hänelle osan palkasta koko siltä ajalta, jona hänen oli täytynyt olla erillään koulutyöstä; sitäpaitsi kunta tuomittiin maksamaan kulungit.

Poliisikomisarius meni suoraa päätä kunnallishallitukseen. Tuskin puolen tuntia oli hänen tulostaan kulunut, kun jo koko kylä asiasta tiesi.

Kunnallishallituksen jäsenet kokoontuivat oitis ja opettajatar käskettiin raatihuoneeseen. Komisarius,

pitkä mies, juhlallinen käytöksessään ja herttaisen kohtelias kaikille, aivan kuin olisi ollut häissä, esitteli laajalti prefektin käskyn ja kehoitti kunnallishallitusta jo samana päivänä kylän kadulla julkisen kuuluttajan kautta ilmoittamaan koulun jälleen avatuksi sekä käskemään perheitä lähettämään tyttöjensä sinne. Sitte vaati hän luokkahuoneen avainta, jonka heti kohteliaasti jätti opettajattarelle. Hän lisäsi, että kirkkoherraakin oli pyydettyvä saarnastuolista julistamaan koulu jälleen avatuksi ja lausui toivomuksen, ett'ei enää vasta minkäänlaisia riitoja ja ikävyyksiä koulussa syntyisi, sekä puhui lopulta muutamia kohteliaita, tyhjää sisältäviä sanoja sindacolle, joka kuunteli väristen, ymmärtämättä laskiko komisarius leikkiä hänen kanssaan vaiko puhui täyttä totta. Sindaco ja opettajatar eivät katsoneet toisiinsa.

Kun juhlallisuus oli päättynyt, vieras saattoi neiti Gallin koululle. Heitä seurasi koko joukko uteliaita katselioita ja muutamat entiset oppilaat, jotka oitis iloisina asettuivat entisille istuinpaikoilleen. Sen jälkeen vieras kumarsi kohteliaasti ja läksi.

Prefektin käsky julistettiin, kouluun tuli oitis kolmekymmentä tyttöä, palkka ja muut maksut suoritettiin, sindaco oli aivan ääneti, muut kunnallishallituksen jäsenet pesivät kätensä, ja melkein kaikki paitsi ne, joilla oli erityistä vihan syytä, iloitsivat opettajattaren voitosta, nekin jotka huvikseen olivat tarkastelleet hänen kärsimistensä. Opettajattaren kestävyyttä kehuittiin ja sanottiin sindacon vihdoin saaneen hyvin ansaitun löylyn. Nytpä muka sai nähdä hänet jonkun aikaa häntä koipien välissä. Erinomaisen kelvollinen luonne tuolla nuorella työllä, joka näyttää niin vaatimattomalta ja lempeältä, ja mikä harvinainen tytär hän on! Oi, jospa kaikki opettajattaret voisivat sillä lailla saattaa itsensä ja ammattinsa arvoon, niin eivät suinkaan kunnallishallitukset joutuisi syytäksi niin moneen väkivaltaisuuteen ja kehnouteen ja, tärkeintä kaikista, koulut menestyisivät paremmin. Oli kuinka hyvänsä, Jumalan kiitos, kaikki oli hyvin päättynyt.

Pettynyt.

Riidan päätös ilahutti Emiliota kahdenkertaisesti; sillä samalla kun hän näki opettajatar paralta kärsimysten loppuneen ja rauhan ajan taas koittavan, toivoi hän, ett'ei opettajatar enää salaisi rakkauttansa, josta Emilio oli tuona avuttomuuden ja epätoivon hetkenä saanut niin armaan, niin surullisen suloisen todistuksen.

Emilio käytti hyväkseen ensimmäistä iltaa, jona hänet taas tapasi palkongilla, ja alkoi uskalluksella, jota antaa varma tieto, että on löytänyt vastarakkautta, sydämmensä tunteita hänelle hellimmästi selitellä. Hän hyväili tytön sormia, jotka tämä oli pistänyt palkongin säleaidan lomiin, ja pysähtyi joka lauseella vetääkseen henkeänsä. Hän puhui kauan, luullen opettajattaren olevan ääneti pelkästä mielenliikutuksesta. Hän sanoi tämän tunteen täyttävän koko hänen olentonsa, että opettajatar oli juuri semmoinen nainen, jota oli uneksunut elämänsä toveriksi, ja ett'ei hän koskaan luopuisi rakkaudestaan menettämättä samalla kaikkea onnen ja rauhan toivoa. Viime sanat sanottuaan hän intohimoisesti suuteli tytön sormia, odotti vapisten vastausta ja koetti lukea sitä opettajattaren kasvoista, joita hämähä jo peitti.

Vastauksen ensimmäinen värähdys kouristi Emilion sydäntä. Oi, se ei ollut rakastavan ääntä.

— Kiitän teitä, rakas herra Ratti! — sanoi opettajatar lempeällä ja surullisella äänellä. — Olen aina teille kiitollinen sieluni pohjasta — — — Te olette ollut minulle veljenä — — — Ilman teitä minulla ehkä ei olisi ollut voimia niin suuriin kärsimyksiin — — — Jos tilaisuutta siihen tulisikin, en kuitenkaan koskaan, koskaan voisi hyväyttänne palkita — — — Minä pidän teistä ja sen voin teille sanoa — — — Mutta se, josta te puhutte — — — on mahdotonta.

Nuorukainen oli kovin hämmästyksissään ja matki tuon onnettomasti rakastuneitten iankaikkisesti samanlaisen, mielettömän kysymyksen: — Miksi?

Opettajatar huokasi.

— Miksi — — — vastasi hän hitaasti, puhuen äidillisen hellällä äänellä. — Elämäni ura on jo viitattu. Minun täytyy omistaa elämäni kokonaan isälleni — — — Te olette vielä nuori — — — elämäni ura on alussa vasta — — — Minun kutsumukseni ei ole sinne päin — — — Ette voi arvata, kuinka pahaa tekee tätä teille sanoa.

Hetken vaiti oltuaan hän uudelleen virkkoi, toisti lempeästi ja matalalla äänellä: — Se on mahdotonta — — — Oi, sanoinhan sitä teille! — huudahti hän äkkiä, kovin liikutettuna, kun kuuli vierellään tukahutettua itkua. — Minä saatoin teille lopultakin kärsimystä! Semmoinen on kohtaloni! Se oli kuitenkin kaikista ikävintä. Minä en voi tuota kuulla. Kas niin, herra Ratti! Minä rukoilen teitä. Oi Jumalani! Ette puhuisi noin, jos tietäisitte, kuinka se minua koskee. Päästäkää käteni — — — ei, pitäkää sitä vaan, kunhan rauhoitutte. Oi, enkö ole kärsinyt jo kylläksi! Jo riittää, jo riittää. Isäni huutaa minua.

Vaan Emiliopa ei päästännyt tuota pikku kätöstä irti. Koko hänen nuori sielunsa, vastoinkäymisten koettelema ja rakkautta janoava, puhui tällä hetkellä. Hän tahtoi, tahtoi väkisinkin saada rakkautta, hän oli aivan ensi nuoruudestaan asti odottanut tätä tunnetta; juuri tätä odottaen oli hän rakastanut koulua ja ihaellut lapsukaisia; hänellä ei ollut isää eikä äitiä, hän oli yksin ja ilman menestyksen toivoa maailmassa; mutta koko elämä muuttuisi hänen silmissään, jos vain Faustina häntä rakastaisi, hän eikä kukaan muu, sillä Emilio ei koskaan löytäisi toista senkaltaista, niin kaunista, hyvää, aivan kuin hänen oma äitinsä oli ollut, väkevä kuin marttiira ja todella käsin kannettava. Kovin hän äsken kuluneina surunpäivinä oli kärsinyt neidon puolesta ja äärettömästi rakastanut! Kun oli nähnyt hänen kulkevan kadulla kalpeana ja uskaliaana, kaikkein pilkallisten katseitten tähystämänä, olisi hän voinut suudella hänen jälkiään ja antaa vaikka verensä, jos sillä olisi saattanut rakastettuansa vahvistaa. Ihastuksesta, raivosta ja rakkaudesta oli hän itkemällä itkenyt.

— Oi armahimpani — — — rakas Faustina! En ole edes mahdollinen puhumaan kanssasi. Miksipä minua rakastaisit? Koko elämäni ei ole sen arvoinen kuin ainoa sana sinun suustasi, sinä ihana, siunattu olento! Mutta kuka sun on tänne lähettänyt! Tahtoisin maata kuolleena tässä paikassa, kun vain sinä pitäisit kättäsi sydämmelläni.

Emilio vaikenä läähättäen ja suuteli hänen sormiaan. Toinen ei vastannut mitään. Emilio päästi pienen käden. Se vetäytyi takaisin, mutta vapisi.

Hetkinen kului, hetkinen joka Emiliosta tuntui iankaikkisuudelta; virran pauhina kuului selvään ja muistutti ohikulkevan loppumattoman ihmisjoukon kohinasta. Emilio näki paimenten tulet vuorten rinteillä tuikkivan; tulipa äkkiä muistelleeksi ulkomuotoaan, joka ennen oli herättänyt monen naisen mieltymystä, tuskaa, jota uusi kielto hänelle tuottaisi sekä rukoili hiljaa äidiltänsä apua, ikäänkuin olisi luullut äitinsä esirukouksillaan voivan häntä auttaa.

Vihdoinkin kuului taas tytön ääni, kuuluipa niin vienona, että Emilio alussa uskalsi toivoa.

— Kiitos! — hän virkahti tuskin kuuluvasti — en koskaan, en koskaan unhoita mitä olette minulle puhunut. En koskaan. Niin kauan kuin elän, pidän teistä — — — Olen aina kätkevä sananne sydämmessäni — — —

Sitten hän väkisin keskeytti puheensa suunnan ja pitkitti: — Mutta se on mahdotonta! — — — Ainoastaan yhdellä ehdolla voimme pitää toisistamme — — — mutta tää on mahdotonta. Siis on meillä molemmilla yksi velvollisuus: se ett'emme puhu tästä asiasta. Minunkin puoleltani se vaatii uhrausta — — — Te tulette onnelliseksi ilman minua, rakas herra Ratti. Minä olen varma siitä. Jos pahoitan mieltänne — — — antakaa anteeksi, te kun olette niin hyvä. Pitäkää minusta edelleenkin veljen tavoin. Olkaa nyt edelleenkin kiltti, niin äitinne on tyytyväinen teihin.

Nuorukainen painoi toista kättään suutensa vasten ja päästi valituksen.

Säälän liikuttamana neiti Galli pisti kätensä aitauksen välistä ikäänkuin antaakseen hiukan lohdutusta. Emilio peitti sen suuteloilla, lyöden otsansa aitaukseen.

— Hyvästi! — sanoi tyttö huoahtaen ja vetäytyi pois, mutta Emilio suuteli yhä tyhjää ilmaa.

Sitten Emilio huusi hänen nimeänsä, mutta ei kuullut muuta kuin virran kohinaa. Kaikki oli loppunut. Emilio vietti yönsä epätoivoisena. Seuraavana aamuna aikaisin hän näki opettajattaren palkongilla, kalpeana ja itkeneen näköisenä. Neito tervehti häntä ystävällisesti.

Uuden toivon elähyttämänä rupesi Emilio illalla taas puhumaan rakkaudestaan.

Mutta toinen vastasi niinkuin ennenkin, painoi päänsä suruisena alas ja sanoi, tuijottaen pihan toisella puolen oleviin petäjiin: — Se on mahdotonta — — — Älkäämme siitä enää puhuko.

Nuorukainen totteli ja vähitellen he palasivat entisiin keskusteluaineisinsa, kuitenkin löytämättä niissä enää menneitten aikain viehätystä. Emiliolla mielestään ei ollut enää mitään puhuttavaa opettajattarelle. Hänpä se nyt aina lopetti puhelut. Neljäntoista päivän kuluttua hän ei enää edes hakenut opettajattaren seuraa. Lopulta tyytyivät pelkkään surumieliseen tervehtämiseen; opettajatar haki silmillään Emilion katsetta, Emilio puolestaan karttoi hänen silmiänsä, Kaikki oli loppunut.

Rauenneet toiveet.

Emilio rakasti opettajatarta ja kärsi yhä edelleen. Koska hän oli lohdutuksen puutteessa, kääntyi hän sitä koulutyöstään hakemaan. Mutta se oli liian myöhäistä. Koulu ei anna lohdutusta muille kuin niille, jotka sitä uskollisesti rakastavat, ja rankaisee vaihemieliä kahta ankarammin kuin niitä, jotka eivät sitä koskaan ole rakastaneet.

Emilion luokka oli levoton ja viran-omaiset yllyttelivät kurittomuutta. Varmaa oli, ett'ei sindaco, vaikka vihasi opettajaa, aikonut ruveta suoraan puskusille hänen kanssaan, niinkuin opettajattaren, eikä uudelleen taittaa sarviensa; hän oli varma siitä, että tarvittiin toinen menetystapa, että pienien lakkaamatta uudistuvien pikkukiusojen kautta elämä oli tehtävä tukalaksi Emiliolle. Vahtimestari ei enää jalallaan astunut kouluun ja lika oli tullut ylimmilleen; mustetta ja liitua puuttui, iso taulu oli poissa; köyhemmät oppilaat eivät enää saaneet kirjoitusvihkoja, vaan tulivat tyhjin käsin kouluun; lyhyesti, kaikin puolin koetettiin aikaan saada häiriötä ja harmia. Pojat, jotka kaikesta tästä ymmärsivät kunnallishallituksen tahtovan opettajaa viralta, kävivät röyhkeiksi, kirjoittelivat seinille neuvoja, että opettaja matkustaisi tiehensä, lykkäsivät toisiaan kyynärpäillä ja nauraa tirskuivat, kun opettaja joskus sanoi: — *Ensi vuonna* annan teidän tehdä sitä ja sitä; — kaikki tämä loukkasi häntä suuresti.

Ilkeimpiä oppilaita oli viinikauppiaan poika, yhdentoistavuotias nulikka, jonka oli tapana, Emilion toistaessa, pahan tottumuksen kautta, lausetta tahi sanaa kahdesti, vetää pääkamaraansa niin eriskummaisesti, että hiukset kohosivat pystyyn kuin heltiävä varatukka. Tämä kovin nauratti tovereita eikä opettaja saattanut poikaa rankaista, se kun väitti tempua synnynäiseksi luonnonvirheeksi, joka hänessä oli ollut vähäisestä asti.

Eräänä päivänä, kun Emilio oli kovin ärtyneenä, hän ajoi pojan ulos. Mutta tämäpä palasi takaisin isänsä seurassa ja luokan edessä syntyi sanakiista, joka yhä vähensi opettajan jäljellä olevaa kunnioitusta. Ja mitä enemmän Emiliota ruvettiin halveksimaan, sitä kiivaammaksi hän kävi. Pianpa hän joutui niin kauas, että kohotti kättään lyödäkseen, vähitellen sitten rupesi todella lyömään, ensin hiljaa mutta sittemmin oikein tuntuvasti. Ensi kerralla hän sitä katkerasti katui, mutta tottui siihen vähitellen.

Emilio havaitsi pian kyllä lyömisen pahat seuraukset. Kun itse oli väkivaltainen, kävivät oppilaatkin rajuiksi. Pojat käyttivät kadulla toisiansa vastaan samoja haukkumasanoja, joita hän oli käyttänyt heistä koulussa, ja jos hän oli lyönyt jotakuta, potkivat he toisiansa vähäisen sanan tahi vain kiukkuisen katseenkin takia. Selkään antamalla ei hän saanut oppilaita entistään tottelevammiksi, ja muutamain päivän kokemus teki hänelle selväksi sen lauseen totuuden, jota usein oli seminaarissa kuullut: taistelussa kiivaan opettajan ja oppilaitten välillä voittavat lopulta jälkimäiset, sillä he käsittävät kiivauden heikkoudeksi, se kun syntyy siitä, että huomaa olevansa kykenemätön luonnollisella tavalla kunnioitusta itsellensä hankkimaan.

Kun Emilio oli siirtänyt valtansa nyrkkiin, ei hänen katseellaan ja äänellään ollut enää mitään vaikutusta: hänen toruessaan katselivat pojat hänen kättään, ja niin kauan kun se ei liikkunut, nauroivat. Sama lyönti, jolla hän oli jonakin päivänä ojentanut harhailevaa oppilasta, ei riittänyt enää seuraavana päivänä, vaan hänen täytyi lyödä kovemmin. Olipa kuinka kiihkoissaan hyvänsä, hän tunsu itsensä nöyryytyksi, nähdessään poikain hänen lähestyessään asettuvan asentoon, joka muistutti selkäänsä saaneesta koirasta. Hän näki poikain luonteitten huononevan ja kadottavan kaiken itsetunnon sekä käsitti, että ainoa pysyvä tunne, minkä selkään saanti lapsissa herätti, pelkoa ja kipua lukuun ottamatta, oli kostonhimo. Hänellä oli jo kymmenkunta oppilasta, joiden kasvoista taisi lukea heidän päättäneen ennen tai myöhemmin tehdä hänelle jotain paha. Siksi hän heitä vihasi, mutta hänen oli samalla paha olla. Jos hän joskus omantunnon vaatimuksesta koetti olla entisensä kaltainen, tyyni ja ystävällinen, huomasi hän pojissa äkkiä voitonriemua ja pilkallista hymyä, semmoista kuin vihollinen osoittaa, jolle pelosta on täytyntä aseensa antaa, ja tämä taas herätti Emilion sydämessä katkeruutta ja kiukkuja.

Koulu oli muuttunut hänelle helvetiksi ja hän tunsu itsensä varsin onnettomaksi.

Lasi.

Silloinpa Emilio heittäysi täydellä järjellä paheesen, johon moni kansakoulu-opettaja maalla vähitellen ja ympäristönsä viettelemänä melkein tietämättänsä joutuu: hän rupesi ryyppimään. Se sai alkunsa eräänä iltana kun hän, unhoittaaksensa ilkeätä kepposta, jonka muudan tähän asti siivo ja hyvä oppilas hänelle oli tehnyt, kaivoi seinäkaapista edellisenä vuonna erään piirustus-oppilaansa isältä saamansa *rypälēmehupullon*. Muutamat kulaukset tätä nestettä tekivät koulusanomien lukemisen erittäin hauskaksi ja antoivat hänelle tunnin kuluttua mitä herttaisinta unta, jota muutoin olisi turhaan saanut odotella puoli yöhön saakka.

Emilion pikku huone oli käynyt hänelle inhottavaksi ja hän otti tavakseen lähteä ulos joka iltana, ehtoollista syötyään. Hänen oli vain kuljettava poikki kadun tullaksensa kapakkaan; ei kukaan häntä nähnyt. Ja sinne hän menikin, juomaan unta itselleen. Hänen likeinen tuttavuutensa kapakoitsian ja tämän pojan, entisen oppilaansa kanssa, puolusti jotakuinkin hänen oleskeluaan tämmöisessä paikassa.

Ensimmäisinä päivinä Emilion toisinaan käsitti äkillinen kauhistuksen tunne istuessaan viiniltä löyhkäävän pöydän ääressä ja nähdessään nuot viisi, kuusi raakaa miestä, jotka joka iltana savuavan lampun valossa hypistelivät rasvaisia kortteja. Ja hän sanoi itsöksensä: — Kuinka? Oletko sinäkin

tänne sortunut — — — viidenkoltmatta iällä — — — monet ihanat unelmat uneksittuasi? — — — Mutta ajatellessaan virkansa monia vastuksia, poikien kiittämättömyyttä, hyljättyä rakkauttaan sekä kaikkea ilkeyttä ja huonoutta, jota oli saanut kokea, hävisivät kohta katumuksen tunteet ja omantunnon soimaukset.

Yksi ajatus häntä aina vaivasi: se että hänen täytyi kulkea opettajattaren oven ohitse ja nähdä tuo tuttu palkonki. Kun hän oli juonut, tuntui se sietämättömältä. Usein hän joi lasin lisää voidaksensa väliäpitämättömänä astua nuot askeleet.

Emilio joi tuntematta juonnistaan mitään nautintoa, kallisti äkisti, ikäänkuin olisi lääkkeitä nauttinut. Hän rakasti ainoastaan viinin vaikutuksia, ei makua. Eipä hänen edes tarvinnut kohtuuttomasti juoda, sillä vähäininkin alkoholimäärä vaikutti nopeasti ja kestävästi hänen arkoihin, raittiuteen tottuneisiin hermoihinsa. Viini vaikutti hänen ruumiisensa äkkiä ja syvästi, eikä tuottanut hämmentämätöntä iloa, vaan synnytti omituisia aatteitten sekasokaa, alakuloisia ja iloisia tunteita, rohkeita, lapsellisia mielenjohteita. Hän kuuli ikäänkuin sisällänsä asuvain ihmisten huutoa ja torumista, ja kuunteli tätä hämmästyneenä ja peläten, ikäänkuin olisi huoneessaan kuullut vieraita ihmisiä astuvan ja puhelevan.

Illoin hän alakuloisena jätti kapakan, vaivoin laskien sormillaan kuinka monta ja mitä lajia kauan toivomiansa kirjoja hän olisi voinut ostaa rahoilla, joita oli tuolla hukkaan käyttänyt. Tämä ajatus saattoi hänet väliin lykkäämään luotaan puoleksi juodun viinilasin — — — vaan muutamia minutteja sen jälkeen hän kuitenkin tyhjensi sen.

Väliin hän kuljeksi iltapimeässä edes takaisin kylän syrjäkadulla, ennen kuin saattoi kotiin mennä, ja riensi sitte melkein juoksujalassa huoneesensa. Nämät edestakaisin kävelyt syrjäkadulla öiseen aikaan tuntuivat eräästä siellä asuvasta naisesta jonkinmoisilta ujon rakkauden harhailuilta. Ensinnä hän tuli ikkunaan, mutta ilmestyi sittemmin portille, ja niinpä mies parka juomisen huviin yhdisti toisenkin.

Jonkun ajan kuluttua alkoi Emilio aamuisin tuntea suurta henkistä laiskuutta, ajatellessaan odottavia koulutunteja. Ensimmäinen tunti hänen mielestään oli loppumattoman pitkä. Silmät unesta raskaina hän asettui kadunpuolisen akkunaa ääreen katselemaan kuin noiduttuna kylää, jota hän vihasi. Oi, kuinka kovasti hän sitä vihasi! Siellä oli taloja, jotka olisi tahtonut jaottaa maan tasalle, kadunkulmia, joita vihasi, ihmis-olentoja, jotka vuosimääriä olivat hänelle kiusaa tehneet. Entäs kaikki nuo haalistuneet puotikyltit, jotka olivat hänen muistiinsa kaivautuneet määrättyssä järjestyksessään ikäänkuin aakkoset kirjaimistossa; vesi, joka valui rikkiöimestä katonkourusta likaiselle kiviseinälle, missä oli risainen ilmoitus asevelvolliskutsunnasta ja toinen, joka koski Amerikkaan siirtoa; tuo alituinen vesilätäkkö naapurin portin edessä; tuo piha, täynnä törkyä ja mädänneitä lehtiä; likainen koira, rähjäiset kanat ja äikeä hiilenkatku; kaikki oli rumaa, ikävää ja inhottavaa! Tuntuipa Emiliosta kuin itse kuolemakin tuolla pienellä kaltevalla hautausmaalla, kylän yläpuolella, olisi kylmempi, toivottomampi, jopa kuolleempi kuin missään muussa kirkkotarhassa koko maan päällä.

Näitä surullisia ajatuksia karkoittaaksensa Emilio läksi ottamaan ryyppyn aamulla ennen kuin koulu alkoi; hän teki sen äkkiä ja rajusti, ikäänkuin polttavat pisarat tappaisivat hänen sisässään asuvia kiusallisia ajatuksia kuin vahingollisia matoja, ja samalla kostaisivat hänen kärsimyksensä. Iltaisin hän joi runsaasti saadaksensa voimia kestäämään seuraavan aamun synkkämielisyydenpuuskaa. Nukuttaaksensa omantunnon soimauksia, joita hän opettajana tunsii, koetti hän juodessaan sekä illoin että aamuin tehdä pilkkaa virastaan, muistelemalla kaikkia niitä halventavia lauseita, joita oli lukenut tahi kuullut viimeisinä vuosina. Hullu hän oli ollut! Maksoiko todellakin vaivaa monena vuonna elää pelkällä runollisuudella joutuakseen lopulta tämmöiseen lätäkköön? Sillä tavalla kansanvalistustyöhön houkutellessaan lahjakkaita nuorukaisia, niinkuin parittajat narraavat nuoria tyttöjä, luvaten heille palvelusta jonkun kunnan kaupunkilaisen perheessä ja kuitenkin vievät porttolaan.

Siten putoelivat ihanteet yksi toisensa jälkeen opettajan sydämmestä alas lasiin: lapset, jotka kirjoittelevat kylän seinille: — Mene tiehesi! — isänmaa, joka, vaatien tuhannet uhrit, palkitsi häntä kadunlakaisijan palkalla; uskonto — — — Hallitseva uskonto oli se, joka oli Piazzenan kirkkoherralla. Ja Emilio joi. Hänellä ei ollut muuta lohdutusta. Kahtena tai kolmena iltana hän koetti kotiin tultuaan kynällä kertoa rauenneista toiveistaan ja siitä kuinka maailmaa halveksi; mutta hän huomasi, ett'ei sitäkään helpotusta ollut hänelle suotu. Ei ollut kyllä, että hänessä oli totuutta, järkeä ja intohimoja, kirjailialta vaaditaan taiteellista taipumusta ja sitäpä häneltä puuttui.

Silloin Emilion valtasi syvä ylenkatse kaikkea kuivaa, vaivaloista lukemista kohtaan, jota oli niin kovin aikoinansa harjoitellut ja joka häntä hyödytti koulussa hyvin vähän, ulkopuolella koulua ei vähääkään.

Juopuneen tavoin leveästi nauraen hän katseli pienelle kirjahyllylle ladottuja seminaari-vihkojansa, ikäänkuin olisivat sisältäneet koko joukon valheita ja hullutuksia. Keskellä näitten hyödyttömäin lukujen muistoja oli kumminkin kuva, joka herätti rakkautta ja kunnioitusta, yksinpä silloinkin, kun hän juovuksissa itsekseen purpatti: se oli hänen opettajansa Megarin kuva. Se mies oli todella vakuutettu siitä, mitä opetti, hän ei valhetellut ja hän oli rakastanut Emiliota. Nyt hän näki edessään Megarin

semmoisena kuin viimeksi oli hänet nähnyt, silloin kun sai häneltä äitinsä kirjeen, mustapukuisena, vakavana ja jalon näköisenä. Oi, mielellään hän olisi tahtonut jälleen nähdä entistä opettajaansa! Tuntuipa siltä, kuin Megari yksin saisi hänet semmoiseksi, kuin ennen oli — — — mutta ehkä ei hänkään. Nyt oli jo liian myöhäistä. Emiliohan oli ainaiseksi kadottanut ihanan uskonsa. Hänellä ei ollut muuta neuvoa kuin, tuhanten toisten tavoin, pilkata kaikkea maailmassa ja lohduttaa itseänsä miten parhaiten taisi. Puhellen näin itseksensä horjui hän kynttilä kädessä seinäkaapilleen, jossa hänellä tätä nykyä oli suuri varasto juomatavaroita ja nautti siellä vielä yhden lohdutuksen ja unhoituksen ryyppyn.

Piankin alkoivat uudet elämäntavat jättää jälkiä Emilion kasvoihin; otsa ei enään ollut niin kirkas kuin ennen ja kasvoissa huomasi jotakin hervotonta, ikäänkuin pitkän jalkamatkan jälkeen, katse oli muuttunut arastelevaksi ja himmeäksi ja silmäin ympärystät tummiksi. Nämät olivat itsessään vähäpätöisiä seikkoja, mutta eivät jääneet huomaamatta siltä, joka hänestä piti.

Eräänä iltana astuessaan kotiportaita ylös hän näki opettajattaren porstuassa odottelevan itseään, Emilio pysähtyi hämmästyneenä ja aikoi jo palata takaisin, mutta samassa teki pimeä hänet urhoolliseksi ja hän astui eteenpäin.

Nuori tyttö tuli häntä niin lähelle, että Emilio tunsi hajun hänen äsken silitetystä hameestaan ja sepä ruusuntuoksun tavoin nousi Emilion päähän.

— Herra Ratti! — sanoi opettajatar ujosti ja ystävällisesti.

Emilio odotteli.

Tytön kasvot tulivat aivan lähelle Emilion kasvoja ja hän kuiskasi rukoilevalla äänellä kaksi sanaa, jotka säpsähyttivät Emiliota: — Älkää juoko!

Sitte katosi.

Opettaja seisoi hetkisen kuin kivettyneenä paikallaan. Sen jälkeen virtasi hänen sieluunsa koko joukko ajatuksia ja suloisia muistoja, ja niiden seurassa koko hänen rakkautensa ja syvälinen, sydämmellinen hellyytensä; mutta hänestä tuntui samalla kuin tämä ei olisikaan ollut tuon hellän, sisarellisen nuhteen seurausta, vaan olipa kuin hyvälle tuleva hame olisi väkevän hajuveden tavalla herättänyt hänet raskaasta juomarin-unestaan — — — Vilkkaat tunteensa eivät kuitenkaan kestäneet kauemmin kuin rakettien lennättämät tähtöset, jotka oitis ilmassa sammuvat. Hän kävi jälleen raskasmieliseksi kuin ennenkin. Pitkin matkaa hän hoki: *älä juo*, ja vastasi itse, päätänsä ravistellen: — Noh, entäs jos minä lakkaisin juomasta, mitä sitte? — Oh, hän tunsi vallan hyvin tuon luonteen, joka oli taipumaton kuin tammi vuoren rinteellä. Koska opettajatar ei rakastanut häntä sillä tavalla kuin Emilio tahtoi, saipa hän antaa hänen rauhassa kieriä syvyyden partaalle saakka — — — Hän se juuri oli antanut Emilille ensimmäisen sysäyksenkin. Jos hän lakkaisi juomasta, rupeaisi hän jälleen rakastamaan tyttöä ja samalla kärsimään — — — Ei, ei koskaan! — *Älkää juoko*. Se on tosiaan merkillistä, ensin pistää miestä puukolla sydämmeen ja sitten sanoa rakkaasti: — Älä huuda!

Emilio hymyili säälin hymyä itselleen, asetteli pöydälle kylmän, laihan ateriansa ja koetti ajatella muita asioita. Mutta tuon äsken silitetyn hameen haju tunkemalla tunki hänen sieramiinsa ja valui sieltä jonkinmoisena rakkaudenjuomana joka suoneen. Jos hän ei koettaisi päästä siitä irti, saisi hän takaisin entisen kuumeensa. Hänen täytyi mennä ulos haihduttamaan sitä vuorilla. Kiireesti hän söi illallisensa, riensi ulos kedoille — — — ja palasi kapakkaan.

Yhteentörmäys.

Emilio kävi kapakassa yhä joka ilta ja laiminlöi yhä enemmän töitään. Kylässä aljettiin huomata hänen elämäntapojaan ja niistä puhua, ja Emilionkin korviin tuli, mitä sindaco oli kahvilassa hänestä sanonut monen henkilön aikana: — Me ryhdymme pian asiaan. — Pari kolme kertaa hän, iltaisin ravintolassa istuessaan, luuli näkevänsä ikkunain takana uteliaita kasvoja, jotka hävisivät, kun hän rupesi niihin tuijottamaan. Eräänä iltana oli hän tuntevinansa viinikauppiaan Viktor Emanuelin tapaiset viikset. Kun hän aamuisin kulki kouluun, huomasi hän yhden ja toisen kääntyvän ja katselevan, astuiko hän horjumatta. Tämä ärsytti häntä tavattomasti. Kaikeksi onneksi ei oppilaista kukaan vielä uskaltanut millään lailla viitata opettajan paheeseen.

Mutta eräänä päivänä astuessaan luokkaansa hän näki isolle taululle piirretyksi saman kuvan, joka oli kapakkain kylteissä: pullon, josta viiniä pursusi vieressä olevaan lasiin.

Opettaja punastui korvia myöten ja tarkasteli poikia, jotka istuivat suut irvissä.

Hän raivostui, kutsui poikia valehtelioiksi ja roistoiksi. Sitten tutki hän heitä yksitellen keksiäkseen rikoksellisen. Kun hän seiso viinikauppiaan pojan edessä, teki tämä tavallisen temppunsa

hiuskamarallaan, joka herätti yleistä naurua. Opettaja joutui suunniltaan, tarttui poikaa kaulukseen ja veti hänet penkistä ulos; kaulaliina jäi opettajan käteen.

Tämä näytelmä palautti rauhan luokkaan. Opettaja malttoi mielensä, antoi pyyhkiä pois pullon kuvan ja alkoi tuntinsa, luullen kaiken tähän päättyvän.

Seuraavana aamuna, kun Emilio juuri saneli oikeinkirjoitukseksi, astui viinikauppias luokkaan.

Emilio luuli hänen tulleen varta vasten soimaamaan häntä eilisen tapahtuman johdosta, ja koska tänä aamuna oli erittäin ärtyisellä tuulella, valmistautui hän aimo lailla läksyttämään viinikauppiasta.

Vaan kauppiaspa ei puhunut sanaakaan pojan löylytyksestä. Astuttuaan sisään hän asettui luokan eteen seisomaan, ikäänkuin antaakseen opettajalle ja oppilaille aikaa huomata, kuinka hän oli kovin kuningas vainaan näköinen.

— No — kysyi Emilio häneltä kärsimättömästi — mitäs te haette?

— — — Minä sanelen parast'aikaa.

Puhuteltu vastasi tynesti tullessa luokkaa tarkastamaan.

Opettaja luuli miestä hassuksi.

— Luokkaa tarkastamaan? — kysäisi hän. — Millä oikeudella?

Toinen vastasi, tehden juhlallisen liikkeen kädellään: — Koulun tarkastusmiehen oikeudella.

Opettaja hypähti tuoliltaan: — Koulun tarkastusmiehen! Mistä ajasta alkaen? — — — Ja minkä ansion nojalla, jos saan luvan kysyä?

— Toispäivästä alkaen — vastasi viinikauppias, ja kunnallislautakunnan päätöksen nojalla. Edeltäjäni on yksityisten asiain tähden jättänyt toimensa.

Niin oli todellakin laita. Sindaco oli toimittanut nimityksen aivan salaa ja valinnut toimeen viinikauppiiaan, saadakseen terävällä aseella pistää vihollistaan rintaan. Emilio arvasi asian, ja kun nyt kiusaan yhdistyi edellisenä iltana nautittu alkoholi, yltyi hän raivoon. — Mutta minäpä en ole siitä asiasta mitään kuullut — hän jatkoi kiukustuneena. — Teidän nimitystänne ei ole minulle ilmoitettu, niinkuin asiaan olisi kuulunut. Minä en siitä tiedä.

— Herra opettaja — sanoi toinen — te saatatte virkanne vaaraan.

— Luulenpa melkein, että teette pilkkaa minusta! Kuka on ikänä kuullut tarkastusmiestä kouluun lähetettävän antamatta ensin tietoa hänen nimityksestään opettajille?

— Minähän sen nyt ilmoitan.

— Se ei riitä. Minä en voi kärsiä, että se tapahtuu tällä lailla.

— Saatte kai kärsiä palkan vähennyistä!

— En syyttömästi.

— Syynä on puuttuva kunnioitus esimiehiä kohtaan. Minä aion itse kirjoittaa rehtorille.

— Minäkin aion sinne kirjoittaa.

— Me kirjoitamme molemmat!

— Kirjoittakaa tekin! — huusi opettaja pojille ja alkoi taas sanella. Tämä pilasana huvitti kovin poikia, sillä pojat ovat aina sen puolella, jonka onnistuu antaa viimeinen sutkaus.

Viinikauppias nyt puolestaan vimmastui.

— Te saatte vielä pilapuheennekin maksaa! — sanoi hän ja lisäsi käskävästi, poikaansa kääntyneenä: — Ulos tästä koulusta!

Poika hyppäsi kuin kissa penkistä ja seurasi isää, joka kääntyi ovelta ja loi vielä kerran julmistuneen silmäyksen opettajaan.

Seuraavana päivänä sai opettaja vahtimestarin kautta kirjallisen ilmoituksen, että oli menettänyt palkan kolmelta päivältä. Mutta se ei siihen loppunut: sindaco oli ilmoittanut asian rehtorille, suuresti lisäiltyä.

Loppupuolella viikkoa sai Emilio koulu-legaatin kautta käskyn saapumaan Turiniin rehtorin puheille.

Rehtorilla käynti.

Emilio matkusti surumielisenä, pahaan aavistaen, eräänä Toukokuun aamuna. Taivas näytti olevan samealla mielellä kuin Emiliokin; paksut valkoiset sumut riippuivat laakson yli, laskeutuen hitaasti korkeammilta vuorenhuipuilta peittämään matalampia siksi kunnes hajaantuivat syksyisenä sateena. Case Rossen kohdalla antoi Emilio vaunujen pysähtyä virkistääksensä itseään viinilasilla, ja ensimmäisellä ratavaunupysäkillä hän tyhjensi vieläkin lasin, jonka jälkeen rupesi näkemään asioita hiukan hauskemmassa valossa. Hänestä tuntui mahdottomalta, että häntä olisi kutsuttu vastaamaan huolimattomuudesta koulussa, sillä siitähän eivät olleet tarkastaja eikä kunnallislautakunta mitään asian-omaisille ilmoittaneet; ei häntä voitu vaatia edesvastaukseen ryyppäämisestä, sillä eipä hän ollut koskaan esiintynyt julkisesti juopuneena. Toiselta puolen taas oli naurettavaa, jos rehtori antoi hänen tehdä tämän pitkän matkan ainoastaan neuvoaksensa häntä sekottamaan vettä viiniinsä. Jäljellä siis ei ollut muuta kutsun syytä, kuin tuo sanakiista tarkastusmiehen kanssa, ja siinä luuli Emilio oikeuden osittain olevan hänen puolellaan. Siis hänen ei tarvinnut olla levoton.

Taivas selkeni mitä kauemmas hän alangolle ajoi, ja hänen päästyään rautatiepysäkillä paistoi aurinko kirkkaana ja virkistävänä.

Rautatievaunuissa hän tuli ajatelleeksi, ett'ei rehtorin tarkoitus olekkaan antaa hänelle nuhteita, vaan että hän käyttää tuota opettajan ja viinikauppiaan välistä riitaa hyväksensä saadakseen Emiliolta suullisesti tarkempia tietoja Altaranan koulu-oloista, jota paikkaa hän jo kauan oli silmällä pitänyt. Tämän ajatuksen eläyttämänä Emilio kävi ensi pysäkillä nauttimassa lasillisen vahvistukseksi. Hän päätti kysyttäessä puhua suunsa puhtaaksi, pelkäämättä ketään, vaikka sitte saisi oikeudenkäynninkin niskoilleen. Vähän ennen hänen Turiniin tuloaan, vihantain, keväisten ketojen näkeminen käänsi hänen ajatuksensa iloiseen suuntaan. Hän oli kuullut puhuttavan rehtorista, joka ulkopuolella koulumaailmaa oli kuuluisa historiallisista teoksistaan ja jonka lämpimiä, nerokkaita koulupuheita sanomalehdet kilvan kiittelivät. Ajatus, että Emilio joutuisi tekemisiin noin korkeasti sivistyneen ja vaikuttavan miehen kanssa, muutti hänessä pelon uskallukseksi; kuuluisissa miehissä nuorukaiset rakastavat oman tulevaisuutensa kuvaa ja luulevat heitä tavallisia ihmisiä hyväntahtoisemmiksi, koska muka ovat toisia onnellisemmat.

Kun Emilio asteli aurinkoisella, vilkasliikkeisellä via Doragrossa kadulla Turinissa, tuntui kaupungin keväinen, iloinen ulkomuoto varsin hyvältä enteeltä. Hän läksi aamiaista syömään *Kolmen kepin* ravintolaan, missä oli ennen käynyt Lerican kanssa. Siinä istuessaan viiniä särpimässä valmistautui hän ajatuksissaan vastaamaan mahdollisesti tehtäviin kysymyksiin, ja harkitsi kuinka hänen oli arvokkaasti ja sopivasti puhuttava sivistyneelle miehelle, kuuluisalle kirjailijalle ja puheniekalle. Viime aikoina oli juomatapa tuottanut hänelle vaikeutta puhtaan itaaliankielen puhumisessa; sillä se kieli vähässä ajassa unhoittuu niiltä, jotka ovat sitä kirjoista oppineet, ja vaatii selvältäkin mieheltä tarkkaa ajatusta. Koska Emilio osittain laiskuudesta, osittain laimentuneesta oman arvonsa tunnosta jonkun aikaa oli jättänyt äidinkielen hoitamisen sikseen, oli hän vähitellen tottunut virheellisiin, jokapäiväisiin puhetapoihin. Niistä hän kyllä oli tuon tuostakin päättänyt luopua; eikähän se mahdotonta olisi ollutkaan. Mutta näin kerrassaan ei niistä päässyt erilleen.

Voittaaksensa ujouttaan ja kielensä kantaa irti saadakseen ei Emilio tiennyt muuta neuvoa kuin vetäistä pari kolme ryyppyä lisää. Kun tämä oli tehty, huomasi hän hetken päästä sopivain sanain ja ajatuksia kuvaavain lauseitten ikäänkuin itsestensä sikiävän, ja hän päätti puhua enemmän kuin kysyttiin. Miksikä hän ei käyttäisi tarjoutuvaa tilaisuutta hyväkseen, tehdäkseenä itsensä tunnetuksi semmoiselle miehelle? Mitähän jos kertoisi hänelle perheestensä, nuoruutensa opettajainnostuksesta, pettymyksistään; ja jos hän pyytäisi rehtorilta neuvoa virkansa ja lukujensa suhteen, jos hän nuoren avomielisyydellä uskoisi hänelle lukutuumansa ja pyrintönsä, niin rehtorissa varmaan heräisi myötätuntoisuutta ja hän ehkä lupaisi apua, joka vaikuttaisi Emilion koko elämän suuntaan. Moni vaatimaton nuorukainen oli onnensa löytänyt siten, että sattumalta oli joutunut jonkun mahtavan, etevän miehen tuttavuuteen, miehen, joka, aavistaen nuorukaisessa lahjoja ja sydäntä olevan, isällisesti oli auttanut, täysin vakuutettuna siitä, että oli oivan työn tehnyt. Näissä kauniissa mietteissä Emilio tyhjensi lasin toisensa perään. Riemastuneena ja täynnä toivoa hän tarkasteli ohikulkevia ja läksi kevein askelin, vaikka pää hiukan sekavana, astumaan rehtorin kansliaan vähää ennen vastaan-otto-aikaa. Castello torin kulmassa olevassa ravintolassa hän nautti vähäisen marsala-viiniä vahvistaakseen rohkeuttansa ja astui sitte kouluvirastoon.

Ikäväkseen Emilio näki siellä monta aikaisemmin tullutta odottamassa. Muutamat istuivat vähäisessä etehisessä, toiset, joiden ensin piti puheille päästä, seisovivat rehtorin huoneesen vievässä käytävässä seiiniin nojauneina. Opettaja jätti käyntikorttinsa paksulle, parrattomalle vahtimestarille, joka samassa käänsi selkensä ja hävisi, mutta pian palasi, sanoen: — Jahka teidän vuoronne tulee.

Koska ei ollut mitään istumapaikkaa saatavissa, nojautui Emiliokin avonaisen etehis-oven pieliin, niin että saattoi nähdä sekä etehiseen että käytävään. Ahdas, huonosti valaistu, virkavaltaa hajahtava etehinen sekä äänettömät, totiset ihmiset, jotka kovin muistuttivat lääkärin odotushuoneessa istuvista sairaista, olivat omiansa oitis haihduttamaan Emilion ylen iloisen mielialan. Silloin tällöin kuului suljetun oven takaa matala miehen ääni, luultavasti rehtorin, sekä naisen nopeata puhetta.

Ajan kuluksi rupesi Emilio tarkastelemaan saapuvilla olioita. Etehisessä istui muutamia maalais-opettajattaria, kaikki samanlaisissa vihertävissä tahi punertavissa puvuissa, mustat hunnut päässä, pitäen kädessään halpahintaista viuhkaa, paperia ja kirjekuoren. Niiden joukossa oli muudan laupeudensisarkin, joka istui kirjoitellen muistiinpanoja pieneen kirjaan. Selin ikkunaan seisoi opettaja, joka näytti entiseltä tarkk'ampujain korpraalilta: pienenlätä, vääräsäärinen, viikset terävät ja jakaus niskaan saakka. Tuon tuostakin hän kiinni kiristettyjen hampaittensa välitse sylkäisi niinkuin alempisäätyisten keikarien tapa on. Se oli luultavasti joku maalais don Juan, tänne haastettu rakkausseikkailuistaan selkoa tekemään. Hänen vieressään seisoi tuuheapartainen ukko, jonka kasvot ja puku todistivat hänen olevan jonkin rappeutuneen teatterin palveluksessa. Ulko-oven vieressä istui kaksi nuorta, koukkunenäistä opettajatarta, suuresti juutalaistytöjen näköisiä. Kaikki nämä henkilöt katselivat totisina toisiansa taikka lukivat kymmenenteen kertaan seinille liisteröityjä papereita: ilmoituksia haettavista viroista, suoritettavista ylioppilas-, opettaja- ja opettajatartutkinnoista sekä siellä täällä vanhoja kasviluetteloja. Yksi ainoa henkilö joukossa näytti malttamattomalta: se oli eräs hienosti puettu, lihavanlätä pappismies, jolla oli kultasankaiset silmälasit. Hän kulki edestakaisin etehisessä ja käytävässä sen muotoisena, kuin olisi ollut isäntä talossa, ja tarkasteli läsnäolijoita kiireestä kantapäihin. Pimeässä käytävässä seisoi liikkumattomina kuin kuvapatsaat muitten joukossa muutamia nuoria Pyhän Vincentin veljeskuntaan kuuluvia lähetyssaarnaajia isoine valkoisine kauluksineen. Nuoria poikia, jotka näyttivät olevan lukiolaisia, kulki huoneen läpi leimatut paperiarkit kourassa. Koululaisten vanhemmat pääsivät sisään. Opettajia ja opettajattaria tuli uusia sijaan sen mukaan, kuin ensin tulleet menivät pois. Kaikki näyttivät mieltäväsiltä ja heidän kasvoistaan luki joko toivoa, pelkoa tahi alakuloisuutta. Kaikkien takana Emilio mielikuvituksissaan näki hämmöttävän koululapsia sadottain, kylän kirkontorneja, raakoja sindacoja sekä ylöskantomiesten suljettuja rahaluukkuja.

Puolen tuntia siinä seisottuaan rupesivat kaikki nämä olennot Emilion silmissä peittäytymään sumuun. Pää kävi raskaaksi, hänen tuli uni ja ajatukset sekosivat. Hän tunsu sietämätöntä inhoa kaikkeen tuohon ympärillensä huomattavaan levottomuuteen ja kurjuuteen, joka hänen sydämissään herätti muistoja omista kokemistaan kärsimyksistä. Rehtorin matala ääni, jonka joka hetki kuuli, teki hänet levottomaksi, ikäänkuin se olisi seinän läpi puhunut hänelle. Tahdottomat ja turhat kokeensa ymmärtää silloin tällöin sanasen puheesta väsyttivät häntä suunnattomasti. Äkkiäpä hän rupesi katselemaan seinälle ripustettua ilmoitusta *Ratavaunujen kulkuvuoroista Turinissa* ja ikävä hämmästys, melkeinpä peljästyksen hänet käsitti, kun näki kirjainten tanssivan silmänsä edessä, eikä ollut saada luettua, mitä siinä seisoi. Hän koetti toistella mielessään valmistamaansa puhetta, mutta ei voinutkaan pitää ajatuksia koossa.

Jonkun hetken kuluttua Emilio huomasi, että hän lienee nukkunut kolme, neljä minuuttia. Pysyäkseen hereillä hän rupesi laskemaan läsnäolijoita, mutta sekosi joka kerta kun joku kulki ohitse, ja niin hänen täytyi alkaa aina uudelleen. Hän katseli rehtorin huoneesta tulevien kasvoja: muutamat näyttivät voitonriemuisilta, toiset kulkivat pää painuksissa ja eräskin opettajatar piti nenäliinaa silmillään. Jono ei ottanut koskaan loppuakseen.

Kun Emilio vihdoinkin huomasi tyhjän tuolin, istautui hän siihen ja nukkui jälleen. Havahtaessaan oli hänen vielä pahempi olla kuin edellisellä kerralla: pää oli täynnänsä sekavia, alakuloisia ajatuksia, hänellä oli rikollisen paha omatunto, hän oli sairas ja voimaton joka nivelessä, niin että tuntui hyvin vaivaloiselta astua käytävän poikki.

Taasen sulki hän silmänsä, mutta säpsähti samassa hereille. Vahtimestari oli huutanut häntä nimeltä.

Tuokiossa hän selveni, mutta kun vastasi: — On läsnä! — niin hänen kielensä kovin kangersi, ja kulkiessaan pitkin käytävää hänen täytyi varoa kaatumista.

Vahtimestari avasi oven ja mulkoili häneen epäluuloisesti.

Emilio seisahtui kynnykselle, hattu kourassa, ja haki rehtoria silmillään.

Tämä seisoi selkä ikkunaa vasten. Valo, joka jätti rehtorin kasvot tykkönään varjoon, lankesi suoraan sisääntulijaan.

— Käykää peremmälle! — sanoi rehtori.

Emilio hätkähti kuullessaan tuon äänen.

Hän astui ikkunalle saakka ja seiso i silmä silmää vasten Megarin kanssa.

Emilio ei ollut moneen aikaan kurkistanutkaan koulusanomiin, eikä siis tiennyt, että rehtori oli äkkiä kutsuttu opetusasiain hallintovirastoon kansakouluasioita hoitamaan, ja että Alessandrian rehtori Megari oli asetettu hänen sijalleen.

Ensin Emilio hämmästy i, sitten hän kävi iloiseksi ja ojensi kätensä.

Mutta rehtori vain katseli häneen eikä liikahtanut paikaltaan. Tämmöinen jäykkyys haihdutti opettajan urhoollisuuden tykkönään. Hän tuns i vanhuksen tarkastavan katseen itseensä kiintyneeksi eikä voinut muuta kuin tuijottaa kirjoituspöytä n.

Rehtori ei lausunut kysymystään soimaavalla äänellä. Näyttipä siltä, kuin hän olisi muuta ajatellut kuin mitä kysyi: — Mitä keskinäistä riitaa teillä on, tarkastusmiehellä ja teillä, herra Ratti?

Nuo vakaan äänen soinnut herättivät Emiliossa tuhansia muistoja. Asiansa selittäminen rupesi häntä peloittamaan, ikäänkuin se olisi ollut kuoleman tuomiota. Pian seiso i siinä epäröiden, ponnisteli voimiansa ja rupesi puhumaan. Hänelle ei oltu ilmoitettu uuden tarkastusmiehen määräyksestä. Miksi sitä ei oltu tehty? Siksi että sindaco oli vihassa. Siis hänen täyty i kertoa, mikä oli syynä sindacon vihamielisyyteen. Mutta hänen piti myöskin mainita neiti Gallin asiasta. Mutta jo ennenkuin hän kouluun tuli, oli siellä juttuja erään toisen opettajattaren tähden. Sekin oli tietoon saatettava. Hän ei ollut koskaan saanut virkanuhteita. Sitten ruvettiin juoruamaan, kun he vain puhelivat yhdessä. Opettajatar päätettiin siirtää pois. Sen jälkeen tuli tuo sanomalehtikirjoitus. Hän puhui opettajattaren kanssa palkongilla. Silloin usutettiin pojat häntä vastaan. Liitua ja mustetta puuttui koulussa, eikä luokkahuonetta laastu. Mutta vainoomiset olivat alkaneet jo aikaisemmin.

Sillä lailla Emilio pitkitti, takertui yhä enemmän, päästi suustaan murteellisuuksia, puhui sitä ja tätä epäselvällä äänellä ja sokertavalla kielellä, kunnes ajatukset menivät aivan sekaisin ja häpeä hänet valtasi niin, että hän äkkiä, keskellä lausetta, lopetti ikäänkuin halvauksen kohtaamana, tuijotti lattiaan ja oli vaiti.

Rehtori astui päättäväisenä häntä lähemmäksi ja sanoi hetken ääneti oltuaan, alentaen ääntään, katkerasti ja ylenkatseellisesti: — Ratti! Sillekkö tolalle olette joutuneet? Minkälaista on elämänne näinä aikoina ollut? Kenen kanssa olette pitäneet seuraa? Kuinka olette voineet niin muuttua?

Jos hänen äitinsä olisi haudasta puhunut nuhdellen, ei se niin olisi sydäntä lävistänyt kuin tämä ääni, jossa hän kuuli kaikuja aikaisemmasta nuoruudestaan, sammuneesta innostaan, valitusta menneestä innostuksesta toimeensa ja kadotetusta ihmis-arvostaan. Hän ei voinut mitään vastata.

— Menkää tiehenne! — sanoi Megari tuimasti. — Ja tulkaa takaisin selvittyänne. Ette nyt kykene minua kuulemaan.

Opettajan pää vaipui alas niinkuin olisi saanut lyönnin ja hän lähti.

Mutta ovesta hän vielä kääntyi ja loi rehtoriin katseen, jossa kuvautui mitä syvin nöyryys, niin että rehtori käden liikkeellä kutsui häntä palaamaan.

— Kuinka te uskalsitte tulla luokseni tuossa tilassa? — hän kysyi. — Oletteko niin syvälle langennut, ett'ette itse enää tiedäkään irstailevanne? Kun teidät ensin näin, en ollut silmiäni uskoa. Seminaarissa opin tuntemaan hyvän ja kelpo nuorukaisen, yhden niitä harvoja, jotka minusta tuntuivat luoduilta kasvattajan jaloon toimeen. Minä pidin hänestä, en ole häntä unhoittanut ja halusin häntä nähdä. Mutta te ette olekkaan enää se nuorukainen. Kuinka olette voineetkaan viidessä vuodessa muuttua noin kurjaksi? Oletteko kauan jo olleet erillänne luvuista? Tuommoisessako tilassa esiinnytte luokalla? Koettakaa tuki ennenkuin menette, voimianne ponnistaa, ja sanokaa, ett'ette kauankaan ole tuota tietä vaeltaneet ja että lankeemuksenne on oleva vain surkea, ohimenevä ajanjakso elämässänne.

Jokainen näistä sanoista haihdutti Emilion ajatuksia peittävää sumua, mutta häpeä ja mielenliikutus pidättivät vielä hänen kieltään.

Megari astui lähemmäksi,

— Tuo tarkastusmiehen juttu — sanoi hän — on vähäpätöinen asia, jonka voin järjestää. Mutta pahempi on, että te ette enää ole oikea opettaja. Minä en puhu ainoastaan tilastanne tällä hetkellä, minä tiedän, ett'ei älynne ole enään se mikä se ennen oli; teidän elämänne on muuttunut ja teidän koulunne on huonolla hoidolla, ette sitä enää rakasta ettekä siitä välitä. Minun ei tarvitse tuota keltään kuulustaa. Silläkö lailla olette noudattaneet äitinne viimeistä kehoitusta? Mitä olette hänen kirjeellään tehneet, herra Ratti? — — — Oletteko sen hukanneet?

Emilio peitti silmänsä toisella kädellään. Kun hän otti sen pois, näkyivät hänen kasvonsa kyynelten huuhtomina. Hän vastasi liikutuksissaan: — Minulla on kirje vielä tallella, herra rehtori! Antakaa anteeksi, että tulin luoksenne tässä tilassa. Älkää tuomitko minua liian ankarasti. Te voitte tarkastajien kertomuksista nähdä, että minä näinä viitenä vuotena olen aina tehnyt velvollisuuteni. Teillä ei olisi itsellännekään ollut mitään syytä minua moittia. Olen koettanut lukeakkin. Sitten tulivat vainoomiset ja kaikki ikävyydet ja minä koetin saada ne unhoittumaan. Näin on ollut laita ainoastaan muutaman kuukauden. Vielä on minulla aikaa kääntyä. Ajatelkaa miltä tuntuu elämä maakylässä — — — Jos sattuu joutumaan vihoihin, ei siellä ole ketään, joka puolustaisi ja antaisi hyviä nevoja. Poikia ärsytetään opettajaa vastaan ja koko hänen olonsa myrkytetään. Ei siellä ole huvituksia, ei kirjoja, eikä yhtään mitään. Silloin ihminen joutuu alakynteen. Mutta minulla ei ole mitään omalla tunnollani. Te voitte kuulustaa asiata. Vielä saatan pää pystyssä esiintyä luokan edessä. En uskaltaisi näin puhua teille, ellei se olisi totta. Ja sitäpaitsi — — — olenhan jälleen nähnyt teidät, ja se on minulle kylläksi. Jos te annatte minulle anteeksi, tulen entiseni kaltaiseksi. Äitini ei enää voi teille kirjoittaa, mutta minä voin, häpäisemättä hänen muistoaan, pyytää teiltä anteeksi; sen vannon teille.

Hän pyyhkäsi toisella kädellään kasvojaan, ikäänkuin tullaksensa täyteen tajuntaan.

— Nyt — lisäsi hän — on tämä kaikki ollutta.

Rehtori katseli häntä hetkisen, ojensi hänelle sitte molemmat kätensä ja sanoi: — Minä uskon teitä.

Opettaja tarttui niihin ja kumartui suudellakseen Megarin kättä. Tämäpä ei sitä sallinut, vaan veti pois kätensä ja sanoi entisellä arvoisuudellaan, mutta varsin hellästi: — Lupaattehan minulle palata niihin aikeisiin, joilla seminaarista lähditte, eikö niin? Te käytte eteenpäin urallanne hyvänä opettajana, joka pitää oppilaistaan, on ylpeä toimestaan, luja viettelyksiä vastaan ja viettää kunniallista elämää? Aloitattehan taas lukujanne?

Nuorukainen nyökähytti päättävästi päätään.

— No niin — pitkitti Megari — minäkin olen unhoittava tämän — — — Olen ajatuksissani yhä seuraava teitä urallanne. Minä käsitän syyt muutokseenne, käsitän nekin joista ette ole puhunut. Minä tiedän kansakouluopettajan elämän, käsitän kaikki ja annan paljon anteeksi. Mutta oppilaallani oli ennen sydäntä ja voimaa voittaakseen vastukset ja hänellä on sitä vieläkin, ja minä luotan häneen. Palatkaa nyt takaisin kyläänne poikainne luo, antautukaa uudelleen tykkönään velvollisuutenne täyttämiseen rakkaudella ja kärsivällisyydellä. Saatte nähdä rauhan päiväin, jopa ihanain hetkien pian palaavan. Hyvästi. Muistelkaa äitiänne.

— Ja teitä! huudahti Emilio liikutettuna; — niin kauan kuin elän!

Hän astui säteilevin kasvoin ulos ja vahtimestari päästi samalla Pyhän Vincentin veljeskunnan lähetyssaarnaajat, joitten takana vielä näkyi kaksi pitkää jonoa kärsivällisiä ja alamaisia odottelijoita.

Edellisen osan loppu.

JÄLKIMÄINEN OSA.

Muistoja Sardiniasta.

Rehtorin kansliasta ulos tultuansa Emilio huomasi, että hänen oli mahdotonta sinä päivänä enää ehtiä Altaranaan, ja päätti siis jäädä seuraavaan aamuun. Hän suuntasi oitis askeleensa Corso Palestroon päin tervehtiäkseen siellä erästä tuttavaa, mutta aivan odottamaton kohtaaminen sai hänet lykkäämään käyntinsä tuonnemmaksi.

Hän oli tuskin jättänyt via della Cernaia kadun ja astunut Corsolle ennenkuin huomasi noin kolmenkymmenen askeleen päässä naisen, joka teki liikkeen ikäänkuin olisi tuntenut Emilion ja riensi hymysuin häntä vastaan.

Emilio tunsikin hänet vasta aivan lähelle päästyään: se oli serkkunsa. Hän oli kauniimpi nyt kuin ennen Pilonassa, vaikkakin oli laihtunut ja puettu vähän kummalliseen pukuun: kappi vaalean punainen ja suuret sulat hatussa. Tässä asussa, iloisena ja reippaana kuin ennenkin, hän oli ihanan keväimen elävä kuva.

— Kuinka, oletko sinä täällä? — kysyivät molemmat yhtä haavaa.

Serkku asui Moncalierissä erään seminaari-toverin luona. Hän oli tullut Turiniin erään sukulaisen kuoleman johdosta ja käytti tilaisuutta tervehtiäkseen sikäläisiä serkkujaan, joista tiesi kertoa Emiliolle, että jaksoivat erittäin hyvin.

— Mutta kuinkas sinä olet täällä? — sanoi hän vielä kerran. Huomatessaan väsymyksen ja mielenliikutuksen kuvautuvan Emilion kasvoissa, hän epäili tämän tulevan joltakin lemmentretkeltä ja tunsikin oitis mielikarvouden ja mustasukkaisuuden tunnetta, jotka semmoisissa tapauksissa herkemmin heräävät naisissa kuin miehissä, ehkä sentähden että naisen mielikuvitus pikemmin ja vilkkaammin luo rakkauskohtauksia eteensä. Hän katseli tutkistellen Emilioon ja kysyi: — Mikä sinua vaivaa? Mistä tulet?

Emilio kertoi asiansa puoleksi ja senkin vastahakoisesti. Tämä odottamaton kohtaaminen, joka haihdutti hänen juhlallisen mielialansa ja liikutuksensa, harmitti häntä, vaikka hänestä olikin hauskaa tavata serkkua. Tämä huomasi Emilion hämillisyyden ja kysäisi loukatun äänellä, *häiritsikö häntä jollain lailla*. Mutta hymy, joka levisi Emilion kasvoille hänen huomattaessaan serkun muuttavan muotoa, lauhdutti tämän jälleen.

— Se tuntui siltä — sanoi serkku iloisesti. Kumminkaan hän ei näyttänyt uskovan Emiliolla todella olleen asiata rehtorille, ja kun oli hieman mustasukkainen, rupesi puhelemaan kuumeentapaisella kiireellä.

Emiliolla ei ollut serkulta ollut tietoja sitte viime kirjeen; hän sen vuoksi luuli tytön vielä asuvan pienessä vuorikylässä.

— Pilonassako! — huudahti toinen. Sen jälkeen olen ollut meren toisella puolen.

Hän oli ollut pari vuotta Sardiniasa, josta oli palannut noin pari viikkoa sitten. Oi, kaksi ihanaa vuotta! Maallinen paratiisi! Hän oli ollut K:n kaupungissa, opettajana eräässä lapeudensisarten lastenseimen yhteydessä olevassa pikkulastenkoulussa. Hän oli opettanut ulko-oppilaita: viisikymmentä tyttöä, kuudesta neljääntoista ikäisiä. Lastenseimi ja koulu olivat sijoitetut avaraan luostariin, jonka pitkissä, katujen levyisissä käytävissä askeleet ja ääni kaikui niinkuin kuninkaallisissa taulukallerioissa. Luostarissa oli vanha, palkongilla varustettu torni, josta toiselta puolen näki vihreän, öljypuita kasvavan tasangon sekä jylhiä, louhisia vuoria, toiselta taas hänen iki-ihaelmansa, aavan lainehtivan meren.

— Entäs sinä — kysyi hän Emiliolta — kuinka sinä viihdyt Altaranassa?

Mutta hän ei malttanutkaan vastausta odottaa, vaan pitkitti juttuansa.

Siellä oli juuri hänen mieleisensä luonto, Sardinian majesteettillinen, jylhä luonto. Huoneen korkuisia viikunapuita, appelsiini-metsiä, suuria ketoja täynnänsä maanomenia ja kukkakaaleja; siellä hän taisi tuntikaudet kuljeskella kuin omassa, äärettömässä puutarhassaan, ketään kohtaamatta. Luostarin vieressä oli satumainen puisto, jossa kukkaset ja nyrkinkokoiset kranaatti-omenat puista putoelivat ja peittelivät kalalammikkojen pintoja. Ilma oli kaikkialla täynnänsä hurmaavaa kukkastuoksua.

Näyttipä siltä, kuin nämä hurmaavat tuoksut vieläkin vaikuttaisivat serkussa, sillä hän puhui niin innokkaasti ja vilkkailla eleillä, että veti ohikulkiaain huomiota puoleensa.

Huomatessaan Emilion vain hajamielisenä kuuntelevan itseään, hän alkoi puhua vieläkin innokkaammin. Hän kehui oppilaitaan pilviin saakka. Hänen viisikymmentä oppilastansa olivat paikkakunnan ylhäisimmistä perheistä, raharuhtinasten ja korkeasukuisten lapsia. Tosin hän ei siihen suurta arvoa pannut — — — Mutta hänelle, joka kolme vuotta oli oleskellut Pilonan kilpaimenten parissa, oli tämä koulu erinomaisen hauska, sillä tyttöset olivat hienosti kasvatettuja ja vanhemmat ruhtinaallisen kohteliaita. Tarvitsi vain nähdä etehisen, joka oli täynnä samettisia, silkkisiä pikkukappoja reunustettuja mitä hienoimmilla turkiksilla. Entäs heidän kevätpuukunsa sitten! Koko luokka näytti yhdeltä ainoalta kukkaslavalta! Jok'ikinen päivä, koulutuntien alkaessa ja päätyttyä oli siellä kirjava joukko ylhäisiä naisia, kamarineitsyitä ja livreepukuisia palvelioita. Jos satoi, oli ulkona pitkä jono vaunuja odottamassa. Oppilasten naispuoliset omaiset, jotka samalla olivat lastenseimen suojelijoita, lahjoittivat hänelle silkkinauhuja, kauniita hiusneuloja ja kilpikonnanluisia kampoja. Iltaisin, kun lapeudensisaret jo olivat levolle menneet, oli hienojen rouvien tapana tulla häntä tervehtimään, ja

ne kohtelivat häntä aivan vertaisenaan, niin taidokkaasti, ylevästi ja ystävällisesti — — — Ja nytpä serkku, tehden iloisia, juhlallisia liikkeitä, alkoi luetella koko joukon ylhäisiä arvo- ja sukunimiä.

Emilille johtui mieleen taru kaupungin rotasta, joka kertoo kaikesta kaupungin ihanuudesta ojarotalle. Tuo pakinoiminen ilmaisi kuitenkin perin pohjaista kaunistelematonta luonnollisuutta, semmoista lämminsydämmistä luonnetta, joka muodostuu sen maailman mukaan, missä elää, niinkuin muutamat kasvit saavat maaperänsä karvan; luonnetta, joka, tekemättä itselleen väkivaltaa, tulee nöyräksi köyhäin parissa ja, huonontumatta, muuttuu turhamaiseksi ylhäisten seurassa. Serkku, joka vuorikylässä oli ollut vaatimaton ja yksinkertainen, oli, vietettyään kaksi vuotta hienon maailman mukavaa elämää, käynyt hieman itserakkaaksi ja turhamaiseksi. Mutta hän ei ollut muuttunut muuta kun pinnalta; syvemmältä hän oli sama perin kelpo tyttö kuin ennenkin.

Tapahtuu joskus, että muutamat rakastettavat luonteet eivät miellytä, siksi kun on oppinut tuntemaan viehättävämpiäkin, ihan niinkuin parhaimmatkaan herkut eivät maistu, jos on kerran saanut syödä vielä parempia; siitä tuli, ett'ei serkku miellyttänytkään Emiliota, joka vertasi tämän kaikkia puheita ja liikkeitä Altaranassa olevaan ystäväänsä.

Saadaksensa hänet lopettamaan juttunsa ylhäisistä, Emilio kysäisi: —
Entäs koulusi?

Kouluko! Se oli oikea kaunotarten näyttely! Alussa hän oli tuntenut itseänsä oikein vaivatuksi noitten uneksivaisten katseitten edessä. Kaikki tyttöset olivat tummanverisiä, hiukset pikimustia, kulmat tummia, kaarevia — — — Entäs heidän omituinen kielimurteensa, josta ei edes yhdeksän vuotta toimessaan ollut johtajatar sanaakaan ymmärtänyt. Kaikki tämä teki lapset hänen silmissään jonkinmoisiksi satumaisiksi olennoiksi. Sanalla sanoen, ne olivat aivan toisenlaisia kuin pohjois-Itaalian lapset. Hän oli ihastunut Sardiniaan, eikä enää voinut viihtyä alppi-Itaaliassa, jossa nuoret tytöt olivat liian umpinaisia, kylmäverisiä, ja lapset kovin lapsellisia — — — Sardiniassa sitä vastoin ovat lapset jo kahdeksan ikäisinä täydellisesti kehittyneitä luonteita. Siellä hänen oli ohjaaminen pikku naisia. Jos sitte olivat pahoja tai kilttejä, ilmaisivat he jo ensimmäisenä päivänä luontonsa, niin ett'ei tarvinnut lainkaan olla heistä epätiedossa. Opettajattaren työ oli helppoa. Entäs heidän väkevät tunteensa. Se oli hänen mieleisensä rotu, rotu jolla oli hermoja ja verta. Siellä oli tyttöjä, jotka rakastivat häntä niin, että punastuivat hänen luokkaan astuessaan, ja jotka niin usein kuin tilaisuutta suinkin tarjoutui, ilmaisivat hänelle tunteensa, väliin salaa, muutamilla vapisevilla sanoilla, niin sydämmellisellä tavalla, että hän sen iäti muistaa. Samanlaisia kuin olivat rakkaudessa, olivat myöskin vihassa. Siellä oli muutamia, jotka eivät voineet häntä kärsiä, jotka vähimmättäkään syyttä vihasivat häntä, pelkästä vaistomaisesta vastenmielisyydestä, ja tekivät sen siinä määrin, ett'ei hän työssäkään tullut toimeen heidän kanssaan. Mutta suoraa he olivat eivätkä suinkaan vastenmielisyyttään peitelleet. He eivät liehakoinneet hänen edessään panetellakseen sitten selän takana, vaan kävivät ilmi sotaa. Ja samalla laillapa menettelivät keskenäänkin. Siellä oli ystävyksiä, jotka olisivat voineet käydä kuolemaan toistensa puolesta, ja vihollisia, jotka ennen olisivat antaneet lyödä itsensä kuoliaaksi, kuin ojentaneet kättä toisilleen. Kuusivuotiset pipanat saattoivat raivostua, jos jotakuta toveria rankaistiin, vähäpätöisistä asioista taisivat petojen lailla repiä ja kynsiä toisiaan, väliin aivan vähin äänin jossakin nurkassa, niin ett'ei sekään joka oli alakynnessä, päästänyt pienintäkään pirahdusta.

— Ne vasta olivat vilkkaita olentoja! — hän päätti. Entäs sinä, minkälaisia ihmisiä siellä Altaranassa on?

Mutta eipä hän tälläkään kertaa malttanut kuulla vastausta, vaan jatkoi.

— Oh, Piemonttilaiset ovat oikeita jääkalikoita! Niiden ei koskaan päähän pälkähdä ilmoittaa tunteitaan, niinkuin nuo siellä etelässä tekevät — — — Hänellä oli ollut onnea kaikessa. Muun muassa hän oli saanut ystäväkseen ranskalaisen laupeudensisaren, joka opetti ulko-oppilaille omaa kieltään; tavaton nainen tuo, oikea enkeli — — — hän sai päähänsä lähteä lähetyssaarnaajaksi Kiinaan, pelastamaan kiinalaisten lapsia. Tämä ajatus oli hänet niin vallannut, että kun asiasta rupesi puhumaan, hän vapisi ja kasvonsa muuttuivat. Yksin unissaankin hän siitä puhui, huutaen ääneen kiinalaisten lasten nimiä niinkuin olisi nähnyt ne edessään. Hän oli ollut taistelutantereella 1870 vuoden sodassa, auttanut kuolevaisia, joiden viime sanoja hän vieläkin toisteli; hän oli ollut läsnä vaikeissa jäsenten leikkauksissa ja hirmuisien kuolinvuoteiden ääressä, ja nytpä hän vieläkin väliin kuuli pitkin päivää syliinsä kuolleitten sotamiesten kamalia valitushuutoja, ikäänkuin kaiku olisi niitä kertoillut joka taholta. Kaikesta tästä huolimatta hän oli niin herkkä, että jos joku tyttönen vähän haavoitti sormensa, hän oitis säikähtyneenä riensi auttamaan, ja hän seurasi harrasta osaa ottaen tuntemattomienkin henkilöjen kärsimyksiä, ikäänkuin itse tahtomattansa olisi ollut niihin syypää. Oi, semmoista jumalallista olentoa. Jokainen lause hänen suustaan tuntui rukoukselta. Kun kuuli hänen äänensä, oli se niinkuin vieno tuulahdus toisesta maailmasta.

Emilio katseli serkkua. Tämä oli liikutettuna eikä näyttänyt enää samalta kuin äsken.

— Olit siis onnellinen? — kysyi Emilio, — Eikö sulla ollut ikävyyksiä, eikä taisteluja?

— Ei ollut ikävyyksiä, ei taisteluita — vastasi hän. Siellä vietin kaksi rauhan vuotta.

Kaikkialla oli rauhaa, sekä luostarissa että sen ulkopuolella. Yksin nuo pitkähiuksiset, valkohousuiset ja tummasukkaiset miehet, jotka hän ikkunastaan näki makailevan tuntikausia torilla, tahi lasten tavoin rakentelevan huoneita pähkinänkuorista, ja joiden päivällisenä oli ainoastaan vihanneskimppu, minkä kainalossaan kantoivat — nekin tuntuivat hänestä muinaisajan kansalta, yksinkertaiselta ja rakasteltavalta. Tiedot verisistä riidoissa ja perheitten välisistä *vendettoista*[14] saapuivat luostariin viesteinä kaukaisesta maailmasta — — — Hänen lähimmässä ympäristössään ei koskaan mitään tapahtunut, joka olisi hänen sielunsa rauhaa häirinnyt. Ja hän oli vapaa. Hän söi ateriansa yksin isossa ruokasalissa ja häntä passattiin niinkuin ylhäistä naista; hän nukkui erinäisessä, tilavassa huoneessa, meni ulos milloin halutti, ainoastaan erään lastenseimen tytön seuraamana, joka palveli häntä kamarineitsyenä. Hänen tarvitsi harvoin mennä ulos, sillä hänen luonaan kävi hyvin paljon vieraita. Luostari oli hänen hovinsa. Sitä paitsi — — — tuo ranskalainen laupeudensisar oli saanut hänet jumaliseksi. Monena iltana, kun kahden kuunvalossa seisoi ikkunan ääressä, puhellen yhtä ja toista, sanoi ranskalainen ystävä: — Rukoilkaamme — ja pani kätensä ristiin. Ja hänkin, kun katseli vuoria ja ääretöntä tasankoa, rukoili oikein sydämmensä pohjasta, rukoili niin kuin muinoin vain lapsuudessaan oli rukoillut.

Äkkiäpä alkoi serkku taas maallisia juttujansa ja sanoi: — Se on totta, minulla on täällä risti — hän veti vaaleanpunaisen kapan alta esiin ristin — kultaristi, jonka Ortun markiisitar minulle antoi, hyvä ystäväni — — — enempi kuin ystävä. Hän jumaloi minua ja tahtoi väkisin, että lähtisin kotiopettajaksi hänen perheesensä, jossa minua kohdeltaisiin kuin prinsessaa. Hän pyysi rippi-isääni taivuttamaan minua siihen. Hän kutsui minua luokseen, ja kun minä olin siellä, ei hän ottanut muita vastaan. Se oli jotain, josta saatoin ylpeillä, sen sulle vakuutan. Kaksi päivää sieltä matkustettuani kirjoitti hän minulle — — — kirjeen! Niin kirjoitetaan ainoastaan sisarelle. Siinä on ystävyys, joka tulee kestäämään kuolinpäivääni asti. Oi, mikä ihana, hauska elämä! Niin eletään ylhäisessä kohteliaassa maailmassa.

— Sinä kait halusta matkustat sinne takaisin? — kysyi Emilio.

Serkku vastasi surullisena: — En koskaan palaja sinne. Jätin paikkani.

Nuorukaisen suu jäi auki hämmästyksestä. — Jätit paikkasi? Miksikä? — Emilio epäili oitis, että serkku oli onnettomasti rakastunut, joutunut vainon alaiseksi tahi jonkun mahtavan naisen mustasukkaisuuden esineeksi.

— Miksikö jätin paikkani? — — — kysyi tyttö ehtiäksensä vastausta valmistella ja punastui hieman. Sitten lisäsi leikkillisesti: — Siksi, että siellä etelässä on liian kuumaa! Troopillinen ilman-ala, päiviä, joina ei voi hengittää, ja on aivan sekaisin kuumuudesta. Sitäpaitsi, siellä on kurjaa vettä. Muuten, niinkuin tiedät, tarvitsen minä vaihtelua. Myöskin — — — olin liian yksinäni. Entäs sinä sitte, kuinka viihdyt Altaranassa? — Hän katseli Emiliota tutkistellen ja toisti ensimmäisen kysymyksensä: — Mistä sinä nyt tulet?

Emilio vakuuttaen vakuutti totta puhuneensa ja lisäsi hymyellen, katsoen serkkua tarkoin silmiin: — Kuumuuden tähdenkö tottakin paikkasi jätit? — — — Siinä kai lienee jotain salaperäistä.

Taas punertuivat tytön poskipäät äkkiä, mutta kalpenivat pian jälleen.

— Siinä ei ole mitään salaperäistä — hän vastasi totisena, — Mutta sinä, kuinka viihdyt Altaranassa?

Tällä kertaa täytyi Emilion vastata kysymykseen ja hän saattoikin sen tehdä. Heidän kulkiessaan edes takaisin corso Palestrolla hän kertoi osan elämänsä vaiheista. Väliin häntä vaivasivat ohikulkiain uteliaat katseet, niissä kun vilahti senlaatuista tarkkanäköisyyttä, jota tapaa kaiken-ikäisissä ja -säätyisissä ihmisissä, silloin kun kohtaavat nuoria, eri sukupuolta olevia henkilöitä, jotka kahden kesken kävelevät. Mutta serkku ei ohikulkiota huomannut, sillä hän kuunteli kovin tarkkaan Emilion sanoja, ehkä siten haihduttaaksensa sitä ikävää vaikutusta, jonka hänen puheensa alku- ja loppupuoli olivat Emilioon tehneet. Haihduttaaksensa tykkönään tämän vaikutuksen, hän hyvästi sanoessaan laski todellisen, teeskentelemättömän luonteensa taas näkyviin.

— Älä unhoita — hän sanoi. — Minä olen semmoinen tuulihattu — — — ehkä siitä syystä, kun kadotin äitini niin aikaisin. Mutta — — — olenhan hyvinluontoinen. Sitäpaitsi olen ainoa, täysi-ikäinen naispuolinen sukulaisesi. — — — Minulla on hiukan niinkuin oikeutta vaatia, että minusta pidät.

Hän ojensi Emilille molemmat kätensä, katsellen uhkamielisenä ympärilleen.

Emilio kysyi, missä hän asui.

Toinen vastasi majaelevansa erään ystävän luona ja lisäsi herttaisesti vaikka samalla surumielisesti: — Tiedäthän — — — kansakoulu-opettajattaret ovat niinkuin nunnat: he löytävät jokapaikassa yösijaa eikä heidän tarvitse mennä hotelleihin.

Tämä hymyily palautti Emilioon mieltymyksen, jota serkku hänessä ennen oli herättänyt.

— Ja nyt — hän kysyi — olet paikatta?

Serkulla oli toivossa paikka ensi vuodeksi Brillassa, Liguurian rannikolla.

— Vaan tiedätkö — hän lisäsi — minä yhä toivon pääseväni — — — Afrikaan tahi Itämaille.

Tätä. sanoessaan hän oli jo muutamain askeleitten päässä Emiliosta ja teki, surullisesti hymyillen, kädellään liikkeen, joka ikäänkuin viittasi tuonne kaukaiseen maahan.

Viimeinen vuosi Altaranassa.

Jälkimmäinkejä.

Palattuaan Altaranaan lakkasi Emilio ryyppäämästä, ryhtyi innokkaasti omiin lukuihinsa ja kohteli oppilaitaan aivan toisin kuin ennen: ei koskaan enää selkään, ei toria eikä haukkumasanoja, vaikka sitten kuri olisikin mennyt männikköön. Neiti Gallille, joka huolestuneena kysyi mitä varten häntä oli käsketty Turiniin, puhui hän asian juurta jaksain, ei ainoastaan sydäntänsä huojentaakseen, vaan myöskin kun varmasti toivoi, että opettajatar, saatuansa tietää tuon pahalle tielle joutumisen tapahtuneen juuri hänen tähtensä, heltyisi kuullessaan surullisesta kohtauksesta rehtorin luona. Tyttö tulikin todella liikutetuksi ja, vaikk'ei hän tahtonut uskoa itseänsä lankeemisen syyksi, iloitsi hän sydämmellisesti Emilion katumuksesta, ikäänkuin tämä jättämällä paheensa samalla tukehduttaisi rakkautensakin. Siitä päivästä alkaen hän taas oli ystävällinen ja tuttavallinen Emiliolle. Mutta sitenpä leimahti rakkauskin Emilioissa uudelleen ilmi tuleen. Kuitenkin hän pysyi levollisena, luottaen pitkällisen vakaan ystävyuden rauhoittavaan vaikutukseen, ja odotellen — vaikka hänen tuntonsa häntä siitä soimasi — tuota tytölle surullista asiaa, jonka inhimillisesti päättäen pian täytyi tapahtua; sillä pääsyynä tytön kieltoon hän oli aina pitänyt tai tahtonut pitää sitä, että tämä pelkäsi sairaalle isällensä samassa määrässä huonompaa oloa, kuin molemmat nuoret, hyvin köyhiä kun olivat, lisäisivät perhettä.

Näitä ajatellen Emilio odotteli kärsivällisenä ja kysyi joka päivä kuinka vanhus jaksoi, uskaltamatta kuitenkaan silloin katsoa nuorta tyttöä silmiin, sillä häntä melkein kiusasi tunto, ett'ei menetellyt aivan rehellisesti. Mutta ukko, hän huononemistaan huononi.

Pian tulivat tutkintohuolet ja Emilio odotti saavansa mieliharmia viran-omaisten puolelta. Kun hän täydellä todella oli ruvennut työtään hoitamaan ja mielellään tahtoi jäädä Altaranaan, oli hän varoillansa.

Hyökkäys tehtiinkin häntä vastaan. Suulliseen tutkintoon saapuivat sindaco, tarkastusmies, viinikauppias ja kolme muuta kunnallishallituksen jäsentä. Herra Calvin luokassa olivat antaneet opettajan kysellä, mutta täällä itse tutkivat poikia ja tekivät sen niin, että helposti ymmärsi heidän jo kotona valmistaneen kysymykset sekä antaneen niille mahdollisimmasti vaikean muodon. Kaikkein juonikkain oli viinikauppias; hän oli varustanut suunsa täyteen vaikeita kysymyksiä kymmenmurtoluvuista, joita hän sitte heitteli luokkaan sotaisan näköisenä, ja kääntyi joka vastauksella toisiin kunnallishallituksen jäseniin, ikäänkuin sanoakseen: — Tuo oppilas on mahdoton. — Sindacolla oli kysymyksensä kirjoitettuna pieneen paperiin, johon tuon tuostakin vilkaisi.

Tutkinnon tuloksena oli, että oppilaat ylimalkaan osottautuivat varsin huonoiksi, joka seikka — huomaa ristiriitaa — vaikutti sen, että asian-omaiset jättivät luokan vähemmän äreän näköisinä, kuin olivat sinne tulleet, näyttivätpä tyytyväisiltä kuin voittajat ikään ja koettivat uhkaavalla äänettömyydellään musertaa opettajan.

Vakaasti toivoen voivansa seuraavana vuonna laiminlyöntiänsä korjata, ei Emilio tappion katkeruutta suurin tuntenut.

Hänen suureksi ilokseen oli muitten kesävieraitten muassa asian-ajaja Samiskin saapunut Altaranaan. Nuorukainen oitis riensi hänen luokseen kertomaan vuoden merkillisistä tapahtumista, varsinkin neiti Gallin jutusta. Asian-ajaja oli siitä jo hiukan kuullut, mutta kun hänelle kerrottiin kaikki erityisseikat, huudahti hän kiivaasti: — Semmoisia roistoja! Että semmosta roistoväkeä onkaan! Niille pitää antaa muistomarjoja!

Tilaisuutta siihen hän sai piankin.

Sindaco oli keksinyt palkintopäivän mukavaksi kostonpäiväksi. Hän aikoi näet juhlallisesti jakaa palkintoja ainoastaan toisen koulun oppilaille, joko tytöille tahi pojille, eikä olla tietävinäänkään toisesta, siten nöyryyttääksensä vihattua opettajaa tahi opettajatarta. Oltuansa jonkun aikaa kahden vaiheella pitikö kurittaa Rattia vai neiti Gallia, sillä molempia hän ei voinut tavoittaa, päätti hän purkaa kiukkunsa opettajatarta kohtaan, osittain koska vihasi häntä enemmän kuin opettajaa, osittain siksi, että tyttökoulussa oli kaksikin vihollista, neiti Galli ja rouva Falbrizio. Hän siis ilmoitutti poikakoulussa pidettävän juhlan päivän ja tunnin, määräsi palkinnot, lähetti kutsut kiertämään ja antoi kauniisti koristaa isoimman raatihuoneen saleista.

Juhlallisuuden avasi herra Calvi eriskummallisella puheella, joka alkoi Egyptiläisten kasvatus-opista. Senjälkeen soitteli kunnan vaillinainen orkesteri ja tämän vaiettua luki sindaco esitelmän koulupakosta. Tyttökoulun puolesta ei tehty mitään, eikä sanaa sanottu selitykseksi.

Silloin katsoi asian-ajaja Samis ajan soveliaaksi antaakseen viran-omaisille läksytyksen. Hän haki kirjastostaan sopivia kirjoja, pyysi tyttöjen tyytymättömät vanhemmat juhlaan, sai opettajattaret tuumaansa suostumaan, koristi puutarhansa lipuilla, antoi asettaa sinne istuinpenkkejä, tilasi Azzornon Soiton Ystävät illaksi soittamaan, kutsui kesävieraat mukaan, ja niin vietettiin juhla puheita pitäen ja nauttien valkoista viiniä ynnä makeisia.

Tämä toinen koulujuhla oli tietysti paljoa hauskempi ja iloisempi ensimmäistä. *Il Popolossa* oli kertomus siitä ja kylässä ei kokonaiseen viikkoon puhuttu muusta kuin tästä juhlasta.

Sindaco, joka sillä hetkellä ei voinut muuten kostaa, levitti, nähtyänsä erään palkinnonsaaneen pikku tytön kädessä kuvallisen satukirjan, sen huhun, että asian-ajaja oli antanut tytöille kirjoja, joissa oli "alastomia naisia". — Arvaa sen sitten — lisäsi kulkupuhe — mimmainen teksti niissä on!

Asian-ajajan kodissa.

Tutkinnon jälkeen alkoivat asian-ajajan kodissa tavalliset seurustelut, ja näihinpä Emilio nyt, niinkuin edellisenäkin vuonna, kutsuttiin osalliseksi. Tänä kesänä hän, kokemiensa ikävyyksien jälkeen, tuns entistä kiinteämpää vetoa asian-ajajan rouvan puoleen, jonka ystävällinen kohteliaisuus häntä ihastutti ja näytti täysin korvaavan kaikki hänen tähän asti kärsimänsä nöyryytykset. Hän ajatteli, että jos rouva koko vuoden olisi ollut paikkakunnalla, niin hän kentiesi olisi voinut välttää nuo ikävyydet, ja jos rouvan herttainen ystävyys olisi täyttänyt Emilion mielen, tuo intohimoinen rakkautensa naapuriin olisi ehkä jäänyt heräämättä tai ainakin herännyt vähemmin kiihkeänä, sillä yksinäisyys juuri oli sille vauhtia antanut. Hän huomasi kuinka koko hänen olentonsa, sisimmistä ajatuksista alkain aina tervehtimiseen ja käden-antoon asti, jalostui rouva Samis'in vienon seurustelun vaikutuksesta, ja kuinka jokainen hänen seurassaan vietetty hetki haihdutti hänen sielustaan raakojen puheitten ja kuukauden ajan kestäneen siveettömän elämän jälkiä. Kaikki vanhat toiveet ynnä tuo oikeutettu kunnianhimo kohota nykyistä korkeammalle, jonka hän jo oli heittänyt, virkosivat hänessä uuteen eloon siitä omituisesta, joko siten tarkoittamattomasta tahi tahallisesta tavasta, millä rouva Samis toisinaan puhui hänen nykyisestä asemastaan kansakoulu-opettajana, aivan kuin tuo asema olisi jotain satunnaista ja menevää, ainoastaan aste parempaa yhteiskunnallista asemaa kohti, johon rouva ei vähintäkään epäillyt hänen kerran kohoavan.

Tällaisia mielessään kuvitellen ajatteli Emilio, että jos jokaisella lahjakkaalla nuorella opettajalla olisi kylässään tällainen nainen, se tuhansia hänen virkaveljistään estäisi kuoleutumasta tahi joutumasta pelinhimon ja juomisen orjiksi. Rouvan oli tapana, kun Emilio illalla sinne tuli, leikkillisesti kysyä: — No, herra Ratti, kertokaas mitä tänä päivänä olette lukeneet. — Tämän kysymyksen odottaminen kiihoitti häntä päivän kuluessa hakemaan kirjoja, lukemaan, ja miettimään miten parhaiten sisällyksestä selkoa tekisi, aivan niinkuin koulupoika läksyänsä valmistelee. Kerran sanoi Emilio eräälle asian-ajajan ystävälle: — Semmoinen nainen pitäisi olla joka seminaarissa. — Toinen naurahti, mutta suostui siihen täydellisesti, Emilio tuns itsensä onnelliseksi, kun myöhemmin sai tietää, että sanansa olivat tulleet rouva Samis'in korviin.

Opettajaa huvittivat varsinkin asian-ajajan "loistavan" pessimismin purkaukset, kuten hänen ystävänsä sitä nimittivät, sekä hänen erinomainen taitonsa säättä omia ja opettajakunnan yhteisiä vihollisia, kun tuli puhe koulusta, joka näkyi käyneen hänelle mieliaineeksi. Häpeä, joka oli tullut kunnallishallituksen osaksi, oikein ihastutti häntä, eikä hän koskaan kuullut kylläkseen kerrottavan tuosta suuresta loppunäytöksestä, joka suoritettiin poliisikomisariuksen suosiollisella avulla. Asian-ajajaa ihmetytti, ett'ei sindaco ollut kauemmin vastustellut, sillä, hän arveli, joko on alppikunnilla korkeampi käsitys oikeuksistaan tahi on kansa täällä päin itsepäisempää kuin muualla Itaaliassa, ne ovat levottomimpia ja vaikeimmat saada järkiinsä silloinkin, kun tietävät menetelleensä laittomasti.

Kerran hän oli kuullut Altaranan sindacon huutavan keskellä kuntakokousta, että hän omilla jaloillaan polkisi lakia, niinkuin hän silloin tallasi vanhan sanomalehden rikki. Eikä tuo ollut mikään harvinainen tapaus. Laki ei ollut minkään arvoinen, jos opettajilla ja opettajattarilla ei ollut uskallusta oikeuksiansa valvoa. Olihan erään alppi-kunnan kunnalliskokouksessa äänestyksen perusteella vähennetty opettajain palkat seitsemästä sadasta lirestä viiteensataan, ilmoittamatta siitä edes asian-omaisille, ja näin oli tehty siinä tarkoituksessa, että säästyisi varoja kirkon etuseinän korjauksiin. Ja päätös tuli voimaan. Toisessa kunnassa taas oli ne rahat, jotka hallitus lähetti palkankoroituksiksi opettajille kirjoitettu kunnan tulojen laskuun, ilman että asian-omaisella oli vähintäkään aavistusta asiasta. Lukemattomia on semmoisia kuntia, jotka menolaskuihinsa merkitsevät summan opettajain palkoiksi, mutta sitte salaisella välipuheella pakoittavat heitä tyytymään puolta vähempään. Epärehellinen sindaco saa aina käsiinsä jonkun opettajan, jonka nälkä on hänen omaa konnamaisuuttaan suurempi ja joka sentähden tyytyy saamaan puolen lireä kokonaisen asemesta. Emilion myötätuntoisuus asian-ajajaa ja tämän rouvaa kohtaan lisääntyi vielä näiden mieltymyksestä neiti Galliin, vaikka tämä, syyttäen isän tautia, ei ollutkaan noudattanut heidän kutsuaan käydä heitä tervehtimässä. Rouva ihaeli neiti Gallin oikeutta rakastavaa, jaloa luonnetta, ja asian-ajaja oli huomannut hänen tavattoman kauniin suunsa.

— Kun ajattelee — hän eräänä iltana sanoi vierailleen — että sindaco tahtoi suudella tuota ruusun-
umppua ilkeällä suullaan, joka on likaisen suppilon näköinen! Täytyy todellakin olla hävytön, vanha kokki, luullaksensa olevansa oikeutettu semmoisia herkkuja nauttimaan.

Kerran päästyään mieliaineensa, hän huvitteli läsnäolevia tavallisilla hauskoilla jutuillaan.

— Katsokaas, Itaaliassa on naimattoman kyläopettajattaren asema sietämätön varsinkin miesten kehnouden tähden. Alhaisin ja rumin virkamies, jotakuinkin varakas maanviljeliä viidenkolmatta vuotisesta seitsemänkymmenen ikäiseen asti, miehet, jotka vain kahdesti kuussa muuttavat paitaa ja pesevät kasvojansa vähä joka päivä, luulevat oikeudekseen vaatia, että kunnan opettajatar heitä rakastaa, ikäänkuin häntä palkattaisiin vastavarten lohduttamaan veronmaksajain vapaita sydämiä. Kummallista kyllä, kaikki he näyttävät aprikoivan tähän tapaan: — Hän on nuori, yksinäinen ja kansakoulu-opettajatar eikä kuitenkaan ole minuun rakastunut! Mutta se on verrattoman hävytöntä! — Ja nuo herrat tuntevat itsensä todella loukatuiksi. Opettajatar parat!

Asian-ajaja ei voinut säälin tunteita ajatella niitä nuoria tyttöparvia, jotka vuosittain päästetään seminaareista ja saavat virkoja kylissä. Juuri sinä vuonna tilastolliset tiedot osoittivat, että neljäkolmatta tuhatta opettajatarta oli palkattomina. Täydellä syyllä oli eräs sanomalehti lausunut: — Meillä on oikea opettajatarten tulva. — Hädän pakoittamina ja auttaaksensa omaisiaan ottavat tuhannet nuoret tytöt, niin pian kuin ovat päästötodistuksensa saaneet, minkä viran tahansa ja millä ehdoilla tahansa kansakouluissa, taikkapa pikkukouluissa ja yksityislaitoksissa sijaisen ja apulaisen nimellisen toimen, josta maksetaan piian palkka. Opettajattarien on asema paljoo huonompi kuin opettajien, sillä he ovat tavallisesti korkeampaa säätyluokkaa ja kärsivät siis enemmän elämän vastahakoisuuksista: ovat ylempien sotilasten ja virkamiesten tyttäriä, ennen varakkaitten vaan sittemmin köyhtyneitten vanhempain lapsia. Moni, joka antautuu opettajattaren uralle aavistamattakaan sen hankaluuksia ja ilman tarpeellisia ruumiin voimia, ei kestä kaikkia vaikeuksia, vaan menehtyy tykkönään. Muutamat pilaavat terveytensä liian laihalla ja vähällä ruualla voidaksensa pukeutua siististi. Ylen moni kärsii haittaa äkkinäisestä ilman-alan muutoksesta, kun heitä siirretään tasangolta johonkin vuoriseutuun taikka päin vastoin. Ja, hyvä Jumala, muudan valtiopäivämies, puhuessaan opettajattarien eläkkeitten puolesta, oli sanonut heidän keskimäärin voivan olla virassaan kahdestakymmenestä kuudenkymmenen ikäiseen saakka! Täytyyhän kait ainakin laskea luvusta ne, jotka ennen kolmeakymmentä täytettyään saavat keuhkotaudin. Sekä kaupungeissa että maalla näkee monta nuorta opettajatarta niin kurjassa tilassa, että se minkä maksavat eläkekassaan on heiltä itseltään todella hukkaan mennyttä rahaa. Päälle päätteeksi viettävät puutteen-alaista elämää ja pelkäävät alituisesti saavansa eron kivuloisuutensa tähden. Siksipä rykien ja täydessä kuumeessa laahaavat itsensä kouluun, pitävät tuntinsa itku kurkussa tahi kaatuvat tainnoksiin penkkien väliin. Tämän johdosta on eräässä kaupungissa isällisellä huolenpidolla säädetty, että kunnan lääkärin aina jonkun ajan kuluttua tulee opettajattaria tarkastaa. *Sydämmen työjuhdat!* Siksihän heitä nimitetään. Saadaksemme käsitystä siitä, kuinka suuressa arvossa heidän tointansa pidetään, tarvitsee minun vain kertoa esimerkki pienestä R:n kaupungista, missä on koulu, joka valmistaa opettajattaria tutkintoon; siinä oli ennen hyvin paljon oppilaita, vaan nyt se on aivan tyhjänä, kun lähitienoille on perustettu mattotehdas, jossa nuoret tytöt saavat työtä. Ovat, näet, kaikki havainneet edullisemmaksi mattojen tekemisen kuin lasten sydämmien kehittämisen.

Eräänä sunnuntaina Elokuussa Emilio kutsuttiin päivällisille Samis pariskunnan luo. Kymmenkunnan vieraan joukossa oli siellä myöskin muudan filosofian tohtori Turinista, uljas viidenkymmenen vuotias mies, suuren kirjapainon johtaja, jossa työskenteli koko joukko nuoria lahjakkaita opettajia saaden palkakseen määrätyn osuuden liikkeen voitoista. Tohtori oli juuri palannut käynniltään viereisessä laaksossa, missä erästä tekeillä olevaa teostansa varten oli opettajilta ja opettajattarilta saanut kaikenlaisia tietoja sikäläisistä koulu-oloista. Hän oli yksi niitä monia korkeampain koulujen opettajia, jotka käyttävät neljännen osan aikaansa oman koulunsa hyväksi, vaan muut kolme neljännestä

työskentelevät yleisen kansan-opetuksen parantamiseksi. Kokeilian kesken-eräisten aatteitten sekatokussa löytyi tuossa päässä kuitenkin joku verta tervettä järkeä ja älyä, tavallisia henkilöissä, jotka ovat syntyneet oikeastaan teollisuuden harjoittajiksi, mutta eksyneet opin tielle.

Tohtorilla oli kunniasija emännän vieressä ja vastapäätä istui nuori nainen, erään Turinilaisen paitatehtailian rouva. Hänen vieressään istuivat hänen lapsensa, toisella puolen pieni tyttö, toisella poika, molemmat koreissa vaatteissa, polvet paljaina ja tytöllä pitkät hapsat hajallaan.

Jo aterian alusta oli haastelo vilkasta. Isäntä oli puhelias kuin tavallisesti ja iski taaskin viholliseensa sindacoon, kertoen muun muassa neiti Gallin historian, jonka tohtori pyysi saadakseen päivällisen jälkeen kirjoittaa muistiin. Tämä tapahtuma vain vahvisti hänen käsitystään siitä, että opettajan asema pienissä kunnissa on sekä mahdoton että naurettava, pääasiallisesti siksi, kun keskenään viholliset voimat vetävät häntä sinne ja tänne, niinkuin pahantekijää, joka on tuomittu rikkiraastettavaksi neljän hevosen välissä. Toiselta puolen vetävät häntä sindaco ja tarkastusmies, toiselta koulu-legaatti ja tarkastaja, jotka jälkimäiset useinkin ovat keskenään kuin kissa ja koira, ja sitten tulee kirkkoherra lisäksi tahtoen vetää opettajaa rippituoliin. Sillä lailla kaikki häntä kiusaavat ja piinaavat, eikä hän saa apua ei turvaa keltään. Ainoa tapa, tohtorin mielestä, jolla voitaisiin opettajille hankkia itsenäinen, vapaa asema ja tarpeellista kunnioitusta, olisi erityisen kouluneuvoston asettaminen, rehtori puheenjohtajana ja jäsenissä ainakin yksi opettajakunnan valitsema kansakouluopettaja; tällä neuvostolla sitte olisi valta virkaan nimittää, siirtää ja asettaa opettajia, kuitenkin aina ensin kuultuansa syytettyä itseään. Sitäpaitsi hän tahtoi hävittää koulu-legaatin toimen, sillä nämät joko liian paljon sekaantuvat koulun asioihin tahi eivät puutu niihin ollenkaan ja joutuvat useimmiten riitaan asianomaisten kanssa; heidän sijaansa pitäisi asettaa ansiokkaita kansakoulu-opettajia. Palkan tulisi olla vähintään kahdeksansataa lireä opettajattarilla ja 1000 opettajilla sekä kuntain ja hallituksen yhteisesti maksettava. Eläkelaitos olisi parannettava, lahjapalkkioita ja palkankoroituksia annettava.

Mutta asian-ajaja, yksi noita kokeilioita pessimismin alalla, jotka eivät tahdo kuullakkaan osittaisista parannushankkeista puhuttavan, kun pelkäävät niiden kautta menettävänsä huvin nähdä kaikkea mustassa karvassa, vastasi: — Ajan hukkaa kaikki! pyydän anteeksi. Kaikki nuo pienet parannukset eivät voi selvittää kansan-opetuksen vaikeata kysymystä. Ja tiedättekö, miks'eivät? Sanon teille ajatukseni: kysymystä on mahdoton ratkaista.

Tohtori, joka tavallisesti osasi kaikki kysymykset ratkaista, pudisteli päätään.

— Niin, hyvä herrasväki — pitkitti asian-ajaja — siinä on vain tuo pieni vaikeus: kysymys on ratkaisematon. Olemme jo vuosikausia puhuneet sinne ja tänne, jopa kirjoitelleet *kirjoja* mahdotonta saavuttaaksemme. Mitä sitten oikeastaan tahdomme? Me tahdomme saada viisikymmentä tuhatta kansakoulu-opettajaa, toisin sanoen, viisikymmentä tuhatta ihmistä, joilla on taitoa opettaa ja kasvattaa lapsia, s.o. jotka ovat jossain määrin sivistyneitä, erittäin ymmärtäväisiä, ja hyväsydämmisiä, hienotapaisia, ahkeria, kärsivällisiä, ja jotka lakkaamatta käyttävät näitä hyviä ominaisuuksiansa sekä viettävät kaikin puolin kunniallista elämää, ollen samalla itse esimerkkinä opetuksilleen. Lyhyesti, me tahdomme käytettäväksemme viisikymmentä tuhatta ihmistä, varustettua mitä harvinaisimmilla henkisillä ja siveellisillä ominaisuuksilla, joita ani harvoin tapaa samassa henkilössä, ja joita ani harvoin kaikkia vaaditaan missään muussa vaikeimmassakaan toimessa. No niin, sanonpa, ett'ei maamme voi tuottaa puoliakaan tuota määrää, ei vaikka palkkoja miten koroitettaisiin ja kouluoloja kuinka parannettaisiin; sillä vaikka mitä tehtäisiin, ei koskaan voida kylläksi palkita sitä minkä opettajavirka kunnolliselta hoitajaltaan vaatii, tahi asettaa virkoja semmoisiksi, että ne houkuttelisivat puoleensa sen osan nuorisoa, joka arvokkaalla tavalla paikkansa täyttäisi. Välttämätöntä on siis, niinpä, se on itse asian luonnossa, että opettajakunta yhä huononemistaan huononee, eikä ainoastaan meillä vaan yleensä kaikkialla. Parannelkaa mielenne mukaan; ette saa maata väkisin antamaan mitä sillä ei ole ja mitä se sitäpaitsi ei antaisi, vaikka sillä olisikin.

Tohtori kohautti olkapäitään: — Siis — hän huomautti — ei teidän mielestänne ole muuta tehtävä, kuin panna kädet ristiin ja antaa asiain mennä menoaan. Se olisi teidän johtopäätöksenne. Minun luullakseni se olisi suurin erehdys. Me emme pyydä viittäkymmentä tuhatta täydellistä kansakoulu-opettajaa; me koetamme vain kaikin tavoin vähentää perin huonojen opettajien lukua. Jos ei mitään tehdä, niin tämä luku välttämättömästi pysyy niin suurena kuin se on, tahi oikeammin se lisääntyy. Siis on jotain tehtävä; ellette muuten pidä lastenkasvatusta saavuttamattomana utukuvana ja ellette aio kansan-opetusta opettajineen kouluineen liikana rihkamana heittää oman onnensa nojaan.

— Kuulkaas vaan! — sanoi asian-ajaja, närkästyneenä sattuvasta vastauksesta. — Minä en sano sitä utukuvaksi' — — — utukuva se ei suinkaan ole. Mutta luulen varmasti, että meillä on aivan liialliset ajatukset koulun kasvattavasta vaikutuksesta. Minun mielestäni esimerkillä on suurempi vaikutus; ne hyvät tunteet ja pysyväiset vaikutukset, joita lapset saavat vanhempainsa ja muitten ihmisten seurasta ja käytöksestä, merkitsevät paljoa enemmän. Tunsin erään oikein lurjusmaisena pojan, joka isän ylevästä käytöksestä kerrassaan muuttui. Isä oli näette eräänä päivänä kiivennyt korkealle kirsikkapuuhun;

äkkiäpä oksa taittui ja hän oli varma pudotessaan katkaisevansa käsivartensa tahi jalkansa. Mutta sen sijaan, että olisi vaaran-alaista tilaansa ajatellut, pani hän sormen huulilleen merkiksi pojalle, ett'ei huutaisi ja säilyttäisi sydäntautista äitiä, joka myös oli puutarhassa, vaikka toisessa päässä. Isä putosi ja taittoi toisen säärensä, mutta kehoitti yhä poikaa äänettömyyteen. — Minä uskon semmoisissa teoissa olevan kasvattavaa voimaa; mutta en luule sitä olevan koulun siveellisessä kasvatuksessa, jolla on ainoastaan sanat välikappaleenaan. Sanat eivät vaikuta vähäistäkään lapsiin, jos ei niitä todisteta tosiksi; mutta saavathan lapset kotonaan ja muualla nähdä ja kuulla aivan toista. Kahdeksan vuotiaina he jo ymmärtävät tuon pelin: vanhemmat ja opettajat koettavat saada heitä itseänsä paremmiksi ja pyrkivät asian perille loruten sitä enemmän, mitä vähemmin voivat viitata omiin tekoihinsa. Koulukasvatus! Yksi ainoa huono teko kotona, sopimaton, avaimenreijästä nähty kohta, taikka sivu isän auki unhoittuneesta kirjasta voi hävittää opettajan kuudenkuukautiset vaivannäöt; ja semmoista tapahtuu joka päivä. Mitä hyötyä on, että lapset yhden tunnin päivässä kuulevat puhuttavan siitä, mikä oikeata ja hyvää on, kun päivän muina yhtenätoista tuntina kuulevat ja näkevät kaikkea muuta. Tohtori hyvä, sukupolvi kasvattaa toista ainoastaan tekojensa kautta, eikä pääse minnekään laverruksillaan. "Lapsistamme täytyy tulla meitä parempia" on mielestäni tyhmin ja virheellisin inhimillinen lause, jos sitä käyttäessämme ajattelemme vain suullisia tahi kirjoitettuja neuvojamme nuorisolle. Joskin yliopistokasvatuksella olisi toivottu vaikutuksensa ja jos meillä olisikin viisikymmentä tuhatta lahjakasta opettajaa, luulenpa sittenkin pysyvämme samalla asteella, sillä tällainen kasvatus on työläs saada hedelmiä kantamaan, se kun vaatii luonteita, käsitystaitoa ja erin-omaista puhelahjaa. Tuskin yhdellä kymmenestä kelpollisesta opettajasta on nämä ominaisuudet. Onko kymmenen sivistyneen perheen-isän joukossa yhtään joka edes sanoin voi lapsiansa kasvattaa? Isät luottavat opettajien kasvatustyöhön, opettajat sanovat ja syystäkin, ett'eivät mitään saa aikoihin ilman kotien myötävaikutusta, ja niin kasvatus jää tyhjäksi sanaksi, joka soi kauniilta korvissamme.

— Pyydän anteeksi — alkoi tohtori, pilkan hymy huulillaan — millä lailla sitte kansallisluonne on parannettava?

Sitä ei asian-ajaja ollut ajatellut, hän mietti hetkisen ja sanoi sitte: — Sodan avulla.

Melkein kaikilta pöytävierailta pääsi paheksiva huudahdus.

Asian-ajaja joutui intoihinsa, aivan kuin ikänsä olisi tätä aatetta miettinyt. — Ainoastaan sodan avulla — hän pitkitti — olkoon sillä sitte mikä päätös tahansa; sen tekee ainoastaan sota, joka kansakuntaa järjestyttää luita ja ytimiä myöten, joka pakottaa sitä ajattelemaan, verta vuotamaan, kärsimään, elämään kuolo silmäin edessä, niin ett'ei se kymmeneen vuoteen vedä suutansa nauruun.

Kaikki muut inttivät vastaan minkä voivat. Keskeltä hälyä kuului tuon vieraan naisen sydämmellinen nauru. Hän näet luuli asian-ajajan, sanoneen jotakin huvittavaa. Päivällisten alusta alkaen oli Emilio uteliaasti häntä tarkastellut. Hän oli kaunis, kolmenkymmenen vuotias nainen, tummat kiharat hiukset, ympyriäiset kasvot, pyöreät silmät ja pyöreä suu, hyvin täyteliäs ruumiiltaan, kiristetty pitseillä ja vaaleanpunaisilla nauharuusuilla koristettuun mustaan silkkihameeseen. Tirkistävät likinäköiset silmät puoleksi ummessa hän kuunteli molempia kinailioita, ikäänkuin olisi saanut kovin voimiaan ponnistaa käsittäöksensä mitä sanottiin, ja kun hän näki muitten nauravan, nauroi hän mukana, näyttäen perin pienet, valkoiset hampaansa sekä kauniit poskikuoppasensa; mutta selvästi saattoi huomata, ett'ei hän keskustelua seurannut. Hän söi vuoristolaisen hyvällä halulla.

Tohtori virkahti tynesti: — Te ette usko koulun kasvattavaa vaikutusta, minäpä en luota sodan kasvatusvoimaan. Sota on pelkkää inhottavaa teurastusta, jonka tottumuksesta ja valtiollisen hyödyn takia verhoamme runollisella loisteella. Jos meidät voitettaisiin, olisi se perikatomme; jos voittaisimme, joutuisimme ylpeyden hutikkaan, että hourailisimme neljänneksen vuosisataa. Olen varmastikin vakuutettu siitä, että koulu kasvattaa kansaa, kun kerran opettajat ja koulu-olot muuttuvat paremmiksi. Sen minä uskon yhtä varmasti, kuin tiedän viljellyn maan kantavan parempaa hedelmää kuin viljelemättömän, ja sitä parempaa, mitä enemmän sitä on muokattu. Tämä, herraseni, on kieltämätön totuus. Mielelöntähän olisi kieltää, että meidän, *saadaksemme parempia opettajia, ennen kaikkea on hankittava heille varmempi ja parempi taloudellinen asema*, niin että yhä useammat ja yhä kunnollisemmat pyrkivät kansakoulun palvelukseen, josta sitten voidaan vaatimuksiakin yhä korottaa sekä valikoida tarkemmin henkilöt. Ompa meillä Itaaliassa, sanottakoon mitä tahansa, kansakoulun alalla etevä miehiä, joille muissa maissa tuskin löytynee vertoja. Meillä on opettajia, jotka, vaikka eivät olekaan tavattoman sivistyneitä, osaavat opetuksessaan yhdistää tervettä järkeä mielikuvitukseen ja vakaisuutta iloisuuteen, menettämättä aikaa tahi kunnioitusta, ja tekevät sen ihmeteltävällä, vaistomaisella pedagogiallisella aistilla, kuin synnyttäisät kasvatustaiteilijat ainakin. Löytyy kansakoulu-opettajia, jotka varattomina, ilman kirjoja, suuriperheisinä ja pakotettuina toimeen tullakseen laskemaan tarkoin joka centesimon, koko maailma vastassaan, kuitenkin pitkittävät lukujaan ja edistyvät yhä ainoastaan sen nojalla, että palavasti, ilman itsekkäisyyttä tointansa rakastavat. Kaikki tarkastajat tuntevat senlaisia opettajia. Ottakaa hiukka selkoa asiasta, hyvä herra, niin löydätte huomaamatta jääneitä kansakoulu-opettajia, joiden elämänhistoria olisi kultakirjaimilla kirjoitettava kasvatus-opillisiin

aikakauskirjoihin.

Asian-ajaja kohautti olkapäitään ja puhkesi sanoihin: — Semmoiset ovat urhoja, mutta eivät ne kokonaisessa maassa paljoo merkitse; ne ovat kuin suuria arpajaisvoittoja, jotka eivät suinkaan tee kansaa rikkaammaksi. Sankarit ovat tähän aikaan niin harvinaisia, että jos joku sattumalla löytyy, hänelle kohta pystytetään muistopatsas.

— Oivat opettajat eivät ole niinkään harvinaisia — ryhtyi tohtori taas puheeseen, innokkaasti puolustaen sitä kansanluokkaa, jota sai rikkauksistaan kiittää, ja nyökäyttäen päättään Emiliolle, hän jatkoi: — En nyt tahdo puhua läsnäolevista — —

Kun nuori rouva näki toisten hieman hymyelevän, luuli hän tohtorin laskeneen leikkiä ja huudahti, ääneen nauraen: — Voi kuinka hupaista.

Useat vieraista pyysivät tohtoria kertomaan jotain käynnistään naapurilaakson kouluissa.

Hän rupesi oitis kertomaan eräästä omituisesta opettajasta, joka oli ottanut viran pienessä kyläkoulussa kahden tai kolmen sadan liren vuosipalkasta, sillä ehdolla että pääsisi koulun pöytäkirjaa pitämästä, koska se oli hänelle aivan mahdotonta. Aurinkoisina päivinä hän antoi oppilaitten istua kärryissä, ja koska hänellä oli pieni maatilkkku, oli hän omaksi hyödykseen keksinyt erityisen kasvatusteorian, jonka perusti Pestalozzin lauseeseen: "Sopivin askaroiminen, minkä voi kouluopetukseen yhdistää, on maanviljelys." — Täytyy — sanoi opettaja — palauttaa ihmiset yhteisen emonsa, maan puoleen; maata muokatessa varttuvat siveys, sydämmen rauha ja kaikki hyvät ajatukset; tämän kauniin tekosyn nojalla hän pani oppilaansa tekemään työtä peltotilkullaan. Totuttaakseen heitä taloudellisiin toimiin hän antoi heidän valmistaa ruokaa, hakata puita ja kiilloittaa saappaita.

Kaikki pöytävieraat nauroivat.

Tohtori kertoi kohta jälkeen toisenkin esimerkin, siten vahvistaakseen edellisen kertomuksensa todenperäisyyttä. Staccon pienessä kunnassa oli kolmenkymmenen vuotias kansakoulu-opettaja, haudankaivajan poika, verraton toimessaan, joka siivon tapansa, sydämmensä hyvyyden, viisautensa ja kunniallisen elämänsä kautta oli päässyt kylän rauhatuomariksi ja lopulta kohonnut niin korkealle arvossa ja vallassa kuin suinkin kyläopettaja saattaa nousta. Ei voi suin sanoa kuinka ahkera tuo nuorukainen oli ja kuinka paljon hyvää hän teki kunnassaan, hävittämällä ennakkoluuloja, sovittamalla vihollisia, herättämällä kodeissa innostusta lukemiseen sekä saattamalla tuhlaajapoikia oikealle tielle, ja tämän kaiken hän teki pysyen aina vaatimattomana, jonka ominaisuutensa kautta hän jo alusta alkaen oli saavuttanut kaikkien suosion. Tosiaankin voi yhtyä Lutherin lauseeseen: "Hyvää opettajaa ei voida rahoilla palkita."

Mitä ylemmäksi hän oli tullut vuoriseuduilla, sitä huonommissa oloissa olivat opettajat eläneet. Se oli ikäänkuin nousemista kurjuuden kukkuloille.

Muitten muassa oli hän tavannut vanhan opettajan, joka, kun ei voinut kylläksi lämmittää luokkahuonetta, piti tuntejansa tallissa. Vielä korkeammalla olevassa vuorikylässä hän oli tiellä kohdannut punaiseen hameeseen puetun, koppaa selässään kantavan nuoren opettajattaren. Vuoden pahimpana aikana tämä, alppisauva kädessään, olkisaappaat ja säärykset jalassa, asteli kylästä kylään tunteja antamaan. Kouluhuoneena hänellä oli kellari, jossa ei ollut kylliksi penkkejä, vaan moni lapsista istui kivillä. Kun lunta kasaantui oven ja ikkunain eteen, täytyi heidän kaikkien rynnätä ulos, ett'eivät tukehtuisi. Korkeimmassa laaksossa, asutun maailman ylimmillä rajoilla, vähän alempana ikuisen lumen seutuja, oli opettajana pappi. Hänellä oli pieni hökkelin tapainen kouluhuone ahtaalla paikalla kirkon ja kirkkotarhan välissä. Mies muistutti vahvasti vanhasta erakosta vihreässä takissaan ja rikkiöimissä saappaissaan. Hän eli perunoista ja murmeli-rotan lihasta sekä piti palveluksessaan vanhaa, rähjäistä, räpsyihin puettua piikaa, joka tavallisesti kääri riepuja opettajan jalkain ympäri, kun tämän oli mentävä tunnilleen. Se oli kansan-opetuksen kauhujen äärimmäinen kuva; ylempänä oli kaikki kuollutta.

Tämä surkea kuvaus mielessä noustiin pöydästä; mutta huvilan edustalla kasvava puutarha oli niin kaunis ja sen alla vierivä virta sekä metsä ja vuoret loitompana tarjosivat niin ihanan näköalan, että iloiset haastelot piankin taas alkoivat sujua.

Emäntä pyysi Emiliota pikimältään huvihuoneeseen. Täällä tapasivat päivällisissä olleen vieraan rouvan, joka Emilion tullessa lähetti lapsensa ulkopuolelle leikittelemään. Rouva Samis'illa oli ystävänsä, rouva Ribbanin puolesta jotain Emiliolta pyydyttävää.

— Tilaisuus ei ole oikein sovelias — hän sanoi —, mutta herra Ratti antaa kyllä anteeksi.

Kysymys oli yksityistunneista. Rouva Ribbani toivoi, että Emilio nyt loma-aikana opettaisi hänen poikaansa, joka oli saanut ehdot Turinin kansakoulun kolmannesta luokasta neljännelle.

Emilio ei ollut oikein suostuvainen, syyttäen sitä, että sindaco oli käskenyt hänen Elo- ja Syyskuuden kuluessa kertaamaan niiden kanssa, jotka olivat jääneet hänen omalle luokalleen.

Vaan nuori rouva oli itsepäinen ja pyysi häntä toki tekemään hänen Oskarilleen tämän suuren palveluksen. Olihan kysymys ainoastaan vähäpätöisestä seikasta: kolmesta tunnista viikossa. Poika oli saanut repposet ainoastaan laskennossa.

— Sitäpaitsi — hän lisäsi — on poikani hyvin harras oppimaan; hän on hiljainen ja hyväpäinen, eikä tule teille suurtakaan vaivaa hänestä.

— Kas niin — sanoi rouva Samis ystävällisesti Emiliolle — te voitte kyllä tehdä sen palveluksen rouva Ribbanille.

— Saattaisihan minä — alkoi taas vieras rouva — pyytää rouva Falbriziota, joka viime kesänä opetti tyttöäni, mutta ymmärrättehän, ett'ei pojalle ole opettajattaessa kyllä. — Hän lisäsi äkkiä: — Mitä maksoon tulee, emme suinkaan katso sen määrää.

Opettaja loukkaantui; rouva Samiskin teki harmia ilmaisevan liikkeen.

— En minäkään sitä katso — vastasi nuorukainen hiukan terävällä äänellä. Hän ei kumminkaan pannut rouva Ribbanin sanoja pahakseen, sillä ne lausuttiin aivan ajattelemattomasti. Sitä paitsi näytti rouva yhtä hyvänluontoiselta kuin ajattelemattomalta.

— Kolmannesta luokasta neljänteen sanoitte? — kysyi Emilio.

— Sanoinko niin? vastasi hän. — Taisin erehtyä. Se tuli varmaankin toisesta kolmanteen — — — niin juuri, toisesta kolmanteen. Te voitte määrätä hetken, joka itsellenne parhaiten sopii, esimerkiksi kolmesta neljään j.pp. Meidän huvilamme on pari sataa askelta ylempänä raatihuonetta; se, näette, jossa on lipulla koristettu huvihuone. Meillä on hauska huone istuaksenne. — Kääntyen rouva Samisiin hän lisäsi: — Se on se sininen, jossa kamarineitsyt makasi viime vuonna. Muistatteko, eräänä päivänä te menitte sinne hamettanne laittelemaan?

Tuokin erityisseikka kamarineitsyestä tuntui Emiliosta vastenmieliseltä, mutta rouva näytti semmoiselta luonnonlapselta, ett'ei hän sen enempää ajatellut sanain sopimattomuutta.

— Niinkuin mainitsin — pitkitti rouva Ribbani vilkkaasti ja lähentelihen Emiliota likinäköisten tavallisella tuttavallisuudella — ei ole puhe muusta kuin ainekirjoituksen harjoittamisesta; toisissa aineissa hän on hyväksytty. Voisittehan vähän pitää silmällä käsialaakin, sillä totta puhuen, hän kirjoittaa oikeita harakanvarpaita. Mutta, saattehan itse nähdä — lisäsi hän nauraen.

Opettaja kysyi pojan ikää. Rouva Ribbani katseli kattoon, laski kiireesti sormillaan ja vastasi: — Kahdeksan vuotta — — — ei, kahdeksan ja puoli. Eihän se ole ikä eikä mikään. Jos tietäisitte kuinka vilkas hän on! Pieni irti päässyt paholainen. Pyydän sydämmellisesti että varustautte kärsivälliseksi, herra opettaja. Valitettavasti hän on hemmoiteltu lapsi, joka varmaan saattaa teidät epätoivoon. Sopiiko teidän alkaa huomenna?

Huomispäivän tunti määrättiin, jonka jälkeen kaikki kolme palasivat muuhun seuraan. Rouva Ribbani näytti varsin tyytyväiseltä; rouva Samis taas pidättäen nauruansa vilkaisi Emilioon.

Yksityistunnit.

Seuraavana päivänä meni Emilio lukemaan rouva Ribbanin pojan kanssa.

Huvilan edustalla kasvavassa puutarhassa oli pieniä kukkasaita sekä kahvin juontia varten kuusikulmainen huvimaja, jonka katto kohosi keilanmuotoiseksi ja jonka neljä akkunaa olivat varustetut vihreillä säleuutimilla.

Avatessaan puutarhan portin Emilio äkkäsi rouva Falbrizion, joka seisoi huvimajan kohdalla tuttavallisesti puhellen kamarineitsyen kanssa; vaan koska tämä loukkasi Emiliota heidän yhteisen virka-arvonsa puolesta, ei hän ollut näkevinäänkään rouvaa astuessaan puutarhan poikki. Palvelia avasi hänelle oven salin viereiseen siniseen huoneeseen. Se oli rikas, huolimattomasti hoidettu koti, täynnänsä kauniita, pölyisiä huonekaluja; viuhkoja, muotilehtiä ja leikkikaluja oli heitelty sinne tänne tuoleille ja sohville.

Pian ilmaantui rouva Ribbani poikineen. Ruvettiinpa haeskentelemaan mustepulloa ja lopulta huudettiin palveliaa tuomaan omaansa. Rouva, joka luuli velvollisuudekseen kuunnella tuntia, istautui pöydän ääreen, vastapäätä opettajaa, ja näytti perin tarkkaavaiselta.

Kymmenessä minuutissa Emilio oppi tuntemaan oppilaansa. Se oli hyvin vähän kehittynyt, kuunteli

opettajaa pitäen käsiään ristissä vuoroon toisen vuoroon toisen polven ympärillä ja vastasi kysymykseen: — Oletkos ymmärtänyt? — aina: Olen minä! — vaikka kuitenkin oli ymmärtänyt aivan nurinnarin. Mutta pahinta kaikesta oli, että hän yksipäisesti pysyi virheissään, viisasteli ja koetti epärehellisen asian-ajajan julkeudella toisiksi kääntää opettajan sanoja. Pari kolme kertaa äiti läksi ulos muutamiksi minuuteiksi. Kerran Emilio oven takaa kuuli naurua ja ikäänkuin kahden painimista, joista toisen äänestä tunsu palveliaksi. Luultavasti tämä kutitti kamarineitsyttä. Sitte kuului pianonsoittoa salista. Rouva palasi taas sisään ja kysyi häiritsikö soittaminen sekä kertoi pikku tytöllä par'aikaa olevan soittotunnin. Emilio vastasi: ei, semmoisella äänellä, että rouvan olisi pitänyt ymmärtää hänen tarkoittavan toista, mutta sitä rouva ei käsittänyt. Emilio toivoi seuraavalla tunnilla saavansa jäädä rauhaan pojan kanssa. Mutta tälläkin kertaa rouva istui huoneessa, leikellen auki erästä itaalialaista romaania, johon silloin tällöin kurkisteli. Loppupuolella tuntia hän alkoi kuunnella avosuin, ikäänkuin olisi tahtonut niellä opettajan sanat, väliin heilauttaen päätään heittääkseen ylös matalalle otsalle valuneen mustan hiussuortuvan. Nuorukainen katseli häntä salavihkaa. Rouva oli pystynäinen ja ylen täyteläinen, mutta kaunis, eikä näyttänyt vähääkään kiekailevalta. Hänen läsnäolonsa häiritsi kumminkin Emiliota, samoin kuin heleänvärinen pilkku kirjassa, sivun laidassa, häiritsee lukijata.

Kolmannella kerralla Emilion täytyi rouva Ribbanin juttujen takia aloittaa tuntinsa neljännestä liian myöhään. Rouva kertoi, että oli ollut kovin ikävää Sestrin kylpylaitoksessa; että hänen miehensä oli määrä tulla Syyskuun ensi päivinä hakemaan häntä ja he matkustaisivat Roomaan; ja että hän aikoi viettää syksynsä vuorelle rakennetussa huvilassaan, jonne hän aina lähti viininkorjuun ajaksi. Äkkiä hän kysäisi, oliko poika paljonkin edistynyt kahdella ensimmäisellä tunnilla.

Tälläkin kertaa rouva istui sisällä ja kuunteli tarkasti opettajaa, tirkistäen suoraan seinään ja silloin tällöin nyökäyttäen hyväksyväisesti päätään. Kun Emilio selitti erästä liikuttavaa kertomusta, kääntyi hän uteliaana kuuntelemaan muutamia äänenväreitä, ikäänkuin olisivat olleet kätketyn soittokoneen sointuja. Hän tarkistui sanaan *ihmeellinen* ja toisteli sitä hiljaa itsekseen, niinkuin olisi miettinyt sen merkitystä. Kun opettaja, saatuansa oikean vastauksen, sanoi "hyvin!" heittäytyi äiti poikansa kaulaan ja suuteli häntä rajusti, ikäänkuin poika olisi päästänyt oikeita neron leimauksia.

Seuraavilla tunneilla Emiliota häiritsi toinen seikka: Rouva Ribbanin luo tuli naisia vieraisin ja ne puhuivat ja nauroivat ääneen salissa, samalla kun vierashuoneessa opetettiin.

Eräänä päivänä hän viereisestä huoneesta kuuli miehen ääntä, joka hiljaa puhui rouvan kanssa, ja sitte taas kuului ikäänkuin käsi olisi laskettu käden päälle. Se herätti Emiliossa epäluuloja.

Seuraavana päivänä oli Emilio tuskin tuntinsa aloittanut, ennenkuin palvelia tuli sisään kantaen tarjottimella persikoita ja muita makeisia, ja kohta sen jälkeen ilmaantui rouva pyytäen, että opettaja olisi hyvä ja antaisi "pikun" syödä opettajan puhuessa, sillä heidän piti kello neljä, ihan lyönnilleen, lähteä huviretkelle. Opettaja suuttui ja oli ääneti, kunnes poika oli herkut ahmaissut; mutta rouva ei laisinkaan huomannut tuota mieliharmin osoitusta. Tämä kaunis, lihava nainen lapsellisine kasvoineen oli Emiliosta kovin typerä ja ajattelematon, mutta samalla niin teeskentelemätön, että hän lopulta antoi hänelle ajattelemattomuuden anteeksi. Hän ei kuitenkaan voinut välistä olla ajattelematta onnettaren mielivaltaisuutta, verratessaan tätä laiskaa, mitätöntä rouvaa, joka virui ylellisyydessä, nuoreen naapuriinsa, kelpo tyttöön, joka vietti hyödyllistä, jaloa ja toimeliasta elämää, mutta jolla tuskin oli kylläksi nälkäänsä tyydykkeeksi.

Eräänä päivänä oli Emilio vähällä ikipäiviksi jättää koko huvilan hyvästiäkään sanomatta. Hän oli juuri päättänyt tunnin ja poika oli jo mennyt ulos. Salissa oli vieraita, joille parast'aikaa tarjottiin viiniä. Rouva Ribbani tuli äkkiä sisään, pyysi opettajaa vielä viipymään hetkisen ja katosi samassa. Kohta sen jälkeen kantoi palvelia Emilille lasillisen viiniä. Tämä lasillinen, joka lähetettiin hänelle kuin jollekin kuskille ikään, ilman että häntä pyydettiin sisään toisten luo tai ilman että rouva hetkeksikään jäi hänelle seuraa pitämään, loukkasi häntä kovin. Hän ei kajonnut lasiin, vaan meni tiehensä lujasti päättäen vasta jäykällä käytöksellään saada rouva Ribbanin ymmärtämään että hän oli käyttäytynyt perin sopimattomasti.

Kun Emilio seuraavalla kerralla tuli, loukkasi rouva häntä vieläkin pahemmin. Hän riensi Emiliota vastaan hymysuin, ikäänkuin olisi ollut hauskoja uutisia sanottavana, ja kysyi matalalla äänellä, tahtoiko Emilio tehdä tuttavuutta erään salissa olevan herran kanssa. Se oli ylhäinen henkilö, opetus-asian toimikunnan osastopäällikkö, yksi niitä viran-omaisia, joita on edullista tuntea, koska heillä on suuri vaikutusvalta. Semmoisen miehen puoltosana olisi opettajan tulevaisuudelle suuriarvoinen; jos ei muuta, hän voisi hankkia opettajalle palkankoroitusta, jota hän oli monelle muullekin rouvan tutulle hankkinut.

— Älkää ujostelko yhtään, vaan tulkaa sisään — lisäsi hän. Se on kohtelias mies, joka osaa seurustella kaikenlaisten ihmisten kanssa.

Opettaja kielsi jyrkästi, eikä sanonut tarvitsevansa puoltolauseita. Katsahtaessaan vieraan

käyntikorttia, jonka rouva oli hänelle jättänyt, ei hän voinut pidättää nauruaan. Siinä seiso: herra se ja se *Yleisten töitten* toimiston osastopäällikkö.

Opettajan kieltävä vastaus pahoitti hieman rouvaa ja hän meni ulos. Mutta vähää ennen tunnin loppua hän taas palasi sisään ja istautui tavalliselle paikalleen. Sepäs omituinen olento! Väliin näkyi mieltymyksellä katselevan Emiliota; mutta kun opettaja silloin katsoi häneen, niin hän hätkähti ja käänsi silmänsä toisaanne, niinkuin olisi asiata tarkemmin miettinyt ja ajatellut: — Mitäs tyhjää? Kansakoulu-opettaja — — —

Emilio olisi kutakuinkin pitkittänyt tuntejansa, ellei rouva Ribbani yhä uudelleen olisi häntä loukannut, väliinpä kovin syvästikkin. Eräällä kerralla rouva tuulispäänä ryntäsi sisään keskellä tuntia, löi kätensä yhteen ja huuteli: Riennä, Oskari, riennä! Setä on saapunut! Tänään ei ole tuntia! — Kun rouva näki opettajan tyytymättömän muodon, hän kohta ystävällisesti lisäsi: — Oi, älkää olko pahoillanne; me otamme tämänkin tunnin laskuun. — Sen sanottuaan, hän kiiruhti pois pojan kansaa, niin ett'ei Emilio ehtinyt häntä löylyttää.

Kaksi päivää myöhemmin Emilio palasi huvilaan, varmasti päättäen antaa rouvalle läksytyksen, joka ei mielestä menisi, niinpä oikein puhua suunsa puhtaaksi. Mutta rouva estikin häntä odottamattomalla tavalla; hän astui niin julkean lähelle opettajaa, että tämä tunsikin hänen kuuman hengityksen leuassaan ja se Emilion suuttumuksen hillitsi.

— Tänään — kertoi rouva äänellä kuin olisi aikonut Emilille jotain erityistä uskoa — kunnioitamme setää pitämällä isot päivälliset. Mieheni tulee tänne varta vasten päiväksi Turinista. Minä olisin teitäkin pyytänyt — —

— Minulle se olisi todellakin hauskaa, ymmärrättehän sen — — — ja miehelleni myös — — — Mutta niin ei ole muitten laita — — — Setä on kunnan mies — — — hieman sukuylopeä vain. Toiste teidän tulee olla meillä päivällisellä, kun olemme omin joukoin ja silloin minä pyydän rouva Falbrizion myös.

Tämä solvaus tuli niin äkkiarvaamatta ja tehtiin niin viattomalla muodolla, ett'ei nuorukainen oitis löytänyt sanoja vastatakseen. Kun rouva oli mennyt, ajatteli Emilio tarkemmin hänen puhettaan ja tunsikin olevansa aivan raivoissaan.

— Sinnekö asti — hän mutisi itsekseen — olen laskenut tuon tyhmän hanhen! Hän pitää minua renkinään! Puuttuu vain, että hän panee minut poikansa saappaita harjaamaan! Tuo ei voi tulla pelkästä tietämättömyydestä. Pohjana lienee ylenkatse ja salainen halu loukata minua. Setä muka on aristokraatti. Oh, te pyhäpukuiset kollot, opetanpa teille ihmistapoja, niin että sen kauan muistatte!

Pari päivää sen jälkeen Emilio palasi huvilaan sanoakseen rouvalle, sedälle, jopa kaikille ihmisille, ett'ei häntä enää haluttanut olla pojan opettajana. Aikoipa ilmaista syynkin, oikein puhua suunsa puhtaaksi, eikä vähääkään peittää loukattua ylpeyttään. Vaan puutarhan portilla hän tapasi kamarineitsyen, joka siinä seiso häntä odottamassa ja ilmoitti omituisesti hymähdellen päivällisen lykätyn paria tuntia myöhemmäksi, ja että "herrasväki" vielä istui pöydässä; parasta siis palata vasta tunnin kuluttua.

Opettaja kävi tulipunaiseksi ja terävä vastaus pyöri hänen kielellään; mutta kun häpesi näyttää narkästystään palvelustytölle, hillitsi hän vihansa, käänsi selän tytölle ja meni vastaamatta tiehensä, eikä aikonut sen koommin jalallaan astua sen talon kynnyksen yli. Vanha viha, mikä hänessä nöyryytettyä opettajana kyti rahaylimyksiin, heräsi jälleen eloon ja entiset, yhteiskunnallisia kostonhankkeita tarkoittavat aatokset leimahtivat tulenliekkien tavoin hänen sielussaan. Hän kiihotti näitä liekkejä ja ahmi mielessään tulevaisuuden kuvaa, jonka mielikuviutus loi hänen eteensä: kiljuva roistojoukko ryntää tuohon puutarhaan ja tuohon taloon, kukistaa, polkee ja hävittää kaikki sekä ajaa potkuilla ja kepin lyönneillä huoneesta huoneeseen tuota ylimysmielistä setää, työmiehiään köyhdyttävää aviomiestä ja tuota äitelää, juveli-koristeista rouvaa, joka lihoo ja laiskottelee vääryydellä anastamassaan asemassa, ja jonka jok'ikisestä huokosesta löyhkää ylönkatsetta köyhyyteen, joka kuitenkin olisi hänelle juuri omiansa.

Tässä mielentilassa Emilio palasi kotiin ja purki sydämensä neiti Gallille, joka, ihme kyllä, näytti tyytyväiseltä ja lämpimin sanoin lausui hyväksyvänsä Emilion päätöksen katkaista pitemmittä puheita kaiken yhteyden tuon herrasväen kanssa. Tämä ei kumminkaan ollut Emilille kylläksi; hän tahtoi, että rouva Ribbani saisi tietää syynkin välin rikkoumiseen ja meni sentähden rouva Falbriziolle kertomaan kaikesta, varmana siitä, että hänen puheensa sanasta sanaan saapuisi asian-omaisten korviin.

— Menkää ja kertokaa sanani hänelle — puhui Emilio rouva Falbriziolle — te, joka olette perheen tuttuja. Sanokaa hänelle myöskin, että heidän hiiteen pojan mammoineen juuri edellä kerrotuista syistä, jotka minulle selvään näyttävät, ett'ei rouva Ribbanin ymmärrys riitä käsittämään erotusta opettajan ja tallirengin välillä.

Rouva Falbrizio oli aivan samaa mieltä ja lisäsi, happamasti hymyillen, että rouva Ribbania oli tosiaankin sääli, koska hän kuului perheeseen, joka — — — Hänen äidillään oli ollut sekatavarankauppa pienessä kojussa piazza del Municipion varrella Turinissa. Rouva itse oli metrimittaa pidellyt aina neljäntoista ikäiseksi. Herra Ribbani oli rakastunut rouvaansa, tämän vielä kojussa seisoessa. Kuitenkin täytyi sanoa, että hän ei ole ainoastaan kaunis vaan hyväsydämminkin nainen, ja että hän, vaikka ihmiset paljon hänestä puhuvat, oli kaikin puolin kunniallinen nainen.

Pari päivää myöhemmin toi rouva Ribbanin palvelia Emiliolle terveisiä emännältään, joka kysyi, miksi ei opettajaa enää heillä näkynyt ja milloin hän taas tahtoi tulla poikaa opettamaan. Rouva Falbrizio ei ollut siis vielä mitään kertonut.

Opettaja vastasi aikovansa kirjoittaa rouvalle. Seuraavana päivänä hän kirjoittikin lyhyen ja äreän kirjeen, jossa, syitä mainitsematta, pyysi päästä yksityistunneista. Rouva, joka ei koskaan kirjoitellut, lähetti uudelleen palveliansa kohteliain sanoin pyytämään selvitystä opettajan omituiseen vastaukseen. Emilio ei vastannut mitään.

Kolmannen kerran palvelia ilmaantui opettajan luo, kourassaan kirje, joka luultavasti sisälsi rahoja. Hän uudisti entisen pyyntönsä, että opettaja joko palaisi huvilaan tahi antaisi selityksiä. Emiliopa ei ottanut kirjettä vastaan, eikä myöskään antanut selityksiä.

Viikko oli kulunut, eikä rouva Falbrizio ollut avannut suutaan Emilion asiasta, sillä häntä huvitti pitää näin arkaluontoisen asian langat jonkun aikaa käsissään.

Vielä kerran ilmestyi palvelia Emilion luo nöyrän näköisenä — arvatenkin kajastusta emännän mielentilasta —, hartaasti pyytäen Emiliota edes hetkeksi tulemaan rouvan luo, joka oli kovin pahoillansa ja jolla oli jotain erittäin tärkeitä puhuttavaa. Rouva Falbrizio oli siis vihdoinkin juorunnut. Emilio lähti huvilaan.

Rouva Ribbani oli todellakin kovin pahoillaan, sillä hän ei ollut Emiliota loukannut ylpeydestä, vaan siksi, kun hän ei lainkaan ymmärtänyt mikä asema opettajalla on palvelusta tekeväin pitkällä arvoasteikolla. Tietämättömyydestä hän sekotti kaikki semmoiset henkilöt, niin että ne hänen silmissään olivat yhtenä ainoana ihmisluokkana, niinkuin ei villikään tiedä erotusta kastrullin ja lämpömittarin välillä. Mutta saatuansa rouva Falbriziolta kuulla, mitä oli rikkonut — vaikka opettajatar, rouvalle mieliksi, oli nauranut koko asialle, eikä rouva itse oikein käsittänyt tehneensä sopimattomasti — oli hän häpeissään ja pahoillaan, hyväluontoinen kun oli, ja päätti, maksoi mitä maksoi, sovittaa rikoksensa.

Emiliosta tuntui vastenmieliseltä lähteä huvilaan, ajatellessaan, että piti astua palveliain ohitse, jotka luultavasti tiesivät kaiken ja nyt nauraisivat hänelle, kun hän palaisi niinkuin armoihin otettu palvelia. Mutta kun hän, kurkistaessaan puutarhan aidan lomitse, ei ketään huomannut, rohkaisi hän mielensä. Palveliat olivat iltaruualla ja lapset peuhasivat ylikerrassa.

Tuskin oli Emilio puutarhaan tullut, ennenkuin näki rouva Ribbanin huvihuoneesta rientävän vastaansa, käsi ojolla, punastuen ja tuskallisesti häntä tirkistellen.

— Oi, herra opettaja! — sanoi hän — minä olen ollut kovin pahoillani, kauhean, kauhean pahoillani, uskokaa minua!

Rouva ei löytänyt sanoja anteeksi pyytääkseen ja turhaa semmoinen olisi ollutkin. Hän ei olisi kumminkaan voinut siitä asiasta puhua, loukkaamatta uudelleen Emiliota.

Hän pyysi Emiliota huvimajaan, istumaan penkille vastapäätä akkunaa, jonka säleuudinten kautta iltarusko heloitti. Rouva rupesi latelemaan katkonaisia lauseita, jotka väliin eivät sisältäneet mitään, väliin taas liiankin paljo. Samoja lauseita hän toisteli kymmeneen kertaan.

— Oikein pahoillani, uskokaa minua. Jospa aavistaisitte — — — Kuinka saatoitte luulla minun tarkoituksella — — — sivistynyttä, hyvin kasvatettua nuorukaista kuin te olette — — — En tosiaan tiedä, missä järkeni lie ollut — — — Te ymmärsitte minut väärin — — — Lyhyesti, antakaa minulle anteeksi. Sanokaa minua ennen hassuksi — — — Te ette saa luulla mun tahallani — — — Vaikka millä ehdolla tahansa tulee teidän antaa anteeksi ja vakuuttaa, että pidätte kaiken erhetyksenä ja että aina, alituisesti olette meidän ystävämme. Lupaattehan sen?

Voidaksensa oikein nähdä opettajan silmistä, oliko tämä vielä vihoissaan, rouva tuli niin lähelle, että hänen viime sanansa tunkivat ennen Emilion suuhun kuin korviin, ja tuo sekainen akasian, nuoren naisen ja äsken pestyn liinavaatteen hajahdus pani hänet vapisemaan kiireestä kantapäähän.

— Vakuutan teille — sai opettaja sanoneeksi ja väisti päätänsä minkä voi taakse päin, tietämättä minne kätensä pistäisi. — Minun puolestani on kaikki unhoitettu; olen pahoillani, että olen tuottanut

teille mielipahaa.

Hän vaikeni ja tuijotti erästä kirjavata rouvan mustalle hameelle kiinnitettyä nauharuusua, vihoissaan siitä että hän, joka oli ollut niin julmistuneena, noin lapsekkaasti ja helposti antautui. Rouva Ribbani teki vilkkaan, iloa ilmaisevan liikkeen.

— Te vieritätte kiven sydämmeltäni! — huudahti hän. — Se oikein minua ilahuttaa! Palaattehan taas poikaa opettamaan? Me viivymme vielä muutamia päiviä täällä. Oskarinikin on kovin pahoillansa teidän poisjäännistänne. Palaattehan! Luvatkaa minulle?

Emilio oli edeltäkäs in odottanut tätä kysymystä ja päättänyt vastata kieltävästi. Mutta tuntiessaan rouvan lämpöisen hengityksen kasvoillaan ja pehmoisen silkkihameen vasenta kättänsä hivelevän, sanoi hän: — En todellakaan tiedä — — — Saammehan nähdä — — — Kyllä minä tulen.

Nuori nainen löi kätensä yhteen. Sitten kysäisi äkkiä katsellen Emiliota tarkasti silmiin: — Silloin kai saan antaakkin teille sen, jota ette suostuneet ottamaan?

Taaskin rahat! Voi, tuota kaunista, tyhmää olentoa! Mutta tällä kertaa ei Emilio voinut olla nauramatta, ja rouva nauroi myöskin käsittämättä miksi, sekä nojautui niin lähelle opettajaa, että tämä saattoi nähdä plombeeratun syömähampaan toisen suussa. Huone pyöri ympäri Emilion silmissä, ja hämärässä hän painoi suunsa rouvan pehmoisiin huuliin. Huumauksissaan hän tosin kuuli huudettavan: — Opettaja! — mutta se huuto ilmaisi hämmästyä eikä suuttumusta ja tuli muuten liian myöhään.

Tuommoista voi siis tapahtua "opin pariollekin"? Tämä oli hänen ensimmäinen ajatuksensa. Heidän keskinäinen välinsä oli hänestä, vasta- alkajasta, tämän tapahtuman jälkeen niin omituinen, että hän, heidän astuessaan ulos huvimajasta, uteliaana vilkaisi rouvaan, ikäänkuin olisi odottanut näkevänsä hänen aivan toiseksi muuttuneena. Mutta hän erehtyi: rouva oli aivan entisensä muotoinen, paitsi että oli vilkkaampi kuin ennen, ikäänkuin olisi juossut kertaalleen puutarhan ympäri. Rouva kurkisti puoleksi ummistunein silmin ympärilleen, nähdäkseen, oliko kukaan lähitienoilla. Voi kuinka harmillista! Tuolla aidan vieressä seisoi rouva Falbrizio, joka, uteliaana nähdäksensä miten asia päättyisi, oli muka tullut nuppineularasiata kamarineitsyelle tuomaan. Rouva Ribbani astui rohkeasti häntä kohden ja Emilio koki olla huolettoman näköisenä. Vaan hän näki opettajattaren tuijottavan suoraan hänen kaulaansa, ja kun kädellensä koetteli, tunsu hän mustan silkkisen kaulaliinansa solmusta auenneen. Voi kirottua!

— Herra Ratti — sanoi Falbrizion rouva ilkeästi hymyillen — tiedättekö Azzornon sindacon kuolleen tapaturmaisesti. Puunkauppias toi ne tiedot noin tuntia sitten.

Mitä Emilio välitti Azzornon sindacosta ja hänelle sattuneesta tapaturmasta! Koko illan hän näki edessään tuon launneen mustan kaulaliinansa jonkinmoisena suruharsona peittävän kaikki entiset ruusunkarvaiset muistot, ja oli lukevinansa siitä uhkauksia, joita ei kumminkaan kyennyt selittämään ja jotka juuri siitä syystä tekivät hänet kahta levottomammaksi.

Vasta seuraavana päivänä muistui huvimajan tapaus hänen mieleensä ilman tuota mustaa kaulaliinaa, iloisampana ja hauskempana kuin edellisenä iltana, ja ajoi hänet taas huvilaan. Uteliaana, malttamattomana, sykkivin sydämmin kuin varas, joka menee piilopaikkaansa kurkistamaan onko varastettu aarteensa vielä paikoillaan, läksi Emilio astumaan rouva Ribbanin luokse.

Puutarhan portilla hän epäillen pysähtyi, ja kun huomasi puutarhurin, kysyi hän tältä: — Onko rouva kotona?

Vastaus sattui häneen kuin miekan isku. Rouva oli saanut mieheltänsä sähkösanoman ja matkustanut lapsineen, palvelioineen päivällisen tienoissa Turiniin, eikä aikonut palata ennenkuin ensi vuonna.

Kuka olisi saattanut kaksi päivää aikaisemmin sanoa semmoisen tiedon tuottavan hänelle surua ja mielipahaa, ikäänkuin hänet olisi pettänyt ihminen, jota hän kauan oli rakastanut.

Yksinään, allapäin, tuntien ruumiin ja sielun tuskaa ajatellessaan tuota tapausta, joka hetkistä ennen oli hänen mieltänsä hurmannut, Emilio asteli kotiin päin. Häntä masensi semmoinen yksinäisyyden ja tyhyyden kammo, että hän heti kotiin päästyään meni palkongille ja seisoi siinä odotellen naapuriansa, sielussa tuska ja katumus sekä kalvava halu hakea hänen seurastaan lohdutusta ja asettaa ystävänsä itsensä ja tuon mielikuvan väliin, ikäänkuin kaihtaakseen sitä ajatuksiltaan ja tyyntyyttäkseen suloisella, puhtaalla tunteella kuohuksissa olevaa sydäntään.

Kun neiti Galli tuli näkyviin, tervehti Emilio häntä kovin ystävällisesti, hymyellen ja melkein rukoilevasti katsoen sekä ojensi kätensä. Opettajatarpa ei tarttunutkaan ojennettuun käteen, katseli häntä vain kylmästi. Äkkiä heräsi Emilion sielussa epäluulo: kaulaliina, rouva Falbrizio — — — Oi, sitä ei ollut epäilemistäkään; rouva Falbrizio oli kertonut. Mitä hän sanoisi neiti Gallille? Kuinka hän tästä

pulasta suoriuisi? Hänen tätä miettiessään sanoi opettajatar hitaasti, katsellen häntä: — Tätä nykyähän annatte tunteen huvimajassa? — Ja ennenkuin Emilio ehti vastata, pudisti hän surumielisesti päätään ja meni sisään hyvästiä sanomatta.

Labaccio, toveri seminaari-ajoilta.

Emilio oli niin saanut kaksikin haavaa sydämmeensä. Kuitenkin lohdutti häntä ajatus, että syynä ystävättären närkästykseen ei voinut olla muu kuin mustasukkaisuus, siis elpyvä rakkaus. Tässä toivossa hän odotteli rakkauden ilmautumista, niin pian kuin mustasukkaisuus olisi hävinnyt. Mutta hän odotti turhaan. Muutamain päivän päästä rupesi opettajatar taas puhumaan hänen kanssaan, vaikka hyvin harvoin ja vastenmielisesti sekä semmoisen äänellä, joka oli ystävydessään pettynyt ja siitä syystä käynyt epäluuloiseksi. Kaikki Emilion ponnistukset entisten, tuttavallisten haasteloiden palauttamiseksi olivat aivan turhat ja jonkun ajan kuluttua hän alakuloina niistä tykkönään luopui. Hän tunsikin opettajattaren järkähtämättömän luonteen ja oli vakuutettu auttamattomasti vajonneensa hänen silmissään ja ett'ei enää ollut mitään toivon sijaa. Uudelleen hän tunsikin itsensä tässä talossa yksinäiseksi kuin kuolleeksi, hän heittäi kirjansa nurkkaan ja antautui saman raskasmielisyyden valtaan, jota ennen oli ravintolassa haihduttanut. Sinneppä hän kyllä nytkin olisi osannut, ellei häntä olisi pidättänyt asian-ajajan ja tämän rouvan osoittama ystävällisyys; hän kävi edelleenkin heittä tervehtimässä, vaikka tosin ei niin usein kuin ennen. Kaikeksi onneksi sattui pieni tapahtuma, joka muutamiksi päiviksi haihdutti hänen synkeän mielialansa ja antoi ajatuksille toista suuntaa.

Eräänä aamuna, kun hän juuri istautui pöytään laihaa aamiaistaan syömään, tuli koulun vanha siivooja sisään jättäen käyntikortin, josta hän luki: — *Giovanni Labaccio, kansakoulu-opettaja, jäsen Palermon Ansiollisten seurassa, saanut kunnia-palkinnon Itaalian-opettajien keskinäiseltä apuyhdistykseltä.* Ystävät eivät olleet toisiaan tavanneet viiteen vuoteen! Kun Emilio töytäsi pöydästä mennäksensä porstuaan toveria vastaan, seisoi tämä jo ovelta.

Emilio halaili ja suuteli häntä. Toveri otti tyynenä vastaan nämät ystävyden osoitukset ilman että juonteensa vähääkään muuttuivat ja kysyi rauhallisesti niinkuin olisivat toisensa edellisenä päivänä tavanneet: — Kuinkas voit, Ratti?

— Olethan aivan entisesi näköinen! — huudahti Emilio nauraen, tarttui toverin käteen ja vei hänet keskelle huonetta. Entisen koulutoverin ilmestyminen karkoitti kaikki surulliset ajatukset hänen mielestään, ja hän tunsikin itsensä viittä vuotta nuoremmaksi.

Labaccio ei todellakaan ollut paljoa muuttunut. Hän oli käynyt hieman lihavammaksi ja kankeammaksi liikkeissään, mutta hänen kasvonsa olivat yhä parrattomat ja iloisat niinkuin ennen. Hän oli perin huolellisesti ja siististi puettuna, ja korkea, ahdas kaulus kuristi kaulaa niin, että hänen oli pakko pitää päätänsä aina pystyssä.

Kuten Emilio heti Labaccion nähtyänsä aavisti, oli tämä tullut näille maille sukulaisensa, Azzornon sindacon kuoleman johdosta, ja poikennut, sitten kun asiat oli saatu järjestetyiksi, Altaranaan vanha ystäväänsä tervehtimään. Emilio lausui surunsa tapahtuneesta kuolemasta; mutta kun toinen keskeytti häntä liikkeellä, joka ilmaisi kohtaloonsa tyytymystä, ei Emilio pitänyt tarpeellisena puhua siitä asiasta sen enempää. Toisen estelemisistä huolimatta hän laittoi siivoojan hakemaan puodista yhtä ja toista syötävää; sillä hän tahtoi välttämättömästi tarjota aamiaista ystävälleen.

— Rakas Rattini — sanoi äsken tullut, kohotti hitaasti käsivartensa, niinkuin olisivat olleet kaksi saman koneiston liikkeelle panemaa vipua, ja laski ne Emilion olkapäille — minua ilahuttaa nähdä sinut hyvissä voimissa.

Sitten hän järjesteli kaulaliinansa solmua, tarkasti tuolin istuinlautaa, kohotti hieman housujaan, nosti takinliepeet ja istautui.

Alussa haastelo muistutti pienen heleästi helähtelevän sähkökellon ja tavallisen tunti-lyöjän seinäkellon yhteissoitosta. Labaccio vastaeli noin joka kymmenenteen kysymykseen, jota vastoin hänen kysymyksiinsä tuli vastauksia satamalla. Emilion kerrottua elämänsä vaiheet, pudisteli toinen arvelleen päätänsä. Emilio mainitsi myös saaneensa tietoja hänestä heidän yhteiseltä tuttavaltaan, entiseltä korpraalilta.

— Carlo Lericalla — sanoi toveri — lienee äsken ollut ikäviä rettelöitä Badolinossa. Muistaakseni luin jotain semmoista *Kasvatus-opillisessa kirjallisuudessa*, joka on varsin oivallinen aikakauslehti. Mutta en muista asian yksityiskohtia. Oh, sinä hankit aivan liikkoja herkkuja — hän lisäsi, katsellen mielihyvällä ruokapöytää, jolle siivooja oli asetellut tavallisen eturuuan: voita ja kasviksia. — Ei se käy päinsä näin meidän keskemme.

Emiliosta oli kovin hupaista nähdä jälleen toverin kasvoilla tuo tuttu seminaarin aikuinen kasvojen

väänne, jonka hän aina teki ruokaa nähdessään: vetäisi nenänsä kurttuun ja työnsi huulensa herkullisen pitkiksi.

Emilio huudahti ilomielin: — Käy pöytään, Labaccio kulta! Nyt puhumme Carlo Lericasta ja kaikista muista vanhoista ystäväistä. Mutta ensiksi tulee sinun kertoa elämäsi vaiheet loppuun.

He asettuivat aamiaispöytään. Labacciolla ei ollut paljoa kerrottavaa. Niinkuin Lerica jo oli puhunut, oli hän yhä edelleen entisessä virassaan Stalorassa, Po'n varrella, ja viihtyi siellä hyvin. Hän oli uudistanut virkasitoumuksen vieläkin kuudeksi vuodeksi. Parempaa paikkaa hän ei koskaan olisi voinut saada ja toivoi vain, että Ratti ystävälläkin olisi ollut samanmoinen onni.

Emilio toivotti hänelle onnea kunniapalkinnon johdosta.

Labaccio teki kainoutta ilmaisevan liikkeen ja sanoi, sekottaessansa kastiketta eturuokaan: Turinin oivallinen rehtori hankki sen minulle. Kolmekolmatta palkintoa oli jaettavana ansiokkaille kansakoulu-opettajille kolmenkolmatta läänin kylissä. Koska minä olin nuorin kaikista ehdoitetuista — melkein kaikki muut olivat äijä — ei minulla ollut vähääkään toivoa, enkä oikeastaan tiedä millä perusteella — — — elleivät kentiesi ottaneet lukuun — — — Palkintoja jaettaessa olivat saapuvilla Aostan herttua, hänen ylhäisyytensä ministeri, konseljin presidentti — — — ja koko joukko ylimyksiä. Hänen ylhäisyytensä lisäsi kunniapalkintoon vielä yhden valtiolainan osakkeen, joka antaa viisi lireä korkoa.

— Sanalla sanoen — virkahti Emilio — sinä olet tyytyväinen maailmaasi?

— En ole tyytyväinen — vastasi toinen — mutta tyydyn. Näiden molempain lausetapain välillä on eroa.

Hetken päästä hän kysäisi: — Miks'et keitä näitä keltaisia pippurikasviksia? ja hän kertoi tarkasti niiden valmistuksen.

— Sinä tyydyt — pitkitti Emilio kesken jäänyttä puhettaan — siksi että sinulla on ollut onnea. Mutta jos olisit joutunut tekemisiin eräänlaisten sindacojen, kirkkoherrain ja tarkastusmiesten kanssa — — — Rakas ystävä, sallippas sanoakseni: me opettajat olemme valinneet kurjan kurjan uran.

— Se on totta — myönsi toveri tynesti — kurjan kyllä. Mutta sallippas sinä minun sanoa jotain — — — Älä sitä käännä omaan kohtaasi. Minun ymmärtääkseni paljon riippuu siitäkin, kuinka tietää asettaa olonsa. Opettajat puhua purpattavat. He muka ovat aina oikeassa. Mutta katsokaamme asiata tarkemmin. Olet kai huomannut, että on opettajia, jotka itse ovat syypäät selkkauksiin. He tulevat kyliin sen näköisinä, jotta — — — ja vähimmästäkin kolauksesta pauhaavat niin kuin heidän persoonassaan olisi loukattu hänen ylhäisyytensä opetus-asiaiministeriä, tiedettä ja, Jumala tiesi, mitä kaikkea, ehkäpä itse sivistystäkin. Tässä maailmassa tarvitaan hiukan enemmän myöntöväisyyttä, varsinkin kun on koulu-opettaja; jos ei sitä ole — — — ei voi tulla toimeen.

— Oho, kylläpä kuulee, että sinulla on ollut onnea! — sanoi Emilio. — *Vähimmästäkin kolauksesta!* Mutta entäs kun kaikki kolauttavat monta kuukautta yhtä perää, panettelevat, yllyttävät koululapsia ja koettavat tallata jalkain alle!

— Hyvä Ratti, minä en puhu semmoisista tapauksista, puhun vaan noin yleensä. Minä väitän, että sielläkin, missä on vaikeita luonteita, ja viran-omaisia jotka tuntuvat äreänpuolisilta, voipi vähäistä viisautta tahi ystävällistä kohtelua käyttämällä välttää paljon ikävyyksiä. Tahdon kertoa esimerkin omasta elämästäni. Staloran kirkkoherra näytti alussa olevan minusta varsin vähän huvitettu. No, eipä tarvittu kuin pieni tempu, eikä edes sitäkään, ainoastaan pieni päänäpistos, niin alkoi suosia minua. Arkkipispan täällä matkustellessa pölähti päähäni neuvoa kirkkoherraa haettamaan kaupungista ruiskulla varustettu vesitynnyri, jolla kastelisi tietä arkkipispan vaunujen edessä, ett'ei pöly vaivaisi hänen ylhäisyytensä — — — Tämä oli siunatun hyvä aate. Hänen ylhäisyytensä kiitti kohteliaasti kirkkoherraa, joka taas, aivan kuin taikavoimalla, muuttui perin toisenlaiseksi minua kohtaan. Noin vähän tarvitaan, jotta papit tulevat ystäviksemme.

— Se riippuu siitä mimmoisia papit ovat!

— Minä puhunkin siitä kuinka minulle on käynyt. Stalorassa ei meidän suinkaan sovi soimata hengellistä säätyä. Niillä seuduin on monta pappia, jotka samalla ovat koulu-opettajia. Ja aimo opettajia ovatkin. Se taas tulee siitä, että läänin kaksi viimeistä pispaa ovat olleet mallipappeja, sivistyneitä, rakastettuja ja suuressa arvossa pidettyjä miehiä, joilla oli suuri vaikutusvalta kunnissa. Nämä kustansivat usean papin suorittamaan opettajantutkintoa ja tekivät lahjoituksia heidän hyväkseen. Ratti hyvä, kun pappi on vakinaisena opettajana jossakin kunnassa, on hän hyvä opettaja. Ainoastaan muuttopapit ovat kelpaamattomia opettajan toimeen; sillä, jos papit usein paikkaa vaihtavat, tietää se, että ovat jossain joutuneet riitaan pispansa kanssa. Semmoisia pappis-opettajia ei meillä ole.

— Siis kaikki käy sinulle mielen mukaan! Mutta tahtoisinpa halusta tietää, miltä kannalta otat

uskonnon opetuksen, tuon minulle vaikeimman aineen.

Labaccio vastasi totisena: — Minä kunnioitan uskontoa. Niinkuin tiedät, on minulla siinä aina ollut periaatteeni. Minun ymmärtääkseni tulee opettajan ennen kaikkea olla oppilaittensa hengellisenä isänä. Mitäpä voisikaan aikoihin saada ilman uskontoa? Minusta tuntuu kuin ei olisi mahdollista lasten ymmärrystäkään kehittää — — — ja hän lisäsi hitaasti, katsellen Emiliota että epäiliskö tämä hänen muualta lainanneen lauseensa: — eihän voisi ilman aurinkoa saattaa maatakaan hedelmälliseksi. Kerron sulle suoraan, minä pidän aamu- ja iltarukousta luokassani.

— Silloin lieneekin kirkkoherra aika tyytyväinen — sanoi Emilio.

— Kirkkoherra on hyvä ystäväni. Toiselta puolen olen minäkin hänelle kiitollisuuden velassa. Hän se oli, joka kehoitti minua lukemaan hiukkaisen latinaa, niin että nyt annan tunteja siinä kielessä. Par'aikaa selittelen Epitomea muutamille talonpoikaispojille, jotka aikovat papeiksi. Tiedätkös — — minä olen yhä edelleenkin metoodillinen niinkuin ennen seminaarissa. Omiin lukuihini käytän joka päivä kolme neljännestuntia, en minuuttiakaan vähempää, jok'ikinen päivä vuoden umpeensa.

Emiliota nauratti nuo neljännestunnit. — Sanalla sanoen, sinulta riittää aikaa kaikkeen. — Emilio toivotti hänelle onnea ja kertoi Lericalta kuulleen Labaccion tulleen *välttämättömän tarpeelliseksi* Stalorassa.

— Minä asetan suuni säkkiä myöden — pitkitti toveri, jättäen tahallaan toisen leikkipuheen siksensä, ja kertoi sitte toimistaan, yhä syömistään jatkaen. Hän oli muun muassa toisten kanssa perustanut *käsityöläisten ja pikkukauppiaitten sivistysseuran*. Hänen oli onnistunut henkiin herättää kunnan soittokunta, joka oli sitten saanut toisen palkinnon Bra'n kilpailussa. Sitäpaitsi oli hän kolmena vuonna opettanut piirustusta, ja piirustus-oppilaat olivat teettäneet hänelle mitalin, jossa oli hänen nimensä kaiverrettuna toiseen puoleen. Tätä nykyä hän kirjoitteli maataloutta koskevaa luentosarjaa, sekä luki niitä asioita käsitteleviä aikakauskirjoja, sillä vielä oli paljo talonpojilla opittavaa, varsinkin viinin valmistukseen ynnä hedelmäin ja viljalajien säilyttämiseen kuuluvia seikkoja. Mutta enintä kunniaa oli hänelle tuottanut tekstattu kirjoitus, jonka hän Victor Emanuelin kuoleman johdosta kirjoitti eräälle paikkakunnalla asuvalle kreiville. Se panetti kirjoituksen lasiin ja kehykseen, sekä ripusti palatsinsa etuseinälle lippujen ja vanhain, kansalliskaartilte muinoin kuuluneitten kiväärien keskelle.

Aina milloin Labaccio mainitsi viran-omaisia, sanoi hän kunnioittavasti "ritari ja sindaco Lotti, ritari, koulu-legaatti ja tohtori Bellini, ritari, tarkastusmies ja insinööri Calossi", eikä unhoittanut yhtäkään arvonimeä. Hän oli tosiaankin semmoinen, miksi seminaarissa ollessaan oli käennyt. Ratti katseli häntä mieltymyksellä, jommoista tunnemme, nähdessämme ennustuksemme toteutuneiksi. Labaccio puhui tyynesti, eikä koskaan ääntään koroittanut. Hän katseli lakkaamatta eteensä pöytänsä, ja samalla kun puhui hän oli täydessä hommassa: suolasi, lisäsi pippuria, leikkasi leivän pieniksi viipaleiksi, pyyhki murut pöydältä kädellään, asetteli kaulaan sidottua salvettiään — ja teki kaiken tämän perin hitaasti. Kun hän nosti kasvonsa ylöspäin, toisen jotain kysyessä, loi hän katseensa, niinkuin ennenkin seminaarissa, ei puhujan silmiin, vaan hänen kaulaliinaansa.

— Sinä olet oikein onnenpoika! — virkkoi Emilio. — Minkäslainen on sitte kunta?

— Kunta on hyvä — vastasi Labaccio. — Minulla on ollut onni joutua tekemisiin semmoisten kotien kanssa, jotka auttavat minua työssäni. — — Tässäkin suhteessa toistan entisen havaintoni, että löytyy opettajia, jotka eivät tiedä omaa parastansa, vaan kokevat hyötyä kunnassa vallitsevasta eripuraisuudesta rupeamalla jonkin erityisen puolueen mieheksi. Se on erhetystä, hyvä ystävä, surkutel-ta-vaa erhetystä. Minä sitävastoin pyrin sovittamaan riitaisuudet ja saatanpa kehua onnistuneenikin pyrinöissäni. Sanotaan: koulu-opettaja on sivistyksen apostoli kunnassa. Tahtoisinpa lisätä: myöskin rauhan apostoli; pääasiallisesti rauhan. Opettajan tulee saattaa rauhaa kuntaan ja asettaa suu säkkiä myöden. On esimerkiksi opettajia, jotka menevät päivälliskutsuille toisen puolueen jäsenten luokse, mutt'eivät toisen, peläten loukkaavansa toisia. Semmoinen menetystapa todistaa luonteen heikkoutta, ett'en sano pelkurimaisuutta. Minun mielestäni opettajan tulee olla puolueitten yläpuolella, eikä mitäkään näistä erittäin suosia, ja siksi minä menen kaikkien kutsuihin. Opettajan ensimmäinen velvollisuus on pysyä hyvässä sovussa kotien kanssa. Se opettaja, joka riitaantuu vanhempain kanssa, ei voi koskaan mitään hyvää saada aikaan. Siis, ei minkäänlaisia epäkohteliaisuuksia, se on periaatteeni; ei minkäänlaisia riitaisuuksia. Jos luokassani on — ajatelkaamme semmoista tapausta — sindacon tai tarkastusmiehen poikia, niin en suinkaan heitä vanhempainsa tähden aseta ensi riville istumaan; mutta enpä myöskään seuraa muutamien opettajien hullua menetystä, jotka, peläten, että heitä luullaan lahjomisille alttiiksi, ja kehuakseen muka itsenäisyyttään panevat parempisukuiset oppilaansa viimeiselle penkille. — — Sitäpaitsi, ovathan viran-omaisetkin ihmisiä. Eihän sovi vaatia, ett'eivät rakastaisi omia lapsiaan enemmän kuin muita. Tyhmyyksiä.

Jo Emilio vihastui: — Hyväinen aika, mitä rupatat! Sinä olet opettajiston Feniks lintu ja sattunut

löytämään Eldoradon. Mutta mitä minuun tulee ja myöskin useimpiin virkaveljistämme, on meillä lukemattomia ja kaikenkaltaisia vaikeuksia ja elämämme on ikävää ja kurjaa. Se ei ole minkään arvoista, jos onkin kunniallinen mies ja tekee velvollisuutensa. — — Minä näen ehtimiseen väkivaltaisuuksia ja vääryyksiä tehtävän ja opettaja on niiden suhteen turvaton. Joka taholta kuuluu valitushuutoja, tuhansittain on opettajia, joilla ei ole ravintoa kylliksensä ja moni kuolee nälkään. Et voi kieltää, että tämä on totta.

— Sitä minä en suinkaan kiellä — vastasi Labaccio hiljaisena — mutta usko pois, Ratti, paljo liioitellaan.

— Liioitellaanko? — — Missä tilassa ovat Staloran naapurikuntain opettajat? Luullakseni sinä sen tiedät.

— Minä tunnen muutamia heistä. No niin — — ylipäänsä heillä on hyvä asema. Kerran sairastui yksi opettajista ja silloin talonpojat toivat hänelle kaikenlaisia lääkeyrttejä sekä hevosen-ihraa. — — Usko minua, asiat eivät ole niin huonosti kuin hoetaan. Minun luullakseni on syytä molemmin puolin. Eiväthän opettajat muuta tee kuin ruikuttavat tuosta siunatusta palkastaan. Lopulta käyvät sietämättömiksi. Sanonpa vielä kerran, itse he ammattinsa alentavat alituisen huutamalla nälkään kuolevansa. Siinä on jouduttu niin kauas, että ihmiset, nähdessään opettajan, säpsähtäen peräytyvät ikäänkuin näkisivät Ugolino kreivin[15] haamun. Opettajat kirjoittelevat sanomalehtiin ja uhkailevat. — — Näyttävät luulevan, ett'ei heitä varten olekaan oikeutta ja armahtavaisuutta maailmassa — — Usko minua; minä seuraan noita riitoja — — kirjoitan eri vihkoon tuomio-istuinten päätökset ja neuvoskuntain mietinnöt, ja huomaan, että niissä usein opettajien vainoojia kelpo lailla pelmuutetaan. Mutta mitä sinä teet?

Näin sanoen Labaccio otti vadin, jossa oli kasviksia, Emilion kädestä ja neuvoi hänelle, kuinka sallaati oli valmistettava. Hän esitteli teoriiansa eri ainesten tarkasta punninnasta sekä näytti kuinka lehtiä oli liikuteltava, etteivät maustimet lentäisi pitkin. Äkkiä sysäsi hän tuolin taaksepäin, jott'ei saisi polvilleen kasvislehteä, joka putosi vadista.

— Taaskin olet entisesi tapainen! — huudahti Emilio nauraen. — Olet aina enemmän pelännyt tahrapiikkua, kuin pyssynlaukausta.

— Hyvä ihminen — sanoi toinen tyynesti — jos eivät opettajat varo vaatteitaan. — — Arvaatkos, kuinka kauan olen käyttänyt tätä takkia? — — Viisi vuotta, eikä sitä vielä ole käännetty. Jos ei tuota mielettöntä pakollista voimistelua olisi, kestäisi se vielä pitkät ajat.

— Lyönpä vetoa, ettäs olet jo pääomia kokoellut — sanoi Ratti.

Labaccio kohautti hartioitaan. Kuinka häneltä olisi mitään voinut säästyä? Mutta ensi vuonna hän toivoi voivansa panna säästöön, sillä hän saa palkankoroitusta. Hän kehui ritari ja sindaco Lottia, joka oli hankkinut lisää opetusvälikappaleita ja antanut hänelle kahdeksankymmentä lireä iltakoulusta paitsi hallituksen palkanlisäystä sekä luvannut hänelle vähäisen maata *mallipelloksi*, aiottua maanviljelyskoulua varten.

— Sinähän olet koko Kroiso! — virkkoi Emilio hieman kateissaan. Siksi että itse olet joutunut kultalaan, näet muidenkin kohdan ruusunkarvaisena. Minun puolestani nauttios vaan olostasi, mutta sääli edes niitä, joilla on tuskin välttämättömimpänsä, äläkä kehu tätä kaikkein viheliäisintä virkaa. Eihän tarvitse muuta kuin muistaa että kaikilla muilla urilla on ylenemisen toivoa. Tämä toivo antaa ihmiselle voimaa raatamaan. Meidän virassamme ei ole muuta toivomista kuin ett'ei vajoisi alaspäin. Siinä kansakoulu-opettajan toimen määritelmä.

— Kai olot paranevat — virkahti Labaccio.

— Sinulle kyllä, siitä olen varma — sanoi Emilio, ja muistaessaan Lericin leikkipuhetta hän lisäsi: — Luultavasti nait tytön, jolla on viisikymmentä tuhatta lireä.

Labaccio katseli häntä ällistyneenä ja vastasi hiukan hämillään: — Ei se ole mikään tyttö.

— Oho, arvasinpa siis oikein! — huudahti Emilio, iloissaan odottamattomasta keksimisestään. — Tyttö tahi muu; pääasia että hankit itsellesi vaimon, jolla on niin ja niin paljon kukkarossa. Arvasinhan sen.

Labacciota hieman harmitti, kun oli noin joutunut ansaan. Nyt ei enää maksanut vaivaa asiata salata. Niin, tätä naimista oli jonkun aikaa puuhattu, mutta häitä oli täytynt lykätä. — — Hän ei uskaltanut mainita, että oli odottanut setänsä kuolemaa, mennäkseen naimisiin. Morsian oli leski — — yksi pikkukoulun perustajia, saman koulun, jonka sihteerinä hän ilmaiseksi oli ollut toista vuotta. Hän alkoi ylistellä sydänpäpynsä hienoa kasvatusta ja oivallista luonnetta. — — Se osasi ranskaa ja vähän englannin kieltä, lyhyesti sanoen, sillä oli perusteellinen sivistys ja — — miellyttävä olento.

— On sillä kai muutakin, joka vetää sinua puoleensa — sanoi Ratti.

Hän tarkoitti myötäjäisiä; mutta toveri luuli hänen ilvehtien puhuvan nuoruudesta ja kauneudesta, joista ominaisuuksista sulhanen ei ollut sanaakaan virkkanut, koska edellistä ei enää ollut, jälkimäistä ei koskaan ollut löytynytkään. Hän oli siis ymmärtävinänsä Emilion sanat niin, että todella saivat oikean tarkoituksensa ja vastasi: — Kyllä niin, hänellä on vähän tavaraa. — — Minä teen hyvän kaupan. — Ja kostaaksensa toiselle tämän sivuiskuja, hän lisäsi: — Luultavasti hän ei olisi minua ottanut, jos olisin noita kerjäläisten tavoin ruikuttavia opettajia.

Emilio ymmärsi pistoksen, ja osaksi ivasta suuttuneena, osaksi vihoissaan uudesta todisteesta, että kaikki oli ennalta laskettua tuossa monituumaisessa päässä, joka ulkoapäin näytti niin hyvällaiselta, hän puhkesi terävästi sanomaan: — Niin, nyt ymmärrän, että sinun täytyy päästä eteenpäin maailmassa! Sinulla on kaikki mitä siihen tarvitaan. Hengessäni näen sinut kunnallishallituksen jäsenenä, tohtorin seppele päässä, valtiopäivämiehenä. — — Säädysissä istuessasi et kai häpeä meitä, niinkuin moni muu on tehnyt. Sinä kyllä silloin muistat vanhoja tovereitasi, jotka eivät ole voineet rahoja ravistaa päästötodistuksestaan, vaan ovat jääneet maan mutaan ja nöyrästi tekevät velvollisuutensa. Ehdottelet kai palkan vähimmäksi määräksi edes tuhannen lireä. Sinulla on hyvä sydän ja sanot luultavasti leikatessasi fasaanin paistia: — Toimittakaamme niin, että palanen häränlihaa keitetään tuolle nälkäiselle joukolle, josta onnellisesti olen päässyt — — älyni avulla.

Emilio oli tuskin sanansa sanonut, ennenkuin pelkäsi loukanneensa ystävänsä. Mutta Labaccio vastasi aivan tyyneästi, kahviaan sekotellen: — Tuhannen lireä on minusta aina ollut sopivin summa, mikä olisi panna palkan vähimmäksi määräksi — — tätä nykyä, siihen lisäksi vapaa asumus; eläkelaki kaipaa parannusta siihen suuntaan, että esimerkiksi otetaan lukuun sekin aika, jonka opettaja tarvitsee hankkiakseen uuden paikan, kun on joutunut virattomaksi ilman omaa syytänsä.

Hän oli hetkisen vaiti maistaakseen kahviensa. Sitten kysyi: — Miksi et sekota herneitä kahviisi? — Ja hän antoi Emiliolle hyvän neuvon: herneitä oli pantava puoleksi; nekin olivat poltettavat ja jauhettavat. Sillä lailla valmistettuna maistui kahvi paremmallekin kuin paljaaltaan ja maksoi noin pari centesimoa vähemmän kuppi.

Tämä omituinen käänne, jonka Labaccio antoi puheelle, lepytti Emilion jälleen ja hän melkein katui koettaneensa ärsyttää toista sekä rupesi leikkiä laskemaan ja puhumaan omista seikkailuistaan, kunnes toinen katseli kelloaan ja sanoi, että hänen oli lähteminen. Hän pyysi vaateharjaa ja harjasi itseänsä huolellisesti, jonka jälkeen kiitti toveria kestäytsestä.

Kun ystävät olivat kadulle tulleet, kysyi Labaccio, mitä koulusanomia Emilio tilasi, ja kuultuaan hän ehdotteli ottamaan toista, *Kasvatus-opillinen kirjallisuus* nimistä lehteä, joka oli halvempi. Koska Emilio ei näyttänyt oikein taipuvaiselta vaihtoon, sanoi toinen lopulta syynkin ehdotukseensa: se, joka hankki seitsemän tilaajaa, sai yhden vuosikerran ilmaiseksi. Hänellä oli jo kuusi. Miksikä Emilio ei saattaisi tehdä hänelle mieliksi?

Ravintolan edustalla odotteli Labaccion kyytimies. Opettaja nousi vaunuihin, varoen tarkoin housujaan, etteivät tahraantuisi.

— Milloin tapaamme jälleen? — kysyi Emilio luontaisen sydämmellisesti, sillä tällä hetkellä hän näki Labacciossa ainoastaan vanhan toverinsa.

Toinen vastasi toivovansa nähdä hänet ensi opettajakokouksessa, Milanossa tahi Turinissa.

— Minulla ei ole toivoa päästä sinne — sanoi Emilio. — Kaikissa tapauksissa on minulle aina hauskaa tavata sinua. Onnea retkillesi, äläkä unhoita minua — hän pitkitti ja puristi sydämmellisesti ystävän lihavaa velttoa kättä.

Kun vaunut lähtivät liikkeelle, sanoi Labaccio aivan tyyneästi: — Kyllä minä ajoissa annan sinulle tiedon häistäni.

Omituinen oppilas.

Labaccion lähdettyä tunsikin Emilio entistänsä suurempaa kyllästystä oloonsa, niinkuin usein käypi, kun kunnolliset ihmiset, joilla ei ole sattunut onnea olemaan, näkevät mielestään tunnottoman kumppanin myötäkäymistä; tämä vastenmielisyys kypsytti hänessä päätöksen koettaa onneaan Turinissa päästäkseen pois maaelämästä. Mutta sen päämäärän saavuttamiseksi hänen täytyi täydellä todella ryhtyä lukuihinsa, ja koska nuot aikaisemmat tapaukset olivat auttamattomasti ryöstäneet häneltä sekä vanhempain että oppilaitten kunnioituksen, ei hän enää voinut Altaranassa saavuttaa tuota hengen työlle välttämättömän tarpeellista mielenrauhaa, vaan päätti hakea toista paikkaa. Sitäpaitsi ei kylässä

ollut mitään, joka olisi pidättänyt häntä, sittenkun hän kerran oli menettänyt neiti Gallin ystävyys ja varmaksi ymmärtänyt, ett'ei se enää millään ollut takaisin voitettavana. Opettajattaren läheisyyspä vaivasikin häntä, ja armaansa näkeminen oli hänelle kiusaksi. Kaukana Altaranasta hän kyllä tytön pian unhoittaisi. Yksi ainoa side kiinnitti häntä Altaranaan: se oli Samis'in herrasväki. Ero heistä tuntuisi katkeralta.

Aikaisin eräänä aamuna astui asian-ajaja Emilion huoneeseen huudahtaen: — Herra opettaja, tässä tuon lahjan tieteele! — Tämän sanottuaan hän käski sisään neljäntoista vuotiaan pojan, joka asettui vastapäätä opettajaa ja katseli häntä rohkeasti, odottaen, että toinen tuntisi hänet. Vaan muutos, joka pojan ulkomuodossa oli vuoden kuluessa tapahtunut, sekä siistit vaatteet vaikuttivat sen, ett'ei Emilio oitis tuntenutkaan Generiä, tuota lurjusta Case Rossen yhteiskoulusta, joka oli neiti Vettiä armastellut. Kun asian-ajaja mainitsi pojan nimen, muistui oitis Emilion mieleen tuuma, josta toinen oli edellisellä vuonna puhunut: ottaa näet joku lahjakas rahvaan poika suorastaan auran perästä ja antaa hänen kulkea lukutietä, voidaksensa hänessä askel askeleelta seurata eläimen muutosta ihmiseksi sekä siten tutkia kysymystä talonpojan yhteiskunnallisesta ja tiedollisesta kasvatuksesta. Tutkittuansa ja koeteltuansa useita poikia, asian-ajaja lopulta oli valinnut Generin, joka toisena kouluvuotenaan oli osoittanut todella merkittävää älyä ja tahdon tarmoa. Isä, vanha roisto, oli antanut poikansa niin monilla ehdoilla, että tuntui siltä, kuin hän olisi tehnyt suuren armon asian-ajajalle. Tämä oli ottanut pojan mukaansa kaupunkiin, räätäliä puetettavaksi, ja uskoi hänet nyt kuukauden ajaksi Emilion hoitoon valmistettavaksi suorittamaan pääsötutkintoa Turinin kansakoulun neljänteen luokkaan. Asian-ajajan tarkoitus oli antaa Generin, päätettyään kansakoulun, käydä jonkin teknillisen oppilaitoksen läpi.

— Katselkaa häntä tarkasti kiireestä kantapäihin — virkkoi asian-ajaja — ja sanokaa, eikö hän näytä maailman valloittajalta.

Kun lukutunnit oli määrätty ja Generi pois lähetetty, kertoi Samis tarkoin tutkineensa poikaa sekä hankkineensa perinpohjaisia tietoja hänestä, ennenkuin oli hänet valinnut. Juuri semmoista luonnetta hän oli hakenut: poikaa, jolla ei olisi vähintäkään tunteellisuutta. Neiti Vettiä koskevat haaveilut olivat vain tilapäistä aistinten kiihkoa. Rakkaus opettajattareen oli muuttunut palavaksi koulu-innoksi, jota seurasi tahi jolle kentiesi oli perustuksena voittamaton inho talonpojan asemaa ja raskasta maatyötä kohtaan. Säännöllisesti kuin joku oikeudenpalvelia oli isä monena kuukautena pieksänyt poikaansa saadakseen hänet irti Minervasta ja jälleen kiinni Cerekseen. Turhaa kaikki: poika oli rautaisen itsepäisesti ponnistanut vastaan ja sata kertaa seliteltyt, että antaisi ennen lyödä itsensä kuoliaaksi, kuin rupeaisi talonpojaksi. Näyttipä siltä kuin koko se kansanluokka, joka vuosisadat oli auran perässä hikoillut, nyt olisi väsynyt ja maisteltuaan pojan suulla kirjatietoja, noussut hänen persoonassaan kymmenen sukupolven yhteisillä voimilla tuota perinnöllistä kirousta vastaan.

Hän on ennalta valittu — päättä asian-ajaja — ruumiillisesti, henkisesti ja siveellisesti varustettu taistelemaan ja kohoamaan korkeammalle; hän on pelkästään aivoa ja tahdon voimaa; ihminen joka onnistuu kaikessa. Älkää ajatelko koskaan voittavanne hänen rakkauttaan, niinkuin en minäkään toivo saavani häneltä mitään kiittollisuutta. Ennustanpa hänen viidenkolmatta vuotiaana kirjoittavan kirjan, jossa vastustellaan minun mielipiteitäni oikeustieteessä. Kohdelkaa häntä aika-ihmisenä ja huviksenne tutkikaa häntä. Se maksaa kyllä vaivan, olkaa varma. Hän on tulevaisuuden talonpoika.

Emilio rupesi opettamaan Generiä, käyttäen enimmäkseen ajan äidinkieleen ja laskentoon. Poika oli todellakin lahjakas ja harras työssään, ja pian opettaja huomasi asian-ajajan oikein käsittäneen hänen luonteensa. Koska Generi oli vast'ikäkään ensimmäistä kertaansa käynyt Turinissa, antoi Emilio hänelle aineeksi kuvauksen tästä kaupungista. Kirjoitus oli erinomaisen selvä, hyvä suunnitelman puolesta ja siinä kerrottiin muutamia varsin omituisia havaintoja; mutta siinä ei ollut ihailun sanaakaan, ei ainoatakaan ihmettelevää huudahdusta, jommoisia lapset niin paljon käyttävät kertoessaan jostain, joka on heitä huvittanut tahi liikuttanut. Sama oli laita seuraavienkin ainekirjoitusten ja suullisten esittelyjen, joissa kuitenkin sydämmen kielten olisi pitänyt värähdellä: kirjoitettiin näet isänmaata, uskontoa ja perhettä koskevia aineita. Kyllä hän näiden sanain sisällyksen ymmärsi, kertoi ja selitti selvästi ja johdonmukaisesti mitä luettiin tahi opetettiin, mutta ei hänen katseensa, ei äänensä koskaan ilmaisseet vähintäkään sydämmen liikutusta. Kun Emilio huomautti jostakin tehdystä virheestä, näytti oppilas miettiväiseltä, ja keuhkaessa hän salasi tyytyväisyytensä. Hän antoi Emilion usein toistaa jonkin selityksen voidakseen paremmin käsittää, eikä ollut koskaan hajamielinen tahi odottanut malttamattomana tunnin päättymistä. Kuitenkin tunsu opettaja elämän tykyttävän tuossa kuivassa, voimakkaassa ruumiissa, joka uusista vaatteistaan huolimatta vielä haaskahti talonpojalle; nuo päivettyneet kädet, leveine, litteine sormenpäineen liikehtivät, pojan jotakin vastausta miettiessä, tiedottomasti, kuumeentapaisesti; tuo todisti vilkasta sielun-elämää ja hermojen kireätä jännitystä. Generin ruumiin asento, liikkumistapa ja ääntäminen muistuttivat yhä vielä pojasta, joka oli kasvanut riihen ja karjapihan vaiheella. Emiliosta näytti hänen talonpoikamaisuutensa päivä päivältä yhä enemmän katoavan. Ainoastaan opettajansa kohtelemisessa hän oli muuttumaton: aina kunnioittavainen, vaan ilman vähintäkään sen hartaampaa tunnetta. Tullessaan sanoi hän "hyvää päivää" ja mennessään "hyvästi", ja jos oli jostakin epä tietoinen, kysyi; muuta ei puhunut.

Uteliaana saadaksensa tietää, mitä tässä moukan pojassa oikeastaan piili, Emilio kerran otti leikillä puheeksi hänen entisen mielitietynsä ja odotti näkevänsä pojan punastuvan niinkuin silloin koulussa. Vieläkös mitä; poika kohautti naurahtaen toista olkaansa, ikäänkuin olisi pitänyt niitä asioita pelkkinä hullutuksina, joita ei enää ajatellutkaan.

Eräänä päivänä kysyi Emilio, eikö hän pelännyt aikaa myöten väsyvänsä opin tiellä, jossa on niin paljon vastuksia ja joka vaatii niin suuria ponnistuksia.

Poika pudisti kieltävästi päätään.

— Eikö sinusta ole ikävä jättää vanhempiasi? — tiedusteli opettaja.

Toinen vastasi: — He ovat tyytyväisiä — aivan niinkuin asia olisi koskenut yksin vanhempia.

— Mutta — pitkitti opettaja — jonakin kauniina päivänä kadut kauppojasi ja silloin muutat suuntaa ja rupeat taas talonpojaksi.

Poika vastasi kuivasti ja äreästi: — En koskaan, en koskaan — ja naurahti sääliäni niin mahdotonta olettamusta.

Nämä vastauksensa hän lausui pää pystyssä ja silmät tuijottaen avaran lakeuden kaukaiseen taivaanrantaan, ikäänkuin olisi nähnyt edessään tappotanteren, jolta kuului kaukainen tykkien jyske ja jonka näkeminen häntä riemastutti.

Generin pieni olento oli kuukauden ajan hauskana vaihteluksena Emilille; sen kuluttua hän mielihyväkseen saattoi asian-ajajalle ilmoittaa, että tämän holhotti oli erinomaisesti edistynyt. Samis'in herrasväen Turiniin lähdön edellisenä päivänä Emilio sanoi asian päivällispöydässä tavallisten vieraitten läsnäollessa. Hän huomasi tuottaneensa suurta tyytyväisyyttä isännälleen, sitä enemmän, koska tämän ystävät ja tuttavat jonkun aikaa olivat tehneet pilaa hänen kummallisista kokeistaan muodostaa suurta miestä polentajauhoista.

Asian-ajaja käytti opettajan lausuntoa Generistä hyväkseen antaakseen löylyä vastustajilleen ja piti sen johdosta viimeisen esitelmän siltä kesältä.

Niinpä niin, saattoivat he hänen puolestaan nauraa niin kauan kuin Generin kaltaiset pojat olivat poikkeuksina, niin kauan kuin oli harvinaista, että talonpoikaispojat ja käsityöläisten lapset valitsivat lukutien. Mutta jälkeisemme kyllä huomaisivat, kuinka parannusta seuraisi parannus, myönnytystä myönnytys, siksi kunnes joudutaan siihen tilaan, että kaikkien oikeus sivistykseen pidetään kieltämättömänä, että kaikki urat aukaistaan kaikkensäätöisille lapsille. Jälkeläisemme saavat silloin nähdä, miltä entisten etu-oikeutettujen säätyläisten tuntuu kilpailla uusien kykyjen kanssa, jotka ilmestyvät laajoista kansankerroksista, mitkä siihen asti ovat olleet tykkönään poissuljettuina kilpailusta.

— Nyt jo — pitkitti asian-ajaja — valitatte, että teitä on liian paljon ja että teidän täytyy syödä toisianne. Mutta kun ne murtauvat opin teille ja tekevät rynnäköitä yhteiskunnan kukkuloille, nuo tietämättömyydessä eläneitten sukupolvien jälkeläiset, väkevämpine himoineen — sillä heidän halunsa ovat vuosisatoja olleet tyydyttämättä — raittiine, uupumattomine ajatusvoimineen, pontevuudella, joka vastaa heidän ruumiillista voimaansa, väkevämmällä muistolla kuin teidän, alkuperäisempinä ja kestävämpinä; mitäpä jälkeläisenne voivat toimittaa näiden rinnalla, jälkeläisenne, jotka teiltä ovat perineet henkisen väsymyksen, itsemurhan-taipumuksen, tuhansittain paheita ja koko joukon surkeita hermotauteja, ylen *kiihoittuneen elämän* seurauksia? Saatte vielä nähdä, te, jotka luulette henkisen kyvyn ja tieteellisen sivistyksen kulkevan perintönä keskisäädystä ja rajoittuvan yksin siihen, saatte nähdä, kuinka nuo matalaiset talonpojat leveine hartioineen ja kovine kourineen tekevät puhdasta, kun istautuvat lukupöydän ääreen tuoden mukanaan virkistävän tuulahduksen pellolta ja työpajasta. Nuoret, sivistystä janoavat raakalaiset silloin murtautuvat rappeutumisen lahonneisin kouluihin — — ja kiipeevät sinne teidän ruumiittenne ylitse. Minä lähetän nyt yhden sotamiehen etujoukkoihin.

Puheensa vahvistukseksi hän huusi luokseen Generiä, joka oli puutarhassa.

Tuo hienoihin vaatteisiin puettu talonpoikaispoika, joka asian-ajajan puheen jälkeen esiytyi jonkinmoisena uhkaenteena keskisäädylle ja samalla jonkinlaisena tieteellisyyden uudesti-synnyttäjänä, herätti äänestä naurua, joka harmitti Samista.

— Naurakaa te vaan — hän virkkoi, jälkeläisenne eivät naura.

Sen jälkeen hän ojensi lasillisen viiniä pojalle, joka, katseltuaan kirkkaasti ja tyyneästi ympärilleen, ujostelematta tyhjensi sen yhdessä kulauksessa. Se herätti uutta iloa.

— Sillä lailla teidät niellään! huudahti asian-ajaja voitonriemuisana.

Kaikki nousivat nauraen ruokapöydästä.

Terveystenhoitoa harrastava tarkastaja.

Melkein lapsellisen malttamattomasti Emilio odotteli tarkastajan käyntiä, ikäänkuin tämä mies olisi tuonut mukanaan kaupungin ilmaa ja läsnäolollansa lyhentänyt Altaranan ja Turinin, Emilion toiveitten kaupungin, väliä.

Tarkastaja, pitkä, harmaahiuksinen, synkkäsilmäinen, älykkäännäköinen mies, kulki luokasta luokkaan sen muotoisena, kuin olisi ollut käynnillä jossakin rangaistuslaitoksessa. Hän muistutti suuresti ruumiilliseen asuun pukeuneesta apeamielisyydestä ja toimitti tarkastuksensa Emilille tuiki uudessa muodossa. Kun hän kyseli jotain tahi katseli opettajaa, oppilaita, koulua, viran-omaisia, näytti hänet valtaavan syvä säälin tunne kaikkia kohtaan. Astuessaan Emilion luokkahuoneeseen, hän huolimattomasti ja väsyneen näköisenä tiedusteli: — Kuinka usein teidän on täytynyt muuttaa metodia? — Ja vastausta odottamatta hän taas kysyi: — Kuinka monta tarkastajaa on teillä jo ollut?

Hän ei tälläkään kertaa odottanut vastausta, vaan pitkitti: — Minä en aio tehdä minkäänlaisia muistutuksia opetustapaanne vastaan. Jos te kokeilette hyvällä metoodilla, ei teillä ole muuta tehtävänä kuin pitkittää samaan suuntaan, ja jos huomaatte opetustapanne huonoksi, voitte yksinkin tehdä siinä parannuksia omien kokemustenne nojalla. Yhdellä ainoalla käynnillä en voi arvostella opetustapaanne, yhtä vähän kuin minun on mahdollista antaa teille toista, valmiiksi määriteltyä. Olkaa varoillanne, ett'ette muuta tapaa joka kuukausi niinkuin muutamat tekevät. Olen tavannut opettajia, jotka pitävät koulua jonkinmoisena omain aivojensa voimistelukenttänä. Muutamat ovat siitä aivan hulluiksi tulemaisillansa. Lasken sydämmellenne: älkää koettako näytellä neron osaa. Tyytykää olemaan pelkkänä tavallisena ihmisenä. Meillä on todella munivien kanojen puutetta ja sen sijaan yllin kyllin hyödyttömiä kotkia.

Emilio luuli hänen tarkoittavan herra Calvia, jonka luokassa äsken oli käynyt.

Kun tarkastaja vertaili saapuvilla olevain oppilaitten lukua siihen, mikä sen olisi pitänyt olla, pudisti hän päätänsä. Kaikkiolla oli nähnyt saman asianlaidan. Kaksi pakollista kouluvuotta supistuu useammille yhdeksi vaillinaiseksi vuodeksi, niin ett'eivät koulusta päästessään osaa edes nimeänsä kirjoittaa. Saattaisipa todella tästä maanmainiosta kansakoulusta sanoa, että se vähentää oppimattomain, mutta lisää kelvottomain lukua.

Sitten hän antoi Emilion tehdä pojille kysymyksiä, ja pudisteli sääliväisesti päätään, kun kuuli oppilaitten vaivalla pusertelevan kieliopillisia sääntöjä ja määritelmiä. Tuntui siltä, kuin pojat olisivat kertoelleet vieraskielisiä sanoja, joita olivat, sisältöä ymmärtämättä, ulkoa oppineet.

— Hyvä — tarkastaja virkkoi — te teette, minkä voitte. Kuullaanpas, onko heillä minkäänlaisia tietoja hyödyllisistä asioista.

Hän alkoi itse tehdä yksinkertaisia ja helposti ymmärrettäviä kysymyksiä terveys-opista: kuinka vesi on puhdistettava, kuinka silmiä ja korvia on eräissä tapauksissa suojeltava, mitä varustuksia on tehtävä tarttuvain tautien liikkuesssa, kuinka annettava ensimmäinen apu luun murtuessa tahi jäsenen nyrjähtäessä, miten haavoja hoidettava y.m. — kaikki asioita, joista pojat olivat tuiki tietämättömiä.

— Opettakaa hiukan näitäkin vähäpätöisiä aineita, herra opettaja — sanoi hän — se ei ole hukkaan heitettyä aikaa.

Opettajan sanomattomaksi hämmästykseksi tarkastaja rupesi tutkimaan, ei kirjoitusvihkoja, vaan poikain kauvoja, silmiä ja hampaita, ja rypisti tyytymättömänä otsaansa. Sen jälkeen sanoi: — Kylpyamme vesineen ja saippuoineen olisi tarpeen joka luokkaa varten. Sitä minä pitäisin voimisteluaikin tarpeellisempänä.

Kun hän oli palannut opettajan paikalle, ei hän pitänytkään tarkastajien tavallista, koulutyötä koskevata puhetta, vaan kehoitti sen sijaan poikia harjaamaan hampaitaan kahdesti päivässä sekä huuhtomaan tarkoin suutansa. Pojat luulivat inspektorin leikkiä laskevan. Hän puhui heille ystävällisesti ja kertoi muun muassa, kuinka japanilaiset, köyhimmätkin, tekevät, saadakseen kauan pitää hyvät hampaansa: he näet raappivat hampaitaan kynsillä, ottavat suun täyteen vettä, molskuttavat sitä kielellään ja sitte ruiskuttavat ulos niin kovaa, että palveliain on tapana suutansa pihassa huuhtomalla herättää yläkerrassa nukkuva isäntäväkensä.

— Näin tehden, pienet ystäväni — pitkitti tarkastaja — voivat he vielä kahdeksankymmenen vuotisina pureskella mitä ruokia tahansa, jota vastoin täällä jo viidenkymmenen vuotisilla on huono ruuansulatus, siitä vain, ett'emme voi ruokaamme kunnollisesti purra. Ja jos turmelemme vatsamme, pilaamme samalla mielialamme ja teemme sekä itsemme että muut ihmiset onnettomiksi. Tuo on teistä

ihmeellistä, vai kuinka? Vaan ettepä saata arvata, kuinka paljon viheliäisyydestä maailma pääsisi, jos vähän enemmän käytettäisiin puhdasta vettä. Mutta — päätti hän, katsellen likaisia seiniä — missä koulua ei pidetä siistinä, siellä eivät oppilaatkaan pese itseään. — Sitten lisäsi, opettajaan kääntyen: — Olkaa yhtä tarkka puhtauden suhteen kuin olette kieliopin sääntöjen, niin saattepa huomata totuuden erään suuren ajattelian sanoissa: Ihmisen tulee ennen kaikkea olla kaunis eläin.

Pojat nauroivat.

— Valitettavasti — tarkastaja jatkoi — eivät näille asioille naura ainoastaan pojat, vaan hyvin moni aika-ihminenkin; jopa korkeassa asemassa olevat henkilöt ylönkatsovat puhdasta vettä, raitista ilmaa ja valoa.

Lopulta hän rupesi aivan hitaasti kirjoittamaan tarkastuksen pöytäkirjaa eikä ollut huomaavinaanakaan tarkastusmiestä, joka saapui huoneeseen aivan hengästyneenä ja asettui tarkastajan viereen seisomaan. Lakattuaan kirjoittamasta, tarkastaja nousi ja sanoi opettajalle: — Teistä tulee jonakin päivänä tarkastaja; kaikki opettajat tulevat siksi ennemmin tahi myöhemmin. No niin, älkää silloin tehkö, niinkuin moni muu teidän nuorista virkaveljistänne, jotka, vaivoin tarkastajiksi päästyään, rupeavat törkeiksi ja sälyttävät opettajien niskoille kaikenmoista käsittämätöntä ja epäkäytännöllistä, mitä ovat onkineet kasvatusopillisten keksintöjen väljästä merestä. Tämän minä lasken sydämmellenne. Katsokaa myöskin, ett'ette neljässäkolmatta tunnissa unhoita, olleenne neljäkolmatta vuotta opettajana.

Senjälkeen hän kääntyi tarkastusmieheen, joka luultavasti odotti jotakin kohteliasta lausetta, ja sanoi: — Koulu on likainen.

Ovessa hän vielä huusi pojille: — Lukekaa ja peskää itseänne.

Uusia tietoja entiseltä korpraalilta.

Kun tuo omituinen tarkastaja oli lähtenyt ja Emilio taas alkoi vajota entiseen alamielisyyteensä, sattui odottamaton tapaus, joka virkisti häntä kokonaiseksi viikoksi. Tuli, näet, hänelle Carlo Lericalta Badolinosta aika kirje, oikea pieni paperimytty, jonka tuskin oli saanut temmatuksi postinkuljettajan kädestä, ennenkuin riensi kiiruusti kotiin, aivan kuin lukiolainen vetäytyy johonkin soppeen, sattumalta saatu, kielletty kirja kourassaan. Pelkästään noiden kahden ison paperiarkin näkeminen herätti hänessä sydämmellistä naurua, jotta oikein hyvältä tuntui; ystävä näet oli ahtanut ne täpö täyteen suurta, mutta taajaa käsialaansa sekä pistänyt tuon tuostakin väliin hirmuisen suurilla kirjaimilla sanoja, joiden tuli merkitä äänen kiihtymistä ja vihanpurkauksia. Kirjoitus oli muuten vähän erijaksoista, josta saattoi päätätä hänen sitä kirjoittaneen useampaan erään, vähän joka päivä; ymmärsipä jo ennen kuin sitä lukikaan, että se oli yhtenäistä kuvausta, johon tekijä oli laskenut kahden vuoden kiukut ja kiusat, ja että hän oli sitä kirjoitellut vihasta vapisevalla kädellä, kiroellen ja puhisten.

Lerica ystävä siinä kertoi, oitis määräraikkaan saavuttuansa joutuneensa ikäviin rettelöihin. Kuntaan kuului kaksi pientä kylää, joihin oli rakennettu uudet koulutalot sekä hyvin hauskat asumukset opettajille; mutta itse pääkylässä, jonne hän oli joutunut, ei ollut erinäistä koulurakennusta, siitä yksinkertaisesta syystä, että muudan mahtava kunnallishallituksen jäsen jo monena vuotena oli koululle neljästä sadasta lirestä vuosittain vuokrannut kaksi pientä pötsää eräässä vanhassa kapakassa. Näihin kahteen huoneeseen piti Lerican jakaa luokkansa ja itse opettaessaan seisoa molempain huoneitten välisessä ovessa. Vaan ei siinä kyllä. Hänelle oli luvattu vapaat huoneet, ja tämä lupaus oli todella täytetty siten, että hänelle oli vanhaan kirkkoon laitettu jonkinmoinen asumus. Kirkon sivuholviin oli näet soviteltu pieni huone, jossa ei ollut edes kämmenen levyydeltä suoraa seinää, mihin olisi voinut peilinsä tahi jonkin taulun ripustaa, ja joka kerta kun hän läheni seiniä, löi hän päänsä kaltevaan kattoon. Kaikki tämä heti alussa turmeli hänen hyvää mieltänsä. Kuitenkin oli ensimmäisenä vuotena kaikki käynyt hyvin. Mutta kuules, mitä sitte tapahtui.

Kunnasta kuoli pappi, joka oli lukenut messun ja opettanut katkismusta koululapsille, ja silloin aiottiin säästäväsyyden vuoksi hankkia opettajaksi pappi, joka toimittaisi molempia virkoja. Mutta ensin tahdottiin päästä Lericasta, jonka kontrahti oli tehty kuudeksi vuodeksi. Koetettiin siis saada hänet hyväntahtoisesti itsestään väistymään. Mutta hän vastasi jyrkästi: en. Silloin rupesivat tekemään hänen oloansa tukalaksi, uuvuttaakseen muka häntä. — Uuvuttaa Carlo Lericaa! — seiso kirjeessä. — Ymmärräthän, että kun minun kunniaistani on kysymys, ei ole joka miehellä voimia vääntää. Mutta sinulla ei ole aavistusta heidän ilkeydestään. Menivätpä niinkin pitkälle, että tulivat ottamaan karttoja koulustani. Mutta minäpä näytin niille hampaitani. Koska kaikista ilkein heistä oli tuo mainittu koulupötsien omistaja, annoin kolmannen miehen kautta ilmoittaa hänelle lähettäväni oitis kaksintaistelun haasteen, jos hän vähääkään kiusaa tekisi. *Roisto* ei uskaltanut viiteen päivään pistää kuonoansa ovesta. Palkintojen jakamisjuhlassa koki *Roisto* kostaa. Hän käski urkuria soittamaan kansallislaulua ennenkuin minä olin puheeni päättänyt. Mutta minä en lakannut sittenkään, vaan nieltä harmi antoi keuhkoilleni semmoisen voiman, että musikantin täytyi herjetä, kun ei kukaan voinut kuulla

ainoatakaan ääntä hänen kiltutuksestaan. Jonkun ajan päästä kävivät vieläkin häijymmiksi. *Kaiku* nimiseen lehteen lähettivät häpeemättömän nimettömän sepustuksen, jossa muitten valheitten lomassa selitettiin, kuinka muka entiset sotilaat ovat sopimattomia opettajan toimeen, koska muka ovat kiivaita ja heiltä puuttuu lempeys, käytöstapa, *taito ja kekseliäisyys*, joita välttämättömästi vaaditaan lapsia opettaessa j.n.e. Minä vastasin vaatimalla kirjoittajaa ilmoittamaan nimensä, ellei mielinyt olla iljettävin kaikista panettelioista. Muun muassa nimitin häntä pässinpääksi ja Juudaaksi, mutta *Roistopa* ei vaan nimeänsä ilmoittanut; vaan hän ja ne toiset, jotka olivat samaa villaa, valmistelivat uusia koiruuksia. He eivät vähempää tarkoittaneet, kuin saada minut nälän kautta taivutetuksi. Kokonaisuena lukukautena en saanut penniäkään palkkaa. Rahastonhoitaja, joka samalla on sekatavarankauppias, selitti olevansa aivan ilman rahoja. Minun täytyi valtakirjallani mennä maanviljelyspankkiin ja menetin sen kautta kymmenen prosenttia. Seuraavana lukukautena kävivät päälle päätteeksi hävyttömiksi. Tuo kauppias voro oli kylläksi rohkea sanoakseen minulle, ett'ei hänellä ollut rahaa palkan maksuun, mutta että rahain asemesta saisin ottaa hänen puodistaan silliä, kabeljoa tai mitä tarvitsin, niin paljon kuin ikänä halutti. Minä vastasin, että mieluummin kuolisin nälkään, kuin pilaisin vatsaani hänen moskallansa, ja uhkaamalla valittavani prefektille pakoitin hänet maksamaan palkkani. Arvaas mitä sitte keksivät? He palkkasivat lurjuksen, joka kätkeytyi koulun läheisyyteen ja sieltä sitte minun opettaessani kai'un tavoin matki viimeisiä sanojani, narratakseen poikia nauramaan ja tehdäkseen opetuksen mahdottomaksi. Voit kuvaella mielessäsi mitä tapahtui, kun tämän huomasi; minä ryntäsin ulos luokasta kuni jalopeura. Minun ei heti onnistunut löytää miestä. Väliin ääni kuului kadulta, väliin jostakin ikkunasta, joskus läheisestä pihasta, ja Jumala tiesi mistä. Joku naapuri konna mahtoi pitää häntä luonaan. Hän pääsi aina hyvissä ajoin pakoon. Minä puristelin turhaan nyrkkiäni neljänä päivänä ja luulin sappeni halkeavan. Mutta eräänä aamuna, kun olin asettunut ikkunan poskeen, näin miehen varjon alhaalla katukäytävällä. Keksinpä keino; en mennytkään ovesta, vaan heittäydyin alas ikkunasta ja putosin hänen nenänsä eteen, juuri kun matki viimeistä sanaani. Lurjus läksi juoksemaan, minä perässä, raivostuneena ja paljain päin. Hän juoksi kuin karkuun päässyt vanki ja minä perässä. Hän käänsi kulmassa, minä perässä, ja niin mentiin kadulta toiselle, kunnes hänet vihdoinkin kylän ulkopuolella saavutin ja annoin hänelle siellä niin sekä eteen että taakse, päälle ja alle, siihen kuuluvine selityksineen, niin, niin, ett'ei kukaan sitten nähnyt häntä neljäntoista päivään edes vilahdukselta.

Kirjeessä kerrottiin vielä Lerican vihollisten käyttäneen tuota petollista tapaa, että ylyttivät poikia opettajia vastaan. Sitten hän kertoi oppilaistaan, jotka muka olivat ikävempiä, ilkeimpiä olentoja mitä hänellä koskaan ennen oli ollut, oikeita paheitten ja rikoksentekeijäin ituja; lyhyesti: koulunsa oli kerrassaan pieni ojennuslaitos. Siellä ei ollut ainoatakaan kasvoja, jotka edes kaukaisimmassa tulevaisuudessa olisivat antaneet aihetta toivomaan omistajistaan rehellistä miestä. Kaikilla heillä oli kissan tahi nädän silmät, ketun tai verikoiran turpa, ja pääkallot semmoisia kuin näkee pahantekijöillä tahi Australiain neekereillä.

Näitten ihmisten ilkeys — kirjoitti Lerica — on suurempi kuin ajatella saattaa. Menivätpä niinkin pitkälle, että kodeissa varustivat pojille konstikkaita kysymyksiä, joita heidän sitte, muka tiedonhaluisina tahi uteliaina, piti kysyä minulta keskellä tuntia, saattaaksensa minut pulaan ja ymmälle. Minä, senkin aasi, annoin narrata itseäni, enkä ymmärtänyt heidän peliänsä ennenkuin *Roiston* poika kolmanteen kertaan samalla viikolla kysyi minulta sanaa, jonka luultavasti olivat jostain sanakirjasta onkineet, hän ja se konna, joka hänet oli maailmaan laittanut. — Herra opettaja, mitä merkitsee sana sekamolö? kysyi poika. Sekamolö! Jopa asia valkeni minulle. — Se merkitsee nuoraa, jolla sinä olisit hirtettävä — vastasin minä — sinä ja ne lurjukset, jotka ovat sanan suuhusi panneet. — Siitä päivin ei kysymyksiä sen koommin tullut.

Lerica paran kiukkuisin vainooja oli eläinlääkärin poika, *Lurjus*, jonka esittämiseen hän oli käyttänyt kokonaisen sivun kirjeessään ja sitä tehdessään joutunut niin haltioihinsa, että huomaamattansa eksyi seikkaperäisyyksiin, ikäänkuin olisi aineestaan hyvinkin nauttinut, samalla kun kuitenkin kiukusta puhisi. Tuo poika oli koulun ikävimpiä ilmiöitä, pää kuin hyrrä, silmät vinot, korvat pitkät, tyhmä, laiska, siivoton, velto ja viekas. Lurjus oli ottanut tavakseen silmillään kiusata opettajaa: hän katseli opettajaa, ei muuta, tuijotti lakkaamatta häneen läpitunkevin, kylmin katsein, joista ei voinut mitään lukea; ei ainakaan opettaja käsittänyt niiden sisältöä ja juuri se häntä kiusasi ja ärsytti. Poika katseli opettajaa niinkuin olisi tahtonut silmillään hänet lumota, ja lumosikin todella, sillä hän pakoitti opettajaa katselemaan takaisin, ja niinpä sattui joskus, että he kokonaisen minuutin tuijottivat toisiansa kuni veriviholliset, Vainoominen oli alkanut siitä, kun poika eräänä päivänä oli tullut likaisena kouluun ja opettaja silloin kantoi hänet vesijohdon alle sekä ruiskutti siitä vettä kasvoille. Siitä päivästä aikain poika tuijotti lakkaamatta opettajaa eikä katsonut alas muulloin kuin lukiessaan ja kirjoittaessaan; silloinkin vain muutamiksi silmänräpäyksiksi, sillä hän katsahti yhä rivi riviltä opettajaan. Näin hän teki opettajan sekä tullessa että mennessä, joka päivä, jok'ainoa tunti, niin että tämä tuijottaminen vihdoinkin kävi opettajalle oikeaksi kidutukseksi ja hän tunsu väliin suurta halua kuristaa tuon lurjuksen kuoliaaksi. Ikävintä kumminkin oli, että pojalla oli laaja suku, joka kokonaisuudessaan lie vihannut opettajaa, koska kaikki, isä, äiti, sisaret ja veljet, pienet ja suuret kadulla kohdatessaan tuijottivat häneen samalla lailla, samanlaisilla vinoilla silmillä, yhtäläisellä kylmällä, jäykällä katseella.

Kääntyivätpä kaduilla, pysähtyivät katsellakseen häntä, tuijottivat talonsa ikkunoista ja puodeistakin, jos sattuiivat niissä olemaan. Hän tiesi näiden katseitten seuraavan itseään, ennenkuin niitä näkikään, ja hänellä oli ilkeä, hämärä tunto niistä ikäänkuin olisi ollut jonkun noituuden vallassa. Oi, mikä sanomaton tuska se oli! Hän oli niin vihoissaan, että olisi tahtonut dynamiitilla räjähyttää koko perheen ilmaan.

— Kuitenkin sanotaan — pitkitettiin kirjeessä — ett'ei poikia saa lyödä! — Lerica sitävastoin tahtoi seurata erään naapurikylän opettajaa esimerkkiä. Tällä oli pöytänsä vieressä mahdollottoman pitkä rottinki-keppi, joka, niinkuin Jumalan tuomio, ulottui joka paikkaan, ja sen avulla hän piti kuria voimassa. Ei muka saa lyödä poikia! Mutta sehän olisi luonnotonta! Täytyy todellakin olla lurjus ja valehtelin puolustaakseen moista väitettä, joka tuottaa lapsille onnettomuutta ja tekee opettajan työn koulussa mahdollottomaksi. Senjälkeen kun rottinki koulusta karkoitettiin, oli tämä muuttunut helvetiksi, sillä pojilla ei ollut mitään peljättävänä. Surkeata kyllä ei hän voinut kiivaan luontonsa ja suurten voimainsa tähden käyttää nyrkkiä, sillä silloin saisi välskärikin tekemistä. Mutta hänellä oli muita neuvoja. Eräs pojista oli rohjennut kirjoittaa isolle taululle: — Menkää matkaanne! — Opettaja otti pojan niskasta, veti taulun eteen ja antoi hänen pyyhkiä kirjoituksen pois nenällään. Sitten kielsi poikaa kasvojaan pesemästä; hänen piti semmoisenaan astua siittäjänsä silmäin eteen.

— Menkää matkaanne! — näin kirje päättyi. — Kyllä minä menenkin, sen roskajoukko, mutta vasta sitte, kun haluttaa, enkä ennen kuin olen saanut kostaa teille pahat tekonne. — Lerica kertoi, että hänellä tukenaan ja turvanaan oli ollut kirkkoherra, jättiläinen niinkuin hän itsekin, vapaamielinen kunnan mies, joka juuri niiden ominaisuuksiensa tähden oli vihattu paikkakunnalla ja viranomaisten vainooma, mutta jota kaikki kumminkin pelkäsivät erään Turinissa tapahtuneen seikkailun johdosta. Oli näet eräänä yönä kaksi roistoa muutamalla sivukadulla hyökännyt papin kimppuun, mutta tämä oli tarttunut molempia kaulukseen ja kuljettanut heidät, kielet pitkällä, lähimpään poliisi-konttooriin. Tämä mies oli tullut Lerican läheiseksi ystäväksi, ja kun he yhdessä kulkivat katuja pitkin silmiään mulkoillen, "vapisi koko kunta". Kuitenkin hän salaa tiedusteli toista paikkaa ja pyysi Emiliota ilmoittamaan, olisiko Altaranan läheisyydessä semmoista saatavissa. Jälkilisäyksessä oli: — Kunnallishallituksen jäsen, kouluhuoneiden vuokraaja, on kuntakokouksessa moittinut minua siitä, ett'en ollut *omalla kustannuksellani* matkustanut Saluzzon opettaja-kokoukseen. Sen *Roisto!*

Hyvästi!

Lerican hauskan kirjeen jälkeen ja saatuaan määräyksen uuteen paikkaan Caminassa, kuluivat Emilion päivät jokseenkin yksitoikkoisesti vuoden loppuun.

Vaikka Emilio oli paljon kärsinyt Altaranassa, jätti hän kuitenkin paikkakunnan tuntien suurta kaipuuta, varsinkin rakastettavan naapurinsa tähden; sillä Emilion myötätuntoisuus, rakkaus ja ihaelu sekä kaikki muut tukahutetut tunteet heräsivät jälleen sydämessä eron hetken lähestyessä. Opettajattaren isä oli jo kuukauden päivät maannut hyvin huonona viimeisillään ja tänä surun aikana oli hänellä taloudellisissa toimissa apunaan sekatavarankauppiaan pieni ystävällinen tyttö sekä tuo kukkia tuova oppilas; ja joka ilta, kun tyttöset sanoivat hänelle portaissa hyvää yötä, piti hän molempia hetkisen syliinsä suljettuina ja painoi äänetönnä heidän päätänsä rintaansa vasten.

Juuri kun Emilio oli lähtemäisillään huoneestaan, sanoakseen opettajattarelle hyvästi, huomasi hän tämän seisovan palkongilla käsipuihin nojautuneena, kalpeana ja uupuneena yövalvomisista. Tieto tulevasta suuresta surusta kuvastui hänen kasvoissaan, mutta samalla hän näytti lujana onnettomuutta vastaan ottavan, ikäänkuin olisi päättänyt kantaa kaiken valittamatta. Hän seiso siinä pää pystyssä, silmillään tähystellen avaruuteen, aivan kuin olisi ajatuksissaan katsellut niitä tuhansia pieniä tyttöjä, joille tästälähin oli uhraava elämänsä tykkönään. Hän näytti vaipuneen ajattelemaan sitä, kuinka olisi täyttävä jäljellä olevat pyhät velvollisuutensa, sitten kun tuo toinen, yhtä pyhä, pian olisi täytetty.

Kun Emilio näki hänet surullisena ja ajatuksiin vaipuneena, ei hän raskinut murhetta lisätä jäähyväisillä, jotka ehdottomasti herättäisivät katkeria muistoja. Hän katseli opettajatarta vähän aikaa, ja kirjoitti sitte hänelle hellät hyvästit, suuteli ajatuksissaan tuota herttaista suuta, josta niin moni, iäksi hänen mieleensä painunut sana oli lähtenyt.

Luostarissa.

Emilio oli viettänyt toista kuukautta —ssa, Golin perheessä, sisariensa kanssa.

Eräänä iltapäivänä, vähää ennen päivällistä, hän juuri seiso ja mietti, mitä varten pöytä oli katettu kuudelle hengelle, kun samassa isäntä astui sisään ja lausui hänelle hymyellen: — Emilio, täällä on eräs

entinen mieltietyksi! — Samassa töytäsi sisään korkeakasvuinen, tummanverinen nainen, tarttui Emilion käsiin ja suuteli häntä molemmille poskille.

Se oli Emilion serkku, joka juuri oli saapunut —een, ihastuksissaan vapaudesta, jonka oli saanut neljäkymmenen päiväisen luostari-elämän jälkeen.

— Nytpä saat kuulla! — hän sanoi Emiliolle ja huoahhti samalla syvään, aivan kuin olisi aikonut kertoa pakoretkestä, jonka avulla oli päässyt jostakin vankilasta.

Opettaja huomasi serkkunsa muuttuneeksi: hän oli entistään laihempi, päivettynyt, niinkuin olisi palannut Afrikan matkoilta, suorempiselkäinen sekä entistään hermostuneempi, vilkkaampi liikenteissään ja puheissaan. Kun hän oli riisunut hatun päästään ja hätimiten kädellään silitteli kauniita, mustia hiuksiaan, muistui Emilion mieleen elävästi nuo tukevat kädet, jotka reippaasti olivat leikelleet kananpaistia pienen alppimökin viereisessä lehtimajassa.

— Noh — kysyi nuori tyttö Emiliolta — mitä sinä olet toimittanut tänä vuonna? Oletko mennyt naimisiin? Kuka minulle siitä puhuikaan? — — — Vai et? Oletkos vielä Altaranassa? Sinä olit merkillisen näköinen tavatessani sinua Turinissa? Kuinka tuon jutun kävi? Kerro minulle kaikki viidessä minuutissa.

Herra ja rouva Golia, hiljaisia, viidenkymmenen ikäisiä ihmisiä, aina tottuneita yksitoikkoiseen elämään, huvitti äärettömästi tämä kahden nuoren vilkas sananvaihto, joka koski koulua, valtiota, kirkkoa ja rakkautta. Nuoret puolestaan innostuivat isäntäväen uteliaisuudesta, raittiista ilmasta ulkona palkongilla, jossa päivällistä syötiin, ihanasta, vuorille ja laaksoihin antavasta näköalasta sekä lapsuutensa muistoista, ja kävivät vähitellen yhä innokkaammiksi, niin että lopulta pitivät hauskana ikävimpienkin elämänsä kohtausten kertomista.

— Ylimalkaan — serkku virkkoi — olen minä toimeeni tyytyväinen. Jos ei muuta, niin oppii maailmaa tuntemaan, ja saa elää!

Hän oli ollut etelä-Itaaliassa, eräällä saarella Ligurian rannikolla. Hän saattoi ylhäisen naisen tavoin kehua matkustaneensa. Kuitenkaan ei ollut saanut kylläkseen ilmaa ja valoa. Hänen pyrintöjensä määränpäänä oli yhä Tunis tahi Itämaat — — — Mutta ensin hän aikoi käydä Amerikassa. Toivoi saavansa viran la Platan itaalialaisessa siirtokunnassa ja teki jo sopimuksia asiasta sekä luki Espanjan kieltä Ollendorff'in metoodin mukaan. Nuo neljäkymmentä luostarissa vietettyä päivää olivat lisäksi vahvistaneet häntä hänen päätöksessään lähteä lentämään tuhansia peninkulmia valtameren poikki. Oi, noita neljäkymmentä päivää! Koko elämänsä iän ne pysyisivät hänen muistissaan. Se aika oli ollut hänelle ikäänkuin vaellusta tuntemattomassa maailmassa, tahi kuin kuusi viikkoa kestävä uni, josta tuskin vieläkään oli oikein herännyt. Hän ei mihinkään hintaan tahtoisi olla ilman tätä muistoa. Ja ajatelkaas, hän oli kuitenkin aluksi epäillyt, kun lukuvuoden päätyttyä Brillassa häntä tahdottiin opettamaan voimistelua nunnille! Ne olivat oikeita luostarinunna, joilla oli pikkulastenkoulu, ja koska sekin kuului kunnan oppilaitoksiin, oli tarkastaja vaatinut heiltäkin pakollista voimistelun-opetusta. Hangoiteltuansa jonkun aikaa vastaan heidän oli täytynyt taipua, ja he lähettivät kuulustamaan opettajatarta, joka voisi valmistaa heitä voimistelututkintoon — tietysti hankittuansa ensin pispalta luvan.

Oudoilla, unhoittumattomilla tunteilla hän astui tämän luostarin portista sisään, vaikkakin hänelle oli myönnetty lupa päästä joskus ulos palvelian seuraamana. Luostari oli varsin muhkea korkeine, merellepäin antavine ikkunoineen ja isoine, palmuja ja hedelmäpuita kasvavine puutarhoineen. Ja sitte tuo syvä äänettömyys, nuo nunnat, jotka kellon kaikuessa hävisivät kuni varjot ja jotka astuivat niin hiljaa, ett'ei koskaan kuullut heidän askeleitaan, eikä heitä lainkaan huomannut ennenkuin seisoivat ihan edessä, ikäänkuin maan povesta nousseina. Entäs heidän kuiskutteleva puheensa, aivan kuin joka seinän takana olisi joku maannut viimeisillään — kaikki tämä oli kovin ikävää! Vaikka siellä olikin kolmekymmentä nunnaa, joista kymmenen opettajatarta, tunsu hän itsensä väliin kovin yksinäiseksi avarassa rakennuksessa; hänet valtasi kauhistus ja hän tunsu vastustamatonta halua karata tai huutaa apua; sillä tuntuipa aivan kuin kaikki olisivat hiipineet pois ja muuranneet portit kiinni, jättäen hänet pelkoon ja nälkään kuolemaan.

— Tällä lailla tuntui kuitenkin ainoastaan ensimmäisinä päivinä — hän sanoi. Opetus pian huoleni haihdutti. Kello 4 aamulla oli messu, sitte pidettiin rukous ja sen jälkeen oli aamiainen, jota seurasi voimistelu.

Paljo oli hänellä vaikeuksia voitettavina, ennenkuin sai tunnit hyvään alkuun. Luostarin säännöt kielsivät nunnaa koskemasta toisiinsa. Häntä itseään oli abedissa jo toisena päivänä vakavasti nuhdellut, kun hän uskalsi, heidän puutarhassa kävellessään, pistää kätensä erään nunnan kainaloon, sekä käskenyt häntä olemaan vasta niin tekemättä, sillä nunnaan ei saanut muuten kajota, kuin jos auttoi ylös kaatunutta. Kun heidän siis ensimmäisellä voimistelutunnilla oli ottaminen toisistaan kiinni, kielsivät he jyrkästi. Rippi-isän täytyi uppiniskaisilta kieltää synninpäästö ja abedissankin oli pakko sekaantua

asiaan ja selittää kajoamista luvalliseksi, koska esivalta niin käski, ennenkuin sai heitä temppuja tekemään. Sitten piti heidän oppia marssimista ja siinä tuli uusia kinastuksia. Liikkeitä oli otettava, jotka heidän kainouttaan loukkasivat ja joita siis piti jättää yhden toisensa perästä rippi-isän ratkaistaviksi; hän oli neuvoton pari päivää. Siellä oli muitten muassa eräs seitsemänkolkhatta vuotias nunna, iso, karkearakenteinen, hieman juonikas ihminen, joka ei millään ehdoin tehnyt muutamia liikkeitä ja kalpeni harmista. Oli tosiaankin sekä surkeata että naurettavaa nähdä näiden nunnien hyppelevän rukousnauha vyöllään, sotkeutuvan pitkiin, valkoisiin pukuihinsa ja pitävän aina päätänsä alas kallistuneena välttääkseen opettajattaren katsetta. Siitä huolimatta he oppivat voimistelemaan. Tuntien loputtua voimistelivat omin päin, kertasivat kaikki liikkeet, komentaen vuoron perään, mutta matalalla äänellä niinkuin olisivat lausuneet kiellettyjä sanoja ja tehneet jotain sopimatonta. Koko päivän ajattelivat vain voimisteluharjoituksiaan ja vähä väliä tuli joku nunna hänen kammioonsa kysymään neuvoa jonkin voimistelua koskevan asian johdosta. — Neiti, kuinka monessa osassa tehdään käsivarren liikkeitä? Neiti, kuinka parhaiten suoritetaan "kumarrus eteenpäin"?

— Te, joka olitte tuommoisten sopimattomuuksien opettajatar, arveli herra Goli, mahdoitte olla heidän silmissään kadotettu sielu?

— En suinkaan! — vastasi toinen. — Päinvastoin, ne rupesivat pitämään minusta. Te miehet tunnette tuiki vähän nunnien luonteita! Rakkauden kaipuu on noissa nuorissa tytöissä väkevämpi kaikkia muita tunteita. Eräänä aamuna, kun minua keskellä tuntia alkoi vaivata kova surumielisyyys, niin että purskahdin itkuun, tulivat he kaikki ympärilleni ja kysyivät huolistuneina: — Mikä teitä vaivaa? Millä olemme teitä loukanneet? — Ja kaikkien suusta sateli helliä sanoja.

Iltaisin oli muutamain tapana koettaa taivuttaa häntä rupeamaan nunnaksi; tietysti olivat vakuutettuina tekevänsä sillä jotain, joka tarkoitti opettajattaren parasta.

Joukossa oli myöskin hyvin aineellisia nunnia, jotka eivät muuta ajatelleet kuin ruokaa, ja noudattivat hyvin vastenmielisesti luostarin ankaria säästöksiä. Nämät herättivät toisissa suurta inhoa ja olivat heille häpeäksi ja kiusaksi. Toiset taas, kiduttaakseen itseänsä, söivät vain puolet niukasta ruoka-annoksestaan, jona useimmiten oli kurkkavihannesta, menivätpä niinkin pitkälle kieltämyksissään, että abedissan täytyi pyytää rippi-isää määräämään heille kuinka paljo leipää heidän tuli syödä kunakin päivänä. Siellä oli nunnia, jotka valitsivat huonoimmat, pilaantuneimmat hedelmät syödäkseen, jotka lukivat rukouksia melkein koko aterian ajan ja sitte vasta, juuri ennenkuin pöydästä noustiin, hotaisivat hätä hätää ruuan, etteivät ehtisi tuntea sen makua suussaan. Toisten taas olivat kasvot aivan arvissa, siksi että, itseänsä kiusatakseen, eivät yöksi asettaneet ikkunaansa hytysverkkoa. Tässä on lisäksi se merkillinen seikka muistettava, että he kaikki lueskelivat ei ainoastaan hämmästyttävän ahkerasti, vaan vielä suurella kunnianhimolla, niin ett'ei hän voinut käsittää kuinka tämä saattoi sopia kaiken maallisen ylönkatsumiseen, jota uskonto käskää, ja siihen nöyryyteen, jota he kaikessa muussa osoittivat. Itse abedissakin, kaunisvartalainen, ihanasilmäinen viidenkymmenenvuotias nainen, joka pani määräkseen mitä ankarimpia hurskauden harjoituksia, niin että väliin sai suonenvetoa ja ulisi kivuista, joihin itse oli syypää, ei voinut peittää mielihyväänsä, kun hänen lahjakkaisuuttaan ja sivistystään kehuttiin. Eikä siinä kyllä: opettajatar ei voinut käydä valalle, ett'eivät abedissan puvun aistikkaasti järjestetyt laskokset ja hänen uljas ryhtinsä olleet jotain mietittyä ja asetettua. Abedissa parka! Hänkin kiintyi nuoreen opettajattareen ja he puhelivat pitkät ajat kulkien käsi kädessä. Kuitenkin hän aina matalalla äänellä sanoi: — Pidä hihasta.

— Lyhyesti — Emilio virkkoi — sinun oli siellä hauskaa.

— Sitä en voi sanoa! vastasi serkku. — Minä olin raskasmielinen.

Niinpä ne olivat kaikki muutkin. Oikein jumalisetkin liian usein vakuuttelivat olevansa tyytyväisiä, jotta olisi voinut uskoa heidän totta puhuvan. Seitsemän tuntia päivästä oli pakollisesti määrätty rukoilemiseen, ja perjantaina rukoiltiin ojennetuin käsivarsin, niin että ruumis muodosti ristin. Useat heistä olivat kivuloisia ja pistivät sen vuoksi soppaan perin pieniä Vapahtajan sydämen valokuvia, joita sitte sopan kera nielivät. Yksitoikkoinen luostari-elämä hivutti ihmisparkoja niin kovin, että kun kerran olivat voittaneet ensimmäisen vastenmielisyytensä voimisteluun, rupesivat sitä siunaamaan pitkien päiviensä pienenä vaihetteluna. Niinpä, heidän oli niin ikävä, että kovin malttamattomasti odottivat vuosittain tapahtuvia *puhdistusharjoituksia*, koska silloin uusi pappi ulkoa maailmasta saapui heitä ripittämään. Kolmeen kuukauteen sitä ennen eivät muusta puhuneet ja silloin heidän kasvonsa säteilivät, niinkuin olisivat odottaneet jonkun jumalan astuvan alas heidän luoksensa. Merkillisin mitä heidän elämässään oli tapahtunut ja josta monta vuotta puhuttiin, oli se kun eräs pappi suuteli abedissan huntua hyvästi jättäessään. Kaikilla nunnilla oli, teljetyn ja ikäänkuin tukahutetun elämänsä seurauksena, erittäin vilkas mielikuvitus, ikäänkuin nuoruus, sydämiin kuristettuna, puhkeaisi esiin mielihaaveissa, kun ei se millään muulla lailla päässyt purkautumaan. Monessa oli mieli ja ymmärrys nähtävästi muuttuva toiseksi sen mukaan kuin ruumis muuttui. Siellä oli eräskin, joka väliin vähäpätöisimmästä asiasta alkoi niskoitella ja raivosi abedissalle. Häntä rankaistiin asettamalla arestiin

portin ja ulkomuurin väliseen komeroon, ja siellä hän seisoi tuntikausia liikkumattomana, itkien ja pitäen käsiään silmäin edessä. Eräs toinen, lempeäluontoinen ja kivulias, oli osittain vapautettu luostarin säännöksistä; hänen oli tapana juosta puolen päivää puutarhassa edes takaisin kuin mielipuoli, ja yön tullen piti hän kaikkia hereillä kauhealla yskällään, joka kaikui vintistä kellariin saakka ikäänkuin petoeläimen karjunta. Tässä rauhan tyyssijassa oli öisin vähemmän rauhallista kuin päivällä. Opettajattaren viereisessä kamarissa asui nuori, tavattoman kaunis tyttönen, joka öisin huuteli Amerikassa olevaa äitiään kolme- — viisikymmentä kertaa peräkkäin, niin hellällä ja surumielisellä äänellä, että sydäntä viilsi. Oi, kyllä hän heitä kaikkia muistaisi koko elämänsä iän ja liiatenkin sitä pikku nunnaa, joka aamuisin toi hänelle kahvia, kasvot yhtä valkoisina, kuin huntunsa, kätöset pienet kuin lapsella ja vieno ääni, jolla aina sanoi: — Deo gratia[16] — Hän oli hyvin nuori ja hoikka; vaaleat sinisilmät ilmaisivat ääretöntä rakkauden kaipuuta ja katselivat aina opettajatarta, niinkuin hänellä olisi ollut tuhannen asiata puhuttavana, mutta hän ei koskaan mitään sanonut. Eräänä aamuna pikku nunna luuli opettajattaren vielä nukkuvan, hiipi varpaillaan sisään, suuteli häntä otsalle ja kiiruhti ulos; neljäentoista päivään ei hän sitte uskaltanut katsella opettajatarta silmiin.

Herra Goli hengitti syvään, ikäänkuin karkoittaakseen mielikuviaan ja sanoi teeskennellyn kärsimättömästi: — Palatkaamme voimisteluun.

— Niin — myönsi opettajatar naurahtaen — palatkaamme voimisteluun.

Loppupuolella kurssia kävivät nunnat kovin levottomiksi tutkinnosta, ei suinkaan sen vaikeuden tähden, mutta siksi että tutkintolautakunta, jonka puheenjohtajana oli läänin rehtori, saapuisi luostariin ja heidän pitäisi niiden edessä tehdä samat temput, joita alussa niin vastenmielisesti olivat suorittaneet vaikk'ei ollut kuin nuori tyttö katsomassa. Varsinkin marssimista ajatellessaan kalpenivat kauhusta. Itse abedissakin oli levoton ja antoi aterioidessamme tavallista useammin lukea rukouksia ruokasalissa, arvattavastikkin sen vuoksi, että hän tahtoi edeltäkäsin pyytää anteeksi siitä häväistyksestä, jota hänen täytyisi sallia luostarissaan tapahtuvaksi. Moni nunna ripitti itseänsä tavallista ahkerammin saadakseen neuvoja ja lohdutusta. Välihetkillä puutarhassa eivät opettajattarelle muusta puhuneet kuin tulevasta tutkinnosta, tehden senkin seitsemän kysymystä: että tunsiko hän tutkintolautakunnan jäseniä, heidän ikäänsä ja tapojaan; olivatko naineita vai naimattomia; kuinka kauan kutakin nunnaa tutkittaisiin; pääsisivätkö muutamista liikkeistä tahi saisivatko tehdä ne lievemmin, vähän sinne päin. Opettajatar koki kaikin tavoin rauhoittaa heitä, mutta huonolla menestyksellä. Yöllä vasten tutkintopäivää ei kukaan oikein nukkunut; kaikki viettivät yönsä kiihtyneessä unen ja valvonnan välitilassa, tuo polttava ajatus aivoissa hereillä, niin että kun kyyhkynen sattui lentämään erään nunnan kammioon, tämä kauhistuneena huusi perkeleen tulleen hänen luokseen; kaikki sisaret pukeutuivat tuota pikaa ja juoksentelivat huutaen käytävissä, kunnes abedissa lopulta tuli kynttilä kädessä katsomaan mitä meluttiin. Oi, kuinka opettajattaren kävi sääliksi nuot nuoret, valkopukuiset tytöt, jotka seisovivat siinä yhteen sullottuina käytävän päässä! Kerittyine päineen olivat juuri kuin joukko sairaita nuorukaisia. Lapsiparat olivat häpeillänsä ja vapisivat, peläten perkelettä ja rehtoria.

— Tuo kauhea tutkintolautakunta saapui kello 10 aamupuolella. Valitettavasti oli rehtorin muoto juuri semmoinen, joka suuresti muistutti nunnaparkojen hourekuista. Hän oli harmaahiuksinen rakuunakapteeni, viikset isot, mustat, nenä korkea, katse tuima ja ääni ankara. Häntä seurasi mitättömän, puisevan näköinen voimistelun-opettaja sekä tarkastaja, joka kaikeksi onneksi oli varsin hauskannäköinen, lihava ja kaikille kohtelias. Tutkinto pidettiin isossa, tyhjässä huoneessa, johon tilaisuutta varten oli ripustettu kaksi ristiinnaulitun kuvaa. Heti alussa rehtori suuttui huomattavasti nunnain liikanaista ujoutta ja abedissan säikähtyneen muodon. Viimeksimainittu näytti siltä, kuin olisi tulisilla hiilillä kulkenut, aivan kuin sinne olisi tultu vartavasten hänen luostariaan häpäisemään. Rehtori teki kysymyksensä niin kiivaalla äänellä, että tutkittavat joutuivat aivan tolaltaan; toiselle toisensa perästä hän sanoi: — Älkää toki pelätkö! Minä olen ihminen enkä mikään kummitus. Mitä teihin on ajettu? — hän lisäsi mulkoillen abedissaa. Mutta pahinta oli vapaitten liikkeiden tekeminen. Kun abedissa näki rukousnauhain toisiinsa sekaantuvan, vapisi hän kuin olisi nähnyt jotain pyhää saastutettavan. Rehtori oli erittäin tarkka marssimisen suhteen, ja kun sitä liikettä tehtiin, kävi hän kärsimättömäksi siitä ett'ei jalkoja näkynyt ja huusi vihaisesti: — Mutta nostakaa toki hiukan hameitanne, että voin nähdä kuinka liikutte! — Abedissa sanoi puoleksi tukahtuneella äänellä: — Tuo on sopimatonta! — Onneksi rehtori ei hänen sanojaan kuullut. Jos ei noita huolistuneita nunnaparkoja olisi käynyt sääliksi, olisi heitä todella ihastuksekseni katsellut, niin suloisia olivat juuri ujoutensa tähden siinä voimistellessaan, vapisten ja punastuen valkoisten huntujen alla. Aivan selvästi huomasi missä tuskassa olivat, ja tarkastaja käänsi pois kasvonsa, ett'ei silmäyksillensä lisäisi heidän tuskaansa. Äkkiä sanoi rehtori minulle karkeasti:

— Tehkää muutamia kysymyksiä vartalon pyörytyksestä!

Näitä sanoja kuullessaan ei abedissa enää voinut hillitä itseänsä, vaan sanoi korkealla äänellä, kalveten: — Pyydän anteeksi, mutta tähän voi tulla kysymykseen ainoastaan miesten voimistelussa. — Vartalon pyörytys jätettiin sikseen. Vaan tämä välimuistutus lisäsi rehtorin harmia. Häntäpä jo

ennestään äkäytti abedissan ja sisarten selvään osoittama vastenmielisyys voimisteluun, joka kumminkin olisi ollut monelle heistä tuiki tarpeellinen. Rehtori sanoikin hiukan terävästi, hyvästi heittäessään: — Älkää te niin voimistelua pelätkö, abedissa rouva. Se ei ole vähääkään sopimatonta. Voimistelu antaa terveyttä. Neuvokaa nunnianne sitä harrastamaan, niin teette pyhän työn ja voitte apteekki-tavaroista säästyvät varat käyttää köyhäin hyväksi. — Abedissa oli niin mielissään päästessään tutkijalautakunnasta, ett'ei pistosanoja käsittänyt ja sama oli nunnien laita. He olivat niin iloissaan herrojen lähdettyä, että olisivat halailleet ja suudelleet toisiaan, elleivät luostarin säännöt olisi sitä kieltäneet. Samana päivänä menivät kaikki rippituolin juurelle.

— Kummallista! — huudahti herra Goli, joka oli kiiltävin silmin kuunnellut serkun kertomusta. — Olsinpa mielelläni nähnyt tuon sinisilmäisen pikku nunnan marssivan.

Nämät sanat eivät nähtävästi miellyttäneet rouva Golia, ja harmissaan hän rupesi hallitusta sättimään, sanoen:

— Se oli tosiaankin sopimatonta, niinkuin abedissa sanoi. Ainakin nunnia täytyisi kunniaissa pitää. Hallitus on liian rajui!

Lopuksi serkku kertoi eronhetken katkeruudesta. Muutamat sisarista pitivät hänestä sydämmellisesti, niin että salaa pistivät hänen huoneensa pöydälle mitä ihanimpia hedelmiä. Toisia oli, jotka iltaisin, heidän puutarhassa kävellessään, näyttivät kärsivän siitä, kun eivät saaneet puristaa edes hänen käsivarttaan, ja siksi silloin tällöin silittivät hänen kasvojaan, kuitenkin niihin kajoomatta. Tässä heidän liikkeessään sekä sitä seuraavassa katseessaan oli sanomatonta hellyyttä. Päivää ennen kuin hänen oli määrä lähteä, uskoivat muutamat hänelle salaisuutensa. Muun muassa pieni sinisilmäinen nunna sanoi itkien olevansa kovin pahoillaan opettajattaren lähdön takia ja aikoi, osoittaaksensa, kuinka rakkaana häntä piti, kerran kirjoittaakkin hänelle; rippi-isä ottaisi kirjeen postiin pannakseen, niin ei abedissa saisi siitä tietää; opettajattaren piti säilyttää tämä kirje muistona häneltä, ikäänkuin joltakin kuolleelta siskolta. Matkapäivänä keräytyivät kaikki hänen ympärilleen ja lahjoittivat amuletteja, rukousnauhoja, mitaleja, appelsiineja ja makeisia, ja kun nämä kaikki eivät mahtuneet hänen taskuihinsa, ompelivat ison irtonaisen pussin, joka pistettiin vyötäreille hameen alle. Eron hetkellä itkivät kaikki nunnat, ja kun hän lähti, riensivät maantielle päin oleviin ikkunoihin. Sen puoliset luostarin ikkunat olivat aina peitossa, mutta se ei tehnyt mitään, he tahtoivat kumminkin kuulla pois vieriväin vaunujen jyrinää; heidän viimeinen hyvästinsä oli kuiskaus, joka kuului eteen kiinnitettyjen uudinten takaa, ja muutama "voi hyvin", joka tukahutettuna nyhkytyksenä saapui hänen korviinsa.

— Ja nyt — virkkoi serkku, äkkiä iloiseksi muuttuen, vaikka kyyneleet silmissä kiilsivät — lähden minä Amerikkaan! Toivoni on saada haltuuni yhteiskoulu jossakin tasangolla olevassa itaialaisessa siirtokunnassa, missä tytöt ja pojat tulevat kouluun kaukaa, ratsastaen pienissä parvissa, noin neljä tai kuusi yhdessä, ja ennenkuin astuvat luokkaan sitovat hevosensa ikkunan ristikkoon — — — Hauskaa lienee nähdä heidän lukutuntien päätyttyä yhdessä nelistävän pois ja hajaantuvan eri tahoille kuin lintuparven. Minusta se olisi kuin näkisin siivellisten sanansaattajain vievän ajatuksiani kaikille ilmansuunnille ja henkeni hallitsevan erämaita.

Kuitenkin pitäisin vieläkin parempana vapaata, liikkuvaa koulua, joka voisi siirtyä sen mukaan kuin siirtolaiset etenevät, vaikkapa kauas intiaanien asumarajoille. Häntä innostutti tuo ajatus, että saisi seurata auran perässä astelevaa aakkosten lukijaa ja sanoa: — Minä olen ensimmäinen, joka näillä seuduin olen opettanut lukemaan hamasta maailman luomisesta!

Mutta hänellä oli toinenkin, entistä vielä rohkeampi aatos. *Diario de los maestros* lehdessä hän oli lukenut kuinka Argentinassa suuren tulvan vallitessa koulurakennus oli joutunut veden valtoihin ja koulu siitä syystä joksikin aikaa sijoitettu isoon laivaan, johon myös oli valmistettu asumus opettajattarelle, ja kuinka tämä piti tuntiansa levitettyjen purjeitten varjossa.

— Sillä tavoin minäkin tahtoisin opettaa — päätti hän puheensa — laivassa, joka kulkee virtoja ylös päin aivan aarniometsiin saakka, missä jaguaarit ja kuguaarit kiljuvat; siellä opettaisin lapset polvillaan rukoilemaan koskien pauhinassa. Oi, ihania unelmiani! Kuka tiesi vaikka joku niistä vielä toteutuisi!

Liikutettuna kun oli, hän näytti varsin kauniilta; äänessäkin oli nuoruuden lämpöä, niin että isäntäväki katseli häntä lämpimästi ja myötätuntoisesti.

— Siitä kaikesta ei tule mitään! — sanoi kohteliaasti herra Goli. — Jonakin päivänä tulee mies, jolla on sydäntä ja aistia, pidättää teidät Euroopassa ja ottaa päästänne Amerikan kaikkine koskineen.

— Ei — vastasi nuori tyttö aivan tyyneästi ja surumielisesti — minun aikani on mennyt. Muutoin olen liian oikullinen tullakseni hyväksi vaimoksi.

Äkkiä muistui hänelle jotain hauskaa mieleen ja hän tuli jälleen iloiseksi. Hänellä oli ollut eläessään

ainoastaan kaksi vakaata naimatarjousta. Ensimmäinen kosija oli neljäkymmenen vuotias vuohipaimen, leskimies, jolla oli pieni tyttö hänen luokallaan. Se oli jonkun aikaa häntä armastellut ja käytti omituisia tapaa ilmaistaksensa rakkauttaan. Hän antoi nimittäin pienen tytön kirjoittaa helliä sanoja kirjoitusvihkojen laitoihin, ja töhräsi sitte nimensä, tuskin luettavan, alle. Kun opettajatar kielsi tyttöä semmoisia asioita kirjoittamasta, koetti mies päästä hänen suosionsa ja kotiinsa sen kauniin tekosyyin nojalla, että muka tahtoi opetusta kirjoituksessa, koska käsialansa oli niin rumaa. Kun opettajatar kielsi, kosi mies vasten naamaa, koettaen todistaa semmoisen liiton edullisuutta, kun näet hän laumoineen ja opettajatar kouluineen ansaitsisivat niin paljon, että voisivat muhkeasti yhdessä elää. Oikein oli vaikeata saada hänet nöyränä tyytymään rukkasiin. Miesparka oli tosiaankin pahoillansa, istui tuntikaudet koulun ovella, surumielisenä piippuaan poltellen kuuntelemassa opettajattaren ääntä. Joka kerta kun opettajatar meni ulos, uudisti hän itsepäisenä kosimisensa, pitäen toista kättä sydämmellään. Paimen parka! Kaikista niistä, jotka olivat sanoneet rakastavansa häntä, lie tämä ollut ainoa, joka todella oli rakastanut.

— Entäs toinen kosija? — kysyivät pöytätoverit.

— Toinen kosija — naurahti opettajatar — oli paljoo nuorempi.

Se oli yksi hänen oppilaistaan Brillan yhteiskoulussa, seitsemän vuotias poika, hyvin kunnianhimoinen. Tämä oli eräänä päivänä pistänyt hänen laatikkoonsa tavattoman isoilla kirjaimilla kirjoitetun kirjeen, jossa luvattiin, että jos opettajatar tutkinnossa antaisi hänelle palkinnon, niin joko hän tahi hänen veljensä isoksi tultuansa hänet naisivat.

Kaikki nauroivat; herra Goli ei kumminkaan tyytynyt näihin tunnustuksiin.

— Neitipä ei ole vielä kaikkea kertonut — sanoi hän. — Vielä on yksi kertomatta.

— On kyllä — vastasi toinen leikillisesti — Brillan sindaco, joka ilmoitti rakkautensa sonetissa; mutta minä annoin hänelle rukkaset käyttäen vastauksessani hänen omia riimejään.

— Ei — sanoi, herra Goli veitikkamaisen näköisenä — ei nyt ole kysymys kunnallishallituksesta, vaan kuninkaallisesta armeijasta.

Opettajatar punastui ja tuo viittaus näytti häntä pahoittavan.

Edellisenä vuonna hän jonakin heikkona hetkenä oli kertonut rouva Golille tapahtuman Turinin ajoilta, jossa oli ollut voimistelua oppimassa. Voimistelu-opiston viereisen kasarmin upsierit olivat ottaneet tavaksi odottaa häntä opiston portilla. Rehtori, kun sai tämän tietoonsa, valitti kenraalille ja sen perästä useereja ei näkynyt. Mutta yksi heistä, nuori kaunis mies, joka oli tavattomasti hänen näköisensä, niin että olisi voinut veljeksi luulla, oli mieltynyt häneen — ja jättänyt jälkeensä sydänhaavan, joka ei vielääkään ollut umpeen mennyt.

Herra Goli muutti heti puheen-ainetta, huomattessaan kajonneensa arkaan kohtaan.

— Lyhyesti, neiti kulta — hän virkkoi leikillisesti — niin totta kuin minulla on kaksi silmää päässäni, te ette tule Amerikkaan menemään. Ensi vuonna näihin aikoihin olette lakanneet olemasta opettajana.

— En — vastasi hän surumielisesti — koulu on tarkoituseräni. Minä en vaan tahtoisi elää niin kauan, ett'en jaksaisi olla opettajattarena enään. Siitäpä en luule pelkoa olevankaan. Minä menen koulusta suoraan kirkkotarhaan. — Noustun pöydästä hän iloisesti lisäsi: — Minulla on toivomuksia kuoloanikin seuraavien päivien suhteen.

Hänen ihanteenansa oli kuolla etelä-Itaaliassa, Ligurian rannikolla, missä aurinko ihanasti helolttaa; hän toivoi pienten oppilaittensa saattavan häntä hautaan; mutta heidän tuli olla iloisia, kulkea kukkasvihkot käsissä ja laulaa erästä ensimmäisen lukukirjan laulua, jota hän heille opettaisi. Hän oli haudattava, lasten viime ainekirjoitukset sylissä, ja hautakivelle oli piirrettävä sanat, jotka Valentin Friedland lausui vähää ennen kuolemataan: — *Lapseni, minua on kutsuttu toiseen kouluun.*

Tätä sanoessaan hänen sydämmensä täyttyi vilpittömällä, hartaalla ilolla ja sitä kesti koko matkan asemalle saakka, jonne Golin herrasväki ja Emilio häntä saattoivat. Hän pysähtyi katujen kulmissa ja osoitti katulyhtyjien valossa päivänvarjostimellaan laivayhtiöitten ilmoituksia sekä näytti eräässä laivankuvassa sitä paikkaa laivan peräkannella, missä hän aikoi iltansa viettää. Sitten lausui muistosta Brillan sindacon sonetin sekä oman vastauksensa. Hän matki ligurilaisten koululasten ääntämistapaa. Lopulta kertoi kepposestaan, jota oli kylissä käyttänyt saadakseen liikkeellä olevia juorupuheita vaikenemaan. Hän rupesi oitis, kun huomasi itseänsä moittivan siitä, että antoi jonkun ihastella itseään, laajasti ja tarkasti asiasta puhumaan. Juoruaminen lakkasi paikalla, mutta sen sijaan häntä soimattiin kerskailijaksi.

— Oh — hän huudahti — minä olen aika valtioviisas!

Rautatievaunuista hän vielä puhui ystävilleen, hymyellen kyynelsilmin: — Kuulkaas, katsokaa minua tarkoin, sillä kun palaan Amerikasta, ette enää tunnekaan. Olen silloin paljoa tummempi, puhun espanjan kieltä ja intiaanilainen kamarineitsyt kulkee perässäni. Saatte nähdä, saavutanpa onneni. Menen naimisiin uljaan *estancieron*[17] kanssa ja me perustamme mallikouluja *gauchoille*. [18] *Buenas noches*, ystäväni! *Buenas noches*! [19]

Camina.

Ensimmäinen tuttavuus.

Emilio matkusti Caminaan tuntien sitä itseensä luottamusta, jota meissä aina on, kun aiomme asettua ihmisten pariin, jotka eivät tunne virheitämme ja hairauksiamme; luottamusta, joka tekee, että uuden elämän alkaminen näyttää mielestämme helpolta, elämän muka, joka ei ainoastaan näytä, vaan todella onkin semmoista, joksi sitä tahtoisimme.

Ajaessaan sateen puhtaaksi huuhtoamaa maantietä, jota poppeli-rivit varjosivat, syyskuun iltauringon punertavassa hohteessa, hän ajatuksissa toisteli kaikki hyvät päätöksensä, laskien ne sormillaan: elää yksinään, jopa entistänsä erakompana; noudattaa viran-omaisten tahtoa niin paljon kuin suinkin välttääksensä riitoja ja yhteentörmäyksiä; käyttää kaiken vapaan aikansa ahkeriin lukuihin voidakseen kilpailla opettajan paikasta Turinassa. Ajatuksensa itse koulusta olivat taas melkoisesti talttuneet, vietettyään nuo kaksi hauskaa kuukautta sisariensa seurassa Golin hertteisessä perheessä. Hän päätti jälleen ruveta ystävälliseksi ja avomieliseksi pojille sekä hakea voimaa puuttumattomaan hyvyyteen sydämessään asuvasta uskonnollisesta tunteesta, joka ei hänessä koskaan ollut kokonaan sammunut. Kaikki tämä tuntui hänestä, ajaessaan siinä ruusunkarvaisen taivaan loisteessa täynnä uutta halua ja innostusta, aivan helpolta ja ikäänkuin korkeamman voiman vaatimalta. Ja ulompana tätä kaikkea haamoitti yhä hämärä toivo, että tuossa vieraassa kylässä löytäisi ensin ystävyttä, sitte rakkautta, joka täyttäisi koko hänen elämänsä.

Koska Emilio saapui Caminaan vasta hämärissä eikä enää saattanut mennä viran-omaisten puheille, ajoi hän *Harmaa Hattu* nimiseen ravintolaan, tilasi illallista ja asettui yksin istumaan alikerrassa olevaan isoon huoneeseen, jonka vastaisella seinällä kuningas ja kuningatar kauhistunein muodoin tuijottivat toisiinsa, ikäänkuin olisivat antaneet toisilleen tiedoksi monarkian häviön. Silloin tällöin ilmaantui oveen jonkun ravintolassa kävijän uteliaat kasvot, talon piika taikka isännän pojat, jotka lienevät epäilleet häntä uudeksi opettajaksi, ja kohta sen jälkeen hän saikin epäselvästi kuulla itseensä arvosteltavan. Hänen siinä korvat pystyssä kuunnelleessaan, tulla laahusti huoneeseen neljänkymmenen vuotias mies, vaatteet huonot, pää ja parta ruokkoamatta; hän astui Emilion eteen ja, ottamatta savipiipun nysää suustaan, kysyi oliko toinen uusi opettaja. Myöntävän vastauksen saatuaan, hän esitteli itsensä: — Giuseppe Reale, ensimmäisen luokan opettaja — ojensi Emilille kätensä ja istui kursailematta pöydän toiseen päähän. Sitten tuijotti taas hymyellen Emilioon sanaakaan sanomatta. Emilio luuli miestä sairaaksi tai hulluksi, kunnes hengähdys ilmaisi, ett'eivät asiat olleet oikealla tolalla, minkä muutenkin huomasi niistä ankarista ponnistuksista, joita mies sai tehdä puhuakseen ymmärrettävästi.

Jo Realen ensimmäinen lause oli raa'asti tuttavallinen: — Vai niin, tekin olette olleet mieletön ja ruvenneet opettajaksi? — — — Kuinka kauan olette olleet? — — — Kuusi vuotta! No teillä on ollut hyvä aika huomata mitä sorttia se elatuskeino on. Siis — — — ajan hukkaa siitä puhua.

Reale oli kuusitoista vuotta vetänyt iestä ja jo heti alussa katunut, ett'ei ruvennut laulajaksi, hänellä kun oli kaunis baryton-ääni. Mutta hänen isänsä, ammatiltaan taidesorvari, tahtoi välttämättömästi nähdä poikansa "kansan kasvattajana" ja oli tosiaankin oikeaan osannut! Kokonaista kuusitoista vuotta hän oli Caminassa kuhnustellut ilman vähintäkään paremman toivoa ja aivan haluttomana lukuihin, joista ei kumminkaan mitään hyötyä ollut. Vähän aikaa mietittyänsä, ikäänkuin kokoillen muistiinsa hajaantuneita sanoja, hän lisäsi: — Pienissä kunnissa näet *sielun hengityselimet* kaipaavat happea. Hämmästyks, joka näitten sanain johdosta ilmaantui Emilion kasvoihin, näytti puhujata suuresti huvittavan.

Pitkän aikaa taas Emiliota katseltuaan Reale matalalla äänellä lisäsi: — Olette joutuneet oikeaan sudenkuoppaan, vihollisen leiriin, kuntaan, joka on kansan-opetuksen julki vihollinen. En tarkoita, että ihmiset olisivat pahoja; ilkeämpiä olen aikoinani nähnyt; mutta — — — he vihaavat koulua vaistomaisesti. Ja sitäpaitsi — — — ollakseni aivan puhumatta heidän rehellisyydestänsä — — —

Kauan ja katkerasti valiteltuaan kunnallishallituksen vääryyksistä, hän kertoi että, sittenkun perin

pohjin oli tutkinut kaikkia opetustapoja, oli vihdoinkin tullut siihen päätökseen, että Lancasterin[20] metodi oli paras, sillä se antoi loistavia tuloksia. Senjälkeen hän lisäsi matalalla äänellä: — Te saatte nähdä opettajattaren, neiti Pedanin — kohotti silmänsä ylös ja heitti koomillisella liikkeellä sukkosen kattoon, jonka tehtyään hoiperteli pois.

Caminan kylä.

Caminan kylä teki Emilioon heti miellyttävän vaikutuksen. Hänestä tuntui hauskalta tuo pitkä, mutkikas katu, jonka keskupaikka laajeni isoksi, säännöttömäksi toriksi kauppakojuineen; torin laidoissa kohosi pieniä, sieviä taloja, kaksi kahvilaa, raatihuone ja teatteri. Siltä puolen toria, jolle ei oltu rakennettu, näki äärettömän lakeuden, leviävän aina Merialppien kaukaisiin siintäviin huippuihin saakka. Kylä, joka kaukaa näytti metsikköön kätkeytyneeltä, oli rakennettu muutaman kukkulan rinteelle, keskelle laajaa viinitarhaa; seutu oli täynnänsä huviloita ja riveihin istutettuja silkkiäispuita. Se oli vilkas ja siisti kunta, jossa Emilio jo mielestään hengitti Turinin ilmaa.

Emilion onnistui saada itselleen sopiva asunto kyläkujan toisessa päässä, eräässä maalaistalossa, jonka omistajana oli kunnallishallituksen sihteeri. Alikerrassa asui talonpoikainen perhe; yläkerrassa, Emilion kanssa vierekkäin, metsänvartija poikineen.

Metsänvartia, jonka kasvot melkein tykkönään peittyivät viiksiin ja kulmakarvoihin, musta kuin Beduini, pyysi jo ensimmäisenä iltana Emiliota valitsemaan hänelle kolme arpanumeroa; sillä Stellinan metsänvartia oli voittanut kaksituhatta viisisataa lireä numeroilla, joita niin ikään äsken tullut opettaja oli hänelle valinnut. Emilio piti sekä tästä miehestä että muista naapureistaan, sillä he tuntuivat vilpittömiltä ihmisiltä, jotka eivät vartioinneet hänen askeleitaan, vaan olivat poissa kotoa koko päivän.

Ensi aluksi ei sindacoakaan, herra Lorsa, tuntunut ikävältä, vaikka hän otti Emiliota vastaan hiukan äreästi ja pitkittä puheitta; mutta hän oli suora käytöksessään. Sindaco oli maatalon-omistaja ja viinikauppias, muhkea, kuudenkymmenen vuotias mies, talonpoikainen kasvoiltaan ja ruumiiltaan, tuima- ja pienisilmäinen äijä, jolla oli tavattoman iso, käyrä nenä ja jotain kovaa juonetta suun ympärillä. Oitis huomasi hänen lapiota pidelleen kauan aikaa mieheksikin tultuaan, ja siistit vaatteensakin ilmaisivat maanmiestä.

Kun Lorsa oli silmillään mittailut Emiliota kiireestä kantapäihin, näytti siltä, kuin äsken tulleen hoikka vartalo ja hienot kasvot eivät olisi herättäneet hänessä luottamusta. Ehkä piti hän Emiliota nuorena nokkana ja opettajana, joka ei voisi kuria ylläpitää. Mutta Emilion kunnioittava käytöstapa ja lyhyet lakoonilliset vastaukset pian haihduttivat tämän käsityksen. Hän näytti itse äsken tulleelle luokkahuoneen, joka oli kunnantalon alikerrassa: ison, pitkän, neliskulmaisen huoneen, jota käytettiin myöskin juhliissa sekä asevelvollisten arvannostoissa. Siellä ei näkynyt kuin muutamia, poikain sormien jäljillä koristettuja nimiluetteloa sekä joitakuuta huojuvia penkkejä; seinät näyttivät siltä, kuin niille olisi monilukuisia saariryhmiä maalattu; mutta huone oli valoisa ja avara, ja Emilio näytti tyytyväiseltä. Hän aikoi huomauttaa likaisista seinistä, mutta sindaco ehti ennen ja sanoi huolimattomasti: — Täällä voisi tietysti olla siistimpätä; mutta eipä tänne, herraseni, tulekkaan kreivinpoikia.

Suvaitsevainen kirkkoherra.

Kolmantena päivänä tulonsa jälkeen meni Emilio aamulla käymään kirkkoherran luona, joka oli koulun tarkastusmies. Hän löysi tämän hyvin pienessä huoneessa, ison pöydän ääressä, jolla oli sokin papereita, kirjoja, lankakeriä, sanomalehtiä sekä piian tilkkoja ja sukkapuikkoja.

Emilio johti oitis puheen uskonnon-opetukseen, nähdäkseen, aikoiko kirkkoherra sekaantua koulun asioihin, ja saadakseen tietää, mitä vaatimuksia hänellä oli. Papin ensi sanoista hän ymmärsi saavansa jäädä rauhaan.

Kirkkoherra, kuudenkymmenen vuotias, lihava, hyväluontoinen kristitty, oli yksi niitä pappeja, joista kylissä on tapana sanoa: että he "pitävät Itaalian puolta". Lause sisältää kumminkin ainoastaan toisen puolen totta, sillä pakosta he pitävät kahdenlaisen Itaalian puolta, mustan ja valkoisen, ja mikä kummallisempaa, ovat vakaumuksesta kummankin puolella. Kirkkoherran ominaisuuksia oli muuten tuonlainen kohteliaisuus, joka itserakkautta mielistelee senkautta, että tarkan tarkkaan on kuuntelevinaan mitä toinen puhuu, olkoon se sitte mitä hyvänsä; kuunteleepa vieläkin tarkemmin, jos muita on saapuvilla.

Tästä tavasta huolimatta hän oli erinomaisen hajamielinen, sekä lempeä ja säveä luonnoltaan, niin kuin hajamieliset ihmiset useimmiten ovat. Hän läksi, milloin kutsuttiin, kesävieraitten huviretkille ja laski leikkiä kaikkien kanssa, kuitenkin unhoittamatta arvoisuuttansa; hän ei koskaan ollut kuulevinaan epäilyttäviä sukkeluuksia. Valtiollisissa keskusteluissa hän huitoi muutamilla lauseparsilla, joilla aina pääsi pulasta ja saattoi olla kaikille mieliksi. Puhuessaan Emilion kanssa hän piankin toi

mielilauseensa esiin.

— Uskonto — sanoi hän ja tarttui oikean käden peukalolla ja etusormella vasemman käden etusormeen — ja isänmaa — hän tarttui pitkään sormeen. Sitten piti opettajan nenän edessä nuot kaksi sormeaa yhdistettyinä ja lisäsi: — Isänmaa ja uskonto liitossa yhdessä — — — aina yhdessä.

Näin oli hänen aina tapansa puhua, ja jos hänen milloin täytyi sanoa enemmän, esimerkiksi kun Caminassa kesää viettävät ylioppilaat hänet väkisin vetivät väittelyihinsä, jutteli hän hyväntahtoisen totisena semmoisiakin hullutuksia, ett'ei kukaan sanaakaan ymmärtänyt. Jos toiset sitte yksipintaisesti vaativat häntä käyttämään selvempää kieltä, tuli hän pahoille mielin. — Hänestä pidettiin paikkakunnalla. Ylioppilaat nimittivät häntä *isänmaalliseksi luikerteliaksi* ja pitivät väliin kesäoinä serenaattia hänen ikkunainsa alla, pakoittaen häntä nousemaan sängystä, sekä huusivat sitte, matkien papin tavallista sormi-tempua: — Barbera ja Grignolino (kaksi viinilajia, joita papin oli tapana juoda) liitossa — — — yhdessä — — — aina yhdessä! siksi kunnes hän käski heidät sisään juomaan lasillisen.

Opettajatar, neiti Pedani.

Samana päivänä, jona oli käymässä kirkkoherran luona, läksi Emilio raatihuoneesen hankkimaan luetteloa koulu-iässä olevista pojista; mutta hämmästykseseen hän kuuli, ett'ei semmoista oltu vielä tehty. Siellä hän ensinnäkin tapasi koulu-legaatin, ensimmäisen oikein inhottavan naaman, minkä kylässä oli nähnyt. Se oli pienenlätä mies, punaiset hiukset hiukan harmahtavia, kalotti vihreä, iho kaltainen ja muoto niin hapan kuin olisi äsken etikkaa niellyt. Päälle päätteeksi mies änkkiäsi ja kävi kimeltävissä silmälaseissa, joiden takaa oli mahdoton silmiä erottaa.

Emilion koko huomio kääntyi kumminkin opettajattareen, neiti Pedaniin, jonka sindaco hänelle esitteli. Tällä neidellä oli erinomaisen kaunis vartalo, mutta nenä sivuilta litistynyt ja kasvat melkein liian pitkät, sekä katse kylmä, melkein pä tyly. Hän näytti iältään olevan muutamia vuosia yli kahdenkymmenen.

Neiti Pedani puhui sindacolle jotain oppilaittensa kouluun-kirjoituksesta, ja hänen voimakkaassa äänessään kuului väliin sortuneita väreitä, jotka muistuttivat äänenmurrossa olevan nuorukaisen puheesta. Sitte läksi tiehensä, kumartain Emiliolle jäykästi. Pian senjälkeen astuessaan ulos raatihuoneesta, Emilio näki opettajattaren kulkevan poikki torin ja huomasi hänen ottavan pitkiä askeleita, pitävän päätänsä pystyssä, astuvan majesteetillisesti. Kun hän kulki aptekin ohi, huomasi Emilio muutamia herroja, jotka nostivat lakkiaan ja jonkun aikaa seurasivat häntä silmillään. Torin varrella olevan talon ikkunassa seisoivat karabiniereiden päällikkö; se näkyi niin ikään katselevan häntä. Reippaasti käännähtäen oikealle katosi opettajatar poikkikadulle.

Kotimatalla jo Emilio mielti, eikö hänen pitänyt kirjoittaa herra Samis'ille ja kertoa vihdoinkin löytäneensä maalais-opettajattaren, joka oli kaunis ja samalla kunniaa pidetty. Hän ei todella ollut erehtynyt. Mutta tuon kunnioituksen tyttö oli saavuttanut osittain muutamain omituisten tapahtumain johdosta, osittain erinomaisen luonteensa kautta.

Neiti Pedani oli kolme vuotta sitte tullut Caminaan; vaan sitä ennen oli tänne saapunut kertomus omituisesta seikkailusta, johon hän oli Lombardiassa joutunut. Pavian rehtori, näet, oli lähettänyt hänet eräasen vaivaloiseen kuntaan, josta opettajatar oli karannut. Vaikka eri puolueisin jaettuina, olivat kunnan jäsenet kumminkin siinä yhtä mieltä, että heidän arvoansa oli loukattu, kun oli lähetetty opettajatar, jota eivät itse olleet valinneet, ja siksi nuori tyttö otettiin epäkohteliaasti vastaan, tehtiinpä hänelle ymmärrettäväksi, ett'ei tahdottu hänestä niin mitään tietää. Mutta kun hän pelkäämättä piti puoliaan ja vastasi ylpeästi ensi hyökkäyksiin, rupesivat kirjoittamaan talojen seinille rumia syytöksiä, sitte sanoivat hänelle samoja asioita suullisesti, ja lopuksi tuli koko joukko ihmisiä hänen ikkunaansa alle meluamaan ja huutamaan, niin että hänen täytyi paeta. Rehtori, joka oli päättänyt näyttää valtaansa, hankki prefektiltä apua ja sai opettajattaren palaamaan paikkaansa. Eräänä iltana hän ajoi kylään, tarkk'ampuja-komppanian saattamana, joka sotaisilla tempuilla asetti hänet jälleen kouluvirkaan ja jäi kylään neljäksikymmeneksi tunniksi kunnan kustannuksella. Kun melu asiasta oli asetunut ja viran-omaiset jälleen tulleet järkiinsä, pyysi nuori tyttö neljäntoista päivän kuluttua virkaeroa ja joutui senjälkeen Caminaan.

Kuukausi hänen tulonsa jälkeen oli tulipalo eräässä tuparakennuksessa maalla. Opettajatar oli ensimmäinen, joka riensi paikalle, ja siellä hän jakeli viisaita neuvoja ja käskyjä sinne tänne peljästyksissään juokseville talonpojille, järjestäen sammutustyön suurella uskaliaisuudella ja mielenmaltilla. Lopulta saapui lähimmästä kaupungista sähköteitse kutsuttu jalkaväen-plutoona, erään luutnantin komentamana. Kun tämä huomasi nuoren neidon täydessä sammutustyön touhussa, helmet käärittyinä, keppi kädessään, ihastui hän ikihyväksi ja heitti muiskusen, johon sai kepinlyönnin vastaukseksi. Nämät urotyöt sekä opettajattaren uljas muoto sytyttivät monen sydämmen Caminassa, ja siitä seurasi rakkauden ilmoituksia, kirjeitä ja rohkeita tunnustuksia vasten kasvoja, jopa keskellä

katuakin. Mutta kun opettajatar oli heittänyt kirjeet avattuina ulos ikkunastaan ja karkoittanut suullisesti kosivat noilla väliäpitämättömyyden ja kyllästymisen eleillä, jotka ylpeyttä haavoittamalla parhaiten rakkauden sammuttavat, sai hän jäädä rauhaan. Eivätpä voineet edes panettelulla kostaa häväistystään, sillä hän ei antanut syytä juoruihin, vaikka miltä taholta olisi koetettu.

Neiti Pedanin miehekäs ja karhea luonne astui omituisella tavalla näkyviin koulussakin, josta hän karkoitti kaiken hentomielisyyden. Hän kertoi oppilailleen kuuluisain naisten hyödyllisistä tahi uljaista teoista. Hänen inhonsa hemmoittelua ja velttoutta vastaan meni niin pitkälle, että hän henkensä takaa taisteli poistaakseen tytöistään heidän taipumustaan hyväilyihin, tahtoipa heitä muuttamaan nimet Katariina, Karoliina ja Josefiina Kateraksi, Karolaksi ja Josefaksi. Tietysti hän suuresti harrasti tyttöjen voimistelua ja antoi sitäpaitsi oppilaittensa leikkiä sotaa pienellä koulupihalla, jakaen heidät kahteen ryhmään, jotka vuoroon hyökkäsivät toistensa kimppuun ja valloittivat pienen penkereen. Hän luki kahta voimistelulehteä, voimisteli kotona nostotelineillä ja matkaili lupa-aikoina vuorilla alppisauva kädessä, ja seuranaan talonpoikaisnainen, joka kantoi eväitä ja muutinvaatteita.

Kaikessa hän oli spartalaisen yksinkertainen. Niinpä hänellä huoneessaan oli ainoastaan kaikkein välttämättömimmät tarvekalut, pienen pieni peili ja sängyn asemesta merimies-vuode. Pukunsa sopi hyvin, mutta oli perin yksinkertainen. Ainoa koriste, jota hän itsellään suvaitsi (lapsuudesta jäänyt tapa), oli kaksi otsalla häilyvää hiuskiharaa, joita hän väliin unohti kähertää ja joskus kiireissään kähersi rikkasihvelin varrella. Hän ei kuitenkaan ihmisiä kartellut. Kävipä paikkakunnan rouvienkin luona, jotka, sitten kun mustasukkaisuus hänen ensimmältä herättämästään ihastuksesta oli haihtunut ja kun olivat huomanneet, ett'ei hänessä ollut hituistakaan kiekailemisen vikaa, hakivat hänen seuraansa ja pitivät hänen omituisesta luonteestaan, jossa joka päivä tuli uusia puolia näkyviin. Seuraelämässä hän oli hyvin äänetön, kuunteli harvoin mitä muutkaan puhuivat ja näytti olevan ajatuksissaan kaukana. Moni luuli syyksi hänen haavoittumattomuuteensa sitä, että hän oli kihloissa ja että hän oli noita vahvoja, järkeviä sieluja, jotka kokoovat tunteensa määrättyyn asiaan ja sitten purkavat ne peljättävällä voimalla. Toiset taas luulivat häntä mahdottomaksi kaikkiin hellempiin tunteisiin, eivätkä voineet ajatellakkaan rakkautta hänessä muuna kuin sairaanloisena tilana, joka häiritsisi sopusoinnun hänen voimakkaassa, raittiissa ja täyteläisessä elinrakennuksessaan. Mutta koska hän oli kotoisin Lombardiasta saakka, ei hänestä varmuudella tiedetty mitään muuta kuin että isänsä, joka oli ollut rykmentin lääkäri, oli kuollut. Sitäpaitsi epäiltiin hänen salaa lukevan, valmistuaksensa Turinin kilpatutkintoihin.

Ihastus, jota opettajatar oli herättänyt, ei kuitenkaan ollut sammunut, ainoastaan tukahutettu. Muutamissa, esimerkiksi ylöskantomiehessä ja lääkärissä, oli tunne hyvinkin eleillä, ja he kostivat hyljättyä rakkauttaan osoittelemalla opettajattaren pitkiä askeleita ja miehekästä ääntä. Kun opettajatar astui kahvilan tahi apteekin ohitse, ottivat herrat ensin hatut päästään, ja loivat sitte pitkiä heikumallisia silmäyksiä hänen vyötäreilleen, ajatellen ajatuksia, joita eivät olisi kehdanneet sanoiksi saattaa. Rakkauden tunnustuksia, kirjallisia enempi kuin suullisiakaan, ei enää uskallettu tuoda esiin. Opettaja Reale, joka kerran juovuspäissään oli kadulla pysähtynyt kädet ristissä opettajattaren eteen, sai semmoisen kyydin sindacolta, ett'ei enää sen koommin uskaltanut kujeilla. Ainoa, joka julkisesti näytti mielikarvauttansa ja uskalsi jonkun matkan päästä vainota opettajatarta, oli karabinieerien päällikkö. Ahtaasen takkiinsa puserrettuna tämä kulki huohoittaen, viiksiään väännellen, kynsiään pureskellen edestakaisin koulun edustalla, ja kun kuuli opettajattaren äänen, mulisteli vihaisesti silmiään. Ehdottomasti tuli ajatelleeksi, nähdessään hänen katselevan opettajatarta: — Nyt se varmaankin tytön vangitsee. — Caminan hienossa seurapiirissä siitä laskettiin leikkiä, kuitenkin tarpeellisella kunnioituksella.

Sindaco Lorsa.

Yllä-olevat jutut, joita Emilio ensi päivinä kuunteli hartaalla uteliaisuudella, eivät estäneet häntä käymästä levottomaksi siitä varsin selittämättömästä hitaisuudesta, jolla luetteloa koulu-iässä olevista lapsista valmistettiin; ehk'ei ollut aikomus sitä hankkiakkaan, kuka tiesi. Tämä näytti hänestä ikävältä enteeltä. Hän oli tullut Caminaan täynnänsä hyviä aikeita. Oliko hän todellakin, niinkuin tuo juopunut toveri oli sanonut, joutunut kuntaan, missä oli taisteltava velvollisuuksistansa välittämättömiä viranomaisia vastaan, jotka väliäpitämättömyydellä, kentiesi vihamielinkin koulua katselivat?

Päästäksensä tästä kiusallisesta epätietoisuudesta Emilio päätti käydä sindacon luona jollain lailla hankkiakseen luetteloa. Hän aikoi tarjoutua itse kirjoittamaan sitä sindacon papereista, vaan tämä ehdotus näytti sindacoa suututtavan. Hän otti opettajaa vastaan seisoen virkapöytänsä vieressä, jolla oli iso kasa prefektuurasta tulleita kirjoituksia, väännellen tyhjää, puuvartista tupakkapiippua karkeissa käsissään. Sindaco kiitti Emiliota, mutta sanoi, ett'ei hänen apuaan tarvittu.

— Luettelo kyllä valmistuu ilman teitä — sanoi — valmistuu ajoissa — — — ennen kuukauden loppua.

Opettaja huomautti kunnioittavasti haluavansa sitä ennen kouluun-kirjoitusta, voidaksensa alkaa

työnsä säännöllisesti.

— Tulette kaikissa tapauksissa alkamaan säännöllisesti — sindaco vastasi. — Maailma ei siltä hajoo, vaikka luettelo puuttuukin. Tätä nykyä meillä on koko joukko tekemistä — — —

— Minä tarkoitin — pitkitti Emilio — sitä, että voisimme oitis vaikuttaa vanhempiin, jotka ovat jättäneet lapsensa koukun tuomatta — — — sillä jos oitis asiaan ryhtyy, on sillä suurempi vaikutus, niinkuin tiedätte.

Sindaco oli hetken ääneti.

— Koulusta jääneisin poikiin, vanhempiin — — — sanoi hän sitte — saammepa nähdä. Mutta eihän Itaalia siltä joudu hukkaan, vaikka yksi ja toinen poika olisikin viikon ajan koulusta poissa.

Opettaja katseli ihmetellen sindacoa, mutta vieläkin suuremmaksi kävi hänen hämmästyksensä nähdessään pöydällä koko joukon opetusta koskevia kiertokirjeitä ja säädöksiä, prefektuurasta sindacolle lähetettyjä, jotka kaikki olivat vielä avaamatta.

— Mutta — muistutti Emilio — tiedättehän, että jos muutamat oppilaista ovat ensimmäiset tunnit poissa, on niiden kanssa kaksinkertainen vaiva, ennenkuin saa ne seuraamaan ja sitäpaitse pidättävät sitte toisia oppilaita.

— Oh, hyvä Jumala! — huudahti sindaco kohauttaen hartioitaan ja rupesi kävelemään huoneessa edes takaisin. — Kaikki nuo ovat samanlaisia — — — Kaikki luulevat voivansa maailman uudistaa muutamilla opetustunneilla. Minulla on oma käsitykseni asiasta. Minä sanon: levittäkää valistusta, se on hyvä — — — Mutta emme saa ajatella, ett'ei oppimaton ihminen muka ole mikään ihminen. Tietysti te, opettajana, ajattelette toisin — — —

Hetken ääneti oltuaan hän äkkiä lisäsi, ikäänkuin jonkin sisällisen vaikutuksen innostamana, osoittaen toiselta puolen katua, kartanoitten kattojen yläpuolitse kohoavia poppeleita: — Näettekö nuo puut tuolla? Ne ovat tulleet isoiksi ja vahvoiksi, käymättä päivääkään koulua.

Emilio katseli ääneti poppeleita.

— Minä tarkoitin — virkkoi sindaco nopeasti, lieventääksensä sanainsa ikävää vaikutusta — että se on minun käsitykseni. Sitäpaitsi, kyllä me pidämme huolta luettelosta.

Lepyttääksensä opettajaa hän kertoi antaneensa käskyn, että eheitä ikkunan ruutuja pantaisiin rikkiöinten sijaan Emilion luokkahuoneeseen.

— Haluatteko mitään muuta? — kysyi hän viimeiseksi.

Ei, Emilio ei tosiaankaan mitään muuta halunnut, vaan meni alakuloisena tiehensä; ajatuksissaan hän näki koulupenkkinsä puoleksi tyhjinä, opetuksen häiriytyneenä ja tarkastajan tyytymättömänä.

Vaan toinen toivomus heräsi hänen sielussaan: harras halu saada selville, miksikä ihmiset, jotka ovat syntyneet alimmilla yhteiskunnan asteilla, mutta kohonneet arvoon itse hankkimansa rikkauden avulla, eivät ainoastaan ole välinpitämättömiä tietojen levittämisestä entisille vertaisilleen, vaan vieläpä, valtaan päästyänsä, taistelevat valistuksen levittämistä vastaan. Emilio ei voinut tätä ilmausta muutoin selittää, kuin että se johtuu heidän luontoperäisestä vastenmielisyydestään asioihin, joita eivät ymmärrä, ja joiden suhteen siis on pakko kysyä muilta neuvoa. Oikeata syytä ei Emilio omin voimin keksinyt, siihen hänellä oli liian vähän maailmankokemusta.

CamINAN sindaco oli yksi noita kunnianhimoisia nousukkaita, joissa yht'aikaa asuu sekä salaista taipumusta pysyttää alhaisessa, ylönkatsotussa asemassa sitä säätyluokkaa, josta itse ovat kohonneet, koska, näet, heidän kohoamisensa siten näyttää suuremmoisemmalta ja todistaa muka tavatonta kykyä, että myöskin todellista kirjatiedon halveksimista, ei ainoastaan siitä syystä kun itse ovat sen avuttakin onnensa saavuttaneet ja siis katsovat sitä tarpeettomaksi, vaan myöskin sentähden että todella luulevat opin ja tietojen heikontavan ja turmelevan syntyperäisiä, luonnollisia lahjoja, jotka ovat heitä eteenpäin maailmassa saattaneet. Sitäpaitsi ylönkatsovat valistusta, kun näkevät, ett'ei oppineita ihmisiä kumminkaan kunnioiteta heidän sivistyksensä mukaan.

Niinpä Lorsa sindaco, joka oli arvoon kohonnut luonnonlahjainsa ja rautaisen kestävyytensä nojalla, neljänkymmenen vuotisen ahkeruuden ja säästäväisyyden kautta, ylönkatsoi tykkönään kaikkia kieliopillisia loruja, tieteellistä maanviljelyksen opetusta, kaikkia noita yleisiä ja erityistietoja, jotka lupasivat kultaa ja kunniaa sen säätyluokan lapsille, johon hän oli kuulunut. Niistä sadoista pojista, jotka kansanvalistustaudin puhjettua olivat käyneet paikkakunnan koulua, ei hän ollut nähnyt ainoankaan saavuttaneen onnea, ja tämä oli Lorsalla aina sitovana todistuksena. Kykenemättömänä käsittämään aatteitten ja tietojen kaukaa havaittavaa vaikutusta, kun ne hitaasti lisääntyvät

sukupolvesta toiseen, sekä perittyjen ja saavutettujen henkisten aarteitten keskeymäntöä kasvamista, haki Lorsa ainoastaan noita paikalla saavutettavia välittömiä hedelmiä; eivätkä hänen mielestään nämät hedelmät lainkaan vastanneet kaikkea sitä harmia mitä koulu tuottaa viran-omaisille, niitä häiriöitä joita se saattaa koti-elämään ja sitä ääretöntä ylpeyttä, jota se oppilaissa synnyttää. Koulu oli hänen silmissään pelkkää petosta, tarkastajat ja rehtorit lorunlaskijoita, koulu-ohjelmat, palkinnot ja puheet sulaa ilvettä.

CamINAN koulupojat.

Emilio lohduttelihe ensimmäisestä pettymyksestensä sillä ajatuksella, että joskin sindaco polki lakia antaessaan puolet hänen luokastansa olla tyhjiä, ei hän kuitenkaan voinut estää Emiliota ryhtymästä alttiilla rakkaudella harvalukuisan mutta innokkaasti ja ahkerasti työskentelevän oppilasparvensa palvelukseen. Hän tervehtikin senvuoksi ilolla ensimmäistä koulupäivää.

Kahdeksanviidettä poikaa oli kouluun ilmoittautunut, kaksiviidettä oli saapunut: viisikolmatta toiseen ja seitsemäntoista kolmanteen luokkaan. Niinkuin tavallista, olivat useimmat valkotukkaisia, päivettyneitä talonpoikaisvesoja; mutta pirteiltä ja älykkäiltä ne näyttivät, tuntuivatpa Emiliosta miellyttäviltä varsinkin sen vilkkaan uteliaisuuden tähden, jota nuori opettaja heissä herätti. Saattoi selvään lukea heidän kasvoistaan, että olivat vakaasti päättäneet saavuttaa hänen mielisuosiensa. Vaan samalla vilahdi tuossa päätöksessä sitäkin toivoa, että opettajassa löytäisivät hyvän sydämen ja heikon tahdonvoiman.

Ensimmäistä, hyvää vaikutusta, minkä Emilio oppilaistaan sai, himmensi ainoastaan kaksi vähäpätöistä seikkaa. Oppilasluettelossa oli muitten muassa nimi Lorsa, ja kun opettaja kysyi pojalta, joka tätä nimeä mainittaessa oli seisalleen noussut, oliko hän sindacon poika, sai hän myöntävän vastauksen. Mieluummin hän olisi ollut tuota oppilasta paitsi. Kun hän sitten ei heti saanut selkoa erästä toisesta nimestä, nousi muudan punatukkainen poika seisomaan ja esitteli itsensä koulu-legaatin poikana. Oitis Emilio näki mielikuvituksissaan nuo vastenmieliset keltaiset kasvot silmälaseineen, jotka oli tavannut raatihuoneessa. Senkin oppilaan hän halusta olisi jättänyt jollekin toiselle opettajalle.

Emilio aloitti koulunsa, palaten entiseen metoodiinsa, s.o. ollen ystävällinen ja kärsivällinen. Hän oli sitä vakavammin päättänyt kiinteästi noudattaa tuota menetystapaa, kun arveli, että jos yritys ei tälläkään kertaa onnistuisi, ei sitä koskaan enää tulisi koetettua, — hyvinkin tavallinen harhaluulo nuorissa, jotka eivät aavista, kuinka monasti luonto ottaa väkisin oikeutensa ja ajaa meidät uudestaan samalle tolalle, jolta jo usein olimme poikenneet. Rakkaasti varottaa koskaan itsetuntoa loukkaamatta, puhua ja neuvoa, koettaa kaikilla mahdollisilla keinoilla vaikuttaa omaantuntoon, ja kun kärsivällisyys on menemäisillään, väkisininkin pitää siitä kiinni ja aloittaa uudestaan — se oli hänen ohjelmansa. Ja hänen todella onnistuikin panna sitä käytäntöön. Hänen luokassaan ei ollut, ainakin Emiliosta siltä tuntui, ainoatakaan tuollaista ilkeätä luonnetta, jota on melkein mahdoton lempeästi kohdella ja joka pakottaa opettajaa olemaan ankarana muillekin lapsille. Muutamat oppilaat kun olivat tottuneet äsken paikkakunnalta muuttaneeseen jäykkä- ja kylmäluontoiseen opettajaan, toiset taas epätasaiseen ja rajuun Realeen, ihmettelivät kaikki Emilion uutta, heille aivan outoa kohtelutapaa, ja tuopa ihmettely piti heidät ensi päivinä aisoissa. Tuntui ikäänkuin olisivat aavistaneet, ett'ei sitä kauan voisi kestää ja odotelleet tyynesti äkkinäistä käännettä. Kun joku poika luuli saavansa korvilleen, ja opettaja sen sijaan hitaasti lähestyi, pani kätensä pojan olalle ja rupesi lempeästi ja vakavasti puhelemaan hänen kanssaan, katselivat muut oppilaat toisiansa suurin silmin ja kysyväisesti hymyillen, ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: — Mikäs merkillinen elävä tuo on? — Emilion menettelytapa pani lapset aivan pyörälle. He aavistivat himmeästi opettajan sävyisyyden alla lujaa tahtoa, joka tiesi torjua hyvyytensä väärinkäyttämistä. Kasvoissa kuvastuva surun tunne, kun joku koetteli hänen kärsivällisyyttään liaksi, vaikutti poikiin enemmän kuin vihan purkaus, juuri sentähden, ett'eivät ymmärtäneet mitä ajatuksia se oikeastaan ilmaisi. Emilio puolestansa, uusien aatteittensa elähyttämänä ja iloisena kun ei esteitä kohdannut, puhui lämpimästi ja löysi helpolla esimerkkejä ja sattuvia todistuksia, jotka vaikuttivat oppilaisiin. Hänestä tuntui kuin äänensä ei koskaan ennen olisi niin hyvin opettamiseen soveltunut.

Muutamain päivän kuluttua Emilio huomasi kymmenessä tai kahdessatoista oppilaassaan metoodinsa hyvää vaikutusta. Olivat, näet, alkaneet kuunnella ylen tarkkaan; osoittivatpa mieltymystään häntä kohtaan sekä liikkeissä että katseissa. Metsänvartian perin vilkkaalla pojalla, joka ei koskaan voinut istua hiljaa, oli eriskummainen tapa: kun opettaja lempeällä äänellä kertoi jotakin liikuttavaa tahi runollista, ei hän ollut kuulevinaanakaan, taikka katseli kattoon väkinäisesti naureskellen, ikäänkuin nuo sanat eivät vähääkään häneen olisi vaikuttaneet. Mutta Emilio, joka semmoisissa asioissa oli tarkkasilmäinen, ei käsittänyt väärin pojan käytöstä, vaan tuli yhä varmemmaksi siitä, ett'ei aina ole uskomisen näennäistä tunteettomuuden ilmausta lapsissa, jotka niinkuin moni aika-ihminenkin väärästä kainoudesta koettavat liikutustaan salata. Useat oppilaista olivat kovia kuin kivet, olipa muutamain tapana, opettajan puhuessa liikuttavasti, kyynäspäillä työkkiä toisiansa, ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: — Se saarnaa. — Mutta tuollaiset olivat kuitenkin pian ohi meneviä seikkoja, jotka

eivät vaikuttaneet luokkaan häiritsevästi.

Varsinkin se Emiliota ilahutti, että koulu-legaatin poika, joka aluksi teki opettajaan niin ikävän vaikutuksen, oli aivan toisenlaatuinen kuin olisi luullut päättäen hänen suuresta yhdennäköisyydestään isän kanssa. Päivä päivältä opettaja yhä selvemmin huomasi pojan värittömistä kasvoista ja hänen vastauksistaan hyvän sydämmen, joka ei ainoastaan ymmärtänyt, vaan oikein janoi rakkautta. Emilio olisi vieläkin ystävällisemmin häntä kohdellut, jos olisi tiennyt syyt tuohon hänen janoonsa, ujouteensa ja raskasmielisyyteensä. Pojan pernatautinen, saita isä ja äkäluontoinen, tuhlaavainen äiti, oikea noita, riitelivät aamusta iltaan, joutuivatpa usein tukkanuottasilla ja hakkasivat toisiaan millä vain käteensä saivat; niin että naapurit, jotka apuun riensivät, löysivät molemmat verisinä, miehen silmälasit säpäleinä, vaimon palmikot hajallaan. Naapurien täytyi väkisin erottaa heitä ja sittenkin vielä pariskunta haukkui toisiansa minkä kerkesi. Poika parka eleli päivänsä vanhempain tappeluissa ja kuuli heidän alituisen hokevan eroa tahi itsemurhaa ja laskevan katalimpia syytöksiä toisistaan. Emilion sanat olivat ensimmäisiä ystävällisiä ääniä, jotka konsanaan olivat pojan sieluun tunkeuneet. Nuot äänet saattoivat pojan selvästi tajuamaan, mitä häneltä siihen saakka oli puuttunut. Emilio huomasi sen, ja tuon lapsen suosio, jonka isässä hän vaistomaisesti aavisti vastaista vihollistansa, teki jo ensi päivästä saakka hänen ihanteellisen menetystapansa noudattamisen helpoksi ja hauskaksi.

Don Brunan kodissa.

Emilio karttoi opettaja Realea, osaksi sentähden, että tämä harvoin oli selvänä, osaksi siksi, kun hän oli ottanut tavaksi pilkata Emilion "ihania toiveita" ja lakkaamatta matki mielilauseitaan: ajan hukkaa on opintojen harrastus yhteiskunnan hyväksi, joka tuskin maksaa sen mikä valoon menee. Toverin seura oli Emiliosta inhottavaa, sillä hän näki hänessä säätynsä häpeän ruumiillisessa muodossa. Mutta kun Reale eräänä Marraskuun aamuna poikkesi hänen luokseen ja ehdoitteli, että menisivät yhdessä "don Brunalle tyhjentämään pullollisen viiniä", myöntyi hän ja läksi toisen kanssa ulos.

Dos Bruna oli toinen Boccin oppilaitoksen kahdesta opettajasta. Jo monta kertaa oli tuo pieni pappi valkoisine hiuksineen ja tyytyväisine kasvoineen tullut Emiliota vastaan ja tuntunut vanhalta, hyvältä ystävältä, joka oli melkein unhoittunut.

Oppilaitos oli Salicen pienessä kylässä, puolenkolmatta kilometriä Caminasta ylöspäin.

Autiota tietä, poikki valjenneitten peltojen, he astuivat kirkkaana, lämpöisenä syyspäivänä. Reale pysähtyi kerta toisensa perästä pientä piippuansa sytyttämään ja kertoi don Brunalla olevan viidenkolmatta vuotiaan veljenpojan, joka oli oppilaitoksen toinen opettaja, sekä sisarentyttären, huonopäisen talonpoikaistollon, joka välttämättömästi tahtoi päästä opettajattareksi ja joka, toisen kerran saatuansa repposet Turinissa, oli hävennyt niin, ett'ei kehdannut kylään palata, vaan jäi kolmeksi kuukaudeksi kaupunkiin erään tädin luo. Kun lopulta tuli takaisin, ei näyttänyt silmiänsä kahteenkymmeneen päivään.

— Tässä hiiden kylässä — virkkoi Reale — on häijyjä kielilakkareita, jotka, kuultuaan jonkun tyttöparan saaneen repposet pääsötutkinnossa, selittävät sen tapahtuneen huonon käytöksen vuoksi; se on ruokoton valhe, sillä tämä on kunniallinen tyttö, sitäpaitsi kauhean ruma.

Oppilaitokseen kuului kolme vaatimatonta rakennusta. Yhdessä oli kaksi pientä, matalaa koulusuoja; toisessa kolmehuoneinen asumus, jossa don Bruna sisarensatyttären kanssa asui; kolmanteen, jossa eräällä talonpoikaisperheellä oli vuokra-asuntonsa, oli veljenpoika sijoitettu navetan viereiseen kamariin.

Vilkaasti kuin nuori poika don Bruna keikkui ulos erästä ovesta. Emiliota suuresti ilahutti se sydämmellisyys, jolla pappi otti häntä vastaan.

Don Bruna oli hyvin pieni ja laiha, niin että hänen takkinsa olisi sopinut kaksitoista vuotiaalle pappisoppilaalle. Hänen hiuksensa olivat puhtaan, valkoisen pumpulin kaltaisia, silmät kirkkaansiniset, posket punaiset ja hampaat kauniit. Koko hänen olentonsa huokui iloa, avosydämmisyyttä ja lapsellista viattomuutta.

Heti aluksi hän kertoi hetkisen sitä ennen tapahtuneen, lystimäisen jutun kissasta ja rotasta sekä vei sitte Emiliota opistoa katselemaan. Toisessa luokkahuoneessa pestiin par'aikaa vaatteita ja siellä seisoi pesupunkka täynnä höyryävää vettä. Heidän siellä seisoessaan astui sisään rehevä, kuudenkymmenen vuotias Perpetua, jolla ei paljon muuta ollut kuin vartaloa ja lanteita, ilvenäytelmän naamarista muistuttavat kasvot sekä tuskin kolmenkaan vaaksan korkuiset sääret, jotka näyttivät kuin polvista poikkisahatuilta.

Reale puhutteli häntä yht'äkkiä: — Oi, Johanna! Teidän pitää tälle opettajalle kertoa se kohta

tarkastajan käynnistä.

Emännöitsiä purskahti hillitsemättömään nauruun, niin että vatsansa hyppi kuin mustalaistanssijattaren.

Se oli tapahtuma, jonka koko paikkakunta tunsu. Läänin pelättävä tarkastaja tuli aivan odottamatta opistoon ja tapasi luokkahuoneessa emännöitsiän rikkomassa kahta munaa kastrulliin. Antamatta toiselle aikaa selittämään mitä varten don Bruna oli lähettänyt hänet hetkeksi poikia vartioimaan, piti tarkastaja, joka luuli häntä opettajattareksi, pitkän, ankaran saarnan siitä kunniaista, joka on koululle tuleva. Sen jälkeen emännöitsiän oli tapana kertoa tarkastajan vaikeasti ymmärrettäviä lauseita, surkeasti niitä väännellen mitä naurettavimpiin muotoihin.

Kun olivat jälleen pihalle tulleet, kutsui don Bruna veljensä poikaa lyömällä kätensä yhteen. Tämä tuli hämmästyneen näköisenä navetasta, kumarsi pari kolme kertaa ja änkytti muutamia sanoja tervehdykseksi. Emilio katseli ihmetellen tuota pitkää laihaa lukkarinruumista, tuota kalpeakasvoista, maitopartaista nuorukaista, joka tulla tassutteli varpailaan, pää kumarruksissa, kädet ristissä, kyynärpäät painettuina ruumista vasten, tuskin uskaltuen ihmisiä silmiin katsoa. Ensi näkemältä saattoi vannoa, että hän antoi oppilaansa lopottaa pater noster'ia[21] aamusta iltaan, että hänellä oli jalkoihin asti ulottuva paita, ja että hän sammutti kynttilän ennenkuin riisui yltään.

Nuori pappi lausui ohuella äänellä:

— Uusi opettaja? Suuresti ilahuttavaa! — jonka jälkeen hän kumarsi ja astui muutamia askeleita taaksepäin.

Don Bruna vei vieraansa pieneen, hunajalta suloisesti tuoksahtavaan ruokasaliinsa, ja sillä aikaa kun Johanna avasi viinipullon ja valmisti tarjottavaa, näytteli isäntä vanhoja värripainoksia, Maria Pian ja Portukalin kuninkaan muotokuvia, jotka oli löytänyt paperiromun seasta ja panettanut kehyksiin. Sitten jutteli taloudestaan, talonpojista, ajasta ja kymmenestäkin muusta seikasta, puhui herkeämättä, leikillisesti ja käsiänsä hykerellen.

Realen kysyessä sisarentytärtä, kävi pappi totiseksi ja puhui matalalla äänellä. Tyttöparka oli liialla lukemisella silmänsä pilannut, oli taas alkanut kauheasti päähänsä päntätä ensi vuoden kilpatutkintoa varten ja mahdotonta oli saada häntä päätöksestään luopumaan. Väitti ainoastaan kuoleman voivan hänen päätöstään muuttaa.

— Konnamaista! — huudahti Johanna, ja pitkitti, vaikka don Bruna käden liikkeellä pyysi häntä vaikenemaan. — Vieläkin antoivat sille repposet, vaikka lapsiraukka kolme vuotta kiusauntui lukemisessa. Tahtoisinpa sanoa Turinin herroille opettajille, että koko maailma tietää ainoastaan kauniitten tyttöjen läpäisevän heidän tutkinnossaan, semmoisien, jotka pukeutuvat muodikkaasti ja panevat suunsa supulle. Se on häpeällistä.

Johanna olisi jatkanut juttuansa, ellei don Bruna olisi häntä keskeyttänyt ollen heittävinään korkinavaimen hänen suuhunsa, jolloin toinen purskahti isoon nauruun. Sitten alkoi pappi puhella iloisesti kodistaan ja kertomaan elämästään, jota siinä vietti.

— Niinkuin näette, herra opettaja, vierii elämämme vain näiden kolmen katon alla. Täällä olen elelyt parikymmentä vuotta. Kuinkahan monta tuhatta kertaa olemmekaan nähneet puuron höyryävän tässä huoneessa, Johanna? Kesäisin on täällä pieni paratiisi; kauniita näköaloja, joka askeleella raikkaita lähteitä, niinkuin kait jo huomasitte, ihania, varjoisia istuinpaikkoja! Talvisin istumme illat navetassa. Minä luen ääneen ja toiset pelaavat korttia. Tosin ovat kaikki päivät yhtäläisiä, mutta rauhaisaa täällä on, vai kuinka? Ja sitäpaitsi — — — hyvää väkeä. Isot ihmiset tuntee pienokaisista. Näkisittepä koululapsiamme. Mutta teidän ovat tietysti samanlaisia. Hyvä tahto, hyvä käytös, jumalisia ja kovin virkkuja! Muutamat kokoelevat harvinaisia kiviä ja hyönteisiä, joita kyllä kannattaa nähdä, sen teille vakuutan. Täytyy tunnustaa, että saamme runsaan palkan vaivastamme. Kun koulussa käy hyvin, käy muutenkin hyvin; sillä me elämme sen hyväksi, eikö niin? Ja aika kuluu hauskaasti. Kaksikymmentä vuotta! Kaksikymmentä kuukautta! Tietysti, kun ollaan terveitä. Lyhyesti, kiittäkäämme Häntä tuolla ylhäällä. Ottakaa tippanen vielä niin olette kilttiä.

Huomatessaan yrittäneensä kaataa avaamattomasta pullosta, pappi purskahti poikamaiseen, vallattomaan nauruun, johon palvelijakin ääneen yhtyi, niin että oli mennä kaksinkerroin.

Emilio katseli ihailen köyhää pappia, joka näytti niin vähästä iloitsevan, ja ihmetteli hiukan kateissaan, mistä siveellisestä lähteestä tuo ilo lie virrannut, mitä tunteita ja ajatuksia sen mahtoi pohjalla olla ja mikä erityisen edullinen ruumiin-ominaisuus sitä kannatti; sillä hänestä tuntui mahdottomalta otaksua, että papin iloisuus johtuisi pelkästään uskosta, johon aina on erottamattomasti yhdistyneenä epäilystä, pelkoa ja taisteluita.

Yhä leikkiä laskien saatteli don Bruna vieraitaan pihan portille ja osoitti siellä sormellaan kolmea lehmää, jotka samassa astelivat pihaan; hän huudahti taas nauraen: — Tuossa näette opettajakunnan lämmitys-uunit! jonka jälkeen kiitteli ylenmäärin maidon mainioisuutta.

Heidän kaikkien siinä nauraessaan kuului muutamien askelten päästä voimakas nais-ääni sanovan: — Hyvää iltaa, teidän kunnian-arvoisuutenne!

Se oli neiti Pedani, joka kuuden oppilaansa kanssa palasi jalkamatkalta. Kaikki kääntyivät häneen tervehtien. Kun hän seiso i tuossa korkeana ja voimakkaana, posket hohtaen raittiin vuorituulen puhalluksista, puettuna ruumiinmukaiseen, pantsarintapaiseen ihokkaaseen, iso, musta sulka hatussaan, oli hän todellakin muhkea ja teki Emilioon paljoa syvemmän vaikutuksen nyt kuin ensi kerralla. Kuitenkaan ei hän siksi lumonnut Emiliota, ett'ei tämä olisi huomannut, kuinka papin veljenpoika oli lentänyt tulipunaiseksi aivan silmänvalkuaisia ja kaulaa myöten, niin että oli muuttunut melkein tuntemattomaksi, ja tuijotti silmät selällään suoraan maahan, aivan kuin ujous olisi hänet kerrassaan nyykistänyt. Reale, jolla oli paha omatunto, vetäytyi hiukan syrjään.

Opettajatar pysähtyi don Brunan eteen ja kertoi hänelle ottavansa joka tuorstai muutamia oppilaistaan terveys-opilliselle retkelle, varsinkin säätyläisten lapsia, niillä kun talvis-aikaan ei ollut kylläksi liikuntaa. Hänellä oli omat aatteensa. Naisten ruumiillinen kehitys oli saatava aivan toiselle kannalle. Heitä kasvatetaan ihan hento- ja ventomielisiksi, vaikka heidän osansa elämässä on kärsiä suurempia kipuja ja tehdä raskaampaa työtä kuin miesten. Niin kauan kuin löytyy veltoja naisia, tulee myöskin olemaan heikkoja miehiä. Hän tahtoi tyttöjensä tukevammiksi kuin saman-ikäiset pojat olivat ja antoi heidän sentähden tehdä kävelyretkiä, joita joka kerta pidennettiin kilometrin matka. Edellisellä viikolla olivat astuneet San Roccoon ja tänä päivänä la Marraan saakka.

Neiti Pedani puhui, vähääkään ujostelematta niitä kymmentä silmää, jotka häntä tarkastelivat. Päinvastoin, hän katseli edessään seisovaa viittä miestä ikäänkuin olisi heistä mittaa ottanut, piti toista jalkaansa hieman eteenpäin ojennettuna ja nojasi kättänsä sauvan päähän kuin miekan kahvaan.

San Roccon, la Marran, tiet, lapset, kaikki paikat ja kaikki ihmiset tuns i pieni pappi ja sanoi jonkun hauskan sukkeluuden kustakin, ikäänkuin sähköittyneenä nuoren, kauniin tytön läsnäolosta. Mutta samalla näki, että tytön olento ilahutti häntä ainoastaan niinkuin kaunis kuva huvittaa lasta, ja ett'ei hän työssä ihaellut naista, vaan ikäänkuin ruumiilliseen asuun pukeunutta nuoruutta, terveyttä ja kevättä, ei mitään sen enempää.

— Hyvästi! — sanoi opettajatar äkkiä ja alkoi taas astua pitkin askelin pienen joukkonsa seuraamana.

Vierailevat opettajat jättivät hekin don Brunan hyvästi ja läksivät kyläänpäin, pysyen viidenkymmenen askeleen päässä neiti Pedanista, jota lakkaamatta silmillään seurasivat. Kun hän oli kadonnut erään puutarha-aitauksen taakse, pysähtyi Reale, kääntyi ajatuksiinsa vaipuneen toverin puoleen, pani etusormensa tämän rintaa vasten ja sanoi nauraen: — Teihin on sattunut!

— Semmoisiakin tyhmyyksiä! — vastasi Emilio suuttuneena.

— Muutoin — mutisi Reale ja pitkitti tietään horjuvin askelin — tuo ei olisi ihmeellistä — — — Se on ihana tyttö.

Sindacon käynti.

Ainoa, joka joskus astui jalallaan kouluun, oli sindaco ja hänkin vaan siksi, että se kuului asiaan ja ett'ei tahtonut olla muita huonompi. Stazzellassa, naapurikunnassa, oli tavaton sindaco, jonka kaikkia toimia naapuripitäjissä kehuttiin. Lorsa kadehti häntä, varsinkin kun ilkkurisilla Caminassa oli tapana, huomattuansa tätä kateellisuutta, Lorsan aikana kehua naapurikunnan sindacoa. — Oletteko kuulleet? Stazzellan sindaco on *omalla kustannuksellaan* hankkinut kouluun Viktor Emanuelin rintakuvan. — Oletteko lukeneet Stazzellan sindacosta? Hän on *omalla kustannuksellaan* panettanut kouluhuoneitten seinille mietelmiä ja ripustuttanut joka luokkaan neljän kuuluisan miehen kuvat. — Nämät uutiset ärsyttivät Lorsaa niin, ett'ei hän voinut hillitä itseään, vaan nimitti virkaveljeään ulkokullatukseksi, joka itse panettaa sanomalehtiin omaa ylistystänsä, ja kunnianhimollaan saattaa kuntansa perikatoon. Mutta joko sitten sindaco tuns i omantunnon soimauksia tahi aavisti himmeästi, että hänenkin piti jotain tehdä, aina kun hän oli sanomista lukenut ylistyksiä naapuri-sindacosta, otti hän lakkinsa ja ohjasi askeleensa koululle.

Tieto siitä, että Stazzellan sindaco oli toisen luokan huoneen seinille antanut loistavalla värillä maalata läänin kartan, saattoi sindacon keskipaikkeilla joulukuuta ensi käynnilleen Emilion luokkaan.

Lorsa oli huonolla päällä astuessaan luokkaan ja tuuppasi vihaisesti poikaa, joka ovesta vastaan tullen oli vahingossa häntä jalalle polkenut. Sitten käski opettajaa pitkittämään opetusta. Emilio opetti juuri

laskentoa pienille pojille ja sitävarten hänellä oli neljään osaan jaettu omena kädessään.

Emilio sanoi: — Mitä minä äsken tein? Leikkasin kummankin omenanpuoliskon kahteen yhtä suureen osaan. Kuinka moneen osaan olen siis omenan jakanut? — — — Neljään osaan. Sanokaa minun perästäni: neljään osaan. Miksi nimitetään kutakin näitä neljää osaa? Me sanomme niitä neljänneksiksi. Nyt panemme yhteen ne neljännekset, joihin olimme omenan jakaneet. Niinkuin näette, on omenamme taas eheä. Kuunnelkaa tarkoin. Niistä neljästä osasta, joihin jaoin omenan, otan yhden. Tässä se on! Kuinka suuren osan omenasta otin?

Sindacon muoto ilmaisi suurinta surkuttelua, kun hän kuuli tämmöistä loruavaa selitystä asioista, joita kaikki ymmärtävät. Hän keskeytti opetusta kysyen, miksi ensi rivillä istui ainoastaan yksi poika.

Emilio vastasi, että toiset pojat tavallisesti laiminlöivät koulunkäynnin ja että niiden nimet olivat luettelossa, jonka hän jo *kahdesti* oli sindacolle jättänyt.

Lorsa ei enää kajonnut tähän aineeseen, vaan kysyi eräältä pojalta, miksi tämä piti käsiänsä hihansuihin pistettyinä.

Opettaja vastasi kunnioittavasti, että huoneessa oli kylmä ja ett'ei siellä kylläksi lämmitetty.

Sindaco katseli häntä hämmästyneenä ja sanoi: — Kylmäkö sanotte, vaikka täällä on teitä kolmekymmentä samassa huoneessa?

Senjälkeen kääntyi takarivillä istuvaan poikaansa ja kysyi jyrkällä äänellä: — Paleletko sinä?

Hetken epäröityään vastasi poika: en.

— Sitäpaitsi — pitkitti sindaco — on heitä monta. Jos asettuvat lähemmä toisiansa, pysyvät lämpöisinä.

Hän katseli ympärilleen huoneessa. Sen huomasi, että hänen oli siellä hiukan paha olla, että paikka oli hänestä vastenmielinen.

— Täällä ei ole juuri puhdasta — huomautti hän.

— Minä näen sen kyllä — myönsi Emilio — lienee parasta muistuttaa vahtimestaria — — —

— Vahtimestari — keskeytti sindaco — ei ole velvollinen lakaisemaan kuin joka kymmenes päivä.

— Se ei riitä — sanoi Emilio.

— Itsekukin voi auttaa lakaisemisessa täällä — pitkitti sindaco.

Opettaja katseli häntä. Sindaco lisäsi nopeasti: — Antakaa koulupoikain vuorotellen lakaista luokkahuonetta.

— Teen niin.

Taas katseli sindaco ympärilleen, meni sitte ovea kohden ja sanoi: — Ennen kaikkea — — — opettakaa poikia kunnioittamaan viran-omaisia ja heitä tervehtämään, sillä täällä on enemmän kuin yksi epäkohtelias — senjälkeen meni ulos.

Totellen käskyä Emilio jo seuraavana päivänä rupesi pojilla lakaisuttamaan luokkahuonetta ja määräsi sen heille tehtäväksi aakkosjärjestyksessä. Hän oli utelias näkemään kuinka sindacon poika käyttäytyisi vuorollaan, hän, joka niin ylpeili isästään. Mutta sinä aamuna, jolloin olisi ollut hänen vuoronsa, löysi Emilio, aikaisin kouluun tultuansa, vahtimestarin ankarassa lakaisemishommassa. Kun oli työnsä lopettanut, heitti hän luudan nurkkaan ja sanoi nyreänä opettajalle: — Tästälähin tulen minä tänne — — — Minua on siihen komennettu.

Herkkiä tunteita.

Emilio omisti yhä hartaammin kaikki voimansa koululle semmoisella rakkaudella, että väliin ihmetteli, mistä se tulikaan. Ei hän koskaan ennen ollut tuntenut sellaista sielun ja mielen heimolaisuutta suuren Zürichin pedagogin kanssa, jota hän aina oli sydämmestään ihailnut. Lakkaamatta kaikuivat hänen korvissaan nämä Pestalozzin kauniit sanat: — Kaikkea sitä hyvää, jota asui lasteni sieluissa, tunsin minäkin. Minä pidin kädelläni heidän käsistään, minä luin silmilläni heidän silmistään. Heidän naurunsa oli minun nauruani, heidän itkunsa minun itkuani. Ei minulla ollut ystäviä, ei muuta, tuskin syötävää; minulla oli ainoastaan rakkaat koululapseni. Seisoen heidän vuoteensa vieressä, rukoilin ja opetin siksi, kunnes olivat nukkuneet. Vieläpä silloinkin kun olivat kaukana minusta, elin heidän kanssansa.

Emilion itsekseen toistelllessa näitä sanoja, käsitti hän ja tunsu sydämmensä koko voimalla, että *jalojen sielujen kasvattaminen* on pyhin, kunniaakkain toimi, mikä ihmisellä saattaa olla maan päällä. Hänen kävi niinkuin suuren mestarinsakin oli käynyt, että väliin tunnin alussa hänet käsitti semmoinen kuumeentapainen mielenliikutus, samanlainen, joka usein taiteilijan valtaa hänen työssään. Pitkän kokemuksen kautta vakautuneena siitä, että mitä paremmin opettaja on tuntuksa valmistunut, sitä helpompi hänelle on kurinkin pito, valmistautui Emilio joka päivä hyvin huolellisesti, niin että tuntinsa tulivat yhä paremmiksi, täyteläisemmiksi ja vilkkaammiksi, oppilaat tarkkaavammiksi ja hän itse yhä tyytyväisemmäksi työhönsä, niinkuin puhuja, joka on puhujalavalla kunniaa saavuttanut. Kun hän lyhyillä levähdyshetkillä tunnin kestäessä katseli ulos ikkunasta aavalle tasangolle, jolta kohoili monet valkoiset kirkontornit, näki hän ajatuksissaan ne monet sadat opettajat, jotka samoilla tunneilla työskentelivät sadoissa kylissä opettaaksensa ja kasvattaaksensa miljoonia lapsia; ja ajatus, että hänkin sai olla osallisena tässä suuressa, siunausta tuottavassa työssä, pani hänen sydämmensä innostuksesta sykkimään.

Emilio tiesi hyvin muutamain vanhempain moittivan häntä liian hellävaraiseksi ja valittavan, ett'ei heidän poikiensa, vaikka olivat kotona oikeita pikku piruja, koskaan koulussa kuritettu. Mutta hän lohdutti itseänsä sillä, että samaa oli Pestalozzistakin sanottu ja että moni tämän oppilaitten vanhemmista ei ollut opettajaa edes tervehtinyt, niinpä muutamain olivat vihanneet häntä. Emilio tiesi myöskin, ett'ei hänen opetustapansa sindacoa miellyttänyt. Tämä oli kerran tullut häntä vastaan, kun hän talutti kädestä ja ystävällisesti puhutteli erästä luokkansa vallattomimmista pojista, ja silloin oli sindaco hänelle sanonut: — Ystävällisyyttä tuommoiselle! — Mutta Emilio oli nyt ihan varma siitä, että kaikki voitetaan hyvyydellä, joka on kehittänyt enkelimäiseksi lempeydeksi, eikä senvuoksi välittänyt mistään moitteista.

Hän kävi tervehtimässä sairaita oppilaita heidän kodeissaan, antoi vanhemmille hyviä neuvoja, suoden heille heidän epäkohteliaisuutensa anteeksi. Erityisellä rakkaudella hän kohteli huonolahjaisia oppilaita, valvoi ulkopuolella kouluakin huimapäisten käytöstä, eikä laiminlyönyt mitään tilaisuutta neuvoakseen heitä enemmän vanhemman veljen kuin opettajan tapaan.

Sydämmessään ja sielussaan hän tunsu olevansa ikäänkuin armontilassa, joka teki kaiken hänelle helpoksi ja hauskaksi. Tätä tunnetta vahvisti lisäksi ihana kevät, kaunis kylä, jossa joka taholla näki vihreätä ja sinistä, kaukaa virtoja ja Alppien valkoisia päitä, ja jossa kaikkialla maa, nurmi ja kukkaset tuoksuivat. Tämä tuoksu toi mieleen nuoruuden-ajan raittiit tunteet ja niitä seurasi toivo päästä joksikin tässä maailmassa, sekä päätös aloittaa aivan uudelleen henkistä elämäänsä. Hän ryhtyi jälleen lukuihinsa. Hän tuli illoin aikaisin kotiin, ja vaihdettuansa muutamia sanoja omituisen, parrakkaan metsänvartian kanssa, joka tuntikaudet istui liikkumatonna portin vieressä kysyen sopivaa arpajaisnumeroa, sulkeutui Emilio huoneesensa, tutki oppikirjojansa ja lueskeli ranskankieltä. Väliin hän myöhään illalla kuuli akkunansa alta Realen käheän äänen, joka huusi songertaen: — Hyvä, pitkitä vain! Lue sitä roskaa! — — — Oh sitä hullua, sitä pässinpäätä! — Mutta nämät sanat eivät vähääkään hänen rauhaansa häirinneet, päinvastoin johdattivat hänen mieleensä, mikä suuri ero oli hänen ja virkaveljen välillä, ajatus, joka yhä enemmän lujitti hänen hyviä päätöksiään.

Näin kiihkeässä mielentilassa kun oli, heräsi hänessä myös uuteen eloon uskonnollinen tunne, joka ei koskaan ollut tykkönään sammunut. Se ilmaantui vain epämääräisenä tunteena, melkein pelkkänä toivomuksena, että sielu pysyisi puhtaana huonoista ajatuksista, ja siten valmistuisi ottamaan vastaan uskoa, josta hänellä ei ollut vielä edes selvää käsitystäkään. Myöhään yöhön hän mietteissään seisoi ikkunan ääressä katsellen avaraa, kuun valaisemaa tasankoa ja näki mielikuvituksissaan äitinsä, siskonsa, hyväntekijänsä ja rakkaan Faustina ystävänsä, jotka kaikki loivat häneen uuden elämän toivoa. Lopulta hän haki kirkkoherran seuraa sekä tilaisuutta avatakseen hänelle sydämmensä, niinkuin poika puhuu asiansa isälleen. Mutta kun tuo hyvä pappi huomasi Emilion sielutilan, kauhistui hän ajatellessaan, että tästä syntyisi syvämielinen ja mieltä jännittävä keskustelu, ja keskeytti sentähden äkkiä puheen tarjoamalla lasillisen viiniä sekä kääntämällä haastelon jollekin hauskemalle alalle.

Silloin kääntyi Emilio don Brunan puoleen, jonka kanssa jo oli päättänyt ruveta latinaa lukemaan, Emilio tunsu sydämmensä lämpiävän joka kerta kun näki tuon kunnan vanhuksen rehelliset kasvot, ja puristi hänen voimakasta kättään. Mutta hän huomasi pian, ett'ei voisi tällekkään sydäntänsä avata; sillä jos hän sanankin sanoi sielunsa tilasta, kävi pappi totiseksi ja kuunteli kunnioittavasti, mutta pysytteli ulkopuolella ainetta, taputteli vain Emiliota olkapäälle ja lausui: — Oi, mikä kelpo nuori mies! Mitkä hyvät tunteet! — lyhyesti, teki niinkuin viisaan papin sopii, joka käsittää, että jokapäiväiset korulauseet — ja muuta hänellä ei olisi ollut antaa — pikemmin vahingoittavat kuin edistävät niitä heikkoja ajatusten ja tunteitten taimia, joita hän aavisti nuoren ystävänsä sielussa nousevan.

Yksi ainoa asia hämmensi Emilion sopusointuisata mielentilaa ja se oli tuo väkevä tunne, mikä hänet kevään tullen valtasi joka kerta, kun näki tai puhutteli neiti Pedania. Tyttö ihan hehkui terveyttä ja hänen vartalonsa näytti käyneen entistänsä kauniimmaksi, vaikka kasvot eivät olleet muuttuneet vaan ilmaisivat yhä voimakasta ja tyyntä nuoruuden tuntoa. Tunne, minkä hän Emiliossa herätti, ei ollut

rakkautta, vaan ainoastaan jonkinmoista veren hehkua; se loi hänen mieleensä sekavan joukon kiihoittavia kuvia, joissa kussakin näkyi tytön vartalo ja eri ruumiin asentoja, mutta kasvoja ei ainoassakaan. Nämät kuvat kulkivat salaman nopeudella Emilion sielun läpi, jopa väliin koulussakin, jos oli tavannut opettajattaren vähää ennen kuin luokalle meni. Tuo veren kuohahtaminen kävi lopulta niin väkeväksi, että hän eräänä päivänä paljasti mielentilansa. Hän seiso i opettajattaren pienen puutarhan portilla ja puheli tytön kanssa tarkastajan pian odotettavasta käynnistä tuijottaen tuota kaunista kättä, joka piteli aitauksen rautaisesta säleestä, ikäänkuin koetellakseen sen kestävyyttä, kun häneltä äkkiä aivan aiheettomasti pääsi jokapäiväinen, typerä ja samalla liian selvä kohteliaisuus. Hän hämmästy i itsekin tyhmyyttään ja rohkeuttaan. Opettajatar katseli häntä tarkkaan, ja kun oli Emilion muodosta huomannut, ett'eivät sanat ilmaisseet mitään satunnaista mielenjohdetta, vaan ajatusten tavallista suuntaa, ehkäpä jonkinmoisia toiveita, sanoi hän tyyne i, katsellen Emiliota kireestä kantapäihin: — Ottakaa teline liikkeitä.

Eräitä opettajakunnan pariota.[22]

Kolaus koski kipeästi ja pani Emilion moneksi päiväksi vapisemaan harmista ja häpeästä; kuitenkin se vaikutti hyvä äkin samalla lailla kuin tulikuuma rauta haavassa. Loukattu ylpeys tukahutti aistillisuuden äänen, ja kun tämä oli vai'ennut, tuns i Emilio itsensä taas vapaaksi.

Toinen seikka antoi hänen ajatuksilleen uuden suunnan. Pienestä vuorikylästä, näet, saapui aivan odottamatta eräs virkatoveri, tunnettu tilapäinen runoilia, joka sepustuksiinsa käytt i paikkakunnan kielimurretta. Hän tuli pyytämään, että Emilio hänelle kirjoittais i kouluneuvostolle lähetettävää palkanlisäys-anomusta, perustettua syille, joita ei puoliakaan olisi ehditty yhdessä päivässä luetella ja selittää.

Virkatoveri muistutti vanhasta persialaisesta noidasta, ontui, oli kiersilmä, hiukset pitkät, harmaat. Emilion kanssa puhui pelkkää kirjakieltä, arvatenkin siksi, ett'e i epäiltäisi hänen kykyänsä; vaan hänen ääntämisensä oli virheellistä. Hän sanoi tahtovansa nuorta, äsken päässytt ä opettajaa kirjoittamaan anomusta, ei sen vuoksi, ett'e i itse muka taitais i sitä tehdä, mutta sentähden, kun ei sitä kirjoitustapaa, jota hän oli oppinut, enää hyväksytt y, sillä *kirjoitustapa* niinkuin kaikki muutkin maailmassa oli muuttunut, eivätkä viran-omaiset suvainneet niitä opettajia, jotka kirjoittivat vanhan-aikaisesti. Miesparka oli myös kylänsä rajasuutarina saadakseen siitä pieniä lisätuloja. Hänellä oli poika sotapalveluksessa. Kiitokseksi Emilion avusta hän sepitti pari säettä, niin surumielistä, että Emilio oli vähällä pistää kätensä taskuun antaakseen hänelle lantin.

Vanha opettaja palasi monta kertaa Caminaan Emiliota tervehtimään, toipa eräänä päivänä mukaansa yhden kumppaneistaan, itseään vieläkin köyhemmän ja omituisemman ukon, joka oli tullut sinne perimään palkkaansa ylöskantomieheltä. Kurjan henkensä piteeksi vanhus oli pienen kuntansa sekä opettajana että postinhoitajana, lisäksi naapurikunnan sihteerinä, Sitäpaits i hän ansaits i silloin tällöin muutaman liren myymällä oravia, joita pyydysteli ihmeteltävällä näppäryydellä. Mies eli ainaisessa pelossa, että menettäisi jonkin toimistansa, ja aina siitä päivin, kun oli jostakin maaseutulehdestä lukenut kaksi pientä, häntä vastaan tähdätty ä kirjoitusta nimeltä *Joka paikassa läsnäoleva opettaja ja Palkkojen kasaantuminen*, synkistyivät hänen kasvonsa joka kerta kun vaan sanomalehden näki.

Tältä mieheltä sai Emilio tietoa eräästä toisessa kunnassa palvelevasta opettajasta, joka "saadaksensa ruumiinsa ravinnon" oli ollut haudankaivajan sijaisena hänen pitkällisen sairautensa aikana, ja että tästä oli kerrottu *il Popolon* lisälehdessä.

Yleiseksi tavaksi on tullut opettaja parkojen pilkkaaminen sanomalehdissä. Niinpä esimerkiksi kuukautta tätä ennen oli hyökätty erään vanhan opettajan kimppuun, joka samalla oli pappina ja kauan saanut elää rauhassa, ja väitetty hänen pilaavan pojat liiallisella lempeydellä. Tämä syytös sattui häneen niin syvästi, että hän sitä päätt ä rupesi lyömään ja potkimaan poikia niin hurjan rajusti, jotta nämä karkasivat hänen käsistään, jopa hyppäsivät ulos ikkunasta.

Emilio kuuli puhuttavan monesta varsin surkuteltavasta opettajasta sekä lähellä että kaukana. Työtoveri, jonka esimerkki enemmän kuin muiden oli omiansa opettamaan hänelle tyytyväisyyden vaikeata taitoa, oli muudan opettajatar Riocaldon kylässä. Emilio läksi sinne kerran don Brunan seurassa, joka oli tuntenut opettajattaren isävainaan, vahtimestarin Alessandriassa. Yksin jäätyänsä vanhempain kuoltua, suoritti tyttö opettajatartutkinnon ja palasi sitte tänne syntymäseudulleen, jossa viranomaisten luvalla perusti koulun, työskennellen siinä kahdesta sadasta lirestä vuodessa. Siellä häntä oli tunnettu lapsuudesta saakka ja häntä kohdeltiin hyvästi.

Riocaldon opettajatar oli kahdeksankolmatta vanha, lihavanläntä ja iloluontoinen, tavattoman ahkera ja hyväntahtoinen. Hänellä oli asuttavana kaksi huonetta, jotka eivät olleet junavaunuja isommat. Toisessa hän opetti yht'aikaa poikiaan ja tyttöjään, jotka istuivat talonpoikain valmistamalla, höyläämättömillä palleilla, edessään ravintolassa ennen palvelleet vanhat penkit.

Hän kertoi itse lystimäisestä köyhyydestään don Brunalle, joka yhtyi hänen iloisiin juttuihinsa. Voidaksensa tulla toimeen hän ompeli paitoja ja silitteli maksun edestä talonpojille, jotka sitte, palatessaan maissijauhoineen myllystä, lahjoittivat hänellekin säkkisen, niinkuin sanoivat, "uutta polenttaa"; leipoessaan oli heillä tapana kieritellä vartavasten opettajattarelle iso kakku. Hiukan hän ansaitsi silläkin, että valmisti talonpoikaisnaisille juhlatilaisuuksissa käytettäviä valkoisia huntuja, ja laskentotunneista, joita salaa antoi muutamille täysi-ikäisille, hän sai viininkorjuun aikana muutamia vakkasellisia rypäleitä. Niistä puserteli viiniä, jolla sitte pitkin vuotta värjäsi juomavettänsä. Siten hän elää kituutteli näillä jauhoilla ja tällä viinillä sekä omenoilla ja perunoilla, joita syksyllä kokoeli talven varaksi; kylmimpinä kuukausina hän lämmitti niillä haloilla, joita koululapset hänelle kanniskelivat. Ehtiäksensä koulussakin ommella täytyi hänen antaa lasten oikeinkirjoitukseksi kirjoittaa tusinoittain sivuja piplianhistoriasta ja sohjata tuota pikaa kaunokirjoitusvihkonsa täyteen. Hänen oli suorastaan pakko koulussa ommella, koska hänellä ei ollut varaa kustantaa yötyöhön tarvittavaa valoa.

— Sillä — sanoi hän luontevasti ja hyväntahtoisesti myhäillen ja tarjosi kummallekin vieraistaan lasillisen sokurivettä — minulla ei ole niin suurta palkkaa kuin teillä.

Oppinut tarkastaja.

Emilio näki muutamia näistä tovereistaan tarkastajan ensi käynnillä. Tämä tuli Caminaan vasta Toukokuun loppupuolella, jolloin luokat olivat jo puoleksi tyhjinä. Ensimmäisenä tiesi hänen tulostaan Reale, joka monena päivänä oli keskellä tuntia lähettänyt kaksi oppilaistaan pitkät matkat, koko kilometrejä ulkopuolelle kylän rajoja tähystelemään tarkastajan tuloa. Emilion luokkaan tämä sitä vastoin astui aivan odottamatta kirkkoherran seuraamana.

Tarkastaja oli pitkä, lihavanläntä mies, päässä suuri panamahattu ja puettu valkoisiin, isoihin liiveihin. Hänellä oli tyynet ja samalla liikkuvaiset kasvot, niinkuin on usein sekavilla ajattelioilla; hän oli yksi noita lahjakkaita ja sivistyneitä, mutta samalla hyödyttömiä tahi vahingollisia miehiä, jotka ajatuksillaan ja teoillaan ehtimiseen ampuvat syrjään kuin huonosti tähdätyt tykit. Tämä oli Emiliorille uusi tarkastaja-tyyppi, joka huvitti häntä edellisiä enemmän, vaikk'ei heitä suurempaa hyötyä tuottanutkaan.

Tarkastaja astui luokkahuoneeseen, katseli ympärilleen, kysyi ystävällisesti opettajalta yhtä ja toista ja kuunteli vähän aikaa opetusta. Senjälkeen kyseli itse oppilailta. Mutta kun näki, kuinka hän raappi leukaansa ja tuijotti eteensä, ymmärsi kyllä, ett'ei hän juuri tarkasti kuunnellut.

Äkkiä hän keskeytti oppilasta, jolta juuri oli kysynyt, ja esitteli mielelmiänsä Emiliorille.

Hän oli eri mieltä useimpain kasvatustieteiliäin kanssa siinä, että lasten henkiset lahjat muka ovat kehitettävät tasaisesti, jott'ei ainoastaan yksi tahi muutamit harvat kehity toisten kustannuksella. Hän puolestaan oli päinvastoin sitä käsitystä, että opettajan on etsiminen ilmoille kunkin lapsen päätaipumus — sillä semmoinen on jokaisessa, enemmän tahi vähemmän kätkeytynä — ja käyttäminen kaikkia keinoja tämän lahjan kehittämiseksi ja vahvistamiseksi sekä sen kautta herättäminen oppilaassa kunniantuntoa, itseensäluottamusta ja lukuhaltuutta ja siten käyttäminen tätä taipumusta kaikkien muitten sielunlahjain herättämiseksi ja kehittämiseksi.

Sillä lailla tarkastaja pitkitti hyvän aikaa ja koki muun muassa kumota Jacotot'in väitettä, että muka kaikki ihmiset ovat yhtä lahjakkaita.

Sitten hän jälleen keskeytti oppilasta neuvoaksensa opettajaa lukemaan erästä äsken ilmestynyttä kirjaa: *Spencer ja Schopenhauer kasvatuksesta*, se oli helposti käsitettävä, synteettinen kirja, joka olisi opettajalle suureksi avuksi hänen johtaessansa poikain siveellistä kasvatusta.

Kun tuli puheeksi oppilas, jonka isä oli toistamiseen viety Collegnon hulluinhuoneeseen, saneli tarkastaja laajalti perinnöllisyys-teoriasta, puolustaen Sicilianin aatteita vasten kehitys-opin kannattajia, jotka antavat liian vähän arvoa *tahdonvoimalle*, mutta liian paljo *olosuhteille ja asianhaaroille*. Sitten lisäsi: — Me saamme myöhemmin puhua enemmän siitä asiasta.

Kirkkoherran tehdessä pojille muutamia kysymyksiä uskonnossa, virkahti tarkastaja ikäänkuin olisi itseksensä puhunut: — Jumalan käsite! Mihin se lapsessa perustuu? Se se juonikas kysymys on, teidän kunnian-arvoisuutenne. Tunteen kysymys. Tunne jostakin *meitä voimallisemmasta persoonallisesta mahdista*? Tunne jostakin *käsittämättömästä*?

Kirkkoherra pani huulensa pitkälle ja katseli häntä ihmetellen.

Tarkastaja nousi pystyyn, kiitti poikia, opettajaa ja tarkastusmiestä sekä virkkoi sitte, kääntyen taas koululapsiin: — Muistakaa — — — ikäänkuin olisi aikonut ruveta puhetta pitämään; mutta äkkiä juolahti häneen toisia ajatuksia ja hän sanoi: — Me näemme toisemme vielä, pojat! — jonka jälkeen meni ulos.

Hyvänlaatuinen kirkkoherra toivoi kuulevansa jotakin selvempää kiitosta opettajasta, saadaksensa kertoa sitä kunnallishallitukselle ja sanoi siksi, oitis kun olivat luokalta lähteneet: — Siis on hänellä herra tarkastajan mielestä hyvä opetustapa?

— Oh! vastasi tämä ja painoi taas suuren panamahatun päähänsä. — Opetustapa — — — Huolimatta fysiologiallisten tieteitten edistymisistä, joita vielä lisäksi paleontologian ja embryologian viime tulokset valaisevat, emme kuitenkaan vielä tunne kyllin tarkkaan ajatuksen syntyä, kehkeytymistä ja lakeja sekä yleisiä inhimillisiä hengen lahjoja, voidaksemme varmuudella sanoa: — Tämä on oikea metodi. — Mitään metodia ei ole olemassa. Jokainen opettaja täyttää paremmin tai huonommin tämän puutteen. Tosin pitäisi käyttää eri opetustapaa kutakin eri lasta varten, jopa eri tapaa kunkin eri ominaisuuksia varten — — —

Kirkkoherra pudisti päätään ja katsoi maahan,

— Sitä paitsi — tarkastaja päätti — kuka tietää? Ehkäpä kaikki onkin pelkkää valhetta eikä löydykkään mitään kasvatustiedettä. Kuka tiesi Spencerin väite lopultakin on tosi: jos itsekasvatus on järkähtämätön perusohje, miksi ei sitte jätetä lasta luonnon kehitettäväksi?

Kirkkoherra hymyili suostumukseksi ja sanoi hyvästi.

Tarkastaja, joka aatteista raskaissa vanhuksissa tavallisella tuttavallisuudella takertui kiinni ihmisiin, jotka edes vähän jaksoivat kuunnella hänen laverrustaan, tahtoi Emiliota seuraamaan itseänsä *Harmaa Hattu* nimiseen ravintolaan jotakin nauttimaan.

Siellä hän lähti loppumattomille harharetkille saksalaisen kasvatustieteen sokkeloihin. Sitten kertoi toisessa koulussa tavanneensa opettajan, joka ei ollut selvänä; sen johdosta koko joukon havaintoja, joita itse oli tehnyt juopumisen vaikutuksesta sanojen ja numeroiden muistamiskykyyn. Hän toivoi näiden havaintojen luovan uutta valoa muistitieteeseen ja merkitsevän paljo kansakouluissakin.

Paikkakunnan kaikki opettajat ja opettajattaret saattoivat tarkastajaa majataloon. Siellä seisoivat hänen ympärillään kuunnellen hänen puheitaan, siksi kunnes hän lähti kyytihevosella, kaikkien vilkuttaessa nenäliinoillaan. Kaksikymmentä minuuttia myöhemmin hän palasi noutamaan paperia, jonka oli unhoittanut. Sitten matkusti ja huusi Emilille: — Huomenna lähetän kirjan, jonka teille lupasin.

Kirjaa hän tietysti ei koskaan lähettänyt, eikä kukaan häntä sen koommin nähnyt. Ainoa mitä hänestä kylässä muistettiin, oli tuo tavattoman iso panamahattu, jonka alta kuohui kuin lähteestä tyhjentyvät jono käsittämättömiä sanoja.

Voimistelun marttiirat.

Tutkinnon päätyttyä olisi Emilio halusta heittäytynyt kuukauden ajaksi täydelliseen lepoon; mutta sitä hän ei saattanut, sillä hänellä oli opetus-asiaain ministerille velka suorittamatta. Täytyi näet hankkia itselleen todistus voimistelun opettamisen taidosta. Hänen ylhäisyytensä oli määrännyt, että jokainen, jolla ei ollut ensi lukuvuoden alussa semmoista todistusta, oli pidettävä kykenemättömänä opettamaan. Siksi oli Emilio jättänyt hakemuksen saadaksensa ottaa osaa kuukauden kestävään voimistelukurssiin, joka oli tänä kesänä pidettävä hänen syntymäkaupungissaan, juuri niitä opettajia ja opettajattaria varten jotka, niinkuin hänkin, olivat olleet kovakorvaisia yhä uudistetuille virallisille kehoituksille.

Tuskin oli tutkinto mennyt, niin Emilio täytti matkareppunsa, nosti voimistelijoille määrätyn stipendin, pisti kirjoittamansa voimistelua koskevan esitelmän taskuunsa ja läksi matkaan perin hyvillään kun valtion varoilla (1 lira 66 centesimoa päivää kohden) pääsi tapaamaan sisartaan ja hyväntekijöitään.

—een tultuaan oli hänellä varsin odottamattomana ilona se että tapasi koko joukon entisiä tovereita, joista ei ollut moneen aikaan kuullut mitään. Suuressa opettajajoukossa, joka parveili voimisteluhuoneen portilla, hän näki neiti Strinatin Garascosta, neiti Mancan Piazzenasta, herra Calvin Altaranasta, ja kun kaikki olivat asettuneet katoksen alle riviin, tarkoin kuunnellakseen erään valkopartaisen tarkastajan esiinhuutoja, kuuli Emilio nimen Falbrizio mainittavan, jonka jälkeen tuttu ääni vastasi: on.

Sääli, jota nämä riviin asetetut ihmiset Emiliossa herättivät, himmensi piankin vanhan tuttavuuden synnyttämää iloa.

Siinä oli noin neljäkymmentä miestä ja yhtä monta naista, jälkimäiset kahdessa rivissä oikealla, edelliset vasemmalla, kaikki avaran katoksen alla, jonka edessä oli laaja, nelikulmainen piha voimistelutelineineen.

Hyvä Jumala, minkälaisia voimistelioita!

Siinä oli opettajakunnan ikäloput ja rahjukset, kaikki, jotka vanhuuden, sairauden tahi jonkun ruumiin vamman tähden olivat pysytelleet niin kauan kuin mahdollista poissa tästä kaakinpuusta, ja, koetettuansa jos jollain tavalla päästä siitä, olivat lopulta myöntyneet olemaan osallisina harjoituksissa, ett'eivät kadottaisi elatustansa.

Emiliota hävetti kuulua semmoiseen jälkijoukkoon. Siellä oli seitsenkymmenvuotisia muoreja, harmaapäisiä pappeja, talonpoikaispukuisia, vanhuuttaan kummarassa kulkevia opettajia ja raskaita vaimoja. Muitten muassa oli kaksi kovin lihavaa nunnaa ja eräs kyyssäselkäinen opettaja. Siellä täällä näki kaljupäitä, kuihtuneita kasvoja silmlaseineen, kyyryselkiä, horjuvia sääriä ja puukenkiä. Nuorukaisia, Emilion ikäisiä, oli tuskin seitsemän tai kahdeksan. Opettajattaria oli ainoastaan kaksi alle kolmenkymmenen vuoden. Kaikkien muitten ulkomuoto ilmaisi liian aikaista tuleutumista, vanhuutta, heikkoutta ja kurjuutta.

Tarkastaja esitteli miespuolisille oppilaille voimistelunopettajan, hoikan, iloisen miehen, jolla oli mustat, ruumiinmukaiset vaatteet, niin että ulko-olollaan muistutti teatteri-pirusta; naisille esiteltiin tummanverinen, vakava opettajatar, jonka oli jakaus toisella korvalla ja joka näytti varsin sotaisalta.

Sekä opettaja että opettajatar pitivät lyhyen alkajaispuheen. Seuraavana päivänä alkoivat harjoitukset.

Vastaisen yhteiskunnan tukipylväät! Useimmille heistä oli tämä kuukausi kuin kolmenkymmenen päivän vietto kiirastulesa. Muutamat, jotka olivat opettajina lähikylissä, astuivat aikaiseen aamulla kaupunkiin kuusi tai kahdeksan kilometriä ja palasivat samaten jalkaisin, niin pian koin iltapäivän tunti oli päättynyt. Muista toiset nukkuivat yönsä olkipatjoilla isossa huoneessa, jonka kaupunki oli antanut heidän käytettäväkseen, toiset taas ajurien majapaikoissa. Monelle opettajattarelle oli yösija valmistettu eräässä kaupungin luostarissa.

Koska useimmilla opettajattarista ei ollut varaa ruokailla ravintoloissa, söivät he tuomiensa eväitä paljaan taivaan alla. Tuntien väliajoilla istuivat parvissa, kolme, neljä kussakin, molemmin puolin yleistä kävelypaikkaa, pureskellen leipää ja makkaraa, kylmää polentaa tahi melooneja, joiden hankkimiseksi useat olivat panneet rahaa yhteen, ja joivat suihkukaivoista tahi ojista. Muutamat olivat ottaneet lapsensa maalta mukaan. Toiset imettivät pienoisiensa. Syötyänsä pani usea heistä maata kävelypaikan kivisohville, nojaten päätänsä omalle vaatemytlylleen.

Tämä näkö sai Emilion raskaalle mielelle, sitä enemmän, kun näki ohikulkevain herrain ja naisten kylmästi hymyillen katselevan noita ihmisraukkoja; hän ymmärsi heidän, nähdessään opettajattaria tuossa tilassa loukkautuvan, sen sijaan että olisivat säälineet heitä. Mielikarvaus herätti hänessä tunteita, aivan toisellaisia kuin ne, joita tunsu ensi kertaa nähdessään noita virkatovereitansa. Hän ei enää hävennyt ollaksensa heidän veljensä, olipa päin vastoin ylpeä kun taisi heidän nimessään torjua loukkaavata sääliväisyyttä ja saattoi sydämmessään sanoa noille pöyhkeille porvareille, että tämä surkea näytelmä, jonka opettajat heidän kunnassaan esittivät, oikeastaan oli seurausta heidän häpeällisestä väliäpitämättömydestään kansan sivistyksen suhteen, heijastusta lukemattomien poroporvarien tietämättömydestä, laiskuudesta ja isänmaallisuuden puutteesta.

Mutta voimisteluhuoneessa, missä ei ollut vieraita näkemässä, ei Emilio väliin voinut pidättää nauruansa, — naurua, jota muutamat koomilliset eleet ehdottomasti synnyttivät, ilman että siinä on pilkan vivahdustakaan itse ihmisiä kohtaan; jota päinvastoin sydämmessään pyytää anteeksi, samalla kun suu nauraa.

Kivuloiset äijäpahaiset, harmaahapsiset opettajattaret ja vanhat papit katselivat voimistelun-opettajaa ja telineitä, kuuntelivat ja kertasivat heille outoja ja kummallisia komentosanoja semmoisella hätääntyneen ja pelästyneen muodolla, ikäänkuin heitä olisi tuohon haalittu jonkun puolihullun ministerin tirannillisesta oikusta. He eivät voineet mitenkään käsittää, kuinka nämä kidutuskoneet ja koko tämä narripeli saattoi hyödyttää koulua ja edistää sen uudestisyntymistä. Väliin keskeytti heidän liikkeitään yskän puuska tahi satunnainen jäsenenkolotus. Ennenkuin tekivät mitä komennettiin, katselivat toisiansa, sillä ei kukaan uskaltanut olla ensimmäinen; ja tehtyänsä vähänkin vilkkaampia liikkeitä, muutamat horjuivat, toiset tarkastelivat olivatko vaatteitaan repineet. Kaikki tekivät liikkeen "kädet ylös" juuri kuin olisivat sanoneet: — Laupias Jumala, pelasta meitä tästä hädästä.

Viidenkymmenen vuotiaat kadehtivat nuorempiansa siksi, kun näillä vielä oli tähän toimeen kylliksi notkeat jäsenet; heitä taas kadehtivat kuudenkymmenen vuotiaat, joiden oli vaikea pysyä tasapainossa ja taasen kuudenkymmenen vuotiaat opettajattaret katselivat katein silmin saman ikäisiä mies-opettajia; sillä vaikka näiden voimistelu oli naurettavaa, ei se ollut kuitenkaan sopimatonta niinkuin opettajattarien.

Viimeksi mainittujen joukossa oli muutamia niin perin ujoja, että seisoessaan rivin edessä joutuivat aivan ymmälle ja unhoittivat komentosanat, niin että näitä täytyi kymmenen kertaa toistaa.

Voimistelun-opettajattarella oli tapana sanoa: — Rohkaiskaa mielenne! Olemmehan täällä toverien kesken. Ei ole yhtään syytä ujostella. Teidän täytyy tulla järkiinne.

Mutta se oli yhtä kuin jos olisi kehoittanut hirsipuussa riippuvaa näyttämään iloiselta.

Neiti Manca, Piazzenan opettajatar, joutui kolmannella tunnilla, kun hänen piti tehdä joku liike rivin edessä, niin hämilleen, ett'ei voinut nostaa käsivarsiaan, vaan seiso siinä leuka rintaan painuneena ja silmät maahan tuijottaen ikäänkuin kivettyneenä.

— Mutta miks'ette pitkitä? — kysyi opettajatar.

Neiti Manca vastasi heikolla äänellä, alakuloisena: — En tiedä — — — en uskalla — — — en voi.

Opettajatar oli pakoitettu lähettämään hänet takaisin riviin.

Ensimmäinen, jonka kanssa Emilio saattoi häiritsemättä puhua, oli neiti Strinati. Opettajattaren selkä oli kohonnut hiukan pyöreämmäksi ja jakaus käynyt leveämmäksi, mutta katseensa oli yhtä ankara värillisten silmälasien takaa ja hänen kasvonsa, jotka aika epätoivoissaan oli jättänyt rauhaan, olivat yhtä punaiset kuin ennenkin.

Hän tervehti nuorukaista huomattavalla mielihyvällä ja kertoi don Lerin yhä edelleen ahmivan romaaneja sekä ensi luokan pikku opettajattaren yhä runoilevan ja lausuelevan, edistymättä vähäistäkään kummassakaan taiteen haarassa. Muuten oli Garascossa kaikki muuttunutta. Vanha kirkkoherra oli kuollut ja häntä seurasi nuori, juonikas pappi, joka kirjoitteli kirkollisiin sanomalehtiin, liehakoi naisia ja mellasteli kouluissa. Mitä tarkastusmies Toppoon tulee, niin ihmetteli neiti Strinati kovin, ett'ei Emilio tiennyt häpeästä, joka oli veljentytärtä kohdannut ja josta sanomalehdetkin olivat puhuneet.

Asia oli semmoinen, että eräs Toppo'n verivihollinen, rikas maan-omistaja, lääninhallituksen jäsen, joka tunsu puolen Turinia, oli kynsin hampain koettanut saada selkoa tuosta veljentyttären päästötodistusjutusta ja lopulta hankkinutkin todisteita siitä, ett'ei tyttö koskaan ollut tutkintoa suorittanut. Rehtori, jolle asia ilmoitettiin, lähetti Toppoa noutamaan; tämä oli vimmoissaan, häntä oli muka petetty; mutta pian todistettiin hänen asiasta tienneen. Jatkettujen tiedustelujen kautta tuli ilmi, että eräs Toppo'n sukulainen, opettaja jossakin korkeammassa oppilaitoksessa, oli ollut asiassa osallisena ja että eräs virkamies oli kirjoittanut tuon väärän päästökirjan. Opettaja ja virkamies jäivät kumpikin virkaylennyksittä, tyttö julistettiin ainaiseksi opettajatutkintoon mahdottomaksi ja Toppo herra pakoitettiin ottamaan eron tarkastusmiestoimesta eikä enää sen koommin saanut olla kunnallishallituksenkaan jäsenenä.

— Aimo kuperkeikka — sanoi neiti Strinati. — Ettäkö ei ole mahdollista! Mitäpä ei meidän kunnassamme tapahdu! Siellähän on jouduttu jo niin pitkälle, että yksin *köyhyyden todistuksia* väärennetään!

Seurauksena Toppo'n kukistumisesta oli, että sindaco — polkupyörällä ajaja, joka Toppo'ssa oli menettänyt oikean kätensä, kävi yhä omituisemmaksi ja jätti kunnan asiat leväperään, niin että ali-prefekti lähetti Garascoon revisorin tarkastamaan tilejä. Tämä oli löytänyt kunnan asiat perin huonossa tilassa, tilikirjat ihan sotkuisina ja päälle päätteeksi erään kunnalle tien rakennukseksi annetun valtioavun hukattuna. Sindaco oli toimestaan luopunut ja sijaan tullut toinen, joka oli yhtä poikaa kirkkoherran, kunnan todellisen hallitsijan kanssa.

Emilio kysyi sihteerä.

Tämä oli, oitis sindacon kukistuttua, pötkinyt tiehensä, jättäen jälkeensä koko joukon velkoja sekä pikku opettajattaren aivan lohduttamattomaksi. Tyttö oli "lupauksestaan" huolimatta rakastunut sihteeriin siinä määrässä, että kun tuli tieto tämän paosta, hän sulkeutui huoneesensa ja kaikki pelkäsivät hänen häällä tappavan itsensä. Mutta isä ja naapurit, jotka murtausivat sisään, löysivät hänet kirjoittelemassa runoja. Koska hän tänä vuonna täytti yhdeksänkolmatta vuotta, odottivat kaikki, että hän päätöksensä mukaisesti julkaisisi kyhäksiänsä. Hän väitti näiden olevan valmiina ja että hän aikoi omistaa runonsa Portugalin kuningattarelle.

— Ja tietäkääs — päätti neiti Strinati jättäessään hyvästi, — koulut ovat yhä samassa kunnossa, paitsi että on vielä muutamia ikkunoita lisäksi särkynyt.

Hartaimmin Emilio kuitenkin halusi kuulla jotain Altaranasta, ja niin pian kuin taisi pysäyttää rouva Falbrizion, vei hän tämän syrjään ja kyseli innokkaasti neiti Gallista.

— No kuulkaahan vaan! vastasi rouva ja katseli veitikkamaisesti Emiliota. — Minä kun odotin teidän kyselevän erästä toista.

Neiti Galli oli talven kuluessa menettänyt isänsä, valvottuansa kertaakaan riisumatta kaksikymmentä yötä tämän vuoteen ääressä. Mahdotonta on kertoa kuinka hän suri tuota kuoleman tapausta. Jopa liiaksikin.

— Väliin näette tapahtuu — sanoi rouva, selittääkseen, mitä tarkoitti tuolla sanalla liiaksi — että tuommoiset nuoret ja kauniit opettajattaret ovat epätoivoissaan — — — tehdäkseen niinkuin kirjoissa jutellaan. Niin, en minä tahdo väittää — riensi hän lisäämään, nähdessään, minkä vaikutuksen sanansa tekivät Emilioon — ett'ei hänen surunsa ollut todellista — — — varsinkin kun sindaco ei suonut hänelle kolmea päivää pitempää lupaa, vaan hänen täytyi melkein oitis pitää tuntinsa semmoisessa mielentilassa, tyttö paran, että oppilaansa nyhkyttivät kilvan hänen kanssaan. Sitä sindacoa, sydämmetöntä ihmistä!

Mutta nyt se, Jumalan kiitos, on tullut hieman paremmaksi, saatuansa niinkuin tahtoi Case Rosseen tuon naidun opettajattaren, jonka tähden hän, rouva Falbrizio, oli saanut niin paljon harmia kärsiä. Sindaco oli hankkinut miehelle pienen toimen kunnallishallituksessa, ehkä antaakseen hänelle myöhemmin sihteerin viran.

— Ja *sentähden* — sanoi rouva kiiluvin silmin ja happamasti hymyillen — on hän sijoittanut perheen kunnantalon oman huoneensa viereen, niin että jos hänellä vaikka yöllä olisi joku tärkeä asia antaa miehelle toimittavaksi, ei hänen tarvitse muuta kuin naputtaa seinään. Ja sillä lailla — — — niin sanotaan — — — käy virkakin paremmin.

Sitten kertoi, että Samis'in herrasväki jaksoi hyvin ja että Generi poika teki ihmeitä Turinin teknillisessä koulussa sekä oli tullut niin hienon nirsuksi, ett'ei lupa-ajoilla enää tahtonut syödä isänsä kanssa samassa pöydässä. Muuten se varmaankin aikaa myöten oli tuottava kunniaa syntymäseudulleen.

— Oletteko tavanneet herra Calvia? — kysyi rouva Falbrizio lopuksi, — Menkää häntä hakemaan, niin saatte kuulla kauniita juttuja voimistelusta. Jospa tietäisitte, kuinka häntä harmittaa, ett'ei hän ole sitä keksinyt. Lahjakas mies muuten, kun vain ei hänellä olisi tuo kättilöin vaimona, joka mustasukkaisuudellaan tekee hänet hulluksi ja joka itse on siihen määrään sekapäinen, ett'ei yksikään synnytys enää käy onnellisesti paikkakunnalla. Mustasukkainen vielä viidenkymmenen vanhana! Ja nähtyänsä niin paljon maailmassa — — — Huomatkaa, että sanoin nähtyänsä, enkä tehtyänsä, niinkuin kaikkein muiden on tapa sanoa. Oh, minkaltaisessa maailmassa me elämme!

Herra Calvi oli todellakin virallisen voimistelun ilmi vihollinen ja taipui siihen ainoastaan ylpeällä ylenkatseella, ottamatta edes takkia yltään, takkia, joka oli yhtä täynnä likapilkkuja kuin ennenkin ja jonka taskut pullottivat täynnänsä papereita, ihan kuin ennen Altaranassakin. Eräänä päivänä hyökkäsi herra Calvi välitunnilla Emilion kimppuun ja esitteli hänelle aatteitaan.

Voimistelu järjestettyine ja laskumääräisine temppuineen, semmoisena kuin se nyt korkeasti viisaan De Sanctis'in[23] älyn mukaan säilytettiin koulujen niskoille, oli suoraa hulluutta ja tulee muutamain vuosien päästä yleiseksi naurun aineeksi. Hänen, Calvin, ajatuksen mukaan täytyi, jos mieli fyysillisesti ja moraalisesti ihmistä kasvattaa, palata takaisin ihmisen alkuaikoihin. Nyt kun tiede on todistanut, että alku-ihminen oli nelikäinen eläin, tottunut useimmiten kulkemaan nelinryömin, seuraa siitä, että meidän, antaaksemme ruumiille vähitellen takaisin entisen terveytensä, väkevyytensä ja notkeutensa, tulee panna lapset liikkumaan kaikilla neljällä raajalla, toisin sanoen, on keksittävä voimistelu, jonka ainoana perusteena ja telineenä on *puu*, kasvava puu tietysti. Puussahan ovat kaikki voimistelutelineet kuin yhdistettyinä: runkoa käytetään kiipeämiseen, oksat soveltuvat tangoiksi ja nojapuiksi, niillä voi harjoittaa hyppimistä toiselta toiselle, tasapainossa pysymistä kävelemällä pitkin niitä ja sitä paitsi saattaa niiltä hypätä alas hyppäämisen harjoitukseksi. Sitäpaitsi puu on terveellisin voimisteluhuone, sekä happeen tähden, jota lehdet huokuvat, että lehtien vihreän värin vuoksi, se kun suopi lepoa silmälle. Siis olisivat lapset totutettavat leikkimään, syömään ja lukemaan puissa, niin kaikki heidän ruumiilliset voimansa pian ja sopusointuisasti kehittyisivät. Lisäksi löytyy vielä pätevä historiallinen syy, jota ei saa unhoittaa: puu keskellä maallista paratiisia oli hyvän ja pahan tiedon tunnuskuva: vapauden puu on merkki ihmisen vapautumisesta yhteiskunnan jäsenenä; voimistelupuun olisi ruumiillisen uudestisyntymisen tunnuskuva — — — Muuten vaati tuuma laajaperäistä kehittämistä, ja hän, Calvi valmisteli parast'aikaa esitelmäjaksoa tästä aineesta.

— Saammepa nähdä — sanoi hän lopulta. — Tätä nykyä olen pakoitettu tanssimaan ilvenukkena niinkuin kaikki muutkin, koska korkeat herrat, joilla valta on, niin tahtovat. — Ja hän lisäsi ylpeästi hymyillen: — Jonakin kauniina päivänä lienen minä se, joka pakoitan heitä tanssimaan.

Harjoituksia jatkettiin yhä ja melkein joka päivä sattui omituisia pikku tapahtumia.

Vaikeinta ja vaivaloisinta vanhoille eivät suinkaan olleet liikkeet, vaan itse voimistelun teoreettisen puolen oppiminen ja muistaminen. Moni huonomuistinen ukko ei saanut millään päähänsä tätä uutta sotilas-akrobaatti-kieltä. Puolet oppiajasta oli jo kulunut, ilman että muudan oppilaista, pieni, kurttunaamainen seitsemänkymmenen vuotias äijä, puettu siniseen piikkokankaiseen pukuun, sauva alati nojanaan, saattoi käsittää, miksi komennettaessa oikealle, vasemmalle juuri käännettiin sinnepäin, missä voimistelun oikea ja vasen puoli oli, eikä sen mukaan, kuinka nämä suunnat olivat opettajaan nähden. Ehtimiseen hän astui väärin ja löi sitten otsaansa vanhalla, suonisella kädellään, epätoivoissaan ja maata tömistäen.

Sitten siellä oli pieni pappi parka, hyvin laiha ja niin köyryselkäinen, että kulki melkein kaksin kerroin, puettu kuluneeseen, vihreään kellertävään takkiin. Jokaista uutta liikettä otettaessa, tuo pikku äijä rukoili voimistelun-opettajaa vapauttamaan häntä sen tekemisestä, rukoili matalalla äänellä ja surkeasti niinkuin kerjäläinen pyytää almua Jumalan laupeuden tähden. Opettaja kehoitteli ja lirputteli ja saikin hänet koettamaan. Mutta kun hänen piti hypätä nuoran yli, joka ei ollut käden leveyttä korkeammalla maasta, kielsi hän itsepintaisesti, pudisteli päätänsä ja teki kieltävän liikkeen vapisevalla kädellään.

— No, no, teidän kunnian-arvoisuutenne — sanoi voimistelun-opettaja; — nythän on kysymyksessä yksi ainoa hyppäys, että oppisitte alkuasennon ja hypyn nuoran yli, voidaksenne sitte opettaa niitä pojille; yksi ainoa hyppy.

Pappi ravisteli kieltävästi päätään ja opettajan täytyi jättää asia sikseen.

Viime päivinä puhui Emilio enimmäkseen neiti Mancan kanssa, joka oli Emilioon tehnyt hyvän vaikutuksen. Ensi kerran, kun toisiansa tapasivat, neiti tervehti silmät maahan luotuina, ikäänkuin olisi hävennyt näyttäytyä Emiliolle vanhentuneena. Hän oli tosiaankin suuresti vanhentunut, mutta nuo kuihtuneet kasvot, joihin huolet ja nöyryytykset olivat jälkensä jättäneet, ilmaisivat samaa lempeätä nöyryyttä ja osaansa tyytymystä kuin ennenkin, ja tuolla hoikalla ruumiilla oli sama nunnamainen sulo kuin ennen. Kun Emilio kuuli hänen äänensä, muisti hän liikuttettuna niitä rauhallisia iltoja, joita oli viettänyt opettajattaren kodissa, tämän ommellessa alttari-liinaa kylän kirkkoon. Neiti Mancan äiti eli vielä, eikä mitään sanottavampaa ollut tapahtunut. Kaksisataa tyttöä entisten lisäksi oli nauttinut hänen hoitoaan ja hyväilyjensä, neljä uutta tarkastajaa oli saattanut hänet vapisemaan leipäpalastaan, neljä tutkintoa lisäksi oli pitänyt häntä, kukin kuukauden ajan, peloittavassa tuskassa, kyyneleitä hän oli saanut vuodattaa ansaitsemattomain soimausten ja lasten kiittämättömyyden tähden — muuta ei ollut kerrottavaa.

Emilio kysyi häneltä Piazzenan tuttavista.

Siellä oli yhä edelleenkin sama kirkkoherra, ja tuolla painolla hän tahtoi varovasti sanotuksi, että entinen ei ainoastaan elänyt, vaan elipä samalla lailla kuin ennen. Sindacon puhtaudelliset ja kielelliset harrastukset olivat käyneet yhä suuremmiksi, mutta hän oli joutunut tekemisiin opettajan kanssa, joka oli oikea kieliniekkä ja he riitelivät niin että kuului kauas kadulle. Don Biracchio yhä lihosi ja asui yksin töllissään.

— Entäs neiti Fanari? — kysyi Emilio uteliaasti ja hymyili.

Opettajatarkin hymyili, sillä hän ymmärsi opettajan haluavan tietää, oliko tuo merkillinen salaisuus saatu ilmi, mutta kumminkin hän epäili antautua tähän arkaan aineeseen, josta hän ei koskaan ennen ollut puhunut opettajan kanssa. Kun hän näki Emilion poikamaisen uteliaisuuden ja suuren ystävyiden itseänsä kohtaan, voitti hän vastenmielisyytensä ja vastasi hymyellen Emilion kysymyksiin.

Salaisuuden perille ei oltu tultu, vaan toveri teki yhä pikku matkojansa Turiniin, aina tyynenä ja tutkimattomana; kaikki olivat entistään uteliaammat ja aivan raivoissaan, sekä kokivat kaikin tavoin saada asiasta selkoa. Lopulta, kun oli saatu tietää, että opettajattaren pöydällä kirjekuossa oli valokuva, jota tämä useasti katseli, lahjottiin hänen pieni piikansa ottamaan se kerran opettajattaren poissa ollessa ja toivottiin niin lopultakin saatavan tietoon, kuka tuo salaperäinen rakastaja oli. Tuskin oli valokuva saatu, ennenkuin neljä, viisi henkeä heittäytyi, uteliaisuudesta halkeamaisillaan, sen ylitse.

— Noh? — kysäsi Emilio.

— Se olikin paavin, pyhän Leo XIII:sta valokuva — vastasi opettajatar syvällä kunnioituksella.

Hän lisäsi hymyellen, pettymyksen saattaneen nuo uteliaat herrat aivan hulluiksi — — —

Emilio purskahti nauramaan. Sitten kysyi, kuinka opettajattarien ritari jaksoi varsinkin sydämensä puolesta.

— Oh, asian-ajajako! — sanoi neiti Manca, arvaten Emilion tarkoittaneen tämän pääasiallista

ominaisuutta.

Asian-ajajaa oli kova isku kohdannut. Altossan kaunis opettajatar, joka ihastutti kaikkia ja johon asian-ajajakin oli hurmaantunut, oli mennyt naimisiin. Nuori insinööri, joka vietti kesäänsä siellä kylässä, oli rakastunut tyttöön ja nainutkin hänet vastoin erään rikkaan sedän tahtoa, joka ei tahtonut kuulla puhuttavankaan naimisista, vaan oli ruvennut koulu-legaatiksi vartavasten, voidaksensa siirtää veljentyttären johonkin toiseen virkaan. Itse rehtorin oli täytyntä ryhtyä asiaan suojatakseen opettajatarta sedän vainoomisilta; olikin hänen lopulta onnistunut lepyttää setä ja taivuttaa hänet antamaan suostumuksensa. Häitä oli vietetty Altossassa, ja kun nuori pariskunta matkusti, olivat lapset, viran-omaiset ja koko joukko kylän asukkaita saattaneet heitä pari kilometriä sekä täyttäneet vaunut kukkasilla. Seuraavana suvena oli nuori rouva käynyt kylässä, komeassa ruhtinaallisessa puvussa, oli ollut vielä entistänsä kauniimpi ja ystävällisempi sekä pitänyt kesäkoulua entisille oppilailleen. Tätä nykyä hänellä oli itsellään pieni lapsi ja hän oli onnellinen.

Neiti Mancan tätä sanoessa huomasi Emilio hänen katseessaan tuon epämääräisen kaipuun, jota ennenkin oli nähnyt hänen silmissään; kaipuun, joka oli syntynyt siitä, että hän vuosikausia oli nähnyt sadottain pikku tyttöjä koulupenkeillään, voimatta yhdellekkään sanoa: sinä olet minun. —

Lopulta koitti tutkintopäivä. Tutkinnon oli määrä olla julkinen ja voimisteliat tiesivät, että paitsi muita rehtori, pispä ja sindaco aikoivat saapua. Silloin päättivät vanhemmat opettajattaret pyytää tarkastajalta päästäksensä tekemästä muutamia liikkeitä ja puhuivat asiasta opettajattarelle. Tällä ei ollut mitään sitä vastaan, ja saadaksensa asian selville, hän asetti oppilaat kahteen riviin ja pyysi, että ne, jotka tahtoivat vapautusta, astuisivat pari askelta eteenpäin ja muut jäisivät paikoilleen. Kolmekymmentäkahdeksan opettajatarta otti askeleen eteenpäin. Ainoastaan nuot kaksi nuorempaa pysyivät paikoillaan. Asia ilmoitettiin tarkastajalle, joka vuorostaan alisti sen rehtorin päätettäväksi ja tämä antoi suostumuksensa, vähän asiata ajateltuaan.

Tästä huolimatta näyttivät vanhat opettajattaret kovin pelästyneiltä ja hämmästyneiltä, kun sitte tuona tärkeänä päivänä astuivat yleisön eteen. Kaikki olivat pukeutuneet parhaimpiin vaatteisinsa. Miesten leuat olivat sileiksi ajetut ja naisten päät huolellisesti su'itut. Pitkän voimisteluhuoneen toista seinää istuivat kutsuvieraat, kaikki niin sanottuja parempia ihmisiä, joista muutamat näyttivät olevan hyvin vähän hienotunteisia. He käyttäytyivät niinkuin ihmisten on tapa käyttäytyä vanhojen tai ontuvain eläinten kilpajuoksuissa, jommoisia muutamilla paikkakunnilla pannaan toimeen; sillä erotuksella kuitenkin, että jälkimäisiä paikkakunnan sanomalehdet päivää jälkeinpäin kutsuvat julmiksi huvituksiksi ja yleisön iloa sanovat raakamaisuudeksi.

Ikävintä kaikesta oli nähdä kuinka voimisteluhuoneeseen lasketuista tutkittavien opettajattarien lapsista pienemmät nauroivat äitiensä ujoudelle ja kummallisille liikkeille ja kuinka taas vanhempia lapsia, jotka asian ymmärsivät, harmitti yleisön loukkaavat hymyilyt.

Eräs vanha opettajatar pyörtyi. Pappi, joka hyppäämistä pelkäsi, lankesi polvilleen. Mitään muuta ei tapahtunut. Näytös päättyi onnellisesti. Säkissä juokseminen oli ainoa, mikä puuttui.

Toinen vuosi Caminassa.

Sumeita päiviä,

Emilion palattua Caminaan, oli siellä koko joukko kesävieraita, ja joka päivä puhuttiin kylässä tähän tapaan: — Eilen tulivat Borellin. — Tänä iltana odotetaan insinöörin rouvaa tulevaksi. — Fiorinin matkarukat ovat jo saapuneet.

Huvikauden aljettua näkyivät mielipahan ajatkin palanneen Emilille.

Viimeksi tulleitten joukossa oli myöskin erään provessorin perhe Genuasta. Provessori pyysi Emiliota opettamaan erästä hänen pojistaan, joka oli jäänyt luokalle. Perheen seitsentoistavuotinen, kalpea, tuntehikas tytär oli törkeän kiekailias; hän oli ottanut tavakseen ammuskella rakastunein katsein, ikäänkuin leikillä ja harjoituksen vuoksi, jokaista, joka vain tielle osui. Oli sillä toinenkin tapa hyökätä uhrinsa kimppuun: pidätteli silloin tällöin jonkun aikaa hengitystään ja sitte lähätti kaiken ilman keuhkoistaan ikäänkuin sydän olisi keventynyt jostakin mielenliikutuksesta.

Nuori nainen rupesi oitis silmillään ammuskelemaan opettajaa ja oli saavinansa äkkinäisiä sydämen kohtauksia. Vaikk'ei Emilio turhia toivonut, mairitteli tytön liehakoiminen kumminkin hänen itserakkauttaan; sillä hän ajatteli, että vaikka tuo olisikin pelkkää oikkua, se kumminkin todisti työssä hienoa sielua, joka käsitti opettajan kutsumusta jaloksi, eikä ylönkatsonut hänen vaatimatonta asemaansa. Silmäpeliä ja tukahdettuja huokauksia kesti yhä, siksi kunnes kylään oli tullut useampia

korkeampain oppilaitosten opettajia, jotka olivat tuttuja provessorin perheessä. Sinne saapui myöskin eräs tytön serkku, luutnantti tarkk'ampujapataljoonassa. Hänä huomasi tytön silmävehkeet.

Eräänä päivänä, lukiessaan oppilaansa kanssa, Emilio kuuli serkun sanovan viereisessä huoneessa: — Mistä se tulee, että sinä, lahjakas ja sivistynyt tyttö, palaat takaisin aapiseen?

Sen päivän päästä tyttö ei enää vilkaissut Emilioon, ja tämä tunsu loukkautuneensa sielunsa syvimmissä pohjassa. Hän mietti monta päivää luutnantin sanoja ja kysyi tuhannesti itsekseen, minkä syyn tähden nuori nainen piti niin paljoa jalompana sotamiesten komentamista kuin lasten sydänten kasvattamista. Täytyikö hänen siis pakoittamalla pakoittaa itseänsä arvaamaan tointansa niin alhaiseksi, että sitä voi pitää milt'ei häpeällisenä ja naurettavana?

Tämä uusi hänen opettajakunniaansa vastaan suunnattu isku naisen puolelta, joka vähäistä ennen oli juuri tätä tunnetta mairitellut, sattui häneen niin odottamatta ja kipeästi, että hän jonkin tekosyyin nojalla lakkasi tunteja antamasta ja palasi erakkoelämäänsä.

Sinä vuonna oli Camina, Emilion suureksi kiusaksi, täynnänsä kesävieraita, jotka eivät koskaan saaneet kylläänsä huviretkistä ja juhlista. Kaiken tämän turhamaisuuden näkeminen, vaunujen ratina, kadulta myöhään iltaisin kuuluva herrain ja naisten iloinen lavertelu ärsytti enemmän kuin koskaan ennen Emiliota, kun hän istui lukemassa huoneessaan. Hän viskeli kirjoja nurkkiin ja hänen sydämissään heräsi jälleen viha rahaa vastaan, tuo nöyryytetyn köyhälistön raivo ja vastustamaton halu järkähtyttää olevia oloja. Hän ei kuitenkaan löytänyt näissä tunteissa enempää lohdutusta kuin ennenkään. Sitäpaitsi hän nyt selvään näki kuinka jyrkävä yhteiskuntarakennus oli. Tämä teki hänet alakuloiseksi ja saattoi hänet uskomaan maailman nykyistä tilaa kohtalon sallimaksi tahi jonkun julman oikeuden tuottamaksi, jonka syitä hän ei saanut selville, ja jota vastaan nouseminen olisi ollut järjettömyyttä.

Nämät ajatukset saattoivat Emilion niin alle päin, että hän lakkasi lukemasta, ei noudattanut kutsuja huviretkille, eikä lähtenyt ulos moneen päivään. Kirkkoherra aavisti pahaa ja pistäytyi eräänä iltana Emilion luo virkistämään häntä.

— Teidän täytyy oppia oikein yhdistämään työ ja huvitus, huvitus ja työ — sanoi hän, tehden tavallisen liikkeen sormillaan.

Mutta kun huomasi Emilion todella alakuloiseksi ja että tätä halutti avata sydäntänsä hänelle, pötki hän äkkiä tiehensä lausuen muutamia ystävällisiä sanoja ovesa, portaissa, vieläpä kadullakin.

Ainoa, jonka onnistui saada Emilio ulos, oli don Bruna, joka eräänä aamuna tuli hakemaan Emiliota Saliceen aamiaiselle.

Emilio todella virkistyi nähdessään tuon pirteän pikku papin, joka hääri puutarhassaan kooten kasviksia ja hedelmiä ja riemuiten kesäisestä päivästä. Heidän istuessaan vaatimattoman, siistin ruokapöydän ääressä, elähytti isäntä hänen kuoleentunutta mieltänsä hauskoilla, viattomilla pikku kertomuksillaan. Hän saikin rohkeutta verratessaan itseänsä rumaan sisarentyttäreeseen, joka raukka paljosta lukemisesta oli saanut silmänsä kipeiksi ja kulki aina alla päin onnistumattomien tutkintojensa tähden. Hänen rinnallaanhan Emilio, tutkinnon suorittanut opettaja, oli oikein etu-oikeutettu olento, joka oli kiivennyt kunnian kukkuloille. Siitä huolimatta ei hän ollut niin iloinen kuin tavallisesti ja don Bruna sen kyllä huomasi.

— Ratti kulta — sanoi hän äkkiä — te olette jostakin pahoillanne.

— Oh, minäpä tiedän, mikä on hätänä — sanoi Johanna emännöitsiä, joka samassa astui tirsken sisään. — Herra opettaja on siksi suruissaan kun kaunis opettajatar matkusti pois.

Hän tarkoitti neiti Pedania, joka vietti lupa-ajat Turinissa. Emilion teki mieli läjäyttää palveliaa vasten suuta ja aikoi juuri vastata, kun samassa unhoitti koko harminsa nähdessään veljenpojan käyvän aivan tulipunaiseksi.

Emilio ajatteli itsekseen, mikä saattoi olla syynä semmoiseen hämilleen joutumiseen; johtuiko se turmeltuneen, tekopyhän pappiskokelaan alhaisesta himosta vai perustuiko siveellisen miehen kauniiseen, palavaan rakkauteen, joka voi hillitä intohimonsa, vaan ei teeskennellä.

Don Bruna uudisti kysymyksensä, kun käsi kädessä astellen Emilion kanssa kulkivat takaisin Caminaan päin:

— Vai niin, Rattini on alakuloinen! Siitä en pidä, enkä tahdo siitä mitään tietää. Olettehan nuori mies, teillä on hyvät periaatteet, tulevaisuus edessäanne ja vielä niin monta, niin monta poikaa kasvatettavana. Ei, se ei sovi. Meidän täytyy ryhtyä latinan lukuun.

Pappi ei jättänyt Emiliota, ennenkuin tämä oli hieman hymyillyt ja luvannut jonakin aamuna tulla latinaa oppimaan uuden tavan mukaan, loppusointuisilla kieliopin säännöillä.

Koulu teatterissa.

Emilion rakkaus kouluun heräsi uudelleen, kun jälleen ryhtyi virkaansa, ja hän antautuikin tykkönään toimeensa.

Vaan eräs ikävä tapahtuma häiritsi hänen työtään.

Erityisistä syistä oli kunnallishallitus päättänyt sijoittaa pretorin-viraston raatihuoneeseen ja juuri Emilion luokkasuojaan, ja koska koululle aiottu uusi vuokrahuoneisto ei vielä ollut kunnossa, määräsi sindaco Emilion luokan vastaiseksi sijoitettavaksi teatteri-rakennukseen.

Pojat olivat ihastuksissaan, mutta opettajasta se oli sangen ikävää. Huone oli ensinnäkin varsin pimeä, kun ei siellä ollut muuta, kuin kaksi rautaristikolla varustettua ikkunaa parven alapuolella. Sitäpaitsi hänen pöytänsä ei sopinut olemaan muualla kuin näyttämöllä, kuiskaajan kopin edessä, ja poikain täytyi istua parterilla sekä parven alla, niin että Emilion oli vaikea valvoa heidän tarkkaavaisuuttaan, eikä hänen ääntänsäkään hyvin kuultu, vaikka esirippu oli alas laskettuna. Huolimatta siitä, että paikka oli synkkä kuin hauta, näytti kuin oppilaat, siksi että olivat teatterissa, pitäisivät oikeutenansa tunneilla peuhata ja jutella niistä näytelmistä, joita olivat nähneet.

Emilio valitti sindacolle, mutta tämä sanoi opettajaa turhan tyytymättömäksi ja lisäsi: — Siellä on valtiomies puhetta pitänyt; voitte tekin siellä opettaa.

Hänen täytyi siis tyytyä kohtaloonsa. Jotta huone edes vähänkin olisi koulun näköinen, naulattiin kuninkaan kuva lehterille, vastapäätä näyttämöä. Kirkkoherran neuvosta pantiin huoneeseen myöskin tavattoman iso, musta krusifiksi. Tämä kiinnitettiin nuoraan, joka riippui näyttämön otsahirrestä. Mutta koska se siten joutui melkein keskelle esirippua vasten erästä isoa, puolialastonta luonnotarta, joka muitten neitosten kera oli kirjavin värin esirippuun maalattu ja pojat siitä alkoivat ilvehtiä, käski koulu-legaatti siirtää krusifiksin toiselle sivuseinälle.

Täällä teatterissa täytyi Emilio paran opettaa aina Tammikuun loppuun saakka. Sillä ajalla huoneistossa usein pidettiin öisiä tansseja, sattuipa välistä, että kun Emilio aamulla tuli kouluun, oli lattia täynnä appelsiinin kuoria ja karamelli-paperia, joita pojat sitte nuoleskelivat; ja hiestä sekä ruokahöyryistä sakea ilma saattoi Emiliota tuntemaan itsensä varsin levottomaksi ja nöyryytetyksi.

Kaikeksi onneksi pian virkisti häntä tieto, että palkintojen jakaminen oli tapahtuva Helmikuun ensi päivinä ja että hän oli valittu pitämään juhlapuhetta.

Sindaco kammoi siinä määrässä tämmöisiä tilaisuuksia, että tavallisesti oli niihin tulematta; mutta tänä vuonna hän oli päättänyt tehdä sen juhlalliseksi ja itse ottaa siihen osaa. Tähän päätökseen hän oli tullut kateudesta, kun luki *il Popolosta* muhkean kirjoituksen, jossa kerrottiin uudesta jalomielisyyden todistuksesta, minkä Stazzellan sindaco oli osoittanut. Tämä näet oli antanut jakaa palkinnot puutarhassaan, tavattoman isossa ansari-huoneessa isojen harvinaisten kasvien ja ihanien kukkien keskellä, joista kertoja laajalti lateli.

— Hän pani toimeen juhlan ansarissa — sanoi Lorsa; minä panen teatterissa.

Kumma kyllä, Stazzellassa ei ollut teatteri-huonetta.

Palkinnoiksi sindaco antoi koko joukon kirjoja, jotka joku kreivi oli joskus kunnalle lahjoittanut; muitten muassa niissä oli Rovandin *Sadan vuoden historia* punaisissa korukansissa. Siitä sindaco määräsi — tietämättä mitä se sisälsi — edellisen osan luokan ensimmäiselle ja jälkimäisen toiselle oppilaalle. Sindaco kutsui juhlaan koko kunnallishallituksen ja paljon tuttujansa, yksin lähikylistäkin. Mutta kun äsken oli satanut paljon lunta, saapuivat vaan harvat.

Vaikka yleisö oli harvalukuinen, esiintyi Emilio sydän kurkussa, sillä nyt hän ensi kertaa piti julkista puhetta.

Hän oli kirjoittanut neljätoista sivua *Kasvatuksen merkityksestä*, suureksi osaksi muisteloita siitä, mitä oli lukenut; mutta ne todistivat puhujan suurta rakkautta aineensa, ja siinä oli paljon kauniita kuvauksia. Kirjoittajan sydämmen kuuli sykkivän tässä puheessa, mutta samalla hän puhui liiaksi tunteille, eikä tuo oikein ollut yleisön mukaista. Emilio luki puheensa niin liikutuksissaan, että kun joskus nosti silmänsä paperista ja katseli yleisöä, hän tuskin tunsu harvalukuiset saapuvilla olevat naiset, legaatin pojan, joka kivettynein kasvoin kuunteli, don Brunan valkopään ja neiti Pedanin pienen hatun. Opettajattaren takana istui karabiniereiden päällikkö, mulkoillen silmiään ja väännellen viiksiään.

Emilio luki teeskentelemättömän sydämmellisesti ja hänen puheensa näytti syvästi vaikuttavan noihin ihmisiin, jotka olivat tottuneet kuulemaan pakon luomia, tunteetta lausuttuja korupuheita.

Kun hän oli puheensa päättänyt, paukutettiin käsiä, ja kirkkoherra, joka pian sen jälkeen piti pienen puheen hänkin, lausui kohteliaita sanoja Emiliolle. Moni kunnan mies ja lasten vanhemmat toivottivat hänelle onnea, muitten muassa metsänvartia, jonka tukeva kädenlyönti teki Emiliolle hyvää. Neiti Pedani, kaiken tunteellisuuden julkivihollinen, sanoi suoraan, astuessaan Emilion ohi: — Minä onnittelen; mutta tiedättekö — — — me kaksi olemme täydellisiä vastakohtia.

Sindaco, jolle koulu-legaatti oli puheen kestäessä useasti kuiskutellut, mutisi Emiliolle: — Hyvä, hyvä — — — mutta vähempi makeus riittää, minä pyydän. Teidän "rakkaat" lapsenne sohjasivat eilen illalla nurkkani täyteen sikamaisia sanoja.

Koulu-legaatin vaimo.

Epäsointuisat säveleet kumminkin haipuivat onnentoivotuksiin.

Ollessaan yksin kadulla Emilio ihmeekseen näki koulu-legaatin vaimon lähestyvän, taluttaen poikaansa, joka oli saanut palkinnon. Vaimo ei ollut kertaakaan vuoden kuluessa tullut kouluun tiedustelemaan pojastansa, vaan oli aina katsellut opettajaa melkeimpä vastenmielisesti. Nyt sitä vastoin hän säteilevin kasvoin astui Emiliota vastaan ja kiitteli minkä jaksoi hänen puhettaan, sanoen siinä huomanneensa suurta kykyä, ja sydäntä, paljon sydäntä. Rouva oli vieläkin ihan liikutuksissaan. Hänellä oli aivan samat ajatukset kasvatuksesta, sen tuli perustua hyvyYTEEN, kärsivällisyyteen ja itsensä kieltämykseen, ja hän kiitti opettajaa, tosin liian myöhään, kaikesta tämän osoittamasta hyvántahtoisuudesta hänen pojalleen, joka aina kotona puhui opettajasta.

— Opettaja, jolla on *sydäntä*, semmoista olen aina toivonut pienokaiselleni. Jos *sydäntä* kerran on, niin on kaikkea muutakin. Puheessanne osoititte, että teillä on *suuri sydän*.

Kun Emilio kuuli nämät paljot puheet *sydämmestä* ja näki tuon lyhyen pyöreän käden, jolla rouva huitoi kuin olisi tahtonut siunaella opettajaa, muistui hänen mieleensä kolme päivää sitten tapahtunut riita rouvan kodissa, ruokapöydässä, jolloin mies ja vaimo ensin olivat nakelleet toisiansa koviksi keitetyillä munilla ja leivänpalasilla ja sitten uhanneet isolla kahvelilla ja paistiveitsellä, niin että naapurit olivat rientäneet apuun. Emilio ei tiennyt mitä vastata; hän tunsi vastenmielisyyttä, sillä rouvan liiksi voidellut hiukset, julkeat, kovat kasvot ja koko tuo lyhyt, paksu olento häntä ällötti. Rouva koki peittää runsaasti kuluneet neljäkymmentä vuottansa ilettävillä nuoren tytön eleillä, jotka johtivat mieleen paikkakunnalla liikkuvia hänen nuoruuttansa koskevia juttuja.

Emiliota vaivasi joku hämärä ja kiusallinen aavistus, että hän ehkä oli puheellansa tunkenut ihrakerrosten läpi rouvan tuntohermoihin, joihin mies ei koskaan ollut saanut toisellaisia nuoliansa sattumaan. Hän vastasi kylmästi rouvan uudistettuihin kädenpuserruksiin, kun tämä jäähyväisiksi soi hänelle pari suloista, nääntyvää silmänluontia. Ajatuksiinsa vaipuneena Emilio ei aluksi huomannut, mitä Reale puhui. Tämä ahdisteli Emiliota siitä, ett'ei puheessa ollut sanaakaan lausuttuna opettajakunnasta.

— Hitto vieköön! — sanoi — meidän täytyy käyttää tarjona olevia tilaisuuksia, antaaksemme ihmisten tietää ajatuksiamme asioista. Viime vuonna minä sätin hallitusta niin, että karabiniereiden päällikkö raivostui.

Äkkiä hän muutti ääntä ja sanoi nauraa hissuttaen: — Kuulkaas. Minä näin sinut koulu-legaatin rouvan seurassa. Ole varoillasi, toveri. Tuo nainen suosii erittäin "sivistyksen etuvartijoita". Edeltäjälläsi oli ikävyyksiä hänen tähtensä, samoin sillä opettajalla, joka oli täällä ennen häntä. Mies on mustasukkainen kuin turkkilainen kaikkia meikäläisiä kohtaan. Kun vain näkee jonkun opettajan, luulee heti tuntevansa kuinka sarvet otsastansa puhkeevat. Emilio nauroi.

— Ole varoillasi — kertasi toinen ja meni matkoihinsa.

Emilio asiata ei sen koommin ajatellut. Hänen suureksi ilokseen muutettiin hänen luokkansa pois teatterista, mutta valitettavasti ei juuri sen parempaan paikkaan. Se näet sijoitettiin erään vanhan, eläkettä nauttivan sotilaslääkärin talon alikertaan. Isännän täytyi kulkea luokkahuoneen läpi päästäksensä pieneen suojaansa, jossa oleskeli suurimman osan päivää eläimiä täyttäen. Tuon tuostakin hän raotti ovea ja sanoi: — Anteeksi, hyvä herrasväki! — ja kulki samassa huoneen läpi kantaen kädessään lintua tahi jotakin nelijalkaista eläintä, mikä kaikki lapsia kovin häiritsi. Siitä huolimatta Emilio oli mieluummin tämmöisessä valoisassa kievarinhuoneessa kuin pimeässä teatteri-pötsässä, jossa mielestänsä aina oli ikäänkuin puhujalavalla.

Ikävä kyllä ei kauankaan viipynyt, ennenkuin Realen ennustus kävi toteen. Legaatin vaimo tuli eräänä

päivänä tuntien päätyttyä kouluun poikaansa noutamaan. Tulipa sitten useamminkin jos jonkinlaisten tekosyitten johdosta: väliin tahtoi muka tietoa koulutyöstä, väliin kysyi neuvoja kirjojen ostoista, väliin oli haluavinaan ohjeita omien lukujensa jatkamisen varalta. Joka kerta hän saattoi opettajaa kappaleen matkaa kotiin päin.

Haastelu kääntyi pian toisiinkin aineisin. Rouva puheli ympäröivästä, luonnon-ihanasta maisemasta, alakuloisuudesta, jota aina tunsu pilvisinä päivinä, ihmetteli, kun ei opettaja ollut synkkämielinen eläessään täällä maakylän yksinäisyydessä, kyseli hänen omaisistaan ja hellitteli opettajan sisaria. Jott'eivät vastaantulijat ymmärtäisi hänen juttujaan, hän puhui hyvin nopeaan, huitoi käsillensä ja rupesi kovin murheellisen totiseksi, ikäänkuin olisi puhunut varsin tärkeistä asioista tahi kysynyt vakavia neuvoja poikansa kasvatuksen suhteen.

Kolmannen kerran Emiliota saattaessa, tämän huomio erityisesti kiintyi erääsen yhä uudistuvaan tempuun: rouva silitti toisella kädellään hänen kättänsä, sanoen: — Kuulkaas — ikäänkuin sillä kiihoittaakseen hänen tarkkuuttaan.

Neljännellä saattomatalla Emilio tuli asiasta ihan varmaksi ja häntä se kovin kiusasi, varsinkin kun ajatteli tuota kelpo poikaa, joka tietysti ihmetteli opettajan tuttavallisuutta ja jutteluuta äidin kanssa. Hän olisi lujasti välttänyt rouvaa, jos se olisi käynyt päinsä osoittamatta julkeata epäkohteliaisuutta, ja sitä ei rouva olisi milloinkaan antanut anteeksi. Vielä enemmän hän huolestui nähdessään, että samalla kun hän tuli kouluun, rouvan mies joko oitis tahi vähän ajan perästä ilmaantui kadulle, johonkin kulmaan, kahvilan ikkunaan tai torin laitaan, mutta vain sivuhahmo tahi selkä vilahti hetkeksi näkyviin, ikäänkuin hän olisi tahtonut liikkua kaikkein huomaamatta tahi saada ihmiset uskomaan, että oli ulkona omilla asioillaan.

Eräänä päivänä, kun Emilio odottamatta kohtasi koulu-legaatin ja tervehti häntä, nyökkäsi tämä niinkuin tavallisesti katsomatta opettajaan, mutta nosti lakkiansa perin korkealle ja hänen kätensä näytti vapisevan.

Emilio oli oikein huolissaan, ei tiennyt kuinka oli menetteleminen ja olisi mielellään kysynyt neuvoa joltakulta — — — kun odottamaton tapaus päästi hänet ajaksi pulasta: rouvan sisar kuoli äkkiä Turinissa; rouva matkusti oitis sinne, eikä Emilio kuukauteen häntä nähnyt.

Vierailuja.

Helmikuu oli ihana, lumeton ja lämmin. Emiliolla oli tämä kuukausi rauhallista, hauskaa aikaa; joku vähäpätöisempi tapahtuma vain hiukan vilkastutti kylän elämää ja antoi uusia aineksia hänen mielikuvituksilleen ja havainnoilleen.

Caminaan saapui eräänä päivänä vanha, kyyssäselkäinen, melkein ryysyihin puettu opettajatar, joka monena kuukautena oli kulkenut kylästä kylään pyytämässä muutamia lantteja virkaveljiltään ja sisariltaan. Hän näytti päästökirjaansa, sindacon todistusta ja muita papereita ja sanoi menettäneensä terveytensä pienessä kunnassa etelä-Itaaliassa, jossa oli opettanut niin kosteassa huoneessa, että sammakot hyppelivät tyttöjen jaloissa. Nyt hän oli matkalla Turiniin, jossa rouva Malfatti parast'aikaa muutamien taiteenharrastajain suosiollisella avulla hommaeli teatteri-näytäntöä hänen hyväkseen. Caminan opettajat kokoelivat hänelle hiukan apua. Laihanlainen heidän apunsa oli, sillä edellisenä vuonna oli eräs toinen köyhä opettajatar kulkenut kylässä. Rahain asemesta Reale antoi hänelle aimo kepin ja läksi vahvasti juovuksissa, saattamaan häntä kilometrin matkan, sen muotoisena kuin olisi ollut kurjuuden ritarina, ja haukkui kaikkia ministereitä; illalla piti puheen kapakassa.

Muutamia päiviä sen jälkeen, eräänä sunnuntaina, tulivat Pennaron oppilaitoksen sisäoppilaat kylään; he olivat opettajinensa jalkamatalla. Heidän vanha voimistelun-opettajansa pani heidät juoksumarssia pyyhkäisemään neiti Pedanin ohitse. Silloinpa Emilio ensi kerran näki opettajattaren ihastuksesta säteilevän, katsellessaan lapsia suurin silmin ja sieramet levällään niinkuin sotapäällikkö tarkastaa joukkojensa liikkeitä.

Kuukauden viimeisenä päivänä tuli *Harmaa Hattu* nimiseen ravintolaan pariskunta, josta puhuttiin pitkät ajat jälkeenkin päin. Ne olivat Stazzellan opettaja ja opettajatar, jotka vasta naineina tekivät pienen huvimatkan Caminaan tovereitansa tervehtimään ja pitivät näille kahvikestit ravintolassa. Molemmat olivat lähes kolmenkymmenen ikäisiä ja molempain kasvoista saattoi nähdä, että kuuluivat "aakkosten paarias-luokkaan". Nyt näyttivät vapailta ja tyytyväisiltä eikä heidän kasvonjuonteissaan ollut merkkiäkään menneistä huolista ja kärsimyksistä. He kertoivat osan elämänsä vaiheista, loput sai arvata. Sindaco oli pakoittanut heitä naimisiin, ehkä saadaksensa laillisen vahvistuksen suhteelle, joka alkoi olla huonona esimerkkinä kasvavalle sukupolvelle. He kiittelivät sindacoa pilviin saakka ja kertoivat ihmeellisiä asioita koulustaan, Stazzellassa heillä muka oli erinäinen rakennus puutarhoinen aivan omassa vallassaan. Heidän palatessaan häämatkalta, oli heidän kunniaukseen laitettu kunniaportti

kukkasista, ja pienillä tykeillä oli ammuskeltu. Sindaco oli antanut koko kirjastonsa, kolme tuhatta nidosta, opettajakunnan käytettäväksi. Kunta aikoi omalla kustannuksellaan lähettää opettajansa ja opettajattarensa Milanon kasvatus-opilliseen näyttelyyn. Lyhyesti, he olivat löytäneet opettajien eldoradon. Vastanaineet matkustivat pois, jättäen Caminassa palveleviin virkatovereihinsa tunteen, jossa oli sekaisin mielihyvää, kateutta ja toivoa.

Joku ilkeä ihminen kertoi Lorsalle tuon onnellisen pariskunnan käynnistä. Sindaco sanoi pilkallisesti: — Opettajat ovat samanlaisia kuin sindaconsa. Lorunlaskioita kaikki tyyni. Heille kaikille käy vielä kerran surkeasti.

Hyökkäys.

Maaliskuun ensimmäisenä päivänä koulu-legaatin vaimo palasi, surupuku yllään, Turinista ja rupesi oitis juoksemaan opettajan perässä entistään vieläkin hellätunteisempänä. Hän näet omaan tunteesensa lisäsi uuden surunsa leiman, oli tämä sitte oikeata laatua tai ainoastaan teeskentelyä, ja tahtoi kiiruusti saada takaisin, mitä kuukauden poissa olemalla oli menettänyt.

Eräänä aamuna hän kysyi Emiliolta, eikö tämä "hätätilassa" tahtoisi tulla heille kotiin, lukemaan heidän poikansa kanssa, joka pyrki kimnaasiin.

Tuosta kysymyksestä Emilio jo aavisti hänen jonakin päivänä tekevän noita peittelemättömiä ilmoituksia, joista ei verukkeilla pääse, ja hän oli kovin levoton, kuinka asiasta selkiäisi loukkaamatta rouvaa kovin kuolettavasti tahi näyttämättä itse kovin raukkamaiselta. Hänen päähänsä ei edes pälkähtänyt ruveta minkäänlaisiin kauppoihin rouvan kanssa, hänen koko olentonsa nousi tällaista tekoa vastaan. Mutta hänen ihmeekseen päivät kuluivat ilman mitään sen enempää. Rouvan puheesta ja käytöksestä olisi saattanut luulla, että jotain oli joka hetki tulossa, vaikka huulet eivät saaneet sanotuksi. Lopulta Emilio rupesi uskomaan, että vaimo jostain oikusta tahtoi pysyä tunteikkaan ystävyyden rajoissa, jota pienet lemmenvivahdukset ja äidillinen hellyys vain höystivät, taikka sitten (ja se tuntui kaikista luultavimmalta), että hän käyttäytyi sillä tavalla tuottaakseen miehellensä julkista häpeätä.

Tätä viimeksi mainittua otaksumista vahvisti se, kun hän sai kuulla aviopuolisojen välin käyneen yhä huonommaksi sisaren kuoleman jälkeen. Sisar oli jättänyt rouvalle pienen perinnön ja nytpä mies syytti hänen kätkeneen seteleitä ja papereita, joita kuoleva muka oli antanut kädestä käteen. Näiden johdosta syntyi kamalia jupakoita ja huimia tappeluja. Eräänä aamuna saapui rouva kouluun iso mustelma silmän alla; hän käytti yksin tätäkin tehdäkseen katseensa entistänsä suloisemmaksi, nääntyneemmäksi. Silloin opettaja ei enää epäillyt olevansa vain jonkinmoisena koston välikappaleena, ja hän rauhoittui jossakin määrin. Vaan tästä huolimatta tuo julkinen ihasteleminen häntä kiusasi, sillä moni kylässä katseli jo häneen pilkallisesti. Lopullisen selityksen sai hän Realelta.

— Siis — kysyi tämä muutamasti kohdatessaan Emilion — rupeavat raudat kuumenemaan?

Toisen jyrkkä kieltäminen oli aivan turha vaiva.

— Ole varoillasi — sanoi toveri ja sulki toisen silmänsä — mies on kostonhimoinen — — — ja tekee sulle vielä ikävät kepposet.

Sitten astui niin lähelle Emiliota, että tämä tunsi viinanlöyhkää toisen suusta, ja lisäsi: — Tahdotko kuulla ystävän neuvoa? — — — Anna sinä sen narssun olla. Koko kylä puhuu asiasta.

Nämät tiedot saivat Emilion raivoon. Hän vihasi rouvaa, hänen miestänsä ja omaa kohtaloansa, joka ei koskaan jättänyt häntä rauhaan; hän päätti ensi tilassa puhua suunsa puhtaaksi ja oitis lopettaa tuttavuuden, huolimatta siitä, loukkaisiko sillä vai ei. Pysyen järkähtämättä tässä päätöksessään, hän monta päivää mietti, kuinka olisi käyttäytyminen ja mitä hän sanoisi rouvalle.

Eräänä iltapäivänä näki Emilio koulu-legaatin rouvan seisovan taaskin puutarhansa portilla, jossa näytti odottelevan opettajata. Emilio meni suoraan hänen luokseen ja aikoi nyt antaa iskunsa.

Mutta rouvan ensi sanat salpasivat hänen suunsa. Rouva lähestyi huolestuneen näköisenä ja sanoi: — Tulkaa hetkeksi luoksemme, herra opettaja, Poikani on sairaana ja minä olen hyvin huolissani. Hän tulisi hyvin iloiseksi, jos teidät näkisi. Emme voi ymmärtää, mikä häntä vaivaa.

Koska Emilio piti pojasta, läksi hän oitis sisään; toivoipa myös samalla miehen mustasukkaisuuden haihtuvan, kun se näkisi opettajan noin avomielisesti taloon tulevan. Ovesta sisään astuessaan Emilio kysyi koulu-legaattia. Tämä oli samana aamuna kello kuusi matkustanut asioille Turiniin. Tuota sattumaa ei Emilio pitänyt hauskana.

Hän kulki kahden huoneen läpi ennenkuin tuli pojan luo, joka hymyellen tervehti opettajaa ja nousi

istumaan vuoteessaan.

Emiliota ihmetytti; sillä vaikka hänellä ei ollut lääkärin silmää, näki hän oitis, että poika oli korkeintaan hiukan vilustunut. Katse oli kirkas, ääni luja ja posket punottivat. Pojan ensi sanoista Emilio ymmärsi hänen tahtovan nousta ylös, ja kohta lensi salaman nopeudella se ajatus opettajan mieleen, että äiti tahallaan pakotti poikaa sängyssä makaamaan. Hämmentyneenä hän sopersi muutamia sanoja tahtoen päästä sieltä niin pian kuin suinkin.

Tuntuipa siltä kuin pojan näkeminen olisi kiihdyttänyt äidin levottomuutta; sillä niin pian kuin Emilio ja hän olivat päässeet viereiseen huoneeseen, rupesi rouva äkkiä itkemään ja virkkoi: — Oi, opettaja rakas, sanokaa, ett'ei se ole vaarallista! — Ja hän heittäytyi opettajan kaulaan ja antoi päänsä vajota hänen rintaansa vasten. Rouvan viekkaus ja julkeus, tieto, että poika oli sisähuoneessa, tuo öljyinen pää ja lihava lihamöhkäle saattoivat Emilion sielun ja hengen semmoiseen vastustamisraivoon, että hän oli vähällä heittää rouvan aika töyssäyksellä luotaan. Nyreänä hän irroitti lihavat kädet hartioistaan, astui askeleen taaksepäin ja sanoi tuimasti, rouvaan katsomatta: — Mutta eihän poikaa mikään vaivaa! Miksikä teette itsenne suotta levottomaksi?

Veri nousi rouvan päähän, mutta hän hillitsi itseänsä; hän oli hämmästyvinänsä ja suuttuvinansa siitä, että hänen käytöstään muka oli väärin ymmärretty, ja sanoi kiukusta muuttunein kasvoin: — Katsokaas vain — — — Oho, mitä olette luulotelleet, häpeämätön ihminen, pässinpää? — Ja hän näytti kädellään ovea. Mutta Emilio oli jo rientänyt ulos.

Rakkaus kouluun.

Kauhistuneena läksi Emilio koulu-legaatin huoneesta, sillä hän tiesi rouvan alkavan sotaa häntä vastaan; mutta samalla hän tunsu suurta helpoitusta päästyänsä tuosta häpeällisestä orjuudesta. Tapahtumaa tarkemmin ajateltuaan hän ymmärsi, ett'ei olisi ollutkaan muuta keinoa kuin se, jota hän oli käyttänyt. Jos olisikin ollut vähemmin äreä, olisi hän kuitenkin rouvaa loukannut, ja jos taas, välttääkseen suuttumusta rouvan puolelta, olisi pakoittanut itseänsä inhottavaan myöntöväisyyteen, niin olisi hän vetänyt päälleen miehen vihat. Siis oli parasta, ett'ei asiata enää ajatellutkaan.

Rouva ei tullut enää kouluun, vaan kulki väristen, tervehtimättä Emilion ohitse, ja kun eivät enää puhuneet toistensa kanssa, jätti mieskin julkisen vakoilemisensa. Mutta joko hän sitten oli saanut kuulla opettajan käyneen heidän kodissaan, taikka muuten epäili vielä olevan salaista yhteyttä rouvansa ja opettajan välillä, sen sijaan että olisi muuttunut hyväksi jälleen hän mulkoili entistä enemmän ja vältti minkä voi opettajan silmiä sekä vastasi tämän tervehdykseen entistä vapisevammalla kädellä. Oli kuinka hyvänsä, Emilio toivoi, koska nyt kaikki yhteys rouvan kanssa oli katkaistu, miehen ennemmin tahi myöhemmin rauhoittuvan. Ja hän antautui entistä innokkaammin työhönsä.

Tähän aikaan hän hartain mielin lueskeli Pestalozzin *Lienhard ja Gertrud* nimistä teosta ja Legouven kirjaa "*Meidän lapsemme*"; niistä hän sai uusia aatteita ja tunteita sekä keksi uusia menettelytapoja luonteen kehittämiseksi, joilla sitte kokeili luokallaan. Sitäpaitsi oli hän eräältä kylässä majailevalta kreiviltä, joka omalla kustannuksellaan oli rakennuttanut Caminan teatteri-huoneen, saanut käytettäväkseen Grimaldin 48 ja 49 vuosien sotatapahtumia esittäviä kuvia. Kerta viikossa Emilio toi näitä kuvia kouluun aina yhden erältään, ja suureksi mielihyväkseen hän huomasi kuvissa esitettyjen kertomuksien tekevän syvän vaikutuksen poikiin, jotka tuntien päätyttyä puhuivat niistä, toistelivat niissä esiintyviä nimiä ja kaikin tavoin kokivat selvästi ja lämpimästi tehdä selkoa kertomuksista. Tehokas rangaistus rikoksesta tahi laiminlyönnistä oli, jos käski oppilaan ulos luokasta, juuri ennenkuin taulu otettiin esille, ja sanoi: — Sinä et ansaitse sitä nähdä. Se oli haluttomimmallekin kovin katkerata. Tapahtuipa melkein aina, että syyn-alainen tunnin päätyttyä ilmestyi opettajan luo nöyrästi pyytäen saadaksensa nähdä taulua, jotta voisi kirjoittaa sen viikon aineen.

Innostuneimpia oli koulu-legaatin poika joka, tietämätön kun oli siitä mitä puhuttiin opettajasta ja hänen äidistään, ei viime tapahtumain jälkeen ollut vähääkään muuttanut ystävällistä ja kunnioittavaista käytöstapaansa.

Emilio oli äsken luokassansa keksinyt toisenkin kelpo luonteen. Se oli puukauppiaan poika, kaunis nuorukainen, jonka lahjat näkyivät olevan kehitystä vailla ja jota kovin harmitti, kun ei vaan oitis ymmärtänyt, kohta oikein vastannut tai selvään muistanut. Tästä huolimatta oli poikanen niin ylpeä, että oli enemmän kuin kaksi kuukautta vihoissaan opettajalle, kun tämä eräänä päivänä oli kärsimättömänä sanonut: — Sinua turhaan opettaa, — Mutta paremmin opittuaan tuntemaan pojan luonnetta kohteli hän häntä aivan toisin, teki kysymyksensä niin, että ne melkein jo sisälsivät vastaukset ja tuotti hänelle tuon tuostakin pieniä syitä itsetyytyväisyyteen. Sillä lailla Emilio herätti pojan ja voitti hänen sydämmellisen rakkautensa.

Innostuneena muutamista hyvistä tuloksista ryhtyi Emilio hartaasti eri luonteitten tutkimiseen ja

rupesi nyt niinkuin kerran ennenkin tekemään muistiinpanoja joka oppilaasta. Hän mietti jo edeltäkäsikin, kuinka hänen oli pahempitapaisia nuhtelevainen, miltä kannalta heidän rikoksiansa katseleminen, ja saattoiko ehkä kodissa ja kotioloissa olla jotain, jonka kautta voisi vaikuttaa heidän sydämiinsä. Äksympien suhteen hän menetteli niin, ett'ei ollut heistä tietävinään, eikä moneen päivään katsonut sinnepäinkään, missä istuivat, aivan kuin heidän paikkansa olisi ollut tyhjänä; väliin taas puhui heistä, niinkuin olisivat olleet kuolleina ja sillä lailla hänen onnistui saada heitä katsumukseen.

Juuri se tieto, että opettajan hyvyys oli niin suuri kuin ajatella saattoi ja että hän teki työnsä kaikin voimin, antoi hänen suuttumiselleen ja nuhteilleen ihmeellisen vaikutuksen; pojat käsittivät opettajan sopivista sanoista hänen olevan loukatun ja todella pahoillaan.

Emilio muisteli tällöin selvästi, että hän sinä aikana, jolloin teki työnsä vastahakoisesti ja ylenmielin, oli ollut turhaan kiukkuinen, sen sijaan että olisi ollut sopivasti pahoillansa, ja että häntä oppilaitten pahat teot olivat enemmän kiusanneet kuin surettaneet, koska oli pitänyt niitä pikemmin hävyttömyyksinä itseänsä kohtaan kuin oikeutta loukkaavina rikoksina.

Niin hänen päivänsä kuluivat ahkerassa työssä ja tyytyväisyydessä; ja kun hän istui herkuttoman päivällispöytänsä ääressä, laiha lihaliemi edessään, olipa aivan kuin Faustina Galli olisi taputtanut häntä olkapäälle, ja hiljaa mietti silloin Emilio tyytyväisenä itsekseen: — Olethan jo seitsemänkolmatta vuoden vanha.

Pahoja enteitä.

Emilion mielenrauha kuitenkin hiukan häiriytyi ulkopuolella koulua. Muutamista merkeistä päättäen hän huomasi koulu-legaatin salaa vehkeilevän häntä vastaan. Väliin katseli sindaco häntä miettiväisesti, ikäänkuin olisi ajatellut asioita, joita toiset olivat hänelle kertoneet, ja nyt mielessään vertaisi niiden johdolla saatua kuvaa ihmiseen, joka hänen edessään seiso. Emilio ei pelännyt sindacoa, mutta hän pelkäsi tuota toista, punatukkaista, kelta-ihoista, joka istui puolen päivää liikkumattomana puutarhansa nurkassa pernatautiaan miettien ja muistutti henkilöstä, joka on halpaukseen kuollut, ilman että perhe on sitä huomannut. Mitähän se ajattelikaan pitkinä, synkkinä hetkinä, joita työttömänä vietti tuolillaan? Eiköhän sitä, kuinka toista vahingoittaisi.

Toisekseen Emilio taas rauhottui, kun ei tiennyt, millä tekosyillä saattaisivat karata hänen kimppuunsa.

Pahoja enteitä rupesi kuitenkin ilmestymään.

Eräänä päivänä kun hän, oppilaitten lähdettyä, nuhteli erästä poikaa, jonka sitä varten juuri oli käskenyt jäämään, kuuli hän jonkun pysähtyvän oven taa. Hän riensi ikkunaan katsomaan ja näki kadulla koulu-legaatin käyrän selän poistuvan kauemmas. Se oli seisonut kuuntelemissa.

Eräänä päivänä sindaco ilmestyi koululle samassa kun poikain oli kotiin lähdeävä, ikäänkuin olisi tullut valvomaan heidän lähtöään. Mitä varten? Meniväthän pojat aina siivosti ulos. Legaatti lie käskenyt hänet sinne ja ilmoittanut poikain meluavan lähteissään.

Vihdoinpa eräänä aamuna, kun Emilio meni puolta tuntia aikaisemmin kouluun, piirustaakseen, ennen lasten tuloa, isolle taululle maantieteellistä karttaa, pisti sindaco nenänsä ovesta sisään, ikäänkuin katsoakseen, oliko opettaja paikoillaan. Legaatti seiso kadulla. Mitä tuo merkitsi? Miksi eivät niin tehneet Realelle? Juuri Realelta tahtoi Emilio kysyä miksi häntä vastaan vehkeiltiin ja mitä ihmiset hänestä juorusivat, ja niin hän läksi eräänä iltana tiedustelevaan. Mutta Reale, vanha kettu, joka vaikeimmissa tapauksissa piti viran-omaisten puolta, oli varoillaan eikä ilmaissut mitään toverilleen.

— Mitäs minä tiedän? — hän vastasi.

Häneltä ei siis Emilio saanut selvää asiasta ja päättikin olla sitä sen koommin ajattelematta.

Kevät.

Kevät oli tullut, pohjois-Itaalian suloinen kevät, jota joku luonnon-ihailia on sanonut koko maapallon ihanimmaksi, luonnon iloisaksi heräämiseksi, verrattavaksi siihen iloon, millä nuori nainen irroitaiske vanhan hallitsijan syleilystä rientääkseen rakastetun nuorukaisen rinnoille.

Nuoressa opettajassakin kaikki tunteet heräsivät uuteen eloon. Vanhan sotilaslääkärin pikku puutarhasta tunki ruusujen tuoksu hänen luokkahuoneesensa ja ikkunasta hän näki kotiseutunsa valkoiset vuoren huiput, jotka johtivat mieleen lapsuuden muistoja. Väliin Emilio, tunteittensa humauksissa, näki oppilaisensa pikku veljensä, semmoisina kuin nämät olivat olleet noina lohduttomina

päivinä isän kuoleman jälkeen, ja silloin hän tunsu vastustamatonta halua hyvällä heitellä. Semmoisina hetkinä hänen ei edes tarvinnut taistella siistinten ja hauskinen poikain suosimista vastaan; hän laski aivan itsestään kätensä karkeimpien ja rikkinäistenkin takkien olalle, pilkattujen lasten pään päälle, otsille, joille puutteet, taudit ja huolet olivat piirtäneet selvät merkkinsä. Hänelle ei ollut kylläksi, että näki oppilaansa koulu-tunneilla. Vaikka missä maalla olisi kenen heistä tavannut, seurasi hän tätä jonkun matkaa tiellä, taikka istautui kivellet pojan viereen ja kertoi hänelle yhtä ja toista hyödyllistä ja huvittavaa.

Koska Emilio oli koulussa ilmoittanut, että se, joka tahtoi häneltä jotain kysyä, taikka parannella tietojaan jossain aineessa, saisi tulla hänen luokseen kotiin saamaan opetusta ilmaiseksi, kävi siellä lupa-aikana yksi ja toinen, muitten muassa puukauppiaan poika, joka oli äidinkielessä muitten jäljessä ja siksi nyt kirjoitteli ylimääräisiä aineita. Muutamille Emilio opetti vapaan käden piirustusta, toisille hän lainasi koulusanomia, joissa oli hauskoja kaksinhaasteloita taikka kertomuksia, ja sitä haluavaiset saivat hänen kädestään onnentoivotuskirjeitä isän tai äidin nimipäiväksi, ja sillä lailla Emilio pääsi vanhempain suureksi suosikiksi. Moni vanhemmista tuli opettajan kotiin kiittämään, toiset lähettivät hänelle hedelmiä ja vihanneksia, puoteihin ja tupiin häntä ohi astuessa pyydettiin juomaan lasillinen viiniä. Nämä hyväntahtoisuuden osoitukset tekivät hänelle oikein hyvää. Häntä eivät enää koulu-legaatin salahankkeet häirinneet, eivätpä edes kun hän eräänä päivänä, puukauppiaan pojan lähdettyä hänen luotaan ja nyökäyttäessään tälle hyvästi ikkunasta, huomasi sindacon ja legaatin kätkeytyneinä läheisen nurkan taakse, ikäänkuin olisivat olleet siellä vakoelemassa.

— Ehkä luulevat — ajatteli itsekseen — minun antavani tunteja maksoa vastaan ja sitten toimittavani parempia numeroita todistukseen. En huoli puhdistautua moisesta syytöksestä. Jos nostavat kauteen, silloin kyllä selitän asian.

Salamat.

Vaan siitä päivästä alkaen puukauppiaan poika ei enää käynytään kirjoittamassa ja muutamat muutkin pojat jäivät tulematta. Emilioissa hänen äskeinen arvelunsa kävi yhä varmemmaksi. Legaatti mahtoi uskotella vanhempia, että opettaja muka antoi nyt vapaatunteja vaatiakseen sitten maksoa lukuvuoden lopussa, jolloin tutkinto oli edessä. Se oli selvää, niin se ihmisiä uskotteli. Emilio ei huolinut kysellä pojilta, ett'ei antaisi syytä juoruihin, vaan päätti myöhemmin käydä kodeissa selitystä pyytämässä. Mutta pian hän keksi jotain uutta ja ikävää isoimmissa ja edistyneimmissä pojissa, jotain rangaistusta vaativaa julkeutta ja röyhkeyttä, ja kuritusten jälkeen hän huomasi heidän ilkeästi hymyelevän, ikäänkuin olisivat jotain salaa ajatelleet. Tuntuipa kuin liikkuisi paikkakunnalla joku halventava huhu hänestä, joka oli alentanut opettajalle tulevaa kunnioitusta. Sitä eivät voineet vaikuttaa yksin vapaatunnit. Äkkiä johtui hänen mieleensä, että joku vihollinen Altaranassa, ehkäpä sindaco, oli kirjoittanut ja kertonut Caminaan jotain ikävää, alentaakseen hänen mainettansa. Vaan hänestä tuntui taas uskomattomalta, että olisivat kaksi vuotta pidättäneet kostonhaluansa. Mutta kun hän näki yhä useampain oppilaitten muuttuvan samaan suuntaan ja huomasi monen kyläläisen katselevan itseään uteliaiin ja pilkallisii silmiin, pelkäsi hän omistaneensa tietämättään jonkun ruman tavan puheessa tahi eleissä ja liikkeissä. Hän siis rupesi tarkastelemaan itseään, mutta ei voinut havaita mitään erinomaisempaa. Kiusaava epäily oli yhä jäljellä. Mutta yhdestä asiasta hän oli varma: kaikkien näiden alkuunpaniana ei ollut kukaan muu kuin tuo vanha punatukka.

Eräänä päivänä päätti Emilio mennä suoraa päätä koulu-legaatin luo ja nostaa sanakiistaa, jotta kerrankin puhuisivat suunsa puhtaaksi toisilleen, joko sitte sitä seuraisi rauha taikka se olisi rehellisen, avonaisen sodan julistus.

Mutta seisoessaan legaatin puutarhan portilla ja nähdessään tuon ruumiintapaisen, liikkumattoman olennon istuvan lehtimajassa hautapatsaan näköisellä istuimella, kadotti hän kaiken toivon saada aikaan mitään hyvää, ja niin hän astuikin ohitse.

Hän aikoi kääntyä kirkkoherran puoleen, mutta tämä oli sairaana. Hän ajatteli don Brunaa; mutta pieni pappi, joka asui ulkona kylästä, ei saattanut mitään tietää. Silloin hän päätti kysyä ruokatoveriltaan, jonka kanssa söi ravintolassa, nuorelta, ymmärtäväiseltä piirilääkäriltä, ja meni siinä tarkoituksessa, heidän eräänä päivänä toisiansa kohdatessaan syrjäkadulla, tämän luokse ja tiedusteli ystävällisesti, tiesikö tämä mitä hänestä, opettajasta, paikkakunnalla puhuttiin.

Lääkäri punastui ja oli hetken ääneti. Sen jälkeen vastasi: — En tiedä — — — luulen, että — — — mitä te tarkoitatte? Kunnassa ollaan niin — — — Luultavasti nuo ovat ennakkoluuloja — — — Monelta kannalta voi asioita katsella, aina sen mukaan kuinka kunkin luonto on — — — Te olette liian hyväluontoinen. Uskokaa minua, ei ole tarvis olla liian hyvä kovaluontoisille ihmisille, jotka eivät ymmärrä — — — taikka pitävät sitä aivan toisena. Olkaa ankarampi — — — pojillekin. Väliin viranomaiset luulevat liian suurta lempeyttä — — — heikkoudeksi. — Ja niin hän jätti Emilion puhumatta sanaakaan sen selvempää.

— Lempeyttä? — ajatteli opettaja. — Heikkoutta? Siis aina sama soimaus; ei niin paljon sokuria. Mutta miksi eivät sano suoraan? Ja miksi eivät pojat ennen nauraneet? — — — Siinäpä onkin muuta lisäksi.

Raju-ilma.

Tuskissaan tästä epätiedosta Emilio seuraavana päivänä meni kouluun; hän oli lujasti päättänyt jollain lailla päästä totuuden perille. Tullessaan luokkaan pari minuuttia liian myöhään, hän löysi sen aivan epäjärjestyksessä ja huomasi tulollaan keskeyttäneensä kiivaita keskusteluja. Vaikeata oli saada pojat hiljenemään. Emilio alkoi tuntinsa ja opettikin noin puolen tuntia, mutta huomasi poikain olevan tavattoman hajamielisiä ja ehtimiseen murahtelevan.

Lopulta hän rupesi kyselemään, ensin puukauppiaan pojalta.

Tämä nousi seisomaan, mutta ei saanut vastanneeksi. Hänen uljaissa, pikku kasvoissaan kuvautui suurempi hämmennys kuin muuten, jolloin hän ei osannut kysymykseen vastata.

Emilio lähestyi hänen paikkaansa ja sanoi: — Sinä olet jäänyt jälkeen. Sinun täytyy lukea tarkemmin nämä säännöt. Miksi et tullut enää luokseni kotiin lukemaan?

Poika kallisti päänsä eikä vastannut.

— Kielsikö joku sinua? — kysyi Emilio.

Poika vaikenä yhä.

— Vai ehkä sinua itseäsi ei enää haluttanutkaan tulla?

Vaistomaisesti pudisti poika päätään.

— Oi, sinulla oli kyllä halu tulla — virkkoi Emilio. — Ethän saattanut olla tyytymätön opettajaasi. Ethän voi väittää minun koskaan tehneeni sulle muuta kuin hyvää, siitä päivästä asti, kun kouluun tulit? Ethän ole lakannut pitämästä minusta, vai kuinka?

Näitä sanoja kuullessaan poika purskahti itkuun, pani toisen kätensä silmien eteen ja pudisteli taas kieltävästi päätään.

— Jo on kylläksi — sanoi Emilio, otti pojan pään kättensä väliin ja suuteli häntä otsalle.

Kaikki isommat pojat purskahtivat nauruun.

Opettaja tunsi piston sydämessään ja kasvonsa muuttuivat.

— Miksi nauratte? — kysyi hän.

Kaikki lakkasivat nauramasta, mutta kukaan ei vastannut.

— Sinä siellä? — huusi Emilio ja kääntyi isomman pojan puoleen. — Miksi sinä nauroit? Mitä sinä ajattelit? Mitä nyt ajattelet? Mitä olet kuullut minusta?

Opettajan kasvot olivat kalpeat ja kamalat nähdä. Poika näytti pelon-alaiselta ja oli vaiti.

Emilio seiso hetken ääneti, sitten sanoi: — Tunti on päättynyt. Menkää kotinne.

Kaikki astuivat hiljaa ulos. Emilio otti lakkinsa, sulki koulun ja meni suoraa tietä raatihuoneelle.

Vahtimestari, joka seiso portissa, sanoi sindacon olevan sisällä. Lupaa kysymättä astui Emilio virkahuoneeseen, jossa löysi sindacon täydessä työssä kirjoituspöytänsä ääressä; hänen vieressään seiso, kalotti päässä ja iso päiväkirja kainalossa, koulu-legaatti, joka käänsi silmälasinsa huoneeseen astuvaan.

Sindaco nosti kysyvästi päätään; näytti siltä, kuin hän olisi ollut pikemmin kiusattu kuin vihoissaan Emilion odottamattomasta tulosta.

Emilio puhui asiansa suoraan, hiukan vapisevalla äänellä: — Minä olen tullut, antakaa anteeksi jos sopimattomalla ajalla, pyytämään selityksiä teiltä, herra sindaco. — — — Luulen teidän voivanne antaa selityksiä — — — Lyhyesti sanoen, ihmisillä on jotain minua vastaan, ja koko ympäristöni on muuttunut — — — Te tiedätte sen kyllä — — — Minä teen velvollisuuteni tunnollisesti ja olen aina tehnyt. Joku vehkeilee salaa minua vastaan — — — Oppilaani, jotka ennen minua kunnioittivat, eivät ole niinkuin

ennen. Voitteko minua mistään moittia? Missä olen rikkonut? Tässä on joku erehdys taikka parhausta. Minun on oikeus saada se tietää voidakseni puolustaa itseäni. Puhukaamme kunnan ihmisten tavoin. Minä olen valmis teitä kuulemaan.

Sindaco oli hämillään. Mutta hän ei päässyt luikertamaan pakoon. Hän riisti otsaansa isolla, luisevalla kädellään ja vastasi tuijottaen Emilion rintaan: — Tässä ei ole panettelua — — — rauhoittukaa. Ainoastaan — — — olenhan sitä monasti teille sanonut. Koulupoikain suhteen vaaditaan enemmän ankaruutta, enemmän — — — niin, mitäs minä tiedän? Te olette liian hyvä. Se on minun ajatukseni. Mutta kun kaikki harkitaan — — —

— *Mutta kun kaikki harkitaan* — matki opettaja — on mahdotonta, ett'ei olisi muuta. Minä opetan ja kasvatan niinkuin sydämmeni ja omatuntoni käskevät. Teidän tulee katsella tuloksia. Minun luokassani on aina ollut hyvä kuri. Otan koko kunnan todistajakseni. Jos olisi kysymyksenä ainoastaan liiallinen hyvyys, eivät pojat olisi lakanneet minua kunnioittamasta. Siinä on jotain panettelua. Puhukaa suoraan.

Kyllästyneenä sindaco kohautti toista olkapäätään, niinkuin asia ei olisi koskenut häntä lainkaan, ja kääntyi tuskastuneena legaattiin, ikäänkuin ilmoittaakseen, että tämän nyt oli vuoro puhua asia selväksi.

— Niin, herra sindaco — pitkitti Emilio korkealla äänellä — täytyy olla joku roisto, joka minua parjaa. — Ja Emilio tuijotti koulu-legaattiin.

Sanat sattuiivat häneen, ja kääntäen kalmankarvaiset kasvonsa opettajaan, hän sopersi kiukkuisena: — Te hy — — hyväilette poikia.

— Mitä tarkoitatte? — Emilio kysyi vaaleten.

— Kyllä te ymmärsitte! — vastasi toinen.

Opettaja seiso i hetken aivan kuin kivettyneenä. Sitten sutkahutti koulu-legaatille aika korvapuustin, niin että kalotti, silmälasit ja päiväkirja lensivät kukin eri haaralleen ja legaatti löi toisen poskensa seinä-almanakkaan. Samalla Emilio kiljaisi miehen korvaan: — Siinä on sinulle, sen valehtelija, sen sika, sen pelkuri!

Sindaco ryntäsi Emiliota vastaan, mutta töyttäsikin vahingossa koulu-legaattiin niin että tämä kaatui pitkäkseen, ja sindacon sitte siinä virkaveljeänsä auttaessa, katosi opettaja huoneesta.

Post hoc.

Vahtimestari, kunnallislautakunta, karabinieerit, pretori ja kirkkoherra, oppilaitten vanhemmat ja puolen maailmaa oli kuohuksissa näitten tapahtumain johdosta. Näyttipä siltä kuin Emilio päättäisi päivänsä kaleereissa. Mutta asialle tulikin hauskempi loppu.

Nuorukaisen ulkomuoto, hänen mielikarvaudesta tukahtunut äänensä, kun hän kertoi kaikesta rehtorille ja prefektille Turinissa, olisivat riittäneet takaamaan heille hänen puheensa totuutta. Ja kun kerran oltiin varmat siitä, että hän puhui totta, muuttui syytös häntä vastaan niin halpamaiseksi, että se kerrassaan teki Emilion käytöksen legaattia vastaan oikeutetuksi. Sitäpaitsi huomasi Caminaan lähetetty tarkastaja kaikkien, yksin niittenkin, jotka olivat juoruja uskovinansa, suurimmasti kehuvan opettajaa, ja legaatti puolestaan, kun käsitti opettajalla olevan syytä haastattaa häntä kunnianloukkauksesta, luopui vaatimuksestaan saada vahingonkorvausta särkyneistä silmilaseistaan.

Emilion oli mahdoton jäädä kauemmaksi siihen kylään, eikä hän enää olisi ehtinyt hakea muuta paikkaa alkavaa lukuvuotta varten, vaan olisi jäänyt puille paljaille tahi Golilaisten niskoille — joka jälkimäinen vaihtopuoli oli hänestä kahta kauheampi — ellei hänen olisi sattumuksen ja rehtori Megarin avulla onnistunut saada väliaikaista koulutyötä Bossolanon kunnassa. Sikäläinen kansakoulu-opettaja oli odottamatta saanut suuren perinnön ja lentänyt kuin nuoli tiehensä, nyökäyttämättä edes päätään kylän kirkontapulille.

Viimeinen tapahtuma Caminassa oli koskenut arjinta paikkaa Emilion sydämmessä. Hänestä tuntui kuin olisi hänen ihmisrakkautensa lähde ja opettajatoimensa innostus ollut ikipäiviksi myrkytettyinä. Ei hän enää koskaan voisi tulla entisensä kaltaiseksi, vaan voittamaton inhon tunne olisi ainaiseksi pidättävä hänen kättään hyväilyistä ja kuolettava ystävälliset sanat hänen huulillaan.

Näin surkeassa mielentilassa eli Emilio pitkät ajat. Ainoa, mikä hänelle tuotti lohdutusta, oli muudan metsänvartian samalla ystävällinen ja naurettava teko. Tämä näet, kohta raatihuoneessa tapahtuneen jupakan jälkeen, kun arvasi opettajan surulliseksi ja huolestuneeksi, oli antanut poikansa huutaa avaimen reiästä, osoittaakseen, että hän ainakin piti opettajan puolta: — Hyvää päivää, herra opettaja! Olkaa iloinen! — Ja sitte oli itse lisännyt kovalla äänellä: — Herra legaatti on 59 vuoden vanha, eilen oli

Bossolano.

Apteekissa.

Koska Emilio oli päättänyt ensi keväänä ottaa osaa Turinin kilpatutkintoihin, päästäksensä opettajaksi sen kaupungin kansakouluun, ja piti niinmuodoin kylä-opettajana kiertämistensä päätyneenä, saapui hän Syyskuun viime päivinä varsin väliäpitämättömänä Bossolanoon. Eipä häntä edes uteliaisuus kiihoittanut, vaikka joutui uusille seuduille ja uusien ihmisten pariin. Neljään edelliseen paikkaan tullessaan oli häntä uusien olojen näkeminen hyvin huvittanut. Mutta jos tällä kertaa olisi edeltäkäsinnä, minkälainen seurustelu ja olo häntä Bossolanossa odotti, olisi hän iloiten sinne matkustanut. Bossolano oli kaikin puolin erinomaisin kunta, minkä hän siihen asti oli nähnyt.

Aukealla kedolla sijaitsevan kylän keskellä oli iso neliskulmainen tori, sen varrella seisoivat kirkko, ravintola, apteekki, rahatoimikamari, *Ystävyys* niminen kahvila, ja raatihuone, jonka seinälle oli suunnattoman suurilla kirjaimilla piirretty *Poikain kansakoulu*, sekä karibinieerien pieni kasarmi, jonka ikkunoista tavallisesti riippui kaksi vasta maalattua vyötä ikäänkuin ilmoitustauluina. Tuntuipa siltä kuin kaikki viran-omaiset ja kunnalliset laitokset olisivat järjestyneet näin yhteen ryhmään, voidaksensa paremmin pitää toisiansa silmällä.

Tämän kunnan sindacona oli apteekkari, perin laiha, ontuva, rikas mies, kuudenkymmenen vuotias, erinomaisen pienipäinen. Hän oli ilmetty kohteliaisuus, tervehti opettajaa myymäpöytänsä ääressä, tarjosi hänelle lasillisen kiinalla sekotettua vermutia ja vakuutti koko ajan hänen tulevan mainiosti viihtymään Bossolanossa, kunnassa, jossa ei muka löytynyt puolueita eikä riitaisuuksia, vaan kaikki ihmiset elivät keskinäisessä rakkaudessa kuin saman perheen jäseninä. Täällä Emilio saisi toverikseen opettaja Dellin, todella harvinaisen miehen, josta luultavasti tulisi hyvä ystävä hänelle.

Emilio sai oitis tutustua toiseen opettajattareen, neiti Riccoliin, joka tuli apteekkiin ostamaan vähäisen soodaa. Puotiherra antoi sen leikkiä laskien ja tyttö punastui kovin. Sindaco pyysi opettajatarta eräasen nurkkaan, esitti hänelle siellä Emilion, jolloin toinen taas joutui kovin hämilleen. Se oli oikea pienois-opettajatar, joka näytti tuskin täysi-ikäiseltä. Hän oli soleavartinen ja soma; silmät pienet, harmaat; niitä olisi voinut sanoa kauniiksi, ellei katseessa olisi ollut jotain koulutyttömäistä arkuutta, joka rumensi hänen muuten sieviä juonteitaan.

Opettajattaren mentyä pyysi sindaco Emiliota apteekin takana olevaan huoneeseen ja esitti hänet siellä lihavalle, vanhanpuoleiselle, pehmeäsilmaiselle rouvalle, joka istui sohvassa muotilehteä lukien sen näköisenä, jotta heti ensi silmäyksellä saattoi nähdä hänet sindacon arvoisaksi puolisoiksi. Rouva tervehti hymyellen, nyrypisti suutaan ja ojensi sormen päät Emilille. Sitten rupesi kursailematta esittämään kotinsa sisustusta ja varustuksia. Makuukamari ja ruokasali olivat alikerrassa; tässä huoneessa ja sen viereisessä tupakkasuojassa ottivat kahdesti viikossa vieraitansa vastaan. Hän sanoi Emilionkin tervetulleeksi heidän piiriinsä. Apteekin toisella puolen oli pieni puutarha, jossa heidän oli tapana lämpöisellä ilmalla syödä päivällistä. Talo ei tosin ollut mikään palatsi, mutta kumminkin riittävän tilava heille. — Sitäpaitsi — hän lisäsi — aina sitä viihtyy omassa talossaan.

Rouvakin puhui kunnassa vallitsevasta rauhasta ja sovusta; mainitsi muuten, että Bossolanon seurapiiri saattoi kerskata jommoisestakin hienompien ihmistapojen tuntemisesta, johon muka melkoisessa määrässä oli vaikuttanut hänen kotinsa sivistäväinen ilmapiiri, täällä kun seurusteli ihmisiä, joilla muuten oli hyvinkin erilaiset mielipiteet.

Malliopettaja.

Huone, jonka kunta oli Emilion asuttavaksi määrännyt, oli torin varrella, rakennuksessa, jossa myöskin asui opettaja Delli perheineen, sekä soittokunnan johtaja, kylän urkuri.

Heti nähdessään Dellin, joka seuraavana päivänä kävi häntä tervehtimään, Emilio hämmästy suuresti. Hän oli tuntevinansa miehen, joka seminaarin-aikana usein oli astunut hänen sielunsa silmäin eteen Megarin puhuessa siitä, miten opettajan on silloin ja silloin ja silloin menetteleminen. Megarin oli ollut tapana kysyä: — Mitä *meidän opettajamme* tekee semmoisessa tapauksessa? — Tämä Emilion ihanneopettaja muistutti merkittävästi Dellistä, joka oli todella ilmetty ruumiilliseen asuun pukeutunut opettajatoimi. Hän oli neljänkymmenen ikäinen, ankaran ja tyynen näköinen mies, jolla oli vaaleat viikset, laihat jäsenet, hän oli käytöksessään perin siisti, liikkeiltään vilkas ja samalla säännöllinen niinkuin sotakuriin tottunut; pukunsa muistutti osittain alemmasta virkamiehestä osittain täysin palvelleesta poliisista.

Emilio kyseli yhtä ja toista viran-omaisista, mutta sai hyvin epämääräisiä vastauksia, ikäänkuin asia olisi ollut toisen mielestä varsin joutava. Sitä vastoin Delli puhui neljännestunnin ajan uudesta kouluhuoneesta, jota parast'aikaa rakennettiin jonnekkain kylän laitaan, ja kertoi tarkoin sen asemasta sekä kelpo rakennus-aineista, juuri kuin olisi puhunut itselleen rakennettavasta talosta. Sitten katseli kelloaan, sanoi Emiliolle hyvästi ja meni tiehensä ryhdikkäänä kuin sotilas, jättäen miellyttävän, uteliaisuuden sekaisen tunteen äsken tulleseen. Emilio melkein aavisti tuon karkean kuoren alta löytävänsä erinomaisen ihmisen, jota hän kerran syvään kumartaisi.

Rouva Marticani.

Poikakoulu oli raatihuoneen alakerrassa; siihen kuului kaksi pientä, hyvin varustettua huonetta, joiden ikkunat olivat torille päin.

Ensimmäistä aamua ollessaan luokkahuoneessansa Emilio näki naisen tirkistävän ikkunasta sisään ja kohta sen jälkeen astuvan huoneeseen taluttaen pientä poikaa. Vieras sanoi olevansa toisen luokan opettajatar, rouva Julia Marticani, tullessaan esittämään pientä kuusivuotiaista poikaansa, joka pyrki ensi luokalle. Rouvan huolellinen, vaikka köyhänlainen puku, vilkkaat jopa hermostuneet liikkeet eivät voineet salata hänen ikäänsä, ja jos ei hänellä olisi ollut noita kahta liian valkoista tekohammasta, olisi hän näyttänyt vieläkin vanhemmalta. Rouva tuntui kunnioitusta ansaitsevalta naiselta ja tunnolliselta äidiltä. Perheolot, niin hän kertoi Emiliolle, pakoittivat häntä elämään kaukana miehestään, jolla oli "erinomaisen hyvä" virka Turinissa, mutta joka syystä ei tahtonut, että rouva jättäisi toimensa nyt, kun muutaman vuosien kuluttua saisi eläkkeen. Heillä oli vain tämä ainoa poikanen, jota jumaloivat ja jonka hyväksi saattoivat uhrata vaikka mitä. Hän uskoi lämpimästi poikansa opettajan suosioon. Se olikin kiltti ja ymmärtäväinen lapsi, jota rouvan veli, "etevä asian-ajaja", lapseton mies, erittäin suosi, aikoen tehdä hänet "suurehkon omaisuutensa" perilliseksi. Eräs miehen sukulainen, "senaattori" arvoltaan, oli poikaa kasteelle kantanut ja halusi tietoja pojasta silloin tällöin, "kovin ystävällisten" kirjeitten kautta sekä oli äsken pyytänyt saadakseen pienokaisen valokuvan. Niin, opettaja kyllä koulussa tutustuisi poikaan ja rupeaisi varmasti hänestä pitämään. Rouva oli vain pahoillaan siitä, ett'ei Emilio aikonut pysyä Bossolanossa vuotta kauemmin.

— Kuitenkin — lisäsi hän kiireesti, otsaansa rypistäen — ei siitä ole teille vahinkoa, sallikkaa minun sanoa se suoraan. Teille on kai kerrottu ihmeellisiä asioita kunnasta, ja siinä vallitsevasta yksimielisyydestä, sivistyksestä y.m. — — — Älkää toki uskoko kaikkea, mitä teille sanotaan, herra Ratti — — — Täällä, niinkuin kaikkialla, löytyy ilkeitä ihmisiä. Sen saatan teille vakuuttaa, minä, joka olen vuoden ajan täällä oleskellut kokemassa yhtä ja toista.

Vähän aikaa arveltuaan, hän kertoi elämänsä suurimmasta koettelemuksesta. Siitä päivästä asti, jona oli kylään tullut, oli se asia, että hän eli yksin ja kaukana miehestään, antanut aihetta kaikellaisiin valheellisiin ja ikäviin juoruihin. Ensin oli sanottu hänen ruvenneen opettajatar-uralle saadaksensa elää vapaammin; sitten oli puhuttu, että hän oli erotettu miehestään ja että vika tietysti oli hänessä; olipa lopulta väitetty, ett'ei miestä *ollut olemassakaan*. Saattoiko ajatella ilkeämpää halpamaisuutta? Rouva kyllä voisi ilmoittaa panettelijat, kirjoittaa sukulaiselleen senaattorille ja saada heidät rangaistukseen; mutta hänen miehensä neuvoi varovaisuuteen, koska hänellä muka oli "korkea asema", joka häväistysjutusta kärsisi, vaikkapa rouva voittaisikin. Rouva oli tosin viime vuonna ollut kahdesti Turinissa, mutta "ikävä kyllä" ei miehellä "ankarilta virkatoimiltaan" ollut aikaa käydä hänen luonaan maalla ja siksi juorukelloilla oli hyvä tila soida. Uusi vuosi ei kumminkaan päättyisi hänen miehensä tulematta käymään Bossolanossa ja silloin kaikki panettelut kerrassaan lakkaisivat. Hänen miehensä pelkkä läsnäolo saisi häijyt kielet vaikenemaan ja tuottaisi rouvalle loistavan voiton kaikkien kärsimysten jälkeen.

Suuri "mullistus".

Näinä muutamina päivinä ennen koulun alkua tuli Emilio tuttavaksi urkurinkin kanssa, joka asui saman etehisen takana, ja häneltä Emilio sai kaikenmoisia tietoja paikkakunnan oloista ja henkilöistä.

Urkuri oli hauskin originaali, mitä Emilio siihen saakka elässään oli nähnyt: hän oli kolmenneljättä vuotiaaksi tavattoman lihava mies; kasvot parrattomat ja pyöreät kuin täysikuu; pystynenä, pilkallinen hymy, kallellaan retkottava hatturähjä ja suupieliä kiertelevä sikarin pätkä antoivat tuolle naamalle niin häpeemättömästi röyhkeän vivahduksen, että pyhimyksenkin olisi tehnyt mieli antaa miestä korville. Mutta urkurin tavattomat ja harvinaiset soitannolliset lahjat, se todella erinomainen tarkkuus, jolla hän hoiti tehtäviensä, sekä vihdoin hänen oikeastaan hyväntahtoinen luonteensa saivat ihmiset unohtamaan tuon tyhmän, kollomaisen käytöstävän ja ylen rohkeat mielipiteet. Tasavaltalainen hän oikeastaan ei ollut, vaikka häntä siksi sanottiin, sillä ei hän innotellut kuningaskuntaa vastaan eikä tasavallan puolesta; eipä edes oikein tiennyt, miksi oli tyytymätön yhteiskunnan nykyisiin oloihin; politiikista puhui harvoin, eikä hänellä ollutkaan siinä selviä mielipiteitä ja varmoja tarkoituksiperiä. Mutta hänessä oli

jonkinmoista seikkailian taipumusta veressä, ja syntyperäinen vastenmielisyys rikkaisin ja korkeassa asemassa oleviin kansalaisiin, joiden edut vaativat vanhan säilyttämistä, ja koska urkurilla oli omituinen vakaumus siitä, että musiikki vain hyötyisi siitä, jos maailma toiseksi muuttuisi, puhui hän hiljan ja varhain pian tapahtuvasta, yleisestä hajaantumisesta, nimittäen sitä *suureksi mullistukseksi*, jonka luuli käsittävän kaikki olot, suhteet ja laitokset, joita kaikkia hän yhteisesti halveksivasti nimitti *isoksi lautahökkkeliksi*. Varsinaisia syitä tuohon mullistukseen ei hän tiennyt, yhtä vähän kun saattoi sanoa, mitä raunioille oli rakennettava. Hän vain väsymättä vakuutteli mullistusta varmaksi ja pian tapahtuvaksi asiaksi. Merkkiä siitä hän näki joka päivä mitä vähäpätöisimmissä tapahtumissa. Joka aamu ja ilta hän keskeytteli kahvilassa sanomalehden-lukuaan, huudahtaen: — *Oletteko lukeneet? — — Kuulitteko? — — — Lukekaa tästä — — — Katsokaa tätä — — — Tietäkääs, asia on vakavaa laatua — — — Sanonpa teille, *nyt on aika tullut* — — — ja samassa hän, mulkoillen säälivän tuimasti saapuvilla olevia viran-omaisia ja talon-omistajia, alkoi maalailta tulevia aikoja semmoisilla väreillä, että oikein pöyristytti. Kummallista kyllä, urkuri ei ketään vihannut, ei toivonut pahaa Mikolle eikä Matille; hän vain ikävöi *suurta mullistusta*, ei muuta. Se olisi jotain suurenmoista, sanoi imien hyvillään sikaariansa, jotain paljota enempää kuin mitä tyytymättömät koskaan ovat saattaneet uneksiakkaan ja arkamieliset milloinkaan kuvitella. Niin, tuo *iso lautahökkeli* on kauttaaltaan laho, perustukset kaivelletut ja se pysyy pystyssä ainoastaan ihmeen kautta. Tuulenpuuska vain, niin se romahtaisi kokoon kuin korttihuone. Urkuri oli niin varma asiasta ja samalla niin ihastunut aatokseensa, että loma-aikoina laati sävelteosta, jota nimitti *suureksi mullistukseksi eli maailman loppusoitoksi* ja josta silloin tällöin tuttavilleen soitteli paikkoja pianolla, huomauttaen silmiä räpyttämällä jokaista tärkeämpää paikkaa.

Tämä omituinen mies kehitti eräänä iltana aatteitansa Emilille pianon ääressä kodissaan, jonne oli pyytännyt opettajaa nauttimaan lasillisen kylmää minttujuomaa ja hiukan musiikkia.

Sindacon luona.

Kunnan tärkeimmät henkilöt Emilio oppi tuntemaan sindacon iltakutsuissa, jonne hän tietysti meni, koska pyyntöä oli uudistettu. Ensimmäisissä semmoisissa kesteissä hän tapasi neiti Riccolin, joka ujon näköisenä kuin äsken tullut ainakin istui emännän vieressä. Sindacon rouva pyysi aina opettajattaria kutsuihinsa saadaksensa kirjallisesti sivistyneen kunniavartion ympärilleen. Siellä oli koko joukko muita naisia, kaikki jo vanhanpuoleisia paitsi maanmittarin rouva, koulujen tarkastajatar, joka oli nuorehko, tummaverinen, isosilmäinen, melkein leuvaton nainen, kaunis ja ylpeä. Häntä pidettiin paikkakunnan suurimpana sukkeluuksien laskijana.

Naiset pysytteliivät ison salin toisessa päässä, herrat taas oleskelivat osittain tässä, osittain viereisessä polttohuoneessa tupakoimassa. Pari vaatimatonta kattolamppua valaisi näitä kahta perin yksinkertaista suojaa niin huonosti, että sindacon kunnia-diploomi riippui aivan pimeässä seinällään. Kaksi kertaa illan kuluessa palvelija tarjoeli turhan pienissä laseissa tippasen Marsala-viiniä, jossa tuntui apteekin makua. Silloin tällöin kulki sindaco vieraittensa luo tarjoskellen omassa korkeassa persoonassaan "Cavour"-sikareja kuusikulmaisen temppelin muotoisesta kotelosta, jossa kaikki ovet avautuivat yht'aikaa, kun erästä nappia painoi; mutta isäntä avasi ja sulki temppelinä niin kiireesti, että jos ei vieras ollut tavallista sukkelampi sormiltaan, ei hän ehtinytkään saada sikaria käsiinsä, taikka jäivät sormet väliin.

Sindacon ensimmäisessä illanvietossa olivat koulu-legaatti, maanmittari, ylöskantomies ja muutamia toisia, joita Emilio ei tuntenut. Myöhemmin illalla saapuivat sinne kirkkoherra ja piirilääkäri, nuori, pitkä mies, alapuoli kasvoja keltaisen parran peitossa, joka teki hänet saksalaisen näköiseksi.

Kaikkien vieraitten saavuttua syntyi pitkä keskustelu viime kunnalliskokouksesta, jossa oli päätetty kaivettavaksi oja pitkin hautausmaan vartta johdattamaan liiallista vettä eräältä ylempänä olevalta paikalta. Kokouksessa oli äänestys seurannut pitkiä kiihkeitä keskusteluja.

Keskustelun kestäessä, jolloin kuntakokouksessa esiin tuodut myötä- ja vasta-syyt toistettiin — legaatti oli ehdottomasti tuommoista ojaa vastaan, tohtori taas ja hänen kanssaan useammat muut kunnallishallituksen jäsenet sitä puolustivat — sai Emilio tutustua aivan uuteen, eriskummalliseen väittelytapaan. Tosiaankin, sindaco rouvineen oli totta puhunut: Bossolanon herrat olivat, jyrkästi vastakkaisista mielipiteistä huolimatta, ystävyksiä: totta oli myöskin, ett'ei löytynyt toista kuntaa, jossa entinen sindaco, niinkuin legaatti täällä, väittelisi noin rauhallisesti semmoisesta kysymyksestä, josta juuri oli kuntakokouksessa kiihkeästi kiistelty. Siinä tynesti kinasteltaessa käyttivät he kotitekoisia lauseparsia, jotka missä muussa seurassa tahansa olisivat synnyttäneet varsin kiusallisia ikävyyksiä. Niin esimerkiksi sanoivat sävyisästi: — Teidän on tapana puolustaa *vähemmän oikeata asiata*. — — — Sillä kertaa, pyydän anteeksi, käyttäydytte *vähemmän oikein*. — Herrat eivät menelleet *hienotunteisesti* niinkuin olisi sopinut vaatia — — — Kun kuulia kerran käsitti tällöiset sanamuodot paikkakunnalla tavallisiksi, huomasi hän, ett'ei toinen puolue ollut toista hävyttömämpi. Jos herrat kiivastuivat liiaksi ja keskustelu pyrki kehittymään riidaksi, ilmestyi emäntä oitis rauhan rakentajana, taikka koetti leikkipuheilla kääntää keskustelua toisaalle; sen hän teki ystävällisellä ja vakavalla tavalla

ikäänkuin joku ministerin rouva taikka lähettilään puoliso, joka kahden vieraansa riitaantuessa pelkää näkevänsä kipinän, mistä voisi syttyä "eurooppalainen sota".

Emilio vaihtoi illan kuluessa pari kolme kertaa paikkaa ja joutui lopulta salin soppeen naistarkastajan viereen, jota hänen kertomuksensa Altaranan ja Caminan koomillisista henkilöistä näytti suuresti huvittavan. Sitten rouva ryhtyi puhumaan neiti Riccolista ja kysyä, mitä Emilio piti pienestä virkatoveristaan. Miellyttävä tyttönen, vaikka kovin pieni, eikö niin? Hän oli myös hyvä opettajatar, sanomattoman kärsivällinen ja kovin ystävällinen pikku oppilailleen.

— Mutta — lisäsi rouva — jonkun, johon hän luottaa, pitäisi huomauttaa häntä pahasta tavasta — — ei juuri pahastakaan vaan pikemmin hyvästä; mutta semmoisesta hyvästä, joka liiallisuutensa kautta voi antaa aihetta pilkantekoon. Ja tuo olisi mielestäni kovin ikävää.

Asia oli seuraava: luonnostaan arkamainen tyttö, jota kaksi naimatonta, perin kirkollista, kokemattonta tatiä oli kasvattanut, oli, luettuansa sanomista ja kuultuansa kotona puhuttavan monista kamalista seikkailuista, joihin nuoret opettajattaret ovat joutuneet, saanut niin kauhean käsityksen ympärillä piilevistä vaaroista, että oli saapunut Bossolanoon samassa mielentilassa, kuin joku pieni nunnanen lähtisi turkkilaisten sotaleiriin. Opettajatar sulkeutui huoneesensa, ei uskaltanut koskaan auringon laskettua astua ulos, luuli jokaisessa lähentelevässä miehessä näkevänsä don Juanin, eikä tohtinut mennä kävelemään maalle päin, ikäänkuin jokaiseen pensaikkoon olisi piillyt suukapulalla ja odottavilla vaunuilla varustettu naisten rosvo. Samana iltana, jona kylään saapui, oli hän aivan nenän eteen sulkenut oven sepältä, jonka sindaco oli lähettänyt jotain korjaamaan, ja avaimen reiän läpi pyytännyt mestaria palaamaan päivän aikaan, jolloin koulun siivooja oli saapuvilla. Taivas armahtakoon sitä miestä, joka kahden kesken uskalsi sanoa neidelle kohteliaisuuksia, vaikkapa aivan sopiviakin. Silloin tyttö parka pelästyi kuin olisi aiottu käyttää väkivaltaa. Jopa hän oli kysynyt rouvalta, koulun naistarkastajalta, pitikö hänen pretorille ilmoittaa nähneensä kolmen nuoren miehen kiikaroivan koulurakennusta tarkoin, juuri kuin olisivat ottaneet siitä mittaa kiivetäkseen jonakin yönä hänen huoneensa ikkunasta sisään.

Emilio piti juttua leikkipuheena ja nauroi sille, mutta rouva vakuutti pyhästi totta puhuvansa. Vaan hänpä ei kertonut, ett'ei ollut yrittänytkään tytön houreita karkoittaa, vaan sen sijaan vahvistanut noita turhia luuloja, saadaksensa sitte nauraa tytön omituisuuksille ilman että asianomainen sitä huomasi. Olipa neuvonut tyttöä olemaan varoillansa yhden ja toisen suhteen, ja maalaili kamaliksi seikkailioiksi muutamia luvun vaivaamia kunnan miehiä, jotka näyttivät siltä kuin eivät edes ajatuksissaan kykenisi vaimoilleen uskottomiksi.

Tätä kaikkea ei rouva kertonut, mutta hän osoitti sen peittelemättä samana iltana. Kun oli kotiin lähdeävä, kuiskasi hän suojelevasti opettajattarelle tulevansa miehineen häntä saattamaan, ja kun olivat päässeet pimeässä torille, pisti hän kätensä opettajattaren kainaloon ja antoi tämän astua heidän välissään. Emilio seurasi nähdäksensä, tapahtuisiko mitään.

Kun olivat päässeet neiti Riccolin portille, puristi rouva nuoren, tytön kättä ja sanoi: — Rientäkää nyt huoneeseen ja antakaa minulle sovittu merkki.

Tyttö juoksi portaita ylös, minutin päästä hän seisoj valaistussa ikkunassa ja teki kädellään rauhoittavan liikkeen, joka oli kait merkitsevinänsä: — Täällä ei ole ketään.

Uutimet laskettiin alas. Tarkastaja-rouva tukahutti naurunsa muhviin.

Opettaja Delli.

Kaikki ihmiset Bossolanossa puhuivat hyvää opettaja Dellistä, niin että Emilio päätti pyrkiä tutuksi hänen perheesensä, vaikk'ei Delli puolestaan näyttänytkään siitä erittäin huvitetulta — ei ylpeydestä, vaan siksi kun rakasti yksinäisyyttä. Vielä hartaammaksi kävi Emilio kuultuansa urkurinkin kehuva opettajaa, sillä jota se mies kiitti, mahtoi todella melkoisesti poiketa toisista ihmisistä. — Hän on *ainoa oikein hienotapainen mies* koko kunnassa, sanoi urkuri. Ainoa mikä hänellä oli opettajaa vastaan, oli ett'ei tämä uskonut taikka oikeammin ei välittänyt *suuresta mullistuksesta*, ja se oli hyvin kummallista, sillä kenelläpä olisi suurempi syy toivoa maailman muutosta kuin kansakoulu-opettajalla? Näille *suuri mullistus* tuottaisi pelkkää hyötyä, sillä arvattavasti uuden yhteiskunnan etevimmiksi jäseniksi tulisivat ne, jotka kehittävät kansan järkeä, s.o. kansakoulu-opettajat, ja ne, jotka kasvattavat kansalaisten sydämiä, s.o. musiikin-opettajat. — Lukemista ja soittoa aina maailmassa opetetaan — intti urkuri.

Emilio lähestyi virkatoveriansa kysyen yhtä ja toista koulu-asioista, sillä se oli ainoa tapa, millä vältti haastelon keskeytymistä oitis alussa.

Emilio ei huomannut Dellissä erinomaisempaa sivistystä, mutta hänellä oli tavattoman selvät, kokemukseen perustuvat eikä lukemalla saadut aatteet.

Monivuotisen kokemuksen nojalla Delli oli tullut siihen päätökseen, että melkein joka luokalla on viisi, kuusi vaivaloista oppilasta, joissa aina on melkein samat virheet ja pahat taipumukset ja jotka jo ensimmäisenä päivänä katseesta ja muutamista muista merkeistä tuntee. Siksi oli Delli vakaasti päättänyt aina käydä heidän kimppuunsa heti alusta, jo ennenkuin olivat päässeet pahaa tekemään. Hän oli huomannut, että juuri se seikka, kun oppilaat oitis ymmärsivät opettajan tuntevan heidät perinpohjin, riisui heiltä kohta aseet sekä herätti heissä semmoista pelkoa, että rohkeimmatkin pysyivät jonkun aikaa aisoissaan.

Kurinpidon suhteen oli Dellillä samat mielipiteet kuin tuolla Garascon aikuisella tarkastajalla: hän rankaisi oitis uhkailematta, sillä hän tahtoi saada oppilaansa siihen käsitykseen, että eräitä hairahduksia seuraa rangaistus yhtä ehdottomasti ja varmasti kuin tekee kipeätä, jos lyö päänsä seinään. Tunteitaan sanoi osaavansa vaivatta salata, vaikka hänen toisinaan kyllä täytyi taistella voidakseen olla ankarana. Hän osotti rakkauttansa koko luokkaa mutta ei ketään oppilasta kohtaan erityisesti.

— Opettaja ei saa olla — niin hän väitti — ihastuneena keneenkään eikä mihinkään. Opettajan täytyy olla järkähtämättömän tyynen, melkein persoonattoman, niin että pojat kohta käsittävät koulun olevan toista kuin kodin, opettajan toista kuin isän, että koulussa rupeavat kansalaisiksi kehittymään, joilla on velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan, ja ett'ei heillä siis ole oikeutta vaatia sääliä tahi ystävällisyyttä.

Dellin mielestä olisi suurin erehdys, jos koetettaisiin koulusta tehdä oppilaalle toista kotia; siitä näet tulisi auttamattomasti koti, jossa ei olisi tarpeellista järjestystä, sillä opettajalla ei olekaan samat välikappaleet torjuakseen tuttavallisuuden väärinkäyttämistä, kuin vanhemmilla.

Delli vaati ennen kaikkea oppilailtaan ehdotonta hiljaisuutta, niin ett'ei hänen koskaan tarvinnut ääntänsä koroittaa, mikä onkin selvin todistus opettajan heikkoudesta. Senpä tähden hänen oppilaansa, yksin vähemmän sävyisetkin, tottuivat liikkumaan luokassa varpaillaan ja hiljaa niinkuin olisivat olleet kirkossa. Sananen, katse, pieni pään nyökähdys olivat ainoat tavat, joilla Delli ilmaisi myöntymistä tahi tyytymättömyyttä.

Siveys-oppia hän opetti siten, että mitä tärkeämpi ja korkeampi asia oli esitettävänä, sitä vähempisanaisia olivat antamansa säännöt ja ohjeet, eikä hän selittänyt syitä syihin niinkuin sanoi tehtävän tähän aikaan, jolloin lasten annetaan milt'ei väitellä pyhimmistä asioista. Tarkoituksena oli täten teroittaa poikain mieliin, että minkä sanoi, siitä hän oli yhtä varma kuin että aurinko paistaa taivaalla, ja että muutamain siveys-sääntöjen tutkiminen olisi todella ollut pyhän häpäisemistä.

Tapa, jolla Delli lapsia kohteli, tuntui Emiliosta liian karnealta ja kylmältä, ja hän luuli sen perustukseksi kylmää ja kuivaa sydäntä. Siksi Emilio pitikin Delliä Faustina Gallia ala-arvoisempana opettajana, vaikka hän muuten huomasi heissä paljon yhtäläisyyksiä. Vaan oltuansa pariin kertaan Dellin sijaisena ja opittuansa tuntemaan tämän oppilaat, sai hän toisen käsityksen toveristaan ja näki syvemmältä hänen sieluunsa.

Tuo Delli oli todellakin merkillinen mies; joka kerta hänen kanssaan puhellessansa Emilio huomasi jonkin uuden ominaisuuden, jota ei ennen ollut aavistanutkaan. Hän ei ollut paljoa lukenut, mutta minkä oli saanut oppia, se oli mielessä pysynyt, ja vaillinaistenkin tietojen välistä salamoit mitä syvämielisin, hämmästyttäviä herättäviä, tarkin käsitys. Muutamissa aaterikkaissa lauseissa Emilio löysi järjestyneinä ja selvinä käytännöllisinä ohjeina monta, yhdeksänä kouluvuotena saatua hajanaista kokemusta, joita hänen ei itsensä ollut onnistunut saada kokonaisuudeksi. Näytti siltä, kuin Dellin kaikki hengenlahjat työskentelisivät yhteen ainoaan tarkoitukseen: opetukseen. Jokainen uusi käsite muodostui hänessä semmoiseksi, että se kävi soveliaaksi lasten aivoille ja käsitykselle; kaikki tiedot, mitkä hän kirjoista tahi keskusteluista sai, sanomalehti-uutiset, luonnon ilmiöt ynnä muut hän käsitti oitis, sekä muokkautti ja muutteli oppilaitten hyödyksi tunnilla käytettäväksi. Emilio arveli väliin mielessään, nähdessänsä ja kuullessansa Delliä, muutamain ihmisten syntyvän opettajiksi, samoin kuin runoilijalahja on syntyperäistä. Ei yksin Dellin ulkomuoto osottanut hänen virkaansa, vaan sitä todistivat hänen eleensäkin, hänen liikkeensä, tapa millä hän piteli kirjaa, käänsi kokoon paperiarkkia, kastoi kynää musteesen y.m.; kaikki toimet koulun ulkopuolellakin tapahtuivat mallikelpoisesti ikäänkuin hän olisi opettanut jotakuta tekemään samoin. Oppiessaan häntä paremmin tuntemaan Emilio tuli siihen vakaumukseen, ett'ei tuo kouluharrastus johtunut itserakkaudesta, niinkuin monessa muussa opettajassa, joilla on varsin korkeat ajatukset itsestään sivistyksen muka etuvartioidena ja maailman parantajina. Delli ei puhunut näistä suurenmoisista asioista niin mitään ja näytti ajatuksissaankin pysyvän koulu-ohjelmansa ja velvollisuuksiensa ahtaitten rajojen sisäpuolella. Yllykkeenä kaikkiin hänen toimiinsa ei ollut oikeastaan mikään muu kuin syvä velvollisuuden tunto; hän tahtoi korjata vaivojensa välittömät jos vähäisetkin hedelmät, hän rakasti hartaasti toimensa pieniä yksityisseikkoja, uurasta työpäiväänsä, puhdasta omaatuntoansa, järjestystä ja säännöllisyyttä. Häntä ilahutti tieto, että lahjansa olivat käytettyinä alalla, jonka luonto oli hänelle määrännyt, pienessä henkimaailmassa, jota ylemmä hän tuskin ajatuksissaankaan halasi ja jossa hän päivä päivältä kehittyi

suurempaan täydellisyteen ja tuli yhä tyytyväisemmäksi itseensä ja muihin. Hän ei koskaan puhunut opettajakunnan yleisistä eduista. Kun näki Dellin perheessä vallitsevan spartalaisen elantotavan, ymmärsi kyllä, että opettajan palkka aina riitti menoihin. Hän lie nuorena säästänytkin, koska oli oleskellut Turinissa tohtori Chervinin kuuromykkäin laitoksessa hakemassa parannusta änkyttämislleen; ja myöhemmin, saatuaan odottamatta palkanlisäystä, oli hän sillä ostanut valokuva-kiikarin (stereoskopin), jota vielä koulussa käytettiin. Hän koetti kaikin tavoin vähentää menojaan voidaksensa kouluttaa seitsentoista-vuotiasta poikaansa Turinin teknillisessä opistossa. Poika oli monasti kevytmielisytyksellään tuottanut surua isälleen. Kotona heillä oli isän luokalla käypä, kahdeksanvuotias poika sekä kymmenen vuoden vanha tyttö, joka oli rouva Marticanin oppilas. Molemmat lapset olivat hiljaisia ja vakavia sekä siisteissä puvuissa niinkuin isäkin. Käytöksestään isää kohtaan saattoi pikemmin luulla heitä hänen oppilaiskseen kuin lapsikseen. Samanlaisella kunnioituksella kohteli häntä vaimokin, jonka kasvot aina ilmaisivat tuota hellää levottomuutta, mikä on omituinen niille perheenäideille, joilla on ylenmäärin työtä ja huolia ja jotka eivät millään tahdo hukata minuuttiakaan tahi turhaan panna ainoatakaan centesimoa. Heidän pienestä asumuksestaan — kolme huonetta ja kyökki Emilion yläpuolella — ei koskaan kuulunut melua eikä kukaan puhuvan toistansa korkeammalla äänellä. Määrätunnilla kuuluvat askeleet ja tuolien kolina ilmoittivat siinä talossa eletävän tarkoin kellon mukaan niinkuin koulussa. Koulun ensi soitolla astui opettaja lapsineen portaita alas ja sen jälkeen kuului ylhäältä ainoastaan äidin rivakkaita askeleita.

Alkuperäisiä pienokaisia.

Tämän erinomaisen toverin esimerkki herätti Emiliossa uutta rakkautta kouluun. Mutta kun ei ollut seitsemään vuoteen opettanut ensimmäistä luokkaa, kohtasi hän vaikeuksia, jotka tekivät hänet alakuloiseksi.

Ensiksikin hänen oli taisteltava milt'ei voittamattomia esteitä vastaan voidaksensa käyttää kuusivuotiaisten suhteen tuota jäykän ankaraa metodia, jota hän, maistettuansa Caminassa osoittamansa lempeän ja ystävällisen käytöksen ikäviä hedelmiä, oli vahvasti päättänyt aina noudattaa.

Sitäpaitsi saattaa sanoa, että tuon ikäisten suhteen varsinainen opetus on sivuseikka verrattuna siihen alituiseen huolenpitoon, jota juuri pienet lapset tuottavat opettajalleen. Yhtämittainen ulkona juoksu, kikähdys jos nappi irtaantuu, homma jos nenäliina hukkuu, muurahaisen marutus seinällä, joka saattaa tehdä parikymmentä pojista hajamieliseksi, kaikki tuo antoi Emilille semmoista puuhaa, ett'ei hän kolmeen tuntiin saanut olla viittäkään minuuttia rauhassa. Hänelle kävi selväksi, että ainoastaan naisella voi olla tarpeeksi kärsivällisyyttä johtamaan tuommoista luokkaa, joka oikeastaan on vain pikkukoulun jatkoa. Väliin hänen täytyi lähteä opettajapöydän äärestä erottamaan kahta poikaa, jotka jonkin joutavan asian takia olivat päätyneet tukkanuottaisille, väliin keskeyttää opetusta käskeäkseen jotakuta poikaa niistämään nenäänsä. Hänen täytyi tarkastella taskut, katsella suut, mitä niissä pureskeltiin, panna lakit päihin, kun oli kotiin mentävä, ottaa takavarikkoon varastettu tavara, tutkia tukat, sitoa haavoja, tarkastella kasvoja ja käsiä, lähettääkseen kotiin ainakin ne, jotka eivät kolmeen päivään olleet itseään pesseet.

Mutta näistä huolimatta tarjosi tämä ikäkausi runsaita tutkimisen aiheita. Paljo moninaisuutta ja monta eri vivahdusta oli noissa luonteissa. Toinen saattoi joutua aivan epätoivoon mustepilkusta, joka vahingossa oli vihkoon pillahtanut, toinen näytti siltä, kuin olisi äidinmaidon keralla imenyt täydellistä väliäpitämättömyyttä kaiken inhimillisen suhteen. Siellä oli lapsia, joiden uinuva ymmärrys kolmen, neljän kuukauden kuluttua havahti ikäänkuin taikasauvan kosketuksesta, toisia taas, jotka jonkun ajan kuluttua ilman huomattavampaa syytä ihan kangistuivat, kävivät tuiki mahdottomiksi mitään käsittämään, eivätpä edistyneet edes koneellisessa kirjoitustaidossa.

Emiliolla oli luokassaan muutamia perin merkillisiä luonteita, jotka häntä suuresti huvittivat ja antoivat alituista tutkimisen aihetta. Muitten muassa oli siellä poikanen, joka oli elävänä esimerkkinä siitä, että pikku lasten opettajan jos kenenkään tulee olla sukkelan tunkeutuakseen ulkokultaisen lapsen sisimpään sydämehen. Se oli kaunis seitsemännellä oleva vesa, jolla oli viattomat silmät kuin lapsilla Murillon tauluissa. Kolmen kuukauden ajan tuo tenava veti opettajaa nenästä kertomalla jos jonkinlaisia juttuja, miks'ei muka läksyjänsä osannut. Kerrankin tuli kouluun käsi siteissä, säikähtyneen näköisenä, ja kertoi laveasti kuinka oli pudonnut ja loukkaantunut, kuinka vanhemmat olivat häntä lohdutelleet, mitä lääkäri oli sanonut y.m. Toisella kerralla hänen muka oli täytynyt auttaa isää ja äitiä tyhjentämään huonetta, jossa valkea oli päässyt valloilleen, polttanut sen ja tämän, ja ainoastaan naapurien avulla saatu sammumaan; ja mitä se ja se oli tämän sattuessa sanonut. Eräänä päivänä taas olivat kaikki olleet levottomia isän puolesta, joka oli romahtanut portaita alas, ajaessaan takaa ruokakonttooriin tunkeunutta voroa. Naapurin rouva oli toisella puolen katua olevasta ikkunasta nähnyt varkaan ja ruvennut huutamaan, jolloin toinen pakeni ja hukkasikin sen ja sen näköisen lakin. Kaikki jutut olivat hyvin monimutkaisia ja draamallisia, ne esitettiin laajasti, avomielisesti ja vapaasti ja tuntuivat aivan uskottavilta, sillä pojan katse ja eleet olivat semmoisia, ett'ei epäluuloisinkaan ihminen olisi

saattanut olla uskomatta. Ja kuitenkin niissä ei ollut rahdun rahtuakaan totta!

Emilion luokalla oli toinen erinomainen oppilas, aivan toista lajia, joka väkisin tahtoi saada itsensä ja opettajan välille jonkinmoista veljellistä suhdetta. Silloin tällöin hän hyppäsi alas penkiltään, meni Emilion luo, pyysi häneltä kuiskaamalla jotakin neuvoa tai uskoi hänelle kotoisia salaisuuksia, ja kun lukutunnit olivat loppuneet, pyrki hän aina saattamaan opettajaa, ikäänkuin hänellä olisi ollut puhuttavana asioita, jotka koskivat yksin heitä molempia. Opettajaa kohtaan hän rupesi jonkinmoisen suojelijan näköiseksi, pyyhki pölyt opetuspöydältä ennenkuin Emilio tuli, näytti varsin tärkeältä ja nuhteli tovereita, jos melusivat. Kerran hän kantoi Emiliolle hiukkaisen maissi-jauhoja, jotka oli kotoa varastanut. Vaikka sai kyytiä, oli hän sittenkin yhtä tunkeilevainen. Hän luuloitteli saaneensa opettajalta uskotun toimia, joista ei saanut puhua. Lopulta jouduttiin niin kauas, että poika, saadessaan toria, kun ei läksyänsä osannut, viittaili Emiliolle ikäänkuin ilmoittaakseen toisille torien tulevan vain muodon vuoksi. Ja parasta kaikesta oli, että poika piti vanhempiansakin samassa uskossa, niin että nämä kerran ihmeissään ja tyytyväisinä tulivat kiittämään Emiliota siitä ansaitsemattomasta, vallan erityisestä suosiosta, jota heidän poikansa sai nauttia.

Vieläkin merkillisempi oli muudan rajasuutarin poika, Fusta, jolle Emilio nauroi koko vuoden. Se oli lystimäinen veitikka, tavattoman aikaisin kehittynyt, pienikasvuinen, isovatsainen, väärsäärinen, naama flegmaatillinen kuin vanhan rovastin, leikillisen ja samalla vakavan näköinen. Sitäpaitsi puhui nenäänsä ja oli niin lystillinen liikkeissään, vastauksissaan ja hairahduksissaan, ett'ei Emilio voinut olla hänelle nauramatta luokankin edessä. Eräänä aamuna, kun poika tuli kouluun vasta tunnin aljettua ja opettaja häntä siitä torui, pysähtyi hän keskelle luokkahuonetta ja vastasi koomillisen vihastuneena: — Äiti tahtoo minua juoksemaan asioilla ennenkuin kouluun tulen. Täällä minua torutaan, jos tulen liian myöhään. Eipä enää tiedä, ketä tulee totella. — Muutaman ajan kuluttua Emilio ei enää voinut nauramatta katsoa poikaan, ja teki hänelle sentähden harvoin kysymyksiä, ett'ei itse olisi ensimmäisenä houkuttelemassa koko luokkaa nauramaan. Jos hänellä olisi ollut puoli tusinaa senlaisia poikia luokallaan, olisi hänen ollut mahdotonta opettaa.

Urkuri ja pikku opettajatar.

Urkurilla oli viime aikoina jotain uutta mielessään, nimittäin neiti Riccoli, johon luuli tehneensä tavattoman syvän vaikutuksen.

Pikku opettajatar oli joutunut yleiseksi huvilinnuksi, jolle kaikki nauroivat ja josta kaikki pitivät. Tähän olivat myös vaikuttaneet ne kertomukset, joita hänen pienet oppilaansa levittivät. Hän ei seurannut mitään metoodia luokassaan, sai oppilaansa tottelemaan hyväilyillä, rukouksilla ja namusilla, tuhlailli hyviä arvosanoja, opetti ja antoi läksyksi mitä lapset tahtoivat, nauroi ja leikkitteli heidän kanssaan ja itki, jos käyttivät väärin hänen kärsivällisyyttään. Hänen lapsellinen heikkoutensa, jota pieni vartalo hyvin kuvasti, ja hänen suuri miespelkonsa oli tehnyt hänet vieläkin houkuttavammaksi herrain silmissä. Eivätpä ainoastaan ne, jotka hänestä todella pitivät, katsoneet häneen rakastunein silmin, vaan monet muutkin kohdatessaan mulkoilivat häntä hartaasti, ikäänkuin olisivat olleet silmittömästi ihastuneina ja aikoisivat uskaltaa vaikka mitä asiansa puolesta. Koska määrätunneilla saattoi nähdä hänen kulkevan koulusta ja kouluun, ottivat muutamat kylän herroista tavakseen asettua jonkun nurkan taa tahi puodin ovelle väijyksiin, saadaksensa sitte nauraa opettajattaren peljästykselle. Kun hän kaukaa näki odottajiansa, kävi hän levottomaksi, astui joko liian pitkiä tahi liian lyhyitä askeleita, ei tiennyt minne piti silmänsä kääntää ja tuuppi pikku tyttöjä, joita aina piti seurassaan, ett'ei aivan yksin joutuisi tämmöisiin vaaroihin.

Niiden joukossa, jotka tuolla lailla huvittelivat pikku opettajattaren kustannuksella, oli jonkun aikaa ollut urkurikin. Juuri hänestä tuo näytelmä oli haus Kempaa kuin muista, sillä hänen peloittava vatsansa, hänen lavea, parraton ja hävytön naamansa, repaleinen hatturähjä toisella korvalla, ja ryhti, joka muistutti riemuitsevasta sanskulotista,[24] teki nuoreen tyttöön sen vaikutuksen kuin hänellä tässä olisi ollut edessään itse vallankumouksen pahahenki, joka vaani häntä harjoittaakseen ilkeästä kostoan. Kun hänen oli astuminen urkurin ohitse, joutui hän aivan suunniltaan.

Se urkuria hyvin huvitti, mutta loukkasi samalla hänen itserakkauttaan.

Emiliolle hän kertoi ihmettelevänsä tätä; sanoi, ett'ei koskaan ollut luullut itseään kauniiksi, mutta ei myöskään miksikään epäsi kiöksi, joka säikyttäisi nuoria tyttöjä. Hän ei sanonut, mutta ajatteli itsekseen, että se "taiteilija-loisto", joka häntä ympäröi, tietysti lievensi hänen omituisen ulkomuotonsa ikävää vaikutusta.

— Kaikki on turhaa — hän pitkitti. — Turhaan häntä lemmeikkäästi katselen. Kun hän minut huomaa, onpa kuin näkisi Belsebubin ilmi elävänä edessään. Niin, kuka niitä naisia ymmärtää!

Hän eräänä päivänä par'aikaa jankutti näitä asioita Emilion huoneessa, kun poika toi terveisiä

kirkkoherralta, joka kutsui urkuria luokseen. Varmana siitä, että asia koski joitakuuta vanhoja ikäviä juttuja, otti hän harmistuneena hattunsa ja läksi muristen matkaan.

Tuntia myöhemmin hän jälleen astui Emilion huoneeseen, hehkuvien kasvojen.

— Tiedättekö mitä minulle on tapahtunut? — oli ensimmäinen huudahduksensa, kun sai ääntä suustaan. — Verratonta konnamaisuutta! — ja hän pyyhki nenäliinalla otsaansa.

Kirkkoherra oli alkanut sotkuisella johdannolla, ystävällisillä ja umpimielisillä korulauseilla. Hänen muka piti urkurille antaa neuvoa — — — Oli tultu pyytämään häntä, kirkkoherraa — — — Hyvin vastenmielistä se oli — — — Lyhyesti — — — kysymys koski *nuorta naista*. Pappi oli pyytänyt, ett'ei hän enää "vainoisi" neiti Riccolia ja antaisi kunniasanansa, ett'ei täyttäisi "uhkaustansa väkivallan käyttämisestä". Urkuri oli siinä seisonut ihmetellen, suu selällään kuin ladon ovi. — Vainoomista? Uhkauksia? Herra kirkkoherra kai laskee leikkiä? — En suinkaan, herraseni! Tässä näette todistuksen. — Sen jälkeen oli ojentanut urkurille kirjeen, jossa oli urkurin nimi alla; kirje sisälsi hehkuvimman rakkauden ilmoituksen, jossa muun muassa sanottiin, ett'ei hän enää jaksaisi kantaa sitä "vastenmielisyyttä", jota opettajattaressa oli häntä vastaan. Kirje päättyi näillä sanoilla: — *Olen päättänyt uskaltaa vaikka mitä tahansa. Ei ihmisten eikä edes Jumalan kosto voi minua pidättää — — — vaikka minun voitettuani täytyisikin lopettaa päiväni, soitettuani pianolla viimeiset kaihon säveleet.* Arvoituksen selitys oli tässä viimeisessä lauseessa. Opettajatar oli päättänyt kirjeen urkurin kirjoittamaksi ja pyytänyt kirkkoherraa tekemään minkä voisi, jotta kirjoittaja toki jättäisi julmat aikeensa.

— Minä — kertoi urkuri Emiliolle — purskahdin nauruun. Näytin kirkkoherralle käsialaani, ja se oli aivan toisenlaista kuin kirjeessä. Sitte pyysin häntä katsomaan itseäni tarkasti, että näytinkö muka siltä, joka kirjoittaisi tuommoista sotkua niinkuin joku lyseon kolmasluokkalainen. Veri kuohahti päähäni. Hitto vieköön, miksi on uskottava moista peliä, joka voi saattaa kunniallisen miehen huonoon huutoon? Ovathan jo vuosikautia minua tunteneet. Voinhan ymmärtää, ett'eivät katso yhteiskunnallisia asioita minun kannaltani, mutta sitä en käsitä, että saattavat pitää minua roistona ja aasina. Ja minä sanoin kirkkoherralle kyllä ottavani selkoa ilkityön tekijästä ja rankaisevani häntä tavalla, josta aikoinansa sanomissa puhutaan.

Lopulta kirkkoherra oli uskonut hänen totta puhuvan, jopa nauroi kirjettä uudelleen lukiessaan. Sitten oli sulkenut sen laatikkoon, sekä kieltäytynyt jyrkästi antamasta sitä pois, ett'ei muka urkuri voisi sen nojalla urkkia kirjeen kirjoittajaa. Mutta urkuri aikoi kaikissa tapauksissa ottaa selkoa pahantekijästä.

— Se mahtaa olla — arveli hän — joku sindacon tuttavista, joku niistä, jotka antavat nipistä sormiansa sikari-ansassa. Asiata on mahdettu pohtia siinä talossa. *Joskin tappaisin itseni pianoni ääreän!* Pöllö! Panenpa sinun polkkaa tanssimaan ilman pianoa — — —

Tuolle hanhimaiselle pikku opettajattarelle, joka ensin tirkisti häneen minkä voi ja sitte meni kantelemaan, sanoisi selviä sanoja, jahka joutuisivat kahden kesken, opettaisi häntä miten on eläminen nyt kun hänelle luultavasti jo viisauden hampaita on puhjennut.

Mutta kun Emilio vakaasti kielsi häntä sitä tekemästä, tyytyi hän siihen, että sai sanatulvana kaataa kostonsa opettajattaren ylitse: — Tuommoiset pelkurimaiset, jäykät madonnat, Rattiseni, ovat ensimmäiset lankeemaan, sillä heidän suuri pelkonsa tulee vain siitä, ett'ei heillä ole vähääkään vastustusvoimaa. Uskokaa minua: neiti Riccoli matkustaa pian Bossolanosta — — — vartaloltaan vankempana kuin tänne tuli.

Kirkkoherra sai pikku opettajattaren piankin uskomaan erhettyneensä. Mutta samalla neiti tuns katkeraa pettymystä, sillä hänen pelkoonsa, vaikka se kyllä oli todenperäinen, oli yhdistettynä melkoinen määrä naisellista turhamaisuutta, jolle tuo alituinen vaaran-alaisuus oli jotain salaisesti hurmaavata.

Salaperäinen aviomies.

Eräänä päivänä kun oli juuri koulusta lähtemäisillään, Emilio näki rouva Marticanin, joka tapansa mukaan tuli poikaansa noutamaan, mutta tällä kertaa sen näköisenä, että oli tehnyt tärkeän päätöksen, ja että hänellä oli uutinen kerrottavana. Saavuttuaan opettajan eteen hän sanoi: — Minä odotan miestäni tänne — ja ääni loppui, ikäänkuin hän olisi ilmoittanut koko maailman pian muuttuvan. Tyynnyttyänsä hengen-ahdistuksesta hän kertoi lähettäneensä miehelleen sähkösanoman, jossa pyysi häntä tulemaan Bossolanoon, vaikkapa vain kahdeksi tunniksi, maksoi mitä maksoi.

— Jo on aika saada juorukellot vaikenemaan. Voittehan arvata, kuinka ikävää minun on temmata miestäni toimistaan, varsinkin kun häntä tarvitaan Turinissa, jossa hän on heidän oikea kätensä. Mutta

mitä tehdä? Voinko minä kulkea joka päivä vihkimäätesti kourassa, voinko niin syvälle alentua? Tällä lailla kaikki vihdoin hänen näkevät ja saavat pitkän nenän. Jumala antakoon vaan, ett'ei mieheni, joka on kiivasluontoinen ja kovin arka perheensä kunniasta, äkkipäissään tekisi jotain — — — Minä vapisen jo sitä ajattellessanikin. Oitis sähkösanoman lähetettyäni, kirjoitin kirjeen, jossa varoitin häntä tulemaan tyynellä mielin ja valmiina suuriin ponnistuksiin voidaksensa hillitä itseään. Toivon hänen noudattavan rukoustani. Olkoot vain varoillansa, ett'eivät tule häntä liian lähelle, sen minä sanon. Kyllä hän saa kaikki suut vaikenemaan. Mieheni tulee sunnuntai-aamuna. Jos te kunnioittaisitte minua käynnillänne, esittäisin hänet teille halusta. Minä olen varma siitä, ett'ette suinkaan katuisi kauppaanne, jos oppisitte tuntemaan häntä lähemmin.

Tieto miehen tulosta levisi pian paikkakunnalla; samalla kerrottiin pariskunnan saapuvan aamupäivän jumalanpalvelukseen, jotta kaikki saisivat nähdä heidät. Suuri pelko käsitti ne, jotka äänekkäimmin olivat kieltäneet miehen olemassa oloa; sillä jos tämä oli kiivas ja hävytön ihminen, saattoihan vaimo ärsyttää hänet koston.

Mutta suuresti erehdyttiin! Seurakunnassa kuului supinaa ja kaikkien huulilla nähtiin hymyä, kun pariskunta käsikkäin astui kirkkoon pikku poika seurassaan. Tuo kauan odotettu kostonhaluinen aviomies oli pieni, viidenkymmenen vuotias äijärahoitus, huonoissa vaatteissa, rouvaa pienempi, kasvot kiltit, nöyryyttä ilmaisevat, tuollaiset *alemmän virkamiehen*, vinossa kapeilla hartioilla, ja huulet aina uneliaassa hymyssä. Kun messun aikana huomasi kaikkien silmät itseensä kiintyneiksi, alkoi hän tirkistellä takinhihojaan ja saappaittensa kärkiä sekä käänteli sormissaan mustaa puusta tehtyä piipunvartta, joka pisti esiin povitaskusta. Kirkosta ulos astuessaan nosti kohteliaasti ja kunnioittavasti hymyellen lakkia kaikille, jotka hänen vaimoan tervehtivät.

Koko sinä päivänä tuskin muusta puhuttiin kuin herra Marticanista. Mies oli siis todella olemassa, vaikk'ei juuri koko mieskään, olihan tuommainen katkelma, tuommainen miehen pätkä niin vähäpätöinen, ett'ei tosiaan olisi kannattanut sitä näytteille tuottaa. Mistä maailmasta se opettajatar oli saanut tuommoisen miehen-oireen käsiinsä? Sehän oli totta varsin lystillinen ilmiö.

Ne, jotka eivät aamupäivällä olleet häntä nähneet, läksivät kävelyajaksi torille vartavasten nähdäkseen häntä ennen pimeän tuloa. Ja siellä se käyskentelikin, käsikynkässä vaimonsa kanssa, taluttaen poikaa kädestä, köyryselkäisenä ja hymysuin, jota vastoin rouva astui suorana kuin seiväs ja näytti totiselta. Tämän ryhmän yleisvaikutus tuntui pahansuovista, niin monien ja suurten toiveitten perästä, varsin heikolta. Olihan heidän esiintymisensä kuin mikäkin huonosti onnistunut näytteliän koe, ja kovin ihmeteltiin, mikä korkea asema valtakunnan hallinnossa tuolla pikku miehellä saattoi olla, joka näytti köyhimmän, halvimman virkamiehen perikuvalta. Mutta ei sentään voitu oikein sydämmestä hänelle nauraa. Muutamat niistäkin, jotka eivät olleet panettelua uskoneet, mutta kuitenkin pelkästä ajattelemattomuudesta panetelleet muiden mukana, häpesivät nähdessään tuon mies paran, jota olivat pakoittaneet tekemään kalliin matkan näyttääkseen itseään, pikku pojaa, jota kauan aikaa olivat äpäräksi haukkuneet, sekä opettajatar raukan, joka tosin oli tuima luonnoltaan ja väliin tarttui keppiin sekä vaati liaksi puhtautta ja siisteyttä köyhiltä oppilailtaan, mutta joka kumminkin opetti heitä varsin hyvin, rakasti poikaansa ja oli kieltämättä hyvä vaimo, koskahan ylpeili miehestään eikä edes aavistanutkaan tämän tekevän aivan toisenlaista vaikutusta kuin hän oli odottanut. Kuinka paljon häpeemättömiä oli puhuttu näistä kolmesta ihmisraukasta, joita elatuksen murhe pakotti elämään erillään ja jotka eivät muuta pyytäneet, kuin että saisivat rauhassa syödä vaivalla ja rehellisesti ansaitsemaansa leipäpalaa. Ja niinpä tapahtui, että moni, pahan omantunnon vaivaamana, tervehti tavattoman kunnioittavasti opettajatarta ja hänen miestänsä. Emilio huomasi sen ja iloitsi; sillä olemme toki kaikki sen luontoisia, että sydämmemme laajenee, kun tarkastaessamme lähimmäistemme käytöstä, olemme vaaditut tunnustamaan, ett'eivät olekkaan kaikki ilkeitä ja raukkamaisia.

Suuri suru.

Loppupuolella talvea täytyi Emilion jättää oma luokkansa kirkonpalvelian haltuun hoitaakseen Dellin luokkaa, sillä Delliä vaivasi kaulatauti. Iltakoulussakin Emilio hoiti toverinsa tunteja.

Emilio oli joutunut yhä lähempään tuttavuuteen Dellin kanssa varsinkin taudin aikana, sillä hän kävi joka päivä kertomassa luokan edistymisistä. Ensikertaa Dellin luona ollessaan hän suuresti ihmetteli pienessä kodissa vallitsevaa erinomaista siisteyttä; vaan kaikkein enimmin häntä hämmästytti makuuhuone, johon Delli oli sängyn ja seinän väliin muodostanut itselleen jonkinmoisen työhuoneen. Siinä oli pieni kirjoituspöytä ja kirjahylly, johon oli perin siististi sijoitettu koulukirjoja, paperitukkuja, luettelota ja monta vuosikertaa kasvatus-opillisia sanomalehtiä. Pienessä ruokahuoneessakin olivat seinät täynnänsä koulukaluja: vanhoja maatieteellisiä karttoja, muistotieteellisen järjestelmän tauluja, kunnia-diploomeja, allakka, uuden koulurakennuksen pohjapiirustus sekä Vincenzo Troian kuva.

Delli teki työtä makuullakin. Lapset hiipivät varpaillaan hänen vuoteensa ääreen, ja kun olivat siinä kertoneet läksynsä, menivät äitiä auttamaan taloudessa. Äiti oli samalla sairaanhoitajana, keittäjänä,

siivoojana ja pesijänä; sitäpaitsi auttoi lapsia läksyjen lukemisessa.

Kovin Emilioon koski se levottomuus, joka perheen jäsenissä näkyi niin kauan kuin isän taudin käänteestä oltiin epätietoisina. Ei tuo ihme ollutkaan, isänhän työ ja terveys olivat heidän voimansa. Lääkärin vakuuttaessa vaaran olevan ohitse, ja varsinkin kun näki toverinsa pystyssä, Emilio tunsikin kiven vierevän sydämmeltään. Osoittamansa myötätuntoisuus ja ystävällisyys näinä murheen päivinä sekä hänen siivo ja hauska käytöksensä herättivät vaimossa ja lapsissa ystävällisiä tunteita, ikäänkuin hän olisi ollut vanha ystävä, jolle saattoi kaikki puhua. Delli yksin ei muuttanut käytöstapaansa, vaan sydämmellisesti kiitettyänsä kaikesta, oli hän edelleen kohtelias, tulematta sen tuttavallisemmaksi, eikä puhunut koskaan muusta kuin koulu-asioista, ja niistäkin ainoastaan, jos toinen teki kysymyksiä.

Tuskin oli isä päässyt sairastuoteelta, ennenkuin pikku poika sai tulirokon. Emilille tuli taaskin tilaisuus ihaella tätä perhettä, joka aina oli valmis ottamaan vastaan kärsimyksiä ja vaaroja suotta valittamatta tahi muuten osoittamatta heikkoutta. Semmoisissa tapauksissa kaikki perheen jäsenet ponnistivat kaksinkertaisesti voimiansa, kaikki toimivat nopeaan ja yksimielisesti niinkuin saman koneen eri jäsenet, eikä tuossa köyhässä kodissa puuttunut yhtäkään niistä lukemattomista pikku asioista, joita tautivuoteella tarvitaan ja joita usein puuttuu rikkaissa ja hienoissa kodeissa, missä on yltäkyllin rahoja, mutta ei huolenpitoa ja ymmärrystä.

Delli ei kuitenkaan jättänyt koulutyötään, ja koska pienokainen tahtoi isää olemaan luonaan, istui tämä iltasin korjailemassa kirjoitusvihkojansa sairaan vuoteen vieressä. Liikuttavaa oli nähdä, kuinka poika parka, polttavan kuumeenkin ajalla, näytti iloitsevan umpimielisen isän ystävällisyyden osoituksista ja koki, päästäksensä isompaan suosioon, kysellä mitä oli läksyksi annettu, mitä isä aikoi seuraavana päivänä selittää ja oliko koulussa mitään erinäistä tapahtunut. Isä pyysi käden liikkeellä häntä vaikenemaan ja hän vaikenikin oitis.

Eräänä päivänä oli kuume korkeimmillaan. Kaikki olivat peloissaan pojan puolesta, ei kukaan nukkunut sinä yönä ja Delli teki työtä aamunkoittoon asti ruokahuoneessa. Sieltä hän aina vähä väliä meni sairaan luo, joka häntä huuteli. Pienokainen voitti taudin. Isä ei sanoin ilmoittanut iloaan; ainoastaan kasvonsa, jotka viime päivinä olivat olleet synkistyneinä, selkenivät hiukkasen.

Emilio huomasi että Dellillä ja hänen vaimollaan oli vielä jokin toinen murhe, sillä jos ei olisi, pitäisihän ainakin äidin osoittaa suurempaa iloa pojan parantumisesta. Emilio katseli useasti rouvaa ja tämä huomasi sen.

Eräänä aamuna hän avasi sydämmensä Emilille. Viimeiset tiedot Turinin teknillistä koulua käyvältä Norberto pojalta eivät olleet juuri hyviä. Näyttipä siltä, kuin hän viime aikoina olisi ruvennut laiskottelemaan ja vetelehtimään. Viime arvosanansa olivat laskeneet. Pojan lyhyet, sekavat kirjeet näyttivät pakosta kirjoitetuilta, ilman avosydämmisyyttä ja rakkautta. Hän ei voinut ymmärtää syytä kaikkeen tähän. Poika oli hyvin vilkas, huveihin taipuvainen ja ehkä hieman köykäinen luonnoltaan; mutta hän ei ollut koskaan ollut pahantapainen, oli lukenut ahkeraan ja näyttänyt käsittävänsä niitä velvollisuuksia, joita isän uhraukset hänen puoleltaan vaativat. Jumala varjelkoon heitä, ett'ei poika joutuisi väärille teille, hän, josta isä toivoi niin paljon! Isä itse oli häntä opettanut ja kasvattanut, oli vuosikautia käyttänyt kaiken vapaan aikansa hänen hyväkseen, kirjoittanut omalla kädellään hänelle oppikirjoja, valmistellut hänelle lukemattomia kirjoitusvihkoja ja opetustauluja, siten huojentaakseen hänen lukujaan. Sitäpaitsi oli isä ollut hänelle aina hyvänä esimerkkinä. Jos ei poika sillä lailla ja senkaltaisen isän kasvattamana onnistuisi, silloin tosiaankin saattoi joutua epätoivoon kasvatuksen voimasta! Poika ei ollut viimeksi vastannut isän kirjeeseen, jossa tämä vaati pikaista vastausta.

Emilio koki lohdutella häntä minkä voi, mutta rouva ei muuttanut surullista muotoaan.

— Mitä te luulette, herra Ratti? — sanoi hän. — Minulla on pahoja aavistuksia.

Eräänä aamuna, pari päivää ylläolevan haastelun jälkeen, tuli Dellin pikku tyttö säikähtyneenä Emilion luo ja pyysi tätä äidin puheille. Emilio riensi oitis portaita ylös ja tapasi ruokahuoneessa rouva Dellin, joka istui pöydän vieressä kirje kädessä ja itki katkerasti. Delli itse oli poissa ja poika vielä vuoteessa; tyttö meni ulos äidin käskystä, äiti sulki äkkiä oven ja kääntyen opettajaan puhkesi hän sydäntä särkeviin nyhykytyksiin.

Emilio ehti tuskin kysyä, ennenkuin rouva ojensi hänelle kirjeen, sanoen: — Te olette niinkuin veli meille. Minä luotan teihin. Lukekaa, neuvokaa minua! Pelkään tulevani hulluksi.

Kirje oli rouva Dellille hänen poikansa emännältä, eräältä rouva Beisson'ilta, joka pitkän, vuoroin lohduttavia vuoroin surullisia sanoja sisältävän johdannon perästä kertoi, lähemmin selittämättä, *sattumalta kaivanneensa kahtasataa viittäkymmentä* lireä ja keksineensä, ikävä kyllä, Norberton *ottaneen* rahat, tietysti aikoen toimittaa ne takaisin; poika oli viime aikoina ollut huonoissa seuroissa; hän oli kahdenkesken hänelle peittelemättä tunnustanut *ajattelemattomuutensa* sekä osoittanut

katumusta ja syvää surua. Rouva ei olisi tahtonut kertoa tästä vanhemmille niinkuin hän ei ollut siitä muillekkaan puhunut; mutta koska rahat olivat hukatut ja rouvalla puute edessä, oli hänen ikävä velvollisuutensa pyytää perhettä maksamaan hänelle vahingon, niin pian kuin suinkin, josta hän ei vähääkään epäillyt, kun tiesi kuinka rehellisiä olivat. Lopulta kirjoitti pitäneensä viisaampana kääntyä rouvan puoleen siinä tapauksessa, että tämä mahdollisesti tahtoi pitää asian salassa mieheltään. Vanhempain ei pitänyt surra liikaa, koska kysymystä ei ollut muusta kuin lapsellisesta kevytmielisyydestä.

Emilio oli tuskin lukenut kirjeen, ennenkuin hän, muistellessaan isää, tunsi piston sydämessänsä; hänen hämmästyksensä lisäsi vaimo paran epätoivoa.

— Joko luitte? — hän huusi, tempasi kirjeen ja rutisti sitä käsissään. — Oi Jumalani, Jumalani! Kun nyt semmoinen meille tapahtui! Sanokaa, voiko tuo olla totta? Poikani, oma Norbertoni! Pitääkö mieheni saada tietoa tästä? Ei, ei, ennen tahdon kuolla. Mitä on tekeminen? Kaikeksi onneksi hän ei ollut kotona kirjeen saapuessa. Sanokaa, kuinka minun on menetteleminen, herra Ratti? Maailma pyörii silmissäni. Minä uskon vieläkin, ett'ei se ole totta. Mistä minä otan kaksi sataa viisikymmentä lireä? Se tulee meidän häviöksemme. Ja rahat ovat oitis lähetettävät. Entäs häpeä sitten! Jumala meitä armahtakoon!

— Teidän miehenne ei pidä saada tästä tietoa — vastasi Emilio päättäväisesti. — Kätkekää kirje ja koettakaa itse tyyntyä. Rahat minä hankin. Kyllä kaikki tulee hyväksi jälleen. Mutta ennen kaikkea, teidän miehenne ei saa tästä tietää.

— Te olette pelastajamme! — nyhkytti äiti parka. — Mitä minä nyt teen?

— Kuinka kauan herra Delli viipyy ulkona? — Emilio kysyi.

— Ei tiedä — vastasi rouva huolestuneesti. Hän ei sanonut, minne aikoi mennä. Hän voi olla täällä minä hetkenä tahansa. — — — Rouva riensi ikkunaan katsellakseen, näkyisikö se tulevaksi, mutta pysähtyi jo kolmannella askeleella ikäänkuin maahan naulattuna, sillä samassa joku tarttui oveen. Delli astui sisään, tervehti toveria ja antoi lakkinsa vaimolleen sekä meni suoraa päätä sairaan luo. Molemmat toiset seurasivat jäljestä, vaihdettuaan katseen, Emilio säpsähti, nähdessään rouvan pelästyneet kasvot. Delli lähestyi vuodetta, pani kätensä pojan otsalle, jolloin poika hymyili isälle. Sitten hän tutkistellen katseli vaimoansa ja sanoi: — Sinä olet itkenyt. Mikä sinua vaivaa?

Rouva näytti vapisevalla kädellään sairasta poikaa ja vastasi: — Voithan arvata; minä pelkään taudin mahdollisesti palaavan.

— Et sinä sitä ole itkenyt — sanoi mies.

— En muutakaan — rouva vastasi.

— Miksikä — kysyi Delli hetken päästä — et puhu minulle totta?

Katseensa oli niin tuima ja läpitunkeva, että rouva kokonaan hämmästytti ja vastasi äkkiä: — Norberto on pelannut.

Delli vaikeni hetkisen ja katseli Emiliota, joka turhaan koki keksiä keinoa estääkseen asiaa täydelleen ilmi tulemasta. Sitten kysyi Delli tyynesti vaimoltaan: — Kuka on sinulle kirjoittanut?

— Rouva Beisson.

— Miksikä salaat kirjettä minulta? —

Äiti raukka, joka rutisteli kirjettä kädessään, oli hämillään kuin pahantekijä, eikä enää voinut teeskennellä vaan vastasi: — Siksi, ett'en tahtonut mieltäsi pahoittaa. Olen jo vastannut kirjeeseen. Aikomukseni oli olla tästä sinulle puhumatta. Mitä hyötyä siitä olisikaan? Sieltä tuli vain muutamia riviä. Olen sen jo polttanut — — — se on oikein totta.

— Anna kirje minulle — sanoi mies ja ojensi kätensä.

Rouva oli hetkisen kahden vaiheella ja mutisi sitte kuolevan äänellä: — Kysymys onkin jostain — — — pahemmasta.

Minuutti kului kamalassa äänettömyydessä.

Sitten kaikui huoneessa ääni, jommoista rouva ei ollut ikänensä kuullut ja joka jäädetti hänen sydämensä: — Onko poika varastanut?

Rouva Delli purskahti itkuun ja kätki kasvot käsiinsä. Emilio töytäsi toverin luo, tarttui tämän käsivarteen huudahtaen: — Ei, hän ei ole varastanut — — — . Se on pelkkää kevytmielisyyttä. — — —

Älä ole levoton — — —.

Mutta kirje oli jo joutunut opettajan hapaniiviin käsiin. Hän luki sitä hermostuneella tarkkaavaisuudella, kasvonsa muuttuivat vähitellen kalman karvaisiksi, niinkuin isän, joka näkee poikansa pistoolilla tähtäilevän ohimoonsa, ja hitaasti vetävän liipaisinta, voimatta liikahtaa tahi huutaa apua.

Kun Delli oli kirjeen lukenut, katseli hän suurin silmin vaimoonsa, joka heittäytyi hänen kaulaansa ja itki haikeasti miehensä rinnoilla.

Opettaja irtaantui lempeästi vaimostaan ja istui miettiväisenä hetkisen. Sanomaton väsymyksen ilmaus oli laskeutunut hänen kasvoilleen, ikäänkuin hän näinä minuutteina olisi tullut kahtakymmentä vuotta vanhemmaksi. Äkkiä sitte sanoi: — Minä matkustan Turiniin.

Vaimo kysäisi arasti, katsomatta häneen: — Entäs rahat?

Delli ei vastannut, mutta Emilio virkkoi: — Ne minä hankin.

— Ei tarvita — sanoi Delli päättäväisesti. — Minä tarvitsen pian apuasi toiseen. Kiitos, Ratti.

Delli laski kätensä suulleen merkiksi siitä, ett'ei asiasta saisi puhua.

Emilio riensi oitis ulos lähteäksensä rahoja hankkimaan. Itsellään hänellä ei ollut kuin sata lireä, joita oli säästänyt Turinin matkaa varten. Ensin hän aikoi kääntyä maanmittarin puoleen ja pyytää häneltä lainaa, muka itselleen. Mutta hän oli tuskin porstuaansa päässyt, ennenkuin toinen ajatus johtui hänen mieleensä ja hän naputti urkurin ovelle.

Ovi avattiin ja hänen edessään olivat nuo isot, parrattomat kasvot tavattoman totisina. Urkuri kuiskasi: — Käy sisään. Poika on täällä.

Emilio luuli kuulleensa väärin, niin merkilliseltä asia hänestä tuntui.

— Hän on täällä — sanoi toinen matalalla äänellä ja antoi opettajan astua sisään, sekä osoitti sormellaan viereistä huonetta. Minä tiedän kaikki. Hän on tunnustanut minulle. Veitikka riensi tänne Turinista jalkapatikkaa, toivoi ehtivänsä ennen kirjettä ja aikoi heittäytyä isänsä jalkain juureen. Mutta kun hän oli portaille ehtinyt, käsitti hänet semmoinen pelko, että hän töytäsi huoneeseeni ja pyysi minua kätkemään itseänsä. Minun tuli surko poikaa ja otin hänet vastaan. Myöhemmin kyllä näytän nyrkkiä hänelle. Mutta tiedättehän — — — vieras on huoneessa pyhänä pidettävä.

Emilio kertoi isän tietävän kaikki.

Urkuri oli sitä arvannut, kun oli kuullut rouva Dellin itkua yläkerrasta. Tätä sanoessaan hän seiso pianon vieressä, käsi hiuksissa, tuijottaen lattiaan. Hetken päästä lisäsi: — Että tuon nyt piti tapahtua semmoiselle miehelle kuin Dellille! — — Oikeus on omituinen tässä maailmassa. Eivät esimerkiksi varkaan lapset tuommoisia tee. Sanokaas, voiko tällaiselle yhteiskunnalle enää sallia puolta vuotta pitempää elon-aikaa.

Sen jälkeen hän selitteli läheisemmät ja loitommat syyt pojan rikokseen. Syytä ei ollut nainen, vaan ylimalkaan naiset. Vilkas ja voimakas poika, joka oli seitsemänteentoista vuoteensa elänyt — — — niinkuin muka on elettävä — — — oli sitte ensi kertaa kiellettyä hedelmää maistettuansa kadottanut kaiken maltin ja heittäytynyt nautintoihin nälkääntyneen villin tavoin. Mutta siihen tarvittiin rahoja, ja kun hänellä oli käytettävänä ainoastaan kansakoulu-opettajan laiha kukkaro — — —

— Hän on käyttäytynyt kauheasti, — pitkitti urkuri ja pudisteli nyrkkiään. — Dellin tapaiselle isälle ei saa käyttäytyä noin konnamaisesti, ei — — —

Emilio keskeytti hänet ilmoittamalla tulleensa pyytämään häneltä rahalainaa.

— Tässä on — — vastasi urkuri vetäen kirjekuoren taskustaan.

Emilio suuteli häntä poskelle.

Urkuri hieroi kädellä poskeaan ja sanoi: — Ei mitään kiittämistä. Kun Dellille rahaa lainaa, on se juuri sama, kuin jos ne panisi valtion pankkiin.

Emilio riensi portaita ylös suoraan Dellin luo. Opettaja rouskui olivat etumaisessa huoneessa, kun Emilio hengästyneenä astui sisään ja ojensi rahat sanomatta sanaakaan.

Delli ei ottanut niitä.

— Kiitos, Ratti — hän sanoi tyynesti: — Kyllä hyvyyttäsi muistan. Mutta minä en tarvitse niitä. — Samassa hän näytti Emiliolle punaisella nauhalla sidotun setelitikon, monien vaivojen ja kieltämysten hedelmän.

— Menkää pikemmin — lisäsi — ja ilmoittakaa poissaolostani sindacolle sekä sanokaa, että palajan huomenna.

Emilio lähti kohta, mutta päätti koettaa saada lopun asialle siten, että poika heittäytyisi isän jalkoihin ja otettaisiin mukaan Turiniin. Emilio palasi urkurin luo, jätti tälle rahat takaisin ja puhui tuumastaan. Urkuri meni viereiseen huoneeseen ja tuli pian ulos poika mukanaan. Tämä oli miellyttävä, äitinsä näköinen nuorukainen, kalpea ja väsyneen näköinen, vaatteet pölyssä ja epäjärjestyksessä.

Seuraavana silmänräpäyksenä kuuluivat isän askeleet portaista.

— Rohkaise itseäsi! — sanoi urkuri ja lykkäsi pojan ovesta ulos. — Ennen menisin hirteen kuin tahtoisin toistamiseen nähdä tämmöistä näytelmää.

Kaikki kolme astuivat ulos. Delli tuli portaita alas, matkareppu kädessä. Poika syöksyi, niinkuin Herkuleen käden paiskaamana, hänen jalkoihinsa, syleili isän polvia lähättäen ja sanaa sanomatta. Isä kalpeni, teki vaistomaisen inhoa ilmaisevan liikkeen, katseli sitte hetkisen poikaa sanomattomalla tuskalla ja sanoi: — Mene äitiäsi tervehtimään.

Poika juoksi portaita ylös, kimakka huuto kuului — — — huuto, joka ilmaisi sääliä ja anteeksi antamusta. Sitten juoksi hän takaisin alas ja kätkeytyi isänsä taakse. Seuraavana iltana Delli palasi Turinista. Emilio meni häntä tapaamaan, mutta toinen ei puhunut sanaakaan matkastaan eikä pojasta. Ei äitikään sanonut mitään. Ei Emiliokaan mitään kyselyt. He puhuivat aivan toisista asioista niinkuin ei mitään olisi tapahtunut.

Delli ei sitte koskaan sanallakaan maininnut näitä asioita, ei edes poissa olevaa poikaa. Hän kävi yhä äänettömämmäksi, näytti entistään totisemmalta ja antautui tykkönään koulutyöhönsä. Asioittensa järjestämistä varten hänen täytyi käyttää kaikkia tarjona olevia keinoja rahojen ansaitsemiseksi. Hän antoi tunteja talonpojille, jotka asuivat puolentoista kilometrin päässä kylästä, palvelioille, jotka aikoivat alkaa kauppaa ja teurastajan puolihassulle pojalle, jota Emilio ei ollut huolinut luokkaansa. Hän ei sallinut itselleen vähintäkään lepoa päivin, jätti sikseen jokapäiväiset kävelynsä uudelle koulurakennukselle ja korjaili oppilaitten kirjoituksia lyijykynällä kouluun kulkiessaan. Kahta nopeammin kuin ennen hän valmisti tuntejansa, valitsi ainekirjoituksia ja teki muistiinpanoja siitä, mitä oli kuullut ja lukenut ja mikä saattoi olla hänelle opetuksessa hyödyksi. Rouva Delliä huolestutti miehensä kiihtynyt työ-into, joka melkein vieroitti hänet perheestä, ja hän sanoi huolestuneena Emiliolle: — Oi, hän ei ole enää entisensä kaltainen, hän on aivan muuttunut!

Emilio koki rouvaa lohdutella; sanoi juuri sitä seikkaa, että Delli niin innokkaasti antautui koulutyöhön, hyväksi enteeksi, sillä se todisti hänen unhoittaneen tuon ikävän jutun.

Mutta rouva pudisteli päätään ja virkkoi: — Oi ei, ei, hän ei ole sitä unhoittanut.

Kuitenkin tuntui siltä. Lyhyissä keskusteluissa hän jutteli kouluasioista semmoisella selvyydellä ja seikkaperäisyydellä, sekä toi esiin runsaita, älykkäitä ehdoituksia, jotka hämmästyttivät kumppania ja ilmaisivat uusia puolia tuossa erinomaisessa miehessä.

Emilio ihaili Delliä ja oli hänelle suuresti kiitollinen siitä, että hän ikäänkuin aatelis-arvoon koroitti heidän tointaan ja oli virkakuntansa kaunistuksena, opettaja semmoinen, jota Emilio aina ajatuksissaan voisi asettaa kilveksi, kun ihmiset hänen virkaveljiänsä pilkkasivat. Delliä muistellessaan hän saattaisi irvisteliöille sanoa: — Onpa sentään joukossamme miehiä, joiden edessä teidän täytyisi maahan kumartua.

Vieläkin ihmeteltävämältä tuntui toveri, kun hän ajatteli, ett'ei tämä koskaan koettaisi parantaa taloudellista tilaansa, että moni tarkastaja ei älyäisi mitään eroa tämän ja muitten opettajien välillä ja että hän kuolisi tuntemattomana niinkuin työmies vuorikaivoksessa, ansaittuansa neljänä kymmenenä vuotena pyhässä virassaan tuskin sen vertaa kuin tenoori-laulaja saa viikossa.

Viimeiset päivät Bossolanossa.

Emiliokin eleli viimeiset kuukaudet Bossolanossa aivan itseksensä.

Niin pian kuin oli kuulutettu kuusitoista paikkaa Turinin kansakouluissa Toukokuun ensimmäisenä päivänä tapahtuvan kilpailun kautta haettavaksi, lähetti Emilio hakemuksensa ja muut paperinsa, ja nyt kun kunniansa oli kysymyksessä, rupesi hän uudella innolla tutkimaan kilpailuun tarvittavia aineita, joita niin monasti oli alkanut lukea ja aina jättänyt. Suuresti häntä kiihoitti toivo päästä opettajaksi

Turiniin, jossa voisi olla varmana virastaan, jossa saisi kuunnella yliopiston luentoja, olla saapuvilla opettajain kokouksissa, käyttää kirjastoja, seurustella sivistyneitten toverien ja ystävien kanssa, ja jossa ei olisi muita ohjeita kuin lukujärjestys, eikä muita esivaltoja kuin koulunjohtokunta. Tuo tuntui hänestä jonkinmoiselta luvatululta maalta.

Emilio oli siinä lukujen harjoittamiselle erittäin suotuisassa iässä, jolloin nuoruuden intoon yhdistyy varttuneemman ajatuksen kestävyys; jolloin ihminen vielä rakastaa maailmaa kylläksi halutuksensa saavuttaa siinä kunniaa, mutta ei kuitenkaan niin paljon, että vastenmielisesti antautuisi kirjojensa seuraan; hän oli tuossa hedelmää tuottavassa iässä, jolloin ihminen valmistuu myöhempään nuoruuteensa ja saapi silloin lyhyeksi ajaksi rintaansa samat toiveet ja eloisat tunteet, mitkä hänellä oli ensimmäisen nuoruuteensa päivinä.

Monta vuotta jälkeenpäin Emilio ihastuksella muisteli noita vilpoisia aamuja Bossolanossa, jolloin hän nousi vuoteeltaan ennen aamun koittoa ja istautui kirjoituspöytänsä ääreen; noita rauhaisia, rajattoman vapaita hetkiä, jolloin hän työskenteli yksin keskellä nukkuvata kylää, jopa miljoonain nukkuvain ihmislasten keskellä. Tuntuipa silloin niinkuin hän aikaisen työnsä kautta pääsisi edelle muuta ihmiskuntaa, jopa luontoakin kauemmas ja siten pitentäisi ikäänsä. Hän muisteli noita ihania hetkiä, vietettyjä hausassa, hiljaisessa työssä, jolloin ei mikään häirinnyt, vaan päinvastoin aamukoiton unikuvat virkistivät, sillä niissä entistä yhä useammin haamoittivat Faustina Gallin armaat kasvat ikäänkuin salaperäisenä enteenä siitä, että hän pian näkisi hänet jälleen. Halveksittavalta, jopa käsittämättömältä Emiliosta silloin tuntui, että oli saattanut hakea iloa lasista, sen sijaan että olisi sen löytänyt kirjoistaan ja toiveistaan. Kun hän, mielikuvitus lukemisen kautta vireillä, näki päivän valon taivaan rannalla sarastavan ja leviämistään leviävän, ajatteli hän iloiten, että hänenkin ehkä elonsa tulisi valoisammaksi ja että aurinko joskus nousisi sitäkin valistamaan.

Kun Emilion oli matkustaminen Turiniin, jonne oli saanut kutsun kilpailuun, toivottivat kaikki hänelle onnea ja jättivät hänelle jäähyväiset sydämmellisyydellä, jommoista hän ei ollut ennen missään kylässä nähnyt. Täytyy lisätä, että moni sattumalta oli silloin hyvällä päällä. Kirkkoherra oli vihdoinkin saanut valtiolta rahoja uuden kirkontornin rakentamiseen ja maanmittari työskenteli ahkerasti saadakseen siihen sievän piirustuksen, sekä väitti tekevänsä yhtä kauniin kuin Florensin Campanilan torni, vaikka hiukan pienemmän; siitä muka tulisi niin soma, että olisi öisin vartioitava, jott'ei varastettaisi. Sindaco oli juuri ikään saanut valtion kunniamerkin. Tarkastajatar näytteli parast'aikaa uutta hamettaan. Delli, jonka vanhin poika oli onnellisesti päättänyt tutkintonsa, oli jälleen aloittanut (hyvä merkki) jokapäiväiset kävelynsä koulurakennukselle, josta ainoastaan savisilaukset enää puuttui. Neiti Riccolikin, joka oli melkoisesti rauhoittunut, oli entistensä tyytyväisempi. Hänen nimipäivänsä edellisenä iltana olivat muutamat nuoret herrat pitäneet harmonikalla, okarinalla ja huilulla soittajaiset hänen ikkunansa alla, ja silloin oli neiti osoittanut tavatonta urhoollisuutta taittaen kaksi kukkasta ikkunalaudalla olevista kasveista ja heittäen ne alas soittajille. Kumminkaan ei silmiänsä näyttänyt. Vaan kukkasten kanssa hän osoitti tahtovansa heittää ainaiseksi luotaan kaikki perusteettomat pelvot ja hullunkuriset luuloittelut. Hänkin heitti Emilialle hellät hyvästit.

Viimeinen, jolle Emilio hyvästi sanoi, oli urkuri. Tämä riemuitsi uudesta, äsken löytämästään aarteesta. Eräs Milanossa asuva ystävänsä oli lähettänyt hänelle vuosikerran sanomalehteä *Aatteitten transfusiooni*, kuuluisan Tito Livio Cianchettinin toimittama, ja sitä urkuri luki sanomattomasti nauttien, sillä hän löysi siinä omat aatteensa esitettyinä juuri tuommoisella haaveilevalla, uhkaavaisella epämääräisyydellä, joka häntä miellytti. Varsinkin eräs asia oli hänestä sukkela. Kauan haettuansa kahta sanaa, jotka sattuvasti kuvaisivat yhteiskunnan kahta vihollista säätyluokkaa, ja käytettyänsä turhaan sanoja *masentajat ja masennetut, hallitsevat ja hallitut*, oli Cianchettini lopulta löytänyt kaksi sanaa, jotka urkurin mielestä olivat oikeita neronleimauksia: *soittajat ja soitettavat*. Niin, ne juuri olivat sopivat sanat! Maailma oli tosiaankin jaettu soittajiin ja soitettaviin. Ei kukaan voinut toivoakkaan tämän jälkeen löytävänsä kaunopuheliaasti ivallisempaa ja kuvaavampaa lausetapaa. Parina viime viikkona hän enimmäkseen käytti vain näitä kahta sanaa, huutaen niitä tuhannesti kahvilassa tavallisessa iltaseurassaan. Hän sanoi tahtovansa käyntikortteilleen painattaa: *Se ja se, toimeltaan soittaja, yhteiskunnallisen asemansa puolesta soitettava*. Ja hän nauroi niin, että oli halkeamaisillaan. Tästä asiasta urkuri laski leikkiä koko ajan kun Emilio oli hänen luonaan.

— Ehkä — hän sanoi — emme tapaa toisiamme muutamaan aikaan. Jos niin on, sitä parempi; se merkitsee, että me näemme toisemme, kun *kaikki loppuu*.

Koska urkuri piti Emiliota hengenheimolaisenaan, vaikk'ei tämä koskaan ollut ilmoittanut pitävänsä samoja aatteita, käski hän tätä tervehtimään *ystäviä Turinissa*, kuitenkin sanomatta keitä. Hän tarkoitti kaikkia, jotka odottivat *isoa mullistusta*, suuren *lautahökelin* vihollisia, sanalla sanoen *soitettavia*.

— Sanokaa heille — lisäsi — että mekin, pienten kuntain jäsenet, olemme valmiina, ja että, kun tuo iso päivä vihdoin koittaa, me seisomme heidän sivullansa *soittamassa*. Tuhat tulimmaista — — — emmekö

silloin soittaisi!

Turinissa.

Turinissa keskellä meluavaa ihmisjoukkoa, joka kulki edes takaisin raatihuoneen portaita, minne hänkin oli mennyt tiedustelemaan milloin ja missä kirjallista tutkintoa pidettäisiin, kadotti Emilio kaiken itseluottamuksen, mikä hänellä oli ollut Bossolanossa, ja hänestä tuntuivat kaikki ihmiset kansakoulu-opettajilta, jotka aikoivat ottaa osaa kilpailuihin ja olivat lukeneet enemmän kuin hän. Ja kun hän illalla istui yksinään *Kolmen Kyyhkyn* ravintolassa, vaatimattomassa huoneessa, jonka ikkuna antoi likaiselle pihalle päin, tuntui hänestä kuin hän olisi tehnyt viisaammin, jos olisi ainaiseksi tyytynyt rauhalliseen elämään jossakin maakylässä.

Seuraavana aamuna Emilio heräsi hyvä tuuma mielessään: hän tahtoi mennä tervehtimään asian-ajaja Samista, jota ei ollut nähnyt kolmeen vuoteen. Emilio oli varma siitä, että asian-ajajan seurustelu häntä virkistäisi, ja sitäpaitsi toivoi asian-ajajan, pyytämättäkin, antavan hänelle suosituskirjeen; sillä hän oli kuullut tämmöisissä tutkinnoissa suosituskirjeitä satamalla satavan ja niiden kevätsateen lailla tekeväen maan hedelmälliseksi.

Emiliolla oli se onni että tapasi asian-ajajan kotona.

Herra Samis oli hiukan lihonnut, käynyt vähän harmaapäiseksi, mutta oli yhtä ystävällinen ja vilkas kuin ennen. Rouva oli jo matkustanut maalle. Generi poika oli vast'ikään kunnialla suorittanut päästötutkinnon teknillisestä koulusta ja aikoi juuri pyrkiä teknilliseen opistoon. Altaranassa ei ollut mitään uutta tapahtunut, paitsi että sindaco oli tullut entistänsä ylpeämmäksi. Sindacon sopimaton suhde *Case Rossen* naituun opettajattareen oli joka miehen suussa. Hauskin uutinen, minkä Emilio sai kuulla, oli että Faustina Galli, joka oli ottanut osaa viimevuotiseen kilpailuun, nyt oli opettajattarena eräässä Turinin esikaupungissa ja että Emilio luultavasti saisi tavata hänet ensi opettajakokouksessa, joka tulisi pidettäväksi Emilion syntymäkaupungissa.

Kun Samis kuuli Emilion tulleen Turiniin kilpailua varten, kertoi hän uutisen, joka aivan masensi Emiliota. Avoimia paikkoja oli, kuten Emilio jo tiesi, kaikkiaan kuusitoista; hakijoita oli, ja sitä Emilio ei ennen tiennyt, kokonaista kaksisataa kolmekymmentä.

Hän tunsi jo repposet saaneensa. Mutta asian-ajaja lohdutti häntä ja sanoi, ett'ei saanut suuresta luvusta säikähtyä. Noiden kahdensadan kolmenkymmenen hakijan joukossa oli ainoastaan kahdeksantoista mies-opettajaa; kaikki muut olivat naisia. Jos valtuusmiehet, kuten asian-ajaja luuli, olivat pidättäneet opettajille puolen tusinaa paikkoja ei heitä tulisi aivan monta niistä kilpailemaan. Tätä kuullessaan Emilio hengitti helpommin. Mutta lähemmin ajatellen tuntui asia hänestä mahdottomalta, ja hän luuli asian-ajajan erehtyvän.

— Minä en erehdy — virkkoi herra Samis — eikä se niin kummallista olekkaan. Hakijoita on tietysti paljon, mutta useimmat heistä ovat nuoria tyttöjä tästä kaupungista, jotka ovat päättäneet ruveta opettajattariksi ainoastaan siinä tapauksessa, että saavat virkoja täällä, jossa heillä on kotinsa ja tuttavansa. Jos eivät läpäise, tulevat seuraavaan kilpailuun, jopa muutamat heistä saapuvat viisikin kertaa peräkkäin samaan tutkintoon. Mutta kuinka moni opettaja viitsii tulla tänne kovaa tutkintoa kokemaan, pieniä säästöjään huventamaan! Minua ihmetyttää, että heitä on niinkin monta, ja luulen ensi vuonna tulevan vähemmän; sillä ainoastaan etevät ja sivistyneet läpäisevät täällä, eikä enää tähän aikaan kyvykkäitä tiedonhaluisia nuorukaisia rupea opettaja-uralle. Mitä taas niihin tuhansiin tulee, jotka maakylissä kuhnailevat, on niissä ani harva semmoinen, että voisi toivoa onnistuvansa tutkinnossa. Se päivä on pian koittava, jolloin eivät edes maanhylty viitsi antautua opettaja-uralle. Kaikki, jotka suinkin voivat, lähtevät nyt jo tiehensä. Ehtimiseen kansakoulu-opettajat karkaavat toisille aloille, pyrkivät kunnankirjureiksi, asioitsioiksi, työvoudeiksi, metsänvartioiksi, heittäytyvät jos mihin toimeen, kysymättä kuinka heidän lopulta käy, aivan niinkuin matkustajat, jotka pakenevat uppoavasta laivasta. Niinpä esimerkiksi sain äsken kirjeen kunniapalkintoja ja hopeamitaleja saaneelta kyläkoulun opettajalta, joka oli kirjeenvaihtaja-jäsenenä useassa kirjallisessa seurassa ja nyt haki vahtimestarin virkaa. Opettajakunnassa syntyneitä lomiam eivät täytä taitavat oivalliset opettajattaret, vaikka ovatkin opettajia sivistyneemmät ja lukemisesta enemmän huvitettuja, kun ovat saaneet paremman kotikasvatuksen ja opettajantoimi heille tarjoaa parempia taloudellisia etuja; mutta he eivät saa opettaa toista luokkaa korkeammalle poikakansakouluissa. Parasta kumminkin on se, että saavat antaa tunteja korkeammassa oppilaitoksissa, joissa todellakin siveellinen kasvatus alkaa ja joissa poikia kuin hiotaan lukioihin pääsöä varten. Minne lopulta joudutaan? Sitä asian-ajaja ei sanonut tietävänsä. Mutta sen hän tiesi, että Emilion oli syytä toivoa, ei ainoastaan miespuolisten hakijain vähälukuisuuteen nähden, vaan siitäkin syystä, että näistä harvoista tuskin puoletkaan vetivät vertoja hänelle; sillä niissä oli opettajia, jotka olivat saapuneet ikäänkuin arvan heittoon, ilman taitoja ja valmistusta, ja jotka luultavasti tuskin

pääsisivät ollenkaan osaa ottamaan suulliseen tutkintoon.

Tämä lohdullinen ajatus mielessä lähti Emilio seuraavana aamuna puoli yhdeksän — kello yhdeksän oli määrä alkaa — Barettin kansakoululle, jossa kirjallinen tutkinto oli pidettävä.

Näkö, joka täällä levisi hänen eteensä, oli niin uusi ja omituinen, että se vei tutkintohuolet tykkönään mielestä. Porttikäytävässä ja kadulla koulun ulkopuolella oli ahdinkoon asti opettajattaria; läheisillä kaduilla ja katujen kulmissa seisoi joukoittain rouvia ja neitejä, kaiken-ikäisiä ja -pukuisia; siinä oli viime muotilehden mukaan muovaeltuja ja sitte jos mitä mallia kyläopettajattaren melkein talonpoikaiseen pukuun asti; siellä täällä näki hakijain äitejä, isiä, veljiä, ystäviä ja entisiä opettajia, jotka kaikki olivat tulleet heitä rohkaisemaan ja antamaan hyviä neuvoja. Ne näyttivät enimmäkseen murheellisilta tahi liikutetuilta, puhuivat ja läikehtivät vilkkaasti. Monella tutkittavista oli kirjoja käsissä, kainaloissa, lakkareissa, niin että vaatteet olivat sieltä täältä pönkällä; toiset kantoivat aamiaistansa pienissä paketeissa taikka laukuissa; muutamilla oli hajuvesipullot mukana, niillä virkistääkseen nuutuneita elinvoimiaan. Siinä oli hattuja ja työttöjä jos minkä värisiä ja jos jonkin muotosta, ääretön äänten sohina, jossa joka askeleella kuului tutkijakunnan puheenjohtajan ja kuuden jäsenen nimiä mainittavan. Yhtä kehuttiin sävyisäksi, toista sanottiin turhan tarkaksi, muutamaa syytettiin lahjojen ottajaksi, neljänestä puhuttiin vieläkin enemmän, siksi ett'ei kukaan häntä tuntenut. Silloin tällöin pyrki joku tutkijakunnan jäsenistä ihmisjoukon läpi kouluun; heille avattiin tie, ja kun hyvin olivat päässeet sisään, kuului mutinata kaikkialla. Koulun majesteetillinen vahtimestari näyttäytyi väliin ovelle. Pari poliisipalvelijaa kulki hymyellen edes takaisin. Uteliaita katsojia kurkisteli naisjoukkoon keksiäkseen kauniita kasvoja; mutta ei heistä kukaan välittänyt.

Puoli yhdeksän portit avattiin, tutkittavat töytäsivät sisään kuin parvi koulutyttöjä, sukulaiset ja ystävät antoivat viimeiset varoituksensa ja lohdutuksensa: — Rohkeutta, tyttöseni. — Niina, minä pyydän, rauhoitu, rauhoitu, rauhoitu. — Muista lauserakennusta! — Ja siinä suudeltiin, huokailtiin ja puristeltiin käsiä.

Ovella seisoi yksi tarkastuslautakunnan jäsen ja vahtimestari. Tullivirkamiesten urkkivin katsein tarkastellen tuliain taskuja ja mukana olevia kääröjä, käskivät he sisään astuvain laskea kirjansa pois, ja pian olivat etuhuoneen pöydät ja tuolit täynnänsä oppi- ja sanakirjoja. Opettajattarille oli alikerran isoon saliin nostettu luokkahuoneista penkkejä ja tuoleja.

Emilio astui melkein viimeisenä sisään ja näki opettajattaret jo lähes kaikki asemillaan. Hattunsa olivat heittäneet viereisiin luokkahuoneisiin. Siinä oli noin pari sataa päätä, asettuneina kuuteentoista riviin, hiuksia kaiken karvaisia, eepenholtsin mustasta kullan kellervään, hameita jos jonkin kuosisia, enimmäkseen vaaleita, ja kun niille ulkona kasvavista puista lankesi vihreä valo, antoi se koko huoneelle iloisen ja juhlaosan muodon, joka ei juuri sopinut yhteen tutkittavain vakaitten katseitten ja ilmassa vallitsevan tympeän, levottoman, kuumeen-omaisen väreen kanssa.

Yläkerran suureen saliin oli asetettu istuimia opettajille, ja heidän taaksensa, sopivan matkan päähän, noin kolmelle kymmenelle opettajattarelle, jotka eivät mahtuneet alakertaan.

Emilion astuessa yläkertaan istuivat kaikki opettajattaret jo paikoillaan. Opettajiakaan ei enää puuttunut kuin pari, kolme. Nämät olivat kaikki nuoria miehiä, alle kahdenkymmenen ikäisiä. Vanha, nuuskainen vahtimestari asettui ovelle vartioimaan. Kaksi tutkintolautakuntaan kuuluvaa opettajaa kulki edes takaisin kehoittaen tutkittavia pian papereitansa järjestämään.

Emilio oli tuskin ehtinyt käskyä noudattaa ennenkuin hän, katsottuansa ovelle, päästi hämmästyksen huudahduksen.

Carlo Lerica astui huoneeseen.

Tämä oli tuskin ehtinyt kynnyksen sisäpuolelle, ennenkuin äkkiä pysähtyi ja katseli kiukkuisesti istumapaikkoja; mutta huomattessaan Emilion, naurahti ja astui Emilion luo, puristi ystävän kättä ja istautui hänen viereensä.

Lerica tutisi vielä vihasta, kun alakerrassa oleva vahtimestari, sen pöllö, oli väkisin tahtonut viedä hänen taskustaan paperiin käärityn gryvère-juuston, siinä luulossa että se muka oli kirja.

— Rakas Ratti — sanoi hän matalalla äänellä — minun vasta on ollut hauskaa! — — — Sikamainen kunta! — — —

Hänen täytyi keskeyttää, sillä tutkintolautakunnan puheenjohtaja astui kahden jäsenen seuraamana sisään, ääneen lukeakseen kirjoitettavat aineet. Samalla hetkellä kun hän avasi kirjekuoren jossa aineet olivat, astui sisään pitkin askelin, hengästyneenä ja pelosta puoli kuolleena kolme opettajattaria, jotka olivat myöhästyneet. He pyysivät anteeksi ja armahdusta sekä riensivät paikoilleen, jonne uupuneina heittäytyivät painaen kädet sydämmelleen.

Kirjoitettava aine oli kasvatus-opillinen: Kansakoulu-opettaja järjestää ensimmäisen, toisen ja kolmannen luokan luku-ohjelman sekä määrää, mitä opetustapaa on noudatettava, jos tahtoo menestyksellä opettaa äidinkieltä.

Tuskin oli aineen luku päättynyt, ennenkuin kuului muminata, huokauksia ja tukahdutettuja huudahduksia, aivan niinkuin ahdinkoon asti sullostusta oikeuspaikasta kuoleman tuomiota julistettaessa; sitten seurasi syvä hiljaisuus.

Emilio työskenteli puolipäivään saakka aivan tyyneesti, mitään kuulematta tai näkemättä; mutta sitte kun ei enää ollut muuta tehtävänä kuin aineen puhtaaksi kirjoittaminen, ei hän voinut olla seuraava tarkastamatta, varsinkaan opettajattaria. Kaksi tuntia oli enää jäljellä, ja sen vuoksi oli jo jonkinmoinen levottomuus heissä huomattavana; muutamat taistelivat vielä itse aineen kanssa, toiset huomasivat käsittäneensä asian väärin ja alkoivat siksi alusta, toiset taas, laaja-ajatukselliset, olivat käsitelleet aineensa liian seikkaperäisesti ja pelkäsivät, ett'eivät ehtisikkään sitä lopettaa. Kaikki nämä työskentelivät hirmuisella kiireellä, loivat rukoilevia katseita kattoon ja tömistivät jaloillaan. Muutamat nakertelivat hätäisesti kuivaa leipää, vasen käsi suun edessä. Toiset kirjoittelivat kirjelappuja, joita sitte penkkien alta salaviihkää pistivät naapureilleen. Kynien ratina kiihtyi hetki hetkeltä, aivan kuin olisi kirjoitettu jollekulle, jonka kärsimättömyys yhä lisääntymistään lisäntyi. Kun sitten ensimmäiset jättivät kyhäyksensä, asianmukaisesti varustettuna sepustajan nimikirjoituksella, lisääntyi jäljellä olevain levottomuus ja tuska aivan sen mukaan, missä määrin kirjoittajain luku väheni. Muutamat olivat kalpeita, toiset tulipunaisia ja pyyhkeilivät hikeä otsaltaan. Niittenkin joukossa, jotka olivat tulleet somasti puettuina, ei ollut ainoatakaan, joka nyt olisi huomannut olevansa pörrössä hiuksin tahi että vaatteille taikka sormille oli töhräytynyt mustetta. Kolme, neljä joukossa näytti väliin kovin toivottomalta ja väsyneeltä; eikä se kummaa ollutkaan, ne kun olivat siellä jo kolmatta tai neljättä kertaa ja koko heidän perheensä menestys riippui tästä hetkestä. Kun aika oli loppumaisillaan ja toinen vartioivista opettajista lausui nuo kamalat sanat: — Hyvät naiset, kiiruhtakaa! — silloin näki kauhun ja tuskan liikkeitä, jotka oikein herättivät sääliä. Tärkeä hetki oli lyönyt, ja vielä kymmenen istui kirjoittamassa. Eräs vanha, hermostunut provessori nalkutti: — Paperit, hyvät naiset! Antakaa paperinne semmoisina kuin ovat! — Hän kulki penkkien väliä ja koitti koota papereita. Eräs toinen tarkastuslautakunnan jäsenistä teki samoin, mutta hän menetteli sävyisämmin. Mutta opettajattaretpa eivät tahtoneetkaan jättää kirjoituksia luotaan, vaan vetivät ne aivan eteensä ja puolustautuivat kyynärpäillään, rukoellen: — Vielä hetkinen! — Viisi minuuttia! — Minä pyydän, armosta! — Tukahutettuja huudahduksia kuului: — Oi Jumalani! Jumalani! — Eräs nuori tyttö heitti kynän kädestään ja purskahti itkuun. Emilio ei tahtonut kauemmin katsella tätä surkeutta.

Ulkona kadulla oli taaskin ahdinkoa. Siellä seisoivat kirjoituksen suorittaneita opettajattaria ja paljon muita ihmisiä, jotka olivat tulleet kuulemaan kuinka oli käynyt. Ihmiset seisoivat ryhmissä, joissa kussakin oli joku tutkinnossa ollut, huutoen rumalla aine-konsehtillansa ja kertoen aamupäivän kärsimyksistä, tarkastuslautakunnan kovuudesta, ankarista varokeinoista, joita oli pidetty kaiken yhteyden estämiseksi ulkomaailman kanssa; läheiseen puutarhaan ja viereisille kaduille oli asetettu vartioita, eikä oltu edes annettu sukulaisten tuomia hedelmiä ja leipiä, kun näet pelättiin, että niissä saattoi olla kirjeitä kätkeytyinä. Sukulaiset ja ystävät päivittelivät tarkastuslautakunnan säälimättömyyttä, surkuttelivat tyttöisiä ja järjestelivät lempeästi heidän epäkuuntoon joutuneita pukujaan sekä tarkastelivat konsehteja.

Tässä hälinässä tarttui joku Emilion olkapäähän. Se oli LERICA, ja he syleilivät toisiansa sydämmellisesti.

— Siis — puhkesi ystävä sanoiksi — pyrit sinäkin *Turin suureen rangaistuslaitokseen?*

LERICA ei ollut paljoa muuttunut viimeisenä viitenä vuotena. Ainoastaan rypyt silmäin alla, nenän juuressa ja suupielissä olivat uurtuneet hiukan syvemmiksi ja muistuttivat hänen karkeissa kasvoissaan semmoisista puun-oksain jättämistä syvennyksistä, joita väliin, kivikauden merkkeinä, nähdään vuorensyrjänteissä. Kaula oli myöskin käynyt paksummaksi ja jyrkemmäksi.

Vaikka LERICA oli nälkäinen kuin susi, tahtoi hän oitis kertoa Emiliolle kaikki vaiheensa siitä päivästä asti, jolloin oli kirjoittanut Altaranaan. Hän oli jättänyt paikkansa Badolinossa ja joutunut Mocchian kuntakouluun, jossa oli kahta kauheampaa. Mocchia oli pieni kylä, puoleksi kätkeyty rumaan laaksoon, jossa satoi kuusi kuukautta peräkkäin. Koulussa oli niin kosteata, että märkyys oli aivan pilannut seinällä riippuvan kuninkaankuvan, eikä enää voinut lukea seinätaulujen allekirjoituksia. Ja tässä haudan kaltaisessa kunnassa oli — ei voinut ymmärtää miksi — äärettömän paljon lapsia, jott'ei tiennyt minne sijoittaa. Luokkansa oli täpöisen täysi ja kuitenkin kaduilla vilisi lapsia, joista joka kolmatta vaivasi syhelmä. Se oli aivan kauhea kylä lapsituotteliaisuuteensa nähden; niitä sikisi niinkuin matoja juustossa. Siellä oli LERICA joutunut tekemisiin äsken valitun sindacon kanssa, joka oli ylpeydestä niin hassahtava, että vaati opettajaa pukeutumaan hansikkoihin, kun tulisi raatihuoneelle sindacoa tapaamaan. LERICALLA oli sielläkin ollut paljon rettelöitä palkkansa perimisessä. Ylöskantomies, joka oli

yksissä asioissa sindacon kanssa, oli juonittelevainen roisto ja vastasi kolmena kuukautena peräkkäin, kun Lerica tuli palkkaansa nostamaan: — Minulla ei ole mitään rahoja —, vaikka oli todistettu, että hän jo oli kantanut rahat kunnalta. Mitä oli tekeminen? Lerica ei tahtonut kääntyä kunnallishallituksen puoleen, sillä silloin asia olisi ollut alistettava sindacon päätettäväksi, joka kostoksi ehkä olisi erottanut hänet virasta. Mutta hän ehti ennen vihollisiaan ja pyysi itse eroa. Vaan silloinpa prefekti lähetti hänen eronhakemuksensa koulu-legaatille käskyllä, että opettajan on se peruuttaminen; sillä yhtä vähän kuin kunta voi opettajansa kesken vuotta erottaa, yhtä vähän voi opettaja itsekään jättää paikkaansa ennen lukuvuoden loppua. Lerican siis täytyi pitkittää työtään, mutta ylöskantomieskin pitkitti niskoitteluaan. Vihdoinkin, valitettuaan kerran toisensa perästä, prefekti otti sen kuuleviin korviin ja käski sindacon pitämään huolta siitä, että opettaja saisi palkkansa, muuten Mocchiaan lähetettäisiin komisarius asiata tutkimaan kunnan kustannuksella.

— Kun olin nämä tiedot saanut — pitkitti Lerica — riensin iloisena ylöskantomiehen luo nostamaan kaikkia saataviani — — — mutta hän antoi minulle koko summasta — — — Lerica huusi ukkosenäänellä, niin että parikymmentä kadulla liikkuvaa henkilöä kääntyi katsomaan — kuusitoista lireä, ymmärrätkös, kuusitoista sikamaista, kauheasti haisevaa lireä! Loput maksettiin vähitellen pienissä osissa, viisi, kuusi, neljä jopa kaksikin lireä kerrallaan. Mutta — lisäsi hän pysähtyen keskelle katua, pudisti päätään ja päästi metsäläisen riemunaurun — kylläpä ovat saaneetkin kuulla siitä! Joka kerta, kun kävin siellä palkkaani lypsämässä, haukuin niin, että sinne kokoontui väkeä ja syntyi kauhea meteli. He eivät olleet kuulevinaankaan. Minä jo edellisenä päivänä ajattelin haukkumasanat valmiiksi, haukkumasanat sellaiset, että olisivat minut ampuneet, jos heillä olisi ollut tippaakaan kunniallista verta suonissaan. Niin, semmoinen onni minulla on. Saatpa nähdä, minun käy huonosti nytkin tässä tutkinnossa.

Emilion tehdessä kieltävän liikkeen kädellään, virkahti Lerica: — Minä olen varma siitä! Minua liiaksi tunnetaan Piemontissa. Aatteles, mitä ilkeitä kirjeitä kaikki, joita olen haukkunut ja uhkaellut selkään antaa, ovat kirjoittaneet tutkijalautakunnalle ja valtuusmiehille. Sen luontoisia, kuin minä olen, ei tahdota minnekkään. Mutta odottakaapas, jos minä reput saan! En sano enempää. Ennen kaikkea saa tutkijakunta tekemistä kanssani, sitte kierrän kaikissa kylissä, joissa olen opettajana ollut, tekemässä loppusuorituksia ja silloin saat kuulla ihania juttuja. Se on oleva kerrassaan kuin lihaksi muuttunut maanjäritys olisi matkoilla.

Seuraavana päivänä oli kirjoitettava aine sananlaskusta: Opi ammattisi, saat leipäsi. Tämä aine oli kehitettävä kertomuksen, vuorokeskustelun tai esitelmän muodossa.

Seurasi samanlaisia kohtauksia kuin edellisenäkin päivänä ja niitten lisäksi vielä pieni tapahtuma uutta lajia. Kahden tunnin työn perästä pyörtyi eräs nuori tyttö; hänet kannettiin puutarhaan, jossa kylmän veden avulla saatiin virkoamaan, mutta hän ei voinut enää pitkittää kirjoitusta.

Lerica häiritsi ehtimiseen Emiliota puoliääneen lausutuilla kirouksillaan. Hänen mielestään aine oli tyhmä ja laiha, ja siksi hän sadatteli tutkijakuntaa ja valtuustoja minkä jaksoi.

Ennenkuin tutkittavat läksivät tiehensä, ilmoitettiin heille että kirjoituksia tarkastettaisiin kahdeksan päivää ja yhdeksännen aamulla olisi koulun portilla luettelo niistä, jotka saisivat ottaa osaa suulliseen tutkintoon. Niitä, joiden nimet eivät olisi listalla, ei hyväksytyt.

Ulkona kihisi ihmisiä enemmänkin kuin edellisenä päivänä. Emilio ja Lerica pysähtyivät hetkeksi kadulle nähdäkseen kaikkia noita voitosta varmoja tahi alakuloisia, mieltiväisen näköisiä tahi itkeviä opettajattaria, jotka astuivat ovesta ulos. He näyttivät väsyneiltä; hiukset olivat pörröllään, puku epäjärjestyksessä, ikäänkuin olisivat olleet tappelussa. Useimpain kasvoista saattoi lukea heidän aavistavan väärin kirjoittaneensa, sekä harmittelevan jättäneensä monta hyvää ajatusta ja selvää lausetta mustepulloon. Erotessaan he toisilleen toivottivat onnea taikka lausuivat sanoja, jotka osoittivat pelkoa ja epätoivoa.

Keskellä joukkoa Emilio kuuli äänen takanansa huutavan: — Herra Ratti! — ja kun kääntyi, näki edessään neiti Pedanin. Äkkiä johtuivat Emilion mieleen nuo julmat sanat: — Harjoittakaa teline liikkeitä. — Niitä muistellessaan ja nähdessään tuon kookkaan, kukoistavan nuoren naisen lensi häpeän puna Emilion poskille.

Neiti Pedani hymähti. Ehkä hänkin muisteli samaa asiaa. Mutta pian hän tyynellä ja luontevalla ryhdillään päästi Emilion pulasta ja ojensi hänelle voimakkaan kätensä.

— Tekin täällä? — hän kysyi niinkuin olisivat nähneet toisensa edellisenä iltana. — Olette kai voineet hyvin koko tämän ajan?

Neiti näytti nuoremmalta kuin Caminassa, oli harteavampi, hoikempi vyötäreiltä ja entistensä raittiimpi sekä ruumiin että sielun puolesta.

— Lyönpä vetoa — sanoi Emilio leikillisesti — että otatte osaa kilpailuun yksinomaisesti päästäksenne tänne *voimistelun kehtoon*.

Opettajatar vastasi: — Juuri siksi.

Kohteliaasti Emilio arveli neidin voivan olla varman asiastaan.

Hän pudisteli epäileväisesti päätään. Kyllä kai, jos olisi kilpailtava voimistelussa, sitten ei olisi hätää; mutta käsityötutkinto teki hänet levottomaksi. Tuo siunattu paita, joka oli kokoon kursittava! Hän varmaankin haaskaisi kymmenen metriä kangasta onnistumatta sittenkään, sillä hänellä ei ollut kärsivällisyyttä eikä taipumusta semmoisiin töihin.

Tätä sanoessaan opettajatar joutui kauas ihmisvirrassa.

— Ratkaisevana päivänä kai vielä tavataan — puhui neiti matkan päästä ja heilutti kättään jäähyväisiksi. Hänestä ei enää näkynyt muuta kuin satakaunoilla koristettu hattu, joka kohosi ihmisjoukossa ylemmäs kaikkia muita hattuja.

Seuraavana kahdeksana päivänä, jolloin Emilio monta kertaa kävi veljiensä tervehtimässä, (toinen niistä oli kirjapainotyössä, toinen puuseppänä) oli hän sanomattoman levoton; toivoi väliin onnistuneensa loistavasti, toisinaan taas luuli auttamattomasti hokaroineensa. Yönä vasten ratkaisevaa päivää hän ei saanut unta ja aamulla meni jo tuntia ennen määräaikaa käyskentelemään koulun läheisyyteen. Siellä kulki paljo muitakin rauhattomia olentoja, jotka joka viides minuutti koettelivat koulun porttia ja hätääntynein katsein tarkastelivat puutarhassa polttelevia vahtimestareita, sekä kadulla ohi kulkevia tutkijakunnan jäseniä, jopa koulurakennuksen suljettuja ikkunoitakin.

Kun portti avattiin, töytäsi pihaan koko joukko tutkintoon pyrkijöitä, sekä niitten sukulaisia ja ystäviä jotka eivät olleet uskaltaneet itse tulla. Suulliseen tutkintoon oikeutettujen nimet olivat pienellä ilmoitustaululla ison salin oven pielessä. Kovin lyhyt tuo luettelo oli! Kokonaiseen neljännestuntiin ei Emilio voinut sitä lähestyä. Jokaisen jälkeen, joka taulun alta poistui, tunki kaksi sijaan. Harmin, valituksen ja napinan huudahduksia kuului; isät ja äidit poistuivat synkin kasvoin, mutisten jotain; nuoria naisia tuli sieltä kalpeina ja itkusilmin, lohduttelevien sukulaisten tahi ystävien tukemina; muutamat astuivat, toivon kipinä rinnassaan, uudelleen katsomaan, että eikö sittekin heidän nimeänsä olisi luettelossa.

Tällä hetkellä Emiliossa ei ollut vähääkään säälintunnetta jäljellä. Päinvastoin röyhkeä kärsimättömyys oli hänet käsittänyt; hän tunkeutui joukon läpi ensi riviin, onnistui sijoittamaan päänsä yläpuolelle erästä hattua, jonka höyhentöyhdyt pistivät häntä leukaan. Ja nyt hän tunsu saman tunteen, jonka raitis tuulahdus tuottaa ihmisraukalle, joka on häkään nääntymäisillään — — — Ratti, Emilio! Hänen nimensä oli siinä. Emilio vetäisi syvän henkäyksen, joka käänsi hänen puoleensa pikaisia kateellisia katseita; sitten tunkeutui taas ulos ihmisjoukosta, niin ylen onnellisena, ett'ei muistanut itse katsoa eikä muilta kysyä, oliko Lerican nimeä luettelossa.

Vieläkin tyytyväisemmäksi Emilio kävi illalla kuullessaan, että ainoastaan kolme opettajaa oli läpäissyt ja että Lerica oli yksi niistä. Emilio meni uskaliaana ja iloisen suulliseen tutkintoon.

Tutkittavat käskettiin kolme kerrallaan voimistelusaliiin. Siellä oli kaksi pöytää; toisen ääressä istui tutkijakunnan puheenjohtaja kahden jäsenen kanssa, toisen ääressä olivat tutkijakunnan neljä muuta jäsentä.

Emiliota tutkittiin yhdessä kahden opettajattaren kanssa. Nähdessään nuo kuusi tuomarinnaamaa, jotka kääntyivät häneen, ja ajatellessaan, että hän nyt muutamassa tuokiassa saattaisi hukkaan laskea monen vuoden työn ja ponnistukset, valtasi Emilion sama hervahduttava tunne, joka käsittää siivon nuorukaisen hänen astuessaan ensimmäistä kertaa pelipöydän ääreen. Kun yhdestä pöydästä huudettiin häntä nimeltä, menikin hän toiselle ja sai palata lakaisin ensimmäisen luo. Siellä hän näki molemmat kirjoituksensa levällään erään tutkijan edessä ja hämmästyi niin, ett'ei tajunnut tämän ensimmäistä kysymystä. Mutta äkkiä hän tunsu suuren helpoituksen. Häntä kehuttiin. Silloin hänen rintansa jälleen täyttyi uskaliaisuudella ja hän tunsu tuota selvää päihtymystä, joka ennen muissa tiloissa oli niin paraiksi häneen tullut; tuota melkein kaksinkertaista voimaa kaikessa sielunsa toiminnassa, joka lähti hänen kunnianhimostaan ja ylpeydestään, kun muisteli entisiä voitokkaita ponnistuksiansa ja ajatteli kuvituksissaan hymyilevää tulevaisuutta. Hän näki itsensä yliopiston tutkijakunnan edessä, voitokkaasti vastaamassa kysymyksiin, joita tohtorin arvo seurasi. Tuntuipa kuin rinnallaan olisi seisonut näkymätön ystävä, Megari, kuiskaamassa vastaukset hänen korvaansa. Hän suoriutui hyvin tutkinnosta, sekä hämmästyi kovin, kun kuuli sanottavan: — Saatte mennä. — Hän luuli kuulleensa väärin; nämä kolme neljännestuntia tuntuivat kymmeneltä minuutilta. Tyynenä hän astui ulos. Mutta tuskin ulos päästyään, käsitti hänet, nähdessään auringon ja ihmiset, vastustamaton ruumiillisen liikkeen tarve ja niin hän läksi ilman päämäärää astuskelemaan Turinin katuja.

Sanomattoman hyvillään hän ajatteli noita maakylissä viettämiensä vuosia elämänsä menneenä ajanjaksona ja muisteli jonkinmoisina unikuvina ihmisiä, joiden tuttavuuteen oli joutunut. Ihmeekseen hän löysi itsensä hämärän tultua *Kolmen Kyyhkyn* ravintolan edustalla.

Astuessaan kyökkiin hän näki Lerican seisovan selin ovelle päin puhumassa emännän kanssa.

Kun Emilio ei ollut tavannut ystävätään suullisessa tutkinnossa, pysähtyi hän hieman neuvotonna, sillä hän pelkäsi, ett'ei Lericaa oltu hyväksytty. Mutta Lerica oli tuskin kääntynyt, ennenkuin Emilio luki hänen kasvoistaan, että kaikki oli hyvin käynyt.

— Kaikki kävi hyvin — toveri vastasi Emilion kysymykseen ja hykersi käsiään.

Mutta äkkiä muuttui muotonsa ja hän sanoi: — Aatteles, minä olin tulistumaisillani provessori Alatiin, joka koetti kietoa minua.

Lerica ja provessori olivat riitautuneet Pekingin väkiluvusta. Lerica oli sanonut "kaksi miljoonaa asukasta", mutta silloin oli provessori nauranut ja huomauttanut, että se on mahdotonta, koska kaupungilla ei ole isompaa alaa kuin Parisilla, jossa kaksi miljoonaa asuu aivan ahtaalla, kun sitä vastoin Pekingissä on laveita tykkönään asumattomia tahi melkein asumattomia aloja, niinkuin keisarin kaupungin-osa, äärettömät rämeet y.m. Lerica väitti mainitsemansa asukasluvun olevan sen suuruiseksi ilmoitetun kaikissa kansakouluja varten valmistetuissa maantieteissä. Toinen oli vastannut: — Älkää noin kiivastuko! — Minä en kiivastu — oli Lerica sanonut, ja siihen oli provessori virkahtanut: — Tyyntykää.

— Lyhyesti — pitkitti Lerica — kaikesta näki, ett'eivät kasvoni miellyttäneet sitä roistoa, ja hän koki saada minut kompastumaan Kiinan pääkaupunkiin. Vähällä olin kuohahtaa, ja niin hänenkin laitansa oli. Me törmäsimme todellakin yhteen. Mutta minä toivon selittäneeni asiani oikein ja että kaikki päättyi hyvin.

Senjälkeen Lerica puhkesi meluisaan iloisuuteen joka, niinkuin aina, päättyi kiroustuvaan.

— Nyt se on loppunut — huusi ja pudisti nyrkkiänsä Alpeille, jotka häämöittivät ravintolan portista — jaa, nyt se on loppunut, elämä noissa tunkionmoisissa pikku-kunnissa, noissa navettakouluissa, joissa sindacot, sen härkäpaimenet, ovat kymmenenä vuonna tehneet elämäni helvetiksi!

Tällä hetkellä hän ei aikonut ainoata ajatustakaan uhrata häpeälliselle menneisyydelle, ja koska ei voinut antaa anteeksi niille roistoille, jotka olivat häntä sikamaisesti kohdelleet, tahtoi hän edes unhoittaa heidät. Tietysti sillä ehdolla, ett'eivät joutuneet hänen tielleen. Armahtakoon sitä heistä, joka sattumalta joutuisi hänen eteensä jossakin Turinin kadunkulmassa. Rauhoitu, ystävä, hän rauhoittaen lisäsi; hän ei aikonut melskettä nostaa. Hän aikoi vain pistää kaksi sormea miehen leuan alle, nostaa ylös hänet aivan varovaisesti ja asettaa hänet hiukan kauemmas kadulle sanoen: — Odottakaa! Teidän kaltaisenne ja Carlo Lerica eivät mahdu samalle katukäytävälle.

Ratti vietti illan hauskasti toverin seurassa. He tuumailivat muuttaa yhteen asumaan päästyänsä molemmat Turiniin. Koska Lerica oli tuonut kaikki tavaransa *Kolmen Kyyhkyn* ravintolaan ja asettunut sinne, saivat he ilokseen yhdessä vastaan-ottaa kaupungin komeapukuisen vahtimestarin, joka toi kirjeen, missä tutkijakunnan puheenjohtaja juhlallisesti ilmoitti heidän tutkinnossa läpäisseen ja että heidät nimitettäisiin opettajiksi Turiniin kaupungin valtuusmiesten ensi kokouksessa.

Ennenkuin Emilio pois matkusti, läksi hän tätä iloista sanomaa herra Samis'ille kertomaan. Tämä toivotti Emiliolle onnea ja vakuutti vaimonsakin tulevan siitä iloiseksi. Sitten sanoi: — Minulla on jotain teille näytettävää — ja avasi viereisen huoneen oven, josta Emiliota vastaan astui kahdeksantoista vuotias nuorukainen, Emilion entinen oppilas, Generi, tuo poikanen, joka oli ollut silmittömästi rakastunut neiti Vettiin. Hän oli täydellisesti muuttunut, niin ett'ei kukaan olisi voinut aavistamallakaan aavistaa hänen alkuperäänsä. Hän oli hienossa puvussa, hieman lihonnut, kasvanut holhoojaansa pitemmäksi ja voimistelun ja miekkailun kautta saanut notkean ja nuortean ruumiin sekä omituisen viehättävän olon ja ryhdin. Ainoastaan kasvot kuvasivat niinkuin ennenkin kunnianhimoa, rohkeutta, päättäväisyyttä ja kestävyyttä, sekä ilmaisivat sielua, jonka tahto ja luonto olivat karaisseet elämän taisteluissa, sielua, joka oli ilman tunnetta, joka ei kaivannut rakkautta ei hellyyttä.

Generi ojensi kätensä opettajalle niinkuin jollekin vertaiselleen, hymähteli, ei niin paljon näkemän ilosta, vaan niiden muistojen johdosta, joita opettaja hänessä herätti, sekä sanoi kylmähköllä äänellä muutamia jonkinmoista kiitollisuutta ilmaisevia sanoja: — Oh — — minä muistan kyllä — jonka jälkeen rupesi leikittelemään paperiveitsen kanssa.

Emilio katseli pojan käsiä, joissa vielä oli entisen päivetymisen merkkejä ja joiden sormien päät olivat litteitä. Muuta merkkiä hänessä ei enää ollut niiltä ajoilta, jolloin raatoi kedoilla. Puheessaan hän käytti Turinin ylimysten murreta. Kaikesta saattoi ymmärtää hänen tykkönään muuttuneen ja täydelleen

perehtyneen sen seurapiirin elämään, johon oli tullut siirretyksi.

Asian-ajaja katseli luomaansa mielihyvällä, vaikka ilman lempeyttä, aivan niinkuin puuseppä tarkastelee höyläämäänsä lautaa, jonka on saanut sileäksi ja hienoksi vasta pitkällisen työn perästä. Kun asian-ajaja huomasi Emilion hämmästyvän nähdessään pojan, sanoi hän: — Muistatteko mitä ennustin siitä, kun talonpoikaisnuorukaiset alkavat pyrkiä lukutielle? Mitä tästä kokeesta sanotte?

Emilio aloitti kohteliasta vastausta, mutia pysähtyi kesken peläten saavansa nähdä itserakkaan ilmeen nuorukaisen kasvoissa; mutta kun siitä ei ollut merkkiäkään huomattavana, pitkitti hän. Generistä ei vähääkään huomannut puheen koskevan häntä.

Pojan osoittama tunteen puute ei miellyttänyt Emiliota, sillä hän aavisti nuorukaisessa kunnianhimoisen ja sydämmettömän miehen-alun rajua voimaa, joka jo koulussa pitää tovereita kilpailijoina, voimaa, joka tungeikse eteenpäin, katsomatta kuka jälkeen jää, kuka maahan poljetaan, joka pilkkaa huonompiansa, anastaa itselleen yksin, mitä muutkin haluavat, ja jota ei mikään muu pidätä kuin pelko että kadottaisi vaikkapa vain kämmenenkään leveyden omistamastansa alueesta. Emiliossa heräsi niin suuri vastenmielisyys Generiin, ett'ei enää voinut virkkaa sanaakaan heidän yhteisistä muistoistaan Altaranassa.

Tullessaan asian-ajajan luota vertasi Emilio itseänsä nuorukaiseen ja ajatteli iloiten, että hän itsekin oli kunnianhimoisen ja että hankia aikaisimmasta lapsuudestaan asti oli pyrkinyt ylemmäksi ja käyttänyt kaikki voimansa asemansa koroittamiseksi, mutta että hän, Jumalan kiitos, sydämmessään tunsivat voivansa ryhtyä elämän taisteluun niinkuin rehelliset miehet kaksintaistelussa voimiaan koettavat, eikä niinkuin rosvojen kesken tapellaan; ja että hän, vaikkakin taistelisi ja puolustaisi itseänsä, jopa kohoaisi muita korkeammalle, kuitenkin aina rakastaisi, auttaisi ja säälisi lähimmäistänsä ja aina kaukaisuudessa näkisi edessään jotakin korkeampaa kuin oman kunnianhimon.

Vielä junalla, Turinista lähtiessään, hän tutki omaa sydäntänsä ja tunsivat suureksi mielihyväkseen, että vaikka kuinkakin kohoaisi entinen oppilaansa, hän, Emilio, ei koskaan tätä mielisteleisi, ei myöskään kadehtisi.

Uusia kasvoja ja vanhoja tuttuja.

Golilaiset ja Emilion sisar ottivat häntä —n kaupungissa sydämmellisesti vastaan ja iloitsivat suuresti hänen menestyksestään koetutkinnoissa, sillä nyt oli raskain ja epävarmin puoli hänen virkauraansa jäänyt selän taakse. Hänelle itselleen tuo tuntui kuin olisi päässyt kaukaiselta, yhdeksän vuotta kestäneeltä merimatkalta tyyneen satamaan, tosin kutistunein toivein ja iho mustelmissa sekä rinnassaan rauhan kaipuu, joka on ensimmäinen merkki siitä, että nuoruus on mennyt; vaan samalla hän kumminkin iloitsi kokemuksistaan, siitä että oli jälleen löytänyt lukutien ja että oli kestämistään koettelemuksista ammentanut voimia, uusia odottavia koetuksia kestämaan.

Vielä Emilio pelkäsi ett'eivät Turinin valtuusmiehet, paikkojen vähyyteen nähden, nimittäisikkään häntä vielä sinä vuonna virkaan. Mutta eräänä aamunapa saapuikin virallinen nimitys Lucento-nimisen etukaupungin opettajaksi, tuhannen liren vuosipalkalla, suurimmalla mikä hänellä koskaan oli ollut. Nyt hän oli tyytyväinen.

Hänen syntymäkaupungillensa tavaton tapahtuma oli päättävä Emilion maalais-opettaja-uran. Kansakoulujen rehtori oli kuusi kuukautta ennen kuuluttanut opettajakokousta siellä pidettäväksi, ja siihen saapuisi opettajia ja opettajattaria kaikista Piemontin seuduista, varsinkin kun valtio maksoi viisikolmatta lireä jokaiselle kokoukseen matkustavalle. Kokous tulisi kestämaan kuusi päivää. Kaupungin hallitus antoi vanhan kirkon käytettäväksi ja oli hankkinut koko joukon yösijoja osanottajille. Kokous varmaan tulisi erinomaiseksi, yleväksi kasvatus-opilliseksi juhlaiksi, jossa Emilio saisi tavata monta vanhaa toveria entis-ajoilta. Tämä ajatus häntä ilahutti.

Lisäksi sattui Syyskuun alussa toinenkin hupainen seikka: serkku palasi aivan odottamatta kotimaahan. Hän tuli eräänä iltana kuin raketti Golilaisten luokse ja toi mukanaan rouvalle laamanvuodan, herralle kääreen paraguay-teetä, Emiliorille kimpullisen intiaani-nuolia ja Emilion sisarelle kaksi kanaria-lintua. Hänen pukunsa oli hyvin omituinen; hartioilla näet oli mustanvalkoinen, isoruutuinen *poncho*.^[25] Luonnoltaan hän oli tullut entistänsä iloisemmaksi, hermostuneemmaksi, kiihkeämmäksi ja haaveilevaisemmaksi, ikäänkuin uuden maailman ilman mukana olisi hengittänyt raitista nuoruutta ja hulluutta.

Kolmena, neljänä ensimmäisenä päivänä serkku hurmasi, viehätti, liikutti, elähytti kaikkia kummallisilla pikku kertomuksillaan; hän kuvasi Pampas tasankoja, Rosarion ja Buenos Ayres'in katuja, uutis-

asukasten kyliä ja Paranan saaria niin elävästi, että ne ilmi selvinä astuivat kuulijan silmän eteen. Kaksi vuotta Amerikassa oltuansa hän läksi sieltä pois ainoastaan voittamattoman muuttelohalunsa ajamana eikä minkään muun tähden. Nyt oli jo hankkinut itselleen paikan Turinissa eräässä argentinilaisessa perheessä, joka halusi espanjankieltä taitavaa Itaaliaista kotiopettajattareksi. Mutta sittemmin hän aikoi hakea itselleen paikkaa itaalialaisessa koulussa Afrikassa, sillä sitä hän jo kauan aikaa oli toivonut. Hän kentiesi matkustaisi erään piemonttilaisen ystävän luo, jonka hallitus oli lähettänyt Tripoliin pikkulasten koulua hoitamaan. Siinä koulussa oli sata araapialaista lasta itaalian kieltä oppimassa. Mutta oi, ei hän kuitenkaan missään löytäisi niin omituisia, romantillisia kouluja kuin Buenos Ayres'issa, vaikka siellä valitettavasti annettiin lasten liiaksi lausua runoja ja näytellä pikku kappaleita. Nämä koulut olivat ikäänkuin Itaalian tulevaisuuden kuvia, Humberto kuninkaan ja Guiseppe Mazzinin kuvat vierekkäin. Siellä ympäröi uudemman ajan historiata satumainen, runollinen hohde; seikkailian iloinen pelottomuus näkyi lapsiinkin imeytyvän la Plata virran veden mukana. Sielläpä oli koululapsia jos jonkinlaisia! Siellä näki kaikkien Itaalian eri seutujen kasvoinpiirteitä ja kuuli kaikkia eri itaalialaisia murteita, niin että kun kymmenen oppilasta luki peräkkäin ääneen, kuuli kaikki eri murteet, joita puhutaan Venedigistä Palermoon saakka. Muutamat lapsista olivat Amerikassa syntyneitä, mutta kuitenkin sydämen ja kielen puolesta täydellisesti itaalialaisia sen kasvatuksen nojalla, minkä olivat vanhemmiltansa saaneet. Toiset muistivat kotimaataan ainoastaan unelmana. Usea heistä oli syntynyt merellä tahi satamissa. Moni äsken maahan muuttanut painoi päänsä alas ja sai vedet silmiinsä, kun vaan kuulivat Itaalian nimeä mainittavan; siihen liittyi tuhansia muistoja. Lukemattomat olivat jo puoleksi "amerikalaistuneet" ja kadottivat, itaaliankielisestä koulusta huolimatta, jok'ikinen päivä yhä enemmän kotimaisia muistojaan, kieltänsä ja kansallistunnettaan.

Hauskaa oli kuulla serkun kertovan vaikeuksista, joita kaikkialle tunkeutuva espanjankieli tuotti opettajille heidän suojellessaan itaaliankieltä; sen päätteet liittyivät väkisin itaalialaisiinkin sanoihin, muuttivat tavaamistapaa ja lauseitten sanajärjestystä. Lasten muodostama sekamelska oli mitä koomillisin yhdistys kahdesta kielestä. Surettavaa oli nähdä kuinka itaalialaiset lapset unhoittivat kielensä pikemmin kuin muut, unhoittivat siksi ett'eivät tainneet äidinkieltään oikein taikka olivat sitä huonosti oppineet kotimaansa kansakouluissa, aivan kuin se olisi ollut jokin vieras kieli. Ihanalta tuntui noin kaukana kotimaasta opettaa kansalaisilleen isänmaan historiaa. Kaikki nuot useasti palaavat nimet ja vuosiluvut: Garibaldi, Viktor Emanuel, 1859, Marsala, Syyskuun 20 p., Daniel Manin j.n.e. — kaikuivat aivan toisin sillä puolen merta, ja kuinka paljoa suuremman vaikutuksen ne tekevät sikäläisiin lapsiin kuin näihin kotoisiin vesoihin? Kun hän Itaalian historiassa merkillisten tapahtumain vuosipäivinä kertoi päivän merkityksestä, näki pienoisten poskien punoittavan, silmäin säihkyvän ja kyyneliä vuotavan. Pienimmätkin oppilaat, käsittämättä tarkoin asiata, mutta toisten liikituksen valtaamina, lauloivat kaukaisen kotimaansa lauluja tunteellisesti ja äänen väreellä, joka tunki läpi sydämen.

— Minuakin — sanoi serkku — vaikka rakastan vaihteloa ja olen syntynyt maailmata kiertämään, rupesi koti-ikävä kalvamaan, ja kun nuo mustat sykloonit, hirmumyrskyt, pauhasivat peittäen auringon, niin että se näytti pilviin sammuneelta, päätin, katsellessani Itaalian karttaa, päästä, maksoi mitä maksoi, takaisin ensi postilaivassa, vaikka minulla ei olisikkaan Genuan rantaan päästessäni muuta omaisuutta kuin hame ylläni. Tiedän kyllä, että meitä täällä kohdellaan huonommin kuin siellä, ja täällä on pienemmät palkat; mutta tämä on kuitenkin Italia! Kuulkaas — virkkoi serkku, tapansa mukaan kelpo lailla hypäten ajatusjuoksussaan — kuulkaas, kerran aikoi eräs neekeri viedä minut väkisin mukaansa!

Sillä lailla serkku huvitteli koko seuraa, itse mitä loistavimmalla tuulella, iloiten tulevasta opettajakokouksesta, jossa saisi nähdä virkaveljiä ja sisaria koolla suuren joukon, enemmän kuin koskaan ennen sitte seminaarin päästötutkinnon. Leikillä hän lisäsi luultavasti säikähtävänsä nähdessään nälistyneitä tovereitansa, aivan niinkuin Ugolino kreivi huomattessaan omat piirteensä tuhansilla muilla.

Noin tuhannenpa osan-ottajaa oli ilmoittautunutkin kokoukseen. He alkoivat saapua eräänä sunnuntaina; joka junassa tuli viidenkymmenen paikkeilla, viimeisellä junalla yksin Turinista kaksisataa henkeä. Tuskin olivat perillä, ennenkuin rupesivat kulkemaan pitkin katuja, niin että näytti siltä kuin kaupungin asukasluku olisi parissa tunnissa karttunut kaksinkertaiseksi. Ei koskaan ennen oltu —n kaupungissa nähty niin omituisia ja monennäköisiä ihmisiä. Keikarimaisesti puettujen opettajien rinnalla kulki toisia talonpoikaisessa asussa, joilla oli kaulassa paksut villaliinat ja suuret, kankeat, hartioille ulottuvat palttinakaulukset. Turinin korkeampain oppilaitosten ylimys-opettajatarten keralla asteli leveälanteisia talonpoikaisnaisia karkeissa ruudullisissa hameissa. Sekä opettajien että opettajattarien seurassa näki kaiken ikäisiä ja kaiken kokoisia pappeja, kaiken karvaisissa mustissa takeissa aina sysimustasta mustanpuhuvan kaalinlehden karvaiseen asti, toisilla kiiltosaappaat, toisilla rikköimet, länttäiset ruojut jalassa, toisilla hajuvesiltä lemahtavat hienot nenäliinat, toisilla isot, siniruutuiset nuuskaniistimet.

—n arvoisa kaupunki näytti muuttuneen yhdeksi ainoaksi avaraksi seminaariksi, jossa kaikilla

oppilailla oli loma-aika. Kaduilla ja käytävillä oli tungosta. Kahdeksan tai kaksitoista joukossa, asteli samaan kouluun tahi piiriin kuuluvia opettajia ja opettajattaria. He kulkivat koko kadun leveyden mittaisissa parvissa, tahi pitkissä jonoissa, jotka tuon tuostakin joutuivat epäjärjestykseen siitä, että tuli vastaan ystäviä ja vanhoja tuttuja, joita joku jonossa pysähtyi tervehtimään ja puhuttelemaan, ja siten väliin ahdinko pysähytti liikkeenkin kadulla. Kaupungin asukkaat vaelsivat ympäri, ihmetellen ja ihaellen tuota parveilevaa ihmisjoukkoa, joka kaikkialta toi mukanaan nuoruuden, tieteellisyyden ja kasvatusta-opillisuuden tuulahduksia, siivoa olevinaan-oloa, ihania toiveita ja vanhaa kurjuutta.

Uteliaitten joukossa oli Emiliokin, malttamattomasti odotellen tapaavansa ystäviä ja tuttaviam. Äkkiäpä hän seiso iilmätysten don Lerin, Garascon opettajan kanssa. Tämä oli hieman harmaantunut ohimoista ja käynyt pyöreämmäksi selästään, mutta oli muuten yhtä majesteetillinen kuin ennenkin ja näytti olevan täynnänsä yleviä aatoksia. Emilio oli nauruun purskahtamaisillaan, muistelllessaan don Lerin suurta, tekeillä olevaa teosta *Uskonto ja Koulu*, ja hän aikoi juuri kysyä mihin osaan hän oli ehtinyt — — — — — romaanissaan. Mutta pappi astui häntä vastaan tyynenä, juhlallisena ja vakavana kuin joku kirkkoruhtinas, joka hetkeksi oli mietteissään häiriytynyt, niin että kysymys jäi tulematta Emilion huulilta. Tervehdyttyään ja sanan kaksi vaihdettuaan jätti Emilio papin ja meni toisia tuttaviam tapaamaan. Yhä enenevä pimeys esti häntä ihmisten kasvoja oikein erottamasta.

Hämärästä huolimatta hän näki koko joukon tovereita kumpaakin sukupuolta, jotka istuen portaissa ja käytävissä odottelivat levolle-menon aikaa. He olivat köyhäin tapaan vaatetettuja, näyttivät hämmästyneiltä ja väsyneiltä. Tuntui siltä kuin olisivat hävenneet siellä oloansa näin joukossa, kaukana kodistaan, ja olivat neuvottomina niinkuin siirtolaiset laivasatamassa. Emiliokin väliin häpesi heitä, nyt niinkuin useasti ennenkin. Hän taisteli tätä hävettämistä vastaan, sillä hän huomasi sen perusteettomaksi. Eivätköhän kaikki yhteiskunnan ammattiluokat voisi näytellä samanlaista näytelmää, sillä olihan luonto lahjansa kaikkialla epätasaisesti jaellut?

Kun Emilio oli saanut nämä ajatukset karkoitetuiksi, tarttui häneen vähitellen ylpeys ja ilo, jotka tavallisesti vallitsevat tuommoisissa kokouksissa, joissa on koolla suuri paljous samaa harrastaviam. He tuntevat silloin selvemmin oman voimansa, aivan niinkuin sotamiehet nähdessään joukkonsa järjestyksessä laajalla tanterella.

Seuraavana aamuna ennen kello kahdeksaa, kun Emilio astui poikki torin, joka jo oli täynnänsä opettajiam ja opettajattaria, joutui hän kahden palttinakojun välissä äkkiä aivan Faustina Gallin eteen.

Hämmästyksestä huudahdettuaan tekivät molemmat epämääräisen liikkeen, joka ikäänkuin kertoi, ett'ei käden antaminen kylliksi ilmaisisi iloa, minkä jälleen näkeminen molemmissa herätti.

— Minä olen katsellut nähdäkseni teitä — sanoi Emilio väräjäväällä äänellä. — Asian-ajaja Samis'ilta kuulin saaneenne paikan Turinissa.

Niin, hän oli ollut vuoden Turinissa. Hän ei enää kauemmin viihtynyt kylässä, jossa isänsä kuoli, vaan läksi, tosin hyvin vähäisillä toiveilla, Turinin kilpailututkintoon ja läpäisi luultavasti siksi, että aineena oli tuo hänen aina harrastamansa *Lapsuuden runollisuus*. Hän oli saanut paikan Rubatton esikaupungissa. Siten hänen oli onnistunut päästä kaupunkilais-opettajattareksi ja sai kumminkin asua aivan kuin maalia niinkuin ennenkin. Useimmat hänen oppilaistaan olivat talonpoikaislapsiam. Hänellä oli asuttavanaan yksi huone itse koulurakennuksessa. Ja koska hän oli saanut hyvän tarkastajankin, oli hän varsin tyytyväinen.

Emilio tarkasteli häntä. Jotain oli neiden kasvoissa, joka kertoi hänen tulleen kolme vuotta vanhemmaksi. Ei hänellä kuitenkaan vielä ollut ainoatakaan valkoista karvaa hienossa, kastanjankarvaisessa tukassaan, ja pienoinen suunsa oli yhä vielä yhtä raitis ja suloinen kuin ennen, ylevät, kauniit sanansa näkyivät vieläkin puhkeavan ikäänkuin kukkaset hänen huulilleen. Emilio tarkasteli häntä muistoja etsivän katseella, tuolla tarkkuudella, jolla ihminen koettaa kuunnella kaukaa kajaavata soittoa. Ja hän tuns i jotain sanomattoman suloista sydämissään. Katsellessaan alas opettajattareen, hän huomasi tämän hieman laihtuneeksi, niin että hame oli väljällään hartioista; tästäkin Emilio heltyi.

— Minä en ole teitä unhoittanut — sanoi hän äkkiä — olen aina pitänyt teistä, rakastanut teitä.

Neiti teki päällään liikkeen, ikäänkuin olisi tahtonut sanotuksi: — Sitä minä epäilen.

Kun kuuli Emilion saaneen Turinissa paikan, näytti siltä kuin hän olisi tahtonut salata iloaan siitä, mutta se ei onnistunut.

Emilio kertoi hänelle lyhyesti olostaan Caminassa ja Bossolanossa ja miksi hän oli päättänyt ottaa osaa suureen kilpailuun; mutta hän puhui melkein koneentapaisesti, sillä hänen mielessään pyörivät menneet herttaiset hetket tuolla palkongilla, sekä muut entiset suloiset ja suruiset muistot Altaranan

ajoilta.

Yht'äkkiä hän ajatusjuoksunsa katkaisi ja toisti liikutetuin äänin: —
Minä olen aina pitänyt teistä.

— Eihän tuo ole uutta — vastasi hän hymyillen. Minäkin pidän teistä.
Emmekös aina ole olleet hyviä ystäviä?

Senjälkeen kertoi kovin kärsineensä, kun näki Emilion antautuvan pahalle tielle ja taas sydämmestä iloinneensa, kun hän muuttui entisensä kaltaiseksi; kertoipa myöskin kuinka hän surumielin oli katsellut Emilion autiota ikkunaa, palatessaan kirkkomaalta isäänsä saattamasta.

Emilio tuskin kuuli hänen puhettaan, sillä hänen mielessään kiersi se ajatus, että opettajatar, lähinnä hänen äitiänsä, oli paras, jaloin olento, minkä hän elämässään oli tavannut, ja muisteli mielessään sitä sanoin selittämätöntä hohdetta, joka oli välähtänyt neiden silmissä aina milloin Emilio puhui hänelle rakkaudesta, ja joka sai Emilion aavistamaan tytön sielun syvyydessä kätkeytyvän sanomattomia hellyyden ja suloisten tunteitten aarteita. Hän ajatteli, miten voimakas ja uskollinen vaimo tulisi tuosta naisesta, jossa hän ei ollut koskaan huomannut vähintäkään halpamaisuutta tai kevytmielisyyttä, joka näytti olevan luotu samalla taistelemaan ja rakastamaan, kärsimään ja toisia onnellisiksi tekemään, joka oli niin lempeä, niin järkevää, niin pelkäämätön ja samalla niin vaatimaton. Entistä suuremmalla mielenliikutuksella hän toisti: — Minä olen aina pitänyt teistä.

Neiti katseli häneen, silmiinsä ilmestyi sanomattoman suloinen ilme ja hän avasi suunsa — — — mutta ei sanonut mitään. Sitten katseli ympärilleen, katsoi kelloaan ja sanoi äkkiä lempeällä, epävakaisella äänellä, joka ei ollenkaan ollut sanojen sisällön mukainen: — Minä olen tällä tunnilla luvannut tavata kahta tuttavaa. Kokouksessa tapaamme kai toisemme. Kaikissa tapauksissa näemme toisemme joskus Turinissa. — Ja hän kysyi, milloin Emilio aikoi matkustaa.

Emilion oli määrä matkustaa samana iltana kuin kokous loppuisi, ollaksensa Turinissa muutamia päiviä ennenkuin koulut alkaisivat. Opettajatar aikoi myöskin silloin matkustaa. Matkustammeko yhdessä? — kysyi Emilio.

— Matkustetaan vaan kaikki yhdessä — vastasi neiti hymyellen. — Viimeisellä junalla menee puolet kokouksessa olleista. Siinä on mahdoton toisiansa löytää.

Sitten lisäsi totisena: — Saan ilokseni nähdä teidät jälleen Turinissa.

Hänellä oli sama muoto ja sama ääni, joilla tapansa oli ennen muinoin Altaranassa keskeyttää heidän haastelonsa. Nuorukainen tunki jään kylmyyttä rinnassaan, ojensi opettajattarelle kätensä ja sanoi apeannäköisenä: — — Hyvästi siksi.

Mutta kun hän, astuttuansa muutamia askeleita pois päin, äkkiä kääntyi taaksensa, huomasi hän neiden katsovan taakseen, katselevan Emiliota niin lempeästi ja suloisesti, että Emilion sydän täyttyi ilolla. Oi, tuo katse puhui totta ja ilmaisi, mitä sydämessä asui! Ja hän meni eteenpäin, valoisin ajatuksiinsa vaipuneena.

Puolta tuntia myöhemmin Emilio läksi ensimmäiseen kokoukseen. Suurella uteliaisuudella hän seurasi kaikkia kokouksia, aivan kuin olisivat olleet teatteri-näytäntöjä.

Keskusteluja johti rehtori Megari, jonka vanhentuneet kasvot aluksi herättivät Emiliossa surullisia tunteita ja hämmensivät näkemisen iloa. Megari istui muitten korkea-arvoisten opettajien kanssa alttarin eteen asetetun, vihreällä liinalla peitetyn pöydän ääressä. Kirkko oli tungokseen täynnä väkeä ja puheitten välissä kuului ihmisjoukosta kohinaa, joka muistutti kosken pauhinasta.

Katon alla tuo kirjava opettajajoukko näytti vieläkin omituisemmalta kuin ulko-ilmassa, sillä täällä saattoi yhdellä ainoalla silmäyksellä nähdä nuo sadat kukkasilla tai höyhenillä koristetut hatut, talonpoikais-opettajattarien liinaiset, pappien kaljut pääläet, vanhojen harmaat päät, mitä omituisimmat, pörröiset valetukat ja nuorten opettajien kiiltävät, somasti jaetut hiukset.

Keskustelut olivat hyvin vilkkaita ja kiivaita; väliinpä oltiin vähällä joutua riitaan. Moni oli saapunut sinne mielessään vuosikausia haudottuja parannus-ehdotuksia, joita intohimoisesti puolustivat; toiset olivat päättäneet pitää suurenmoisia puheita, joissa käsittelisivät ainakin puolet kaikista inhimillisistä kysymyksistä; muutamat huutaaksensa maailmalle kärsimiänsä vääryyksiä ja vaatiaksensa hyvitystä. Kaikki nämät, onnistuttuansa saamaan puheen vuoroa, kiivastuivat, jos heitä keskeytettiin taikka vastustettiin. Sitäpaitsi oli sikäläisten kasvatus-opillisten kirjailijain välillä huomattavana kilpailua sekä sanomalehtikiistain synnyttämää vihamielisyyttä, joka puhkesi esiin vähimmästakin vastaansanomisesta.

Itse asiassa ei kokouksessa mitään uutta puhuttu; siellä vatvottiin vanhoja asioita, joita jokainen sivistynyt opettaja ja opettajatar oli tietänyt jo kymmenkunnan vuotta. Mutta siellä löytyi neljä, viisi selväaatteista ja kaunopuheliasta opettajaa, jotka hallitsivat kuulioita ja ylläpitivät keskusteluja, muitten muassa eräs äreä, pauhaava rettelöitsiä, joka näytti säätynsä ruumiillistuneelta tyytymättömyydeltä; muudan toinen käytti, joka kerta kun puhui, kolme neljännestuntia selittääksensä käsitteitä, joita kaikki ennalta ymmärsivät, ja puhui niin nöyrällä äänellä, kuin jos kuulioina olisi ollut pelkältään keisareita. Eräs pieni, hoikka neiti, jolla oli kimeä soprano-ääni ja liehuva, valkoinen höyhen hatussaan, näytti kovin rohkeaksi, riitaisaksi ja uupumattomaksi.

Keskusteluja elähyttivät kaikenmoiset lystimäiset välikohtaukset. Ensimmäisenä päivänä eräs kyläopettajatar luki ääneen sonetin, jota ei kukaan ymmärtänyt ja joka oli kirjoitettu samaan malliin kuin talonpoikain, pyhimysten kunniaksi kirjoitetut runot, joita naulaavat navettainsa oville. Toinen opettajatar, myöskin maalta, pyysi sananvuoroa eräässä kasvatus-opillisessa kysymyksessä, mutta teki oitis kolme, neljä kamalaa kielivirhettä, niin että kuuliat pyysivät häntä kaikin mokomin vaikenemaan, jonka hän hyväntahtoisesti tekikin. Lopuksi muudan turpea maapappi piti puheen. Hän alkoi tosin äänellä, joka sopi sekä aikaan että paikkaan, mutta huomaamattansa hän pian joutui vanhan saarnanuottinsa valtaan ja piti puoleksi laulaen huikean saarnan, mulkoillen silmillään peloittavasti, huutaen, manaten, lyhyesti, pitäen hirmuista ilvettä.

Emiliota, jolle nämä kokoukset olivat jotain aivan uutta, huvittivat kuuliat yhtä paljon kuin puheet.

Kaupungeista kokoukseen saapuneet näyttivät olevan hyvin kiivasta väkeä. Siellä oli helposti syttyviä pikku opettajattaria, jotka voimainsa takaa paukuttelivat käsiä kaikille esiintyville nuorille opettajille. Toiset taas, itse kysymyksistä enemmän huvitetut, tekivät, kuullessaan vastakkaisia mielipiteitä lausuttavan, tuimia, paheksumista ilmoittavia liikkeitä, niin että höyhenet hatuissa tutisivat, taikka he kuuntelivat niitä, jäykästi, pilkallisesti hymyillen. Moni teki niin ahkeraan muistiinpanoja, että tuskin päätänsä kerkisi nostamaan.

Useimmilla maalta tulleilla oli ikävä olla, siksi etteivät mitään ymmärtäneet. Muutamat opettajattaret kutoivat sukkaa. Yksi sanoi Emilialle: — Minä en ymmärrä heidän puheitaan. He puhuvat liiksi suun sisässä. — Maalta kotoisin olevat hämmästyivät kaupunkilaistoveriensä kaunopuheliasuutta ja rohkeutta, ne kun uskalsivat lausua vastaväitteitä itse rehtoriakin vastaan; entäs millaisella äänellä sitte! Maalaisista tuntui kuin olisivat olleet keskellä koulukapinaa ja niinkuin maailma piankin menisi aivan mullin mallin.

Opettajakunnan ylimysten ja alhaisen välillä oli iso joukko puolisivistyneitä ja keskinkertaisilla lahjoilla varustettuja opettajia ja opettajattaria, jotka olivat täpöisen täynnä aatteita, ehtoituksia, kiukkuja ja kunnianhimoa, mutta jotka eivät uskaltaneet lausua ääneen ajatuksiansa, vaan sen sijaan purkautuivat naapureilleen, kokousten jälkeen moittivat kaikkia puhujia ja raivostuneina siitä, ett'eivät olleet uskaltaneet pyytää sananvuoroa, ryntäsivät ystäviensä kimppuun ja lärpöttelivät heidät puolikuuroiksi.

Jokaista kokousta seurasi suuri hälinä. Kirkon edustalle ja läheisille kaduille muodostui parvia, joissa keskustelua yhä jatkettiin, moitteita ja mieltymyksen osoituksia toisteltiin. Tämmöisessä hälinässä näki Emilio toisen päivän aamuna neiti Gallin, joka hymyellen tervehti ja katosi joukkoon ennenkuin Emilio ehti hänet saavuttaa. Toisella kerralla hän kohtasi herra Calvin, vanha, kulunut takki yllänsä, tavattoman iso paperikäärö kainalossa ja varsin tyytymättömän näköisenä. Calvi tuskin vastasi Emilion tervehdykseen, pudisteli päätään ja sanoi sääliväisimmästi hymyillen: — Heillä ei ole *mitään* aatteita! Heillä ei ole mitään *aatteita!* — ja sitte lenkutti tiehensä, käyden kumarruksissa omien aatteittensa painosta.

Emilion ajatukset pyörivät lakkaamatta Faustina Gallissa. Mutta osaksi yleisen hälyn ja häiriön takia, joka uusien tulokasten yhä saapuessa lisääntymistään lisääntyi, osaksi sentähden, että neiti Galli tahallaan näkyi välttävän kohtaamista, ei Emilio sen koommin päässyt puheisin hänen kanssansa. Muutamia kertoja hän näki hänet kokouksissa. Neiti istui kaukana Emiliosta eräässä kirkon sivukuorissa ja näytti tarkoin seuraavan keskusteluja. Sitten Emilio tapasi hänet porttikäytävässä tuntemattomien opettajattarien seurassa, ja kerran yksinkin, mutta silloin neiti sanoi luvanneensa sillä tunnilla saapua johonkin yksityiskokoukseen ja riensi samalla pois. Varmaankin hän varsin vältti Emiliota! Mutta hymynsä tervehtiessään oli sama kuin tuolloin, kun kääntyi taakseen katsomaan heidän ensi kertaa toisiansa kohdatessaan; se oli hymy, joka lausui ystävyyttä enemmän, melkeinpä hyväilyä; olipa kuin kaikkein yhteisten muistojen ihana kukka, epämääräinen lupaus, tulevaisuuden aatos. Emilion mielikuvituksissa tyttö tästä lähin aina näin hymyili, jos milloin häntä ajatteli.

Tuhannesti avautui Emilion sielun silmään eteen eräs kuva: pieni asumus neljännessä kerroksessa Turinin tiheimmin asutussa osassa, jossa Emilio oli tuntenut hengenahdistusta, ensi kertaa tultuansa sinne suoraan maalta; pieni pöytä, jonka toiseen päähän oli sijoitettu koulupoikain, toiseen tyttöjen vihkoja, ja jonka ääressä he joka päivä yhdessä söisivät rehellisesti ansaittua leipäänsä; ikkuna, jonka

ääressä kevät-iltoina, raskaan työpäivän päätyttyä, seisoisivat rinnoin, Emilio kuunnellen hänen sulavaa puhettansa isästään ja pikku oppilaistaan, ja katsellen tuon suloisen suun lapsellisia mutta kumminkin lujuuksia todistavia liikkeitä, kun hän siinä puhuisi jalot sanansa ja ylevät ajatuksensa.

Hetkeksi kuitenkin nämät ajatukset haihtuivat Emilion mielestä, ja se oli viimeisen kokouksen lopussa, jolloin rehtori Megari piti päätöspuheen. Tämän sanat, lausutut voimakkaalla äänellä ja suurella tunteellisuudella, jotka hänellä oli entis-ajasta vielä jäljellä, kaikuivat tungokseen asti täydessä kirkossa, missä syvä hiljaisuus vallitsi. — — — Te nuorukaiset, niin kuuluivat päätössanat, palatkaat kotinne innostuneina näiden monien vanhojen esimerkistä, jotka vielä, puolen vuosisadan vaivat kestettyään, kantavat koulun lippua korkealla; ja te vanhat, virkistykää nähtyänne lukuisan nuorisjoukon, joka varustautuu vereksillä tiedoilla, uljaalla uskaliaisuudella jälkiänne seuraamaan. Palatkaa työhönne, te nuoret opettajattaret, joille isänmaa on uskonut pyhän toimen äitien sijaisina lapsiansa, rakkaimpia toiveitansa kasvattaa. Palatkaa kaikki korkeaan kutsumukseenne, jossa saatte joka päivä kylvää kansaanne jaloja tunteita, yleviä ajatuksia. Teidän tehtävänänne ei ole ainoastaan tietämättömyyden ja taika-uskon häätäminen, vaan teidän tulee myöskin köyhiä lohduttaa, hankkia iloa niille lapsille, jotka ovat kotoista hellyyttä vailla, elähyttää kansaa odottamaan valoisampaa tulevaisuutta. Teidän velvollisuutenanne on lasten kautta lähettää rauhan sanoma eripuraisille perheille, herättää hellyyttä kovettuneissa vanhemmissa, elvyttää rakkautta isänmaahan sen vihollisissa tahi sen kylmäkiskoisissa lapsissa. Palatkaa vakaasti päättäen aina puolustaa toimenne kunniaa; kärsikää valittamatta kiittämättömyyttä, vihamielisyyttä ja aiheettomia vainoomisia, sen ajatuksen vahvistamina, että suurin onni, mikä ihmisen osalle tulla voi, on tunto siitä, että tekee palkatonta hyvää; että joka hetki vaatimattomassa työssänne on ihmisyydelle voitoksi; että köyhinkin, vähimmin sivistynyt, vähäpätöisin teistä, halvinkin sotamies tässä sotajoukossa, joka aselevotta taistelee mitä vaarallisinta vihollista vastaan, ja verta vuodattamatta voittaa mitä tärkeimmissä tappeluissa, on oikeutettu saamaan isänmaan jopa koko ihmiskunnan siunauksen. Jääkääst hyvin, urhokkaat nuoret naiset, kunnian arvoiset sotavanhukset, nuoret asemiehet, uuden ajan pelkäämätön etujoukko! Rientäkää työhönne kaikki, ja olkoon Jumala kanssanne niinkuin minunkin henkeni teitä aina on seuraava!

Kokous puhkesi mieltymyksen myrskyyn viimeisiä sanoja kuullessaan. Tällä hetkellä saattoi tosiaan sanoa kaikkien, sekä kaupunki- että maalaisten, vanhojen että nuorten, tyytyväisten ja tyytymättömien olleen yhtenä sieluna ja mielenä.

Tämä suurenmoinen mieltymyksen osoitus uudistui illalla rautatien asemasillalla, kun Megari nousi junaan. Liikutettuna katseli Emilio tätä näytelmää täyteen sullottujen rautatievaunujen akkunasta, samalla kun Faustina Galli pisti päänsä viereisestä akkunasta. Rehtorin viimeiset sanat kaikuivat vielä Emilion sielussa. Niin tosiaan, kuuluihan hänkin sotajoukkoon ja saattoi olla ylpeä siitä. Sillä joukolla on puutteensa, mutta tämä on osaksi sen maan syy, jota se palvelee. Se on huonosti varustettu aseilla ja muonalla, mutta siitä sille on enemmän kunniaa kuin häpeää. Sen riveissä tosin on kelvottomia ja pelkureita niinkuin kaikissa muissakin sotajoukoissa; mutta, Jumalan kiitos, siinä löytyy sankareitakin, miehiä ja naisia, joiden edessä maan mahtavain sopisi kumartaa. Niin, Megari oli totta puhunut: ei kukaan maailmassa voi tehdä enemmän hyvää kuin he, eikä löydy suurempaa onnea kuin hyvän tekeminen. Emilio muisteli mielessään, että ihanimmat hetket hänen elämässään olivat olleet juuri ne, jolloin hän oli vakuutettu tästä totuudesta. Entinen rakkautensa lapsiin kuohui jälleen hänen sydämissään, kun hän katseli äänetöntä ystäväänsä, joka niin ihanin, lämpimin sanoin oli puhunut tästä rakkaudesta ja pitänyt sitä vireillä hänenkin sydämissään. Molemmat tunteet, rakkaus lapsiin ja rakkaus tuohon ystävään, sulivat yhteen, valoisaksi ajatusten ja mielikuvien maailmaksi. Hän ajatteli sitä iltaa Altaranassa, jolloin neiti Galli nojautuen palkongin aitaukseen tujotti taivaanrantaan, ikäänkuin olisi jo kaukaisuudessa nähnyt ne tuhannet pikku tytöt, jotka häntä odottivat ja joille hän oli tästälähin uhraava koko elämänsä — — —.

Emilio näki ajatuksissaan omat ja kaikkien tovereinsakin oppilaat, joukon, joka täytti koko hänen edessään olevan avaran kentän ja ulottui niin kauas kuin silmä siinti ja josta kuului aavan meren tapaista pauhinaa; miljoonittain pikku kasvoja ja kuroitettuja käsiä, olentoja, jotka rukoilivat valoa, rakkautta, turvaa. Ja Emilio lupasi näitä heille antaa, vannoi sielunsa syvyydestä, jalon isällisen tunteen vallassa, joka käsitti hänen isänmaansa koko kasvavan sukupolven.

Faustina Galli näytti ajattelevan juuri samaa kuin Emilio. Äkkiä heidän katseensa kohtasivat toisensa, ja tuntuipa siltä kuin olisivat vaihtaneet ajatuksia katseissaan. Lopulta rupesivat, lakkaamatta toisiansa katsellen, puhelemaan lapsista, yhteisistä muistoista, ja toiveista että saisivat viettää hyödyllistä, ylevää ja onnellista elämää, työssä ja rakkaudessa.

Kun juna saapui Turiniin, vapisivat heidän huulensa, silmiin kertyi kyynelitä ja heidän sielunsa olivat sulamaisillaan. Sadat opettajat ja opettajattaret astuivat ulos junasta huudellen toisillensa viimeiset hyvästit.

Emilio ja Faustina Galli jäivät yksin vaunuihin. Molemmat katselivat ympärilleen, päästivät sitten onnellisuuden huoahduksen ja suutelivat kiivaasti, palavasti toisiansa. Sitten läksivät junasta ja saapuivat ajoissa ulos, nähdäkseen rehtorin valkopäähän, kun hän, seisoen vaunujen portailla, lausui muutaman jäähyväissanan parveilevalle ihmisjoukolle, ojentaen kättään voimakkaasti Turinia kohden, aivan kuin sotapäällikkö joukkojansa neuvoo taisteluun.

VIITSELITYKSET:

[1] Don on italialaisen papin virkanimi.

[2] Sindaco on kunnallislautakunnan esimies.

[3] *Lire* italialainen raha, arvoltaan 1 markka.

[4] Kouluneuvoston jäsen.

[5] Italialainen valtiomies ja historioitsia, k. 1878.

[6] Camorristit olivat salaisen seuran jäseniä, joiden tehtävänä oli ryöstö ja rosvous.

[7] Yksi italialaisen kansakoulun monia viran-omaisia.

[8] Laskiaishuvit.

[9] Lihan syönti perjantaisin on katolisilta kielletty. Suom. muist.

[10] Perin pohjin.

[11] Katolilainen tapa.

[12] Polenta on puuroa, jota valmistetaan maissista, survotusta perunasta tai kastanjasta ynnä keitetystä maidosta. Jäähtyneenä se kovettuu ja leikataan viipaleiksi.

[13] Nicolo Tommaseo oli italialainen runoilija ja filosofi.

[14] Kostonteoista.

[15] Kreivi Ugolino kärsi v. 1289, Pisan arkkipispan Ruggierin käskystä, nälkäkuoleman vankilassa. (Kts. Danten "Helvetti", kolmasneljättä laulu.)

[16] Kiitos Jumalalle.

[17] Espanjalainen maatilan-omistaja Etelä-Amerikassa.

[18] Hevospaimen.

[19] Hyvää yötä!

[20] Lancasterin opetustavan mukaan opettaja antaa etevämpäin oppilaittensa olla opetuksessa avullisina.

[21] Latinalainen isämeidän rukous.

[22] Paria on Intiassa alimman kansaluokan nimitys; tällä kansaluokalla ei ole mitään ihmis-oikeuksia.

[23] Francesco De Sanctis oli historioitsia ja valtiomies sekä opetus-asiain ministeri kahteen eri kertaan.

[24] Sansculotte (housuton) oli hurjimpain vallankumoussankarien nimi v. 1793.

[25] Poncho on etelä-amerikalainen pukine; punainen saali, keskellä reikä, josta pää pistetään, ja riippuu, olkapäillä leväten, suoranaan alas sekä edessä että takana.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.